

Курс лекцій по вивченню Старого Заповіту

Даний матеріал забороняється використовувати у комерційних цілях

Церква ХВСУ 2011р. Редакція: Козачок А.М., Вернер В.В., Манелюк С.В., Вознюк В.В.

План книги Буття

Частина I. Початок Буття 1:1-11:9

- A. Створення всього суцього Буття 1:1-2:25
  - 1. Створення світу
  - 2. Створення людини
- B. Гріхопадіння
  - 1. Падіння людини
- C. Після падіння: конфлікт між представниками людського роду
  - 1. Початковий конфлікт
  - 2. Нечестивий рід Каїна
  - 3. Благочестивий рід Сифа
- D. Покарання глобальним Потопом
  - 1. Причини глобального Потопу
  - 2. Підготовка до глобального Потопу
  - 3. Глобальний Потоп
  - 4. Наслідки глобального Потопу
  - 5. Період після глобального Потопу
- E. Суд над будівниками Вавилонської вежі
  - 1. «Таблиця родоводів»
  - 2. Суд

Частина II. Історія життя патріархів

- A. Життя Авраама
  - 1. Перше знайомство із Авраамом
  - 2. Заповіт між Богом та Авраамом
  - 3. Укладення Заповіту
  - 4. Умови Заповіту: обрізання
  - 5. Випробування на вірність умовам Заповіту
  - 6. Виконання Заповіту

В. Життя Ісаака

1. Сім'я Ісаака
2. Невдача Ісаака
3. Непридатність Ісаака

С. Життя Якова

1. Яків отримує благословення Ісаака
2. Яків у Харані
3. Повернення Якова
4. Яків у Ханаані
5. Історія Ісаака

Д. Життя Йосипа

1. Сімейні гріхи
2. Утвердження Йосипа
3. Спасіння сім'ї Якова

Історія укладення збірника священних книг

Першим систематизатором священних книг вважають Єздру. Він жив у V столітті до нашої ери (Єздр 10:7, Неєм 8:8). Однак до часів Єздри список священних книг ще не був визначений до кінця. Вважалось, що цей процес було завершено (верховним збором), після зруйнування Другого Храму (70-90pp. н.е.). Сучасні дослідження вказали на помилковість цієї думки. Сід Лейман стверджує, що канонізація Тори відбулася ще за часів Мойсея, Пророків - 5-6 століття до н.е., тобто в часи Єздри. Писання були канонізовані ще у 2-му столітті до н.е.

В II книзі Маккавеї, що датується другим століттям до нашої ери, згадується про «записи і пам'ятні книги Неємії, як він зібрав бібліотеку і уклав розповіді про царів та про Давида» (2 Макк 2:13). У книзі премудрості Сіраха, записаній у 2 столітті до нашої ери, наводяться цитати із Пророчих книг. Знаменитий текст Псевдо-Арістея (перше століття до нашої ери) посилається на книгу Йова як елемент Священного Письма. Йосип Флавій теж згадує про список із 22-х книг.

Закон	Пророки – Небіїм		Писання Кетубім
Буття	Ранні	Пізні	5 Сувоїв Історичних книг
Вихід	Іс- Н	Ісая	Пісні П Даниїла
Левит	Суд	Єремія	Рут Єзра – Неєм
Числа	1-2 Царст	Єзекіїль	Плач Є Хроніки
Повторення Закону	3-4 Царст	12 Пророків	Книга Проповідника
			Естер

Буття : Введення

1. Значення книги. Для чого слід вивчати книгу Буття?

1). Ця книга має гносеологічний характер. У Бутті записано про перше пізнання людиною матеріального світу та духовного життя. На сторінках книги Буття Бог вперше звертається до людини та передає їй відкриття. Тут же закладено початок будь-якої істини.

2). Знання цієї книги важливе для розуміння предмету Бібліологія. Книга Буття виступає у ролі ключа до розуміння інших книг Біблії.

3). Буття розкриває сутність Творця і побуджує прославити Його. В цій книзі у зародковому стані з'являється вчення про триєдність Бога.

4). Знання цієї книги важливе для христології. У першому листі до Коринтян 15:54 Христос названий «останнім Адамом». В листі до Римлян 5:12-19 наслідки подвигу Христа порівнюються із наслідками гріха Адама.

Книга Буття

Буття - описує походження світу та людини, розповідає про падіння людини. Тут же говориться про обрання Авраама та укладення Заповіту із ним та іншими патріархами Божого народу. В книзі Буття розповідається про подальшу долю нащадків Ізраїля та їх переселення до Єгипту.

Назва, зміст та структура

У Септуагінті перша книга П'ятикнижжя називається "Genesis", що значить «джерело, походження». Древньоєврейська варіант назви – "Bereshit" («На початку»). Саме цим словом розпочинається розповідь у книзі Буття. "Genesis" та "Bereshit" є влучними назвами, адже книга Буття розповідає про початок всіх речей у відповідності до біблійної віри.

Книга Буття є дійсно книгою «початку». Вона розповідає про появу, походження або зародження:

1. Неба та Землі.
2. Часу та життя.
3. Чоловіка та жінки.
4. Різних народів.
5. Обраного народу.
6. Сім'ї та шлюбу.
7. Гріха та суду за нього.
8. Спасіння та благословення.
9. Істинної релігії та ідолопоклонства.
10. Пророцтва та їх виконання.

За змістом книги Буття можна розділити на дві чітко розмежовані частини: розділи 1-11 – первісна історія та розділи 12-50 – історія патріархів (якщо бути більш точним, то це 1:1-11:26 та 11:27-50:26). Буття 1-11, описуючи походження світу, людства і гріха, є прологом до історії спасіння; Буття 12-50 описує початки спасительної історії у Божому обрання патріархів і Його обіцянці землі та потомства. Книга Буття є змістовно завершеною. Дві частини є вступом до розповіді про богообраний народ, утворений через милосердне Божественне звільнення біля Червоного моря та дарування Заповіту для Мойсея на горі Сінай.

Богослов'я книги Буття

Коротко зупинившись на літературному жанрі Буття 1-11 і зрозумівши, що призначення цієї частини є більшою мірою богословським. Слід більш детально зупинитися на вченні цього шматка тексту. Автор вплітає у свою розповідь чотири великі богословські теми, часто переходячи від однієї до іншої:

1. Перша тема – Бог , як Творець.
2. Друга – радикальність та серйозність тих змін, котрі привніс гріх людини.

3. Третя тема – Божественне правосуддя, котре у кожному конкретному випадку реагує на гріхи людини.

4. Четверта – це життєдайна присутність Його зберігаючої та підтримуючої милості.

Автор дійшов до висновку, що суть Буття 1-11 наступна: «Не залежно від того, якими б суворими не ставали гріхи людства... милість Бога завжди.»

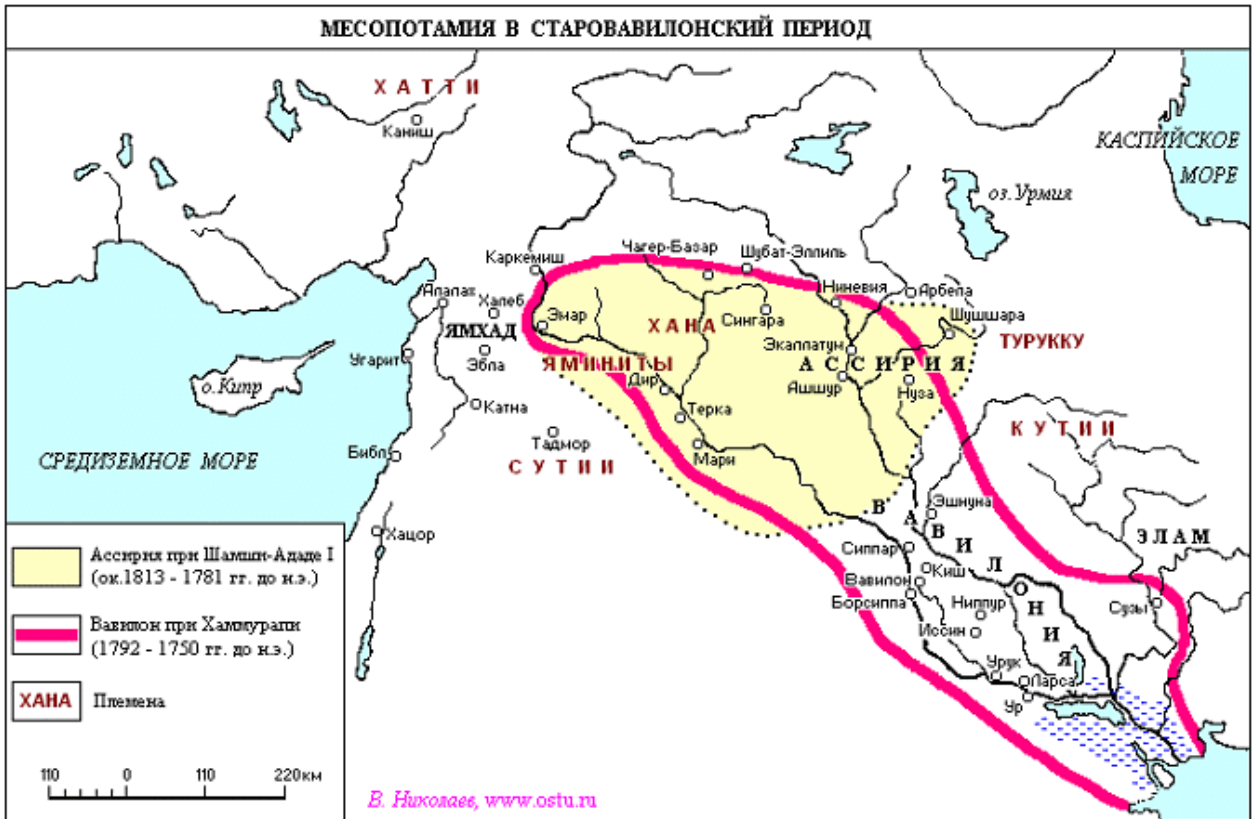
Аудиторія. Кому книга була адресована?

Господь через Мойсея дав цю книгу Своему народу, що готувався ввійти у землю ворогів - ханаанейів. Ханаанейі поклонялися обожествленій природі та весь свій пантеон наділяли властивостями творення. Розповідь про створення єдиним Величним Богом землі та про Його відношення до праотців ізраїльського народу мала б навчити їх боятися Господа, триматися Його шляхів і довіряти Йому під час непростих часів(Бут 18:19).

Мета книги. Для чого Мойсей написав цю книгу?

1. Показати Ізраїлю їх «походження, перспективи, ціль та долю».
2. Зробити керівника Божого народу твердим та мужнім перед обличчям небезпек.
3. Показати Бога як верховного владика, навчити боятися Його , довіряти Йому, триматися Його шляхів, не захоплюватися звичаями язичницьких народів.
4. Вказати нам вірний світогляд, правильний погляд на Бога і людину, на Божі цілі, задуми та шляхи.

Географія книги. Де відбуваються події, описані у книзі Буття?

Життя та культура часів Старого Заповіту

А. Схід – розташування міста(населеного пункту)

Міста та поселення (їх стіни, ворота, башти, вузькі вулички, багатолюдні торгові площі) розташовувалися, зазвичай, на висотах (наприклад, Єрусалим на горі Сіон). Поля та пасовища знаходилися за межами міста.

В. Водопостачання

Колодязі, водоймища, струмки, водосховища.

С. Будинки

Будинки мали середні розміри, часто склалися лише із однієї кімнати; покрівлю конструювали із балок та вкривали очеретом, чагарником і травою; в будинках були земельні ділянки, стіни із глиняних цеглин, кілька вікон, що виходили на вулицю, вогнище посеред кімнати; інтер'єр: на ділянці – ковбики та подушки, ящики,

скрині для зберігання речей, світильник, ручне жорно для розмелювання зерна, кухонне начиння, міхи із козливої шкіри, мітла.

D. Одомашнені тварини

Собаки, осли, мули, коні, верблюди, вівці та кози.

E. Їжа

Ячмінний та пшеничний хліб, рослинне масло, вершкове масло, сир, фрукти (оливки, смоква(інжир), виноград, ізюм та гранати), овочі, зернові культури, мед, яйця, м'ясо. Домашня птиця, яйця та риба подавалися до столу нерегулярно. Риба була основною їжею тільки у містах на узбережжі Генісаретського озера. Як правило, люди харчувалися два рази на день: сніданок та пізній обід (о 5-тій годині вечора).

F. Одяг

Спідній одяг (туніка – одягали і чоловіки і жінки), пояс до туніки, тюрбан на голову, сандалі. Верхній одяг (плащ)використовувався для захисту від вітру, дощу, холоду, палючого сонця, а також в якості ковдри вночі. У жінок туніка та плащ були трішки довшими, ніж у чоловіків, у людних місцях вони одягали покривало на обличчя (воно повністю приховувало голову), витончені прикраси (сережки, браслети).

G. Освіта.

Здебільшого вихованням дітей займалися їх батьки. Вони їх навчали єврейської релігії, розумінню Священного Письма, читанню та письму. Для подальшої освіти існували курси підвищеної складності підготовки лідерів - школи пророків, приватні школи.

H. Поклоніння Богу

Поклоніння Богу було обов'язковим ритуалом у кожній єврейській сім'ї. Для поклоніння Богу проходили спеціальні зібрання у

громадських місцях. Ізраїльтяни щорічно здійснювали поклоніння в Єрусалимському храмі, відзначали релігійні свята.

I. Ремесла та професії

Сільське господарство, землеробство(злакові культури, виноградники, оливки та фініки (інжир). Вівчарство, рибальство, полювання, гончарство, теслярство, ткацтво(виготовлення килимів), будівництво (муляр), робота із металом, виготовлення наметів, торгівля та медицина.

J. Обов'язки жінок

На жінок покладалося: молоти зерно, ткати килими, шити одяг, прати, спостерігати за табуном, носити воду, куховарити, прибирати будинок, виховувати та навчати дітей; діти, особливо дівчата, допомагали у щоденній роботі в господарстві.

K. Подорожі

Подорожі (пересування від одного населеного пункту до іншого) зазвичай відбувалося разом із групою людей – заради безпеки. Це відбувалося за допомогою в'ючних тварин, рідше пішою ходою. Харчування – обід(заздалегідь взяти удома), ночівля – в будинку або на заїжджому дворі.

Чотири варіанти Мойсеєвої традиції

Походження основ Тори від Мойсея аргументується суттєвою єдністю як розповідної так і законодавчої частин. Однак в деталях, стилі, способі розвитку тієї чи іншої теми у П'ятикнижжі прослідковуються варіації. Наприклад:

- а) Розповіді про творення у Буття 1-2 є однаковими по духу, але явно відрізняються за характером та акцентами (У Бутті 1 спочатку створюються рослини і тварини, згодом людина; згідно Буття 2,

коли з'явилася людина, рослин ще не було, а тварини створені після людини);

b) В Бутті 4:25-26 розповідається про народження Сіфа, а в Бутті 5:3 про це говориться ніби вперше;

c) В Бутті 4:17 Єнох син Каїна, у Бутті 5:18 є сином Іареда, тобто 10-тим після Адама;

d) В Бутті 7:17 Потоп тривав 40 днів, а в Бутті 7:24 - 150 днів.

Ці розходження (кількість їх значна) виділені у Священному Письмі в чотири сюжетні лінії, котрі переплетені в одне ціле. Багато біблеїстів припускають, що спочатку існувало чотири зв'язних документи. Датувались ці тексти різними роками та були написані у різних середовищах. Всі ці документи - обробка єдиного Передання старозавітної Церкви часів Мойсея або навіть домойсеєвих часів. В такому розумінні Тора в нинішній її формі є не щось схоже на працю апологета Татіана (2 ст. н.е.), котрий об'єднав в одне ціле чотири Євангелія. За переконанням православного біблеїста А. Князева, така «збірна» структура П'ятикнижжя пояснюється устремлінням до «всестороннього розкриття» богонатхненної істини, що походить від Мойсея.

Ісус Христос в книзі Буття

Пророцтво книги Буття про Христа розвивається від загального до конкретного: Христос – це насіння жінки (Буття 3:15); за родоводом Сіфа(Буття 4:25); син Сіма (Буття 9:27); то помок Авраама (Буття 12:3), Ісаака (Буття 21:12), Якова(Буття 28:10-15); із коліна Юдиного (Буття 49:10). Багато героїв Старого Заповіту є прообразами Ісуса Христа, і багато свідчать про Нього. Адам є «образ прийдешнього» (Римлянам 5:14). І Адам і Ісус ввійшли в цей світ через особливу Божу дію як безгрішні люди. Адам є родоначальником людства, представники якого мали гріховну природу, а Христос - родоначальник тих, хто народжений згори і має нову природу. Прийняття Богом принесеної Авелем жертви (вона була здійснена із

пролиттям крові) вказує на Христа; Мелхіседек(праведний цар) уподібнений в Біблії Сину Божому (Євреям 7:3). Він є царем Селіму(цар миру), він дав Авраамові хліб та вино, є священиком Бога Всевишнього. Йосип також є прообразом Ісуса Христа. Йосип та Ісус удостоїлися особливої любові від своїх батьків, їх ненавиділи брати, обидва були відкинуті як правителі над своїми братами, обидвох хотіли вбити, і того і іншого продали за срібло. Йосип та Ісус були засуджені до смерті , але Бог натомість підніс та прославив їх.

Бог Творець; Дні творення, теорія походження Землі

1. В книзі Буття (1:1) Бог говорить нам про походження світу. Багато древніх релігій, за виключенням іудаїзму , стверджують, що Всесвіт виник від чогось , що на той момент вже існувало, і дотримувалися переконання про спіралеподібний розвиток історії. Згідно Біблії, Всесвіт створив Бог, Він створив його із певною метою, котру послідовно здійснює, а історія швидше нагадує пряму лінію. Із першого вірша можна зробити ряд висновків.
- 1.2. Люди та природа не існують самі по собі, але своїм існуванням та продовженням роду завдячують Богові, адже Він є першопричиною походження життя на Землі.
- 1.3. Якщо творіння підкоряється Богові та виконує Його заповіді, то воно є досконалим в очах Творця.
- 1.4. У кожного творіння на Землі є своє призначення та мета.
- 1.5. Бог - Творець Всесвіту, в Нього є суверенні права на Своє творіння. Через гріхопадіння Адам передав божественну владу сатані. З того часу диявол став князем світу. Однак Бог викупив людство від гріха, тим самим Він підтвердив Свій авторитет та владу на Землі(Вихід 6:6, 15:13; Повторення закону 21:8; Луки 1:68; Римлянам 3:24; Галатам 3:13; 1 Петра 1:18).

2. Бог – Творець

Нескінченний, вічний Бог є першопричиною всього: Він створив все, що наповнює Землю. Господь існував завжди. Тобто, перш ніж був створений обмежений Всесвіт, вічно та безмежно існував Бог (Пс.86:3). Він ні від кого не залежить, і, звісно ж, Він не залежить від Свого творіння (1 Тимофія 6:16; Колоссянам1:16). Бог понад усім, що коли-небудь існувало, існує чи буде існувати.

3. Процес творення світу

Бог – Творець

Бог створив все, що є на небесах і на Землі(Буття 1:1; Ісая 40:28; Мк. 13:9; Ефесянам 3:9; Колоссянам 1:16; Євреям 1:2, Відкриття 10:6).

3.2. З самого початку Всесвіт не мав форми. Біблія стверджує, що від самого початку Всесвіт був безформний, порожній та вкритий темрявою(Буття 1:2). Він виглядав по іншому ніж у наш час. Він був порожнім. Там нічого не було живого. Щоб розвіяти темряву, Бог створив світло, надав Всесвіту форму та наповнив Землю живими істотами (Буття 1:2-28).

3.3. Бог сказав Слово

Метод, котрий Бог використав під час творення світу, - це сила Слова.

Біблія акцентує увагу на тому, що Бог сказав Слово. Іншими словами, Бог створив небо та Землю Своїм Словом.

Слова Бога

3.3.1. Словосполучення «сказав Бог» повторюється десять разів. Це підкреслює Його силу та велич.

3.3.2. Отже, Слово Бога в Танах – це Його слава, явлення Бога у створеному Ним світі.

3.3.3. Це особлива присутність Бога, котра набуває рис особистості.

Буття 1:1 – Зверніть увагу, що тут говориться про те, що було створено на початку всього і Ким це було створено. Тут не говориться про те, що

взагалі було із самого початку. В перших рядках книги Буття знаходимо особливе давньоєврейське дієслово *arb* (творити), яке використовується лише по відношенню до Бога і ніколи не використовувалося для опису дій людини. На латині (*exnihilo*). «Основні течії в єврейській містици», утвердилася думка «з нічого - це творіння Богом світу» «з Самого Себе», тобто з енергії Самого Бога. 1:2 сказано: «Земля ж була пуста а порожня, і темрява над безоднею, і Дух Божий носився над поверхнею води ». Поєднання давньоєврейських слів *Whto'*(тогу – порожнеча) і *Whboê* (вогу пустир, «безлюдне місце») описує неймовірний хаос, повний безлад.

3.4. В процесі створення світу брала участь уся Свята Трійця, а не лише Бог-Отець.

- Син - це могутнє Слово, що через Нього Бог створив Всесвіт (Ін. 1:1-3). Це підтверджують апостол Павло в Посланні до Колосян (1:16) і автор Послання до євреїв (1:2).

- Дух Святий «носився над творінням», готуючи його до подальшої Божої роботи. Слово дух («руах») перекладається з єврейської мови як «вітер» або «дихання». Таким чином, Біблія підтверджує, що Святий Дух був учасником процесу створення світу (Пс.32: 6; Іов.33: 4; Пс.103:30).

4. Мета створення світу:

4.2. Прояв Його слави, Його могутності та сили (Пс.18: 2; Пс.8: 2) милуючись створеним Богом космосом, неосяжним простором Всесвіту, насолоджуючись красою і гармонією природи, ми не можемо не захоплюватися могутністю Великого Творця.

4.3. Творіння прославляє свого Творця.

Сонце, місяць, дерева, дощ, сніг, річки, гори, тварини прославляють Бога, що створив їх (Пс.97 :7-8, 148:1-10; Іс.55: 12). Наскільки ж більше Господь очікує, щоб Його прославляла людина - вінець всього творіння.

4.4. Земля - це те місце, де Бог буде виконувати Свої наміри і плани у відношенню до людства.

4.5. Бог є любов, а любов завжди творить.

5. Творіння та еволюційна теорія.

Теорія еволюції - це наукова картина походження життя у Всесвіті, яка домінує серед наукової громади світу. Християни повинні знати про цю теорію наступне:

5.2. Теорія еволюції - це спроба пояснити походження та розвиток Всесвіту з матеріалістичної точки зору. Теорія еволюції стверджує, що не існує надприродного Творця світу.

5.3. Теорія еволюції - не наукова теорія . Науковий підхід до дослідження будь-якої проблеми передбачає, що всі висновки мають ґрунтуватися на незаперечних фактах, отриманих із експериментів, які можна було б повторити в будь-якій лабораторії. Однак не були і не можуть бути проведені такі експерименти, в результаті яких можна було б навести беззаперечні докази тих теорій, які описують походження всього живого з якогось хаотичного начала (теорія Великого Вибуху) або шляхом розвитку живих істот від простих форм до більш складних. Теорія еволюції - це всього лише гіпотеза, яка не може бути наукового обґрунтована. Людина можев неї повірити. Підставою для віри Божого народу є Біблія, яка свідчить про те, що Бог створив усе з нічого (Євр.11:3).

5.4. Всі живі істоти розвиваються і змінюються з часом. Безперечно, що одні різновиди живих організмів вимирають, а інші видозмінюються, набуваючи нових, раніше їм не властиві рис. Однак не існує ніяких доказів, навіть у геологічних літописах, які б підтверджували гіпотезу про те, що один вид живих істот колись еволюціонував з іншого. Насправді, існуючі матеріали та свідчення підтверджують біблійне твердження про те, що Бог створив кожну живу істоту "за родом своїм"(Бут. 1:21, 24-25).

5.5. Християнам слід відкидати ще одну теорію, яка називається "Теїстична еволюція". Теорія теїстичної еволюції визнає більшість постулатів натуралістичної теорії еволюції, відрізняючись від неї лише твердженням,

що Бог почав всі еволюційні процеси на Землі. Однак, Бог - це не пасивний спостерігач еволюційних процесів на Землі, навпаки, Він - діяльний Творець (Кол. 1:16).

5.6. Усі небесні тіла - це знамення для людини.

Бог створив Сонце, Місяць та зірки для того, щоб вони слугували людству нагадуванням про Свого Творця, а також для того, щоб завдяки їм визначати хід часу: дні, пори року та роки (Бут.1: 14). Астрологи спотворили істинне призначення небесних світил запропонувавши помилкову теорію про доленосний вплив зірок та «блукаючих світил» на людину та людство.

Буквальні дні чи періоди творення?

1. Пророк Мойсей описує процес творення як щось захоплююче, як миттєву дію, як відгук на Слово Боже, вказуючи тим самим на славу та велич Божу.

2. Слово «йом» у поєднанні з порядковим числівником може означати тільки буквальный день. Зверніть увагу на поєднання у першому розділі день перший, день другий.

3. Встановлення святкування «шаббату» як сьомого дня тижня не узгоджується з тлумаченням днів творіння як великих періодів часу.

4. Вираз «і був вечір і був ранок» у древньому івриті означає тільки початок і кінець доби. Це словосполучення використовується для опису початку і кінця священних днів - субот і свят (Лев 23:32).

Світло Месії і створення світу

Мідраш Пессікта Раббаті стверджує, що світло, явлене Богом на самому початку творення світу, - це світло Месії: « В Твоєму светі ми увидим свет – что это за свет, который ожидает община Израиля? Это свет Мессии, как сказано: И увидел Бог свет, что он хорош Святой – Благословен Он –

посмотрел на Мессию и на дела его еще до сотворения мира и спрятал свет для Мессии и для поколения его под престолом славы Своей» (Песикто Раббати, 35). Рабі Елієзер говорить, що коли Бог побачив гріховність людини, Він сховав це світло, призначивши його тільки для праведних (Хагіга 12 а).

ДРУГИЙ РОЗДІЛ

У 2-му розділі оповідь зосереджується на розповіді про створення людини. При цьому використовується вже інше Ім'я Бога: якщо в першому розділі використовується Ім'я ~ $y\hbar\{a/$ то в другій ~ $y\hbar\{a/ hwhy$. Це наводить читача на думку, що Творець людини, не тільки великий і всесильний, але і дуже близький до неї, Він готовий вступати з нею у близькі відносини. Це відрізняє Тору від язичництва.

Ган-Еден і створення людини.

1. Спілкування перед створенням людини (1:26).
2. План створення людини за «образом і подобою Нашою» (1:26)
3. Мета створення людини «хай панують» (з 26)
4. Результати створення людини: «чоловік і жінка» (з 27)

Благословення людини

1. Благословення потомства.
2. Благословення панування.
3. Благословення їжі.
4. Благословення безпечного життя.

Образ та подоба Божа

1. **Функціональна теорія.** Образ Божий - це панування. Тільки людина названа образом Божим, і тільки їй дано повеління володіти Землею та панувати над тваринним світом.

2. **Реляційна теорія.** Образ Божий - це здатність до відносин; в тому числі це здатність мати відносини з Богом.

Очевидно, в рамках цієї теорії варто розглядати припущення деяких християнських психологів, які стверджують, що Образ Божий - це сім'я. «Чоловіки і жінки тільки разом можуть бути образом Божим, але не поодиноці». Людина тільки в шлюбі стає образом Божим. Це припущення не обґрунтовано через цілий ряд причин. По-перше, Христос був досконалим образом Божим (Кол 1:15), однак Він ніколи не був одружений. По-друге, в Бутті 9:6 забороняється вбивати людину, тому що вона - образ Божий.

3. **Психологічна теорія.** Августин вважав, що образ Божий - це душевні здібності - пам'ять, інтелект та любов.

4. **Фізична теорія ця теорія** стверджує, що Бог має вигляд людини.

Ган-Едем

Едем - означає приємний, людина, що знаходиться в ідеальних умовах. Дерево життя - джерело вічності і всіх благ, дерево пізнання уособлює собою свободу вибору.

Едем – це область, що реально існувала до Потопу, більша за розміром від райського саду (оскільки сад був в Едемі на території Едемської області). Ймовірно Едем, розташовувався десь поблизу Перської затоки, куди стікаються води двох відомих річок - Тигру та Євфрату. Можливо, після Потопу область Едему залишилася вкрита водами Перської затоки.

Помічниця для Адама.

Буття 2.18-25 описує створення жінки, яка відіграє дуже важливу роль в розділі 3. Розповідь починається з загального твердження про суттєву рису тілесної природи людини - її товариськості: "Не добре бути чоловіку самотнім" (вірш 18). Він не був створений як істота, що абсолютно не потребує інших, але як пара істот ("чоловіка і жінку створив їх"; Буття 1.27) - дві істоти, які не можуть існувати одне без іншого. Істинно людським життям є спільне життя; самотність є ухиленням від Божественно створеної людської природи. Божою реакцією на самотність чоловіка було створення йому "помічника, відповідного йому". Спочатку Бог проводить перед Адамом всіх тварин. Іменуючи їх і дізнавшись таким чином їх сутність, Адам не знаходить "помічника, подібного йому". Бог створює (дослівно, "будує") жінку з тіла самого Адама та приводить її до нього. Радісне "ось" Адама (вірш 23) вказує на те, що він нарешті визнав подібне собі по суті. З витонченим артистизмом, автор змушує Адама визнати повноту відповідності, давши ім'я також і її. Під час цього він використовує співзвуччя між "is" ("людина, чоловік") і "issa" ("жінка"),

Висновок.

1. Господь дав людині дім (вірш 7).
2. Господь дав людині будинок (з 8).
3. Господь дав людині їжу (з 9 - 14).
4. Господь дав людині роботу (з 15).
5. Господь дав людині владу (з 19 - 20).
6. Господь дав людині помічницю (вірші 19 - 24).

Господь помістив людину в досконалі умови.

Гріхопадіння

Образ змія фігурував у древніх ханаанських культурах родючості. В інших культурах стародавнього Сходу змія була символом благополуччя,

мудрості чи хаосу. Вавилонської поемі про Гільгамеша (близько 2000 р до н.е.) розповідає як цар Гільгамеш знайшов рослину, що дає вічне життя. Однак коли він пішов викупатися в прохолодному ставку, зі ставка, приваблений запахом рослини, з'явився змії і вихопив її. Так Гільгамеш втратив шанс на безсмертя. Схоже, що змії з давніх часів вважався супротивником людини. У багатьох стародавніх релігіях, міфах і віруваннях змії асоціювалися з підземним світом, смертю і стражданнями.

Що таке гріх?

Перше слово «хата» - означає «помилка», «промах», «падіння», друге «Пеша» - «повстання», «бунт». Третє - «Авон» буквально як «лукавство», «вина».

Спокуса

Перше важливе запитання: хто такий змії.

Отже, перші слова розділу: «Змії був хитрішим від усіх звірів польових». Це значить «розумніший, кмітливіший». Що являв собою той змії сказати однозначно важко. За своїм іменем він належить до світу тварин, але інші якості - дар мови, знання заповіді Божої, незвичайна хитрість і підступність говорять про якусь вищу істоту. Ймовірно, диявол використав змія як своє знаряддя супроти людей. Біблія часто називає Сатану змієм ("І скинений був змії великий, вуж стародавній, що зветься диявол і сатана, що зводить Всесвіт, скинутий на землю, і ангели його скинуті з ним" Об.12:9).

Слово «змії» пов'язане з єврейським дієсловом «Нахаш» - «шепотіти», «шипіти», «ворожити». Цей хтосьнашіптує, схиляє людину до заборонених дій у духовній сфері ...

Зазвичай, в Танах змії фігурує, як особистість, що протистоїть Богу.

Суть спокуси

В словах змія можна виокремити такі аспекти:

1. Сумнів у Божих Словах: «Чи справді Господь Бог».
2. Спотворння Божих Слів: «ні їсти ні з якого дерева в раю» (із 1).
3. Відкидання Божих Слів: «не помрете» (із 4).
4. Сумнів у характері Бога: «але знає Бог» (вірш 5).
5. Обожествлення людини: «ви будете як боги» (ст 5).

Тора повідомляє читачеві справжню причину не облаштованості світу - це прагнення до незалежності від Бога.

Незалежність людини призвела до:

1. Вбивство здійснене Каїном.
2. Розбещення людства.
3. Всесвітній потоп

Висновок: Рішення Адама і Єви прийняти незалежність призвело до дивної поведінки, раніше невідомої для них - уникати Бога.

Наслідки гріхопадіння:

1. Єва та всі жінки відтепер народжуватимуть в муках (3:16).
2. Дам до мужа твого пожадання твоє і він буде панувати над тобою. «Тепер же вона та жінка будуть відчувати постійну потребу в захисті і підтримки чоловіка».
3. Проклята через тебе земля (3:14).
4. В людини пробудився сором за прояв своєї статі (3:7).
5. Втрата довіри до Бога.
6. Позбавлення людей близькості Божої, що вилилось у вигнання Адама та Єви із Едемського саду.
7. Поява смерті завдяки втраті людиною богоспількування.

Вибавлення

« Я положу вражду между тобою и между женою, между семенем твоего сына и между семенем ее сына. И когда семя жены будет соблюдать заповеди закона, это сокрушит твою голову; но когда они оставят заповеди закона, тогда ты ужалишь их в пять. Однако для них будет лекарство, а для тебя не будет средства врачевания; а они исцелят свою пяту во дни царя - Мессии»

(Таргум Онкелоса).

Тема: Братовбивство

4.1-8: Каїн і Авель

1-2. Ім'я «Єва» означає «життя». Ми бачимо, що завдяки їй життя триває. Єва народила синів: Каїна та Авеля. Каїн означає «набуття». Авель означає «пара», «подих». Народження Каїна вселило Єві надію. Однак Авеля просякнутерозпачем.

3-5. Жертвоприношення.

Каїн і Авель були віруючими. Адам і Єва розповіли їм про Бога. Вони знали, що Богу потрібно поклонятися і приносити жертви. Обидва зробили це, але Бог висловив особливе благовоління до жертви Авеля. Жертва Каїна залишилася ніби непоміченою.

Ми не знаємо, що значить точно «зглянувся».

Існує передання, згідно з яким вогонь зійшов від Господа, і жертва Авеля, охоплена полум'ям, потяглося до неба. На дар Каїна вогонь не зійшов, і, значить, він не був прийнятий. (Подібно жертвоприношенню Іллі на горі Карміл). Можливо, Бог висловив Своє благовоління іншим способом.

Більш важливим для нас інше питання: чому Бог прийняв жертву одного, і відкинув жертву іншого. Існує кілька точок зору.

1. Бог надає перевагу пастухам перед хліборобами (Гункель). –
Неправдоподібно.

2. Бог надає перевагу молодшого перед старшим. – Неправдоподібно.

3. Принесення тварин ніж принесення овочів. (Закон стверджував, що Богові можна (потрібно) було приносити перші плоди від жнив, плоди землі).

4. Авель приніс в жертву перворідного, в той час як Каїн –перше що потрапило під руку. Богу потрібно приносити найкраще і найперше. Саме так і вчинив Авель.

5. Питання «віри». З точки зору віри Каїн не був гідний. (Євр. 11).

6. Проблема не в жертві, а в людині. 1 Ів. 3:12-13. «Справи були його злими, а брата його праведні».

Розумно припустити, що суттєвими є і жертва, і стан того хто приносить дар. Друге, очевидно, вагомішим. Якби Каїн приніс перворідну тварину в дар Богу, але справи його були б злі, звичайно, Бог не прийняв би таку жертву.

(1) Шлях закону: Бог бачить хорошу жертву і приймає як людину так і жертву.

Бог	Бог
Жертва	Людина
Людина	Жертва

(2) Шлях віри: Бог дивиться на серце людини і приймає або не приймає його жертву.

Це не означає, що жертва не має значення. Вірою людина просто не почне приносити погану жертву.

Пояснення в посланні до Євреїв: *«Вірою Авель приніс Богові жертву кращу, як Каїн; нею отримав свідоцтво, що він праведний, як Бог свідчив про дари його; нею він і по смерті говорить ще».*

Авель був щирим віруючим. Він поклонявся Богу так, як Той вимагав. Це коштувало йому життя. Авель став першим мучеником віри.

* Вірою він приніс *кращу* жертву. Автор послання до Євреїв говорить, що є різниця і в жертві. Вірою дозволила Авелю принести жертву кращу. К.Х.М. пише:

«Каїн приніс Богові плоди землі, заплямовані прокляттям, і ця жертва не супроводжувалася пролиттям крові, яка зняла б прокляття, він не вірив, і тому приніс жертву «безкровну». Якщо б у нього була віра, він зрозумів би, що «без пролиття крові не має відпущення» (Євр. 9:22) ... Але він міркував чисто по-людськи. «Що може людина принести в жертву Богу більш приємне, ніж дар, придбаний ним у поті чола і працею рук його? ..

В наш час шляхом Каїна йдуть тисячі людей. Вони приносять Богові плоди праці своєї. Божий засіб очищення відкинуто і підмінено зусиллями людини. (Це релігія, заснована не на тому, що зробив Бог, а на тому, що робить людина).

Каїн приніс у жертву Богу плід своєї важкої праці, але до чого це призвело? Чи могла праця грішника зняти прокляття за гріх і стерти беззаконня? ... Даремно буде він працювати і томитися, марно в поті чола свого добуватиме собі жертву ... марно змінить він свій спосіб життя, свій характер; марно зробиться моральним і релігійним, не маючи віри надаремно буде молитися, читати і слухати проповіді; марно, словом, буде робити все, на що лише здатна людина ... Хрест показує грішникові, що Бог передбачив вже все необхідне для зняття його провини і позбавлення від духовної убогості ... Все це наочно уособлюється «кращою жертвою» Авеля. Авель заслужив смерть і осуд, але Авель знаходить Заступника ... (У пекло можна йти будь-яким шляхом, але до Бога є тільки один шлях).

Подібно до Авеля, грішник усвідомлює, що плоди земні не можуть принести користі душі його; відчуває, що принесення Богові кращих плодів земних не звільнить його совісті від гніту гріха, що на ній лежить, бо «без пролиття крові не має відпущення». Лише досконала жертва Сина Божого сильна заспокоїти серце та совість ... 2.59 ...

Це Авель зрозумів. Зараз він про це говорить нам. (Автор Послання до Євреїв зауважує, що вірою Авель говорить після смерті). Хоча він помер, але він ще досі промовляє до нас. «Смерть - це не останнє слово у житті праведної людини. Залишаючи цей світ, людина залишає на ній якусь частину свого «я». Він може залишити після себе щось, що буде зростати і поширюватися подібно до ракової пухлини, але може й залишити після себе і щось таке, що буде розквітати як завгодно довго». Людина залишає після себе хороше, або щось погане; кожна людина, навіть вмираючи, продовжує говорити. Яким буде наш вклад після смерті? 2.152

Каїн пішов не тим шляхом: Іван говорить, що його вчинки були злі. Він думав, що можна грішити, не каючись, вперто продовжувати чинити гріх, але при цьому приносити Богові формальні жертви і бути до вподоби Йому. Неможливо! Жертва це не хабар, що дає право на гріх. Тому Бог відкинув жертву Каїна. Авель був праведний. Зрозуміло, він не був безгрішним, але його життя було угодним Богу. Він перебував у відповідності зі словом Божим. 3.218

6-7. На місці Каїна і я б засмутився. І, напевно, кожен з вас. Уявіть собі, брат заспівав, і зійшов вогонь з неба. Бог прийняв жертву хвали. А інший помолився, і ... ніякого вогню. Бог не прийняв. Засмутитися - це природна людська реакція. Тому Бог не карає Каїна за смуток, а спонукає його до самодослідження та каяття.

«Якщо ти добре чиниш, то чи не підіймаєш обличчя своє» Якщо ти робиш добре, тобі нема чого опускати голову, ховати очі. Пр. 4:25: «Очі твої нехай прямо дивляться, і вії твої нехай будуть прямо перед тобою». Тільки не піднімай голову аж надто високо.

Далі Господь вказує Каїну на його проблему: «Біля дверей гріх лежить», тобто гріх дуже близько; варто тільки впустити його, як він увійде, і заволодіє твоєю сутністю.. «Він манить тебе до себе, але ти пануй над ним».

Тут Каїн міг би покаятися і попросити у Господа сили не грішити. «Ти бачиш, о Господи, що гріх дійсно манить мене до себе. І немає сили протистояти. Допоможи мені». Але Каїн вирішує проблему інакше: Вірш 8. Деякі переклади уточнюють: «Сказав Каїн до Авеля ... підемо в поле». І там він убив його.

4.9-17: Каїн

Ст. 9. Господь знову запитує Каїна. Він робить це щоб повернути вбивцю до покаєння. Така форма звертання потрібна, щоб повернути Каїна до сповідання у вчиненому. Це дуже схоже на: «Адаме, де ти?» Однак Каїн уперто відмовляється покаятися. І тоді Господь викриває його.

Ст. 10. Господь знає де Авель, звісно. Більш того, Він чує «волаючого за допомогою крові». Він чує голос крові.

Ст. 11. У третьому розділі Буття ми читаємо: «Проклята земля через тебе», а тут: «Проклятий ти від землі». У чому ж суть цього прокляття?

Ст. 12. Каїна чекає життя, яка гірше смерті. Іноді Бог тяжкокарає. Жити з відчуттям постійної провини. Жити без Бога.

Ст. 13. Це вже сповідь, але користі ніякої, тому що вона запізнила. У страшний день на суді всі ми зізнаємося в своїх гріхах, бачачи перед собою покарання і неминучі муки, але не отримали від цього користі. Надто пізно. Каїн скаржить: Вірші **14, 15**. Господь щедро людинолюбний. Він не бажає смерті грішника. Він гарантує йому в безпеку.

Ми не знаємо напевно, яким могло було це знамення або знак.

1. Це не темна шкіра. Негроїдна раса походить від Ноя, а не Каїна.
2. Біблія не говорить нам.
3. Варіант: It could have been a visible mark, but it seems more likely that it may have been somekind of event that confirmed to Cain that God would not allow him

to be killed. (Наприклад це могло б бути місто, побудоване Каїном. Щось на зразок міста-притулку. Там можна було б переховуватися від помсти).

Для зростання в християнській вірі це не так важливо. Інакше Біблія щось повідомила б про це нам.

Господь каже, що за Каїна помста буде «всемеро». Помста всемеро - з давньоєврейською можна розуміти як «в сьомому поколінні». Далі ми упевнилося, що саме в сьомому поколінні від Адама убито самого Каїна. (Щ)

Ст. 16. Бог всюди. Однак деякі місця відзначені особливим Його благословенням і присутністю. Можливо, мова про те, що Каїн позбувся Божого заступництва.

Ст. 17. Каїн будує місто. Для чого, власне, зводиться місто? Щоб захистити себе ... Він хоче захистити себе і від диких звірів, і від майбутніх людей, він боїться, ховається, будує укріплення. (Щ).

Невіруючі часто запитують, де Каїн взяв дружину?

1. Біблія не говорить.
2. 2. Варіант: Писання ніде не наводить точних чисельних даних про жіночу стать.

Тема: Світ перед Всесвітнім потопом

Тора говорить повсюдне поширення гріха в світі перед Потопом.

Родовід нащадків Адама.

В торі наведено Тора два родоводи Каїна та Сифа. Вони протиставлені один одному.

1. Нащадки Каїна досягли успіху у ремеслі, скотарстві та розвитку культури (4: 17 - 21), але не відзначилися благочестям, ніде не сказано, що вони «закликали ім'я Господа», тобто молилися і проводили богослужіння.

Каїн будує першеу світі місто, бажаючи уникнути визначеного Богом покарання – блукати по землі (4: 17 -21). Він називає місто іменем свого сина «Енох», що означає «посвячення», аж ніяк не маючи на увазі посвячення Богу. Його нащадки практикують багатоженство (наприклад Ламех), вони розвивають ремесло (Тувалкаїн), серед них є жорсткі месники, готові вбити людину за образу і потім хвалитися цим (4: 23, 24). Тобто створюється цивілізація, ворожа Богові за своєю суттю.

2. Потомки Сифа. Суттєвою характеристикою цього племені було те, що вони «почали закликати Ім'я Господа». Нащадки Сифа сильно контрастують із нащадками Каїна. У Торівказані роки життя кожного з «батьків» роду. Довге життя – результат божого благословення. Енох був взятий живим на небо на 365-му році життя, а його син Метушаїл прожив більше всіх - 969. Вірою Енох переселений був так, що не бачив смерть, і не стало його, бо Бог переніс його. Він отримав свідчення, що догодив Богові.

Енох став героєм віри. Він догодив Богу, тому що його віра проявилася услухняністю. «Він ходив з (перед) Богом» (Бут. 5:22). Він був пророком (Юди 14), який проголошував Божу волю світу і викривав гріховний спосіб життя.

Енох ходив із Богом у світі зла. Йому вдалося зберегти своє життя в чистоті, і пізніше був узятий на небеса. Авель помер насильницькою смертю, а Енох ніколи не помирав. У Бога різні задуми щодо тих, хто вірить в Нього. Енох ходив перед Богом в епоху розпусти і гріха. Інші люди в цей час віддалялися від Бога, а Енох наближався до Нього з кожним днем, поки, нарешті, не перейшов у присутність Бога. Всього дві людини було тоді в небі з Богом. (В пеклі ще не було нікого). Першим до Бога перейшов Авель, убитий братом. Слідом за ним - Енох (Адам, ймовірно, був ще живим під час переходу Еноха).

Місце Еноха на кладовищі залишилося незайнятим. Але не можна сказати, що про нього зовсім забули. Можливо, про нього нащадкам нагадувала меморіальна дошка на будинку, де колись мешкав Енох.

Всесвітній потоп

Катастрофа (Буття 6 - 9)

Деякі вчені припускають, що під час цієї великої катастрофи відбулося зниження висоти континентів, у результаті вода покрила більшу поверхню Землі. До того ж водяні пари в атмосфері, яких було значно більше, ніж зараз, ринулися на поверхню Землі потужним дощем, що тривав 40 днів. І, на сам кінець, «джерела великої безодні» (підземні води), вийшли на поверхню. Процес затоплення Землі тривав 150 днів, а весь час Потопу зайняв 1 рік і 10 днів. Потоп завершився 27 Хешвану.

6:2-4 Сини Божі

Три основних тлумачення: ангели, благочестиві нащадки Сифа та царі.

Ангели:

Блок: (Якщо мова йде про ангелів). Єврейське поняття світу (див. табл.) Світи не повинні змішуватися. 1 і 2, 2 і 3 (некромантия та ін.) Тут - змішання. Гріх у двох світах. Може бути, це повторення того, що відбувалося в Бутті 3. Людина знову хоче піднятися вгору. Люди хочуть бути богами, а не образами Божими(Те ж стосується і до будівництва вавилонської вежі). Люди не хочуть просто плодитися і розмножуватися - «Ми будемо як боги».

1. Небесна сфера (<i>Бог та ангели</i>)
2. Земна сфера (<i>людина та у тварини</i>)
2. Шеол (<i>земля мерців</i>)

Люди: Як безтілесні ангели, що знаходилися в особливій честі могли позаздрити людині? Тим більше, що диявол і компанія занапали себе ще

до створення людини. Можливо тут написано про ангелів, що вже втратили святість.

Герої давнини: *Дочки:* Будь-які жінки. *Гріх:* Право першої ночі (Він міг мати право провести першу ніч із будь-якою жінкою перед її шлюбом).

Докази: На підтримку такої думки свідчить дослідження стародавніх культур (Гільгамеш говорить про практику «права першої ночі»).

Проблеми: Право першої ночі згадано тільки в деяких культурах Сходу. Це тлумачення виглядає вкрай надуманим і ніяк не пов'язаним із текстом.

	Фізичні відмінності (космологічне змішання)	Богословські відмінності (релігійне)	Соціальні відмінності (соціологічне)	Немає відмінностей
Божі	Падші ангели	Благочестиві потомки Сифа	Царі (лідери династій)	Герої давнини

1). Одне з найстаріших тлумачень - сини Божі це *ангели*. *Дочки:* смертні. *Гріх:* Шлюб між смертними і надприродними Ангелами (Еноха апокриф і ін. Також Філон, Йосип, деякі отці). (Іуд. Др. 1,3,1).

Згідно книзі Еноха (апокрифічного твору II століття до Р.Х.), «сини Божі» - це духовні істоти. Вони увійшли в злочинну змову із жінками Землі, навчили їх чародійству та різних заклинань. Результатом «стало велике зло». «І вони взяли собі дружин, і кожен вибрав для себе одну, і вони почали входити до них і змішуватися з ними, і навчили їх чарівництву та заклинань ... спостереженню за зірками та рухом Місяця». Цього погляду дотримувався Йосип Флавій.

2). В євангелічних колах домінуюча думка така: *Сини Божі* - це **благочестиві нащадки Сифа**. У попередніх розділах ми читаємо про людей, що слідуєть Божими шляхами та людей, що відійшли від Бога. (Енох, що

закликають ім'я Боже і Ламех). *Дочки*: Нащадки Каїна. *Гріх*: Під одне ярмо з невірними.

3). Сини Божі - *царі*. *Дочки*: Престолюдини. *Гріх*: Багатоженство (викрадення дружин).

Ангели:

Докази:

1. Термін «С.Б» зазвичай вживається щодо надприродних істот. - Йов 1; 38:7 (Пс. 28:1 -?)

* Вираз «сини Божі» (Елохіма) зустрічається лише чотири рази в інших текстах СЗ (Старого Заповіту). Три рази в книзі Іова (Іова 1:6; 2:6 - сини Божі (і сатана між ними) стали перед Богом) і Іова 38:7 (сини Божі при творінні покликували від радості). У всіх цих текстах мова ведеться про ангельських істот. У книзі Даниїла (3:25) говориться про Сина Божого (видом як Син Божий) в печі. Мова, звичайно, про надприродну істоту. Тут говориться про тих, хто був безпосередньо створений Богом, а не народжений від інших істот. (Філіпс, 80).

2. Ангели іноді приходять у людському тілі, в усякому разі, виглядають як люди (Буття 18:1-8; 19:1; Числа 22:22; Ісуса Навина 5:13-15).

• Христос сказав, що ангели не одружуються. Однак хіба не могли б падші ангели матеріалізуватися? У Біблії ми знаходимо випадки, коли ангели вживали їжу та пили воду (Буття 18:1-8; 19:13). Втілившись Ангели могли вживати їжу (Буття 18,8; 19,3), їм потрібен був сон (Буття 19,3), вони навіть змогли своїм виглядом спровокувати таку пристрасть у содомлян, що всі мешканці того міста "від молодого до старого, увесь народ з всіх кінців міста, оточили будинок "(Буття 19,4-5).

3. У Септуагінті зустрічаємо - «ангели Божі». (Імовірно такої думки дотримувалися перекладачі та упорядники).

4. Народження незвичайних дітей - велетнів.

5. Є паралелі в давньогрецьких, римських та інших літературних джерелах.

6. У текстах Юди 6-7; 2 Пет. 2:4-6 можливо про це говориться. (Три послідовні події із книги Буття - *ангели* (Буття 6:1-7), Потоп, Содом і Гоморра).

2 Пет. 2:4,5,9 *Ибо, если Бог ангелов согрешивших не пощадил, но, связав узами адского мрака, предал блюсти на суд для наказания; и если не пощадил первого мира, но в восьми душах сохранил семейство Ноя, проповедника правды, когда навел потоп на мир нечестивых;... то, конечно, знает Господь, как избавлять благочестивых от искушения, а беззаконников соблюдать ко дню суда, для наказания.*

- З тлумаченням цього уривка пов'язані певні труднощі. Справа в тому, що точно невідомо, яких ангелів Петро має на увазі. Є дві думки з цього приводу. Деякі вважають, що це падші ангели. Вони пішли слідом за сатаною і стали демонами. Правда, в цьому випадку не зовсім зрозуміло, чому одні з них наразі перебувають на волі разом зі своїм ватажком, а інші зв'язані кайданами пекельного мороку.

- Юда каже, що згрішили ангели не зберегли свого достоїнства, але залишили своє житло, тобто зійшли з небес на землю. Тут потрібно зауважити, що занепали ангели, згрішили з сатаною, були скинений разом з ним з неба як блискавка (Лк 10,18), а ці, по всій видимості, залишили його абсолютно добровільно (заради людських дочок). Можливо також, що "інша плоть" у Юд 7 - це плоть не людей, а Ангелів.

- Деякі богослови вважають, що так сатана хотів створити на землі расу людей, що не підлягають порятунку (так як Христос помер за людей, а не за Ангелів), і виключно грішних, а можливо навіть змінити таким чином родовід Ісуса Христа, включивши де-небудь до числа Його предків нащадка ангелів.

Проблеми:

1. Без бісів тут не обійшлося, але безтілесності не можуть вступати у зв'язок із мають тілесними. Христос каже, що ангели не одружуються. І ангели не мають статі.

2. Ця гіпотеза схожа на міфологічну розповідь (Буття не є міфологічною книгою).

3. Ангели не згадуються раніше в Бутті.

4. Не зрозуміло, чому людей покарали за гріхи ангелів. (6:3 **тому що вони тіло**).

5. Посилання на Н.З - суперечливе. Мова могла йти про перше падінні ангелів із Люцифером. (Події в Іуді описані не в хронологічному порядку. (Єгипет, ангели, Содом і Гоморра).

Нащадки Сифа:

Докази:

1. Існують неблагочестиві (Буття 4:26) і благочестиві люди. (Поділ). «Побожні» нащадки Сифа почали одружуватися із привабливими, однак розбещеними дочками Каїна. А Бог ніколи не схвалював шлюбів віруючих з невіруючими. (Але що сталося з дочками Сифа, невже вони були некрасивими?).

2. Мається на увазі продовження попереднього тексту (а в п'ятому розділі записано родовід Сифа).

3. Це звичайний гріх у П'ятикнижжі (хананеянки).

4. Часто слово «сини» відноситься до людей, або до вибраного народу (Вт. 14:1; 32:5; Іс. 43:60). Благочестивих можна було називати «синами Божими». ("Бо всі, хто водиться Духом Божим, вони сини Божі» (Рим. 8:14). Але до того часу навряд чи залишилося багато благочестивих Сіфітів. Ос. 1:10 «Ви сини Бога живого».

Проблеми:

1. Проблематично стверджувати, що між людьми був поділ. І ще не можна говорити про різні родовідні лінії. (Бог ще не обирає ні патріархів, ні свого народу).
2. У той час тільки Ной був благочестивим.

Царська лінія:

Докази:

1. Вживання слова «бог» до великих і знатним (Вих. 21:6; 22:8-9; Пс. 81:1, 8). Царі можуть бути названі синами Божими. (2 Цар. 7:14).
2. У стародавній близькосхідної літературі царів часто називали синами якогось божества. (Є список шумерських царів). (Але тоді чому вони не названі царями?) 7.99-100
3. У арамейських (інших язичницьких) письменах сини Божі - князі.

Проблеми:

1. Ідея царственості не виражена в тексті.
2. Писання ніколи не говорить про групу царів як про синів Божих.
3. Нефталіми (чому це від царів мають народжуватися велетні?).

Велетні

Згадуються в Біблії два рази (див. Числ. 13:34). Звичайні люди з ними як «коники». «Др. євр. «Полеглі люди» (33). Кращий переклад, швидше, князі, знатні люди. (Вказівка на велику силу і, можливо, аморальність. Осн. Значення - руйнувати, скидати).

ПІДГОТОВКА ДО ПОТОПУ

Чисті та нечисті тварини. Кількість.

1.2. Опис

Ной змайстрував *ковчег*. **6:14-16**

Судно Ноя не схоже на звичайний корабель. Слово «ковчег» ніколи не вживалося у значенні «корабель», і зустрічається, крім розповіді про потоп, один раз - значачи кошик, в якій мати залишила немовля Мойсея на березі Нілу.

Розміри цього ковчега: 140 на 23 на 14. (135-22-13). Відомо, що в древній Месопотамії існувало близько 575 видів птахів і звірів у «градації» від польової миші до вівці і 290 видів у «градації» від вівці до верблюда. Якщо Ной збирав тільки їх, тоді тваринам у ковчезі було б дуже просторо. Туди помістилося б набагато більше тварин.

7:1-9 Потоп: сім днів до початку

Ной увійшов у ковчег. То був ще один крок віри. Люди приготувалися насміхатися. Проходить день. Нічого не відбувається. Народ починає насміхатися. Проходить другий день. Віра піддається випробуванню. Люди сміються ще голосніше. Проходить третій день. Четвертий. Я б, напевно, уже вийшов би із ковчегу. Довго ще тут сидіти? Тільки на сьомий день води потопу хлинули на землю.

7:10-12 Час і масштаби потопу

Можливо, жодна інша подія в Біблії не описано так докладно, як потоп. Може бути, 18 послань на час. Створюється враження, що Ной вів щоденник. День за днем, місяць за місяцем він записував те, що відбувається. (У Біблії, я гадаю, ми маємо тільки уривки із щоденника Ноя).

Повінь тривала 150 днів. (П'ять місяців до того часу, як рівень води почав знижуватися). У перші сорок днів води підіймалася, а решту днів

залишалася на поверхні Землі не зникаючи (або навіть виходячи із землі на поверхню).

Джерела великої безодні (7:11) - вода під тиском в корі Землі. (Цікаво відзначити, що в наші дні вулканічні викиди на 90 відсотків складаються з води, часто у вигляді пари).

Вікна небесні - (7:11). Опис водяних потоків. Раніше такого не було. Тому ніхто і не вірив Ною. Це вода над атмосферою («пароводяна оболонка») – створювала «парниковий ефект». Тому і клімат був до потопу м'яким.

- В наш час вчені сперечаються про масштаби потопу. Критики кажуть, що біблійний мова зовсім не передбачає всесвітній характер потопу, та й у ньому не було потреби.

Всесвітній

1). Фраза в 6 і 7 главах: 6:7 («від людини до худоби»), 13 («кінець кожної живої душі»), 17 («все, що є на землі»), 7:4 («все існуюче»), 22 («все, що має подих життя»), 11 (« всі джерела великої безодні »- порівн. 1:2« прірва », те ж слово). Говорячи про потоп, Біблія дуже часто вживає слово «все», «усе» і «вся».

2). 7:19: («покрились усі гори високі, що є під небом»). Якщо покрилися гори, не може не покритися вся Земля.

3). Якщо потоп мав тільки локальний характер, навіщо було тоді брати з собою тварин? Вони могли піти в інше місце. Не потрібен був такий великий ковчег. І, взагалі, не було б потреби в будівництві ковчега. Ной за 120 років міг переселитися дуже далеко.

4). Принцип сполучених посудин. Вода не могла піднятися так високо в одному районі.

5). Буття 9:11. Бог обіцяє, що не буде більше винищувати водами потопу. Однак локальні повені трапляються і зараз. Отже, Бог говорить, що не буде більше всесвітнього потопу.

Тема: Потомство Ноя

Таблиця народів переслідує три мети:

1. По-перше, вона стверджує істину єдності людського роду, показуючи, що все людство походить тільки від цих трьох гілок, які в свою чергу вийшли з одного, спільного кореня;
2. По-друге, вона встановлює факт спорідненості богообраного єврейського народу з іншими племенами тієї ж семітичними раси,
3. І, нарешті, у більш віддаленому сенсі - вона ілюструє нам божественний промисел у світовій історії народів.

Нащадки Яфета.

Сини Яфета: Гомер, і Магог, і Мадай, і Яван, (Еліша,) Тувал, і Мешех, і Тірас.

"*Сини Яфета ...*" Так як Яфет, опираючись на попередній текст, був не старшим, а навпаки - молодшим сином Ноя, тому побутописець, починаючи свою таблицю народів з його потомства, переслідував не хронологічну, а, імовірно, якусь іншу мету; за всіма ознаками ту саму, на яку вказувало і пророцтво Ноя про блискучу долю Яфетового потомства, якому пророкував і кількісну перевагу, і якісну перевагу над усіма нащадками дітей інших родоначальників людства.

"*Гомер ...*" З народністю цього імені ми ще раз зустрічаємося в тексті пророка Єзекіїля, який описує її як сусідню з Тубалом і Мосохом (38:6) і цілим рядом інших народностей, які населяли північну Сирію і Малу Азію. "Ім'я Гімераї (народу) знайдено в клинописних надписах Асурба-ніпала" (Властов). Більшість авторитетних екзегетів ототожнює їх з класичними кіммерійцями (Одіссея 4:11; 11:13-19), що населяли береги Каспійського і Аральського морів і звідти згодом розселилися на захід, на

територію північної Німеччини (Кимври і Тевтони) і острови Британії. Іноді спостерігається співзвучність географічних об'єктів із назвою кіммерійців – наприклад "Крим."

"*Магог ...*" У того ж пророка Єзекіїля представники цього племені виступають як досвідченіта майстерні стрільці (38:2; 39:6), а саме вони розташовані по сусідству з вищевказаним, деякі представники північніше. Зважаючи на це, більшість схильна бачити тут вказівка на скіфів, які жили на берегах Азовського моря і в межах Кавказу, деякі дослідники вважають вірменів нащадками Магога. В книзі Відкриття імена Гога і Магога слугують уособленням двохбогборчих сил, що мають перед пришествям Антихриста укласти угоду для боротьби із Христом і Його Церквою (Відкр. 20:7-10).

Бохарт ім'я Гога або Магога бачить в імені Кавказу, який колхідяни та вірмени називають Гог-Хазан, Гогова фортеця. Магог, цілком ймовірно, суть туранці (у калмиків зустрічаються подібні назви урочищ - Власов). Над скіфами виповнилося пророцтво Єзекіїля про погибель їх в долині "полчища Гога" (Єз. 39:11) коли вони зазнали страшної поразки в районі Палестини від війська Псамметіха і розвитку їх рядах хвороб, як свідчить про це Геродот (1: 105-106).

"*Мадай ...*" Цим ім'ям, за свідченням священних книг Персії та Індії, підтверженому асирійськимизаписами, називалися первісні арійці, що жили в західній Азії, саме в Мідії, звідтіть велика їх частина з часом переселилися на схід і отримала назву індусів, а менша залишилася на місці і отримала назву мідян.

"*Яван ...*" В хеттейських написах зустрічається у формі Yevanna, в монументах епохи Дарія Гістаспа - Iavana, санскритською мовою - Iavana, з давньоперсидської - Iuna. Воно вказує на греків, перш за все, на іонійців, а відтак і на всіх інших. Натяки на подібне іменування греків • Яван. 1) Четвертий син Яфета (Бут. 10:2), батько Єлисей і Таршішу, Кіттіма і

Доданіма (Бут. 10:4). Це слово зустрічається, як загальна назва землі і народу греків (Іс. 66:19; Єз. 27:13; Дан. 8:21 (євр. текст). Йоїль. 3:6 (євр. текст). Східні народи називали греків «дітьми Явана» або іонійцями. Згідно з переказами, Іона був праотцем Іонічного племені. Це ім'я існує досі у назвах: «Іонічне море», «Іонічні острови». Середземне море називається в ассирійських клинописах «Тіхамтів іавнай» (грецьке море) і острів Кіпр, де ассирійці вперше зустріли греків, називається ними «Іавнан» або «Іуна». 2) Місце в Ємені, чи південній Аравії ((Єз. 27:19).

"*Еліса ...*" Це ім'я в більшості перекладів поміщено в числі не синів, а онуків Яфета, так воно повторюється і в нашому перекладі. А так як воно, як це ми побачимо згодом, означає теж греків, то цим ймовірно, і пояснюється його згадка тут, поряд з Іаваном.

"*Тувал, Мешех ...*" Як у книзі Буття, так і в інших текстах Святого Письма ці два народи зазвичай об'єднуються і разом зображуються підданими Гога (Єз. 38:2; 39:1). Одного разу, втім, вони з'єднуються з Іаваном (Єз. 27:13), і ще в двох місцях проживання їх визначається на півночі Палестини. В анналах ассирійських царів нерідко згадуються Muski і Tabal в якості двох сусідніх народностей, що населяють Кілікію, а Геродот говорить про тібареків або іберіанів (іберійці) і мосхів, що жили по сусідству з Колхідою. Вчені вважають, що спочатку обидві народності жили у верхів'ях Тигра і Євфрату, між Мідією і Скіфією, тобто в Колхиді і Іберії, розташованих на півдні сучасного Кавказу (Тувал - імовірно ібери або грузини).

"*І Фірас ...*" Більшість екзегетів вважає, що це ім'я є найдавнішою, скороченою (може бути і зіпсованою згодом переписувачами) форму імені "фракіян," гілки пелагічного населення, що групувалися близько майбутнього міста Тиру Малоазійського. Припускають, що у віддалену доісторичну епоху це плем'я проникало до Європи, заселило Еладу і частини Італію. У давньоєгипетських пам'ятниках Turasch звичайно з'єднується з

Masnuash, на зразок біблійного поєднання "Фовеля і Мешех." На думку Кнобеля і Ленормана, біблійний Тирас це - те ж, що класичні "тірейці" - найдавніше пелагічне народонаселення спочатку древньої Лідії і Фінікії, звідси Греції та нарешті Італії.

Сини Гомера: Ашкеназ і Діфат, і Тогарма.

"Сини Гомера: Ашкеназ ..." Ґрунтуючись на тому, що сучасні євреї називають Німеччину "Ашкеназ," більшість іудейських тлумачів бачать тут саме вказівку на німців. Однак з огляду на те, що біблійна таблиця має на увазі майже виключно азіатську територію, що служила спільною колискою людства, нам слід модифікувати цю гіпотезу.

В ідентифікації цієї національності найбільше допомагає пророк Єремія (51:27), який, перераховуючи народності, що входили до складу війська Кіра, який ішов на завоювання Вавилону, поруч з народами Арарат і Менні називає і Ашкеназ, тим дає зрозуміти, що ця народність теж жила в межах Вірменії або Малої Азії. Цікаво, що завдяки цій народності отримало свою назву і Чорне море, або у стародавніх Понт Євксінській (Πόντος Εὐξεινος або Ἄξενος). Цілком правдоподібно також і те, що ця народність, вийшовши з території свого первісного перебування, з плином часу зупинилася в Західній Європі і тут поклала початок населенню майбутньої Німеччини.

"Рифат ..." В іншому місці Біблії, ймовірно, помилково переписувачів, початкова буква цього імені замінена іншою, завдяки чому вийшло "Діфат" (1 Хр. 1:6, тільки в деяких рукописах). І. Флавій ототожнює їх з пафлагонянами, які жили на північному заході Малої Азії, а більшість тлумачів схильні розташовувати їх в горах Ріфейських, що лежали на півночі Каспійського моря.

"Тогарма ..." Це ім'я ще двічі зустрічається у пророка Єзекіїля, в якості постачальників коней і мулів для тирських купців (Єз. 27:14; 38:6). За

традицією, збереженою Мойсеєм Хоренським, родоначальником жителів Вірменії був син Форгоми, чим і вирішується питання про цю народності в сенсі ототожнення її з вірменами.

4. Сини Яван: Еліша, Таршіш, Кіттіму і Доданім.

"*Еліса ...*" Острови Еліси у пророка Єзекіїля вихваляються за їх багрянцю і пурпур (27:7), тому вважається майже безперечним, що цим ім'ям називалася одна з приморських народностей Греції: Еліда, Еолія або взагалі Еллада, за відгуком Горація, що славилася своїми пурпуровими одягом.

"*Таршішу ...*" І. Флавій вважає, що тут вказано Тарс - місто Кілікії; але більшість екзегетів на чолі з Євсевієм думають, що тут йде мова про будь-яку з віддалених західних колоній, які емігрували з меж малоазійської митрополії. Найголовнішим підставою для цієї думки служить те місце з пророка Йони, в якому говориться, що він сів на корабель, щоб плисти з Йоппії (нинішня Яффа) у віддалений Таршішу. І вчені географи вказують, що ім'ям Таршішу або Тартесс називалася одна із найбільш віддалених фінікійських колоній, яка перебувала в сучасній Іспанії і славилася великою кількістю свинцевих і мідних рудників. На велику кількість металів на території Таршішу і на торгівлю ними з Тиром вказує і Святе Письмо (Єз. 27:12; Пс. 71:10).

"*Кіттім ...*" З усіх пояснень цього найменування найбільш вдалим є думка Йосипа Флавія, він ототожнює біблійний Кіттіму із давньо-історичним Китіон, столицею острова Кіпр. З ним співставні, мабуть, і вказівки пророків Ісаї та Даниїла щодо Кіттіму, що це був народ приморський (Іс. 23:1-12; Дан. 11:30).

"*Доданім ...*" Цілком ймовірно це - дарданійці або троянці (що дали своє ім'я Дарданельській протоці), одна з найдавніших малоазійських гілок грецької народності.

5. Від них походять острови народів у їхніх краях, кожний за мовою своєю, за своїми родами, у народах своїх.

"Острова народів ..." Це загальноживана біблійне позначення язичницьких племен, що мешкали за межами Палестини, в областях Середземного, Чорного, Каспійського і Аральського морів (Пс. 71:10; Іс. 41:5; 42:4, 10; 49:1; 51:5, 60 : 9; Єр. 2:10; 25:22 та ін.)

Походження такої назви легко пояснюється наївним уявленням древніх євреїв, які, не маючи жодного уявлення про інші материки і розміри відомих їм морів, схильні були до надмірності перебільшувати останні і скорочувати перші, малюючи їх якимись невеликими островами посеред суцільної водної стихії. Тому-то, ймовірно, що розглядувана ними назва найчастіше і додавалася до назви прибережних народностей найбільшого з цих морів - Середземного, тобто до мешканців сучасної південної Європи.

Говорячи, що від цих, тобто вищенаведених народів, відділилися ці більш віддалені приморські пункти Малої Азії і Європи, побутописець цим самим мовчазно припускає, по-перше, те, що початкове населення вказаних ним народностей було відмінно від цих островів і що, по-друге, з часом воно емігрувало звідси на ці острови, тобто, кажучи мовою науки, Біблія коротко зазначає тут факт великого доісторичного переселення первісних арійців з гір Вірменії і вершин Гімалаїв спочатку в межі Малої Азії, а потім і південної Європи. Характерна при цьому і те зауваження в тексті Біблії, яке говорить, що від тих "виділилися" мешканці островів, тобто не все корінне населення відомої народності покидало свою рідну землю і переселялося на острови, а лишечастина.

"У їхніх краях, кожний за мовою своєю, за своїми родами, у народах своїх ..." Ось найкращий доказ глибин і ґрунтовності погляду біблійного автора на коректну класифікацію народів; остання ведеться ним з чотирьох основних позицій: з географічної (у їхніх краях), діалектичної чи

лінгвістичної (за мовою своєю), з расовою (за своїми родами) і національною (у народах своїх).

6. Нащадки Хама.

Сини Хама: Хуш, Міцраїм, Фут і Ханаан.

"*Сини Хама...*" Хам називається тут як родоначальника чотирьох основних рас, що походили від його синів і населяли області південної Азії і верхів'їв Нілу.

"*Хуш ...*" Давньоєврейське назву країни "Куш, або Хуш" в перекладі LXX звичайно заміщено пізнішим ім'ям "Куш"; в ассирійських клинописних пам'ятках вона, згідно з єврейською Біблією, називається країною "Кус," цьому близьке і єгипетське найменування її словом "Кес." При зіставленні біблійних паралелей стає зрозуміло, що існували дві країни з цим ім'ям: одна між Вавилоном і Аравійським півостровом (1 Хр 1:8-10; Пс. 86:4), інша - на північно-східному березі Африки, приблизно на місці сучасної Нубії, у напрямку до Абіссинії (Іс. 18:1-2; 20:3-5; Єз. 30:4; Наум. 3:9).

Краще пояснення всього цього дають пам'ятники ассирійської і єгипетської старовини. За свідченням перших, кушити або Кадім були тими первісними протохалдеями, які становили основне ядро так званої сумерійско-аккадійської народності, що поклала початок найдавнішій халдейської-вавилонській цивілізації і культури. З часом Кушити, змушені поступитися своєю територією семітам, спочатку перекочували в аравійські степи, а звідси, за фараона 12-го (Узерпізене I), були переселені до Єгипту (близько 2000 до Р. Хр.) Таквони осіли на території Нубії.

"*Міцраїм ...*" У Біблії це слово має дуже конкретне значення - вказує саме на Єгипет. Воно являє собою двоїсту форму від єдиного Мацор, ґрунтуючись на тому, що Мацор вжито в Біблії для ідентифікації одного нижнього Єгипту (4 Цар. 19:24; Іс. 19:6). Еберс та інші вчені вважають, що двоїстість вміщає здогадку про дві частини Єгипту: верхню та нижню. Інші,

втім, походження його пояснюють подвійним рядом прикордонних валів, якими Єгипет відділений від Аравійського півострова, на ім'я якого азіатські семіти називали і всю країну, що починалася за цими валами. Самі єгиптяни називали свою країну землею Хемі або Кемі, ім'ям, досить близько нагадує біблійного Хама; втім, в недавній час на одному з давньоєгипетських ієрогліфів Хетової епохи (з епохи Гікс) відкрито і аналогічне біблійного найменуванню Єгипту, у формі "Мацріма".

"Фут ..." У Пророків плем'я Фута міститься серед переліку африканських народів (Єр. 46:9; Єз. 30:5; Наум. 3:9). Згідно з І. Флавієм і найдавнішими текстами, слід думати, що це те ж саме, що давньоєгипетське "Фет," тобто Лівія, що лежала на північно-заході Африки, по сусідству з Нубією.

"Ханаан ..." Молодший з синів Хама, потомство якого залишилося в межах Азії і зайняло Палестину до часів завоювання її євреями при Ісусі Навині. Детальніше про територію Ханаана у віршах 15-19.

6. Сини Хуша

Сева, і Хавіла, і Савта, і Раама, і Савтеха. Сини Раами: Шева й Дедан.

"Сини Хуша: Сева ..." Це ім'я, хоча і з деякими відзнакою в правописі (שבא Себа і שבא Шеба), зустрічається в даній генеалогії і ще раз при переахуванні нащадків Сима, звідси і виникають труднощі розмежувати і визначити територію тих і інших севеїв. Найближче до істини, мабуть, свідчення І. Флавія, що визначає місце розташування кушитської Савеї на півночі Нубії, в області Мерое (Іуд. древн. 2:10,2); хоча цим анітрохи не відкидається і те припущення, що до переселення в Африку ці Савеї мешкали де-небудь в Азії, напр, в Ємені чи південній Аравії, як припускає блаженний Ієронім. Святе Письмо не суперечить кожному з цих поглядів, коли, з одного боку, називають Саву віддаленою південною країною (Пс. 71:10; Іс. 43:3; 45:14), з іншого - поєднує її із землею Куш або Кушем.

"*Хавіла ...*" За свідченням письменників-класиків (Птолемея, Плінія, Марциала і ін) хавлотей населяли африканський берег, прикордонний з Бабель-Мандебській протоці. Йосип Флавій (Іуд. древн. 1:5, 2) ототожнює їх з Гетулію, що жили по оазисах Лівійської пустелі. Однак настільки ж переконливі свідчення Біблії (2:1,4; 25:18) спонукають шукати цю землю в межах Тигру і Євфрату. Кращим узгодженням цих припущень може бути те, що існували дві країни з тією ж самою назвою та населенням: одна - азіатська, що слугувала місцем первісного проживання, інша - африканська, що стала наслідком пізнішої еміграції. Таким чином, тут прослідковується та ж історія, що із землею "Куш" і країною "Сава," коли колонія і метрополія носять одне і те ж ім'я і часто навіть міняються ролями.

"*Сава ...*" За припущенням І. Флавія, цим ім'ям позначався народ "астабари," населяв ту частину Етіопії, яка тепер називається Атбара, а в давнину називалася Астабаром. На думку ж Птолемея тут мова йде про Сабот (або Саббатом), головне місто Щасливої Аравії.

"*Савтеха ...*" Очевидно, це - одна з негритянських провінцій, добре відома з давньоєгипетських пам'ятників, де вона зустрічається під іменем Субаток; вона простягалася на східному березі Перської затоки, в області Караманії.

"*Раама ... Сини Раами: Шева й Дедан ...*" Ідентифікації Раами, і його синів більше всього сприяє пророк Єзекііль, який говорить про купців Сави і Рами і про торгівлю Дедана (27:22; 38:13), яку всі ці народності вели з Тиром, столицею Фінікії; за цими ознаками вчені вважають, що всі три вищезгадані народи мешкали у приморській області Аравії, яка славилася своїми природними багатствами і володіла всіма передумовами для розвитку торгівлі. У Священному Писанні є і інші вказівки на Саву, як головне місто Щасливої Аравії (3 Цар. 10:1; Іов. 1:15; 6:19; Пс. 71:10,15; Іс. 60:6; Єр. 6:20; Єз. 27:22; Йоїл. 3:8), і на Дедан, розташований на березі Перської затоки (Іс. 21:13; Єр. 49:8; Єз. 25:13; 27:15). Може бути, біблійний Дедан

розташовувався на тому ж місці, де і сучасний Даден. Таким чином, весь рід хушів зайняв південну частину Аравії, східний берег Африки і північну частину Перської затоки, причому, багато хто з племен цього роду значну частину всього свого складу відділяли для переселення в області африканського континенту, завдяки чому і виходило по дві однойменних країни: одна - в Азії, інша - в Африці.

Німрод і перша монархія.

8. Куш породив Німрода, він став сильним на Землі

"*Куш же породив Німрода ...*" Це не означає, що Німрод був безпосереднім сином Хуша, а взагалі є доказом тільки того, що він народжений по прямій низхідній лінії від нього, належав до корінних кушитів і, отже, жив в Аравійській Етіопії, поблизу з біблійної долини Шінеар. Саме ім'я "Німрод" тут вже не колективне, а індивідуальне, особисте; воно означає "бунтівник, заколотник, порушник" (від євр. Дієслова *marad* - засмучувати, докучати, повставати, обурюватися); тому, деякі екзегети вважають, що воно було присвоєно йому лише пізніше, як наслідок його діяльності.

"*Він став сильним на землі ...*" Словосполучення вказує на відому нам аналогію в історії Еноша і Ноя; й біблійний термін "сильним на землі," по євр. *гіббор*, точно так само знайомий нам з характеристики допотопного людства (нефілім та гібборім). Якщо там, як ми бачили (6:4), це ім'я означало видатного своєю фізичною силою і морально розпущеного велетня, то, очевидно, вживаючи той же самий термін і тут, побутописець тим самим хоче показати, що в особі Німрода знову, вперше після потопу (він став першим), відродився образ гордовитого велетня, який прославився своїми богатырськими подвигами по всій своїй країні.

9. Він був дужий мисливець перед Господом (Богом), тому і говориться: сильний мисливець, як Німрод, перед Господом (Богом).

"Він був дужий мисливець перед Господом ..." Весь цей вірш служить роз'ясненням попереднього: вказавши раніше на силу і знаменитість Німрода, побутописець тепер чіткіше називає і головний метод возвеличення, і рівень, до якого досягла майстерність і спритність Німрода. Фундаментом широкої популярності Німрода слугувало вдале і сміливе полювання, а рівень популярності заховано в словах "перед Господом." Ці слова позначають собою найвищу ступінь тієї або іншої якості. Німрод перевершив компетенцію людини, рівень його вміння можна було задовольнити лише оцінкою самого Бога. Сміливі та вдалі подвиги на полюванні, у боротьбі з дикими звірами і чудовиськами, в ту грубу первісну епоху цінувалися особливо високо і зводили на п'єдестал слави їх героїв, про це свідчить вся доісторичний епос, починаючи з героя халдейської поеми Іздубара і закінчуючи міфічними подвигами Геркулеса. На доказ популярності Німрода, завдяки його богатирській силі, біблійний автор посилається на існування в його час навіть особливої приказки. Суть приказки полягала в тому, що коли хотіли кого-небудь особливо похвалити і прославити, то його порівнювали за силою відваги і мужності з Німродом.

10. Царства його були: Вавилон, Ерех, і Аккад, і Калне в землі Шінеар.

"Царства його були ..." Ось найперше біблійне свідчення про початок політичного та державного життя на землі. На думку більшості авторитетних учених, Біблія говорить тут про "першу халдейську конфедерацію," тобто про перший союз халдейських міст, об'єднаних під владою знаменитого Німрода, відомого і в древньохалдейських записах за титулом "Гарба-Лизуна," тобто государя чотирьох мов.

"Вавилон, Ерех, і Аккад, і Калне в землі Шінеар." Всі чотири перерахованих тут міста лежали в долині Шінеар; а ця долина, як видно з наступного вірша (11 ст.), А також і з інших місць Біблії (Іс. 11:11), позначала собою південну частину месопотамської рівнини, або Вавилонію, тобто ту саму країну, яка і в клиноподібних записках називалася ім'ям "Суммір." У межах цієї халдейської-вавилонської території ми і знаходимо сліди існування всіх вищевказаних міст, і насамперед - столиці тієї союзної держави та самого міста Вавилону. Руїни стародавнього Вавилону відкриті на східному березі Євфрату, поблизу сучасного містечка Hillah, де існує пагорб з руїнами капища. Він досі зберіг серед корінних арабів назву "Бабіль."

Друге древнехалдейське місто "Ерех" або "Арах" справедливо ототожнюється з Орхої Птолемея, з Arku клиноподібних написів, тобто збігається з сучасною "Варкою," що лежить приблизно на вісім миль на південь від стародавнього Вавилону.

Два інших міста: *Аккаді Калне* представляли собою, навпаки, північні пункти описуваної держави: зокрема Аккад, ймовірно, був тим самим містом, який згодом дав ім'я цілій країні "Аккад," що так часто згадується в клинописних записках. На думку відомого англ. орієнталіста Георга Сміта, Аккад був столицею царя Саргона і лежав на березі Євфрату, недалеко від Сіппара, на північ від Вавилону. Останнє з названих тут міст "Калне" або "Калне" екзегети ототожнюють з "Кални" (рос. "Калне") у пророка Ісаї (10:9) і "Ханне" (рос. "Хані") у пророка Єзекіїля (27: 23). Одні, слідом за блаженним Ієронімом і Євсевієм, шукають це місто на місці пізнішого "Ктезіфона," тобто на північно-заході Вавилону, інші (Раулінсон) знаходять його сліди в руїнах сучасного Ніппур, на північному сході від Євфрату. Ці чотири міста добровільно або - найімовірніше - через захоплення їх Німродом, і утворили собою першу союзну державу, або найдавніше халдейської-вавилонське царство, в якому верховна керівна роль належить нащадкам Хама.

11. З того краю вийшов Ашшур, та й збудував Ніневію, і Реховот-Ір, і Калах

"З того краю вийшов Ашшур ..." Одні з тлумачів приймають тут ім'я "Ашшур" в сенсі власного імені одного з синів Сіма (22 ст. LXX, Вульгата, Лютер, Розенмюллера тощо) і тлумачать дане місце в тому сенсі, що, семіти, незадоволені деспотичним правлінням Німрода і кушитів, вважали за краще піти на північ і заснувати там нове царство. Але на думку інших (Таргумім, Деліч, Кейлі, Ланге, Філарет та багато ін. Інші), ім'я "Ашшур" служить тут загальним позначенням цілої країни, залежно від чого і сам переклад тексту мав би бути дещо іншим, а саме: "і з землі цієї (Шінеар) вийшов він (Німрод) до Асирії ... "

"Та й збудував Ніневію ..." Спочатку опорним пунктом панування Німрода служив Вавилон; тепер він споруджує новий центр свого володарювання на півночі - місто Ніневію. Столиця могутньої ассірійської монархії (Йона 3:3 і 4:11) простягалася березі річки Тигр, навпроти Мосула, в області розкопок сучасного Куянджік.

"Реховот-Ір, і Калах .." Перше з цих міст досі залишається невідомим, хоча деякі і схильні ототожнювати його з біблійним Елассаром або Ларс - згідно клинописних документів, - перебувала дельти нижнього Забу (притока річки Тигр). В буквальному перекладі із єврейської, слово Реховот-Ір - означає "місто вулиць," ми можемо з певністю сказати, що то було дуже просторе місто. Назва міста "Калах" зустрічається в анналах царя Ассурнасірхабала (883-859 р.), там про нього говориться, як про місто, побудоване ще Салманасаром I. Вчені розташовують його на південь від Ніневії, при впадінні в Євфрат верхнього Заба, поблизу сучасного Німруда. Інші, втім, вважають за краще бачити його на місці сучасного містечка Калах-Шергат, в п'яти милях на південь від Ніневії.

12. і Ресен між Ніневією і між Калахом; це місто велике.

"і Ресен між Ніневією і між Калахом", тобто між сучасним Куянджиком і Нимрудом. У вищезгаданих ассірійських написах згадується також і місто "Ресен," яке називається тут "містом ловця", явно нагадуючи тим самим наведену вище біблейську приказку про Німрод. Біблія ж називає "Ресен" містом великим і розташовує його в безпосередньому сусідстві з Ніневією. Усе це, а також і те, що сама Ніневія, за словами пророка Іони, мала протяжність трьох днів шляху (3:3), дало основу ученим думати, що Ресен, що був особливим самостійним містом, що знаходилося в околицях великої Ніневії, згодом злився з нею і таким чином втратив свою власну назву (Лейєрд та ін.).

Отже, в цих скупих рядках Біблії відтворена уся початкова історія халдейсько-вавілонської і вавілонсько-ассірійської монархії : в повній відповідності з нововідкритими даними клиноподібних пам'яток, Біблія свідчить, що первинне зародження державного життя сталося в області південної Вавилонії або Халдеї, де осереддям її були міста: Вавилон, Ерех, Аккад і Халне; що потім це життя стало поширюватися на північ, де заснувався новий центр, у вигляді Ніневії і міст, що оточують її, і що, нарешті, переважаючий вплив кушитів в першій халдейсько-вавілонській монархії поступово повинен був поступитися своїм місцем семітичному елементу ассірійсько-ніневійської монархії.

13. Від Міцраїма сталися Лудім, Анамім, Легавім, Нафтухім

У цих двох віршах спеціально вказується потомство сина Хама — Міцраїма, тобто народонаселення різних єгипетсько-африканських провінцій.

"Лудім...". Народність цієї назви згадується ще у пророка Ісаї (66: 19), як хороші стрілки з лука, і називається спільно з племенам Хус (Хуш) і Фут (братів Міцраїма, родоначальника Лудіма і інших), тобто жителями північно-західної Африки, Таргуми поміщають це плем'я біля самого Єгипту, в

західній стороні; а вчений єгиптолог Еберс, знайшовши, що в ієрогліфічних текстах стародавнього Єгипту жителі його позначалися ім'ям Lutu або Rutu, вважає, що біблейське Лудім є не що інше, як прадавнє позначення аборигенів Єгипту.

"*Анамім...*". На думку Еберса, це той самий народ, який в пам'ятках відомий під назвою "Ааму" і який населяв східну частину Нільської долини і Суезський перешийок.

"*Легавім...*". Припускають, що це та ж сама народність, яка в інших місцях Біблії називається "Лудім," або навіть прямо "Лівією" (2 Пар. 12:3; Дан. 11:43; Наум 3:9). На цій підставі більшість ототожнює її з Лівією, що лежала на північний захід від Нілу, поблизу нинішнього Алжиру.

"*Нафтухім*". Філологічний аналіз цього імені дозволяє зрозуміти, що народ, що його носив, мав відношення до єгипетського божества "Фта" або "Пта;" а оскільки це було головне божество Мемфісу, то звідси справедливо роблять висновок, що і в племені "Нафтухім" слід вбачати мешканців середнього Єгипту.

14. Патрусім, Каслухім, звідки вийшли Філістимляни, і Кафторім.

"*Патрусім...*". З тим же самим, а також і з дещо зміненим ("Петрос") найменуванням ця народність зустрічається і в багатьох ін. місцях Священного Писання, де вони розташовуються між Ефіопією та Міцраїмом (Іс. 11:11) і розрізняються від Мігдола, Тафні і Мемфісу (Іер. 44:1, 15; Іез. 29:14).

У клинописних літописах Ассаргаддона ми знаходимо, що після завоювання Єгипту він прийняв титул царя Musur, Raturusi і Kusi. З усього цього з достовірністю стверджують, що під Патрусім слід розуміти населення верхнього Єгипту, що проживало між Міцраїмом і Ефіопією.

"*Каслухім...*". ("Хасмонім" за текстом LXX), звідки походять Філістимляни, і Кафторім. За цього тексту бачимо, що "Каслухім" послужили

для утворення ще двох інших народностей: філістимлян і кафторім. Однак в інших місцях Священного Писання батьківщиною філістимлян досить ясно вказується "Кафтор" (Втор. 2:23; Ієр. 47:4; Ам. 9:7), під яким найправдоподібніше слід розуміти острів Крит (1 Цар. 30:14; Ієр. 47:4; Іез. 25:16). Узгоджуючи два ці свідчення, екзегети думають, що Біблія говорить про два різні переселення філістимлян, з яких прадавнє відбувалося з Каслухим, тобто з північно-африканського узбережжя Середземного моря, а інше, пізніше — з Кафторім, тобто з острова Крит. Поза сумнівом тільки одне, що жителі північно - східної Африки, о. Кріта і філістимляни мали багато спільного у своїй мові, древніх віруваннях, звичаях, що служити доказом їх генетичної спорідненості між собою. Що ж до самих філістимлян, що мешкали в Палестині і дали їй своє ім'я, то аналіз самого їх імені (пелешет — переселенець), вказує на них, як на переселенців або вихідців; а прадавні народні саги називають їх вихідцями з Єгипту.

15. Від Ханаану народилися : Сидон, первісток його, Хет, 16. Ієвусей, Аморрей, Гергесей, 17. Євей, Аркей, Сині, 18. Арвадей, Цемарей і Хифамей. Згодом племена Ханаанські розсіялися

У цих чотирьох віршах записано перелік найголовніших ханаанитських племен, що населяли Сирію і Палестину до завоювання останньої Ісусом Навином.

Первістками Ханаану, не стільки по народженню, скільки за значимістю, названі тут жителі Сидону, багатого, морського міста, що було разом з Тиром столицею Фінікії (3 Цар. 5:6; 1 Пара. 22:4; Іс. 23:2, 4,12; Іез. 27:8).

"Хет" — родоначальник хеттеїв (Буття23:3, 5), могутнього сирійського племені, страшного колис і для самого Єгипту, що залишив по собі сліди високої культури і багату літературу, досі ще майже нерозгадану вченими (хеттейські написи).

"*Ісееусеї*" — проживали в горах Єрусалиму, до днів Давида, який підкорив їх (Нав. 15:8; Суд. 19:10; 2 Цар. 5:6; 1 Пара. 11:4-5).

"*Аморреї*" — одне з найсильніших ханаанських племен, що мало по східну сторону Йордану два сильні царства — Есевон і Васан (Чис. 21: 26).

"*Гергесеї*" — відомі тільки по імені, як ті що воювали з євреями на захід від Йордану (Нав. 24:11).

"Евеї" або, по читанню м. Філарета, "хивеї," згадуються ще в Нав. 24:11; Нав. 9:1, 7; Суд. 3:3 — мешкали при підніжжі гори Ліван.

"*Аркеї*," або Аркіти, ймовірно, мешканці міста Арки, що знаходилося на місці сучасних руїн при містечку Тель-Арки, біля підніжжя того ж Лівану.

"Синеї" або "Сініти," — народність, сусідня з попередньою, мешкала поблизу древньої фортеці, що носила те ж саме ім'я.

"*Арвадеї*" — жили в Арваде, або Руаде (І. Фл.), тобто на Барейнских островах, як думає Ленорман; згодом вони утворили ядро населення Фінікії і передали йому пристрась до мореплавання і торгівлі.

"*Цемареї і Хімафеї*" — дві народності, дуже мало відомі; вважають, що перші передали своє ім'я Сіпрі — місту північної Фінікії, розвалини якого і досі відомі під назвою Сумра. Точно також і ім'я Хімафей, ймовірно, поширилось на місто Хаммані-Рабба, що лежало на р. Оронті, біля Дамаску. У греків він називався "Епіфанія" в наш час відомий під древнім ім'ям "Хама".

"*Згодом племена Ханаанські розсіялися...*" Під впливом взаємного зміщення, завоювань і послідовних переселень неодноразово міняли свої топографічні межі, завдяки чому не лише вкрай важко, — але і однозначно неможливо твердо встановити їх місце проживання.

19. і були межі Хананеїв від Сидону до Герару та до Гази, звідси до Содому, Гомори, Адме і Цевоїму до Лаші.

"і були межі Хананеїв". Вказавши причину, внаслідок якої важко було визначати місце проживання кожного з ханаанських племен, біблейський автор робить вказівку загального характеру — визначає межі усієї ханаанської території.

На півночі такою межею був м. Сидон, на півдні Газа і Герара, місто, що знаходилося між Кадесом і Суром, в країні полуденній (Буття 20:1). Західною межею слугували міста: Содом, Гоморра, Адма і Цевоїм, які разом з опущеним Сігором складали так зване пятиграддя і на місці яких згодом утворилося Мертве море (Буття 14:2, 8).

Нарешті, східною межею було місто Лаші, під яким більшість розуміє місто, відоме у греків за назвою Калліроє (джерело краси) за цілющі води його гарячого сірчаного джерела. Таким чином, "поселення хамітів охоплюють усі морські береги нинішньої Персії, Персидської затоки, Аравії, Чорного моря по африканському узбережжі і по Середземному морю в Африці та Сирії" (Властов).

20. Це сини Хамові, по племенах їх, по мовах їх, в землях їх, в народах їх.

"Це сини Хамові..." Загальний висновок генеалогії хамітів, зміст якого розкритий нами вище (5 ст.).

21. Потомство Сіма.

Були діти і у Сіма, батька усіх синів Єверових, старшого брата Яфета.

Звідси починається найбільш важлива з біблейської точки зору генеалогія семітів, з середовища яких вийшов і обраний Богом народ єврейський, що отримав своє ім'я від Євера, про що і не забув тут згадати біблейський автор.

22. Сини Сіма : Елам, Ассур, Арфаксад, Луд, Арам (і Каінам).

"*Сини Сіма : Елам...*" В клиноподібних пам'ятках Ассирії ця країна відома під ім'ям *leamtu*, що означає "гірська" країна. Згодом вона стала називатися Сузин, або Сузан, звідки сталося і Сузіана. У цій останній збереглися цілий ряд місцевостей з семітськими іменами, звідки справедливо і роблять висновок, що в древній Сузіанні або Еламе семітичний елемент був колись пануючим.

"*Ассур...*" Цей нащадок Сіма був родоначальником ассирійців, одного зі знаменитих народів древнього Сходу. Він мешкав по східній стороні середньої течії річки Тигр, між Вірменією, Сузіаною та Мідією і говорив, як це тепер точно встановлено, на семітськомудіалекті, досить близькому до єврейської мови. Як ми бачили вище, в Ассирію дуже рано було здійснено вторгнення кушитів (11 ст.), чим і пояснюється та обставина, що вся цивілізація і культура ассирійської монархії має спорідненість із халдейсько-вавилонською цивілізацією.

"*Арфаксад...*" Один з прямих прабатьків єврейського народу. Грунтуючись на клиноподібних написах, Шрадер та ін. учені вважають, що це ім'я означає народ, "суміжний з халдеями" (*arg - kasad*), і місце проживання його вказують в південній, приморській частині долини Євфрату, головною резиденцією якої був м. Ур Халдейський, сучасний Мугейр.

"*Луд...*" Услід за Й. Флавієм, тут мають на увазі населення малоазіатської провінції Лідії з її головним містом Сарді. Але з причини того, що в класичну епоху населення Лідії було скоріш арійського, чим семітичного походження, учені припускають, що семіти населяли цю провінцію лише в найдавніші часи, згодом вони поступилися нею арійцям. Ця поступова заміна одного населення іншим відбувалася головним чином в епоху ассирійських царів, в анналах яких і можна знайти деякі натяки на нього.

"Арам..." В клиноподібній літературі відома під формами: "Араму, Аруму, Аріму" і означала собою країни, що лежать по берегах Тигра і Євфрату, за винятком Вавілону. Єгиптяни область між Євфратом і Хабором називали "Нагараіна," звідки сталося і біблейське позначення Месопотамії, як "Арам-Нагараіна" В цій області знаходилися цілий ряд різних держав, чому і в Біблії ми зустрічаємося з різними поєднаннями цього найменування : Арам-Сова, Арам-Дамаск, Арам-Рехоф та ін.

23. Сини Арама : Уц, Хул, Гефер і Маші.

"Сини Арама : Уц, Хул, Гефер і Маші". Всі ці імена належать до маловідомих. Відносно першого, втім, зі значною достовірністю припускають, що він дав своє ім'я країні Уц, звідки згодом походив Йов (Йов. 1:1) і яка була розташована на південному сході Палестини, по дорозі до Аравійської пустелі; пізніша Траханітіда (порівняйте Йос. Флав., Древн. 1:5, 4). Відносно "Хула" думки розходяться: Флавій вказує його взагалі у Вірменії; Бохарт ототожнює з тією частиною Вірменії, яка носила назву "Холоботени" тобто дім Хула (Хул-Бітан); Деліч бачить тут вказівку на сирійську Хілату недалеко від витоків р. Йордан і тому подібне. Про дві останні народності — Гефер і Маші — невідомо майже нічого, якщо тільки не брати до уваги здогадки Бохарта, підтриманої і Філаретом, про те, що Машу або Мас передав своє ім'я горі Масій, у Вірменії.

24. Арфаксад народив (Каїнана, Каїнан народив) Салу, Сала народив Євера.

"Арфаксад народив (Катана, Катан народив) Салу..." Слова, що стоять в дужках, відсутні в єврейському тексті; однак вони знаходяться в прадавніх і авторитетних грецьких рукописах, в євангельському родоводі Господа Ісуса Христа (Лк. 3:36), а також в творах І. Флавія і Мойсея Хоренського.

"Сала народив Евера" — того самого патріарха, ім'я якого згодом було передане богообраному народу єврейському. Це ім'я означає людину, що перейшла через річку і, отже, вказує на переселення цього патріарха із-за якоїсь річки, ймовірно, річки Євфрату (слово *עבר*, *ibri*, єврей в Буття 14:13 у LXX переводиться через *ο περὶτης*, "прибулець," що живе по той бік Євфрату або перейшов через цю річку).

25. У Євера народилися два сини; ім'я одному: Фалек, тому що в дні його земля розділена, ім'я братові його : Іоктан.

"У Євера народилися два сини; ім'я одному Фалек..." За транскрипцією єврейського тексту це ім'я має мати форму "Пелег," що і означатиме розподіл або розгалуження. Про який же саме розподіл говориться тут — це не зовсім зрозуміло, з причини чого одні бачили тут вказівку на вавилонське розсіяння народів (Розенмюллер, Кейль, Ланге), інші — на виділення гілки семітів, яка мала найближче відношення до богообраного народу (Деліч).

"ім'я бразу його : Іоктан..." Цей останній був родоначальником цілого ряду кочових племен, що населяли Аравійський півострів, на чолі з Єктанідою. Ймовірно, це вже було вторинне населення Аравії, що встановилося замість корінних хамітів, які і змушені були шукати собі нових місць проживання головним чином в межах Африки.

26. Іоктан народив Алмодада, Шалефа, Хацармавефа, Ієраха

У цьому розділі запропоновано досить детальний перелік найголовніших аравійських племен, більшість яких можна вказувати лише приблизно. Так, Алмодад ототожнюють з аравійською провінцією Йемен; Шалеф — з Салапеноєм Птоломея, розташованим в нижній Аравії; Хацармавеє з Хадрамутом, на південному сході Аравії; Ієрах з досі існуючим аравійським плем'ям Бне-Гірал, що точно так, як і Ієрах, вказує на зв'язок з місяцем, означає саме "діти місяця".

27. Гадорама, Узала, Діклу.

"Гадорама, Узала, Діклу..." На місце проживання першого з них, можливо, вказує мис Хадорам, при Персидській затоці. "Узал" вбачають в сучасному місті Сана, в Йемені, що носив в давнину найменування Аузура, звідки поширилася особлива благовонна мазь — мирра азурская. Діклу — від слова "дікал," що означає "пальма," звідси "Щаслива Аравія", як головний її ареал існування.

28. Овалу, Авімаїла, Шеву.

"Шеву..." Ці сабеї-семіти мають бути відмінні від савеїв-хамітов (7 ст.); вони були торговельним народом приморської області Аравії і мали своєю столицею місто Маріабу.

29. Офіра, Хавілу і Іовава. Усі ці сини Іоктана.

"Офіра..." Немає достатніх підстав бачити тут Індію, відому в давнину під цим ім'ям; але, ймовірно, тут мається на увазі якась з південно-західних гаваней Аравії, що вела торгівлю з Індією і була її торговельною колонією (напр., Аден).

"Хавилу і Іовава..." Перша означає, ймовірно, північну область Ємену, а друга з арабського означає "пустелю" і може слугувати вказівкою на Неджед.

30. Поселення їх були від Меші до Сефара, гори східної.

"від Меші до Сефара..." Під першою з цих меж розуміють сучасну пустелю Месалік, сусідню з Ірак-Арбі, а під другою гірську країну Міхру, де височіє гора Дзафар або за сучасною транскрипцією Дже-бель-Шеджир.

Тема: Вавилонська Вежа

Причини розсіяння показані в 11 розділі. Ймовірно, під керівництвом Німрода було вирішено здійснити важливий будівельний проект. Спостерігаємо чергову спробу побудувати життя без Бога. Автор послідовно говорить про будівництво і наслідки.

1-3: Матеріал

Цегла і земляна смола. У відношенні до Бога часто говориться про камені (1 Пет. 2:4-8). Цегла - це просто затверділа глина. Вони не можуть бути такими твердими, як камінь. Усі дії людині без Бога недовговічні, результати їх сумнівні. 25.105

4а: Бажання

Ми читаємо про їх бажання: побудувати місто і вежу до небес. Місто символізуватиме політичну єдність, вежа - релігійну.

4б: Мотиви

У четвертому вірші говориться і про їх мотиви. "Зробимо собі ім'я..."

5-9: Помилка

Писання говорить про їх стратегічну помилку. Вони не радилися з Богом, просто не враховували Його. Це привело до сумних для них наслідків. Місто Вавилон розташоване на березі Євфрат, в 20 км. на південь від сучасного Багдаду, столиці Іраку. Біблія вважає його одним з самих древніх міст світу разом з Аккадом і Ерехом (Буття 10:10). Дані археології також свідчать, що поселення в долині Сенаар існували вже за тисячу років до Авраама. В 11 розділі Біблія описує основу Вавилону. Критики відносять цю розповідь до жанру міфології, як і увесь розділ Буття з першої по одинадцяту глави. Проте, порівнюючи Пятикнижжя з міфами древніх народів, ми знаходимо значні відмінності. У євреїв є Бог, що має абсолютну, вищу владу. Біблія бореться проти змішення людського з божественним, Бога з природою, характерних для язичницьких міфів. У міфах ми зустрічаємо

напівлюдей-напівбогів, але в Біблії цього немає. Відсутні і химерні історії про створення світу. Якщо ми віримо в надприродне втручання в людські справи, то погоджуємося з правдивістю біблейської історії.

Що стосується розповіді про Вавилонську вежу, то деякі паралелі йому можна знайти і у небіблійній літературі. У одному шумерському епосі говориться про золоте століття, коли люди говорили на одній мові. Відгомони розповіді про будівництво вавилонської вежі є у єгиптян, греків, ефіопів і навіть мексиканців. Пам'ятники вавилонської писемності згадують про вежу, що йде заввишки в хмари, яка зробилася центром ідолопоклонства. Нині важко з визначеністю сказати, як виглядала Вавилонська вежа і де саме вона будувалася. У Месопотамії можуть продемонструвати розвалини трьох веж, кожна з яких видають за справжню Вавилонську вежу.

Тема: Патріархи

Хронологія життя Авраама

1. Фарра жив в Урі і там у нього народилися три сини: Аран, Нахор, Авраам (Буття 11:27). Перший з них народився в 70 років (Буття 11: 27). Авраам народився, коли Фаррі було 130 років (Буття 11:32; 12:4; Дії 7:4).

2. Проїшов час Аран одружився і народив Лота (Буття 11: 27)

3. По народженні Лота Аран помер в Урі (Буття 11:28)

4. После цього Авраам і Нахор узяли собі дружин (Буття 11:29). Авраам узяв в дружини дочку свого батька, народжену від іншої матері.

5. По проходженні якогось часу Бог з'явився Аврааму і повелів йому переселитися в Ханаану (Дії 7:2:3).

6. Авраам переконав свого батька і родичів піти в разом з ним, або ж переселення Авраама співпало з думкою батьку вирушити в Ханаан.

7. Авраам піклувався про батька до смерті останнього віці 205 років (Дії 7:4; Буття 11:32). Ймовірно, термін перебування в Харрані був досить

довгим (десятиліття) оскільки за цей час Авраам придбав великий маєток і слуг.

8. Когда Фарра помер, Аврааму було 75 років, але у нього ще не було дітей, оскільки Сарра була безплідною.

9. Авраам послухався Бога, але не до кінця, оскільки узяв собою племінника Лота (Буття 12:4).

10. После деякого часу мандрування по Палестині, Авраам, нарешті, до кінця виконав Боже веління і відокремився від Лота (Буття 15 г).

11. Після цього Бог знову з'явився йому і пообіцяв дати спадкоємця (Буття 15г).

12. У віці 85 років Авраам зрозумів, що вже десять років, як не виконується Божа обіцянка, припустив, що Бог дасть йому спадкоємця від іншої дружини (Буття 16г).

13. Сразу ж услід за цим Бог дає одкровення не пророкові Аврааму, а вигнаній служниці Агар, і після цього не являється Аврааму 13 років.

14. У 99 - літньому віці Бог все ж підтверджує Аврааму первинну обіцянку, називає конкретні термін виконання обіцяння.

15. У 100 - літньому віці у Авраама нарешті народжується довгождана дитина від Сари - через 25 років після обіцянки в Харрані.

Сім чудових обіцянок Аврааму

1. В землю яку вкажу тобі. Хоча Авраам не знав куди веде його Бог, але він міг бути упевнений в тому, що Бог покаже йому неодмінно куди треба йти.

2. Я утворю від тебе великий народ. У Авраама не було жодної дитини, а Бог обіцяє утворити від нього великий народ.

3. Благословлю тебе. Він обрав його, щоб благословити.

4. Возвеличу ім'я твоє. Його успіх стане широко відомим.

5. Благословлю благословляючих тебе. Заради Авраама і хорошого відношення до нього, Бог благословив Лота.

6. Злословлящих тебе прокляну. Якщо хто-небудь піде супроти Авраама, Бог неодмінно заступиться за Авраама.

7. Благословляється в тобі усі племена земні. Усі народи отримали благословення, через Ісуса Христа.

Значення Заповіту

У заповіті йдеться про сім'я, тобто про нащадків. Бог має намір зробити дещо величне через нащадків Авраама, саме тому вони повинні ретельно зберігати себе від ідолопоклонництва та уникати зв'язків з язичниками.

Розуміння Віри в житті Авраама

1. Вірити - значить, опиратися на Бога
2. Вірити - значить залишатися вірним істині, усім серцем бути переконаним в її тріумфі.
3. Вірити - означає жити присутністю Бога у своєму житті, але не просто відчувати Його, а зробити життя по істині Божій нормою повсякденності.

Географія мандрювань Авраама

"І пройшов Авраам по землі цій до місця Сіхема, до дубрави Море. У цій землі тоді жили хананеї. І з'явився Господь Аврааму. І зробив він там жертовник Господові, Який з'явився йому. Звідти рушив він до гори, на схід від Вефіля; і поставив шатер свій так, що від нього Вефіль був на захід, а Гай на схід; і створив там жертовника Господові і покликав ім'я Господа" (Буття 12:6-8). Мабуть, Авраам побудував жертовника спочатку біля Сіхема, в дубрави Море. Це недалеко від того місця, де він вступив на територію

Ханаану, майбутньої землі Ізраїлю. Таким чином, як тільки Авраам дійшов до Обітованої Землі, він у вдячність Господові зробив жертвопринесення. Потім він дійшов до місця між Вефілем і Гаєм, де вирішив розбити табір і зупинитися на деякий час ("поставив шатер", 12:8)

Краса Сарри в 65 років

Як може бути, що Сарра була прекрасна видом в 65 років? Кальвін висловлює три припущення із цього приводу:

1). У той час середня тривалість життя була значно більше, ніж зараз (Авраам помер в 185 років; Сарра - в 130). Мабуть, що і зовнішня краса могла зберігатися набагато довше.

2). Сарра була бездітною, отже, її краса не потерпала від численних вагітностей та пологів;

3). це був особливий дар Божий.

В той же час, треба враховувати, що уявлення про красу в древньому світі могли відрізнятися від сучасних. Древній ідеал жіночності - це не худорлява дівчина, а "матрона в тілі". За таким критерієм Сарра могла вважатися красивою навіть в немолодому віці. У апокрифі Буття з 1-ої Кумранської печери (1QapGen), що містить велику кількість вставок, доповнень і пояснень, наводиться розширена версія розповіді про Авраама. Хоча цей апокриф містить багато вигаданих подробиць, він може пролити світло на уявлення древніх іудеїв про красу. Зокрема, там написано:

Як і красивий образ її обличчя і як присмний. І як гладке волосся її голови. Як чарівні її очі; як прекрасний її ніс і усе сяйво її обличчя [...] Як хороші її груди і як красива уся її білизна. Як красиві її руки, і її кисті як досконалі! Як привабливий увесь вид її кистей! Як чарівні її долоні і як довгі і тонкі усі пальці її рук! Її ноги - як красиві! І як досконалі її стегна! Ніяка дівча або наречена, що входить в шлюбний чертог, не зрівняється з нею по красі. Усіх жінок красивіше краса її; її краса набагато

перевершує їх усіх. І з усією цією красою у неї велика мудрість; і всяка справа рук її добре.

Тема: Мелхіседек

Що ми знаємо про Мелхіседека?

Ім'я "Мелхіседек" (точніше, малки-цедек) означає "цар праведності". Євр. 7:1-2 "Бо Мелхіседек, цар Саліма, священник Бога Всевишнього, той, який зустрів Авраама і благословив його, після поразки царів, коли повертався потім, йому і десятину відокремив Авраам від усього, по-перше, по тому, що ознаменувало ім'я цар правди".

Цар Саліму. "Салим" в семітських мовах означає "мир". Отже, цар миру, примирення, спокою.

Євр. 7:2 ".а потім і цар Саліму, тобто цар миру".

Салім - це майбутній Єрусалим, святе місто, яке Господь обрав для храму. Отже, Мелхіседек - це як би прообраз майбутнього Царя-месії, який правитиме в Єрусалимі.

Шановний навколишніми царями: цар содомський дозволяє йому першим говорити. Мелхіседек своєю гідністю вирізняється поміж інших царів, як і Христос - Цар царів.

Священик Бога Всевишнього.

Буття 14:18 "...він був священник Бога Всевишнього..."

Цікаво, що не до Авраама, ні потім (аж до Левитського священства в законі Мойсєєвому) ніхто не називається священником Бога Всевишнього. Говориться про пророків, але не говориться більше ні про одного священника. Навіть сам Авраам, будучи пророком, не був священником Бога Всевишнього. У цьому відношенні Мелхіседек унікальний.

Пророк, якому відомі Божі справи.

Буття 14:20 "...Бог Всевишній, Який віддав ворогів твоїх в руки твої..." Ніде більше в Старому Заповіті не згадується (окрім месіанського пророцтва в Псалмі 109:4). Неначе з'являється нізвідки і зникає в нікуди. Нічого не повідомляється ні про його народження, ні про смерть. Це не означає, звичайно, що у нього не було батьків або що це був втілений Син Божий до Свого втілення (що було б дуже проблематично з точки зору християнського богослов'я). Проте те, що книга Буття нічого не повідомляє ні про народження, ні про смерть, ні про походження Мелхіседека, дає новозавітному автору можливість порівняти його з Христом :

Євр. 7:3 "...без батька, без матері, без родоводу, що не має ні початку днів, ні кінця життя, уподібнюючись Синові Божому, перебуває священиком назавжди".

Дари Мелхіседека

«...виніс хліб і вино...» (ст. 18). - Очевидно, гостинний обід в знак вдячності за позбавлення від ворогів. «...і благословив його, і сказав: благословенний Авраам від Бога Всевишнього, Владики неба і землі...» (ст. 19). - Підтвердив Божу особливу благодать до Авраама. «...і благословенний Бог Всевишній, Який віддав ворогів твоїх в руки твої...» (ст. 20). - Вказав на джерело перемоги. Ніби посилаючись на ці події, в 15:1 Бог скаже Аврааму: "Я твій щит".

1. Поклоняється Богові: дав десяту частину здобичі.

- Визнав над собою верховенство Мелхіседека як Божого священика. Євр. 7:6-7 "Але цей, що не походить від роду їх, отримав десятину від Авраама і благословив обіцянку. Без жодного ж перечення менший благословляється великим".

- Подав приклад всім майбутнім покоління вірян. Хоча як заповідь десятина була встановлена лише в законі Мойсеєве як приклад вона існувала задовго до Мойсея. Віддавати Богові десяту частину від усього, що ми придбаємо - це хороший знак вдячності за те, що Він нам дає. Хоча ми не можемо застосовувати до себе заповіді про десятину із закону Мойсеєвого (оскільки ми не під законом), ми можемо застосовувати до себе приклад Авраама.

2. Не приймає дарів від царя содомського.

- Через це стає очевидним відношення Бога до Содому.
- Авраам вже не тримається за матеріальне багатство.

Богослов'я

- Вчення про Мелхіседека - прообраз Христа.
- Принцип десятини закладений задовго до закону Мойсеєва. Не як заповідь, але як приклад і зразок для наслідування.

У книзі Буття явища Бога Аврааму розташовані у виді хіазму.

Особливий акцент належить зробити на четвертому (центральному) і сьомому (завершальному) з'явленні.

1-е з'явлення (12:1-3)

2-е з'явлення (12:7)

3-е з'явлення (13:14-17)

4-е з'явлення (15 гл.)

5-е з'явлення (17 гл.)

6-е з'явлення (18 гл.)

7-е з'явлення (22 гл.)

У центрі хіазму знаходиться 15-ий розділ в якому Бог укладає з Авраамом формальний

заповіт, проходячи між розітнутими тваринами. Тут– центральна частина історії.

Важливо відмітити дві ключові характеристики цього заповіту:

а). Авраамів заповіт односторонній : між розітнутими тваринами пройшов тільки Бог, а Авраам в цей час спав і бачив видіння. Це означає, що тільки Бог в односторонньо порядку взяв на себе зобов'язання по виконанню цього заповіту.

б). Авраамів заповіт безумовний : Бог не поставив ніяких умов перед Авраамом (напр.: якщо ти зробиш те або інше, тоді дам твоїм нащадкам землю.). Це означає, що Бог виконає усі заявлені обіцянки незалежно ні від якихось зовнішніх умов. Усі пункти цього заповіту виконуються в будь-якому випадку!

Богослов'я

Серед богословів поширена думка, що заповіт Авраамів був безумовним, і це абсолютно справедливо. Під час процедури формального укладення заповіту в 15-ій главі Буття між розітнутими тваринами проходить тільки Сам Бог. Це означає, що Він в односторонньо порядку бере на Себе зобов'язання виконати цей заповіт. Попередні з'явлення ведуть до нього, а наступні на нього спираються. Останнє, сьоме, з'явлення відбувається на горі в районі Єрусалиму і супроводжується замісною жертвою - принесення барана замість Ісака. Це кульмінація всього оповідання. Сьоме з'явлення - єдине з усіх - також супроводжується Божою клятвою.

Тема: Історія Содому і Гомори

Історія

Содом і Гоморра

Точне місце розташування цих древніх міст невідоме, що не дивно, враховуючи те, як вони загинули. Втім, висловлювалося декілька припущень:

- 1). під південною частиною Мертвого моря;
- 2). на декілька кілометрів на південь від Мертвого моря;
- 3). до північного сходу від Мертвого моря

Очевидно, що Содом і Гоморра знаходилися за межами Ханаану, оскільки сказано: "...обрав собі Лот усю околицю Йорданську; і рушив Лот на схід. І відокремилися вони один від одного. Авраам став жити на землі Ханаанській; а Лот став жити в містах околиці і розкинув шатри до Содому" (Буття 13:11-12).

Про те який характер мала катастрофа, що знищила міста долини, теж висловлювалися різні точки зору. Деякі припускають, що це сталося в результаті землетрусу і пожежі. Як відомо, Мертве море і, відповідно, міста долини розташовуються на місці одного з найбільших розломів земної кори. Біблейський опис ("...пролив Господь на Содом і Гоморру дощем сірку і вогонь від Господа з неба". (Буття 19:24), здається, більше відповідає картині вулканічного виверження.

I. Благословення пророцтва (18 розділ)

A. Господь відвідав Авраама (1-8)

1. Господь з'явився (1-2)

Бог відвідав Авраама в особі трьох подорожніх. Два з них точно були ангелами (порівняйте Буття 19:1). Третій, мабуть, виділявся з них чимось особливим. Авраам звертається саме до нього: "Ти", "Адонай", "Твої" і т. п. Третій подорожній веде мову від імені Яхве. Сказано також, що Авраам "залишився стояти перед обличчя Яхве" (ст. 22). Ймовірно, третій

подорожній був Сам Яхве! Але як таке можливо, якщо "Бога ніхто ніколи не бачив" (Івана 1:18)? Швидше за все, це з'явлення Христа до втілення: саме Він виявляє Бога Яхве людству (Івана 1:18).

2. Господь погодився залишитися (3-5)

- З боку Авраама це прояв гостинності. Він віддає подорожнього краще. Можливо, він не відразу зрозумів, що це саме ангели і Господь, але далі для нього це стає очевидним.

3. Господь прийняв приношення (6-8)

Євр. 13:2 "Гостинності не забувайте, бо через нього деякі, не знаючи, приймали Ангелів".

Урок гостинності:

1). Кваптеся послужити. Авраам поспішив... підбіг... поспішив... сказав Саррі: "Скоріше заміси..."

2). Служіть разом: Сарра, Авраам, отрок. Користуйтеся усіма доступними ресурсами.

3). Служіть як Господові: ніжного.. хорошого. Авраам поспішає, але не нехтує якістю. Він не жалкує часу на те, щоб знайти хороше теля. Обмивання ніг, хлібні коржі, м'ясо, масло, молоко - під покровом дерева в жаркий день.

→ Як ми приймаємо гостей в домі?

→ Як ми приймаємо гостей в церкві?

В. Господь відкрив Свої наміри

Подорожні йдуть з небес. Вони йдуть в Содом, щоб його знищити. Вони затрималися у Авраама не тому, що вони втомилися або голодні, але щоб розповісти йому про свої наміри – черговеблагословення пророцтва. Бог відкрив Аврааму Свої наміри відносно Сари і Содому. У питаннях, які задає Бог, відкриваються чотири захоплюючі істини про Бога.

1. Де Сара, дружина твоя?(ст. 9)

Невже Бог цього не знає? Ймовірно, Він запитує про Сару просто для того, щоб показати, що Йому відоме її ім'я. Її нове ім'я!

У Саррі отримала це ім'я зовсім нещодавно (події 17-18 глав відбуваються впродовж одного року, можливо, впродовж місяців або тижнів). У імені "Сарра" було заховано історію її стосунків з Богом і Боже відношення до неї.

- Господь знає твою історію.

2. Наступне питання Бога : чому це Сара розсміялася? (ст. 13)

Господь повідомляє про народження дитину на наступний рік (ст. 10). Чи відомо Йому, що Сара не в змозі мати дітей? (ст. 11). Та і Аврааму майже 100 років! Останньою людиною, у якої в це віці народився син, був Сім! 11:10. Сара не повірила немов, внутрішньо розсміялася (ст. 12).

Бог знав про цей сміх, не дивлячись на те, що Сара розсміялася "всередині себе" (הַבְּרִיבָה). Він знає не лише ім'я Сарри, але і її думки.

- Господь знає твоє серце.

3. Третє питання Бога : чи є що важке для Господа? (ст. 14)

Слово "важкий" означає "складний, незвичайний, дивний". З усієї попередньої історії і Авраам, і Сара повинні були зрозуміти, що відповідь на це питання - "ні".

- Те, що є диво для нас, для Бога - не диво.

- Те, що є незвичайним для нас, для Бога - зазвичай.

- Те, що є складним для нас, для Бога - не складно.

- Для Бога не лише немає нічого неможливого - для Нього немає нічого важкого! Усі Свої захоплюючі справи Він робить легко і без напруження.

→ Перед обличчям яких труднощів ви знаходитеся? Бог здатний здолати ці труднощі надзвичайно легко.

→ Якщо Бог не прибрав ці труднощі вже зараз, то це не тому, що Йому важко це зробити. А тому, що у Нього інший план. Можливо, ці труднощі для чогось потрібні.

Сара. не призналася: kahash = обманювати, брехати. Лев. 19:11 "Не крадіть, не брешіть (kahash). Вона злякалася за себе. Але вона поки що не боїться Його, інакше не стала б суперечити Його словам. Сара повинна навчитися боятися Господа! Ні, ти розсіялася: Він знає точно, і їй не вдасться Його обманути.

4. Четверте питання Бога : чи втаю Я від Аврама, що хочу робити?

(ст. 16-33)

(а) Причина Божого одкровення (ст. 16-19).

... Бо Я обрав його (ст. 19). Точніше з єврейського: "бо Я дізнався [або: пізнав] його" (וַיֵּדַע יְהוָה אֶת אַבְרָם). Єврейське слово 'יָדָע, yada', означає "знати", проте перекладачі абсолютно правильно побачили, що в даному випадку воно відноситься до обрання. Це один з найяскравіших прикладів того, що Боже перед пізнавання - це не просто точне пророцтво майбутнього, а активне рішення, тобто обрання.

Ще один приклад - Амос 3:2 «Тільки вас покликав [יְהוָה יִמְקְרָא אֶתְכֶם] Я з усіх племен землі...»

У обох випадках безглуздо говорити про пасивне перед пізнавання майбутніх подій. У першому випадку - тому що вказана мета: "... щоб він заповідав синам свої і дому своєму після себе, ходити шляхом Господні ". Сказати: "Я передбачив його, щоб він щось зробив", - було б нісенітницею.

У другому випадку теж не може йтися про пасивне перед пізнавання, через дві причини.

1). Тому що тоді перед пізнавання було б обмежене одним народом: "Тільки вас передбачив Я ".

2). Тому що названий наслідок перед пізнання - покарання: "тому і стягну з вас за усе беззаконня ваші". Це зауваження теж не мало б сенсу, якби Бог просто пасивно передбачив щось про Ізраїль. Навіть якщо Бог передбачив невіру Ізраїля, при чому тут "тому і стягну"?

Обидва вірші набувають сенсу, тільки якщо зрозуміти, що Боже перед пізнання рівносильне визначенню. Бог обрав Аврам, щоб він заповідав сину своєму ходити шляхом Господні. І тільки Ізраїль був обраний Богом з усіх народів, саме тому покарання Ізраїлю і було суворішим: кому більше дано, з того більше запитає.

Отже, причина Божого одкровення Авраму - обрання. Він обрав Аврама і тому відкрив йому Свої наміри. Так і в інших місцях Писання ми бачимо, що Бог відкриває Свої наміри Своїм обраним .

- Ієр. 29:11 "Бо тільки Я знаю наміри, які маю про вас, говорить Господь, наміри на благо, а не на зло, щоб дати вам майбуття і надію". (Говорячи це, Господь відкриває Свої наміри Ізраїлю.)

- а). 3:7 "Бо Господь Бог нічого не робить, не відкривши Своєї таємниці рабам Своїм, пророкам".

→ Господь і нам відкрив через Своїх пророків усе, що збирається робити аж до кінця часів.

б). Зміст одкровення (20-21)

- «...чи точно...» Бог дає Авраму надію, допускаючи, що не усе в це місті розбестилися. Завдяки цьому Аврам зміг клопотати про Содом.

с). Клопотання Аврама і Божа відповідь (22-33)

- Аврам знав, що Господь збирається робити, і тому клопотав про Содом.

→ Ми теж знаємо, що Бог збирається зробити над світом. Чи молимося ми про тих, що гинуть? Про усіх невіруючих? Про весь світ?

Чотири відмінні риси заступницької молитви. Молитва Авраама:

1. інформована: вона заснована на знанні Божого характеру (ст. 23-25);
2. покірлива: "Ось, я наважився говорити Владиці, я, прах і попіл". (ст. 27);
3. відважна: він молиться знову і знову (ст. 24, 28, 29, 30, 31, 32); втім, відвага не має бути без упокорювання;
4. ефективна: Бог ушанував клопотання Авраама і врятував сім'ю Лота

Чотири характеристики Божої відповіді на заступницьку молитву Авраама

1. Милосердя. Шість разів Господь вислуховує молитву Свого раба.
2. Підбадьорення. Він приймає прохання Авраама і навіть обіцяє пощадити місто на тих умовах, які Авраам пропонує. Таким чином Він заохочує його молитися і не засмучуватися.
3. Праведність. Як Суддя всієї Землі, лише Він визначає, що праведно, а що ні.
4. Остаточна. Остаточне рішення приймає Господь. Переставши говорити - останнє слово належить Богові.

Богослов'я

- Божа всемогутність не вимагає від Нього напруження сил. Він не лише може зробити усе, що хоче, але і може зробити усе це легко. Немає нічого важкого для Господа.
- Знання Бога, що обирає. "Знання" в Писанні іноді виступає синонімом обрання. Порівняйте Римлянам 8:29.
- Важливість заступницької молитви. Сам Бог спонукає нас клопотати про інших. Зрозуміло, в будь-якому випадку відбудеться те, що завгодно Богові, але Господь хоче зробити нас молитовними співучасниками в справі порятунку інших.

Буття 19

Історія

Становище Лота в Содомі

"І прийшли ті два Ангела в Содом увечері, коли Лот сидів біля воріт Содому" (19:1). У оригіналі остання фраза виглядає так: מְדַסְרָה עִשְׁבֵּבֶשׁ יְטוּלָן (букв. ~ "Лот же сидить у воротах Содому"). Причетність (יְשֵׁב ~ що сидить) в єврейській мові може означає тривалу або характерну дію. Приклад тривалої дії: "він зараз пасе овець"; приклад характерної дії: "він зазвичай пасе овець". Як і в багатьох інших випадках, лише контекст допомагає визначити, яке значення мав на увазі автор. Так от, окрім тривалої дії: "а Лот в той момент сидів біля воріт", - варто подумати і про характерно дії: "а Лот зазвичай сидів біля воріт". У останньому випадку це примітка Мойсея означала б, що Лот був одні із старійшин міста, сидячи біля воріт і виконуючи функції судді. Усі юридичні і комерційні справи в древніх близькосхідних містах зазвичай вирішувалися біля воріт - там, де проходять усі жителі, входячи в місто і виходячи з нього. Авраму у момент руйнування Содому було 99 років (з Буття 18:24), і Лот міг бути приблизно одного з Авраамом віку.

Схоже, що такий погляд на становище Лота в Содомі підтверджується подальшими словами самих содомлян. Коли Лот відмовився видати їм своїх гостей, вони сказали: "Ось прибулець, і хоче судити"? (19:9). Перекладачі Синодального тексту, напевно, в прагненні надати перекладу літературну гладкість, не зовсім точно відобразили буквальний смисл оригіналу. Єврейський текст - טוֹפֵשֵׁט פֶּשֶׁשׁ יְטוּלָן וְרוֹגְלֵאֲבָדָהּ - можна було б перекласти так:

"Цей прийшов пожити серед нас, а продовжує поводитися як суддя"! (ср. ESV: "This fellow came to sojourn, and he has become the judge"!; NKJV: "This one came in to stay here, and he keeps acting as a judge"; Таргум Онкелоса : אָנְדִּינְן אֶדְאָהוּקְבָתְתָא לְאָתָא [цей прийшов, щоб жити, а ось, судить судом]; Таргум Псевдо-Ионафана : וַיֵּדְאֵת אִיּוֹדוּחַלְבָּא לְהַאֲנִלְוֹכְלִין אִדְוֹאֵי יִדְדִיבַעַת אִיאָהוּן וַיֵּבֵא בָתוּתִי אֵל

[хіба не жити серед нас(?) цей самий прийшов, а ось, він творить суд і судить усіх]). Відмінювання *wauiqtol* (וַיִּשְׁפֹּט) після перфекту в єврейській мові зазвичай передає послідовну дію в минулому часі: прийшов...і судив. Постпозитивний абсолютний інфінітив (שֹׁפֵט), на відміну від препозитивного, зазвичай не просто створює емфазу, а надає відтінок тривалості дії : продовжує судити.

А. Гріховність Содому (ст. 1-9)

1. "...А Лот сидів біля воріт" (1 ст.). Швидше за все, Лот був одним із старійшин міста, сидячи біля воріт і виконуючи функцію судді.

2. Він умовляє подорожніх зайти в будинок (2 ст.) Ні, ми заночуємо на вулиці (ст. 3). Чому ангели спочатку відмовилися прийняти його запрошення? Вони не потребували його захисту. Він же сильно прохав їх (ст. 3). Мабуть, Лот проявляв наполегливість, тому що знав, що все місто схильне до розпусти (ср. ст. 4). Знову одна людина через свою гостинність, сам того не відаючи, "проявила гостинність ангелам ". І вони пішли до нього і прийшли в будинок його (ст. 3). Чому ж вони, врешті-решт, піддалися домовленості Лота? Можливо, тому що йому знадобиться їх захист.

3. Содомська гостинність: користуються гостями для задоволення своєї похоті (ст. 4-5). Содомляни були схильні до гомосексуалізму. Судячи з усього, Лот був єдиним праведником в місті.

4. Лот захищає гостей ціною власного життя (6 ст.). Він навіть пропонує і в якості заміни своїх дочок (8 ст.) - можливо, крок відчаю. Люди були настільки зухвалі, що не зупинилися перед скоєнням найогидніших злочинів на очах у судді і навіть не боялися погрожувати самому судді і його сім'ї (9 ст.).

- Гріховність людей постійна (крик на Содом вже давно доходив до Господа).

- Гріховність людей зачіпає усі вікові категорії: "від молодого до старого"
- Гріховність людей не соромиться чужих людей (ст. 5)
- Гріховність людей здатна приймати збочені форми (ст. 5)
- Гріховність людей не соромиться влади (ст. 6-7)
- Гріховність людей не задовольняється компромісами (ст. 8)
- Гріховність людей наполеглива: "І дуже приступали до людини тієї, до Лота..." (ст. 9)

В. Вибавлення Лота (ст. 10-23).

Після того, як Лот заступився за ангелів, ангели заступилися за Лота:

1. Позбавляють від рук беззаконників (11 ст.) - ангели виявляють свою силу, проте грішники не розкаюються. Знайома історія? (Книга Одкровення.)
2. Дають одкровення про прийдешній суд (12-13 ст.) - ангели повелівають Лоту вивести своїх родичів з міста.
3. Виводять Лота з міста(а) Лот просив своїх родичів, але вони не повірили (14 ст.).

(b) Лот zvolікав. А вони переконували Лота швидше йти - навіть вивели його за руку, "по милості Господній". Лот слабкий, але Господь милостивий.

4. Відповідають на його прохання

а). Лоту здається, що він не зможе швидко дійти до гори (19 ст.). І справді, він вже старий (ср. ст. 31).

Якщо він був приблизно ровесником Аврама, то йому могло бути вже під сто років. Але чи не все знаходиться в Божій владі? Якщо Богові завгодно врятувати Лота, то Він дасть йому своєчасно дійти до гори. Імовірно, Лот не був упевнений, що усі події підконтрольні Богові.

б). Він просить врятувати маленьке місто (20 ст.). Але яка різниця, мале або велике це нечестиве місто? Він просить:

- 1). з егоїстичних спонукань;
- 2). не ґрунтуючись на Божій справедливості;
- 3). не по вірі. Збереження цього міста Лоту не допомогло: "...боявся жити в Сигорі" (19:30).
  - Боже позбавлення милостиве: "... по милості до нього Господній". (ст. 16)
  - Боже позбавлення наполегливе: "Коли зійшла зоря, Ангели почали квапити Лота. І як він зволікав, то чоловіки ті...узяли за руку його. і вивели його і поставили його поза містом" (ст. 15-16).
  - Боже позбавлення щедре: "І сказав йому: ось, в угодну тобі Я зроблю і це: не скину міста, про яке ти говориш" (ст. 21).
  - Боже позбавлення своєчасне: «...поспішай, рятуйся туди, бо Я не можу зробити справи, доки ти не прийдеш туди»

С. Причина вибавлення Лота (ст. 29)

Причина позбавлення Лота названа в 29 - вірші: "...згадав Бог про Аврама..." Благословення Аврама проявилось в тому, що Бог врятував його племінника. У рамках ширшого контексту книги Буття це - головна думка усієї історії про Лота.

Д. Гріх дочок (ст. 30-38)

Мабуть, тепер долина здалася Лоту іншою - не як сад Едемський. У нього було усе - так багато майна, що він оселився в Содомі. Тепер нічого немає.

Із-за гріха дочок з'явилися ще два ворожих Ізраїлю народу (ст. 34- 38). Це був план старшої дочки, але Бог допустив цьому статися. Моавитяни та Омонітяни в майбутньому ворогуватимуть з Ізраїлем.

Зверніть увагу схожість з історією про Ноя.

- 1). І у те, і в іншому випадку глава сімейства напивається і засинає.
- 2). Діти грішать проти п'яних батьків.
- 3). Наслідки їх гріха тягнуться на багато поколінь.

Богослов'я

1. Спалювання Содому символізує праведний суд Божий над усіма нечестивими, особливо над гомосексуалістами.

2. Знищення міст долини демонструє декілька важливих характеристик Божого суду:

- Божий суд справедливий
- Божий суд несподіваний як для тих, хто не чув про нього, так і для тих, кому про нього відомо (ср. ст. 14). Навіть якщо невіруючі точно дізнаються день суду, вінля них все одно буде неочікуваним - вони ніяк не зможуть до нього підготуватися.
- Божий суд катастрофічний
- Божий суд тотальний

Буття 22

Благословення вибавлення Ісаака

Земля Мораи - сенс назви цієї землі можна передати "з'явлення Яхве".

Експозиція

У цій історії три дійові особи. Розглянемо кожне з них окремо.

1. Ісаак

А. Не рідко його порівнюють з Христом, але навряд чи це правильно.

В. Здебільшого грає пасивну роль.

1. він не приймає рішення.
2. не знає куди його ведуть.

3. хто буде агнцем для цілопалення.

2. Авраам.

- A. Готовий слухати Бога.
- B. Готовий жертвувати заради Бога.
- C. Покоряється Богові.

3. Бога.

- A. Випробовує Авраама.
- B. Контролює обставини.
- C. Готує "агнца для цілопалення"
- D. Розкриває Євангеліє.

Богослов'я

1. Исаак бал праотцем усього ізраїльського народу і в його обличчі увесь Ізраїль вибавлений Богом.

2. Вибавлення Ізраїля відбулося на горі Мориа - на місці майбутнього Єрусалимського Храму і Голгофи. Це пророчо говорить і вказує на те, де остаточно відбудеться спокутування Ізраїлю і всього світу.

3. В 22 розділі Бог повторює Аврааму своя обіцянка в 7 разів – це кульмінаційна подія. Таким чином обіцянки Авраамового заповіту упевнюються з двох сторін.

- 1. Они повторені сім разів - число повноти.
- 2. Они супроводжуються клятвою самого Бога.
- 3. Клятва Бога дається відразу після символічного вибавлення Ізраїлю.

Це показує, що Божі обіцянки для Його народу непорушні.

Благословення одруження сина і благословення смерті.

- 1. Участь віруючих батьків у виборі супутниці життя. Це питання настільки для Авраама важливе, що він бере присягу із слуги.
- 2. Вимоги до нареченої.

2.1. Не будь-хто може стати нареченою сина.

2.2. Дружина не має бути з язичників.

3. Вимоги до жениха.

3.1. Исааку не слід йти з Ханаану, тому що саме цю землю Господь присягнувся дати йому.

3.2. Де б не жила наречена, Ісаак не повинен залишати землю.

4. Потреба у Божому незримому провидінні.

4.1. Слуга молиться за Боже провидіння.

4.2. Бог негайно відповідає.

Благословення смерті (25:1:10).

1. Сини на заході життя.

2. Відділення сина Обітниці від інших, щоб не було сварок між ними і іншими дітьми.

3. Довголіття

4. Мирна смерть.

Поховання в землі Обітованій

Регіон мешкання Ізмаїльтян.

ІЗМАЇЛЬТЯНИ (Буття 25:16-18) - нащадки Ізмаїла. 12 синів якого зробилися князями народу або племенами Ізмаїла. Книга Буття оповідає, що сини Ізмаїла були князями племен їх, що вони спочатку жили до ст. від Єгипту, у напрямку до Ассирії. У наступні часи вони поза сумнівом розсіялися багато далі тієї країни, яку займали раніше. Пророцтва ангела Агарі відносно Ізмаїльтян і його нащадків виконалося майже буквально (Буття 16:12, 17:20, 21:18). Сучасними представниками Ізмаїльтян взагалі вважаються Араби. Назва древніх Ізмаїльтян зустрічається неодноразово у Священному Писанні. Так наприклад ми бачимо в історії Йосипа, що брати Йосипа, поглянувши, побачили, ось йде з Галаада караван Ізмаїльтян і

верблюди їх несуть стираксу, бальзам і ладан (Буття 37:25). Ці Ізмаїльтяни, звані інакше купцями Мадіамскими, купили Йосипа у братів за 20 срібняків і перепродали його знову в Єгипет. Ймовірно, це були Ізмаїльтяни, що жили в країні Мадіамській. До Суд 8:24 також говориться про Мадіанітянах, переможених Гедеоном, що вони були Ізмаїльтяни. Батько Амессы називається Іефером, Ізмаїльтянином (1Пар 2:17). У Пс 82:7 також згадуються Ізмаїльтяни. Йосип Флавій свідчить, що нащадки Ізмаїла займали усю країну від р. Євфрату до Червоного моря і називали її Наватиною (Древ. І, 12, II, 4). Магомет видавав себе за нащадка Ізмаїла і говорить про нього в Корані, як про апостола і пророка. З часом Ізмаїльтяни впали в крайнє ідолопоклонство, стали поклонятися світилам небесним і іншомутворінню. Втім, віра в єдиного Бога, здається, не зовсім вивітрилася із сердець їх, як те бачимо з наступного. Деякі з племен Ізмаїла згодом звернулися в іудаїзм, а після часів апостольських багато хто з них прийняв Християнство. Потім пануючою релігією їх зробилася магометанство, якого більшість тримається і досі. Він буде між людьми, сказав ангел Господній Агарі у джерела Беер-лахай-рої про Ізмаїла, як дикий осел: руки його на усіх і усіх руки на нього (Буття 16:12). І дійсно, нащадки Ізмаїла - Араби або Бедуїни, так звані діти пустелі, досі живуть розбoєм і хижацькими набігами на своїх сусідів. Будинком для них служить намет або шатер майже без всякого домашнього начиння. Араби мають великі стада рогатої худоби і особливо коней. Навіть у своїй магометанській релігії вони досі зберігають безліч язичницьких обрядів і звичаїв, що залишилися у них з часів глибокої старовини від близьких зносин (торгівлі, браків, воєн) з язичницькими народами Аммона, Моава і Едома.

Тема: Продаж первородства (27:1:47)

Ісаак і його благословення (27:1-46)

Ісаав спробував за шматок дичини купити те, що продав за тарілку юшки. План не спрацював. Благословення первородства отримав Яків. 27-а глава розповідає про це, представляючи захоплюючу драму.

1-4. Благословенний чоловік Божий - Ісаак - який удостоївся бути прообразом Христа на горі Мориа, будучи слухняний до смерті, виявився у кінці життя людиною, що втратила духовні орієнтири. (Не даремно потім сказано, що очі його "обважніли", тобто осліпнули - Буття 27:1). Ісаак не міг перешкоджати ідолослужінню в сім'ї Ісава. Він не знає, кого повинен благословляти! Він не знає дня смерті! (Хоча Яків і Йосип прекрасно усвідомлювали це). Ісааку було 137 років, і його брат Ізмаїл помер в цьому віці. Ісаак подумав, що і йому незабаром потрібно йти із землі, але цікаво, що він прожив ще 43 року.

Ісаак хоче благословити Ісава після хорошого обіду. (Буває таке, що перед смертю людині так хочеться смачно поїсти!) Це тілесне бажання. Ісаак хотів благословити Ісава, тому що любив його дичину. Він керувався почуттями, і почуття підвели його. Ісаак не зміг відрізнити дичину від козеняти, а шкіру козенят від тіла Ісава.

Яків боявся, що Батько може упізнати його, і він наслідує прокляття замість благословення. Однак Ревекка переконала його, і він послухав, що йому сказала мати. Так Сарра колись намагалася допомогти Господові в народженні спадкоємця обітниці. Але, упевнений, Господь міг зробити це і без обману. Потрібно було просто покластися на Нього.

Отже, Яків "увійшов до батька своєму і сказав: батько мій! Той сказав: ось я; хто ти, син мій? Яків сказав батьку своєму : я Ісав (перша неправда), первісток твій (друга неправда); я зробив, як ти сказав мені (третья неправда); встань, сядь і скуштуй дичини моєї (четверта неправда), щоб благословила мене душа твоя" (18-19). 25.229 Чотири неправди, але на одному диханні. "І

сказав Ісаак синові своєму : що так скоро прийшов ти, син мій? Він сказав: тому що Господь Бог твій послав мені назустріч" (20; п'ята неправда). Тут він для більшої переконливості використовував ім'я Господа. Ісаак не був переконаний, але, обмацавши руки Якова, довірився почуттям і благословив його. 28-29. Це прекрасне благословення. Кожен з нас, напевно, був би щасливий почути подібне у свою адресу.

"Тут, передусім, доводиться сказати, що якщо Яків усунув від спадкоємства свого старшого брата, то він в цьому випадку зробив те ж саме, що свого часу зробив батько його Ісаак до нього. Бо Ісаак також був молодшим сином і відтіснив свого старшого брата Ізмаїла від спадкоємства їх батька Аврама. Того ж принципу, якщо це можна назвати принципом, по якому Яків діяв відносно свого батька і брата, він тримався також відносно своїх синів і онуків. Ми знаємо з Біблії, що Яків любив сина свого Йосипа більше, ніж старших синів, "тому що він був син старості його", і так відверто проявляв свою перевагу, що викликав почуття ревності у братів, які склали змову з метою позбавити життя Йосипа. Те, що таке найменування відзначає його як законного спадкоємця, підтверджується чудовою розповіддю про те, як Яків, благословляючи своїх двох онуків, синів Йосипа, нарочито віддає перевагу молодшому з них перед старшим тим, що кладе свою праву руку на голову молодшого (Єфрема), а ліву - на голову старшого (Манасії), всупереч запереченню батька їх Йосипа, який поставив своїх синів перед дідом в такому положенні, що останній, як слід було чекати, покладе праву руку на старшого, а ліву - на молодшого; старий був тому вимушений схрестити свої руки на грудях так, щоб покласти на голову молодшого праву руку, а ліву - на голову старшого.

(Деякі учені вважають, що ці факти, разом узяті, говорять про те, що звичаю первородства, або переваги старшого сина, у євреїв передували більше древній звичай - "право останнього народження", тобто перевага молодшого сина при спадкоємстві батьку". "Закон цей або звичай відомий під ім'ям

мінорату, або права молодшого сина на спадкоємство, і, в протилежність майорату, надає права спадкоємства молодшому синові, а не старшому". (28.195-196)

Проте по реакції Ісава видно, що це, швидше, не так. Ісав, засмутився, і навіть підняв "гучний і дуже гіркий крик". Однак це не було покаяння, а жаль з приводу втрати благословення. "Він узяв первородство моє, і ось, тепер узяв благословення моє". (Слід сказати, що первородство Ісав віддав добровільно). І Ісав просить: "Невже ти не залишив мені благословення? Невже у тебе тільки одне благословення"?

У Ісаака знайшлося благословення і для Ісава. Але порівняєте його з благословенням Якова : 28-29 і 39-40! У цьому благословенні немає нічого духовного і вічного.

Згідно з переданнями, як тільки Ісаак зробив правильний вибір між синами, затвердивши первородство Іякова, - він відразу прозрів. Сліпота пройшла, і патріарх, який до цього не міг дізнатися, хто з його синів з'явився перед ним, - тепер уже ясно бачить навіть далеке майбутнє і пророкуватиме про нього. Ось благі наслідки вірного вибору.

Ісав зненавидів Якова, і вирішив убити його. Можливо, таким чином первородство повернеться до нього. Але планам його не судилося було збутися. Яків пішов з батьківським благословенням до брата Ревекки, Лавана в Харран (Месопотамію).

Ісааку приписують встановлення вечірньої молитви (24:63), як Авраму уранішньої (19:27) і Якову нічної (28:11-13).

Тема: Життя Якова у вигнання

Обіцянка Бога у Вефілі

1. Виконати обіцянки дані Авраму.
2. Бути з Яковом скрізь.
3. Повернути його в землю обітовану.

1. Дружини Якова (29:1-30:24)

Пройшовши шлях завдовжки приблизно в 700 км. Яків опинився в землі синів сходу. 150 років тому звідти вийшов в Ханаан його дідусь Авраам. Біля колодязя він зустрів пастухів і свою майбутню дружину Рахіль, а потім і Лавана. Лаван з радістю зустрів його. Ймовірно, він пам'ятав про коштовності, які приніс з собою раб Аврама, коли брав Ревекку в дружини Ісааку. Він знав, що Яків походить з багатой сім'ї, тому прийняв його гідно. Переконавшись в здібностях Якова вести справи, він запропонував йому роботу. В якості оплати було вирішено віддати за Якова Рахіль. Сім років він служив за неї, і йому здалися вони як декілька днів, тому що він любив її. Але Лаван привів до нього, скориставшись темрявою, старшу дочку - Лію. Тільки вранці Яків виявив, що його обманули. Звичайно, дуже неприємно сім років мріяти про дівчину, працювати заради неї не щадячи сил, щоб потім виявити у себе удома її сестру, до якої був абсолютно байдужий. Справедливим буде відмітити, що Яківпожав те, що посіяв. Сім років тому від так само вчинив із своїм батьком. Зараз так само обійшлися з ним. Лаван легко пояснив те, що сталося: **26.** (Можна було сказати це сімома роками раніше). І Лаван запропонував рішення: **27-28.** Від цих дружин (і їх служниць) у Якова згодом народилося 13 дітей.

2. Нагорода Якова (30:25-31:16)

Після народження Йосипа усвідомив, що Месопотамія - не його дім. І він сказав Лавану: "Відпусти мене, і піду я у своє місце і в землю свою". Лаван, бажаючи затримати цінного працівника, запропонував йому хорошу зарплату, і Яків працював у нього ще шість років. Правда, як ми дізнаємося пізніше, він розміняв нагороду Якова. Немає сумніву - у свою користь. Сила була на його стороні. Яків вимушений був терпіти, і, напевно, іноді згадував історію з продажем первородства, коли він, скориставшись слабкістю Ісава, відняв у нього первородство. Тепер він страждав. Але якщо вже Бог вирішив

благословити Якова, цьому не міг перешкодити хитрий Лаван. Тому незвичайним чином Яків зробився дуже багатим. Багато худоби, раби, багато дітей - його супроводив успіх в житті. Він досяг цілей: одружився на Рахіль і став багатим. Проте батьківщиною його був Ханаан - Земля Обітована. Бог не міг дозволити йому залишитися в землі, з якої він вивів Аврама. Він силою обставин змусив Якова повернутися додому. 25.249-250

31:1-2. В цей же час він почув і слово від Бога. **3.**Яків був занадто зайнятий, щоб спілкуватися з Богом. Так з нами буває, коли народжуються діти, ми заклопотані питаннями житла, майна. Але обставини примушують знову звернутися до Бога. Бог нагадує Якову, що смисл життя не в безлічі худоби. "Повернися в землю свою. Не забувай, що ти мандрівник і прибулець".

*"Завдяки щасливому поєднанню працьовитості і хитрості йому вдалося перевести до себе кращу частину стада свого тестя. Він побачив, що тут йому вже нічим більше пожитися: настав час перенести свою діяльність в інше, більше відповідне місце" (28.268)

Яків зібрав раду біля стада дрібної худоби. Будинки могли підслуховувати. Він не покликав на раду дітей - вони були занадто малі, не покликав служниць - чим менше вони знатимуть, тим краще. Він радився з дружинами. Яків розповів їм про взаємини, що погіршали, з тестем, про його несправедливість. Він нагадав їм про Боже благословення і Божий заклик. Бог велів йти в Землю Обітовану. І Рахіль і Лія як мудрі дружини погодилися з чоловіком.

3. Тесть Якова (31:17-55)

17-20.Яків таємно віддалився. Рахіль при цьому викрала ідоли Лавану (все-таки вона була дочкою хитруна і обманщика і виховання в такому будинку не могло не вплинути на неї. Лаван пожинає те, що сів. З ним поводяться так само, як і він з іншими).

- 1). Дехто припускає, що володіння терефімами надавало право на спадок.
- 2). інші вважали, що терафіми були хранительками сім'ї.
- 3). Терафіми використовувалися для ворожіння через це Рахіль взяла їх, щоб Лаван не зміг дізнатися, яким шляхом пішли вони.

Лаван дізнався про втечу на третій день, зібрав родичів і переслідував Якова сім днів, здолавши відстань приблизно в 450 км. Він приготувався розправитися з утікачами, але вночі йому з'явився Господь і попередив його, як слід поводитися з Яковом. Лаван прислухався до попередження, тільки докорив Якову і нагадав про своїх богів. **30.** Цікаво! Тільки минулоїночі живий істинний Бог з'явився Лавану, а він думає про свої ідоли. "Навіщо ти вкрав богів моїх"? Але що це за боги, яких можна вкрати? Вони навіть не можуть потурбуватися про себе, не то що про людину.

Яків, звичайно, нічого не знав про вчинок Рахілі. Тому говорив дуже упевнено: **32-33.** Він зайшов і в шатер Рахілі. Рахіль же поклала ідоли під верблюже сідло, а сама сіла на нього. Вона послалася на фізичний стан, тому продовжувала сидіти. Уявіть собі богів, на яких можна посидіти! Лаван так нічого і не знайшов. 25.254-255

Яків розсердився і вступив в суперечку з Лаваном. Ми ніде не читаємо, чи сперечався він з ним раніше, але зараз він обурився і висловив усе, що було на серці. 36б-42. Лаван нічого не міг відповісти на це. Тому він запропонував укласти заповіт, і заповідав Якову добре поступати з дочками його і не брати дружин окрім дочок. **50.** Про це не варто було говорити, тому що Яків краще поведився з дружинами, чим Лаван зі своїми дочками. Яків також ніколи не думав про інших дружин. Його цікавила тільки Рахіль. Це сам Лаван послужив причиною багатоженства Якова.

Лаван і Яків розійшлися з миром. 55. Тільки пагорб залишився свідком, що не Лаван, ні Яків не перейдуть за цей пагорб для зла.

4. Боротьба Якова (32:1-32)

Яків пішов шляхом своїм. І тут старі гріхи нагадали про себе. Йому сказали, що Ісав йде назустріч і з ним чотириста чоловік.

Прошло двадцять років. Але час не вирішує проблему гріха. І через десятки років ми пожинаємо те, що сіяли, не думаючи про наслідки. Яків відчував за собою провину. Не дивно, що він дуже злякався і зникнув. Усвідомлення небезпеки спонукала його до молитви. **11.** Але Яків не обмежився молитвою, а послав братові своєму багаті подарунки, бажаючи вмилювати його. Потім він перевів через потік усе, що у нього було, а сам залишився ночувати один. "І боровся з ним Хтось до появи зорі". 25.260

В результаті Іаков біля потоку Іавок переживає другу духовну кризу. У Вефілі (на шляху в Харран) він побачив сходи, тут - зустрівся з Богом. Там він затвердився у вірі, тут Господь упокорив його. Звідти він пішов з новими силами, звідси пішов кульгаючи. Там він помер для гріха, тут - для себе. 25.260

"Іаков залишився один". Поряд з ним не було сім'ї, слуг, його багатство було вже на іншому березі. Ніщо не заважало йому побути наодинці з Богом. І ангел Господній боровся з ним до появи зорі (див. Ос. 12:4). 25-26. При усіх недоліках Якова, між ним і Ісавом була істотна відмінність. Яків хотів мати Боже благословення, про що мало піклувався Ісаак.

"І сказав: як ім'я твоє"? Хіба Господь не знав його імені? Знав, звичайно. Але один раз на це ж питання Яків відповів неправильно: "Я Ісав, син твій". Тепер він зізнається: "Яків, тобто запинаючий, що займає місце хитрістю... Ти знаєш, Господи, хто я насправді". І тепер, коли Яківупокорений, Бог може благословити його. **28.** Ізраїль означає князь Божий. Яків став новою людиною. Зміна імені завжди говорила про зміну суті. **30.**

5. Брат Якова (33:1-20)

Ісав зустрів людину, що кається, що сім разів вклонився йому до землі. Така зміна в братові подіяла на нього, і він побіг до нього назустріч, обійняв його, і впав на шию його, і цілував його, і плакали вони. Це великий приклад примирення братів. Сльози, що текли з очей братів, змили образи і прикрощі двадцятирічної давності. Ісав, сильний і мужній мисливець, все ж був емоційною людиною. Він дуже гірко і голосно плакав, коли Ісаак благословив Якова. Він плакав зараз на шиї Якова.

Йдучи шляхом прощення Ісав готовий був відмовитися і від дарів Якова. "У мене багато, брат мій; нехай буде твоє у тебе". Але Яків прохав його: **10-11**. Зверніть увагу різницю між свідомством Ісава і Якова про своє багатство. І той і інший говорить, що у нього багато, але Яків при цьому посилається на Бога: "Бог дарував мені, і є у мене усе". Бачите, він намагається засвідчити Ісаву про свою віру. Можна почати з будь-якої теми і прийти до Бога.

16-17. Яків на якийсь час забуває, що він мандрівник і прибулець, і будує дім. Він вирішив, що прийшло час пожити спокійно, як усе хананей навкруги. Потім він рушив в Сихем, і розташувався перед містом. (Щось в усьому цьому примушує згадати Лота. Недаремно сусідство з Сихемом мало для Якова сумні наслідки).

6.Сім'я Якова

Всі сини Якова, окрім Веніаміна, народилися в семилітньому проміжку між одруженнями:

Роки	Сини Лії	Сини Зелфи	Сини Рахиль	Сини Валли
1	Рувим			
2	Сімеон			
3	Левій			
4	Юда			Дан
5	Іссахар	Гад		Нефалім
6	Завулон	Асір		
7	Діна		Йосип	

Тема: Сімейні Трагедії

Буття 37 - 38

Різноколірний одяг

В якості відмітного знаку Яків зробив Йосипу хітон, зшитий з безлічі шматочків тканини.

Екзегетика: Причини ненависті до Йосипа

1. Ненависть братів (37:1:11)
2. Доноси Йосипа (38:1-2)
3. Любов батька до Йосипа.
4. Пророчество про майбутню велич Йосипа (5-11).

Підступність Братів (37:12:36)

1. Брати хочуть вбити Йосипа.
2. Рувим збирається визволити Йосипа.

Його наміру не призначено здійснитися. Господь планує відправити Йосипа до Єгипту.

3. Брати продають Йосипа в рабство.

4. Брати обманюють батька.

Страждання Йосипа

Історія

Потіфар. 1 Йосипа ж відведено було в Єгипет, і купив його з рук Ізмаїльтян, що привели його туди, Єгиптянин Потіфар, царедворець фараонів, начальник охоронців.

Ім'я "Потіфар" ймовірно усього походить від єгипетського слова *Pare*; що означає "дар бога сонця Ра"

Словом "царедворець" може означати 1). Євнух або просто 2).

Придворний.

Слово "Охоронець" теж не позбавлене труднощів, може означати

1). М'ясник або кухар (ці дві професії у стародавньому світі практично на розділялися).

Або 2) охоронець або кат (розмежування цих посад теж не було чітким). Отже Потіфар міг бути начальником кухарем або начальником озброєної охорони.

Експозиція

1. Йосиф куплений Потіфаром. На ринку рабів Йосипа могла купити будь-яка людина.

2. Благословення Боже на Йосипі.

Те, що Йосип став рабом, не свідчило про Боже покарання.

Навпроти Бог був з Йосипом і посилав йому успіх.

3. Благовоління Потіфара до Йосипа.

Йосип був чесним і працелюбним (це видно з усієї історії його життя).

Бог давав Йосипу успіх, це означає, що у Йосипа усе добре виходило за що б він не брався.

4. Благословення Боже на Потіфарі

За те, що Потіфар добре відносився до Йосипа Бог благословив його.

Обмовлений дружиною хазяїна - але залишився в живих (39:6:20).

1. Искушение

Для не одруженого молодого раба це повинно було бути сильною спокусою.

2. Ціломудренна відповідь Йосипа.

2.1.це порушило б довіру пана : ось, пан мій не знає при мені нічого в будинку, і усе, що має, віддав в мої руки;

2.2.Это порушило заборону пана: і він не заборонив мені нічого, окрім тебе, тому що ти дружина йому; як же зроблю я це велике зло і згрішу перед Богом?

3. Твердість Йосипа.

А). Бігти від спокуси.

Б). Не озиратися назад

4.Наклеп дружини Потіфару

5.Покарання.

Буття 41 - 45

Підвищення Йосипа

Сон який змінив багато доль.

Фараон бачить сон (1 - 7)

Виночерпій згадує про Йосипа (8 - 13)

Йосип пояснює значення сну (14- 32)

Йосип пропонує адміністративне рішення (32 - 36)

Фараон прославляє Йосипа (37 - 45)

Благословення в сім'ї і на роботі (56 - 51)

Виконання першого сну Йосипа 42 - 23.

1. Брати Йосипа прийшли і вклонилися йому лицем до землі (Буття42:6).

2. І прийшов Йосип додому; і вони принесли йому в будинок дари, які були на руках їх, і вклонилися йому до землі (Буття 43:26).

3. Вони сказали: здоровий раб твій, батько наш; ще живий. І приклонилися вони і вклонилися (Буття 43:28).

А. Яків посилає синів в Єгипет.

Б. Йосип затримує їх і звинувачує в шпигунстві.

В. Брати один перед одним визнають свій гріх.

Г. Йосип залишає у в'язниці Сімеона інших відправляє додому з хлібом і грошима.

Д. Батько залишає Сімеона у в'язниці, боячись втратити Веніаміна; слову Рувіма батько не вірить.

Е. Зерно кінчається, Юда обіцяє привести Веніаміна неушкодженим.

Ж. Батько відпускає синів і дає вказівку.

З. Брати обідають з Йосипом.

Покаяння Юдита братів 44г.

Йосип придумав план, який дозволив йому випробувати серця братів. Це було викликано не жорстокістю і не бажанням помститися. Цей план дозволив Йосипу перевірити, як брати віднесуться до Веніаміна: як колись ті кинули Йосипа.

1. Погроза Веніаміну.

2. СмиренняЮди

Юдахотів стати рабом або розлучитися з життям лише б захистити Веніаміна.

Визнання Йосипа перед братами 45г.

1. Йосип відкриває своє ім'я (1 - 3).

2. Йосип визнає Божий план (4 - 8).

Ізраїль в Єгипті

Буття 46 - 47

Історія.

Скотарі в Єгипті.

46: 34 то ви скажіть: [ми], раби твої, скотарями були від юності нашої донині, і ми і батьки наші, щоб вас поселили в землі Гесем. Бо мерзенність для Єгиптян всякий пастух овець (Буття 46:34).

Земля Гесем 47г

47:1 І прийшов Йосип і сповістив фараона і сказав: батько мій і брати мої, з дрібною і великою худобою своїм і з усім, що у них, прийшли із землі Ханаанської; і ось, вони в землі Гесем (Буття 47:1).

Земля Раамсес

47:11 І поселив Йосип батька свого і братів своїх, і дав їм володіння в землі Єгипетській, в кращій частині землі, в землі Раамсес, як повелів фараон (Буття 47:11).

Експозиція

1. Переселення Ізраїля.

- А. Поклоніння Якова
- Б. Одкровення Боже.
- В. Слухняність Якова.

Зустрічі Ізраїля

1. З Йосипом (46:28).

Яківзрадів, що побачив живим і успішним того сина, якого давно вважав мертвим

2. З фараоном (47:1:10)

Яків мав можливість свідчити про Божудоброту.

Кар'єра Йосипа 47:11 - 27

1. Піклування про сім'ю (11- 12).
2. Заслуги перед Єгиптом (13 - 26).
  - Йосип збагатив Єгипет 13 - 22
  - Йосип збагатив Фараона 23 - 24
  - Йосип зберіг життя єгиптянам 25.
3. Настанови Ізраїлю

Яків просить винести його останки з Єгипту це показує його віру в Божі обіцянки.

Буття 48 - 49

Благословення Якова

Перед смертю патріарх Яків призвав своїх синів, щоб сповістити їм, що буде з ними в "прийдешні дні" (1-2). Потім кожному зі своїх синів патріарх передрікає майбутню долю його потомства (3-28). Благословивши своїх синів, Яків дав їм заповіт, щоб вони поховали тіло його в печері Махпела (29-32), після чого Яків ліг на смертний одр і мирно "приклався до народу свого" (33). Ст. 1-2° Словосполучення "в прийдешні дні" у Священному Писанні означає не просто невизначені наступні дні, але час визначений, відомий і очікуваний. Таким часом для Якова і його нащадків, передусім, був час спадкоємства землі обітованої, передбачений Господом патріархам і ними очікуваний. З іншого боку, очікуваними останніми днями для старозавітної церкви взагалі був час пришествя на землю рятівного сім'я Дружини, тобто. Месії. У цьому останньому сенсі вираження "в прийдешні дні" вживається в Старому Завіті (Числ. 24,14; Ієр. 30,24). Новозавітні письменники точно також вважають час пришествя на землю Христа Спасителя "в останні дні" (Евр. 1,1-2), "повноту часів" (Гал. 4,4), "останні часи" (1 Петро.1, 20). Таким чином, прорікаючи пророчі благословення своїм синам, патріарх Яків

споглядав долю своїх нащадків в землі обітованій, в месіанськи-пророчому сенсі. Він бачив виконання своїх благословень в дні Месії - Спасителя.

У **3 вірші** Яків починає своє благословення зі свого старшого сина Рувима, який народився у нього від Лії. Бажаючи ще більше посилити тяжкий осуд Рувима, говорить спочатку про переваги, що належать йому по народженню, про першість, яку мав він, будучи початком дітей і насолоджуючись гідністю сина первородного; потім окреслює його мимовільний злочин, показуючи тим, що немає ніякої користі від переваг природи, якщо вони не супроводжуються досконалістю волі, оскільки тільки якості волі притягають або похвалу або докір.

Тут говориться про ті переваги, що визнаються звичайним староеврейським правом, які належали Рувиму по народженню. Проте Рувим осквернивши ложе батька, перший зі своїх братів заподіяв гірку образу і скорботу батьку.

Яків далі називає Рувима верхом гідності і верхом могутності - цим означаючи те, що належать Рувиму, по праву первородства, подвійний спадок: владу священства або гідність первосвященника і царську владу. Перше дісталось Йосипу, друге - Левію, третє - Юді.

Потім в **4 вірші** описує і сам характер злочину, щоб висловлене на нього засудження послужило найбільшим і для нащадків уроком - не наважуватися на подібні справи. Ти бушував, як вода, - не переважатимеш, бо ти зійшов на ложе батька твого, ти осквернив ліжко моє, [на яке] зійшов. Тут він натякає на співжиття Рувима з Валлою. Ти бушував, як вода, виявив загальну легковажність, безрозсудність і самовпевненість.

От як Яків розумінням, що дарованим йому від Духа, випереджаючи наступне узаконення Мойсея, саме, що не дозволено батьку і синові вступати в співжиття з однією і тією ж дружиною, забороняє вже, вимовляючи через це засудження своєму синові. Ти осквернив, говорить, ліжко моє, зійшовши

на ложе батька твого : ти зробив справу беззаконну. За те, що ти образив мене; ти як вода, - не матимеш переваг.

Безплідно для тебе буде цей замах, тому що ти, навіть до батька своєму не маючи ніякої поваги, осмілюся осквернити ложе. А щоб наступні покоління уникали подібних вчинків, по провидінню Духа Святого це засудження поміщене в текст Біблії.

Позбавлення прав первородства позначилось на історії Рувимового коліна, що ніколи не відігравало якої-небудь значної ролі в історії народу ізраїльського. Вже Мойсей в благословенні коліну Рувимову (Втор. 33, 6) бажає йому лише того, щоб воно не вимерло. Девора викриває Рувимлян в байдужому відношенні до загальнонародного лиха поневолення і визвольної війни (Суд. 5, 15-16).

Колись Рувимляни Дафан і Авирон, разом з левітом Кореем, задумали, було повернути втрачені своїм родоначальником права священства і владарювання, але загинули самим жахливим чином з усіма своїми спільниками. (Чис. 14 гл.)

При розділі землі обітованої Рувимове коліно зайняло частину на сході від Йордану між Арноном з півдня та Іацером з півночі, Галадом зі сходу і Йорданом із заходу. При першому переписі колін після результату в нім вважалося 46500 чоловік чоловічої статі від двадцятирічного віку і старші (Чис. 1, 20-21), однак після перепису населення, зробленому перед переходом через Йордан, в нім налічувалося тільки 43730 чоловік (Чис. 26, 7).

Місцевість, в якій мешкало коліно Рувима, є та сама, яка нині носить назву Білка.

5-7 вірші присвячені Сімеону і Левію, дітям Якова від Лії, як нарочито називає Яків братами і передрікає їм загальну, однаково несприятливу долю - внаслідок схожості їх морального обличчя і образу дій, по однаково активній участі їх в сихемском кровопролитті (Буття 34 гл.) Ревнощі, які вони виявили за сестру свою Діну, призвели їх до несправедливості. Потім пояснюючи, що

вони виконали свій намір без його відома, говорить: в раду їх нехай не втручається душа моя, і до зборів їх нехай не залучиться слава моя. Та не буде, говорить, того, щоб я брав участь в їх намірі, або щоб я погоджувався на такий несправедливий їх вчинок: бо вони в гніві своєму убили чоловіка. Безрозсудне було їх роздратування. Хоча і погрішив Сихем, але при всім тим не повинно було всіх піддавати вбивству. І через примху своєю перерізали жили тельця, - тут Яків має на увазі сина Ємморова, називаючи його тельцем, через його молодий квітучому вік. Нарешті, згадавши про справи Сімеона і Левія, Яків додає, і прокляття і говорить: проклятий гнів їх, бо жорстокий, і лють їх, бо люта. Він розуміє тут підступність, яку вони виступили проти сихемлян, обдуривши їх і підступно напавши на них: лють їх, говорить, зухвала та безрозсудна. І гнів їх, бо жорстокий. Тоді як сихемляни думали показати їм своє розташування, вони виявили запеклу злість. І вчинили з ними, як з ворогами. Сказавши про зроблений ними злочин. Яків провіщає. Події цілком виправдали пророчі слова патріарха. При розподілі землі обітованої - коліно Сімеонове не отримало самостійної і окремої ділянки, а дана була йому доля в коліні Юди (Нав. 19, 1-9), і притому така невелика, що треба було із зброєю в руках завойовувати землі в околицях гори Сеір, і в долині Герарской (1 Пара. 4, 38). Таким чином коліно Сімеонове відокремлене було від усіх інших. Є передання, що спирається на авторитет Єрусалимського Таргуміма, і Тертуллианом, що приводиться, і Амвросієм, що сімеоніти, для набуття коштів для життя, розходилися по землі Ізраїльською в якості учителів і вихователів дітей. Що стосується коліна Левія, то відомо, що воно не отримало окремої ділянки в землі обітованій, але тільки декілька міст, розкиданих в кожному коліні. (Нав. 21, 1).

При вході в землю обітовану коліно Сімеона, за сорокарічне мандрювання по пустелі Синайской, скоротилося з 59300 (Чис. 1, 23) людей до 22000 (Чис. 26, 14) чоловік, здатних до війни. Малозначність цього коліна

в загальнонародному житті видно вже з того, що в благословенні Мойсея (Втор. 33 гл.) воно зовсім не згадується. За іудейським переказом, найбільша кількість бідняків була саме в коліні Симеона. Ті 48 міст, які отримало коліно Левія, стали єдиною долею їх постійного життя в землі обітованій. Але потім щиро і ревне служіння Богові представників цього коліна зробило його обраним і священним коліном служителів Єгови при Його святилищі (Чис. 18, 20-24 та ін.). Тоді прокляття розсіяння перетворилося на благословення священного служіння - учительства, богослужіння і ін. серед Ізраїлю (Втор. 32, 9-11). У останньому сенсі "коліно Левія розсіяно унаслідок високої честі, щоб в кожному коліні жили левити і священними, і усі отримували від них користь", говорить блаженний Феодорит Киррський. [4, 264 с.]

Найважливішим для нас залишається благословення, дане четвертому синові Якову від Лії, : Юді, яке міститься в 8 -12 віршах.

Рувіма втратило первородства, Симеон і Левій первородства і самостійності, четвертий син Юда в особі свого потомства отримує і перше і останнє. Якщо хто захотів би пояснити слово або ім'я Юда, то отримав би значення похвали, або прославляння, або такого що прославляється. Це має відношення і до того, що пішов від коліна Юди по плоті Христос. Пішла від Іуди, Іессея і Давида що послужила до народження Його по плоті Діва. Так Яків, передбачаючи походження його від коліна Юди, як би говорить: істинне ім'я Тобі, тому що ти будеш, прославлений і отримаєш славу, що личить Богові. Бо бути славословним, тебе вихвалитимуть брати твої, личити може це не кому іншому, як єдиному, істинно суцшому Богові; тому що якщо Ти і став людиною, і виснажив Себе, проте будеш пізнаний, як святий і славний. Брати ж по людству будуть прихильні до Тебе не як до людини, але як поставленого Владику прославлять Тебе, оспівають як Зиждителя. [7, 218-219 с.]

Благословення, дане Юді, таємниче: воно провіщало все те, що відноситься до Христа. Оскільки по влаштуванню Божому, Христос мав піти

з цього коліна, тому рухомий Духом Святим, в словах, звернених до Юди, провіщає не лише прихід Господа до людей, але і таїнство втілення, і хрест, і поховання, і воскресіння, словом сказати: усе. Юдо, говорить, тебе вихвалитимуть брати твої. Рука твоя на хребті ворогів твоїх; вклоняться тобі сини батька твого, вказуючи на покірність, яку вони виявлять. Молодий лев Юда, із здобичі, син мій, піднімається; передрікає про царство Його, тому що у Священному Писанні під образом цієї тварини зображується звичайне царське самодержавство. Прихилився він, ліг, як лев і як левиця: хто підніме його? Тут розуміється хрест і поховання Його. Хто підніме його? Як сплячого лева або левицю ніхто не наважиться розбудити, так, говорить, ліг, як лев і як левиця: хто підніме його?

Поступово зростаючу могутність, військову славу і першість коліна Юди перед усіма іншими колінами патріарх пророчо малює під образом молодого левеняти, потім лева, що повертається із здобичі, і левиці, що покоїться зі своїми дітьми. Дійсно, військовий дух позначився - як в молодому левові, в синах Юди, коли по смерті Ісуса Навина, вони стали на чолі своїх співвітчизників (Суд. 1, 1-2), і кинулися на боротьбу з Ханаанськими племенами. Львом, що повертається із здобичі, Юда проявляється під час звитяжного царювання Давида, знаменитого переможця Голіафа, і найвойовничішого з усіх царів єврейських. Відпочиваючою ж левицею, в самому спокої своєму страшною, проявилися сини Юди в блискуче і мирне царювання Соломона. У застосуванні ж до Христа, що іменується в Писанні левом від коліна Юди (Апок. 5, 5), пророцтво Якова мало той сенс, що колись великий Нащадок Юди підкорить собі усі народи; бо в Церкву Його вступають люди від усіх племен земних, і перед ім'ям Ісуса вклоняться усяк коліно небесних, земних і пекельних (Філ. 2, 10). [2, 104 с.]

Потім Яків ясно вказує і час, в який, по влаштуванню Божому, мав з'явитися Христос. Не відійде, говорить, скіпетр від Юди і законодавець від чресл його, доки не прийде Той, Якому належить: і Йому покірність народів.

Доти, говорить, встановлення, і князі з юдеїв царюватимуть, поки прийде Він, зрозуміло, Месія. І добре Яків сказав: доки не прийде Той, Якому належить, тобто Якому приготовано царство. Він є покірність народів, а в слов'янському перекладі: сподівання народів. Яків вже говорить про майбутній порятунок язичників. І Йому, говорить, покірність народів : приходу Його чекають язичники. [3, 718 с.]

Правили країною Юдеї, і вожді у них були з племені Ізраїлю, доки Ірод, син Антипатра, палестинянин, не найменував себе четверовластником і не отримав владу у свої руки. При нім-то і народився Христос, той , Кого очікують племена. [7, 221 с.]

Він прив'язує до виноградної лози ослятко своє і до лози виноградної сина ослиці своєї; під образом ослятка знову звіщає Яків навернення язичників. Оскільки осел вважається нечистою твариною, то Яків і говорить, що ці нечисті язичницькі народи Він приведе з такою ж легкістю, начебто хто-небудь прив'язав ослятка до виноградної гілки, - виражаючи цим і велич влади, і велику слухняність народів. То знак великої лагідності осла, що він не опирається, коли його прив'язують до виноградної гілки. [3, 718 - 719 с.] Виноградній лозі Христос уподобив Своє вчення: Я єсьмь, говорить Він, істинна виноградна лоза, а Батько Мій - виноградар. (Ін. 15, 1) Виноградними ж гілками називав лагідність заповідей Христових і легкість закону, і тим провіщав, що язичники будуть сприйнятливіші до віри, ніж юдеї.

Мисє в вині одіж свою і в крові грон одіяння своє. Під одягом мається на увазі тіло, яке для здійснення порятунку удостоїв носити Христос. Потім, щоб в точності показати, що Яків назвав вином, додає: і в крові грон одіяння своє. Яків найменуванням крові означив заклання, і хрест, і усю будову тайн. Блискучі очі [його] від вина, і білі зуби [його] від молока. Тут під образом вина і очей Яків хоче показати нам Його прославлення. І білі зуби [його] від молока; показує праведність і славу Судді. Під образом зубів і молока мається на увазі те, що суд Його буде також чистий і світлий. [3, 719 с.]

Крім того, блаженний Феодорит роз'яснює, що "блиск очей і білизна зубів суть символічні образи божественної краси воскреслого Спасителя, і великої кількості благодаті в духовному царстві".

Нарешті, пророчо зображуючи родючість землі, яка припаде на долю коліна Юди при розділі землі обітованої, патріарх Яків вживає символічні образи. "Винограду буде так багато в цій країні, що без жодного жалю стануть прив'язувати до виноградних ліз робочих тварин, як би до простих і диких дерев, а у виноградному вині митимуть одяг свій, як би у воді; а очі синів Юди постійно сятимуть веселощами від вина, якого буде невичерпний достаток. І молока буде так багато, що воно постійно білітиме в зубах мешканців тієї землі ". Дійсно, виноград околиць Ен - Геди, в коліні Юдовому користувався згодом великою популярністю. (Песн.1, 13)Величезна виноградна кисть, принесена спостерігачами із землі обітованої, знайдена була в долині Есхол, що знаходилася зблизька Сорека, деякій місцевості в коліні Юдовому. [2, 105 с.]

При розділі землі обітованої, Юда зайняв величезну і найважливішу частину її - від Середземного моря до Мертвого, і від потоку Єгипетського до меж Єфрема і мав у своїй долі дуже багато міст, з яких втім деякі відійшли до колін Симеона, Дана і Веніаміна (Нав. 19, 1-9). Дев'ять з міст були віддані священикам (Нав. 21, 9-19). Знаменем коліна, за переказами, було зображення лівового хвоста з написом: повстань, Господи, і розточаться вороги Твої!

У віршах 13-15 говориться про долю племен двох останніх синів Якова від Лії: Завулоната Іссахара (про молодшого чомусь говориться раніше) Завулон, говорить, при березі морському житиме і біля пристані корабельної, і прибудова його до Сидона. Ім'я Завулон тлумачиться як благоуспішність і благословення, а з єврейського як житло або мешкання, що неминуче знайшло віддзеркалення в подальшій долі Завулоново коліна.

Йому також патріарх Яків вказує географічне розташування в землі обітованій, тобто в приморських областях Палестини, і поширення ділянки Завулонова до меж Сидонских.

Дійсно, з книг Ісуса Навина видно, що Завулоново коліно отримало свою ділянку в тих саме межах, про які пророкував Яків (Нав. 19, 10-16). Ця ділянка тягнулася зі сходу на захід від моря Тивериадського до моря Середземного, де були пристані для кораблів. Під ім'ям Сидона розуміти треба звичайно не саме місто Сидон, але країну Сидобян, яка дійсно була визначена Завулонянам, - тоді як Сидон віддалений від них, принаймні, на сімдесят кілометрів. Коліно Завулонове жило головним чином участю в міжнародній торгівлі.

Для християнина земля Завулонова завжди матиме своє особливе високе значення, як головне місце земної діяльності Спасителя. Назарет, Кана, Тивериада, гора Фавор і інші освячені Його Божественними стопами місця лежали в області коліна Завулонова. Коліно Завулоново згадується також у видіннях пророка Іезекіїля (Іез. 48, 26-33) і в Одкровенні святого Іоанна Богослова (Откр. 7, 8)

Іссахар осел міцний, такий, що лежить між протоками вод; і побачив він, що спокій хороший, і що земля приємна: і схилив плечі свої для носіння тягара і став працювати на сплату данини. Іссахар означає нагорода. Яків хвалить його за те, що він обрав землеробство, і праця над землею вважала за краще усьому. [3, 719 с.] Для Іссахара життя пройде мирно і працелюбною (під образом сильного і працювितого осла) в прекрасній ділянці, зрошуваній потоками вод. Ділянка коліна Іссахарового була дійсно, як передбачив Яків, однією з кращих ділянок в Палестині. Між багатьма плодоносними долинами тут була відома своєю приємністю долина Ізреельська, що тягнулася до Йордану (Нав. 19, 18, 22). Мирний же і спокійний характер Іссахарян видно з того, що усі вони як брати, як члени однієї сім'ї, беззаперечно наслідували

слово своїх старійшин, і з коліна їх походили не воїни, а люди розумні, які знали, що коли належало робити Ізраїлю (1Пар. 12, 32). [2, 106 с.]

Своєму синові від Валли, служниці Рахіль, Яків пророкував: *Дан судитиме народ свій, як одне з колін Ізраїля; Дан буде змієм на дорозі, аспідом на шляху, що уражав ногу коня, так що вершник його впаде назад. На допомогу твою сподіваюся, Господи!...Вірші 17-18.* Дан матиме своїх суддів, і стане відрізнятися зміною хитрістю і підступністю. Недаремно ім'я його означає суддя або суд.

Дійсно, і з цього коліна, як і з інших, виникли згодом судді. Такий був Самсон з міста Цори (Суд. 13, 2; 15, 20). Виправдалося і те, що сини Данові відрізнялися зміною хитрістю і підступністю. Ці якості проявилися, наприклад, при завоюванні Лаїса і викрадення ідолів з будинку Міхи (Суд. 18, 27). Прорікаючи свої благословення Дану, Яків вигукує: *На допомогу твою сподіваюся, Господи!* Цим вигуком патріарх Яків виразив свою віру в істинного рятівника Ізраїльського народу (Лк. 2, 30), якого Самсон був тільки прообразом. [2, 106 с.]

Відсутність коліна Дана в Апокаліпсисі в переліку збережених в кожному коліні ізраїлевому (гл.7) дали основу для припущення багатьох святих отців і учителів Церкви, що з коліна Данова походить антихрист. На думку блаженного Феодорита "Дух Божий, що передрік через патріарха про Спасителя нашому, в цьому пророкуванні говорить про антихриста ". Молитовну відозву Якова : На допомогу твою сподіваюся, Господи! Має або приватне відношення до пророцтва про Дана- туживши про майбутнє відпадиння Данитян від віри і благочестя, Іаков доручає їх заступництву Божому, або до усіх взагалі колін - з думкою звести на них благословення Боже. Вигук цей утворює перехід від першої групи, в якій головна і центральна фігура - Іуда і його коліно, до другої, де головне значення належить Йосипу, і містить в собі моління про взаємний мир племен Юди і

Йосипа. Можливо, відозва це - просто молитовне зітхання вмираючого патріарха. [4, 267 с.]

Данове коліно мало свій уділ між володіннями колін Юди таЄфрема з одного боку і між володіннями коліна Веніамінового і морським берегом з іншою. Мир і спокій не були долею коліна Данова, синів Данових часто турбували і тіснили тубільці сусідніх з ними язичницьких країн. Уділ Дана, без сумніву, був родючим, хоча і ряснів хвилястими рівнинами і стрімчастими пагорбами,але він був найменшою долею в числі інших (Нав. 19, 47; Суд. 18, 1), і тому вони заклопотані були розширенням своїх володінь, коли хитрістю і жорстокістю захопили місто Лаіс в землі Беф-Рехова. [5, 186 с.]

Вірші 19, 20 і 21, пророцтва, що містять, про Гада, Асір і Неффалім, утворюють вступ до пророцтва про Йосипа.

Гад, сьомий син Якова, первісток Зельфи, служниці Лії, рідний брат Асіра. Саме його ім'я означає натовп, тортури або щастя. Яків передбачив Гадові, що він буде тіснимий ворогами, але відіб'є їх напади: Гад, - натовп тіснитиме його, але він відтіснить її по п'ятах. Гад, зображення становища якого зв'язується тут з етимологією його імені, що мешкав в Галааді, піддавався постійним набігам арабських кочових племен (Суд. 10; 1 Пара. 5, 18 та ін.), але їх дикі орди завжди знаходили з його боку готову відсіч, хоч би у вигляді партизанських переслідувань ("по п'ятах"). [4, 267 с.] Що натовп тіснитиме його, - це цілком виправдалося. Доля коліна Гадова тягнулася від східних берегів Йордану - далі на схід до гори Арнона, і піддавався постійним нападам Аммонітян, Моавитян і інших народів, що мешкали біля аравійських меж. Колись Аммонітяни опанували частину земель, що належали Гадові (Іер. 49, 1), і робили там страшні жорстокості (Ам. 1, 13); а під час суддів з величезними силами вони вторглися в Галаадську країну, і утискували жителів коліна Гадова упродовж вісімнадцяти років (Суд. 10, 8-17). *Але він відтіснить її по п'ятах*, пророкував Яків. Це також цілком

виправдалося. Бо Іефай, суддя з коліна Гадового, скинув ярмо Аммонитянського рабства (Суд. 11, 33); і пізніше, жителі коліна Гадова, в сукупності з Рувимлянами і Манассіянами, завдали страшної поразки Агарянам і іншим аравійським племенам, і жили на місцях їх до переселення ассирійського (1Пар. 5, 18-22) Тому і Мойсей у Повторенні Закону порівнює Гада з левом, що крушить м'яз і голову (33, 20). [2, 107 с.]

Асиру обіцяється надзвичайна родючість ґрунту, велика кількість хліба і прянощів, які будуть у вживанні і для царського столу, адже ім'я його з єврейського означає багатство, щасливий, блаженний: *Для Асира - занадто тучний хліб його, і він доставлятиме царські страви.* Дійсно, територія Асира в землі Ханаанської між Кармілом і Ліваном на кордоні з Фінікією була найродючішою в Палестині місцевістю, і плоди її доставлялися до двору царів ізраїльських і фінікійських. Свята Анна була пророком з коліна Асирового (Лк. 2, 36) [4, 267 с.]

У **21 вірш** присвячений синові Якова від Валли, служниці Рахіль: Неффалиму. *Неффалим - теревінф рослий, розпускаючий прекрасні гілки.* За іншою транскрипцією: Неффалим - сарна струнка; він говорить прекрасні вислови. Само ім'я Наффалим означає моя суперечка або боротьба. Неффалим, подібно до сарни полюбить свободу, і уникатиме ворогів своїх; але у випадках потреби буде швидкий на війні, як сарна, і говоритиме палкі промови. Деякі бачать виконання цих слів у Вараці, судді коліна Неффалимового, який спочатку відмовився працювати, але потім хоробро і нестримно напав на ворогів, і разом з Деворою уклав прекрасний гімн (Суд. 4, 5), [2, 107 с.] у подальшому сенсі - на початок євангельської проповіді в землі Неффалима (Ис. 9, 1; Мф. 4, 15) - Галілеї, звідки вийшли і усі апостоли. Блаженний Феодорит говорить, що теревінф рослий, що розпускає пишні гілки, є "приріст потомства". [4, 267 с.]

У благословенні Мойсея сказано: Неффалим насичений благоволінням і наповнений благословенням Господа: море і південь у володінні його (Втор.

33, 23). Дійсно уділ цього коліна знаходився на самій півночі Палестини, на південь граничив з коліном Завулоновим, до заходу з коліном Ассировим і відділявся від на півколіна Манасіїна на сході верхнім Йорданом. Місцевість доли коліна Неффалимового була надзвичайно різноманітна по своєму положенню: в ній знаходилися і гори, і долини, і рівнини. Деякі частини цієї доли дуже родючі, а інші красуються величними лісами, хоча між ними зустрічається не мало порожніх і голих місць. При нашесті Ассиріян жителі коліна Неффалимового раніше інших Ізраїльтян були відведені в полон, і в числі полонеників знаходився Товіт Неффалимлянин (4 Цар. 25, 29; Тов. 1, 2).

Коротко сказавши про цих синів, Яків переходить, в 22 - 26 віршах, до Йосипа, свого первістка від улюбленої дружини Рахіль, само ім'я, якого означає збільшення або додавання, і говорить: Йосип - галузь плодоносного дерева, галузь плодоносного дерева над джерелом; гілки його тягнуться над стіною; засмучували його, і стріляли і ворогували на нього стрільці, але твердий залишився лук його, і міцні м'язи рук його, від рук потужного Бога Якового. Звідти пастир і твердиня Ізраїлева, від Бога батька твого, Який і та допоможе тобі, і від всемогутнього, Який і та благословить тебе благословеннями небесними зверху, благословеннями безодні, що лежить внизу. Благословеннями сосків та утроби, благословеннями батька твого, які перевершують благословення гір древніх і приємності пагорбів вічних; та будуть вони на голові Йосипа і на темряві обраного між братами своїми. Якщо у величному благословенні Юди говорило божественне навіювання Якову, то тепер, в благословенні улюбленця Йосипа, вже раз благословленого їм в особі синів, проявляється прихильність серця Якова до Йосипа. Особливо витончена форма, в якій виражено це благословення, яким, проте, Яків не прославляє Йосипа над Іудою і не приділяє першому обіцяних останньому високих духовних благ, а блага головним чином

матеріальні, пояснюється винятковим положенням Йосипа між братами, як благодійника їх.

Йосипу передбачається численне потомство: галузь плодоносного дерева, галузь плодоносного дерева над джерелом; гілки його тягнуться над стіною, під образом галузі плодоносного дерева, що розрослося до верху стіни, біля якого воно посаджене.

Йосип тут являється: 1) плодоносним деревом (натяк на ім'я Єфрем: бути плодоносним; літературне повторення - вказівка на два коліна від Йосипа), що простягає свої гілки і над стіною, - над усіма своїми і чужими, євреями і єгиптянами; 2) при усіх лихах (особисто пережитих Йосипом і майбутніх його колінам, особливо Манассії, з якого, наприклад, був Гедеон) непохитною твердинею, що зміцнюється тим же пастирем - Богом, Який з Яковом; Дехто гадає, що тут пророцтво про Ефремлянина Ісуса Навина; 3) улюбленцем батька, який викладає йому благословення: а) небесні зверху, тобто росу і дощ; б) благословення безодні - ґрунти зрошуваної водами; в) благословення сосків і утроб - велика кількість молока і худоби; 4) князем між братами - особисто і в потомстві (царствене Єфремове коліно) : та будуть вони на голові Йосипа і на тімені обраного між братами своїми.

Завершальне благословення Яків вимовляє, в **27 вірші**, своєму синові від Рахіль: Веніаміну: *Веніамін, хижий вовк, уранці буде їсти ловчину і увечері ділитиме здобич*. Веніамін означає син фортеці, щастя. Дійсно, через довгий час саме, Веніамін, як вовк, нападатиме, викрадатиме, винищуватиме і робитиме багато лиха. Веніаміновому коліну передрікається войовничість, і деяка дикість вдачі доказ - відомий випадок з левітом в Гиві (Суд. 10 гл.). Від нього походить Аод (Суд. 3 гл.), Саул, згодом апостол Павло (Филип. 3, 5).

Виконання цього пророцтва можна бачити у війні Вениаміна, яку вони вели колись проти усіх об'єднаних колін ізраїльських, і після двох звитяжних битв - трохи не загинули самі (Суд. 19-20 гл.)

Веніамінове коліно мало свою долю в землі обітованій, між колінами ЮдитаЄфрема. Коли десять колін Ізраїлевих відділилися, коліно Веніамінове залишилося вірним Іуді, і потім увійшло до складу царства Юдейського (3 Цар. 12, 17-23), що складалося, як відомо з двох колін: Юдита Веніаміна.

Уділ коліна Веніамінового був не невеликим, але ґрунт в нім був родючий і клімат приємний.

Оскільки Яків усім синам сповістив відповідне кожному благословення, то і сказано: Ось усі дванадцять колін Ізраїлевих; і ось що сказав їм батько їх; іблагословив їх, і дав їм благословення, кожному своє (Буття 49, 28). Тобто, кожному провістив те, що слід було, і передрік майбутні події в кожному коліні. Нарешті, зробивши вселені йому Духом розпорядження, говорить їм: я прикладаюся до народу мого; поховаєте мене з батьками моїми (Буття 49, 29).

Вираз: додаюся до народу мого - відображає надію воскресіння, - міркує блаженний Феодорит; бо якби люди абсолютно гинули, а не переходили в інше життя, то не сказав би "приклався до народу свого". І Господь цим викрив невір'ясадукеїв (Мф. 22, 31-32).

При розділі землі обітованої кожне коліно отримало ту долю (Нав. 13-19 гл.), яка вважалася йому по благословенню Якова. Долі Йосипа і Левія (коліно останнього було присвячене на служіння при Скінії Заповіту і своєї долі не мало) були розбиті між синами Йосипа : Манасією і Єфремом, яких патріарх Яків благословив і усиновив (Буття 48, 19).

Маючи намір, перед смертю благословити своїх дітей, престарілий Ізраїль хоче передати їм в спадщину ті великі обіцяння Божии, які він сам успадкував від батьків своїх - Аврама і Ісаака. Але ці обіцяння, як відомо, були двоякого роду: по-перше, йому обіцяно у володіння земля Ханаанська, а по-друге, обіцяно Великого Спадкоємця, через якого благословляться усі народи землі. А оскільки після Якова від синів його мали утворитися

дванадцять окремих колін, то очевидно - неможливо було кожному коліну в окремо і успадкувати від Якова в усій цілості його подвійну спадщину, бо Месія міг піти тільки від одного коліна. Тому патріарх Яків робить спадкоємцем духовних обіцянь про Месію одного тільки сина свого Юду, а інших дітей нагороджує тільки земними благословеннями, і ділить між ними різні ділянки землі Ханаанської. Ось чому і євангелісти родовід рятівника ведуть від Аврама, Ісаака і Якова через Юду, минувши інших синів Якова (Мф. 1, 2-3; Лк. 3, 33-34). [2, 108 с.]

Буття 50

Смерть Якова

1. Бальзамування і плач в Єгипті.

Сорок днів - це стандартний термін бальзамування тіла в стародавньому Єгипті. Проте термін оплакування за Яковом сімдесят днів - було зовсім не стандартним. Це всього на два дні менше, ніж звичайний час жалоби за померлим фараоном. Так показано, якою повагою користувався в країні Йосип.

2. Похорони і плач в Палестині (4- 14)

Яків похований в Ханаані (4-7) Ізраїльтяни розраховують в майбутньому повернуться туди.

Смерть Йосипа

1. Благословення у старості.

Довголіття

І жив Йосип в Єгипті сам і дім батька його; жив же Йосип всього сто десять років (Буття 50:22)

Онуки правнуки

І бачив Йосип дітей у Єфрема до третього роду, також і сини Махира, сина Манасії, народилися на колінах Йосипа.

(Буття 50:23)

2. Заповіт Йосипа

І сказав Йосип братам своїм : я помираю, але Бог відвідає вас і виведе вас із землі цієї в землю, про яку присягався Авраму, Ісааку і Якову.

І закликав Йосип синів Ізраїлевих, кажучи: Бог відвідає вас, і винесить кістки мої звідси.

І помер Йосип ста десяти років. І бальзамували його і поклали в ковчег в Єгипті.(Буття 50:24-26)

КНИГА ВИХІД

План

- A. Необхідність звільнення із Єгипта 1:1-22
  - 1. Стрімке зростання чисельності ізраїльтян 1:1-7
  - 2. Жорстоке пригноблення Ізраїлю 1:8-14
  - 3. Заплановане знищення ізраїльтян 1:15-22
- Б. Підготовка вождів, які очолять народ 2:1-4:31
  - 1. Мойсей врятований від смерті 2:1-10
  - 2. Спроба Мойсея спасти ізраїльтянина ціною вбивства 2: 11 - 22
  - 3. Ізраїль волає до Бога 2:23-25
  - 4. Бог звертається до Мойсея 3:1-4:17
  - 5. Мойсей відповідає на поклик 4:18-26
  - 6. Ізраїль погоджується з покликанням Мойсея як освободителя 4:27-31
- В. Бог виводить Ізраїль з Єгипту 5:1-15:21
  - 1. Мойсей протистоїть фараонові Словом Божим 5:1-6:9
  - 2. Мойсей протистоїть фараонові за допомогою чудес 6:10-7:13
  - 3. Мойсей протистоїть фараонові через суди 7:14-1 1:10
  - 4. Спокутування Ізраїля через кров пасхального агнця 12:1-13:16
  - 5. Вихід ізраїльського народу з Єгипту 13:17-15:21
- Г. Бог піклується про Ізраїль в пустелі 15:22-18:27
  - 1. Рятує від спраги 15:22-27
  - 2. Рятує від голоду 16:1-36
  - 3. Знову рятує від спраги 17:1-7
  - 4. Рятує від поразки 17:8-16
  - 5. Рятує від хаосу 18:1-27

Частина 2: Відкриття від Бога (19:1-40:38)

- A. Відкриття про заповіт 19 : 1 -31:18
  - 1. Підготовка народу 19:1-25

2. Відкриття про заповіт 20: 1 - 26
  3. Суди 21:1-23:33
  4. Офіційне утвердження заповіту 24:1-11
  5. Скінія 24:12-27:21
  6. Священики 28:1-29:46
  7. Атрибути заповіту 30:1-31:18
- В. Відношення ізраїльського народу до заповіту 32:1-40:38
1. Ізраїль свідомо порушує заповіт 32:1-6
  2. Мойсей заступається за спасіння Ізраїля 32:7-33
  3. Господь не залишає Ізраїль 32:34-33:23
  4. Богобновляє заповіт з Ізраїлем 34:1-35
  5. Ізраїль виконує заповіт 35:1-40-53
  6. Бог наповнює скінію Своєю славою 40:34-38

КНИГА ВИХІД

Результат - книга містить розповідь про пригноблення Ізраїлю Фараоном, про покликання пророка Мойсея, боротьбу його з фараоном і вихід ізраїльтян з Єгипту, проподорож народу Божого до гори Сінай: викладає заповіді і закони Заповіту, говорить про гріх тих ізраїльтян, що зробили золотого тельця, і повторному даровані скрижалі. Основна думка книги - віра в Бога - Спасителя, що виявляє свою волю в історії.

1. Назва

Греч. "эксодос" (результат, вихід, відхід) - Септуагінта, Вихід 19:1. Річ у тому, що єрусалимські книжники, які, згідно з відданням, в III ст. до н.е. переклали біблійські книги грецькою мовою, намагалися передати основний зміст кожної книги в її назві.

Евр. "Елі шемот" (ось імена), тому що починається словами: "Ось імена синів Ізраїлевих.". Є, проте, свідчення, що в древні часи євреї теж називали її "Книгою Виходу з Єгипту" або "Книгою Позбавлення". 16.83

Чому книга називається Імена

1. В цій книзі раби стають народом.
2. В ній вказано ім'я Мойсея, як рятівника.
3. В ній відкривається ім'я Бога.

Тема: Господь готує народ

Господь розмножує народ

Ізраїльтяни плодилися, розмножувалися і наповнювали землю. Таким чином, кожні двадцять п'ять років могло відбуватися подвоєння ізраїльського народу. М'який клімат Єгипту, безумовно, сприяв розвитку. У теплоті і достатку легше розмножуватися. 1:7

*** Вставка: Єгипет - культурно-історичний фон**

М'який клімат разом з родючим ґрунтом, що удобрюється регулярними розливами Нілу, сприяв багатій рослинності та рільництву. Пшениця, ячмінь, огірки, дині, горох, кунжут і багато що інше росло удосталь. На багатих пасовищах ходили стада овець, кіз, великої рогатої худоби. Молоко, сир, багато видів риби і різні фрукти входили в щоденний раціон. Скрізь цвіли прекрасні квіти.

Один древній папірус розповідає про прекрасне життя в Єгипті: "Його поля повні добра, і життя проходить удосталь і достатку. Його річки і канали повні риби; озера кишать птахами; луки зелені від овочів; безкрайні поля засіяні сочевицею; на зрошуваних землях ростуть солодкі як мед дині; комори повні зерна; у садах плодоносять мигдаль, фінікові пальми, виноград. Щодня є свіжа їжа і м'ясо. Люди ради, що можуть жити тут, і ніхто не кричить: Бог, допоможи мені"! Простий народ живе як великий народ".

Через роки життя в безплідній пустелі зітруться в пам'яті синів Ізраїлевих спогади про рабську працю. Усе, про що вони пам'ятатимуть, - це достаток їжі в дельті Нілу: (Вихід 16:3; Числа 11:4-5, 18). 27:131-132

2) Господь робить життя в рабстві нестерпним

Народ виснажений рабською працею (1:11, 14). Ізраїльтяни були пастухами, незвиклими до іншої роботи, і тому вона була удвічі важка для них. До того ж, метою робіт було, швидше, знищення євреїв. Само справа стала чимось другорядним (як, наприклад, при будівництві Біломорканалу в Радянському Союзі). Навмисно створюються умови для виснаження і знищення людей. Отже Стародавній Єгипет був, мабуть, першою країною свого роду концтаборів, і скопища безправних рабів зводили гігантські будови буквально на своїх кістках. Будували вони, як написано, "міста для запасів". Пояснюється це тим, що в Єгипті повстав новий цар, який не знав Йосипа.

1:8: Не знав Йосипа...

В часи Йосипа царювала династія так званих царів-пастухів або гиксовів. Вона належала чужоземній народності, що насильно вторглася в Єгипет і захопила престол фараона. (Ймовірно, це були кочівники, що мешкали в сирійській степах і аравійських пустелях, що постійно тривожили Єгипет своїми набігами і нападами). Представники останніх перед тим династій, завдяки своїй слабкості, випустили владу з рук, країна поділилася на декілька незалежних округів, правителі яких знесли державу своїм суперництвом. Цим і скористалися гіксоси.. При одному з представників цієї династії, мабуть, і правив Йосип Єгиптом. Але вже у той час у середовищі корінних єгипетських князів формується політичний рух, спрямований на звільнення країни від чужоземців. Він переріс у повстання, і, врешті-решт, гіксоси були вигнані з Єгипту. Тепер Єгиптяни прагнули помститися чужоземцям. Значні маси пастуших народностей були піддані всіляким пригнобленням. Ізраїльтяни, можливо, були союзниками гіксосів, і тепер повинні були працювати на Єгиптян. 15.81-88 Новий цар - це, швидше, Рамсес II або один з його попередників. Якщо він і мав уявлення про Йосипа, то дуже упереджене. Йосип для нього було азіатом і сановником в період влади ненависних кочівників. 27.127.

Ще одне пояснення: В біблійському дієслові (йада) - "знати" - міститься сенс "вводити об'єкт пізнання у свій внутрішній світ", "мати з ним зв'язок". Тому в даному випадку слова "не знав" можуть означати "не хотів знати", "не бажав мати якого-небудь відношення", оскільки "не знати" про Йосипа в буквальному розумінні було для фараона неможливо: єгипетські архіви, поза сумнівом, містили про нього і його діяльності на благо Єгипту точні відомості.

Ізраїльський народ, проте, при благословенні Господньому зміцнювався. 1:12. (Часто у важкій обставинах число вірян множиться, а під час свободи їх стає менше). І тоді фараон дав наказ повитухам вбивати

хлопчиків. Передання говорить, що фараон знав від провісників і жерців про те, що повинен народитися рятівник Ізраїлю, який при порятунку свого народу згубить або самого фараона, або одного з його наступників, що і сталося (адже результат стався вже при синові цього фараона). 1:15-19.

Фараон, мабуть, задовольнив таку мудру відповідь, продиктовану вірою. Бабки-акушерки послалися на різницю у фізичному розвитку двох народів, зображує ізраїльтян як дуже здорове плем'я скотарів, не зніжене міською цивілізацією, яке змогло зберегло природну фізичну витривалість. Фараон був введений в оману бабками-повитухами, а потім і своєю дочкою.

2. Бог у книзі Вихід

Бог продовжує відкриватися людям, і в книзі Вихід ми зустрічаємо декілька типів теофаній (богоявлення). Ангел Господній уособлює Бога (3:2; 14:19; 23:20). Бог також відкривається через чудеса (8:16-19); полум'я куща (3:2), вогонь, дим, звук (19:18-20), видіння і сні (Числа 12:6-8), голос (24:1), хмарута стовп вогняний (40:34-38), і навіть "обличчям до обличчя" (33:11). Це Бог, Який пам'ятає Свої зобов'язання, Бог суду і вибавлення, Бог трансцендентний і іманентний (19:10-15; 25:1-9), Бог, Який править усіма народами, але обирає Собі народ особливий, Бог милостивий і благий.

2.1. Риси Бога

У книзі Вихід Бог проявляє Себе як **суверенний** Бог. Він править над усіма, навіть над єгиптянами - найбільшою нацією під сонцем. І усі боги землі перед ним ніщо. Він також виявляє Себе **вірним** Богом. (Заповіт вимагає вірності). Бог являється, крім того, **милостивим** Богом. Бог виявляє **милість в вибавлення, в заповіті і в присутності** зі Своїм народом.

Христос в книзі Вихід

Книга Вихід не містить прямих пророцтв про прихід Месії, але в ній можна знайти ряд прообразів Христа. Отже, шість прообразів Ісуса Христа в книзі Вихід:

1. Мойсей (Повторення закону 18 :15)

І Мойсей, і Ісус Христос є пророками, священиками і царями (Мойсей не був царем, але він виконував функції правителя Ізраїля); обидвом в дитинстві загрожувала смертельна небезпека; обидва свідомо відреклися від влади і благополуччя; обидва, є спасителями законодавцями та посередниками між Богом та людьми.

2. Пасха

Ісус є нашим пасхальним Агнцем (Ин. 1 :29, 36; 1-і Кор. 5:7).

3. Сім свят

Кожен із семи свят, які Бог повелів святкувати ізраїльтянам, символізує певний аспект служіння Христа.

4. Вихід

Апостол Павло у своїх посланнях проводить паралель між водним Хрещенням та виходом ізраїльського народу з Єгипту, і говорить про те, що хрещення символізує смерть людини для старих гріховних бажань і нове життя в повній слухняності Богові (Рим. 6:2-3; 1-і Кор. 10:3-4).

5. Скінія

Облаштування та прикраси скінії, матеріали, з яких вона зроблена, кольори - усе це має символічне значення і говорить про особистість Христа і Його служіння. На зміну стражданням, крові і смерті приходять краса,

святісті слава Божа. Скінія - це наочне втілення сукупності богословських вчень.

6. Первосвященик

Первосвященик в Старому Завіті передбачає служіння Христа, нашого великого Первосвященика (Евр. 4:14-16; 9:11-12;24-28).

Господь готує Мойсея і закликає його на служіння.

Господь готує Мойсея

Ми не знаємо, як багато єврейських дітей знищив фараон. Але ми знаємо одного, якого він не зміг убити. Це Мойсей. Історики називають його однією з наймасштабніших в історії. Хтось помітив, що йому присвячена сьома (п'ята) частина Старого Завіту. Він був великим державним діячем, законодавцем, істориком, визволителем, поетом і пророком.

Дещо про Мойсея і його віру

- 1). Мойсей - п'ятий в списку великий людей Біблії : Адам, Ной, Аврам, Яків.
- 2). Народився в Левіному коліні, причому і мати і батько походили з цього коліна (Вих. 2:1).
- 3). Ім'я Мойсей означає "витягнутий", "вийнятий". Так назвала його дочка фараона (Вих. 2:10).
- 4). Авторство Пятикнижжя приписується Мойсеєві.
- 5). Життя Мойсея можна розділити на три сорокарічні періоди:
  - Мойсей в Єгипті.
  - Мойсей в землі Мадіамській.
  - Мойсей у Виході.
- 6). Ім'я Мойсея зустрічається, щонайменше, в 26 книгах Біблії.

7). Велич Мойсея можна побачити і в тому, що автор Послання до Євреїв саме його порівнює з Христом, вказуючи, що Христос більше Мойсея.

8). Велич Мойсея відображена і в тому, що Ісус часто говорив про нього (Мф. 19:8; 23:2; Мк. 10:3; 12:26; Лк. 16:29; 20:37; 24:27; Ин. 3:14; 5:45-46; 6:32; 7:23).

9). Мойсея можна знайти на Дошці пошани Героїв віри. Йому присвячено вісім віршів. (23-20).

Ще дещо про Мойсея

1. Народився від рабині - але син цариці.
2. Народився в халупі (халупі, халупці) - жив в палаці.
3. Не мав спадку - користувався усіма багатствами Єгипту.
4. Лідер усього війська - пас овець (і то не своїх).
5. Навчений всій премудрості Єгипетській - вчився вірі дитини.
6. Навчений в палаці - працював в пустелі.
7. Єгипетський утікач - Божий посол.
8. Даятель закону – одержувач благодаті.
9. Недорікуватий – говорить з Богом.
10. Втікав від фараона – посланий до нього.
11. Помер один на горі Нево – з'явився з Христом на горі Фавор.
12. Не було людей на його похоронах – Бог поховав його.

Вічність Бога у відношенні до Ізраїлю

1. Він Бог Ізраїля у минулому (3:6, 15; 4:5).
2. Він Бог Ізраїля в сьогоднішні (3:7, 16).
3. Він Бог Ізраїля в майбутньому (3:8, 17).

Йофор Священик Бога Живого

Для того, щоб нам прояснити чи був Йофор священиком Бога Всевишнього або язичницьким священиком. Нам допоможе одна єврейська традиція, яка полягає в наступному. У Танаху єврейський священик позначається завжди словом "коген" священик, "комер" - ідолопоклонник, так от Йофор позначений словом "коген".

Боротьба Мойсея з Богом

Господь звертається до Мойсея і говорить: Я побачив страждання народу Мого, почув зітхання їх, знаю скорботу їх. Я йду позбавити і вивести їх із землі Єгиптян. Я введу в землю хорошу і простору.

Мойсей до 10 вірша згоден з Богом. Але потім Бог звертається до Нього. "Виведи". І тут починається боротьба Мойсея і Бога, боротьба в п'яти раундах.

<i>Р а у н д</i>	Заперечення Мойсея	Відповідь Господа
1	Немає авторитету (3:11) <i>Хто я?</i>	Присутність Господа (3:12) <i>Я буду з тобою</i>
2	Немає послання (3:13) <i>Що сказати мені?</i>	Ім'я Господа (3:14) <i>Суцйй послав мене</i>
3	Немає довіри (4:1) <i>Вони не повірять мені</i>	Сила Господа (4:1-9) <i>Що в твоїй руці?</i>

4	Немає красномовства (4:10) <i>Я не майстер слова</i>	Можливості Господа(4:11, 12) <i>Я буду при твоїх устах.</i>
5	Немає бажання (4:13) <i>Пошли іншого</i>	Гнів Божий (4:14)

Одкровення Імені Божого

Ім'я

Оскільки в древньому Ізраїлі, як і серед семітів в цілому, величезне значення надавалося іменам, то надзвичайно важливо, особливо для теології Старого Завіту, досягнути ясності розуміння значення імені Яхве. 18.14

"Я єсьмь Суций" (3:14). Фраза обіграє староеврейське слово "бути". Деякі учені, намагаючись зв'язати походження слова Яхве з дієсловом "бути", дотримуються думки, що вираження "Я єсьмь Суций" і "Яхве" відносяться до реальності буття (існування) Бога. (Я єсьмь причина Мого існування). Отже, ім'я констатує безсумнівність існування Яхве. Для "західного складу розуму" таке пояснення здається правдоподібним, але вчені ставлять під сумнів це трактування з тієї причини, що такі абстракції, як "існування", не були характерними для способу мислення носіїв староеврейської мови. 18.14

Інші.. пропонують вважати ім'я Яхве умисне, нарочито загадковим. Оскільки знання кого-небудь по імені має на увазі певну міру контролю; наприклад, по імені можна викликати або зажадати виконання чого-небудь, - те чи не запропонував Бог Ізраїлю таке дивне ім'я, яке і не було ім'ям, щоб Ізраїль не міг маніпулювати Богом? Певна вірогідність цього є. Людина схильна використовувати Бога до своєї вигоди. Але Яхве - не роздавальна машина, що гарантовано роздає щедрі подарунки, здоров'я, мудрість і так далі. Ні, Яхве залишається вільним у Своїх діях. Його діяння відбуваються за Його суверенною волею. Він є Хто Він є, і нічим і ніким не обмежений окрім Самого Себе. 18.11

Сьогодні більшість гебраїстів згодні, що тут не мається на увазі ніякого метафізичного опису. Голос з куща дає навмисно ухильну відповідь. Бернхард Андерсон пише: "Мойсей просив прояснити йому таємницю божественної природи (імені), але йому було відмовлено. Замість цього Бог оголосив йому про Свої вимоги.. і запевнив, що Він дізнається, хто є Бог по тому, що Він зробить. Іншими словами, на питання "Хто є Бог"? дадуть відповідь події, які стануться в майбутньому. Кокс, 254 (Вірити, що між Богом і яким-небудь вербальним способом вираження існує нерозривний зв'язок - означає піддаватися магії слів. Кокс, 253 - 4)

Контекст розкриває обіцянку Богом позбавлення. Бог говорить: "(Обіцяю) Я виведу вас від пригноблення Єгипетського" (3:17). Це обіцяння підтверджує значення імені Яхве як імені рятівного. Яхве - ім'я, яким Бог представляє Себе як присутнього тут і зараз, і не просто присутнього, але діючого для звільнення. Яхве - ім'я порятунку... Бог - є Бог що рятує. 18.15 "Сущий", "існуючий Сам по Собі" як богословський факт вірно. Але в цьому контексті для Ізраїльтян більше значення мало не питання існування Бога (чи Його суті), а реальність участі Бога в їх потребах. Пропонують варіант "Я буду Хто Я буду", який означає достатність Бога в будь-яких обставинах. Перефразовуючи цей варіант, ми набудемо значення: "Я буду для тебе тим Богом, в Якому у Тобі потрібен". 18.14

Що стосується того, що ім'я Яхве, згадується у Вихід 6:2-3 як не відоме раніше, то можливо припустити, що, хоча ім'я було знайоме патріархам (воно зустрічається в Бутті більше 100 разів (у С. З. більше 6800), але його значущість відкривається тільки тут. 18.11

(Яхве) залишається в Ізраїлі власним ім'ям Бога, це ім'я потім оточується таким шануванням, що його навіть не сміють вимовляти. Ви знаєте, що ім'я **Яхве** - це скорочене ім'я, що складається з приголосних букв. У цьому слові немає голосних. Правильне його вимовляння повністю загублене. При гучному читанні тексту ім'я Божого ніколи не вимовлялося,

замість цього вживалося інше ім'я - **Адонай**, Господь, як ми читаємо, в перекладі 70-ти - "**Κιριος**". Іншими словами, Бог, Який говорить до Ізраїлю, не буде віднині йому невідомий, адже Його не називатимуть просто ім'ям Бога, **Елохім**. Віднині, з відкритим Його власне ім'я, Він - Бог особисто відомий під Своїм власним ім'ям.

"Эгье ашер эгье" Я буду тим, ким я буду перед нами емфатична конструкція, яку можна перевести "Я неодмінно буду" (Суций - "Я буду" послав мене до вас). ЙГВГ - Бт 2:4, 15:2, 22:14

Структура і класифікація кар

1.1. Структура

Десять кар могли відбуватися на протязі приблизно 9 місяців. Перша наздогнала Єгипет під час розливу Нілу (липень-серпень). Сьома (9:31) - в січні, коли зріє ячмінь і цвіте льон. А 10-а відбулася в квітні, в місяць Пасхи. Більшість кар починаються з вимоги Мойсея і Аарона відпустити Ізраїль. Потім слідує опис лиха і відповідь фараона. Іноді фараон просить Мойсея помолитися про нього, іноді частково поступається вимогам Мойсея. Після першо-п'ятої і сьомої кари ми читаємо, що фараон зробив жорстоким своє серце, а після шостої і восьмо-десятої - що Бог зробив жорстоким серце фараона. 7.133, 134

1.2. Класифікація

Перші три (кров, жаби і мошки) збуджували відразу; другі три - турбували або заподіювали біль; три були карами, як би "обумовленими природою" (сарана, град, пільма).

1. Кара з води (кров, жаби).
2. Кара від землі (мошки, мухи).
3. Кара від тварин (морова виразка, нариви і запалення).
4. Кара з повітря (град, сарана).

5. Кара із-за меж землі (пільма, смерть первістків).

2. Характер кар

2.1. Релігійний сенс.

Страті мають на меті не лише зломити завзятість жорстокого уряду, але і підірвати в очах народу значення його богів (це не просто боротьба євреїв з єгиптянами). 12:12; 7:5 Чому потрібно судити "богів єгипетських"? Єгипетські боги втілювали стихії природи. Єгиптяни поклонялися і сонцю, і небу, і землі, і Нілу, від якого залежала родючість Єгипту, і злакам польовим, і багато чому іншому. Треба було ясно показати фараонові і усім єгиптянам, що усе це - не боги, а суті, підвладні суду єдиного істинного Бога, Творця небес і землі. Тому необхідно було "засудити" і "уразити" ці стихії в очах єгиптян. (А у єгиптян було багато богів. Вони поклонялися передусім різним тваринам, головною серед яких був священний бик Апіс).

Вода в кров (7:14-25)

Перша кара також прямо спрямована проти головного божества країни, Осіріса, як уособлення Нілу, який виявився безсилим захистити країну від цього лиха, і жерці його своїми чарами могли тільки збільшити лиха, обертаючи також воду в кров, а не відновлюючи її первинної якості.

Жаби (8:1-11)

Жаба була символом Єгипетської богині Хекет - "гонительки жаб" (жінка з головою жаби). У відомі періоди жаби великою кількістю з'являються в Єгипті, особливоколи Ніл і його канали під час широкого розливу заливають і наповнюють ті, що зазвичай висихають болота і низовини. Тоді древні єгиптяни зверталися за допомогою до богині Хекет. Але зараз "гонителька жаб" виявилася безсилою допомогти біді. (Вона

вважалася богинею родючості. Ймовірно, тому особливе значення мало присутність жаб в спальнях і на ліжках (8:3)).

Мошки (8:16-19)

Ґрунт берегів Нілу вважався священним, і її обожнювали під ім'ям Сет. Тепер же вона повинна піддатися оскверненню.

Мухи (8:20-24)

У Єгипті були спеціальні "боги мух", як і в усіх жарких країнах стародавнього язичницького світу. Боги ці вважалися захисниками країни від отруйних комах всякого роду. Вони виявилися безсилями.

Морова виразка (9:1-7)

Оскільки багато тварин асоціювалися з різними божествами, п'ята кара завдала сильного удару по єгипетській релігії. Апіс був священним биком Птаха, бога ремесел, а Хатора, богиня радості, зображалася з головою (іноді тільки з рогами) корови. Але боги не змогли врятувати тварин від жахливої виразки. Можливо, і сам Апіс загинув.

Увесь 9:6

1. Увесь - мовний зворот (ср. 1 Кор. 6:12; Мф. 3:5), і означає, що загинуло багато худоби.
2. Малася на увазі худоба "в полі" (ст. 3).

Нариви та виразки (9:8-12)

Тут вже лихо торкається самих людей. Єгиптяни поклонялися Секмет, богині з лівовою головою, приписуючи їй владу над хворобами; Суну, богу епідемій, і Ізиді, богині зцілення. Проте усі ці божества не змогли позбавити людей і тварин від їх мук. А волхви не могли допомогти. Вони самі

страждали (9:11). Для жерців це було подвійне лихо. Згідно із законом вони ставали нечистими і не могли виконувати свої обов'язки.

Град (9:18-35)

Починається третій цикл страт, які мали тяжкі економічні наслідки. Можливо, знову був кинутий виклик деяким богам Єгипту. Нут, богиня неба, не зуміла перешкодити виникненню бурі з градом. Осіріс, бог родючості, виявився не в змозі зберегти урожай на полях, а Сет, бог бурь, не зміг зупинити бурю. Це була страшна кара, особливо, якщо врахувати той факт, що в Єгипті взагалі було мало дощів. На середземноморському узбережжі Єгипту в рік випадає в середньому 100 мм опадів, в Каїрі менше 24 мм, а у Асуані, власне, нуль. Тим більше такий град міг справити сильне враження.

Сарана (10:12-20)

Сарана - нешкідлива комаха, трохи більше нашого коника або цвіркуна. Зазвичай вона нічим не загрожує людині, і навіть може служити для того, щоб урізноманітнити стіл (Лев. 11:21-22; Мф. 3:4). Але коли сарани багато - це страшне лихо для землеробської країни, особливо вже спустошеної градом. Сарана літає такими хмарами, що застилає сонце і дотла знищує зелень, що зустрічається їй на шляху. Вона покриває землю як сніг і залишає після себе безплідну пустелю. У відкриті двері і вікна вона набивається тисячами і з'їдає усе, що зроблено з дерева. Нут і Осирис не змогли зупинити сарану і врятувати того, що дозріло в полях.

Пітьма (9:21-27)

Точно невідомо, яким чином була викликана ця пітьма. Швидше за все, не в результаті затьмарення, тому що в землі Гесем було світло. Сила пітьми, ймовірно, була обумовлена піщаним штормом (вітер дув від пустелі), а також хмарами сарани і граду, які затулили сонце.

У Єгипті був бог-сонце - Ра. Він вважався сильний богом, але п'їтьма засвїдчила про його слабкїсть.

Смерть первїсткїв (11:1-10; 12:29-30)

Згїдно з єгипетським богослов'ям, фараон сам був богом. Але зараз його природа була викрита. (Були осоромленї і інші боги). До того ж на Близькому Сходї первородство мало особливе значення, і смерть первїсткїв була справжньою трагедїєю для усїєї сїм'ї.

Надприродний характер кар

Про божественний характер кар говорять їх позначення: "знамення" і "чудеса" (7:3). Але фараон, ймовїрно, не був до кїнця упевнений, що це все-таки перст Божий. Можливо, випадковїсть? Придворнї ученї цїлком могли знайти усьому пояснення. (Усе можна пояснити з точки зору науки).

Greta Hort (7,134). Свою роль зіграли регулярнї розливи Нїлу (повїнь). Сильнї дощї могли привести до того, що води Нїлу принесли з собою з Ефїопїї багато осадових порїд червоного кольору (Нїл приносить багато червоної землї з Абїссїнського нагїр'я), тим самим викликавши "почервонїння" води і смерть деякої кїлькостї риби. Тижнем пїзніше жаби, рятуючись вїд забрудненої води, розповзлися по Єгипту. Купи мертвих жаб (разом з хмарами мух, що розносили мїкроби) послужили джерелом інфекцїї і морової виразки на худобї (кара № 5). Внаслїдок високого рївня води дуже розмножилися мошки і мухи (3, 4), і вони ж стали причиною запалення з наривами на людях і на худобї (6) Декїлькама мїсяцями пїзніше град побив льон і ячмїнь, залишивши для сарани пшеницю. Град? Так, в Єгиптї і дощї бувають рїдко, а про град взагалї нїхто нїколи не чув. Але, шанований царю, природа пїдносить сюрпризи".

Звичайно, пояснення неправдоподїбнї. Навїть якщо такий порядок подїй вїрогїдний, концентрацїя і їнтенсивнїсть кар вимагає надприродного

контролю. Без Божого втручання Мойсей і Аарон не могли б передбачати наступного лиха з такою точністю. Тільки Бог міг зберегти ізраїльський народ від лих. І вже ніяк не можна пояснити десяту кару природними причинами, хоча немає нічого дивного в тому, що Бог використовує для Своїх цілей природні лиха. Він управляє ними Коли людина порушує волю Божу, то одна стихія за іншою починають діяти проти нього. Єгиптяни поклонялися земноводним тваринам - Бог покарав їх жабами. Поклонялися комахам і повітрю - їх покарали повітрям, що кишить мошками. Єгиптяни шанували небеса (в образі богині Нут) - і ось небеса вражають їх градом; приносили жертви землі - і ось сарана поїдає плоди землі; молилися богові Сонця (Амон-Ра) - і ось Єгипет обійняла триденна "пільма єгипетська"; обожнювали фараона - і ось в числі первістків Єгипту вражається спадкоємець фараона. Усе, що служило людині на благо, повернулося йому в зло, якщо він порушує волю Божу.

3. Кари з есхатологічної точки зору

У Біблії відносно небагато періодів, коли б було так багато чудес. Після часу Мойсея ми практично нічого не читаємо про них до служіння Іллі і Єлисея. У Новому Заповіті багато чудес, що творяться Ісусом (що є ознакою останніх днів). Кульмінація чудес в книзі Одкровення, причому деякі лиха схожі на єгипетські. Третя частина моря перетворюється на кров (8:8), третя частина сонця, місяця і зірок - в пільму (8:12). Тут же - жорстокі і гнійні рани (16:2), жахливий град (16:21). Одкровення говорить про остаточне позбавлення святих від влади порочного світу. Сила диявола принижена так само, як і сила фараона. 7, 135

4. Перст Божий (уроки)

Кари говорять про Бога і Його дію у світі. Вих. 8:16-19а; Вт. 4:32-35 Бог діяв у минулому. Єгиптяни побачили перст Божий. А чи бачимо ми це сьогодні?

- 2.1. Бог діє в природі (пояснення природних явищ. Але де Бог?)
- 2.2. Бог діє серед людей (Йорданія)
- 2.3. Бог діє в твоєму житті (нічого не сталося)
- 2.4. Бог діє в серцях людей (відродження; листування,...)

Результат ізраїльтян з Єгипту став класичним прикладом Божої сили і милості в позбавленні людей. Великий Бог рукою міцною звільнив Ізраїлю з рабства. У Новому Заповіті говориться про позбавлення з рабства гріха як про ще більше славний Вихід. Через Христа віряни в Нього були позбавлені від влади п'їтьми так само як Ізраїльтяни були позбавлені від пригноблення фараона. Це перст Божий! Хто ще міг так зробити? Коли я думаю про свої гріхи, погані схильності, прихильність до світу, починаю усвідомлювати, якій мала бути великою сила Божа, що позбавила мене від справжнього лукавого часу.

Сьогодні Господь також творить великі справи. Сьогодні Він змінює вірян в Нього, рятує їх від гріха. Сьогодні Господь знімає з нас провину гріха, і дає нове життя. Визнай, що є Господь, діючий в твоєму житті. Є Господь, що має право на наше життя. Є Той, кого ми повинні визнати як Пана нашого життя.

Виникає питання: чому фараон так опирався виходу, тоді як усіма силами намагався зменшити чисельність ізраїльтян? Мабуть, Єгипту для успішного економічного розвитку потрібні були раби. Фараон не хотів, щоб раби були досить численні для успішного повстання, але і не хотів втрачати їх, яких в якості плати досить було добре нагодувати і трохи одягнути.

Фараон пропонував Мойсеєві компромісне рішення:

1. *У землі єгипетській (8:25)* - немає відділення, змішення.

Компромис. Мойсей проти. Характер богослужіння, з принесенням в жертву тварин, огидний для єгиптян.

2. *Не йдїть далеко (8:28)* - можливість швидко повернутися, тимчасовий характер служіння, випадковий.

3. *Без дружин і дітей (10:11)* - позбавити майбутнього.

4. *Без тварин (10:24)* - позбавити жертви.

Десята страта і день Виходу

Прообраз Христа

Навіщо треба було брати в будинок ягняти за чотири дні, звикати до нього, леліяти його, щоб потім заколоти його своїм руками і так врятуватися від страшної страти? Чому для спокутування потрібна кров?

Пессікта Раббати сказане: "І скажуть старійшини, наш праведний Месія, хоча ми і нащадки твої, великий ти над нами. Бо поніс ти гріхи дітей наших і піддався такому важкому покаранню, якого не винесли б ні минулі, ні майбутні покоління, і зносив кепкування і наругу народів заради Ізраїлю, і перебував ти в пїтьмі, і очі твої не бачили світла. Шкіра твоя присохнула до кісток, і тіло твоє висохло і пов'януло, подібно до дерева, і очі твої потемніли від посту, і сили твої висохли, як черепок, і усе це обрушилося на тебе за гріхи дітей наших. Це твоя воля, щоб діти твої пізнали блаженство, яке Бог хотів дати з лишком" (162 би - 163а) (Іс 53:5 - 6).

Сини Ізраїлеві повинні були вийти з Єгипту як переможці, а не як раби, тому Бог велів їм випросити у своїх сусідів золоті речі. При описі цього епізоду Історія Виходу використовується дієслово нацал - "брати здобич". Крім того, мидраш помічає ще одну деталь - багатства Єгипту були зібрані з різних народів завдяки Йосипу. Ці багатства, по Божому провидінню, були зібрані заради Ізраїлю (Мішна Песахим 110:9; 70:10).

Тема: Ангел Господень

1. У книзі Суддів ми зустрічаємо «ангела Господня».

У Біблії часто згадуються ангели, а в Суд.2:1 говориться про те, що ангел Господень водив Ізраїльський народ. Перше згадування Ангела Господня ми зустрічаємо в історії з Агаррю в пустелі (Бут.16:7). Цей Ангел Господень також був явлений Аврааму (Бут.22:11,15), Якову (Бут.31:11-13), Мойсею (Вих.3:2), всьому народу Ізраїльському під час виходу з Єгипту (Вих.14:19), а також пізніше в Бохиме (Суд.2:1,4). Він був явлений Валааму (Чис.22:22-36), Ісусу Навину (Іс.Н.5:13-15), де вождь воїнства Господнього скоріше є Ангелом Господнім, Гедеону (Суд.6:11), Давиду (1Пара.21:16), Єлисею (4Цар.1:3-4), Даниїлу (Дан.6:22) і Йосипу (Мтф.1:20; 2:13).

2. Ангел Господень виконав кілька різних завдань.

Ангел Господень виконав кілька завдань подібних до завдань, які виконують всі ангели. Іноді він передавав слово Господа Його народу (Бут.22:15-18; 31:11-13; Мтф.1:20). Іншим часом, Бог посилав Свого Ангела, щоб подбати про потреби Його народу (3Цар.19:5-7), захистити народ Божий від небезпеки (Вих.14:19; 23:20; Дан.6:22), а іноді і для того, щоб уразити супротивників (Вих.23:23; 4Цар.19:34-35; Іс.63:9). Також, коли сам Божий народ повставав проти Бога й обурливо грішив, Ангел Господень міг бути використаний для того, щоб уразити народ (2Цар.24:16-17).

3. Хто є цей Ангел Господень?

Особистість Ангела Господня як і раніше є предметом обговорень, особливо з огляду на те, як він звертався до людей. Помітьте наступне:

а. Ангел Господень виступає Богом.

У Суд.2:1 ми читаємо, що Ангел Господень говорить: «Я вивів вас із Єгипту й увів вас у землю, про яку клявся батькам вашим - дати вам, і сказав

Я: «не порушу заповіту Мого з вами вовік». Порівняння цього уривка з іншими текстами, що описують ті ж самі події, показує, що ці дії Ангела Господня приписуються Господу Богу, що уклав Заповіт з Ізраїльським народом, Ієгові. Це саме Він клявся Аврааму, Ісааку й Якову, що дасть їхнім нащадкам землю Ханаанську (Бут.13:14-17; 17:8; 26:2-4; 28:13). Він клявся, що цей Заповіт не буде порушений (Бут.17:7); Він вивів ізраїльтян з Єгипту (Вих.10:1-2), і Він же привів їх у землю обіцяну (Іс.Н.1:1-2).

б. Ангел Господень приймав поклоніння Собі.

Коли Ангел Господень з'явився Ісусові Навину, останній упав на землю й поклонився Йому (Іс.Н.5:14). Така реакція змушує багатьох думати, що цей ангел був видимим проявом Самого Бога. В протилежному випадку, Ангел би сказав Ісусові Навину не поклонятися йому (Об.19:10; 22:8-9).

в. Ангел Господень стояв у палаючому кущі.

Ангел Господень, що з'явився Мойсею в палаючому кущі, зовсім ясно сказав: «Я Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісаака й Бог Якова» (Вих.3:6; 16:7).

4. Цілком імовірно те, що Ангел Господень є Богом.

Тому що Ангел Господень так близько ототожнюється із Самим Богом, і оскільки Він був у людському вигляді, деякі думають, що Він є образом вічного Месії, другою Особою Божої Трійці, до Свого втілення й народження від діви.

Ангел Господній - Метатрон

У тексті сказано (Вих. 13:21), що стовпом вогненным, який вів Ізраїль по пустелі, був Господь. У Вих.14:19 затверджується, що це був «Ангел Божий». Саме цей Ангел буде вести Ізраїль в обіцяну землю, Його потрібно слухатися «тому що ім'я Моє в Ньому» буквально « ім'я Моє у внутрішності Його». (Вих.23:20 - 23).

Мойсея збентежило це, але коли народ згрішив, упавши в ідолопоклонство біля Синая, та Бог сказав, що Він не піде з народом, але пошле ангела Свого, і народ, і Мойсей сильно засмутилися (Вих. 33:2-5). Очевидно, мається на увазі звичайний ангел, а не божественна Особистість.

Вів і рятував Ізраїль у пустелі (Іс. 63:9). У Талмуді Ангел названий Метатроном «той, що знаходиться на троні». Він - Присутність Бога, Він - Його Слава, Він - вираження Його сутності. У цьому значенні Метатрон і Слово Бога - та сама Особистість.

Ім'я Моє в Ньому - як бачимо, тут Він охарактеризований як Заступник, Вождь, Заступник і Первосвященик Ізраїлю.

(Вих. 24:1) «Мойсей сказав, Він Бог».

Метатрон представляє Бога, Його Присутність, Його Славу.

Скинія

Що значило для ізраїльтянина ця споруда, що стояла в центрі його стану, розташованого в пустелі? Якщо судити з назв споруди, він сприймав його, принаймні, у трьох якостях. Будівля мала наступні назви: *скинія зборів*, *скинія й святилище (скинія відкриття)*. І Бог обрав скинію, щоб за допомогою її перебувати зі Своїм народом. Так, люди не мали прямого доступу до Всемогутнього, але могли звертатися до Нього через Мойсея, Аарона й священиків. Скинія також була зробленою структурою, покликаною вчити Ізраїль про Бога й спілкування з Ним.

1.1. Назви й функція

Скинія значить *місце проживання, місце перебування*. Судячи з назви - lh,a, переносна структура (букв. *намет*). Грец. **h skhnh**.

(1) Скинія зборів (d[eAm lh,a)(29:42-44)

(Те, що скинія зборів розташовувалися поза станом, привело деяких дослідників до думки про існування двох різних описів скинії, однієї - у

центрі стану, іншої - поза ним. Можливо, скинія зборів, описана наприкінці 33 глави, була тимчасовою, якою користувались, поки встановлювалася інша. Назва «скинія зборів» закріпилася, і її було перенесено на будівлю, встановлену пізніше в центрі стану). У ній представники народу, зокрема, священники й Мойсей, зустрічалися з Яхве, а Він - з ними: «Там буду відкриватися синам Ізраїлевим» (Вих. 29:43). 18.89

(2) Скинія (мишкан)

Крім того, у цієї будівлі була інша назва, що вказує на інше розуміння її призначення, - скинія (мишкан – місце перебування) (Вих. 25:9). «Жити» тут означає «жити разом», і у цьому випадку використовується не для позначення звичайного проживання або перебування. Два предмета з оснащення скинії підтримували думку про те, що в скинії перебуває божество. Одним з них був ковчег, що був поміщений у Святеє Святих скинії не тільки як сховище закону, але і як частина престолу Божого, представленого кришкою ковчега. Другий - стіл для хлібів показних, на який клали дванадцять хлібів, був названий так в знак того, що всі дванадцять колін присутні перед Господом. При цьому передбачалася присутність і Самого Яхве (18.90).

(3) Святилище (микдаш) (Вих. 25:8) (імовірно, частина скинії)

Цей термін (зустрічається набагато рідше) походить від слова «святий» і з'явився завдяки розподілу скинії на дві частини: святе місце й Святеє Святих. Така назва, як і назви кімнат, підкреслює святість або відокремленість (трансцедентність Бога) (18.90). Бог відділений від людини, зовсім відмінний від неї. (Можливо, однак, що мова йде про різні деталі однієї споруди. Микдаш, над ним охел).

(4) Скинія свідоцтва (Вих. 38:21; Числ. 9:15).

Вказівка на те, що тут зберігався ковчег заповіту й скрижалі заповіту.

1.2. Матеріал скинії

Скинія повинна була бути гарною й міцною. Це житло Бога! Тому для будівництва скинії використовувався кращий матеріал. Він був пожертвований народом і начальниками народу (35:29; 36:5-7). Бронзи було приблизно дві з половиною тони, срібла - 3 $\frac{3}{4}$ т., золота - менше тони. На завіси й одяг священників використовувалися блакитні, пурпурні й червені (червоні) тканини (28:5). Покривала були зроблені зі шкір (36:19). Основний матеріал, використаний для будівництва скинії, дерево ситтім - акація. Це дерево міцне, як дуб.

1.3. Будівельники скинії

Відповідальними за будівництво були Бецал'їл, син Урієв з коліна Йудина й Оголіяв, з коліна Данова, дуже висококваліфіковані майстри. Більше того, це були люди, сповнені Духом Божим, мудрістю й розумінням. (Бог дає дари не тільки проповідникам, але й ремісникам). (Вих.31:1-11). Вони могли виконувати роботу теслі, дизайнера, різьбяра по металі й дереву, кравця й т.д.

1.4. Структура скинії

15x5 м. Вона була розділена на дві частини: святилище (10 м.) і Святеє Святих (квадрат).

(1) Святеє Святих (Тронний зал Бога).

Ковчег свідоцтва

Розміри: довжина – 120 див. (114), ширина 70 див. (68), висота – 70 див. (68). На ньому містилися два золоті херувими. Кришка представляла присутність Бога. *Але ніякий предмет не являв собою Бога Ізраїлю! У ковчезі*

перебували «скрижалі заповіту» (25:16, 21; Числ. 9:15; Вих. 38:21), посудина з манною (16:33-34) і жезл Аарона (Числ. 17:10). Перед входом Ізраїлю в Ханаан була покладена поруч із ковчегом книга закону (Повт. 31:26).

(2) Святилище

«Приймальня». Тут були стіл для хлібів показних, світильник, кадильниця.

Щосуботи для *стола* приготувлялися 12 прісних хлібів, які потім з'їдалися священиками. Золотий *свічник* мав сім світильників. Щовечора священик наповнював лампади оливковим маслом, щоб світильник горів уночі (27:20-21; 30:7-8 – завжди (Лев. 24:2)). Золотий *жертівник*, уживаний для паління фіміаму, стояв у входу у Святеє-Святих. Щовечора й щоранку священики на ньому воскурювали фіміам.

(3) *Надворі* стояв жертівник й умивальник (45x22,5; 25x50). 20 стовпів на південній стороні, 20 на північній, 10 - на західному кінці двору.

1.5. Символічне тлумачення

В елементах skinії знаходять глибокий сенс. Кожна завіса, навіть її кольори, відображають якусь духовну істину (на думку деяких дослідників).

У подібних тлумачень є досить істотний недолік: їхню істинність неможливо перевірити... Іноді ж вони не витримують критики. (Наприклад: дерево ковчега вказує на людську природу Христа, золото - на божественну. Але якби ідея була такою, то деревина повинна була б бути зовні). Все ж таки у пристрої й функції skinії закладений глибокий духовний зміст.

(1) Можна стверджувати, що skinія служить прообразом Христа в Новому Заповіті. Бог за допомогою skinії жив серед Свого народу (25:8). Так і Ісус Христос прийшов, щоб жити серед людей (Ін. 1:14). (В Ісусі Бог зустрічається з миром і Своїм народом). У цьому ж вірші написано, що учні бачили славу Христа (Його чудеса й воскресіння). Ізраїль бачив хмару, що наповнювала skinію (слава Божа). Коли Христос умер, завіса в храмі

роздерлася від верху до низу (Мк. 15:38). (Завіса - тіло Христа (Євр. 10:4, 12). Через смерть Христа відкритий вхід у Святеє Святих.

Ми можемо говорити й про символічне значення деяких деталей скинії. Вхід у скинію зі сходу означав, що старозаповітна церква ще очікувала явища сонця правди - Христа... Жертівник й умивальниця, що стояли надворі скинії зображували: перший - жертву Христа, що відкрила всім людям вхід у Царство Небесне, а друга служила образом купелі хрещення, через яке ми вступаємо в церкву новозаповітну... Світильник, трапеза із показними хлібами та жертівник кадильний символізували Христа, Що просвіщає (Він світло миру і Його робота досконала - 7 свіч), харчує (Він хліб життя) і клопоче за нас перед Батьком (кадильниця може символізувати молитви святих). Знову ж, дванадцять хлібів могли символізувати дванадцять колін Ізраїлевих, як Божий народ, представлений у жертву живу.

*В той же час, євреї не думали про символічне значення деталей скинії. Для них вони мали практичне значення. Золото, різнобарвні тканини - для краси. Світильник - щоб було світло. Кадильниця - щоб убивати погані запахи після жертвоприношення. (треба, щоб у місці присутності Бога були гарні запахи). Умивальниця - умиватися після жертвоприношення. Вся ж скинія повинна була символізувати присутність Бога серед ізраїльтян (навіть не просто символізувала. Господь дійсно був там).

Священні шати

Хітон представляв собою довгу льняну сорочку, що одягалася на тіло; штани, льняний пояс, і пишна головна пов'язка, на зразок тюрбана.

Первосвященик

1. Зверху хітона одягалася «верхня шата» блакитних кольорів з вишитими на подолку яблуками. Вишивка була виконана блакитних, яхонтових, пурпурових, червених кольорів. Між вишитими яблуками

прикріплювалися золоті дзвіночки, так, що під час ходіння первосвященника видавався дзвін.

2. Ефод («покладати», «прикладати») - короткий одяг, що нагадує жилет. Ефод був зроблений з «золота», з голубої, пурпурової, і червоної вовни, із суканого вісону (Вих. 28:6). Ефод складався із двох частин одного покривала, з'єднувалися вони за допомогою двох золотих нараменників, у кожному з яких було вставлено по великому каменю оніксу. Знизу Ефод скріплювався поясом, зробленим з тих самих матеріалів, що і ефод.

3. Нагрудник - невеликий чотирикутник, зроблений із тканини, що накладався на груди первосвященника. Зроблений він був з тих самих тканин, тих самих кольорів, що і ефод. Нагрудник прикріплювався за допомогою золотих ланцюжків до нараменника ефода. Так само він закріплювався знизу: у два нижні золоті кільця були протягнуті шнурки з голубої вовни, які, схрещуючись на спині, також прикріплювалися до нараменників ефода. (Вих. 28:24). Але самою головною частиною нагрудника були 12 каменів, розташовані в чотири ряди. Імовірно, кольори цих каменів повинні були відбивати особливий характер того або іншого коліна й унікальне призначення перед Богом кожного з них.

Цей предмет мав наступне значення (Вих. 28:29)

Священик клопотав перед особою Всевишнього за потреби народу. Він повинен завжди усвідомлювати це, тому й заповідано було йому Богом носити імена синів Ізраїлевих. Вони були «вигравірувані» на каменях, чим підкреслюється незгладимість цих імен у пам'яті Господній, Його постійне пильнування над дітьми Авраама. Ця деталь відбивала ще одну сторону - клопотання.

Образ Месії як Первосвященника в стародавній равиністичній літературі.

В Ісаї говориться (63:9), що цей «Ангел особи Його», в іудейській традиції названий «Метатрон», що значить «той, що знаходиться на троні». Він ототожнювався з Месією, що вів Ізраїль по пустелі. Про цього Ангела сказано, що «ім'я Моє (Бога) у Ньому (Вих. 23:21). Останній вираз описує його як Первосвященника, захисника, вождя Ізраїлю, Заступника перед Богом, подібно тому, як був Мойсей, однак переважаючи його.

Мідраш Танхума (1,6).

4. Золота пластина, що прикріплювалася блакитненьким шнурком до головного убору. На ній була написано «Святиня Господня». Її призначення - просити милості за невиконані заповіді Господа (Вих. 28:36-38).

За сорок років до руйнування Храму жереб (козлів) не випав на праву сторону; червона мотузка не побіліла; західне світло перестало палати; двері святилища відкрилися самі по собі.

Тоді равін Йоханнан бен - Заккай висловив їм докір: «Храм, Храм Отчого занепала сила твоя»?

Талмуд, Йома 39б.

Гріх золотого тельця (Вих. 32:1).

Народ проявляє бажання мати такого бога, що зручний для них . А той факт, що золотий телець - ідол, зроблений за зразком єгипетського божества Апіса, був названий «Господом» (hw"?'hy).

Святилище

Для святилища в Торі використовується три слова - микдаш, що значить «святилище» щось відділене для святої мети, огель - «намет», намет і мишкан - « житло», « обитель», місце присутності.

Розміри Святилиця

Святилище висотою 10 ліктів (5,23), довжиною 30 ліктів (15,7), і шириною 9 ліктів (4,7). Усередині воно було розділено на дві частини: перше відділення, що займало 2,3 Святилиця, і Святеє святих - саме святе місце де видимо був у славі Бог. Стіни святилиця зроблені були з дерев'яних брусів, покритих золотом. Бруси стояли вертикально, скріплюючись один з одним за допомогою тичин, що вкладалися в золоті кільця, які прикріплювалися до кожного бруса рівномірно по всій довжині. Бруси були зроблені з дерева ситим, дуже довговічне й міцне дерево.

Золоті стіни Святилиця покривалися особливими покривалами; вони були зроблені з тонкої льняної тканини, що розшиті нитками блакитними, пурпуровими і червеними.

Покривал було десять, розмір кожного був 28 ліктів у довжину, 4 лікті завширшки. З'єднувалися вони вгорі, по центру Скинії за допомогою 50 золотих гачків, просмикнутих у петлі (Вих. 26:1- 14). Виходило, що праворуч було п'ять покривал і ліворуч п'ять. На кожному покривалі були вишиті зображення херувимів, небесних істот, ангелів, що живуть біля престолу Бога (Ієз. 1:28). Зверху на цей покрив золотого Храму накладався ще один покрив, що складається з одинадцяти покривал, зроблених з козиної вовни. Вони були розташовані так само, як і попередні, але було додано ще одне покривало, що закривало західну сторону Святилиця. Вони були більшого розміру: 30 ліктів - довжина, 4 лікті - ширина. Ці покривала не були прикрашені вишивкою. Поверх цих двох шарів накладалося ще два шари покривів - один з баранячих шкір червоних кольорів, інший - із синіх шкір (Вих. 26:14). Таким чином, Скинія зовні виглядала як намет небесно-синього кольору.

Яке ж значення мало все це? Що бачив народ Ізраїлю, дивлячись на Святилище?

Покривала Скинї позначені в Торі словом (йериот). Це слово використовується у пророків у значенні покрову як благословіння Божого. (Іс. 54:2); (Іер. 4:20). Незрима присутність Бога підкреслювалася зображеннями херувимів, що стоять на небесах у славі перед престолом Бога. Усе нагадувало про небесну славу престолу Божого. Червоні кольори, як ми побачимо далі, указують на кольори вогню у престолі Всевишнього (Іез. 1:4,5), а також на кольори крові, якою змиваються гріхи людства.

Блакитний покров поверх червоного покрову означає прощення гріха Богом (Іс. 1:18).

Що ж означає золото, що покривало дерев'яні бруси, опорні стовпи для стін Скинї?

У книгах пророків золото іноді вказує на славу Божу, Його пишноту, іноді - на людей. (Іс. 13:12), (Іер. 4:1,2). Вих. 26:29 дієслово цафа (обкласти) буквально означає «зробити блискучим». Це значить, що дерево, що само по собі блищати не може, ставало блискучим через те, що було покрито золотом.

Двір Скинї був оточений спеціальною огорожею, зробленою із льняних покривал, натягнутих на дерев'яних стовпах (Вих. 27:9 - 21).

Довжина двору становила 100 ліктів (52,3м), ширина – 50 ліктів (26,15м). По довжині було розставлено 20 стовпів висотою 5 ліктів (2,6 м) по ширині – 10 стовпів; відстань між стовпами 5 ліктів (2,6). Сама скинія стояла не в центрі двору, а ближче до західної сторони огорожі. Її висота була вдвічі більшою, ніж висота огорожі, тому вона була добре видна за двором. Це було важливо, оскільки простій людині не можна було заходити у двір Святилища – це було дозволено тільки священикам. Покривала, що становлять огорожу двору, називалися особливим словом, що відрізнялося від того, яким називалися покривала скинії – клаим. Це були покривала іншого роду: на них не було вишитих херувимів, не було й особливих кольорів – червоного й синього, як це було з покривалами скинії. Їхнє значення було в тім, щоб

відокремлювати святе місце Святилища **від повсякденного життя стану Ізраїлю**. Вхід у двір Скинії був зі східної сторони, він закривався чотирма покривалами, що відрізнялися від інших покривал двору: вони були схожі на ті покривала, якими покривався Скинія (перший шар покривал), виготовлені вони були теж «з голубої і пурпурової й червеної вовни й із вісону суканого» (Вих. 27:16).

Завіса на вході у двір Скинії називалися словом масах, те ж саме слово позначає й завісу, що відокремлює перше відділення Святилища від двору. Це слово буквально означає «покривало», однак у книгах пророків воно одержує більш широке значення, подібно слову «йериа» - «милість», «благодать». (Іс. 22:8 - 12), тобто Юдея буде віддана ганьбі.

Що ж стосується завіси, що відокремлювала саме святе місце Скинії - Святеє Святих, вона позначалася іншим словом «парохет», що значить розрив, «поділ», «розлам». Ця завіса відокремлювала місце присутності Бога від іншої частини Скинії й представляла той розрив, що існує між Святим Богом і грішною людиною. Тому навіть священикам заборонялося входити туди: це міг зробити тільки первосвященик один раз у році - на Йом - Кіппур (Лев. 16:1 -2).

Зовнішні предмети Скинії.

1. Жертівник цілопалення, що був розташований недалеко від входу (Вих. 27:1-8). На ньому підносилися більша частина жертвоприношень, у тому числі й щоденних жертв цілопалення. Він теж був зроблений з акаційного дерева, але покритий був листовою міддю. Його висота становила 3 лікті (1,57), ширина й довжина - по 5 ліктів (2,6). Перше, що бачила людина, яка приходила до входу Скинії для поклоніння - це жертівник, на якому приносилися жертви, що підносилися Богові. Це підношення могло здійснитися тільки через жертву, що очищає гріх. Важливою особливістю жертівника були чотири гострих виступи, роги на чотирьох кутах

жертівника. Під час жертвоприношень священик мазав роги жертівника кров'ю жертівних тварин (Вих. 29:12); (2Цар 22:3).

2. Умивальник перебував між жертівником цілопалення й Скинїєю. Тут священики повинні були обмивати руки й ноги перед здійсненням жертвоприношень (Вих. 40:30 - 32). Ритуальне обмивання завжди вказувало на внутрішнє очищення й святість.

Внутрішні предмети Скинїї

1. Ковчег заповіту - знаходився у Святому Святих за завісою. Він також був зроблений з акаційного дерева й обкладений золотом (Вих. 25:10); довжина - 2,5 лікті (1,3м), ширина - 1,5 ліктя (0,78), висота - 1,5 (0,78). Кришка ковчега була зроблена з чистого золота. Зверху кришки були зроблені фігури двох херувимів із крилами, простягнутими нагору й зверненими вниз, до кришки (Вих. 25:18-20). Усередині ковчега перебували скрижалі заповіту.

Золото - вказувало на славу Всевишнього, Його милість виявлену людині, «покриваючу» її неміч, гріховність славою Божою.

2. Жертівник паління - на якому спалювалося пахощі, приготовлені по особливому рецепті. Він також повинен бути зроблений із акаційного дерева і покритий чистим золотом, його розміри: висота - 1 м, довжина 52м. Як і жертівник цілопалення, він мав чотири виступи по кутах, «роги». Вони також мазалися кров'ю жертви за гріх, і також у Йом - Киппур. Щоранку й щовечора на ньому воскурялись особливі пахощі, дим яких сходив за завісу, у Святеє Святих (Вих. 30:7 - 8); (Пс 142:2).

3. Стіл для хлібів показних - він теж був зроблений з акаційного дерева, покритого золотом, і мав золоті кільця для тичин, які вставляли при переносі Скинїї. Довжина - 2 лікті (1м); ширина - 1 лікоть (про, 52див); висота - 1,5 ліктя (0,78див). По краях стола була своєрідна огорожа із золота, висотою в долонь, по периметру якої кріпився золотий вінець (Вих.

25:23). Перед кожною суботою на стіл покладали хліби показні, яких було 12, по числу колін синів Ізраїлевих. Хліби лягали у дві стопки по шість штук у кожній стопці, хліби були плоскі. Перед цим стіл накривався вовняною тканиною блакитних кольорів, на нього ставилися блюда, тарілки, чашки й кружки для жертівних возливань (Чис 4:7).

4. Менора - або світильник семи лампад. Він був зроблений із чистого золота, як і кришка ковчега свідцтва. Менора вказує на вічне світло, що виходить від престолу Всевишнього. В орнаменті менори були зображення квітів й яблук, а чашечки світильника були у формі мигдальних квіток. Менора нагадувала дерево, що дає світло. Це повинне нагадувати про дерево життя в Едемі, доступ до якого був втрачений через гріх.

Мідраше - зв'язує світло менори з тим світлом, що Всевишній створив на самому початку.

Книга Левіт

ПЛАН КНИГИ "ЛЕВІТ"

Частина 1: Закони спілкування з Богом: жертва (1:1- 17:16).

А. Закони спілкування з Богом 1:1-7:38.

1. Закони жертвоприношень з метою поклоніння 1:1-3:17
2. Закони жертвоприношень з метою очищення від гріхів 4:1-6:7
3. Постанови для священників 6:8-7:38

Б. Установлення священства 8:1-10:20

1. Присвята Аарона і його синів 8:1-36
2. Перші жертви Аарона 9:1-24
3. Суд над синами Аарона 10:1-20

В. Нечистота й постанови щодо очищення 11:1-15:33

1. Закони про чисту й нечисту їжу 11:1-47
2. Закони щодо народження дітей 12:1-8
3. Закони про нашкірні хвороби 13:1-14:57
4. Закони про течу 15:1-33

М. Закони про очищення 16:1-17:16.

1. Очищення всього народу в день Очищення 16:1-34

Д. Заборона їсти м'ясо тварин із кров'ю 17:10-16

Частина 2 : Закони про ходіння перед Богом: освячення (18:1- 27:34).

А. Закони освячення для народу 18:1-20:27

1. Статеві відносини 18:1-30
2. Принципи взаємовідносин із ближнім 19:1-37
3. Покарання 20:1-27

Б. Постанови для священників 21:1-22:33

Книга Левіт

Загальне

Книга Левіт покриває період в один місяць двадцять днів (Вих.. 40:17 - Числ. 10:11). Її можна вважати розширеним продовженням 25 - 40 глав книги Вихід. Уживання союзу «і» на початку книги вказує на те, що обидві книги зв'язані між собою. У той же час книга Левіт має самостійне значення й цінність. Вихід говорить про рятування, Левіт - про освячення (повну віддачу).

У книзі Вихід Бог говорить із гори, що палає вогнем і димом, що тремтить від Його присутності.

У книзі Левіт Він говорить зі скинії, де Він перебуває серед Свого народу.

Наприкінці люди не можуть наблизитися до гори, злякані проявом Його слави.

У Левіті встановлюються процедури, виконуючи які вони можуть приходити до Нього.

Наприкінці Виходу Яхве робить *спокуту* народу.

У Левіті входить у *спілкування* зі Своїм народом. 13.93

Назва

Євр. «й (він) воззвал» (ar'q.Yiw /) – Бог воззвал до Мойсея зі скинії (Імовірно, книгу написав Мойсей, опираючись на постанови Господа).¹ Це значить, що книга Левіт має відношення до служіння священиків, які походили з коліна Левина. (хоча слово “левіт” уживається в ній тільки кілька разів - 25:32-34). Тут практично немає законів, що регулюють цивільні відносини (Вих.. 21-24).

---

¹ Согласно Документальной гипотезе Левит принадлежит к источнику Р (Priestly). Р документ был составлен одним или несколькими священниками в период между 550 и 450 В.С. Однако, нет достаточно причин для отрицания древности и подлинности книги Левит, равно как и авторства Моисея.

Тема

Книга Левіт учить нас поклонінню й святому життю. У цьому зв'язку розглядаються концепції жертвоприношень, священства, очищення й ін. Ми довідаємося з її, що Бог жадає від нас святого життя, і розуміємо, що значить бути святим народом Божим. (Закони й постанови повинні були перетворити колишніх рабів в «царство священників» (Вих.. 19:6). Ключовий вірш книги – 11:45 *«Отже будьте святі, тому що Я святий»*. Слова «святий», «освячення» зустрічаються в книзі Левіт 87 разів. Поряд з темою святості висвітлюються й деякі інші питання: марновірство, астрологія, спиритизм, гадання (19:26, 31; 20:6, 27), татування (19:28), гроші (25:37) і ін.

Слово "kohen" ("священик") втрачається 730 разів; "lewi" ("левіт") - 40 разів; а множина ("левіти") - 250 разів. Часте слово "левіти" використовується для визначення коліна, без згадування про його призначення.

Культурний фон

Не одні євреї на Близькому Сході практикували ритуальні очищення й жертвоприношення. Церемоніальні обмивання священників перед виконанням своїх обов'язків були звичайними як у Месопотамії, так й у Єгипті. У ханаанських релігійних системах використовувалися мирні жертви й жертви цілопалення. Але, незважаючи на ці подібні елементи в обрядовості, релігія євреїв сильно відрізнялася від інших. У євреїв ми знаходимо ідею прямого божественного відкриття й богоявлення, строгу концепцію монотеїзму, розуміння гріха, високі моральні вимоги на відміну від ханаанського культу родючості. Із книги Левіт ми довідаємося про святого й праведного Бога, а язичницькі боги відрізнялися примхливим і норавливим характером. Більше того, у багатьох інших релігійних системах практикувалися людські жертвоприношення.

Ісус Христос у книзі Левіт

Основні прообрази Ісуса Христа і Його служіння в книзі Левіт:

1. П'ять типів жертвоприношень:

Жертва цілопалення символізує зроблене приношення Христа, послухного волі Свого Отця. Хлібне приношення символізує безгрішне служіння Христа. Мирна жертва є прообразом спілкування, що віруючі люди мають із Богом завдяки спокутній жертві Ісуса на хресті. Жертва за гріх є прообразом Того, Кто поніс на собі гріхи всього людства.

Жертва за провину представляє плату Христа за руйнування, принесене гріхом.

2. Первосвященство Аарона:

Біблія неодноразово проводить паралель між Ісусом Христом й Аароном, першим первосвященником. Наприклад, Аарон був першим первосвященником, а Христос першим воскрес із мертвих, Аарон входив у Святеє Святих земної шкіни, щоб окропити жертівною кров'ю кришку ковчега заповіту, а Христос увійшов у Святеє Святих небесного святилища, щоб Своєю кров'ю окропити престол Господень.

3. Сімь свят:

Пасха є прообразом заступної смерті Агнця Божого. Христос помер у день Пасхи. *Опресноки* символізують святе життя віруючої людини перед Богом (1 Кор. 5:6-8). Свято *перших плодів* – прообраз воскресення Христа як першого плоду воскресіння віруючих (1 Кор. 15:20-23). Христос воскрес з мертвих у день Перших плодів. П'ятидесятниця говорить про зходження Духа Святого після вознесіння Христа. Свято труб, День очищення й свято Куців свідчать про події, зв'язані із Другим приходом Христа. Можливо,

саме із цієї причини ці три свята відділені від чотирьох попередніх досить значним проміжком часу в календарному році.

Призначення Левитів

Перворідний кожної родини повинен представляти всю родину (Вих..13.2, 12-15). Але Яхве призначив левитів для служіння замість перворідних: "От, Я взяв левитів із синів Ізраїлевих замість всіх перворідних, що розкривають утробу із синів Ізраїлевих" (Числ.3.12).

Центральна тема книги Левіта

Може бути виражена словами "*qodes*" ("святість") і "*qados*" ("святий") (див. Лев. 19.2). Ця основна тема святості ставить два питання. По-перше, як вилучити гріх, щоб народ став святим? По-друге, як народ міг підтримувати святість, необхідну для спілкування зі Святим Богом? Перше питання в основному розглядається в Лев. 1-16, а друге - у заключній частині книги.

БІБЛІЙНА КОНЦЕПЦІЯ СВЯТОСТІ

Основне значення. Спочатку "*qados*" означало просто "виділений", особливо для релігійних цілей. Ділянка землі, будинок, меблі у святилище, навіть кінь могли бути "святими", тобто виділеними для релігійного або культового використання. Можливо в ізраїльтянина, що підходить до скинії, або в первосвященика, що входить у Святе Святих, і виникало почуття побожного тремтіння. Однак це відчуття сили, що вселяє страх, яким володіють священні речі, не повинне змішуватися з моральними або етичними якостями.

ЗАКОНИ ПРО СВЯТІСТЬ

Кодекс святості.

Глави 17-26 Книги Левіт, іноді називаються кодексом святості. Наврядчи правильно називати це "кодексом". Скоріше ці вільні збори принципів, що представляють спосіб життя народу, покликаного бути святим. Ці принципи не являють собою пункти закону, але є деталями, якими народ Яхве повинен підтверджувати концепцію святості.

Приміром, сюди включений ряд святих свят (Лев.23.1-44), таких як Субота або Великдень. Суботній рік повинен був відзначатися кожні сім років як час відпочинку землі (Лев.25.1-7), а ювілейний рік - кожні 50 років як час спокути, коли раби відпускалися на волю, а власність поверталася її первісному власникові (ст.8-55). Однак Ізраїльтяни не дотримували цих "субот"; і пророки (Єр.34.14-22), і (Иез.20.12-16) проголошували, що Полон був Божественним покаранням за це.

Закон про любов до ближнього.

Коли Христа запитали про те, яка заповідь закону є найбільшою, Він відповів двома: - першою, узятою із Повторення закону ("Возлюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всім розумінням твоїм"), див.стор.179), і другою, узятою із Книги Левіт ("Возлюби ближнього твого, як самого себе"; Мф.22.36-40; порівн.Лев. 19.18). Закон про братню любов у Кн.Левіт перебуває наприкінці ряду різноманітних законів, які визначають святість (ст.2) у повазі батька й матері, дотриманні субот, уникненні ідолопоклонства, приношенні мирних жертв і залишенні частини врожаю для мандрівників. Закон про любов до ближнього є застереженням від клевети або "повстання на життя" (обвинувачення в смертному грісі), від помсти й недобррозичливості до ближнього. Заповідь любові є прекрасним завершенням законів, що регламентують відносини між членами суспільства в повсякденному житті.

Важливість символіки в книзі Левіт

Використання символів зрозуміло й цілком прийнятно. Багато концепцій краще виражаються символами, ніж за допомогою абстрактного словесного опису. У своїй основі символ - це видимий засіб для вираження абстрактної ідеї. Хрест є символом любові, жертви, смерті й порятунку. Скинія в пустелі є символом Божественної присутності, місцем Його зустрічі зі Своім народом. Аарон був людиною, але також і первосвящеником, і в цьому вибранні символізував святість (відділеність для служіння Богові)- Жертви, які він приносив у День Очищення, були символами: свого власного гріха, гріха народу й помилування. Якщо символ пізніше замінюється тією реалією, що він символізує, то він називається прообразом. Відмінним прикладом прообразу є старозаповітна скинія. Як символ вона наочно представляє присутність Невидимого Яхве, про що ясно мається на увазі вказівкою на зходження Його слави на скинію (Вих..40.34, 38). Коли "Слово стало плоттю й жило з нами" (Ін.1.14), символ був замінений реалією. Таким чином, скинія є прообразом Христа. Аналогічно прообразами є й Левитські жертвоприношення, якщо визначено їхнє символічне значення й виявлена відповідна реалія. Так, автор Післання до Євреїв бачив у щорічній жертві Дня Очищення прообраз майбутньої, раз і назавжди принесеної, жертви Христа (Євр. 10.1, 11-14).

Значення крові

Слово "кров" зустрічається (і навіть - акцентується) протягом всього тексту, що містить закони про жертвоприношення. Таке значення, що надається крові, багатьом здається огидним, і обряд жертвоприношень іноді називається "релігією бойні"¹⁰. Проте, необхідно розуміти як сам факт, так і символізм вимоги кривавої жертви. Вона лежить в основі й християнській вірі, як у жертві Христа на хресті, так й у символізмі евхаристії. Рішення проблеми очевидно: пролиття крові означає смерть жертви. Символічне

значення лежить в ототожненні того, хто приносить жертву, із його жертвою, оскільки вона символізує смерть грішника. Покаранням за гріх є смерть, однак замість грішника вмирає тварина".

День очищення.

Особливе значення мав обряд Дня Очищення. Незважаючи на те, що храм і система жертвоприношень зникли, День Очищення (Йом Кіппур) залишається найбільш священним днем єврейського року. Основним значенням ужитого в даному місці єврейського слова є "викупати". Наголос тут робиться не стільки на умилюванні Бога, скільки на спокуті гріха. У День Очищення первосвященик Аарон спочатку робив очищення себе й свого будинку (Лев. 16.6), тому що він також був грішником і мав потребу в спокуті своїх гріхів. Потім він приносив козла в жертву за гріх народу. Він брав кров і кропив нею кришку ковчега заповіту у Святому Святих.

"У Новому Заповіті жертви тельців і козлів розглядаються винятково символічно, "тому що неможливо, щоб кров тельців і козлів знищувала гріхи" (Евр, 10.4). З іншого боку, жертва Христа є дійсною, запропонованою раз і назавжди (ст. 12).

Потім Аарон брав живого козла, клав руки на його голову й сповідував над ним "всі беззаконня синів Ізраїлевих й всі злочини їх, і всі гріхи їх" і покладав їх на голову козла, якого відсилав у пустелю. Особливо зазначено, що "понесе козел на собі всі беззаконня їх у землю непрохідну" (її необхідно розуміти символічно, як її розуміли єврейські пророки й автори).

Сказано, що козел (що отримав назву козла відпущення) " пішов в Азazel" (Цей вираз призводив до нескінченних спорів між як єврейськими, так і християнськими тлумачниками. Чи було Азazel назвою місцевості, синайського божества або Сатани? Чи був козел для "Азazеля" приношенням, щоб умирити Сатану або якогось демона? Будь-яка із цих відповідей суперечить основному духу Дня Очищення й не має яких-небудь аналогів

серед біблійних священних обрядів. Слово "Азazel" ніде більше не зустрічається. Незважаючи на всі ці труднощі, найкращим поясненням є розгляд "Азazel" як незвичайного похідного єврейського дієслова "aza" ("знімати") і переклад всієї фрази "для зняття [гріха]"¹³. Це відповідає символіці дій, тому що козел відпущення несе гріхи людей туди, де вони вже не будуть стояти між Богом і людьми.

Система жертвоприношень

Назва	Ціль	Жертва	Частина Бога (3:11)	Частина священика	Частина що приносить
Жертва цілопалення 1 гл. 6:8-13	Спокута гріха в загальному. Прояв повної присвяти.	Чоловічої статі, без пороку (вола, овна, козла, голуба) залежно від багатства.	Все.	-	-
Хлібне приношення 2 гл. 6:14-23	Подяка Богові за перші плоди. Присвята дарунків Богові.	Пшеничні хліби (коржі) прісні з елеєм.	Частина, що спалюється	Остаток.	-
Жертва мирна 3 гл.	Спілкування 1. Подяка 2. По	Чоловічої або жіночої статі без пороку по	Тук (нирки).	Груди, праве плече.	М'ясо з'їсти в той же день (або

7:11-38	обітниці 3. З ретельності	стані.			до третього дня).
Жертва за гріх 4 гл. 6:24-30	Очищення від мимовільног о гріха	Священик або суспільство - тілець; начальник - козел; народ - коза.	Тук. (Залишок спалити поза станом 4:12, 21; 6:30).	Залишок (6:24-30). Нічого (4:3- 21).	-
Жертва за провину 5-6:7 7:1-10	Очищення від гріхів опоганення й проти заповідей.	Овен без пороку. (Вівця, коза, голуб по багатству).	Тук.	Залишок.	-

Можливо, найбільш важливою була жертва за гріх. Вона відіграла ключову роль у День спокути й завжди передувала іншим видам жертвоприношень. Жертва повинності близька за своїм значенням до жертви за гріх, але, ймовірно,

1. вона призначалися для провин, якими наносилася втрата або при яких відбувався збиток (у цьому випадку можливо було якесь (20%) відшкодування).

2. Гріхи, що вимагають жертви за гріх, відбувалися через незнання, тобто по необачності або по нехтуванню. 18.49 Йосип Флавій говорив, що жертвою за гріх викупалися гріхи, зроблені без свідків, а жертва повинності була пов'язана із гріхами, яким були свідки.

Коли одночасно приносили різні жертви, першою приносилась жертва за гріх (повинності), потім цілопалення й жертва мирна (Лев. 9:22; Числ.

6:16-17). Цей порядок мав важливе богословське значення, тому що сповідання (визнання) гріха завжди повинне передувати повній присвяті віруючому Богові (про що говорить жертва цілопалення). Третьою йде мирна жертва, що свідчить про відновлені відносини з Богом. Гріх очищений, Бог прощає й тепер можна радуватися й веселитися в присутності Бога й у спілкуванні один з одним.

Загальні правила приношення жертви

1. Приведення тварини.
2. Покладання рук на голову тварини.
3. Заклання тварини.
4. Кроплення жертівника.
5. Спалення жертви.
6. З'їдання належного священикові (і що приносить).

1. Жертва приношення

Жертва цілопалення - найбільш часто приносина жертва. Її приносили як щоденну жертву вранці і ввечері, саме цілопалення приносилося в день шаббата двічі, воно було невід'ємною частиною будь-якого релігійного свята, будь-якої церемонії (Лев 8:18). Імовірно тому в неї вкладався особливий зміст (ола) означає «сходження». Вона узагальнює в цілому сходження до Бога.

У цій жертві була ще одна особливість: вона спалювалася на жертівнику повністю.

Очевидно це вказувало на повну присвяту Господу.

Коли людина приносила цю жертву, це вказувало на повну згоду служити Богові.

Чому саме жертва?

Коли людина хотіла принести жертву цілопалення, вона підходила, цілком розуміючи, що відбувається. Наближаючись з жертівною твариною до входу Скинїю, де буквально кожна деталь говорила про присутність Бога, людина повинна була покласти руки на голову жертівної тварини, щоб придбати благовоління в очищення гріхів своїх (Лев 1:4).

1. Жертва хлібна (минха). Єдина безкровна жертва. Минха - означає «приношення» «дарунок».

Чому вона була безкровною?

Це єдина жертва, що приносилася на згадку, тобто вона повинна була нагадувати про Бога, який дає життя, і про потребу людини в Ньому як у Хлібі (лев 2:1)

Хлібна жертва проносилася в такий спосіб: коген брав повну жменю борошна з доданим у неї перед цим елеєм, ладан (благоухающее речовина) й сіль і спалював на жертівнику цілопалення у дворі. На жертівнику спалювалася тільки частина приношення, інше приношення віддавалося Аарону (Лев 2:2:16).

Цікаво те, що ця жертва названа «великою святинею» і пахощами, приємними Господу.

Символіка елею, ладану й солі досить очевидна у Священному Писанні.

Слей використовувався для помазання священних предметів, священиків, царів, був прообразом Святого Духа.

Ладан - пахощі молитви, особливе розташування Бога до щирої молитви, що Він приймає як пахощі приємне.

Сіль - указує на сталість, незмінність заповіту, укладеного Богом зі своїм народом (Чис 18:19).

2. Жертва мирна багато в чому схожа на жертву цілопалення: на жертівнику спалювалося не все тіло жертвовної тварини, а тільки весь жир (у

тому числі внутрішній). Тільки лій і внутрішності використовувалися для приношення у зв'язку із чим була дана заборона вживати їх у їжу (Лев 3:17). Що відбувалося із твариною? Принесена тварина з'їдалася тими, хто приносив жертву, адже, як правило це було сімейне жертвопринесення (Лев 7:16-21). Жертвопринесення закінчувалося загальною сімейною трапезою, що позначала мир з Богом.

3. Жертва за гріх. «Названа великою святинею» (Лев 6:25). Кров вносилася в усередину Скинії, у Святе, і там він кропив цією кров'ю сім разів перед завісою, що означало розрив відносин грішної людини з Богом. Потім коген покладав частину крові жертви на роги жертівника палінь, а іншу виливав до підніжжя жертівника цілопалень (Лев 4:1-7). Усе, що залишалось - шкіра, м'ясо, внутрішності - виносилося за межі стану й там спалювалося (Років 4:11).

Ісайя говорить, що Месія понесе на собі гріхи й прокляття всього миру, і саме тому Він буде «знехтуваний й умалений». Людям буде здаватися, що він знедолений Богом як нечистий. Саме так трактується цей уривок у мідраше Пессикта Раббати, у якому говориться про ставлення старійшин Ізраїлю до страждаючого Месії. «Шкіра твоя присохнула до костей, і тіло твоє зсохло й зав'януло подібно дереву, і ока твої стемніли від поста, і сили твої висохли як черепок, і все це обрушилося на тебе за гріхи дітей наших. Це твоя воля, щоб діти твої пізнали блаженство, що Бог хотів дати їм з надлишком. Чи можливо, що через біль, що ти випробував повною мірою заради них і через своє перебування зв'язаним у темниці, душа твоя не може знайти спокою через них? І відповідь Месія: Провідники, все, що я здійснив, я здійснив заради вас і дітей ваших, і за вашу честь й їх, щоб вони успадкували блаженство, що Бог хоче дати їм з надлишком (162б-163а).

4. Жертва за провину - ця жертва приносилася в тих випадках, коли людина робила ненавмисний гріх зі страху або з недбалості.

Основні п'ять видів жертвоприношень об'єднані однією ідеєю - наближення до Бога через спокутну жертву.

Роль Священика в ізраїльському народі

Його роль полягала в тому, щоб молитися за народ та приносити жертви; бути заступником за народ перед Всевишнім. Фактично він робив служіння наближення. Слово «священик» на івриті звучить як коген. Воно має дуже стародавнє походження, зустрічається в інших стародавніх семітських мовах й означає «здійснюючий священнодійство».

В історії з Кореєм (Чис. 16:3) мигдальне дерево означає: образ розквітлого мигдалю в Танахе означає вічну, незмінну присутність Бога зі Своїм народом, Його пильнування над своїми дітьми (Ієр. 1:11, 12). Форму мигдальної квітки мали і сім чашечок менори, що стояла в скинії й позначала вічну присутність Святого (Вих. 37:18-20).

Прочитати - (Ієр. 33:20).

Символічне значення жертвоприношень

Жертвоприношення вказували на спокутну роботу Христа. Іоан Хреститель свідчив про Ісуса як про Агнця Божомго, Котрий бере на себе гріх миру (Іоана 1:29-34). Цей Агнець не має плями й пороку (1 Пет. 1:19, 22). Христос також - наша жертва за гріх (Рим. 8:3; 5:6-11; Євр. 10:10, 12). Він віддав Себе за нас «у приношення й жертву Богові, у пахощі приємні» (Еф. 5:2). В Євр. 13:11-12 смерть Христа - «поза врат» - рівняється зі спаленням тіла тварини «поза станом» при приношенні жертви для очищення гріха. Нарешті, у Новому Заповіті говориться про духовні жертви (1Пет. 2:5). Ці духовні жертви - дар (Фил. 4:18), поклоніння, особливо хвала й подяка (Євр. 13:15-16), молитва (Об. 5:8; 8:3-4), евангелизм (Рим.15:16-17), самовіддане служіння Богові - навіть до смерті (Рим. 12:1-2; Фил. 2:17; 2 Тім. 4:6; Об. 6:9).

Відмінність ізраїльської і язичницької систем жертвоприношень

1. Ізраїльська система ґрунтувалася на абсолютному монотеїзмі.
2. В основі ізраїльської системи був моральний кодекс, що виходив з поняття абсолютної святості Бога. Гріх унеможлилював спілкування з Богом. Покаяння й спокута були невід'ємною частиною системи. Була необхідною слухняність як церемоніальному, так і моральному закону.
3. Ізраїльські жертвоприношення в жодному разі не могли супроводжуватися якими-небудь гріховними діями (священна проституція) і людськими жертвоприношеннями.
4. Жертвоприношення в Ізраїлі - це не дарунок Богові, Який чогось потребує (і, тим більше, не хабар). Скоріше, це - вираження подяки Богові.

Чиста й нечиста їжа

В 11 главі книги Левіт й 14 гл. Повторення закону говориться про чисту й нечисту їжу, яку, відповідно, можна й неможна їсти.

Чисті й нечисті тварини

Класи	Чисті	Нечисті
Ссавці	Два види: 1. Парнокопитні 2. Ті, що жують жуйку Лев. 11:3-7; Повт. 14:6-8	М'ясоїдні (хижі) і ті, які не відносяться до двох видів чистих
Птахи	Ті, які не виділені як заборонені	Хижі птахи або стерв'ятники Лев 11:13-19; Повт.14:11-20
Плазуючі	Немає	Всі Левіт 11:29-30
Морські тварини	Два види: 1. З пір'ям 2. Лускаті Левіт 11:9-12; Повт. 14:9-10	Всі, які не відносяться до двох видів чистих
Комахи	Ті, які належать до сімейства кузнечикових Левіт 11:20-23	Крилаті чотириногі

Причини поділу:

1. Святість жадає від нас бути подібними до Бога. Багато харчових заборон ізраїльтянина виходили з дієти Яхве (тобто тварини, які були не придатні для жертвоприношень).
2. Нечисті тварини в якійсь характеристиці не можуть відповідати вимогам групи, до якої вони належать.
3. Деякі тварини вважалися нечистими через їхній зв'язок з язичницькими кльтами.
4. Поділ обумовлений вимогами гігієни.

Поділ тварин на чистих і нечистих міг бути обумовлений комбінацією факторів й, безумовно, повинен був послужити на користь народу.

Поділ тварин на два класи являє собою велику загадку для вчених. Були запропоновані різні пояснення.

1. Деякі рабини вважали, що поділ носив довільний характер. Бог зробив це для того, щоб навчити народ слухняності (мова йде не про питання «чому?», а про питання «що?»).

2. {Алегорико-етичне тлумачення. (Свинина приємна, але може сприяти об'їданню).}

3. Чистота відбиває цілісність, нормальність. Згідно Mary Douglas чисті звірі, птахи й риби є повноцінними представниками класу, до якого вони належать. Тварини, у яких копита роздвоєні й котрі жують жуйку - чисті. Ті ж, які не мають цих "нормальними" характеристик, є нечистими. Тварини "перехідного" типу також є нечистими. Подібно як священники повинні бути вільні від усяких фізичних недоліків (Лев. 21:17-21), так будь-яке відхилення від "стандарту" робить тварину нечистою.

Проблема цього тлумачення в тім, що Бог, згідно Бут. 1:25, створив всі добре й досить добре. Тому, навряд чи можна було говорити про ненормальних тварин.

1. Поділ їжі на чисту і нечисту повинен був зберегти ізраїльтян від язичницької практики (**відмінність від ханаанських народів**). Бог обрав Ізраїль і Він хотів, щоб вони були особливим народом, відрізнялися від інших, особливо щодо моралі (Лев. 18:24). Багато язичницьких ритуалів супроводжувалися гаданням з використанням тварин або їхніх внутрішностей. Свиня, наприклад, використовувалася хананеями в поклонінні богам підземного царства (зв'язок з демонами). Але у той же час, у Єгипті й Ханаані в поклонінні використовувалися тельці, та все ж таки їх вважали чистими тваринами.

2. Поділ був обумовлений **вимогами гігієни**. Нечисті тварини й птахи часто були носіями хвороб. Тварини, які харчувалися рослинами, не так сприяли поширенню інфекцій, як ті, що харчувалися м'ясом, що швидко розкладається в спекотному кліматі. Свиня могла поширювати паразитів, які служили джерелом серйозних інфекцій. Більша частина "нечистих" птахів - хижі (харчувалися м'ясом). Риби без луски ("нечисті") поширювали шкідливі бактерії. Таким чином, подібні заборони могли зберегти Ізраїль від багатьох хвороб (і тих, які вразили у свій час єгиптян). А в здоровому тілі - здоровий дух. (Однак, фактор здоров'я не може пояснити всі заборони).

Частка істини, можливо, є у всіх поясненнях, і, можливо, немає потреби вибирати щось одне. Поділ тварин на чистих і нечистих міг бути обумовлений комбінацією факторів й, безсумнівно, повинен був послужити на користь народу. Все ж таки ми віддаємо перевагу поясненням 4 й 5.

Єврейські свята

Свята	Євр. назва	Посилання	Читання на свято	Святкування
Великдень (свято опресноків)	Песах	Вихід 12 (Лев. 23:4-8)	Пісня над піснями	Звільнення з Єгипту
П'ятидесятниця	Шавуот	Повт. 16:9-12 (Лев. 23:9-14)	Рут	Свято жнив Дарування закону
9 Ав	Тиша-бе-Ав	Немає прямих посилань	Плач Єремії	Руйнування храму в 586 У.С. й А.Д. 70
День спокути	Йом кіппур	Левіт 16 (23:26-32)		Жертвоприношення за гріхи народу
Свято кущів	Суккот	Неемія 8 (Лев. 23:33-	Екклезіяс т	Мандрування пустелею

		36)		
Відновлення	Ханука	Івана 10:22		Відновлення храму в 164 У.С.
Жеребів	Пурим	Естер 9	Естер	Провал змови Амана проти євреїв

Релігійний і сільськогосподарський календарі

Релігійний календар був пов'язаний із сільськогосподарським. *Великдень* й *опресноки* - час жнив ячменю – *початок жнивів*, свято *седмиць* - пшениці (червень). На сьомий місяць припадали три свята: *труб*, *День спокути*, *кущів*, вони збігалися з часом збору винограду, оливок, фініків (вересень - жовтень). У такий спосіб народ міг віддати подяку Богу за даровану їжу. До того ж, такий календар міг зберегти їх від впливу язичницьких свят жнивів з їхньою аморальністю й ідолослужінням.

Постанови про свята

Крім законів про жертви і постанов про священство книга Левіт розповідає про свята Господні (23 гл.). Назва "свято" свідчить про те, що в ці дні не дозволялося робити ніяку роботу, але присвячувати їх справам благочестя - молитві, жертвоприношенням і встановленим обрядам, читанню Закону.

Великдень. Великдень - це подія, пов'язана з Виходом, прообраз Великодня новозаповітного, воскресіння Христового. Тут можна відзначити думку про те, що під час Виходу й Божого відвідування гинуть первістки єгипетські, тому що вони не є Божими; а первістки ізраїльські, завдяки помазанню кров'ю, завдяки тому, що вони є Божими, при відвідуванні Божім залишаються живі саме тому, що вони присвячені Богові, і Господь зберігає те, що людина Йому присвятила (Вих. 13:2, 11-16). Те, що віддано людиною Богові, у Виході до самої ж людини повертається. У цьому випадку життя

цих первістків, які присвячені Богові, Їм повертається, і воно Їм зберігається через помазання. Я думаю, що про Великдень багато говорити немає потреби: його образи цілком нам зрозумілі.

Правила святкування Великодня встановлені при Виході євреїв з Єгипту (Вих. 12:1-27; 13:5-10), потім деякі уточнення щодо порядку жертвоприношень даються в книзі Левіт (23:4-8). На Великдень треба було їсти агнця, що пікся цілком і кісток якого не повинні ламати (Вих.12:10), що відображає страждання Спасителя. Преподобний Ісидор Пелусіот говорить: «євреї їли м'ясо агнця, печене на вогні, образно представляючи таким чином велике таїнство Божественного домобудівництва й попередньо пізнаючи Тіло Агнця, Що невимовно з'єднав у Собі огонь Божественної сутності із плоттю, що нині дарує нам залишення гріхів» [35, ч. 1, с. 101].

Великдень належало споживати з гіркими травами на спомин про язичницький полон та з прісними хлібами на спомин про втечу. Нічого квасного не повинно було залишатися. Це було пов'язано з тим, що коли євреї залишали Єгипет, то не було часу заквашувати тісто, тому тісто було виготовлено з того, що було, тобто прісне, на швидку руку, а символічно це означало, що закваска, як залишки старої випічки, зображувала собою своєрідне гниття - спадщина гріха й порока. Доречі, всяка жертва обов'язково повинна була посипатися сіллю (Лев. 2:13). Сіль у цьому випадку, яка запобігає гниттю, була символом твердості й вічності, а також любові, без якої жертва не має ціни [22, т. 6, с. 387]. Опресноки означають чистоту: ніщо гріховне і порочне не може увійти в Царство Небесне.

Зі святом Великодня було зв'язане інше свято, а саме свято

Снопів – начатків урожаю (Лев. 23:10-14). Ніхто не повинен був їсти від нового врожаю, перш ніж перший сніп жнивів священик піднесе перед Господом (Лев. 23:14) у знамення того, що Христос є начаток померлих, і до Христа ніхто не міг увійти в Його небесну скинію, не міг наблизитися до Бога. Якщо згідно з євангелістом Іоаном Велика Субота була в день

іудейського Великодня, то наступний день (воскресіння) - це день приношення начатків урожаю. Таким чином, це встановлення вказувало на Христа як на начаток воскресіння з мертвих (порівн. Кол. 1:18) [38, кн. 1, с. 712; 22, т. 6, с. 388].

П'ятидесятниця. Через 50 днів після Великодня відзначалося свято П'ятидесятниці. У цей день пригадувалося дарування закону на Сінаї. У цей день крім основних жертв приносилися в жертву перед Богом два кислих хліби й два хліби квасних. Зміст цієї закваски зовсім інший, ніж у дні опресноків. Святитель Кирило Олександрійський говорить, що це «не закваска порочності й неправди, про яку говорилося на Великдень, а славна й корисна сила божественного євангельського наставляння», – і згадує слова Спасителя, що говорив: *«Царство Небесне подібно заквасці, що жінка, взявши, поклала в три міри борошна, доки не вскисло все»* (Мф. 13:33), – закваска, принесена у свято П'ятидесятниці, є вже прообраз тієї закваски Царства Небесного, яку приніс Христос, тому що, за словами святителя Кирила, «входячи в розум і серце, життєдайна дія євангельського наставляння перетворить душу, тіло й дух як-би у свою власну якість». Ми розуміємо це як вказівку на сходження Святого Духа в день П'ятидесятниці. Це свято старозаповітної П'ятидесятниці було прообразом новозаповітної П'ятидесятниці, коли дією Святого Духа дійсно було освячено нове людство, написаний новий закон на «скрижалях серця» (Іср. 31:33), почалося поширення Царства Божого серед людей. Два хліби П'ятидесятниці зображують 2 закони.

Свято Труб. Закон пропонує робити свято Труб в перший день сьомого місяця року (Лев. 23:24) - це час кінця збирання врожаю, наближення зими. Це свято, що у календарному році було першим, - свято новоліття. У це свято належало дякувати Богові за всі отримані благодіяння. І ці труби, у які сурмили наприкінці року, означали собою ті, при звуці яких у Другому пришестві з'явиться Сам Господь Ісус Христос. Про те, що така символіка

цілком отримує своє підтвердження, свідчать наступні дві святкові події, які повинні були святкуватися через десять і через п'ятнадцять днів після свята Труб. Символічно ж це свято вказувало на те, що кожен раніше кінця повинен зібрати скарб в скарбницю небесну.

День Очищення. В 10-й день того ж місяця тисри, через 10 днів після свята Труб, святкувався день Очищення (Лев. 16; 23:27-32). Історично цей день був установлений після того, як два старших сини Аарона Надав й Авігу, внесли чужий вогонь у святилище (Лев. 10:1-7) і були попалены. Після цього було встановлено щорічно робити день Очищення, коли приносилася жертва за весь народ і кров цієї жертви священник вносив єдиний раз у рік у Святеє Святих, де семикратно кропив нею на кришку ковчега (Лев. 16:14-19).

Крім того, у цей день належала приносити в жертву двох козлів, один із яких закалался, а інший був вигнаний в пустелю (Лев. 16:7-10, 21-22). Преподобний Єфрем Сирий говорить про те, що «одних козел, тобто господень, служив знаком милості Божої, а інший - відсилався до правди Божої, що у пустелі віддала смерті багато тисяч. Оскільки обох козлів приводив Аарон й одного закалал, а іншого відпускав до Азазелу, то козел, якого закалали, означав Христа, за нас закланого, а інший козел зображував того ж Христа по Його розп'ятті й смерті, коли Він, взявши на Себе гріхи багатьох, вийшов живим і безсмертним» [22, т. 6, с. 395].

Цей день був днем суворого поста й покаяння, по-іншому він називався «день Судний» й символізував Страшний Суд [38, ч. 1, с. 718].

Свято Кущів. В 15 день сьомого місяця починалося свято Кущів. Куща - це курінь або намет. Під час цього свята протягом 8-ми днів євреї повинні були жити в кущах, прикрашених квітами й галуззям дерев. В 1-ий й в 8-ий день свята пропонувався повний спокій й особливі врочисті збори, жертвоприношення (Лев. 23:39-43). Це свято повинно було нагадувати євреям життя в наметах, коли їхні батьки мандрували в пустелі (Лев. 23:43), а образно встановлення кущів символізує відновлення тіл людських, їхнє

загальне воскресіння при Другому пришестві Сина Божого [38, ч. 1, с. 722]. Перший день спокою символізував радість перебування Адама в раю. Восьмий день спокою символізував собою спокій і радість праведників у Царстві Небесному - тих самих праведників, які зібрали собі добрі скарби на небесах й які були виправдані в День Судний. У законі сказано, що в це свято потрібно було веселитися перед Господом сім днів (Лев. 23:40), що є вказівкою майбутньої радості в Царстві Небесному.

Субота. У книзі Левіт субота названа першою в черзі святкових днів (Лев. 23:2-3). Субота була освячена Самим Богом й у Десяти заповідях заповідано пам'ятати цей день. У суботу не належало робити справи (Вих. 20:10,11). Як говорить святитель Іоан Златоуст, заборона на роботу в суботу була насправді заборонаю на справи гріховні й злі, але, оскільки людям якщо дозволити щось одне, то вони дозволять собі й все інше, то доводилося забороняти повністю всяку дію. Тому вимога суботнього спокою не поширюється на людину, обновлену благодаттю, оскільки сама вона природньо увесь час прагне до доброго й ухиляється від усякої злої справи [29, т. 7, с. 425]. Потрібно тут помітити, що субота була особливістю ізраїльтян, тому що, не маючи якоїсь особої святої й освяченої землі, призначеної для поклоніння Богу (особливо це актуально було в період мандрівки й згодом у полоні Вавилонському), вони завжди мали особливий освячений Богом час, у який вони повинні були здійснювати поклоніння Йому.

Суботні і ювілейні роки. Суботній рік - кожен 7-ий рік, у який належало давати спокій землі, не обробляти її, а Бог обіцяв шостий рік благословити, і він приносив врожай на три роки (Лев. 25:21), щоб вистачало на суботній рік і на рік після нього, коли земля буде тільки засіватися. Крім того, у цей рік належало відпускати рабів з євреїв.

Щодо рабів, доречно сказати, що постанови були такі, що раб з іноплемянників міг перебувати в стані раба в будинку назавжди й переходити

як спадщина від батька до синів, тільки ці раби повинні бути обрізані. А от якщо раптом якийсь збіднілий єврей продавав сам себе в рабство, він не повинен був експлуатуватися як раб, але повинен був жити на правах найманця в будинку, оскільки він був одноплемінником. У рік же суботній він повинен був відпускатися на волю й повертатися у свою долю.

Ювілейним роком називався кожен 7-ий суботній рік, тобто 50-й рік після 49-літнього циклу (Лев. 25:11), і в ювілейний рік, крім звичайних установлень року суботнього, повинно було відбуватися повернення всіх куплених земель у той рід, якому вони належали (Лев. 25:8). І якщо раб, відпущений на волю, не завжди міг цією волею скористатися, не маючи постійних засобів до свого існування (тимчасова підтримка видавалась при виході з рабства), то в рік ювілейний він міг отримати все необхідне для забезпечення себе саме завдяки цим землям. У зв'язку з цим в законі передбачається, що вартість землі повинна бути оцінена залежно від того, скільки часу залишилося до ювілейного року, через який час вона повинна бути повернена в те коліно, якому належить, і скільки врожаю встигне реально з неї зібрати людина, що вступає в тимчасове її користування. Поділ землі між колінами, між родами повинен був зберігатися незмінним, підтримуючи умови для соціальної рівноваги усередині цього суспільства. Крім того, ці суботні і ювілейні роки повинні були бути постійним нагадуванням ізраїльтянам про волю Божу, про милості Бога, Який ніколи не залишає (у зв'язку з тими більшими врожаями, які напередодні повинні були вони одержувати). У суботній рік здійснювалося публічне й всенародне читання Закону.

Книга Чисел

ПЛАН КНИГИ ЧИСЕЛ

Частина 1: Підготовка старшого покоління до наслідування краю обіцяного (1:1-10:10).

A. Перелік Ізраїлю 1:1-4:49

1. Перелік боєздатних чоловіків і порядок розташування колін 2:34
2. Перелік священиків й їхніх обов'язків 1-4:49

Б. Освячення Ізраїлю 5:1-10:10

1. Освячення через відділення 5:1-31
2. Освячення за допомогою обітниць назорейства 6:1-27
3. Освячення через поклоніння 1-9:14
4. Освячення через Боже ведіння 9:15-10:10

Частина 2: Нездатність старшого покоління наслідувати край обіцяний (10:11-25:18).

A. Невдачі ізраїльського народу на шляху в Кадес 10:11-12:16

1. Ізраїльтяни йдуть з Синайської пустелі 10:11-36
2. Неспроможність народу 11:1-9
3. Неспроможність Мойсея 11:10-15
4. Бог піклується про Мойсея 11:16-30
5. Бог дає народу м'ясо 11:31-35
6. Неспроможність Маріям й Аарона 12:1-16

Б. Переломний момент у Кадеш-Варні 13:1-14:45

1. Огляд краю обіцяного 13:1-33
2. Ізраїль повстає проти Бога 4:1-10
3. Клопотання Мойсея 14:11-19
4. Ізраїль переступає веління Бога 14:39-45

В. Ізраїльський народ у пустелі 5:1-19:22

1. Постанови про жертвоприношення 15:1-41
2. Бунт Корея 16:1-40

3. Бунт ізраїльського народу проти Мойсея й Аарона 16:41-50

4. Роль священиків 17:1-19:22

М. Ізраїльський народ на шляху в Моав 20:1-25:18

1. Смерть Маріям 0:1

2. Непослух Мойсея й Аарона 20:2-13

3. Едомський цар відмовляє посланцям Ізраїля 20:14-21

4. Смерть Аарона 20:22-29

5. Перемога ізраїльського народу над хананеями 21:1-3

6. Ремство ізраїльського народу 21:4-9

7. Дорога в Моав 21:10-20

8. Перемога ізраїльського народу над аммонітянами 21:21-32

9. Перемого ізраїльтян над царем Васанським 21:33-35

10. Ізраїль і моавитяні - наслідки ідолопоклонства 2:1-25:18

**Частина 3: Підготовка нового покоління ізраїльтян до завоювання
краю обіцяного (26:1-36:13).**

А. Реорганізація ізраїльського народу 26:1-27:23

1. Новий перелік 26:1-51

2. Спосіб розділення землі 26:52-56

3. Виключення із правил при розділенні землі 26:57-27:11

4. Призначення нового лідера ізраїльського народу 27:12-23

Б. Постанови про приношення й обітниці 28:1-30:16

1. Правила жертвоприношень 28:1-29:40

2. Правила щодо обітниць 30:1-16

В. Завоювання й розподіл землі 31:1-36:13

1. Перемога над мідіянітами 1:1-54

2. Поділ східного берега Йордану 32:1-42

3. Виходи в походи ізраїльського народу 33:1-49

4. Поділ західного берега Йордану 33:50-34:29

5. Міста левітів і притулки - міста-притулку 35:1-34

Книга Чисел

ОГЛЯД КНИГИ ЧИСЕЛ

1. Назва. "Числа" є незвичайною назвою для такого роду Книги. У єврейській Біблії ця Книга названа по перших словах першого вірша:

"У пустелі [Сінайської]". Ця назва є цілком підходящою. Перекладачі LXX озаглавили її "Числа", тому що в ній дається цілий ряд чисел. Звідси ця назва перейшла й в інші переклади. Свою назву книга одержала з Септуагінти, де вона йменується по-грецьки буквально «числа». Причина в тім, що тут утримується безліч статистичних даних, включаючи склад племен, загальну кількість священиків і левітів, та ін. (див. гл. 1, 26). По-єврейськи книга називається *б'мидбар*, що відповідає п'ятому слову від початку оповідання: «у пустелі».

2. АВТОРСТВО

Загальноприйняті єврейська й християнська традиції приписують його Мойсею, незважаючи на те, що в самих Числах підтверджень цьому небагато (1:1; 33:2; 36:13), і в книзі зустрічаються посилання на Мойсея в третій особі (12:3; 15:22-23) і редакторські вставки (13:21; 31:53). Не підлягає сумніву, що Мойсей є головною діючою особою Чисел; він або учасник, або свідок більшості описаних у книзі подій, і достатніх аргументів для спростування його авторства немає 1.130; 2.229.

3. ЧАС

Книга продовжує оповідання про історію Ізраїлю в той час, коли вона закінчилась біля підніжжя гори Сінай. З Вих.. 19:1, 2 до Числ. 10:11, 12 розказується про те, що відбувалося під час перебування біля Сінаю (приблизно протягом одного року). Вся книга Вихід покриває проміжок в 38

років й 9 місяців: (1) 21 день у гори Сінай, поки не здійнялася хмара від скинії й не повела далі (1:1 - 10:11); (2) 38-річні мандри по пустелі від Сінаю до Кадешу (10:11 - 20:13; див. 33:38); і (3) шестимісячний шлях від Кадешу до рівнин Моавитських (20:11 - 36:13). (Можливо ін.)

4. МЕТА

1. Богословська

1.1 Показати милість Божу й терпіння у світлі постійного ремства ізраїльтян.

1.2 Показати святість Божу в порівнянні з людською гріховністю.

1.3 Подальше розкриття природи й характеру заповіту Ізраїлю з Богом.

2. Історична

2.1 Історія становлення Ізраїлю.

2.2 Пояснення присутності Ізраїлю в Ханаані. 1.132, 133

3. Практична

3.1 Навчити порядку при пересуванні народу.

3.2 Упорядкувати дії левітів і священників в умовах мандрів.

3.3 Підготувати євреїв до завоювання Ханаана й осілого життя. 2.229

4. Дидактична

4.1 Застерегти майбутні покоління від неслухняності й навчити вірності Богові. 1. 133

Ісус Христос у книзі Числа

Імовірно, самим яскравим прообразом Христа в книзі Числа є мідний змії на дерев'яній тичині, що символізує розп'яття Ісуса (Чис.21:4-9). «І, як Мойсей підніс змія в пустині, так мусить піднесений бути Син Людський» (Ін.3:14).

Скеля, водою з якої вгамовував спрагу ізраїльський народ, також виступає прообразом Христа: «І пили всі той самий духовний напій, бо пили

від духовної скелі, що йшла вслід за ними, а та скеля - був Христос» (1 Кор. 10:4). Щоденно падаюча з неба манна символізує Хліб Життя, Ісуса, Которий повинен зійти с небес (Ін. 6:31-33).

Валаам передвіщав правління Христа: «Бачу Його, та не тепер, дивлюся на нього, та він не близький! Сходить зоря он від Якова, і підіймається берло з Ізраїля...» (Чис.24:17). В стовпі хмари й стовпі вогню є прояв водійства й присутності Господа; шість міст-сховищ символізують спасіння грішників в Христі. Принесення в жертву рудої ялівки також вважається прообразом жертви Христа (Чис.19).

БОГОСЛОВ'Я

Присутність. Незбагненним образом Господь зробив Свою присутність серед Ізраїльтян видимим:

"У той день, коли поставлена була скинія, хмара покрило скинню відкриття, і з вечора над скиниєю як би вогонь видний був до самого ранку. Так було й завжди: хмару покривало її вдень, і подоба вогню вночі" (Числ.9.15-16).

Коли хмара підіймалася, вони відправлялися в дорогу; а коли вона зупинялася, вони розбивали табі. Поки хмара спочивала на скинії, люди залишалися в таборі (Числ. 17-23).

Одного разу Маріям й Аарон стали нарікати на свого брата Мойсея "за дружину-ефіоплянку, що він взяв її" (Числ. 12.1). Господь призвав всіх трьох до скинії зборів (ст.4), і з'явився "у хмарному стовпі" і вимовив ці урочисті слова: "Якщо буває у вас пророк Господень, то Я відкриваюся йому в видінні, у сні говорю з ним; але не так з рабом Моїм Мойсеєм; він вірний у всьому домі Моєму. Вустами до вуст говорю Я з ним, і явно, а не в загадках, і образ Господа він бачить; як же ви не боялись нарікати на раба Мого, Мойсея?" (ст.6-8).

Таким й іншими способами Господь робив Свою присутність явною. Розповіді про Його постійну присутність протягом усього мандрування по пустелі очевидно передавалися з покоління в покоління, оскільки ця тема знову виникає через кілька століть у післаннях пророків 25.

Провидіння Господнє. Період мандрів по пустелі був часом не тільки наочного доказу Божественної присутності, але і Його постійного

Терпіння. Кардинальним пунктом Ізраїльського богослов'я є той факт, що Господь довготерпеливий. Кн.Чисел приводить кілька випадків, на яких заснована ця віра. Бог терплячий з Мойсеєм як під час покликання на Сінаї, коли Мойсей намагався уникнути завдання, так і пізніше, у пустелі. Мойсей сам був терплячий з народом; те, що він двічі вдарив по каменю в Меріві, не було типовим для його характеру.

Кн.Чисел наповнена розповідями про ремство й скарги Ізраїльтян. Вони нарікали на свою долю (11.1). Вони жалкували про рибу, огірки, дині, лук, ріпчастий лук й часник в Єгипті (ст.5), начебто вони забули про жахливі тяготи рабства. Коли Господь послав їм перепелів, вони нарікали (ст.33, порівн.Вих..16). Маріям й Аарон нарікали з приводу дружини Мойсея (12.1), і їхній гнів переріс навіть у ревності до Мойсея. Коли спостерігачі повернулися з Ханаана з розповіддю про велетнів і бвеликі укріплені міста, народ хотів обрати начальника, щоб повертатися в Єгипет (14.4). У цей момент терпіння Боже вичерпалося, і Він оголосив, що ніхто із цього покоління не ввійде в Ханаан, крім Ісуса Навина й Халева, двох спостерігачів, які закликали народ іти і заволодіти землею. Але навіть у цій ситуації явлений був спокутний план Божий, і Він поширив Свою обіцянку на дітей тих, хто відмовився вірити Йому. І, незважаючи на повстання, Він продовжував забезпечувати народ їжею й водою.

СТРУКТУРА

Останні готування (1-10)	Ремство й повстання (10-21)	Пророцтва Валаама (22-24)	<i>Додаток (27-36)</i>
У гори Сінай	У пустелі	<i>На рівнинах Моавитських</i>	
Перелік 1 (1)			Перелік 2 (26)
	<i>Повстання покоління (13)</i>	Повстання нового покоління (25)	

Через рік після одержання закону у гори Сінай народ рушив на північ, до своєї мети, до Краю Обіцяного. Маючи найкращий закон і систему поклоніння, Ізраїль, здавалося, повинен був із тріумфом вступити до Краю Обіцяного. Нажаль, невір'я коштувало 38-річного мандрування по пустелі й смерті цілого покоління. Навіть Аарон і Маріям виступали проти Мойсея. І сам Мойсей виявив слабкість при Меріві! Але в історії Ізраїлю виявилася доброта й милість Божа. Нове покоління теж не заслуговувало Краю Обіцяного, але Бог увів їх туди. Втім, мандри по пустелі теж не були безглуздими. Бог водив народ, щоб «упокорити його, щоб випробувати й довідатися, що в серці... чи буде він зберігати заповіді Його» (Вт. 8:1-2). Бог вчив народ коритися Йому й дотримуватися Його заповідей. Бог - це Той, Хто випробовує думки й серця (1 Пара. 29:17; Єр. 11:20). Бог не хоче ввести народ у гріх, але випробовує з метою зміцнення віри (Иак. 1:12-15).

Останні глави говорять про майбутнє життя Ізраїлю в Краї Обіцяному. Мова йде про спадщину, долю, обітницю, міста-притулку й т.п.

Розташування стану Ізраїльського

Розташування садиб (наметів) ізраїльтян, коли вони зупинялися під час свого руху по пустелі. Стан завжди влаштовувався навколо скинії в суворо визначеному порядку. Безпосередньо навколо скинії влаштовувалися левіти по родах, а за ними - всі інші по своїх колінах (Чис 2; 3.23,29,35,38; див. схему).

ПВНІЧ

Армія Дана

Дан (Валла:Рахіль)

Асир (Зелфа:Лія)

Неффалим (Валла)

	Армія Єфрема				Армія Юди
	Єфрем		Мерари		Юда
ЗАХІД	Манасія	Гирсон	СКИНІЯ	Мойсей й Аарон	Иссахар
	Веніамін		Кааф		Завулон (Лія)
					СХІД

Армія Рувима

Рувим (Лія)

Симеон (Лія)

Гад (Зелфа)

ПВДЕНЬ

Рухався весь народ також завжди у своєму порядку (Чис 10.11-28; Нав 3.4). Чисельність єврейського народу при першому переліку склала більше 600000 чоловік, придатних для війни (Чис 1.46), отже, усього було не менше 3 млн. Ця кількість народу, рівна майже половині населення сучасних Болгарії або Швеції, так струнко й злагоджено влаштовувалася в зазначеному

порядку, що, розглядаючи стан з гори, Валаам мимоволі викликнув: “Які прекрасні намети твої, Яків, житла твої, Ізраїль!” (Чис 24.5). Стан зберігався в чистоті. Померлих ховали поза станом (Лев 10.4) і побивали камінням також поза станом (Лев 24.14). Прокажені, ув'язнені, нечисті повинні були жити поза станом (Лев 13.46; 14.3; Чис 12.14; Вт 23.10; порівн. Нав 6.22), очищення також повинне було відбуватися поза станом (Чис 31.19). Поза станом також спалювалися і деякі жертви (Лев 4.12; 8.17). (Див. коліна Ізраїлеві, скинія)

Проблема великих чисел

* Помітимо, що відповідно до другого списку народу менше. У рабстві розмножуються, на волі число зменшується. У стресових ситуаціях ми ростемо, коли одержуємо волю - віра в'яне.

- *Практичний недолік у переліку*

- (1) Порядок в армії (військова сила).
- (2) Розподіл роботи (у тому числі при скинії).
- (3) Розподіл податків.

Велика кількість чоловіків від 20 років і вище (відповідно до записів в 1 й 26 главах книги Чисел) усе ще бентежить сучасних вчених. Число солдатів у кожному списку перевищує 600 000 (603.550 в 1:46 й 601 730 в 26:51). Таким чином, виходить, що загальна кількість ізраїльтян перевищувалася 2 000 000. Дійсно, для того, щоб містити армію в півмільйона, кількість ізраїльтян повинна була перевищувати 5 000 000.

У цьому зв'язку виникає багато питань: Як нагодувати всіх людей? Як управляти таким народом? Куди запроторювати відходи?

Багато щирих християн приймають ці цифри вірою. Деякі коментатори приводять докази на користь більших цифр, міркуючи про народжуваність, можливість перетинання Чермного моря за одну ніч, розселення під час

пересування по пустелі. Але вирішувати подібні питання стає усе складніше. Які доводи ми можемо запропонувати, міркуючи над цим питанням?

1. Перекручування в процесі передачі

Багато пропозицій було висловлено. Одна з них полягає в тому, що інформація могла бути невірно передана. Звичайно, загальна вірогідність Біблії в процесі передачі заслуговує прийняття. (Це стосується як Старого, так і Нового Заповітів). У той же час, копії й переклади недосконалі. Деякі цифри в Біблії відрізняються. (Прим. Паралипоменон і Царств). - НЕПОГРІШНІСТЬ БІБЛІЇ, стор. 31. Можливо говорити про проблему чисел в 4-книзі Мойсеєвій як про проблему передачі. Однак, це твердження в цьому випадку важко обґрунтувати.

2. Різні значення

Інші говорять, що слово тисяча тут має інше значення. Слово *элеф* походить із мови пастухів. Коли пастух дивився на велику череду овець, вона міг сказати: «Тут тисяча (*элеф*) овець». Таким чином, слово «тисяча» могло просто служити як твердження величини, великої кількості (дуже багато).

У деяких біблійних уривках, можливо, тисяча говорить просто про велику групу людей (Числа 31:5; І. Навина 22:14; 1 Цар. 23:23). Затверджують навіть, що слово «тисяча» втратило свою кількісну цінність і значило просто «загін». Так кожне коліно складалося з 30-70 загонів, і загальна кількість воїнів одного коліна становило кілька тисяч чоловік (усього 589 загонів і приблизно 5 550 воїнів, 9-10 у кожному загоні). Noth. Однак, *элеф* у кожному разі повинне було позначати більше чим 999 (після тисяч ідуть сотні – див. Перерахування). І несхоже, щоб у наміри автора входило дати зразкові цифри.

Подібне цьому припущення полягає в тому, що єврейське слово *элеф* у написанні схоже на *алуф* (голосних не було, приголосні ті самі), яке можна

перевести як начальник, керівник. У деяких віршах Біблії воно вживається в такому значенні (Бут. 36:15-43 - глава Едома). Flinders Petry 1923 року затверджував, що це слово ставиться до групи родичів, що живуть в одному наметі. Якщо застосувати таке значення, то число Ізраїльтян значно зменшиться (26:47 - 53 керівника в Асира й 400 чоловік; 1:35 - 32 начальника в Манасії й 200 чоловіків). Загальна кількість - 15-18 000.

Але таке прочитання навряд чи можливо. Слово «тисяча» додано в такому ж змісті, як і слово «сотня» і вони з'єднані союзом «й». Ще одна проблема полягає в наступному: не збережена пропорція начальників і солдат (46 «глав» й 500 чоловіків у Рувима; 59 «глав» й 300 чоловіків у Симеона й т.д.) Занадто високий відсоток офіцерів. 8.680-683

3. Двоїсте значення

John Wenham припустив, що термін *элеф* у цьому тексті має два значення: збройні люди й тисячі. Переписувачі поплутали два значення, і просто написали: тисячі. Згідно W 1:22 треба читати: 57 збройних чоловіків й 23 сотні загонів. Загальна кількість ізраїльтян у цьому випадку - 72 000 (18 000 воїнів).

Багато хто вважають, що це прийнятна цифра, і, приймаючи її в увагу, можна легше пояснити все, що відбувалося в Єгипті, мандри по пустелі, страх перед хананеями. Та й Біблія в інших місцях говорить про нечисленність євреїв (Вт. 7:7 - гіпербола у порівнянні з єгиптянами, вавилонянами?).

Однак, біблійній науці невідомі які-небудь помилки в цих текстах і немає досить підстав, щоб говорити про помилки книгарів. І що можна сказати в цьому випадку, наприклад, про текст 3:39? Про кого (або чим) мова йде? Причому в Біблії цифри «погоджені» (Вих.. 12:37; 38:26; Числ. 2:32; 11:21; 26:51). Якщо ми змінимо цифри в книзі Чисел, треба буде переглядати всю Біблію.

Далі, що можна сказати про лиха, що осягли Ізраїль? В один день загинуло 23-24 000 чоловік з 70 000? Занадто висока цифра. 8.683-4

4. Символічне значення

Є припущення, що числове значення виразу «народ Ізраїлю» дорівнює 603. Але, може бути, потрібно говорити про чоловіків, здатних носити зброю? А як щодо 601 000?

Цифри вживаються в Біблії символічно (Притчі, Відкриття). Вчені, однак, сумніваються, чи застосовувався такий прийом у часи Мойсея. Немає доказів.

(Щось, імовірно, у цифрах є. Юда має більшу кількість - ознака переваги над Рувимом). 8.685

5. Можливий дозвіл

Проблема, все-таки, залишається. Звичайно, сучасний читач не звертає великої уваги на цифри, і, імовірно, більшість людей пропускають цей перелік. Але питання у вірогідності. Чи можна вважати Біблію з історичної точки зору такою, що заслуговує на довіру? 2-3 (або навіть більше) мільйона - не багато для нашого часу. Але такі цифри здаються неймовірними для стародавності, особливо коли ми говоримо про вихід Ізраїльтян з Єгипту, перетин Черного моря, збори біля гори Сінай і т.д. Уявіть собі, що населення Мінська, помножене на два живе в пустелі!

(Інший приклад: населення сучасного Ізраїлю близько 5 000 000).

Були початі спроби визначити населення Ханаана науковим шляхом. Одні ізраїльський археолог затверджував, що населення Ізраїлю в 800 У.С. становило 900 000 чоловік. Якщо припустити, що під час вторгнення Ізраїльтян хананеєв було приблизно стільки ж, тоді євреї могли «задавити» їх кількістю і їм не було б потреби сподіватися на Бога.

Проблема також й у тім, як могла нація так швидко вирости за 400 років. Втім, деякі коментатори затверджують, що такий ріст не за межами людських можливостей, а якщо врахувати Боже благословіння, то це тим більш не є неймовірним. (Див. Вих.. 1:7). Безпрецедентний ріст Ізраїлю - це, безсумнівно, прояв великого Божого благословіння (Бут. 17:2, 6; 22:17; 26:4; 28:14; 35:11; 48:4). Мойсей визнавав це (Вт. 1:10).

Що стосується переходу 2 000 000 через Червоне море, то, коли діє Господь, все можливо. Але все ж таки нам важко співставити таку кількість і землі, міста стародавнього світу.

Можна припустити, що кількість ізраїльтян навмисно перебільшена, щоб показати, який великий і славний Господь, як Він виконує обіцянки. Може бути, що число народу збільшене в 10 разів (фактор десяти). Армія становила 60 000 чоловік, загальна кількість - 250-300 000. Такі цифри не применшують Божу чудесну роботу (тим більш славними є перемоги й виразнішою допомога Господа), і, у той же час, краще вписуються в історико-культурний контекст. Чудо не стало менше. Вихід з Єгипту, перехід через Червоне море за одну ніч, збори в гори Сінай, їжа в пустелі, вхід до Краю Обіцяного - все це велике чудо.

Риторичне вживання чисел показує віру в Яхве. Він може робити великі справи. Він може й мільйони вести й харчувати. Це святкування роботи Бога. А реальна цифра примирює біблійну інформацію й дані науки. Риторичне вживання може мати пророче значення, говорить про чисельність народу в майбутньому. Прийде день, і нащадків Авраама неможливо буде порахувати!

Сучасне вживання чисел не може бути достатнім доказом проти останньої пропозиції. У стародавньому світі числа часто вживалися в символічному або риторичному значеннях (правління шумерських царів). Див. 1 Цар. 18:7). (Див. зошит-стр. 44).

Числа в книзі Чисел

Відповідно до Чис. 1.45-46, "всіх, що ввійшли у перелік, синів Ізраїлевих, по сімействах їх, від двадцяти років і вище, всіх придатних для війни в Ізраїлі" було 603.550 чіл. Це був перший перепис, зроблений біля гори Сінай в "перший день другого місяця, у другий рік по виходу їх із землі Єгипетської". Якщо припустити, ґрунтуючись на записах інших народів, що чоловіки, придатні до війни, становлять 20-25% населення, то в цілому

Ізраїльтян налічувалося 2,5-3 млн.чил. У всякому випадку, навряд чи можна знизити це число нижче двох мільйонів.

Це надзвичайно велике число, що ставить безліч різноманітних питань.

1. Якщо євреї взяли із собою "дрібну й велику худобу, маєток досить великий" (Вих.. 12.38), то як вдавалося підтримувати в цій масі хоча б якусь дисципліну під час виходу з Єгипту?

2. Як вони могли прокормитися в пустелі із дрібними пасовищами й обмеженими запасами води?

3. І нарешті, як могли перші 70 Ізраїльтян, які прийшли в Єгипет, розмножитися до двох мільйонів протягом чотирьох, семи, або навіть десяти поколінь?

4. Другий перепис, проведений на рівнинах Моава в наступному поколінні, показав 601.730 чол.

9. Деякі вчені намагалися довести математичну ймовірність цієї цифри. Наприклад, Т. Уайтло показав, що якщо 51 з 53 онуків Якова мали по чотири сина, то чере сім поколінь їхнє число досягло б 835.584 чіл. "Numbers. Book of *ISBE* (1939) 4:2166.

Число у Священному Писанні дуже часто має відносне, символічне або алегоричне значення (див. сім, сім народів, три, тридцять, тьма, четвертий рід). У стародавності, коли цифри ще не були винайдені (у євреїв - аж до Маккавейського періоду), для позначення чисел використовувалися букви, які мали кожна своє кількісне значення. Очевидно, що через складні

перекладу, пов'язані із цією особливістю тексту, у деяких місцях зустрічаються різні числа, що відносяться до того ж самого предмету (порівн. Бут. 15.13 й Вих. 42.20; 2Ц 8.4; 10.18 й 1Пара 18.4; 19.18; 4Ц 21.1 й 2Пара 33.1). В окремих місцях при додаванні або відніманні наведених чисел даний результат не виходить (наприклад, Суд 20).

Багато стародавніх філософів, особливо Піфагор і його послідовники, надавали величезного значення числу, вважаючи його сутністю всього у всьому космосі. Дотепер вишуковуються “чудові” числа й визначається їхнє значення. У середні століття навіть виникла течія в Юдаїзмі за назвою “кабала” (звідси “кабалістика”), яке вважало усе в Священному Писанні (і особливо числа) закодованим, а тому таким, що має особливе, таємне значення. Багато хто думає так і дотепер, але на ділі все пояснюється нашою нездатністю розуміти багатогранну, нескінченно глибоку Божу мову, зберігати в пам'яті багато чого з того, що вже було сказано із приводу тієї або іншої обставини.

ЧИСЛА

ЦИФРИ ПЕРЕПИСУ ПО КНИЗІ ЧИСЕЛ ГЛАВИ 1 И 26

<i>коліна</i>	<i>Згаду</i>	<i>Цифри</i>	<i>"А"*</i>	<i>"Л/""**</i>	<i>Згаду</i>	<i>Цифри</i>	<i>"А"*</i>	<i>"Л/""*1</i>
	<i>вання</i>				<i>вання</i>			
Рувим	1.20	46,500	46	500	26.5	53,730	43	730
Симеон	1.22	59,300	59	300	26.12	22,200	22	200
Гад	1.24	45,650	45	650	26.15	40,500	40	500
Юда	1.26	74,600	74	600	26.19	76,500	76	500
Іссахар	1.28	54,400	54	400	26.23	64,300	64	300
Завулон	1.30	57,400	57	400	26.26	60,500	60	500
Єфрем	1.32	40,500	40	500	26.35	32,500	32	500
Манасія	1.34	32,200	32	200	26.28	52,700	52	700
Веніамін	1.36	35,400	35	400	26.38	45,600	45	600
Дан	1.38	62,700	62	700	26.42	64,400	64	400

Асир	1.40	41,500	41	500	26.44	53,400	53	400
Нефталим	1.42	53,400	53	400	26.48	45,400	45	400
Усього		603,550	598	5,550		601,730	596	5,730
Усередньому		50,296	49,8	462,5		50,144	49.7	477.5
Високий		74,600	74	700		76,500	76	730
Низький		32,200	32	200		22,200	22	200

Найбільший приріст: Манасія (20,5000) Найбільший збиток: Симеон (37,100)

*"А" = "тисячі, сімейства" **"М" = "сотні"

Таблиця охоплює переписи із Числ. 1 й 26. Цифрові дані, як завжди, наведені в біблійних текстах. Наступні елементи розбиті на тисячі (сімейства, тисячочальники) і "сотні" (можливо, загальні кількості). Серед іншого, вона зазнала б змін загальної кількості в Числ.1.46 і 26.51.

В 74 "тисячах" з коліна Юди налічувалося б лише по 600 воїнів, у той час як в 62 "тисячах" Дана - по 700 воїнів, а в 41 "тисячі" Асира - по 500. Між першим і другим переписом, кількість "тисяч" у коліні Симеона впало з 59 до 22, однак кількість "сотень" -лише з 300 до 200.

20.У першому переписі кількість закінчується на п'ятдесят, у другому - на тридцять.

21. Різниця між 22273 первітками й 22000 левітів покривалася податком в 5 сиклей за кожного з 273 первітків; порівн.3.46-48.

Існує 3 основних підходи до проблеми чисел, які застосовні не тільки до Кн.Чисел, але й до всього Старого Заповіту.

1. Дослівне сприйняття чисел. Таке тлумачення підтримується декількома твердженнями в Писанні. Нащадки Ізраїлю "розплодилися, і розмножилися..., і наповнилася ними земля та" (Вих..1.7). Саме цей демографічний вибух викликав заклопотаність фараона (Вих..1.9-12) і привів до наказу про вбивство всіх новонароджених єврейських хлопчиків (ст.22).

Що стосується проблеми подорожі, то Ізраїльтяни були організовані в дрібні групи, якими могли управляти.

2. Деякі з тих, хто сприймає числа дослівно, вважають, що проблему, очевидно можна вирішити, припустивши, що був час, коли числа писалися цифрами, а не словами, як у сучасному єврейському тексті. Єврейські букви мали числове значення; так буква "алеф" використалася для позначення як "1", так й "1000", буква "бет" - "2" й "2000" і т.д. Однак не існує збережених єврейських біблійних текстів, у яких цифри писалися б у такий спосіб. Тому спроба в такий спосіб вирішити цю проблему є гіпотетичною, але правочинною.

3. Цифри є частиною стилю оповідання, метою яких є вираження величі й дива врятування з Єгипту. Вважають, що їх не слід розуміти дослівно, наприклад Євр."e/ep", МН.4. "*elapim*" позначає або "одну тисячу", або велику групу або сімейство; порівн. Мих.5.2 «тисяча» "роди, клани"). Ті ж самі приголосні можуть читатися "*allupim*" ("вожді, воєначальники"). Голосні знаки не вписувалися аж до VI-IX вв від Р. Х., однак багато вчених думають, що усний переказ, на якому засноване вписування голосних, є надзвичайно надійним.

Числа в Книзі Чисел

Їжа й вода у разі необхідності діставалися дивовижним чином; іноді висловлюється думка, що в той час пустеля була більш родючою, ніж зараз й, отже, могла підтримувати більшу кількість людей і худоби.

Однак цей підхід не вирішує всіх проблем і не включає всіх біблійних даних. Народи Ханаану описані як "сім народів, численніших та міцніших за тебе" (Повт.7.1). Яхве сказав: "Не через чисельність вашу понад усі народи Господь уподобав вас та вибрав вас, бож ви найменші зо всіх народів" (Повт.7.7; порівн. Вих.23.29-30). Якщо дані в Кн.Чисел тлумачити в тому розумінні, що Ізраїльтян було 2,5 мільйони, то напрошується висновок, що

їхнє число, що дорівнює сучасному населенню цього району (Ізраїлю й частин ближнього берега ріки Йордан), менше кожного із семи народів, що проживали на цій території. Таке твердження мало ймовірно. Для порівняння можна привести деякі цифри зі стародавності. Наприклад, асирійський цар Салманассар III під час битви під Каркаре (853 р.) зштовхнувся з коаліцією народів, що включає Венадада Дамаського, Ирулени Емафського, Ахава Ізраїльського й ще вісім царств. За описом Салманассара, внесок Ахава становив 2000 колісниць й 10000 воїнів" із загального числа близько 3000 колісниць й 70000 воїнів, які становили військо союзників - і це було зібрано з десяти північних колін у період їхнього розквіту. Оскільки справа стосувалася самого існування його царства, навряд чи Ахав притримав би значну частину свого війська. Коли Саргон II захопив Самарію, він стверджує, що він "повів як здобуток 27290 її жителів", а також 50 колесниць. Коли Сеннахирим вторгся в Іудею (701 р.), зачинивши Єзекію "як птаха в клітці", він осадив 46 міст і повів у полон 200150 чоловік "молодих і старих, чоловіків і жінок". Всі дані, що є в наявності, як біблійні, так і позабіблійні, схоже, говорять не на користь дослівного тлумачення чисел у Книзі Чисел.

Жертва рудої ялівки (Числ. 19)

У перших десяти віршах описуються обряди жертви рудої ялівки; у віршах 11-16 перераховуються випадки нечистоти, яку очищають попелом цієї жертви й у ст. 17-22 вказується спосіб очищення нечистих людей і речей за допомогою попелу жертви в з'єднанні з очисною водою.

Ст. 1-10: Попіл рудої ялівки призначався для очищення нечистоти, яка з'являється від дотику до трупа, людської кістки, труни - усього, що нагадувало про смерть, що була наслідком гріхопадіння людського. Тому жертва рудої ялівки у своїх образах нагадувала про обставини гріхопадіння й символічно вказувала на можливість очищення й помилування людини.

Так, рудий (червонуватий) колір нагадував Адама ("Адам" - "червонуватий"), жіноча стать тварини вказувала на прародительку. Оскільки перші люди після гріхопадіння були вигнані з раю й підпали смерті, так само і ялівка, що як-би приймала гріхи народу, була зарізана поза стіна. Кроплення кров'ю ялівки в напрямку до шкіни означало, що очищення людства від гріхів очікується від Бога.

Ст. 11-22: Жертва рудої ялівки мала таємничо-перетворювальне значення. У цій жертві апостол Павел бачив вказівку на голгофську жертву. "Попіл ялівки, як покропить нечистих, освячує їх на очищення тіла, скільки ж більш кров Христов, очистить наше сумління від мертвих вчинків", тобто від гріхів (Євр. 9, 13-14).

За вказівкою Апостола й св. отців, заклання жертви поза станом вказувало на хресні страждання Христа поза врат Єрусалиму (Євр. 13, 11-12). Кедрове дерево, що спалювалося разом з жертвою, вказувало на хрест Христа Спасителя, червлена нитка - на Його рятівну кров, а ісоп - на очищаючу силу благодаті Христової, як й у псалмі сказано: "окропиши мя иссопом й очищуся" (Пс. 50, 9). Очисна вода є прообразом води, що відроджуює, тобто хрещення.

Закон про руду ялівку, імовірно, був викликаний смертю багатьох при повстанні Корея й при повальній смертності, що розпочалася після цього. Але його, як відомо з переказу, дотримувалися і в Краї Обіцяному.

ПОВСТАННЯ БІЛЯ КАДЕШ-БАРНЕА (11-14)

Кадеш став поворотним пунктом в історії мандрів Ізраїлю. Тут повинна була відбутися просто чергова зупинка на шляху в до Краю Обіцяного. Уже через два тижні народ міг досягти Ханаану, але, на жаль...

На вимогу народу Мойсей послав 12 розвідників у Ханаан. Вони пройшли більше 350 кілометрів, і за 40 днів побачили всю землю (13:21, 25). Після повернення вони розповіли про великі благословіння Краю Обіцяного,

але, в той же час, посіяли страх і недовіру, стверджуючи, що завоювати землю неможливо.

З людської точки зору це було дійсно так. Високі стіни (до неба) міст надійно захищали їхніх жителів від нападів, і, облога могла б тривати роками. В Ізраїльтян не було ані облогових машин, ані часу, щоб вморити хананеєв голодом. Та й люди там (в Ханаані) були дуже сильними. Суспільство підняло крик і нарікало на Мойсея й Бога. Деякі хотіли повернутися в Єгипет.

Відповідаючи на ремство й невір'я народу, Господь запропонував Мойсею знищити народ і зробити велику націю від нього. Вже вдруге (Вих. 32:11-13) Мойсей заступився за народ (14:13 сл.). Бог простив народ, але вони повинні були зазнати кар за своє невір'я. Покоління ремствувачів повинно було вмерти в пустелі. (Вони вийшли з Єгипту, але Єгипет не вийшов з них). Їхні діти також страждали. Невір'я батьків завжди позначається на дітях.

3.40 РОКІВ У ПУСТЕЛІ (15-21)

15 - 21 глави - короткий опис життя в пустелі (до повернення в Кадеш-Барнеа). Ці глави охоплюють проміжок в 38 років. В них - історія невдоволення й збурювання народу, що вийшов з Єгипту.

3.1. Повстання Корея, Дафана й Авірона

Видні представники Левина й Рувимова колін організували заколот з метою скинення Мойсея й Аарона. Лідер заколотників - Корей - походив з елітного племені Каафа, якому було доручено обслуговувати скинію. Але Корей не був сином Аарона, і не міг претендувати на ризу первосвященика. Звичайно, це збуджувало заздрість і невдоволення. Корея підтримали Дафан й Авірон з коліна Рувимова - первістка Якова. Звичайно, первісток ставав

главою родини (і, відповідно, його нащадки). Дафан й Авірон виступили з обвинуваченнями в адресу Мойсея (16:12-14).

Господь дозволив суперечку. Коли всі люди відійшли від наметів Корея, Дафана й Авірона, розступилася земля й поглинула їх, і дома їх, і всіх людей Кореевих і все майно, і зійшли вони живі в пекло. (Словом "пекло" (16:30, 33) переводиться з євр. шеол, що частіше ставиться до місця перебування мертвих (те ж, що греч. гадес - пекло). У даних віршах, однак, не мається на увазі нічого іншого, як те, що в землі утворилася тріщина, що зробилася могилою для великої кількості людей). Не всі сини Корея загинули (26:11; Пс. 48:1). Двісті п'ятдесят чоловіків, що претендували на священницьке служіння, пожер вогонь. Потім від ремства загинуло ще 14 700.

3.2. Неслухняність Мойсея й Аарона

Наприкінці часу мандри Ізраїльтяни повернулися в Кадеш-Барнеа. Там померла й була похована Маріям (20:1). До цього моменту майже все старе покоління перейшло в інший мир. Однак, діти, що залишилися живими, нарікали так само, як їхні батьки (20:3-5). Бог повелів Мойсею сказати скелі, щоб вона дала воду. Обурений тим, що за сорок років народ нічому не навчився, Мойсей двічі вдарив по скелі й тим самим порушив веління Бога. 20:12. (Мойсей привернув увагу до себе - 20:10, а не до Бога. Пізніше він молився, щоб Бог дозволив йому ввійти в До Краю Обіцяного, але Бог відхилив прохання (Вт. 3:23-26).

ВАЛААМ (22-25)

Після захоплення Трансйорданії Ізраїльтяни отаборилися на рівнинах Моавитских навпроти Єрихона. Моавитяни, розуміючи, що незабаром їм доведеться розділити долю вже переможених Ізраїлем народів, вирішили щось почати. Валак, цар Моавитян, послав до Валааму, що жив в районі ріки

Євфрат, щоб той прокляв Ізраїльтян. І це було початком нових нещасть для Ізраїлю.

1. Валаам як пророк

У світлі посилань на волхвування (гадання) у ст. 22:7 й 24:1 і близькі відносини Валаама з Моавитянами й Мадіянцями можна говорити про язичницький характер його пророцтв. Але чудовий зміст пророцтв й участь Господа дають підстави представляти його Божим пророком. Коли старійшини Моавитські й Мадіамсієє прийшли просити його про допомогу, Валаам сказав: "Я дам вам відповідь, як скаже мені Господь" (22:8). Він говорить про Господа Бога так, начебто він є щирим шанувальником Яхве (22:13, 18, 19). У своїх пророцтвах він двічі згадує слова, які звучать як цитата із заповіту з Авраамом (Бут. 12:3). У його пророцтвах ми знаходимо навіть месіанське провіщення (24:17).

* Може бути, Валаам - учень Авраама.

Незважаючи на це, більшість тлумачів бачать у Валаамі язичеського віщуна, якого використав Бог. Валаама порівнюють із Месопотамськими жерцями, які займалися пророкуваннями, використовуючи тварин. Коли Валаам одержав частини принесених у жертву волів й овець (22:40), він міг досліджувати їх (особливо печінка) для того, щоб довідатися майбутнє.

Гадання, можливо, було причиною жертвоприношень, про які ми читаємо в гл. 23:1-2. В 24:1 ми читаємо, що Валаам "не пішов, як колись, для волхвування" * (можливо, він упадав у транс), тому що Господь влагал слово в його вуста й без цього. Валаам зрозумів, що в нього немає іншого вибору, як тільки возвіщати те, що Бог говорить. 7.199-200 Валаам думав, що Богом Ізраїлю можна маніпулювати за допомогою своїх ритуалів. Але із зустрічі з Яхве він зрозумів, що ще погано знає Його (22:22 сл.) 8.677-8

* "Чарівництво" (нахаш) як воно тут розуміється (23:23), будувалося на вивченні ознак. У стародавності на Близькому Сході особливим чином

спостерігали із цією метою внутрішності тварин, конфігурацію диму, форму масляних плям на воді; ознаки бачили в дефектах немовлят, у незвичайних явищах погоди й у безлічі інших речей. Чаклуни, вивчаючи все це, намагалися погодити видиме ними з історичними подіями й екстраполювали його на події в майбутньому. При "ворожінні" (кесем), можливо, трохи більше значення, чим при актах "чарівництва", надавали киданню жереба (Іез. 21:21). 2.261

Можливо, пізнання Валаама пояснювалося тим, що він походив з ідумеїв або амонитян. У книзі Бут. 36:32 згадується цар Едома, ім'я якому Біла, син Веоров (порівн. Валаам, син Веоров). Походженням від Едому можна пояснити ворожість Валаама до Ізраїлю. "Амонитська" гіпотеза ґрунтується на варіанті 22:5. Кілька єврейських манускриптів і стародавніх версій дають "у землі Амонитській", замість "у землі синів народу його".

У недавно виявленому археологами в Йордані арамейському тексті зустрічаються слова, приписувані "Валааму, синові Веорову". Текст говорить про Валаама як про провидця, що вимовляє прокляття. Це ще одне підтвердження репутації Валаама. (Табличка ставиться до VI в. Це показує, що Валаам був відомий протягом довгого часу після своєї смерті. Валаам мав авторитет як експерт-міжнародник у справах волхвування й гадання).

Якщо Валаама розглядати як щирого пророка Божого, ми можемо зрівняти зішестя Духа на нього з тим, що відбувалося із Саулом після того, як він був знедолений Богом як цар. Коли Саул переслідував Давида в Рамі, Дух Божий зійшов на нього й він почав пророкувати (1 Царств 19:23). Саул не збирався пророкувати, але не міг противитися Богові. У такий самий спосіб і Валаам благословляв Ізраїля, хоча Валак і не бажав цього.* 7.199-200

* Є різниця між сходженням Духа на окремих людей - щоб дати їм на час надприродну силу, і сходженням Його на них, щоб у них жити. 2.261

2. Пророцтва Валаама

! 23:7-10, 19-20, 23; 24:5-6. Варто звернути увагу на месіанське пророцтво. 24:17. Зірка - це метафора для царя (Ис. 14:12), скіпетр - ще одна ознака благословіння (Бут. 49:10). Можливо, в 19 вірші мається на увазі Давид й, потім, Месія. 7.200-201

3. Рада Валаама

Після всіх благословінь і надихаючих пророцтв Валаама ми навряд чи готові сприймати описане в 25 главі. Ізраїль зазнає великої поразки. Замість того, щоб перемагати й поширюватися при Божому благословенні, обраний народ впадає в гріх, і тисячі гинуть від його наслідків. З 31:16 ми довідуємося, що Валаам, не бачачи можливості для прокльону Ізраїлю, порадив моавитянкам запрошувати ізраїльтян для спільного поклоніння Ваалу. Будучи присутніми на моавитських святах і поклоняючись моавитським богам, Ізраїльтяни впали в гріх ідолопоклонства, і, оскільки поклоніння Ваалу часто містило в собі ритуали "родючості", були вловлені гріхом блуда. Внаслідок покарання за гріх загинуло 24 000. 7.201-202.

4. Смерть Валаама

Ефективність ради Валаама, імовірно, дозволила йому одержати гарну винагороду. Але він не зміг скористатися нею повною мірою, тому що незабаром став об'єктом Божої помсти. 31:8. Людина, що пророкувала успіхи Ізраїлю й перемоги в боях, сама стала жертвою війни. Своєю радою він викликав прокльон на Ізраїля, але й сам був проклятий відповідно до свого ж пророцтва. 24:9

У Новому Заповіті Валаам представляється як приклад лжепророка, що возлюбил "винагороду несправедливу" (2 Пет. 2:15). Апостол Юда викриває нечестивців (мрійників), які віддаються звабі винагороди, як Валаам (11). У книзі Відкриття простежується зв'язок навчання Валаама з навчанням

еретиков-ніколаїтів, які, мабуть, брали участь в ідолослужіннях й їхніх аморальних вчинках, що їх супроводжували (2:6, 14-15). 7.202

Міста-сховища

У книзі Чисел є ряд постанов, що стосується життя ізраїльтян у Краї Обіцяному. Одне з них обмежувало можливості для кривної помсти, що, очевидно, мала місце. Убивця навмисний повинен був бути страчений, однак людина, що зробила вбивство ненавмисне, мав можливість укритися. Для цього виділені були шість так званих міст-сховищ; і у випадку, якщо така людина туди удалялася, ніхто не міг на неї покласти руку, звичайно, коли не була доведена навмисність вбивства. Ці міста повинні були бути розподілені з 2-х сторін від Йордану й розтягнуті з півночі на південь, щоб бути доступними з будь-якого місця. Людина повинна була перебувати в цьому місті-сховищі до часу смерті первосвященника, після чого вона могла вийти на волю, і вже ніхто не мав права піднімати на неї руку (Чис. 35:25). В одному сучасному тлумаченні говориться: «У місті-сховищі такий вбивця повинен був перебувати до смерті верховного жерця. Постанова, зміст якої не ясний». Святоотечецька традиція, однак, говорить, що зміст цієї постанови очевидний. Вона має пророчий сенс, вказуючи на смерть Первосвященника Христа, що звільняє людину від рабства гріха й робить її вільною від смерті

КНИГА

ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ

План книги

1-а частина: Перша проповідь Мойсея: “Що Бог зробив для Ізраїлю?”

(Повт. 1:1-4:43).

А. Передмова до Заповіту (1:1-5).

Б. Чудеса, зроблені Богом для Ізраїлю (1:6 - 4:43).

1. Від гори Сінай до Кадеша (1:6-18).
2. У Кадеша (1:19-46).
3. Від Кадеша до Моава (1:1-23).
4. Завоювання Східного Йордану (2:24 - 3:29).
5. Перехід лідерства від Мойсея до Ісуса Навина (3:21-29).
6. Підведення підсумків заповіту (4:1-43).

2-а частина: Друга проповідь Мойсея: “Чого Бог очікує від Ізраїлю?”

(Повт.4:44-26:19).

А. Введення до Закону Божого (Повт.4:44-49).

Б. Повторення й пояснення десяти заповідей (Повт.5:1-11:32)

1. Заповіт великого Царя (5:1-33).
2. Веління вчити людей Закону (6:1-25).
3. Веління завоювати Ханаан (7:1-26).
4. Веління пам'ятати Господа (8:1-20).
5. Застереження від самообману (9:1-10:11).
6. Благословіння й прокляття (10:12-11:32).

В. Додаткові закони (Повт.12:1-16:17).

1. Обрядові закони (12:1-16:17).
2. Цивільні закони (16:18-20:20).
3. Соціальні закони (21:1-26:19).

3-я частина: Третя проповідь Мойсея: “Що Бог зробить для Ізраїлю?”

(Повт. 27:1-34:12).

А. Затвердження заповіту в Ханаані (Повт.27:1-28:68).

1. Спорудження жертівника (27:1-8).
2. Застереження про непокору Закону (27:9-10).
3. Застереження про прокляття (27:11-26).
4. Умови Заповіту (28:1-68).

Б. Палестинський заповіт (29:1-30:20).

1. Підстава Заповіту - сила Бога (29:1-9).
2. Сторони, що складають заповіт (29:1-9).
3. Умови заповіту (29:16-30:10).
4. Затвердження Палестинського заповіту (30:11-20).

В. Завершення служіння Мойсея (31:1 - 34:12).

1. Мойсей покладає відповідальність за дотримання Закону на Ісуса Навина і ізраїльський народ (31:1-13).
2. Бог покладає відповідальність на Ізраїль (31:14-21).
3. Мойсей передає Книгу Закону левітам (31:22-30).
4. Пісня Мойсея (32:1-47).
5. Смерть Мойсея (32:48-34:12).

Книга Повторення закону

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Ким є Павло для богослов'я Нового Заповіту, тим Мойсей для богослов'я Старого Заповіту.

Христос цитує її набагато частіше, ніж інші книги Старого Заповіту (у Новому Заповіті більше 80 посилань).

Післання до Римлян - Повторення закону Нового Заповіту.

Повторення закону - найдовша проповідь у Старому Заповіті.

Повторення закону - Євангеліє від Мойсея.

П'ята книга Мойсеєва відрізняється від інших приблизно так само, як й Ев. від Іоана відрізняється від синоптичних Євангелій. І Повторення закону й Ев. Ін. містять значну кількість нового матеріалу й довгі бесіди Мойсея й Христа. Обидві книги говорять про любов до Бога й вірне служіння Йому.

2. НАЗВА *

Російська назва цієї книги сходить до Септуагінти й невірною перекладу фрази «мишне хатора» (список закону) $\eta\rho'A\Theta\eta$; $\eta\nu\epsilon\nu.m$ (17:18) як «другий або повторений закон» ($deuterono,mion\ tou/to$). Імовірно, таку назва перекладачі застосували, тому що Бог перед входом Ізраїльтян до Краю Обіцяного обнови Свій заповіт. Крім того, у "Повторенні закону" знову ми зустрічаємося з Десятислів'ям. Однак, існують аргументи, які можуть бути наведені проти такої назви:

1. «Повторення закону» - не інший закон, а пояснення першого.
2. «Повторення закону» – не збірник законів. Значна частина матеріалу не має відношення до закону.
3. Краща назва для десяти заповідей - Десятислів'я.

Давньоєврейське «дварим», тобто «слова» - походить від звичаю називати книгу по її початкових словах. Перша фраза "Повторення закону": «Суть слова $\sim y\Gamma b'>h$; h,ae , які говорив Мойсей» (1:1a). Єврейська назва

краще підходить для опису змісту книги. У деяких перекладах цю книгу називають просто П'ятою книгою Мойсеївой.

3. ЦІЛЬ

Мойсей знав, що покоління ізраїльтян, що вийшло з Єгипту, не ввійде до Краю Обіцяного. Навіть самого Мойсея не буде серед тих, хто перейде Йордан і вступить в «землю, у якій тече молоко й мед». На Моавитських рівнинах стояло вже нове покоління ізраїльтян. Заповіт з їхніми батьками не був заповітом, в укладанні якого брали участь вони. Їм потрібно було підтвердити цей заповіт, оновити його й знову присвятити себе Богові. Ізраїльтянам також потрібно було нагадати про Божу вірність і спонукати їх любити Бога всім серцем.

4. АВТОРСТВО *

Старий і Новий Заповіти приписують П'ятикнижжя в цілому Мойсею. Єврейська й християнська традиції так само говорять про Мойсея як автора книги Повторення закону.

Утім, що Мойсей був автором Повторення закону, майже ні в кого не було сумніву ані в середовищі євреїв, ані в середовищі християн, поки не з'явилися в 19-м столітті так звані “ліберальні критики”. Нині існує кілька теорій щодо авторства й часу написання П'ятикнижжя.

1. 12-26 гл. - оригінальна книга, написана, можливо, Єремією в 622 р. (Ю. Веллхаузен).

Один з аргументів цієї теорії заснований на 4 Цар. 22. У правління Іосії в храмі знайшли “Книгу закону”, що спонукала царя до реформ. Інші аргументи: (1) Веління Бога влаштувати для Себе центральне святилище (12:1-14) - тонкий натяк на Єрусалим. Тим часом, говорили критики, ані Єрусалим, ані висоти не залучали особливої уваги євреїв при житті Мойсея. (2) Наявність матеріалу, що відноситься до після-мойсеєвого часу (гл. 34).

(3) Пророкування про розсіювання Ізраїлю й наступне возз'єднання його (4:25:31; 28:20-68; 29:22-28).

2. Теорія сільських левітів. (Тло Радий)

Написана в 701 р. сільськими левітами (опозиція центральної влади).

3. Пророча теорія.

Із пророчих кіл Сівба. Царства (після 722 р.) пророки рушили на південь. Хотіли нав'язати “північні” традиції.

Відповідь критикам

1. Скільки тлумачів - стільки й теорій.

2. Раз і назавжди треба відокремити Повторення закону від реформ Іосії.

1.3 Повторення закону служило підставою для більш ранніх реформ (Іосафата (9), Амасії (8), Єзекії (700)). Ці реформи базувалися на документі, написаному до Іосії.

2.2 Реформи Іосії відображають багато чого з того, чого немає у Повторенні закону (але є в книзі Левіт).

2.3 Беззаконня під час Ісуса Навина, Царств не говорять про відсутність законів.

2.4 У Повторенні закону не говориться дуже чітко про Єрусалим, храм.

2.5 Немає підтверджень, що книга була написана в той час, коли була знайдена. (І чи могла бути нова книга авторитетом для них?)

Образ Христа в книзі Повторення закону

Найбільш ясно про Христа говориться у Повт.18:15: «...Пророка із середовища тебе, із братів твоїх, як мене, спорудить тобі Господь, Бог твій, - Його слухайте» (див.також 18:16-19; Деян.7:37). Мойсей у багатьох відносинах є прообразом Христа, оскільки після Христа він єдиний біблійний персонаж, що виконував три види обов'язків одночасно: обов'язки пророка (Чис.34:10-12), священника (Вих. 32:31-35) і царя (хоча Мойсей і не був царем,

він виконував функції правителя Ізраїля (Чис. 33:4,5). Обом (Ісусу й Моїсею) у дитинстві загрожувала смерть; обидва були спасителями, ходатаями й віруючими в Бога людьми; і обидва були відкинуті своїми братами. Мойсей був одним з найбільш великих людей, що коли-небудь жили на землі, який містив в собі безліч чеснот.

Месіанські пророцтва

У книзі подається важливе месіанське пророцтво: *«Я споруджу їм Пророка із середовища братів їх, такого як ти, і вкладу слова Мої у вуста Його, і Він буде говорити їм усе, що Я повелю Йому; а хто не послухає слів Моїх, які [Пророк той] буде говорити Моїм ім'ям, з того Я стягну»* (Повт. 18:18-19). Мова йде про те, що Христос буде новим Законодавцем, що має владу не меншу, ніж Мойсей. У зв'язку із цим пророцтвом особливого змісту набувають слова Нагорної проповіді: *«Ви чули, що наказано стародавнім: <...>А Я говорю вам...»* (Мф. 5:21-22). Вони спонукають слухачів поставити запитання: по якому праву Ти так говориш? Відповідь схована в цьому пророцтві.

Особливо хочу звернути вашу увагу на наступний вираз: *«Проклят всякий, повішений на дереві»* (Повт. 21:23). Святитель Іоан Златоуст у такий спосіб пояснює його: *«Тому що визначено було тим, які не виконують закон: “проклят всякий, иже не пребудет у всех”* законах, записаних у книзі цій, говорить Мойсей у законі (Повт. 27:26), а Христос як, що виконав закон, не міг підлягати цьому прокльону, то Він замість цього прокльону прийняв на себе прокляття інших, будучи повішений на дереві» [29, т. 6, кн. 1, с. 632]. *«Христос відкупив нас від прокляття закону, ставши прокляттям за нас»* (Гал. 3:13), - пише апостол Павло.

Пророчі слова *«життя твоє буде висіти на волоску перед тобою, і ти боятимешся вдень та вночі, і не будеш певний свого життя»* (Повт. 28:66) крім буквального, мають ще й месіанський зміст. За поясненням блаженного

Феофілакта Болгарського вони водночас вказують і на розп'яття словом "висіти", і на воскресіння словом "життя" [Тлумачення на Євангеліє від Луки 24:25-35].

Ще одне пророцтво міститься в прощальній пісні Мойсея, про що мова буде іти нижче.

Звернення Мойсея

Повторення закону зводиться до наступного:

Вступ (1.5)

По-перше: дії Божі (1.6-4.40). Історичний огляд Слова Яхве (1.6-3.29). Обов'язки Ізраїлю стосовно Яхве (4.6-3.29). Призначення міст-сховищ (4.41-43).

По-друге: Закон Яхве (4.44-26.19). Вимоги Заповіту (4.44-11.32). Вступ (4.44-49). Десять Заповідей (5.1-21). Зустріч із Яхве (5.22-33). Велика Заповідь (6.1-25). Край Обіцяний і його проблеми (7.1-16)

Уроки, взяті з дій Яхве й реакція Ізраїлю (8.1-11.25). Вибір, що стоїть перед Ізраїлем (11.26-32). Закон (12.1-26.19):

Про поклоніння (12.1-16.17). Про владу (16.18-18.22). Про злочинців (19.1-32). Ведення Священної війни (20.1-20). Заключні настанови (26.16-19). Літургічні сповіді (26.1-15). Заключні настанови (26.16-19).

Церемонія, що її належало провести на горі Гевал (27.1-28.68).

По-третє: заповіт з Яхве (29.1-30.20). Мета відкриття Яхве (29.1-29). Близкість Слова Господного (30.1-14). Вибір, що стоїть перед Ізраїлем (30.15-20). Заключні слова Мойсея; пісня Мойсея (31.1-32.47). Смерть Мойсея (32.48-34.12).

ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ

Основний зміст цієї книги виражений у наступних віршах:

"Отже, Ізраїль, чого жадає від тебе Господь, Бог твій? Того тільки, щоб ти боявся Господа, Бога твого, ходив всіма шляхами Його, і любив Його, і служив Господу, Богові твоєму, від усього серця твого й від всієї душі твоєї, щоб дотримував заповідей Господа й постанов Його, які сьогодні заповідаю тобі, щоб тобі було гарно" (10.12-13; див.ст.12-22).

БОГОСЛОВ'Я ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ

1. ХАРАКТЕР БОГА

Книга Повторення закону являє собою чудовий богословський матеріал, що дуже добре викладений і доступний. По ньому ми можемо довідатися про характер Бога й відповістити на запитання, що спонукало Бога вступити в заповітні відносини з людьми й укласти договір з народом ізраїльським. Отже, який Бог, що вирішив вступити у взаємовідносини з людьми?

1.1. Бог є Бог **вічний** (33:27). Він не обмежений простором або часом.

1.2. Наступна характеристика Божественного Заступника - Господь є **унікальний** Бог (Повт. 32:39). Унікальність Сюзерена Ізраїлю може бути представлена потрійно:

- У главі 33:26 Повторення закону Бог описується особливою, винятковою мовою. Йому приписуються *абсолютні* терміни: *"Немає подібного до Бога Ізраїлева, що йде по небу на поміч тобі, а Своєю величністю іде на хмарах."*
- Бог унікальний у *взаємовідносинах з Ізраїлем*: *"Бо питай но про перші дні, що були перше тебе, від того дня, коли Бог створив людину на землі, і від кінця неба й аж до кінця неба: чи бувало щось таке, як ця велика річ, або чи чути було щось таке, як вона?"* (4:32-39). Немає

свідчень, щоб будь-яке божество так багато зробило б для свого народу, як Бог Яхве.

- Він - єдиний Бог. Не існує інших богів. Є тільки Яхве (6:4-6).

1.3. Бог, що відкрився Ізраїлю, є **трансцендентний** і Великий Бог. Цього Бога неможливо осягнути або охопити повністю людським розумом: “тому що Господь, Бог ваш, є Бог богів і Владика владик, Бог *великий, сильний* і страшний, Який не дивиться на обличчя й підкупу не бере...” (10:17; 7:21).

1.4. Але цей самий Бог є **присутнім** серед народу. Він у неприступному світлі, але одночасно й на землі. Інакше - Він іманентний (4:7):”Бо хто інший такий великий народ, що мав би богів, *таких йому близьких, як Господь, Бог наш*, кожного разу, як ми кличемо до Нього?”

1.5. Бог - **Святий** (32:51).

1.6. Бог - **Вірний**. Вірність і відданість Бога обраному народу й заповіту з ним дуже часто підкреслюється в текстах Повторення закону й усього Старого Заповіту (7:9): ”Отже знай, що Господь, Бог твій, є Бог, *Бог вірний*, котрий зберігає заповіт [Свій]...”

1.7. Бог - **Співчуваючий і Той, хто милує**. 4:31 “Господь, Бог твій, є Бог [благий й] *милосердий*; Він не залишить тебе й не погубить тебе...”

1.8. Він – **Бог-Ревнитель**. Звичайно ревності породжують гнів й є цілком законним правом однієї людини по відношенню до іншої, до якої вона має глибокі почуття. Але чим є ревності Бога? Біблія насичена свідченнями про ревності Божі. Ревності подаються як сила позитивна й необхідна. Вони - один з моментів любові, основа любові, вогонь любові. Більше того, ревності - є сама любов, що відображує неприйняття люблячим найменшої зради, але караюча за неї. Це слово розкриває, до яких відносин закликає Бог Ізраїль, і які глибокі почуття має Яхве до цього народу.

Концепція гріха

Основа біблійної концепції про гріх викладена в розповіді про гріхопадіння (Бут.3) і проілюстрована в наступних главах, досягаючи кульмінації в розповіді про потоп (Бут.4-9). У Кн. Чисел гріх Ізраїлю проілюстрований ремством і повстанням. У Повторенні закону він розглядається на фоні заповітних взаємовідносин.

ВПЛИВ ПОВТОРЕННЯ ЗАКОНУ

1. Деякі дослідники Біблії бачать вплив Повторення закону на Самуїла й ілію, Осію й Єремію, і на Христа.

2. Христос тричі знаходив у Повторенні закону сили протистояти спокусам Сатани (Мф.4.1-11; порівн. Повт.8.3, 6.13, 16). Коли Христа запитали, яка із Заповідей є найбільшою, Він привів Повт.6.5.

3. Скільки ж раз цитувалося Повторення закону в будинку Йосипа й Марії, якщо Ісус знав його так добре? У яку кількість будинків, де щоденне "Шема" (Повт. 6.4-5) вимовляється кілька разів, принесла ця Книга віру й натхненність? яка кількість християн знайшли на сторінках цієї Книги допомогу й сили? Кожне із цих вказівок підкреслює те, що Повторення закону є однією з найбільш значимих Книг Старого Заповіту. Вона заслуговує уважного вивчення кожним поколінням.

Благословіння та прокляття (28-30:18)

* Відмінні риси (у порівнянні із стародавніми договорами)

1. Джерело благословінь – Бог (не боги). *Дэбэр* – це не бог, а моровиця, що посилає Бог (28:21).

2. Є благословіння й прокляття.

1. Загальний вступ (28:1).

1.1 Загальні умови.

1.2 Нагорода.

2. Благословіння (28:2-14).

2.1 Благословіння неминучі (2). Женуться за тобою, як собаки за кроликом.

2.2 Форма благословінь (3-6). (1) Альтернативи. (2) Охоплюють все життя.

Місто-поле – меризм (у міському й сільському житті). *Вхід-вихід* – усе, що відбувається тим часом, як я входжу й виходжу.

Характер нещасть.

1. **Божественна участь у нещасті (20-24).** Господь пошле нещастя, не просто дозволить їм уразити тебе (поки не будеш винищений). («Природні» нещастя - від Бога).
2. **Неминучість нещасть (25-35).** Ніхто не допоможе, не зцілишся, не буде захисника...
3. **Публічний характер нещасть (36-37).** (Жах, притча й посміховище).
4. **Іронія нещасть (38-44).** (Посієш багато, збереш мало...)

СВІДКИ ЗАТВЕРДЖЕННЯ ЗАПОВІТУ (30:19-20)

Небо й земля - свідки сталості. І від цих свідків ніде не можна вкритися.

1. Епілог (31-34)

1. Покликання Ісуса Навина (31:1-8).

Мойсей хотів увійти до Краю Обіцяного. Але Господь ставить Ісуса Навина. На жаль, Мойсей не піде. **!Піде Господь!** Без старих лідерів церква не пропаде, а от без Господа... Якщо немає Господа, лідери не допоможуть.

2. Відновлення заповіту (31:9-13). (По закінченні семи років).

3. Національний гімн (32:1-44). Мойсей помре; пісня буде супроводжувати їх все життя.

Смерть Мойсея (1486-1366 У.С.)

"І не було більше в Ізраїлю пророка такого, як Мойсей, якого Господь знав обличчя-в-обличчя,

щодо всіх ознак та чудес, що послав його Господь зчинити в єгипетським краї фараонові та усім рабам його та всьому його краєві,

і щодо всієї тієї сильної руки, і щодо всього того страху великого, що Мойсей чинив на очах всього Ізраїля".

Книга Ісуса Навина

ЗМІСТ КНИГИ ІСУСА НАВИНА

Перша частина: завоювання Ханаана (1:1 - 13:7)

А. Ізраїль готується до завоювання 1:1 - 5:15

1. Ісус Навин поставлений замість Мойсея 1:1 - 18
2. Ісус Навин приводить народ до бойової готовності 2:1 - 5:1
3. Ісус Навин приводить народ до духовної готовності 5:2 - 12
4. Поява вождя воїнства Господного 5:13 - 15

Б. Завоювання Ханаана Ізраїлем 6:1 - 13:7

1. Завоювання центральної частини Ханаана 6:1 - 8:35
2. Завоювання південної частини Ханаана 9:1 - 10:43
3. Завоювання північної частини Ханаана 11:1 - 15
4. Підведення підсумків завоювання Ханаана 11:16- 12:24
5. Незавойовані території Ханаана 13:1-7

Друга частина: заселення Ханаана (13:8 - 24:33)

А. Заселення східного Йордану 13:8 - 33

1. Географічні границі 13:8 - 13
2. Границі між колінами 13:14 - 23

Б. Заселення західного Йордану 14:1 - 19:51

1. Перше поселення в Галгалі 14:1 - 17:18
2. Друге поселення в Силомі 18:1 - 19:51

В. Становлення релігійного суспільства 20:1 - 21:42

1. Шість міст-сховищ 20:1 - 9
2. Обрання міст для Левітів 21:1 - 42
3. Закінчення заселення Ізраїля 21:43 - 45

М. Умови для подальшого заселення 22:1 - 24:33

1. Жертівник-свідок 22:1 - 34
2. Божі благословіння приходять через слухняність 23:1 - 24:28
3. Смерть Ісуса Навина й Елеазара 24:29 – 33

Ханаан: боги природи

Ханааном називалася Палестина в період з 1800 до 1200 років до Різдва Христового. Населення її являло собою результат змішування різних рас, головним чином семітських. До півночі від Ханаана, в Сирії, жив родинний народ. Після завоювання Ізраїлем цієї землі в її північній частині, що греки називали Фінікією, все ж таки збереглися ханаанські держави. Розквіт культури й релігії в них тривав та дуже вплинув на населення сусідніх земель.

Основні відомості про релігію ханаанеян й фінікійців ми одержали в ході розкопок. Були виявлені храми, релігійні предмети, різні написи. Іншим джерелом інформації є давньоєврейські, давньогрецькі й латинські книги. У Старому Заповіті Ізраїлю було дане попередження не мати ніяких контактів з ханаанської релігією. Йому було фактично наказано стерти її з лиця землі, на яку прийшли оселитися ізраїльтяни. (Вихід 23:23-33)

Ханаанські храми

В ході археологічних розкопок були знайдені залишки невеликих храмів у різних містах Ханаана. Ці храми склалися з однієї кімнати для поклоніння. Напроти входу була ніша, в якій, ймовірно, перебувала статуя божества. Поруч були інші приміщення: кімната для жерців або сховища релігійного начиння. Іноді, судячи з товщини стін, ці храми мали й верхній поверх. А знайдені глиняні моделі свідчать про те, що деякі з них мали ще й вежі. Вони, очевидно, використовувалися для спеціальних обрядів, таких як поклоніння сонцю або зіркам.

Якщо храм мав двір, то там, ймовірно, збиралися віруючі під час богослужіння. У той час входити у святилище дозволялося тільки жерцям. Надворі міг встановлюватися великий вівтар, а дрібний вівтар перебував у самому будинку храму. Виявлені кістки свідчать про те, що в жертву звичайно приносилися ягнята й цапенята.

У деяких храмах установлювалися кам'яні колони. Одна частина їх була пам'ятниками померлим, інша частина символізувала богів. Символи богів служили об'єктами поклоніння: їх покривали прекрасними тканинами, і релігійні процесії виносили їх із храму на огляд віруючих. Стародавня назва таких храмів була бетхел, що означає "житло бога", тобто передбачалося, що в них жили боги. Поклоняючись богам, вавилоняни сподівалися на полегшення своїх труднощів шляхом молитов. У цих молитвах вони сповідалися у своїх помилках і вихваляли богів. Однак це робилося в дуже загальних виразах. При цьому визнавалося, що людям не дано повністю зрозуміти, як їм варто чинити в житті.

Історичний фон

1. Автор книги Ісуса Навина невідомий.

Автор книги Ісуса Навина точно не встановлений, хоча щодо авторства цієї книги відомі наступні факти:

а). Автор був очевидцем описуваних подій.

Характер написання даної книги свідчить про те, що її автор був очевидцем більшості описуваних подій, тому що їхній опис має дуже ясний і детальний характер, і час від часу оповідання йде від першої особи із вживанням займенників «ми» і «нас», як, наприклад, в Іс.Н.5:6.

б). Даній книзі властив єдиний стиль написання.

Єдиний стиль написання даної книги свідчить про те, що більшу частину даної праці виконав один автор.

в). Ісус Навин, мабуть, є автором деяких писань.

Він записав слова Заповіту, з якими він звернувся до Ізраїлю «у книгу Закона Божого» (Іс.Н.24:26), що народилася з його прощального звернення, записаного в главі 24. До того ж, Ісус відповідав за розвідування Ханаанської землі, про яку йому довелося написати в книзі (Іс.Н.18:9).

г). Деякі розділи даної книги не могли бути написані Ісусом. У книзі є невеликі розділи, які просто не могли бути написані Ісусом. До них відносяться записи про його смерть (Іс.Н.24:29 - 30), а також вірність Ізраїльського народу після смерті Ісуса (Іс.Н.24:31). Можливо, священик Елеазар дописав деякі розділи, а замітку про смерті Елеазара (Іс.Н.24:33) записав його син Фінеес. Відповідно до іудейської традиції, як стародавньої, так і сучасної, авторство даної книги приписується Ісусові Навину. У наші дні серед консервативних християн думки приблизно рівною мірою розходяться. По суті, немає нічого, що дає підстави заперечувати те, що більша частина книги написана рукою Ісуса Навина. Але важливо визнати, що встановлення автора даної книги не є вирішальним чинником при вивченні біблійного тексту.

2. Книга Ісуса Навина була написана незабаром після описуваних подій

Книга була написана трохи згодом після того, як відбулися події. Якщо завоювання Ханаана відноситься приблизно до 1400 р. до нашої ери, то дана книга була написана після цієї дати. Оповідання книги Ісуса Навина охоплює близько 24 років. Після підкорення Ханаана, Ісус Навин розділив землю, розселив коліна ізраїльські на відповідних територіях і займався державними справами до своєї смерті.

Образ Христа в книзі Ісуса Навина

Хоча в цій книзі немає прямих месіанських пророцтв, Ісус Навин є явним прообразом Христа. Його більш точне ім'я «Иешуа», що означає «Іегова - порятунок», є єврейським еквівалентом імені Ісус. Його переможне введення свого народу в їхні володіння передвіщає про Того, Який “приведе багатьох синів у славу” (Євр.2:10). “Віддяка Богові, Що дає нам постійно тріумфувати в Христі” (2Кор.2:14; Рим.8:37). Ісус, який був послідовником Мойсея, здобув перемогу, яку не зміг одержати сам Мойсей. Це вказувало на

те, що Христос перемінить закон Мойсеїв і здобуде перемогу, непідвласну закону (Іоан.1:17; Рим.8:2- 4; Гал.3:23-25; Євр.7:18-19).

Вождь війська Господнього (Іс.Н.5:13-15), якого зустрів Ісус, мабуть, був образом Христа до Його втілення (Іс.Н.5:15; Вих..3:2).

Червлена мотузка Раав вказує на порятунок у крові Христа (Євр.9:19-22), і, до свого здивування, ми знаходимо ім'я цієї язичеської жінки в родоводі Ісуса Христа.

Введення в книгу Ісуса Навина

Образ Ісуса Навина в мідраші

В інтерпретації мідраша виділяється одна істотна тенденція аналізувати життя Ісуса-завойовника за зразком життя Мойсея- законодавця. Як і Мойсей, Ісус виявляється чудесно врятованим з води: дитиною його проковтнув кит, який потім виблював його непошкодженим недалеко від берега. Тяжкоустому й тяжкоязику Мойсею було доручено вивести Ізраїль із Єгипту; згідно мідрашам, Ісус Навин був людиною дуже глупою, але його служіння Мойсею було настільки відданим, що Бог винагородив його, зробивши спадкоємцем останнього й доручивши велику місію - ввести народ ізраїльський до Краю Обіцяного. Таким Ісус представлений у Мідраш Таннаїм, найбільш древньому коментарі до Повторення закону й у деяких інших текстах. Прагнення до паралелізму Мойсей - Ісус Навин, вочевидь, мало для таннаїв відправною крапкою сам священний текст, де цей паралелізм є в наявності:

1. Як Мойсей, так і Ісус одержують завдання безпосередньо від Бога;
2. Обидва прямують попереду народу, виводячи Ізраїль, перший - з Єгипту, другий - з пустелі;
3. Обидва дивним образом проводять народ через воду, перший - чрез Червоне море, другий - чрез Йордан;
4. Обидва, нарешті, перед смертю дають Ізраїлю великі настанови.

Для нас цей паралелізм дуже важливий, бо так само вибудовуються два інших паралелізми: Мойсей - Ісус Христос й Ісус Навин - Ісус Христос. Перший паралелізм бере початок у Новому Заповіті, другий - у працях ранньохристиянських авторів.

Християнське тлумачення.

Які принципові лінії святоотцовської інтерпретації книги Ісуса Навина? Дуже схематично можна говорити разом з Розаріо Скон'ямільо, який в свою чергу спирається на праці Дан'єлу, про три типологічні лінії в інтерпретації:

а). «Типологія Матфея». Всі старозаповітні пророцтва й прообрази виконуються на Ісусі Христі (як це є в Євангелії від Матфея). Приміром, перемога Ісуса Навина над Єрихоном - образ перемоги Ісуса Христа над миром. Ця типологія розкривається насамперед тими християнськими авторами, які прагнули показати послідовність і взаємозв'язок між Старим і Новим Заповітами.

б). «Типологія Іоана». Старозаповітні образи співставляються з життям Церкви та її таїнств. Так, перехід Йордану розглядається як прообраз хрещення. Цей аспект інтерпретації був кращим у катехізисах староданьої Церкви.

с). «Типологія Філона» (психологічна). Як відомо, Філон Олександрійський - перший, хто застосував метод грецької алегорії до тлумачення Священного Писання. Як Філон алегорично зв'язував біблійні оповідання зі станом людської душі, так слідом за ним і багато отців Церкви знаходили в історичних описах Біблії описи внутрішнього світу людини.

Приміром, в битвах Ісуса Навина проти ханаанських народів отці вбачали описи духовної боротьби проти власних ворогів: пороків, гріхів, бісів і т.п. Так, Ориген говорить, що хананеїв, ферезеев й ієвусеїв ми носимо в собі. Психологічний екзегетичний метод, що був розвинений

олександрійським, а потім каппадокійським богослов'ям, широко застосовувався в стародавній аскетичній літературі.

Звичайно ж, жодна лінія інтерпретації не виключає двох інших: часто в отців ми зустрічаємо синтез двох, і навіть трьох моделей.

Відповідно до цих ліній інтерпретації будуються святоотцівські тлумачення книги Ісуса Навина. Основних типів тлумачення книги два: еклезиологічний та есхатологічний.

Коли книга прочитується в еклезиологічному ключі.

Тоді пустеля - це світ, Йордан - це хрещення, Край Обіцяний - це Церква: під керівництвом Вождя - Ісуса віруючі його словам водами хрещення переходять з пустелі гріха в Церкву.

Хананеї з їхніми твердинями означають у такому випадку духовну битву християнина зі страстями.

У символіці есхатологічного читання.

1. Йордан є границею між цим, земним життям і майбутнім, небесним.
2. Води йорданські - смерть, перехід у життя вічне, в Небесний Ханаан.
3. Хананеї - злі біси небесних митарств.
4. Тільки в разі, коли нас веде Ісус, ми можемо не лякатися смерті, можемо вступити в небо.

Коментар до будь-якої старозаповітної книги повинен містити в собі три компоненти:

- 1) традиційне іудейське тлумачення;
- 2) традиційне християнське тлумачення;
- 3) сучасні досягнення біблійної науки.

До сполучення цих трьох компонентів і буде прагнути автор на наступних сторінках цієї роботи.

Значення: Ім'я Ісуса

«І назвав Мойсей Осію, сина Навина, Ісусом» (Числ. 13:17; Євр. Біблія - 13:16).

Вже в спекуляціях Філона Олександрійського звертається увага на те, що разом із зміною імені Осії на ім'я Ісус відбувається і зміна значення імені сина Навиного. Імена Осія (iwvḥ) і Ісус (iwvḥy) не ідентичні (хоча й мають загальний корінь): перше означає, згідно Філону, «врятований», друге - «порятунок Господень»: Мойсей міняє ім'я Осія на ім'я Ісус, трансформуючи те, що символізує якась якість, в істотний стан цієї якості. Осія - врятований - індивідуум з якоюсь якістю, в той час як Ісус - порятунок Господень - є ім'я кращого можливого стану». Нове ім'я слуги Мойсеєва означає перехід до «порятунку в собі», воно не зв'язано більше з індивідуумом як таким, але зі спасінням від Господа.

Зміна імені в Біблії завжди передуює якійсь особливій місії. Зв'язок між ім'ям і персональною ідентичністю був значно більш міцним в стародавніх культурах, ніж в наш час. І сьогодні ще в деяких суспільствах Азії, Африки й Океанії особисте ім'я залежить від середовища, часто коротко описує сімейний стан, а також особливу роль, яку носій імені покликаний виконувати.

СТРУКТУРНА СХЕМА КНИГИ ІСУСА НАВИНА

ПІДГОТОВКА ЗАВОЮВАННЯ ВОЛОДІННЯ НАСЛІДУВАННЯ

До війни	Військовий похід	Поділ землі	Ряд благословінь
Іс.Н.1:1	Іс.Н.6:1	Іс.Н.13:1	Іс.Н.22:10

Завоювання Ханаана (Іс.Н.6:1 - 12:24)

ВІЙСЬКОВІ ПОХОДИ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ

ПІВДЕННИЙ

ПІВНІЧНИЙ

УЗАГАЛЬНЕННЯ

Перемога була здобута завдяки вірі. Ці завойовницькі походи проходили по черзі. І хоча ізраїльтяни зазнали поразки через гріх (7:1), перемога повернулася до них, коли вони покаялися й усунули гріх (8:1).

І Підготовка до війни

Спостерігачі

Із всіх оповідань книги Ісуса Навина цій історії пощастило, мабуть, більш за всіх - образи Раав і спостерігачів привертали до себе погляди дуже багатьох стародавніх іудейських і християнських екзегетів.

1. Ким були спостерігачі, послані Ісусом оглянути землю і Єрихон? Масоретський текст затверджує, що Ісус послав двох спостерігачів (wḡx, 2:1). Мідраш Бемидбар Рабба, присвячений книзі Чисел, відредагований у пізньосередньовіччя, пропонує читати слово wḡx як синонім wḡx, ремісник. Згідно Бемидбар Рабба, спостерігачі вдали з себе продавців горщиків і ніхто їх не розсекретив.

2. Раббі Шимон бен Іцхак пропонує читати це слово в значенні «глухий» й інтерпретує так: «Прикинулися глухими (,uwḡx) і так розкрили їх (жителів Єрихона. - Арс.) секрети» .

3. Кводвультдеус (†454), маловідомий церковний письменник, що жив у Карфагені, вбачає в образі двох спостерігачів, посланих Ісусом Навином, прообраз двох інших посланців: «Також наш Господь Ісус послав двох розвідників, які струсили землю проповіддю Першого пришествя, тобто Захарію і його сина Іоана» .

4. У Фульгенція Руспійського (†532), який був названий «другим Августиним», співгромадянина Кводвультдеуса, зустрічаються міркування про те, що два спостерігачі прообразовали собою два заповіді, Старий і Новий, а також дві заповіді про любов, любов до Бога й любові до ближнього

Образ Раав, автор раббі Авва бар Кагана

В Resiqta Rav Kahana, досить ранньому мідрашитському пам'ятнику, походження якого деякі дослідники відносять до другої половини III століття, автор, раббі Авва бар Кагана протиставляє поведінку Раав-блудниці поведінці ізраїльського народу. Образ поведінки першої служить для викриття Ізраїлю: знехтувана жінка-блудниця, до того ж не єврейка, виявляється здатної засоромити Ізраїля:

1. «Про Раав написано: Отже, запрягніть мені Господом, що, як я зробила вам милість..." (Нав. 2:12). А про Ізраїль написано: "...клянуться неправдою" (Єр. 5:2).

2. Про Раав написано: "...що ви збережете в живих батька мого й матір мою" (Нав. 2:13). А про Ізраїль написано: "..у тебе батька й матір злословлять" (Єр. 22:7).

3. Про Раав написано: сама відвела їх на дах (Нав. 2:6). А про Ізраїль написано: на дахах вклоняються воїнству небесному (Соф. 1:5).

4. Про Раав написано: сховала їх у снопах льону (Нав. 2:6). А про Ізраїль написано: говорять дереву: «ти мій батько» (Єр. 2:27).

5. Про Раав написано: сказала їм: ідіть на гору (Нав. 2:16). А про Ізраїль написано: на вершинах гір вони приносять жертви (Ос. 4:13).

6. Про Раав написано: дайте мені вірний знак (Нав. 2:12). А про Ізраїль написано: кожний обманює свого друга (Єр. 9:5).

От те, що було написано до безчестя Ізраїлю й до похвали Раав.

I -1 Підготовка й вступ у до Краю Обіцяного

Відкриває історичний розділ книга Ісуса Навина. Ця книга за своїм змістом тісно пов'язана із П'ятикнижжям. В ній яскраво описується, як виконуються добрі обітниці, які Господь дав патріархам і через Мойсея - всім ізраїльтянам.

Особливу увагу в ній приділено підготовці й початковому етапу завоювання краю обіцяного. При підготовці до вторгнення в Ханаан Ісус Навин, як раніше Мойсей, відправляє двох спостерігачів в Єрихон. Погляд на карту негайно покаже нам, що це місто займало ключове положення в цій місцевості й мало стратегічне значення з погляду оборони Ханаана від вторгнення з південно-східного боку. І тому перше, з чим зіштовхнулися ізраїльтяни, - це з необхідністю захопити Єрихон, що відкрило б їм шлях далі. Ісус Навин посилає туди двох спостерігачів, яких там виявляють, але їх рятує блудниця Раав. Вона приховує їх і дає їм можливість бігти. Раав говорить їм, що вона знає, що Бог видав це місто й цей народ ізраїльтянам, і просить їх, щоб вони, коли захоплять це місто, зберегли весь будинок її (Нав. 1:12-13). Спостерігачі обіцяють виконати її прохання і як знак, який повинен послужити тому, щоб її будинок залишився недоторканим, вони наказують їй прив'язати червоних кольорів мотузку до вікна.

У святоотцівській традиції цей знак інтерпретується як прообраз спокути кров'ю Христовою всіх віруючих.

Повертаючись до теми, яка вже піднімалась раніше, теми праведності й аморальних, на наш погляд, вчинків, скажемо кілька слів і про Раав.

Блудниця Раав, що прийняла в себе шпигунів, сховала їх і дозволила їм бігти від переслідувачів, фактично стала зрадницею, вона зрадила своє місто в обмін на збереження своєї родини. Але формулює це вона не так: нехай все місто згорить, тільки б я й моя родина були живі. Ні, вона говорить: **«я знаю, що Господь віддав землю цю вам» (Нав. 2:9)**, – саме це є для неї вирішальним. Усі про це знали, але ніхто, крім неї, не захотів покоритися. Побачивши дію Божу, побачивши наближення Бога, вона залишає все і йде на це зрадництво заради того, щоб бути разом з обраним Божим народом. І Господь її приймає: у родоводі Спасителя ми знаходимо також і Раав.

Тут саме показується, що було в старозаповітні часи головним для людини - віра. Заради цієї сміливої віри, заради бажання переступити через

все, щоб бути з Богом (заради того, щоб бути із Христом), старозаповітним людям все інше прощається.

Перше чудо при вступі євреїв у до Краю Обіцяного – це перехід через Йордан (Нав. 3). Священики, що несуть ковчег, наблизилися до Йордану, і як тільки вони в нього ввійшли, вода зупинилася й стояла стіною доти, поки не перейшли всі ізраїльтяни. Цим чудом Бог прославив Ісуса Навина, і всі євреї довідалися, що Господь буде з ним, як був з Мойсеєм. Ісус Навин повелів народу поставити два пам'ятники: один з 12 каменів на дні Йордану й другий на березі на згадку про цю подію. **Святитель Григорій Нисский говорить, що «Ісус Навин, поклавши в потоці 12 каменів, мабуть, цим передобразив 12 учнів, служителів хрещення»**, і після цього чудесного переходу говориться, що стали сини Ізраїлеві боятися Ісуса Навина, як боялися Мойсея (Нав. 4:14). Прославляння Ісуса Навина після цього чуда на Йордані прообразує те, що Господь Ісус Христос прославився й став відомим теж після хрещення в Йордані.

Потім євреї поставили стан у Галгалі (Нав. 4:19), де Ісус Навин обрізав тих, хто не був обрізаний під час мандрівки по пустелі. Тут євреї зробили Великдень. У ці дні перестала випадати манна й ізраїльтяни почали харчуватися плодами краю обіцяного.

Коментуючи обрізання, зроблене в Галгалі, блаженний Феодорит зауважує, «що обрізані піддалися різним наріканням і винищенню, а необрізані врятувалися, батьки загинули, а діти прийняли обітницю... Тому що Аврааму Владика Бог, передзвістивши час преселення, повелів обрізатися, а від тих, які звільнилися від єгипетського рабства й жили в пустелі, не зажадав зберігання цього закону й не покарав їх за порушення його, тому що, вони як ті, що жили окремо й були вільними від змішування з народами іноплеменними, не мали потреби в цьому знаменні. Але коли Бог увів їх нарешті до Краю Обіцяного, тоді повелів обрізатися, щоб змішування з іноплеменниками не зашкодило благочестю» [73, с. 198 - 199].

I-2 Взяття Єрихона

У біблійній археології Єрихон - яблуко роздору між прихильниками раннього й пізнього датувань появи Ізраїлю в Палестині. Кожна археологічна школа прагне інтерпретувати дані розкопок у свою користь. Серед сучасних прихильників раннього датування можна виділити Бимсона й Вуда. Обое американських вчених відносять взяття Єрихона до XV-XIV вв, що відповідає традиційному датуванню, і співвідноситься із висновками Гарстанга. Не зупиняючись на докладному огляді сучасних робіт, присвячених розкопкам Єрихона, слід зазначити, що більшість археологів й істориків Ізраїлю схильні, особливо починаючи із другої половини 50-х років минулого століття, коли були опубліковані висновки британо-американської експедиції під керівництвом К. Кеніон, відкидати те, що Єрихон міг представляти собою значну військову перешкоду на шляху ізраїльтян. А деякі прихильники пізнього датування появи Ізраїлю в Палестині (XII в) взагалі думають, що за часів цієї появи Єрихон являв собою купу руїн. Відповідно до біблійного оповідання, так воно й було, адже довгі століття Єрихон залишався під прокльоном Ісуса Навина (Нав. 6:25 - 3Цар. 16:34).

Приймаюче раннє датування Виходу й захоплення Палестини (XV-XIV вв) немає необхідності ані спростовувати висновки Кеніон, що датує останні гончарні вироби Єрихона другою половиною XIV століття, ані відкидати історичність 6-ї глави книги Ісуса Навина, що не залишає в читача сумнівів у військовій могутності міста, повного людей сильних (6:1).

Ще на початку XX століття деякі вчені, починаючи з Альта й Нота, пропонували вважати оповідання 6-ї глави винятково епічною сагою. В наш час багато хто бачить тут вже не епос. Де Вє у своїй монографії пише: «Нав. 6 не є тільки лише епосом, але ґрунтується на історичному спогаді якогось взяття Єрихона. Це було поселення бідне, погано, або зовсім не укріплене, однак було важливо підкорити його мешканців раніше проникнення в гори. Традиція дає цьому першому в краї обіцяному "захопленню" епічне й

священне значення». Також Хосе Луїс Сикре, професор папського Біблійного інституту в Римі, намагається знайти в оповіданні "історичне ядро". Тому що Єрихон був завойований у суботу, тобто у святій час, Ісус оголосив святим також все місто й видобуток. Згідно мідрашам, саме це було причиною того, що місто й усе, що в ньому були оголошені заклятими (Бемидбар Рабба, 14, 1). Але хтось заволодів військовим видобутком, і Бог викрив гріх, і винний був знайдений за допомогою жереба по велінню Божому.

Початок завоювання краю обіцяного

Далі описується взяття Єрихона. Ізраїльтяни протягом шести днів обходили із трубами й ковчегом заповіту навколо міста, і після того, як вони в сьомий день обійшли Єрихон сім разів і вострубили в труби, стіни міста звалилися.

З Єрихона рятується тільки Раав. Ісус Навин повелів народу: «Місто буде під закляттям, і все, що в ньому, – Господу, тільки Раав блудниця нехай залишиться в живих, вона й усякий, хто в неї в будинку, тому що вона сховала посланих, яких ми послали» (Нав. 6:16). **Святитель Іоан Златоуст пише: «Ісус Навин, що говорить: «блудниця там буде жива», був прообразом Господа Ісуса, що говорить: блудодійки й митарі випереджають вас у Царство Небесне (Мф. 21:31)» [цит. по: 59, с. 155].**

Слово «закляття», по-єврейськи «херем», що багаторазово зустрічається в книзі Ісуса Навина, означає, що нічого з видобутку не повинне бути захоплене, але повинне бути все знищено: населення й всі речі, які йому належать. Тому книга ця досить жорстока: іде суцільна різанина, винищуються цілі міста, спалюється все, що в них є. Ісус Навин присягаю: той, хто відновить Єрихон, той буде проклятий (Нав. 6:25). Книга Ісуса Навина знову ставить перед нами проблему жорстокості в Старому Заповіті. Її гострота пов'язана з тим, що веління вигнати всіх хананеєв виходить від Самого Бога.

Чому не можна було мирно прийти, перевиховати всіх хананеїв і жити з ними у мирі й благополуччі?

Ви напевно знаєте приклади й знаєте з історії, що коли якийсь кочовий народ захоплює територію, де є осіле населення, то зазвичай через сто років відбувається асиміляція. Причому, хто кого асимілює? Хлібороби кочівників. Якби ізраїльтяни захопили Палестину разом з усіма хананеями, які там жили, то через сто років, швидше за все, від ізраїльтян нічого вже не залишилося б, а були б всі ті ж самі хананеї з додаванням єврейської крові, що роблять свої обряди й служать своїм язичеським богам.

А культ у них був у гірших традиціях стародавніх часів, тобто із приношеннями в жертву дитин, з ритуальним блудом і т.д. Можна сказати, що міра беззаконня цих народів вже здійснилася. Таким чином, ізраїльтяни виступили як знаряддя Божественної кари. Точно так само, як згодом у цій ролі виступили Асирія й Вавилон.

Тема: Битва за Гаваон

Союз гаваонитян і підлеглих їм міст із Ізраїлем був викликом розташованому всього в 9 км від Гаваона Єрусалиму. Єрусалимський цар посилає послів в аморейські міста Хеврон, Іармуф, Лахіс й Еглон для того, щоб, склавши військову коаліцію, протистати Ізраїлю, а також вразити Гаваон за те, що він уклав мир з Ісусом і синами Ізраїлевими (10:4). Телль-амарнська переписка підтверджує, що напередодні нападу хабиру єрусалимський цар звернувся до царя Хеврона із проханням надати військову допомогу.

Іерусалимський цар, що виступає як глава цієї коаліції - Адоніседек (10:1,3), qdj=ynda. LXX ототожнює його з Адоні-Везеком, що згадується в Суд. 1:5-7. У Нав. 10 ім'я пануючого передане LXX як Adwnibezek. (Порівн. qzb ynda у Суд. 1). Таким чином, неясно, чи йде в різних біблійних книгах мова про різні особи або про одну й ту саму.

Чому ієрусалимський цар достатньо сильно злякався (10:2), коли довідався, що жителі Гаваона уклали мир з Ізраїлем й залишилися серед них (10:1)?

В амарнську епоху Ієрусалимське царство поширювалося до 25 км на північ, містячи в собі Гаваон і Вефорон. За деякий час до описуваних у книзі Ісуса Навина подій царство пережило перший симптом свого послаблення - повстання Вефорона проти Єрусалима, про що свідчить лист EA290 тель-амарнської переписки. Окупація Ізраїлем Галгала, що відрізав Єрусалим від Йордану, непокора Вефорона й вступ чотирьох міст, які відкривали вхід у долину Сефела (Гаваона, Кефіри, Беєрофа й Кіріат-Іарима), в союз із Ізраїлем не могли не турбувати єрусалимського монарха. По суті, до цього моменту Єрусалимське царство обмежувалося лише Єрусалимом із прилеглими навколишніми територіями. Хеврон перебував в 31 км на південь від Єрусалима й, безперечно, був від нього незалежний. Як видно, у Хеврона була достатня військова сила. Крім того, Хеврон був у дуже вигідному стратегічному становищі, він перебував на дорозі, що зв'язує Єрусалим з Вірсавією, і далі - з Єгиптом; крім того, саме через Хеврон здійснювалися зв'язки мешканців Юдейського нагір'я з долиною Сефела. Іармуф (= Хирбет-Іармук, 30 км на південний схід від Єрусалима), Лахіс (= тель ед-дувейр, 6-7 км на південний схід від бет-губрина) і Еглон (місце розташування не з'ясовано, скоріш за все - локалізується в тель ес-несі, в 11 км на південний схід від Лахіша) примкнули до цього військового союзу. Тільки об'єднаними зусиллями всіх, думали вони, можна протистояти настільки загрозливому ворогові, яким виявився Ізраїль.

Коаліція Царів

Коли коаліційні війська аморейських царів розташувалися станом поруч Гаваона (10:6), гаваонітяни післали в Галгал і викликали на допомогу Ісуса. Подальше оповідання знову говорить про Боже втручання в хід подій.

Сам Господь готовий дарувати перемогу ізраїльтянам. Вона вже дарована. І сказав Господь Ісусові: не бійся їх, тому що Я видав їх у руки твої: ніхто з них не встоїть перед лицем твоїм (10:8). Ці слова Небесного Предводителя надихнули Ізраїль, вселили в нього впевненість у перемозі. І хоча воїни були чоловіки хоробрі (10:7), хоча й напали вони на неприятеля раптово (10:9), без підтримки згори не могли здолати їм лихого супротивника. Саме Господь, відзначає священний письменник, навів на амореїв замішання, коли вони побачили Ізраїльтян (10:10). У сильному замішанні вони кинулися втікати. Коли ж вони бігли від ізраїльтян по сході з гори Вефоронської, Господь кидав на них з небес великі камені до самого Азека, і вони вмирили; більше було тих, які вмерли від каменів граду, ніж тих, кого повбивали сини ізраїлеві мечем (10:11).

З тексту не ясно, чи йде мова про метеорити або про величезний, немов камені, град. Абель думає, що це був метеоритний дощ вперемішку із великим градом. **Найбільша коли-небудь, зареєстрована градина важила 1 кг. В 1980 році градом убило жінку в Мюнхені. У Трансваалі (ПАР) нерідкими є випадки, коли від граду гине худоба.** Подання про те, що Бог допомагає обраним своїм за допомогою екстраординарних атмосферних явищ було близько народам Близького Сходу. Юнгер приводить два тексти - один хеттський й один вавилонський - що описують схоже з біблійним явище. Найцікавіший вавилонський текст "Послання Саргона богам". У ньому так описується один з боїв: "Адад шалений, син Ану, відважний, випустив свій великий лемент проти них. І тоді за допомогою потопу хмарного й граду (букв.: каменів небесних) знищив повністю тих, що залишалися".

Сонцестояння при Ісусі Навині

Апологет Священного Писання Ясиницький приводить деякі астрономічні докази й історичні підтвердження дійсності події.

Він, зокрема, пише: "Американський професор Тоттен вивчив це питання з астрономічної точки зору й опублікував результати своїх докладних і складних обчислень, які привели його до досить чудового відкриття. Беручи до уваги дні рівнодень, екліпси й т.п. і ведучи обчислення від наших днів до дня Ісуса Навина, він виявив, що цей день припадав на середу. З іншого боку, зробивши обчислення від дати створення миру до дня Ісуса Навина, він знайшов, що день цей припадав на вівторок. На підставі обох обчислень він затверджує, що ніякі математичні обчислення не дають можливості уникнути того поняття, що ціла доба виявляється додатково включеною в історію світу. Крім того, Е.В. Маундер, член Королівської Обсерваторії в Гринвічі, в одній зі своїх статей, присвяченій цьому питанню, показує, що йому вдалося не тільки встановити місце, на якому перебував у той момент Ісус Навин, але також і саму дату й час дня, коли ця дивовижна подія почала відбуватися... Проф. Тоттен подає наступний висновок: абсолютно безсумнівний факт, що людство ніколи не ухилялося від точного тижневого переліку днів, і що субота нашого часу дійшла до нас від Адама..." . Згідно Ясиницькому, довгий "день Ісуса Навина" міг бути або результатом уповільнення обертання землі, або результатом рефракції сонячного світла .

Той самий автор приводить і деякі історичні підтвердження події. Зокрема, він посилається на китайські й індійські джерела: "Китайський переказ знаходиться в книзі знаменитого китайського філософа Хуайнам Дзу, у якого є такий текст: "Князь Ян-лу (1053-1058 до Р.Х.), борючись проти ханської (?) армії й боячись, що наступить вечір і перешкодить його перемозі, підняв спис і погрозив їм призахідному сонцю, що негайно повернулося назад на небі на відстань трьох знаків зодіаку (6 годин)".

Індуський переказ... згадується в праці Хамільтона "Ключ до хронології індусів"... Він описує його в такий спосіб: "...В 1651 році (літопис Розжарюй, відповідає 1451 р. до Р.Х...) сонце сповільнило свій рух і не заходило, заслухавшись благочестивим співом Акруна, що вихваляв чесноти Кришну, під час подорожі останнього в Биндребен. Коли ж він прибув туди в цілості й збереженості, сонці зайшло із запізненням біля дванадцяти годин". Неважко, - каже апологет, - дослідити у всіх цих дивних сказаннях перекручене повідомлення про день Ісуса Навина" .

Чому ж вождь ізраїльтян повелів сонцю й місяцю зупинитися?

Для того, щоб завершити бій, побити ворога, Аморєя (10:12). Однак, як думають деякі біблеїсти, не тільки. Деякими пропонується містична інтерпретація слів Ісуса Навина. Так, Дус думає, що Шемеш (сонце) і Йярех (місяць) були богами-охоронцями Гаваона. Ісус забороняє їм брати участь в баталії, оскільки в цьому немає необхідності, адже Сам Господь, Творець і Володар небесних світил, боровся за Ізраїль (10:14). Однак, хоча Шемеш і Йярех і були ханаанськими божествами, археологічних даних про те, що вони були заступниками Гаваона, немає. Крім того, гаваонітяни були союзниками Ізраїлю, і більш логічним був би наказ їхнім богам воювати, а не стояти.

Стародавні екзегети, юдейські й християнські, звертають пильну увагу на чудо із сонцем, описане в книзі Ісуса Навина.

1. Згідно "Іудейським Стародавностям" Йосипа Флавія, "день тоді продовжився для того, щоб настання ночі не перешкодило повній перемозі євреїв". Як й "камені з неба", які для Йосипа є "надзвичайно великим градом", у цьому диві виявилася підтримка згори, щоб Ісус "переконався в тім, що Господь Бог допомагає йому" .

Есхатологічне значення дива

2. Ориген пояснює цю чудесну подію есхатологічно. Для нього довгий день битви під Гаваоном прообразує кінець світу, що настав із пришествям Спасителя. "Пришестя Спасителя було вже кінцем світу. Втім, Він Сам говорив: "Покайтеся, тому що наблизилося Царство Небесне" (Мф. 4:17). Він продовжив і сповільнив день кінця, перешкодив йому наступити. Бог Отець, Який бачив, що порятунок народів міг здійснитися тільки через Ісуса, говорить Йому: "Проси в Мене, і дам народи в спадщину Тобі й края землі у володіння Тобі" (Пс. 2:8). Отож, доки не здійсниться обіцянка Отця, доки церкви ростуть за рахунок різних народів, день цей буде тривати й захід відкладатися. Сонце, яке не заходить, продовжує сяяти, сонце правди випускає промені істини в серця віруючих" . Отже, сонце в Оригена - це Христос, втілена Істина; гаваонітяни - звернені з язичників; битва під Гаваоном - духовна війна віруючих з тьмою світа цього, з невір'ям. Подовження або скорочення триваючого останнього дня, під час якого Христос сяє незмінню, залежить від готовності Церкви, від її наповнення спасеними із всіх народів. Таким чином, Останній День для Оригена - поняття не настільки хронологічне, скільки сотеріологічне. "Той самий Господь знає як подовжити день часу порятунку, і знає, як скоротити день, коли наступає час мук і загибелі" .

"Наш Господь Ісус простяг світло й подовжив день як для порятунку людей, так і для руйнування сил зла" . Ця переможна битва із силами зла повинна вестися кожним християнином, протягом всієї історії. Прокопій Газський повторює цю думку Репетувагена, говорячи, що день боротьби з ворогами продовжується, "щоб борючись під керівництвом Ісуса, я розбив моїх супротивників" .

Христос - Сонце Правди, що випускає, як говорить Ориген, промені свої в серця віруючих. У стародавній аскетичній літературі часто говориться про те, що той, хто стоїть в добродієльному житті, повинен утримувати в собі

Христа, в чому й складається аскетична дія. Преп. Максим Сповідник прикладом Ісуса Навина побуджує свого читача до такого діла: "Блаженний той, хто затримує у собі, за прикладом Ісуса Навина, заповітне Сонце правди - міряло для тутешнього життя, обмежуюче порок й невідання, що допомагає йому примусити втекти лукавих бісів, що повстають на нього," .

3. У зв'язку із цим чудом блаженний Феодорит говорить, що «цим прообразується дивовижна дія Спасителя. Коли пророк боровся - сонце стало, і коли Спаситель наш зруйнував смертю смерть, утримало сонце промені свої, і опівдні наповнила всесвіт темрява».

4. Святитель Амбрось Медіоланський говорить, що «сонце стало, тому що в Ісусі Навині пізнало образ майбутнього, тому що не своєю силою Ісус Навин, але таїнством Христа панував над небесними світилами».

Закінчення завоювання при Ісусі Навині

Опис подальшої історії завоювання краю обіцяного вкладається у дві глави 10-у й 11-у: початок походу в Південний Ханаан з докладним перерахуванням захоплених міст і царів, а потім - похід на північ. Територія, яку захопили ізраїльтяни при Ісусі Навині, поширювалась від Кадеша, до якого на початку підійшли ізраїльтяни з Мойсеєм, до гори Єрмон на півночі; від Йордану із заходу до тієї ж самої гори Єрмон. Ще були землі на сході із часів Мойсея. Коли степи Моава до сходу від Йордану були завойовані, то нащадки Рувими й Гада попросили Мойсея, щоб він віддав їм ті землі, і Мойсей виконав їхнє прохання за умови, що вони будуть воювати разом з усіма іншими ізраїльтянами доти, поки не буде захоплена вся земля. Усього Ісус Навин уразив 31-го пана. Судячи із цього опису, не всі міста й області Ханаана були завойовані, однак ізраїльтяни панували на значній території. Не були скорені филистимські міста: Газа, Аскалон, Азот, Екрон й Геф (Нав. 13:3), з якими потім ізраїльтянам довелося довго воювати.

Розподіл землі й повернення зайорданських колін

Коли Ісус Навин досягнув старості, Господь велить йому розділити завойовану землю в долю дев'яти колінам і половині коліна Манасійного (Нав. 13:1-8). Спочатку одержують свої долі Юда, Єфрем і друга половина коліна Манасійного. Їм дістаються центральні землі; не випадково згодом Ізраїль - північне царство - називається ще Єфремом, в силу домінуючого положення цього коліна. І потім розділяються за жеребом інші долі. Левіти долі не одержали (Нав. 13:14, 33), їм були дані сорок вісім міст серед володіння синів Ізраїлевих (Нав. 21:41). Сам Ісус Навин собі ніякої долі не виділив, і тоді ізраїльтяни надали йому долю. Блаженний Феодорит пояснює це тим, що Ісус Навин, подібно до Христа, пророчо «наслідував смирення Господа, який перебував у крайній вбогості».

Жертівник зайорданських колін

Після цього йдуть коліна Рувимово, Гадово й половина коліна Манасійного. Вони відправляються в землю свого володіння – Галаад, де споруджують жертівник, тим самим порушуючи розпорядження про те, що жертівник в ізраїльтян повинен бути один. Інші ізраїльтяни подумали, що вони збираються влаштувати в себе власний культ, власні жертвоприношення. І ця подія викликає такий резонанс, що ледве не виникає громадянська війна між західними й східними колінами. Однак усе вирішується тим, що зайорданські коліна пояснюють, що для пам'яті нащадкам своїм вони поставили цей жертівник; не для здійснення на ньому жертвоприношень, але як пам'ятник і символ єдності з тими, хто живе безпосередньо в Палестині, щоб згодом *«не сказали ваші сини сином нашим: «немає вам частини в Господі»* (Нав. 22:27).

Смерть Ісуса й Елеазара

Книга закінчується смертю Ісуса Навина, який був вождем Ізраїлю протягом двадцяти п'яти років, і первосвященика Елеазара, сина Ааронова. Після цього вмер Ісус, син Навин, раб Господень, будучи ста десяти років. І поховали його в межі його доли у Фамнаф-Сараи, що на горі Єфремоїй, на північ від гори Гааша (24:29-30). В LXX є велике додавання до 24:30: И поклали там з ним у труні, у якому поховали його, кам'яні ножі, якими Ісус обрізав синів Ізраїлевих в Галгалі, коли вивів їх з Єгипту, як повелів Господь; і вони там навіть до цього дня (24:30а [LXX: 24:31а]). Древні церковні письменники приділяють велику увагу поясненню цього вірша Септуагінти, саме згадуванню про кам'яні ножі. "Пророки приточно називали Христа каменем і скелею... Під кам'яними ж ножами ми будемо розуміти Його навчання, чрез яке така безліч людей, які заблукали від необрізання, були обрізані обрізанням серця", - пише св. Іустин Філософ у своїй "Бесіді із Трифоном Іудеєм" .

Книга Суддів

ЗМІСТ КНИГИ СУДДІВ

Перша частина: Ізраїль відступив від Бога й не зміг повністю завоювати Ханаанську землю (1:1 - 3:4).

A. Нездатність Ізраїлю здійснити повне завоювання 1:1-36

1. Поразка коліна Юдиного 1:1-20
2. Поразка коліна Веніамінового 1:21
3. Поразка коліна Йосипа 1:22-29
4. Поразка коліна Завулону 1:30
5. Поразка коліна Асира 1:31-32
6. Поразка коліна Неффалима 1:33
7. Поразка коліна Данова 1:34-36

B. Божий суд за нездійснення повного завоювання 2:1-3:4

1. Ангел проголошує суд 2:1-5
2. Смерть покоління Божого народу 2:6-10
3. Опис Божого суду 2:11-19
4. Ворог залишається для випробування 2:20-3:4

Друга частина: рятування Ізраїлю протягом семи циклів (3:5 - 16:31)

A. Південний похід 3:5-31

1. Суддя Гофонїл 3:5-11
2. Суддя Аод 3:12-30
3. Суддя Самегар 3:31

B. Північний похід: судді Девора й Варак 4:1 - 5:31

1. Покликання Девори й Варака 4:1-11
2. Хананеї зазнають поразки 4:12-24
3. Пісня Девори й Варака 5:1-31

B. Центральний похід 6:1-10:5

1. Суддя Гедеон 6:1-8:32
2. Суддя Авимелех 8:33-9:57
3. Суддя Фолу 10:1-2
4. Суддя Яір 10:3-5

Г. Східний похід: суддя Ієффай 10:6-12:7

1. Гріх Ізраїлю 10:6-18
2. Порятунок: Ієффай 11:1-12:6

Д. Другий північний похід 12:8-15

1. Суддя Івцан 12:8-10
2. Суддя Елон 12:11-12
3. Суддя Авдон 12:13-15

Е. Західний похід: суддя Самсон 13:1-16:31

1. Дивовижне народження Самсона 13:1-25
2. Гріховний шлюб Самсона 14:1-20
3. Судійська діяльність Самсона 15:1-20
4. Поразка Самсона 16:1-31

Третя частина: моральне розкладання ізраїльського народу, робить його подібним до хананеїв (17:1-21:25)

А. Поразка Ізраїлю через ідолопоклонство 17:1-18:31

1. Приклад окремого ідолопоклонства 17:1-13
2. Приклад ідолопоклонства цілого коліна 18:1-31

Б. Поразка Ізраїлю через ідолопоклонство 19:1-30

1. Приклад окремого ідолопоклонства 19:1-30
2. Приклад ідолопоклонства цілого коліна 19:11-30

В. Поразка Ізраїлю через війну між колінами 20:1-21:25

1. Війна між Ізраїлем і коліном Веніаміновим 20:1-48
2. Невдача, що охопила Ізраїль по закінченні війни 21:1-25

Час написання книги

Події, описувані в книзі Суддів, тісно пов'язані з усім, що було написано в книзі Ісуса Навина. Тому що не всі хананеї були вигнані й тому час від часу спалахували місцеві війни й ізраїльтянам знову доводилося відвойовувати окремі райони або міста. У книзі Суддів описуються події, які відбувалися після описаних у книзі Ісуса Навина, хоча іноді згадуються події, про які вже було сказано в Ісуса Навина. Територія Ізраїлю була розділена між дванадцятьма колінами. Дев'ять із половиною колін займали землю між р. Йордан і берегом Середземного моря, включаючи Галилейське й Мертве моря. Інші два коліна жили на плоскогір'ї на сході від Йордану. Сусідні народи, такі як мадіанитяни, моавитяни й амонітяни, які знаходились на сході від Ізраїлю й філістимляни й інші, так звані, «народи моря», що перебувають на заході, при здійсненні набігів на Ізраїль захоплювали тільки частину території тому страждали тільки одне або два коліна. Це народи, які покинули свої будинки на узбережжях Греції, Малої Азії й Егейських островів.

У дні суддів Ізраїль не мав політичної столиці. Силом залишався релігійним центром, як його встановили за часів Ісуса Навина (Ис. Н. 18.1).

В Силомі після вступу Ізраїлю в Ханаан установили скинію зборів. Швидше за все Силом залишався місцем перебування головного святилища протягом всього періоду суддів, хоча ковчег заповіту переходив з місця на місце в часи кризи. Тільки вірність Господу (Яхве), шанування Його як свого Владика й Судді, а також слухняність Його закону сприяли єдності Ізраїлю. Релігійні свята, які відбувалися в Силомі, служили нагадуванням людям про їхню єдність і виходячі із цього обов'язки.

Старійшини, начальники племен і колін здійснювали нагляд над суспільством і повсякденний розбір справ (11.4-11, Рут. 4.1-12). Якщо питання неможливо було вирішити на місці то ним займався суддя, що стоїть у влади. У той час Суддя перебував або в якомусь одному центрі (4.4-5), де

займався справами, або в певних містах, куди періодично навідувався (1Цар. 7.15-17). Через брак централізованого місця для представництва, судді досягали керівного положення тоді, коли цього вимагала місцева або загальнонародна ситуація. Тому вплив і навіть визнання багатьох з них народом були обмежені межами їхньої місцевої громади або коліна.

Якщо якесь плем'я або коліно серйозно відхилялося від прийнятих норм поведінки або при нападі ворога на одно або кілька колін, тоді влаштовувалися особливі збори представників всіх племен для прийняття рішучих і погоджених дій для збереження цілісності Ізраїлю. Оскільки Ізраїль не мав регулярної армії, то у випадку війни потрібен був вмільний лідер, який був би здатний зібрати й повести добровольців проти ворога. Саме це вміння послужило причиною того, чому деякі із суддів зайняли цю посаду.

Однак не всі судді були військовими вождями, які звільняли ізраїльтян від ярма гнобителів, деякі були посадовими особами, до яких зверталися для прийняття законних або політичних рішень. Через відсутність центрального уряду й столиці ізраїльське керівництво було нерегулярним і не мало правил наслідування у випадку смерті того або іншого судді. Також дивлячись на обмеженість правління деяких суддів межами певної місцевості можна допустити, що деякі з них керували й або служили в один і той самий час.

Хоча Ісус Навин розбив основні військові сили супротивника, коли він увів Ізраїль у Ханаан і розділив між колінами землю, багато місць залишилися ще в руках хананеїв й інших жителів. Перед своєю смертю Ісус Навин попереджав Ізраїль проти шлюбів з місцевими жителями й призивав вигнати ці народи, які поклонялися ідолам, і заволодіти їхніми землями. Але Ізраїльтяни не прислухалися до цієї ради й, хоча деякі райони були захоплені, деякі укріплені міста залишалися в руках хананеїв. І в той час, коли Ізраїль почував у собі силу, то піддавав ці народи примусовій праці й сплаті податків, але не виконував веління прогнати їх із землі, яку Бог дав Ізраїлю в повне володіння й заселення. Тому цілком природньо, що коли Ізраїль

слабшав, ці народи нападали й навіть віднімали свої міста й селища які раніше були в них захоплені.

Для Ізраїлю настав неспокійний час: періоди спокою змінювалися на періоди труднощів й боротьби. Але найбільшою проблемою було те, що Ізраїльтяни подружились із місцевим населенням й почали поклонятися Ваалу, залишивши поклоніння істиному Богові. У такі періоди відступництва змішані шлюби з хананеями, хетами, амореями, фerezеями, євееями й євусееями збільшували зневагу служінням і поклонінням істиному Богові. Поклоняючись Ваалу ізраїльтяни порушували першу заповідь Мойсея.

Відсутність централізації не сприяла єдності, а наявність нескорених хананеєв поруч із Ізраїльтянами (1.19, 27-23; 4.2-3) сприяла ще більшому роз'єднанню серед Ізраїля. На відміну від Ізраїля ці народи довгий час проживали на цій землі та вмiли її обробляти й одержувати високі врожаї, які вони приписували своїм богам. Ізраїльтяни, зацікавлені цим стали сполучати поклоніння Істиному Богові з поклонінням місцевим богам, що призвело до духовного й морального занепаду, який міг стати причиною руйнування Ізраїлю зсередини. Ізраїльтяни цікавилися тільки собою й не поспішали допомагати один одному (5.16-17 12.1-7), більше того, вони навіть воювали один з одним (8.1-13 12.1-6 20.1-48). Такий стан був ще більшою загрозою, ніж зовнішні вороги, оскільки це віддаляло народ від Господа, який міг захистити Свій Народ.

Тому Бог чинив Свій суд, й Ізраїль піддавався нападінням народів, які оточували його. У цей час влада й сила Єгипту й Месопотамії не були достатньо міцними, щоб контролювати Палестину. Ассирія теж ще не набрала сили й не була загрозою для Ізраїлю, але дозволила народам, які жили поблизу, та жителям міст-держав періодично нападати на землі, що перебували у володінні Ізраїлю. Основними ворогами, які брали владу над врожаєм і майном ізраїльтян, були месопотамці, моавитяни, філістимляни,

хананеї, мадіанітяни й амонітяни. Коли стан ставав нестерпним, ізраїльтяни в розпачі зверталися до Бога.

Після покаяння Бог ставив суддів, через яких приходив період рятування. Потім через якийсь час миру й спокою ізраїльтяни починали відходити від Бога й цикл знову повторювався.

1. Книга складається із трьох основних частин:

а). Вступ б). Основна частина в). Кульмінація

а). Вступ: Розповідає про причини й дає загальну характеристику того, що відбувається - ханаанізації Ізраїлю. Показує невдачу, яку потерпів Ізраїль у завоюванні святої Землі (1:1-3:6)

б). Основна частина: Відповідь Яхве на Ханаанізацію Ізраїлю: Цикли Відпадиння й Спасіння (3:7-16:31)

в). Кульмінація: Серйозність і глибина Ханаанізації Ізраїлю. Релігійна й моральна дегенерація Ізраїлю (17:1-21:25)

Історичний фон

1. Назва книги виходить від її головних персонажів.

Назва книзі «Суддів» дана їй на честь суддів (з Євр. “*shofetim*”), які є головними персонажами книги. Це були люди, яких Бог час від часу піднімав, щоб вести й рятувати Ізраїльський народ після того, як він відпадав від віри й подпадав під ярмо народів, що поруч перебувають.

2. Дата й автор написання книги Суддів невідомі.

Книга Суддів була написана й складена безіменним пророком близько 1000 років до нашої ери, незабаром після смерті Самсона, останнього персонажа книги, в 1051 р. до нашої ери. Очевидно, книга була написана після того, як в Ізраїлі з'явився цар, тому що фраза “...у ті дні в Ізраїлі не було царя...”, яка повторюється в книзі чотири рази, вказує на те, що коли

описувалися дані історичні події, в Ізраїлі вже був цар (Суд.17:6; 18:1; 19:1; 21:25). Відповідно до іудейських і раннях християнських традицій авторство книги приписувалося Самуїлу. Якщо автором книги був не сам Самуїл, то це був його сучасник.

3. В Ханаані тоді проживали ворожі народи.

Із книг Ісуса Навина й Суддів ми довідуємося, що, хоча Ізраїль і захопив всю Ханаанську землю, у деяких її районах, як і раніше проживали ворожі язичницькі народи. Вони стали для колін Ізраїльських дійсним випробуванням того, чи послухаються вони Божого веління повністю очистити землю. В межах їхніх володінь, як і раніше, проживали вороги. До того ж, на Ізраїльтян нападали супротивники ззовні. У книзі Суддів показано, як Бог використовував призначених Ним суддів, щоб перемагати їх.

4. Книга Суддів є історичною ланкою.

Книга Суддів є основною історичною ланкою між часом Ісуса Навина й часом ізраїльських царів. Період суддів відноситься до 1375-1050 р. до нашої ери, коли Ізраїль був союзом колін. Судді, 13 з яких згадуються в книзі, походили з різних колін і виконували функції воєначальників і цивільних світових суддів. У той час як багато з них впливали на життя окремих колін, інші служили всьому Ізраїлю.

Самуїл, що вважається останнім суддею й першим пророком, не потрапив у дану книгу. Разом з тим, відповідно до більшості іудейських джерел, перші пророчі прояви приписуються Адаму. Багато інших іудейських джерел приписують їх Симу, сину Ноя, як засновникові «школи пророків».

КНИГА ІСУСА НАВИНА

Духовний підйом

Одна видатна людина

Ізраїль - «дитя»

Перемога

Вірність

Наприкінці книги Ісуса Навина видно, що Ізраїль є на боці Бога.

Таким чином, ізраїльтяни одержали обіцяні благословіння у вигляді спадщини, перемоги, успіху й щастя від знання того, що Бог буде завжди вести Свій народ. Ізраїль був усе ще оточений ворогами. До того ж, деякі з них як і раніше жили в межах границь ізраїльської землі. Однак якщо б ізраїльтяни виконали Боже веління щодо цих ворогів, то Всемогутній Бог допоміг би з ними впоратися. У книзі Суддів ми побачимо, як Ізраїль відвернеться від Бога, і буде робити саме ті справи, про які й Мойсей й Ісус Навин багаторазово говорили, як про зовсім неприпустимі.

Образ Христа в книзі Суддів

Кожен із суддів виконував функції Спасителя й правителя, він був як духовним, так і політичним Спасителем Ізраїля. Таким чином, судді відігравали роль, аналогічну ролі Христа, як Царя-Спасителя Свого народу. Також у книзі Суддів показується необхідність того, щоб цар був праведним.

Цикл духовного досвіду Ізраїлю

Приклад духовного досвіду Ізраїлю, який можна назвати циклом, знову й знову зустрічається в книзі Суддів. Нижче приводиться схема цього циклу:

Спокій -і- Непокора Богові -і- Покарання -і- Покаяння -і- Відновлення

Для того, щоб мати чітке уявлення про цей цикл, прочитайте уривок Суд.2:16-19.

1. Спокій – це той час, коли Ізраїль користувався Божими благословіннями.

При Ісусі Навині й ще кілька років після нього Ізраїль служив Богові й користувався благословіннями краю обіцяного. З цього й починається книга Суддів.

2. Непокора Богові - це час, коли Ізраїль відмовлявся йти праведним шляхом Божим. Коли виросло нове покоління, Ізраїль відокремився від Бога й у своєму повстанні проти Бога пішов шляхами ханаанських ідолопоклонників.

3. Покарання полягало у втраті Божого захисту.

Як Бог і говорив, Він позбавив Ізраїль Свого захисту й сили та віддав їх в руки іноземних окупантів. Це було наслідком неслухняності, як і ми можемо спостерігати сьогодні в житті людини, яка є віруючою, але вибирає свій власний спосіб життя.

4. Покаяння приносило звільнення, мир і відновлення.

Ізраїльтяни каюлися в гріху й кликали до Бога про допомогу. У Суд.2:16 звучить лише коротке згадування цього факту. Трохи повніше про нього записано у Суд.3:9. Ви також можете прочитати Суд.10:10 і побачити, що містило в собі «кликання до Бога».

5. Відновлення було результатом покаяння.

Бог ставив суддю, щоб позбавити Свій народ від пригноблювача й повернути його до правильних відносин з Ним. Таким чином, вони знову вступали в початок періоду спокою.

Цей повторюваний цикл підкреслює дві важливих істини.

Він показує крайню зіпсованість людського серця, що проявляється в його невдячності, впертості, неслухняності й безрозсудності, а також Боже довготерпіння, вірність, любов і милість. Те, що ім'я Господа звучить у книзі Суддів 178 разів, а слово Бог – 62 рази, показує, наскільки важливу роль

виконує Господь в описуваних подіях. У єврейській мові слово «Господь» означає милість, а слово «Бог» указує на Боже абсолютне правосуддя.

ЦИКЛ	УРИВОК	ПРИГНОБЛЮВАЧІ	СУДДІ
I	3:8-11	Месопотамляни	Гофонііл
II	3:12-31	Моавитяни	Аод, Самегар
III	4:1-5:31	Хананеї	Девора й Варак
IV	6:1-10-25	Мадіанітяни	Гедеон, Фолу, Яір
V	10:6-12:15	Аммонітяни Елон, Авдо	Ієффай, Есевон
VI	13:1-16:31	Филистимляни	Самсон

Особливості книги Суддів

В книзі Суддів є 6 основних особливостей.

1. В ній описуються події історії бурхливого життя Ізраїльського народу у період від завоювання палестинської землі до початку монархії.

2. В ній підкреслюються три прості, але глибокі істини:

а). Бути Божим народом означає те, що Бог є його Царем й Господом.

б). Гріх завжди справляє на народ Божий пагубну дію.

в). Коли Божий народ покоряється, молиться й відвертається від своїх злих шляхів, Бог чує його з небес і зцілює його землю (2Пара.7:14).

3. У книзі Суддів звертається увага на те, що щоразу, коли Ізраїльський народ забував про свій статус, статус народу, що уклав Заповіт з Богом, який був його Царем, він поринав у повторювані цикли духовного, морального й соціального хаосу, у результаті чого кожен робив те, що вважав справедливим (Суд.21:25; 17:6).

4. Книга Суддів показує деякі принципи в історії Божого народу під час дії обох заповітів.

а). Божий народ повинен присвячувати всього себе Богові.

Якщо народ Божий не присвячує всього себе Богові в слухняності Йому й постійному духовному пильнуванні, їхні серця озлоблюються й стають несприйнятливими до Бога, що веде до відпадиння від Бога й остаточного боговідступництва.

б). Бог має довготерпіння.

Щоразу, коли Божий народ кличе до Бога в покаянні, Він дарує йому милість і відновлює його, підіймаючи особистостей, на яких сходить Дух Святої й сила, щоб рятувати його від руки пригноблювача, який є покаранням за його гріх.

в). Лідери не вільні від пороків.

Навіть помазані лідери, яких Бог ставить, щоб рятувати Свій народ, часто впадають у гріх через істотний недолік смирення, принциповості або праведності.

ЧОМУ ТЕ, ЩО ВІДБУВАЛОСЯ, БУЛО ЗАПИСАНО?

Оскільки книга відноситься до жанру оповідальної літератури, то швидше за все основною її метою є розповісти про щось своїм читачам. Книга суддів несе таке оповідання в декількох напрямках:

1. Історичне оповідання. Вся книга й наш уривок був написаний для того, щоб передати певну історичну інформацію, що містить у собі факти про людей, події й місця. Це частина історії Ізраїлю, яка написана для наступних поколінь для того, щоб ознайомити їх з подіями минулого. Це своєрідний історичний літопис дій суддів у цей певний період часу. Наша конкретна історія є її частиною й говорить про Самсона, описуючи його життя, справи й невдачі.

2. Пророча книга. Як раніше вже говорилося, однією з важливих функцій біблійних оповідань є не тільки передача інформації, але так само й її тлумачення. Іншими словами, було щось ще, крім історичних фактів, що хотів передати автор. Це настанова або моральне навчання, що, як вже

говорилося раніше, закладене в оповідальній літературі, хоча й імпліцитно. Якщо сказати спрощено, у нашому оповіданні ми можемо побачити характеристики Бога, Його довготерпіння й вірність, а також на прикладі життя Самсона винести для себе урок про те, як потрібно й не потрібно чинити. Сама книга дає описання не тільки історичної ситуації, але й духовного стану народу.

3. «Історія Повторення закону». Можливий варіант, що книга хоча б частково написана для відображення принципів благословіння й прокляття, викладених у книзі Повторення закону. Але таке ствердження ніяк не зменшує значимість або вірогідність даної книги.

ЧОМУ КНИГУ БУЛО ЗБЕРЕЖЕНО?

Дійсно дивно, що книга взагалі була збережена. Для історичної літератури того часу не властиво говорити про недоліки своїх героїв і переможців. Вона вихваляє своїх героїв і закриває очі на їхні недоліки. У цьому унікальність Біблії, це ще одне підтвердження її божественного характеру. Історія викладається такою, якою вона була насправді. Ми можемо бачити не тільки перемоги, але й гріхи Божого народу. Ми для себе визначили дві основні причини, за якими, на нашу думку, книгу було збережено (крім викладених у попередньому пункті):

1. Бог захотів цього. Тому він спонукав Духом Святим автора написати це.
2. В 1 посланні до коринтян в 10 гл. говориться про те, що події у Старому Заповіті, які відбувались з народом, були написані для майбутніх поколінь, включаючи нас, щоб ми навчилися з них. Це повинно послужити для нашого «навчання, для докори, для направи, для виховання в праведності» (2 Тім 3:16)

Доповнення до книги

Суд.11:30-39 чи Стримав Ісфай насправді своє слово принести свою дочку в жертву на багатті?

Примітка: як це зв'язати з тим що Ісфая включено в число «героїв віри» в Євр.11?

Книга

Суддів:

Книга Суддів дає основні відомості про історію Ізраїлю в краї обіцяному в період між смертю Ісуса Навина й часом Самуїла. Теологічно книга показує духовний та моральний занепад ізраїльтян після розселення в краї обіцяному. Крім того, тут розповідається про жахливі наслідки того, що Ізраїль забував свій заповіт з Господом і йшов шляхами ідолопоклонства й пороку.

Книга Суддів ділиться на три основні частини:

а). 1:1-3:6 Ізраїль не зміг повністю завершити завоювання, а також описується той згубний шлях, по якому пішли ізраїльтяни після смерті Ісуса Навина.

б). 3:7-16:31 Основний зміст книги. Тут приводяться шість прикладів з історії Ізраїлю часів суддів.

в). 17:1-21:25 Кілька історій за часів суддів, які ілюструють всю глибину морального й соціального розкладу, що було результатом духовного відступництва Ізраїлю. Фактично, книга нагадує нам, що єдиний урок, що витягають люди з історії, це те, що вони не витягають ніяких уроків.

Ключовий вірш книги суддів, і ключова фраза, що допомагає нам зрозуміти всю цю книгу, знаходиться в Суд.17:6 й 21:25: ***«В ті дні не було царя в Ізраїлю; кожний робив те, що йому здавалося справедливим»***

У кожного був свій стандарт праведності й святості. Кожен сам визначав спосіб поклоніння, а також того, кому поклонятися; інакше кажучи, не було загального стандарту, кожний робив те, що хотів і що було йому під силу. Загального закону й загального поклоніння не було.

Книга суддів показує нам цикл падінь і підйомів Ізраїлю. падіння – покарання – покаєння – рятування – нове падіння.

Тобто вся книга говорить нам про те, що хоча Ізраїльтяни й були Божим народом, при цьому вони не були слухняні Богові і Його Закону, і робили те, що вважали справедливим і правильним самі. А внаслідок того, що не було чітких правил, а також, не всі народи, які населяли землю до приходу Ізраїльтян, були вигнані із землі або винищені, ці народи, а також народи, сусідні з Ізраїлем, почали пагубно впливати на Ізраїльтян, в результаті якого гріх і беззаконня процвітали в Ізраїлі, за що їх і карав Бог. Коли вони усвідомлювали свою провину перед Богом і просили прощення, Бог посилав їм Спасителя. Але Ізраїльтяни не могли навчитися на цій помилці й знову впадали в гріх. Фактично читаючи цю книгу, і замислюючись про ті беззаконня, які відбувалися серед Ізраїльського народу, можна тільки дивуватися Божому довготерпінню, милості й любові, завдяки яким Бог посилав Ізраїлю допомогу, як тільки вони зверталися в покаєнні до Нього. Здійснення людських жертвоприношень не було чимось екстраординарним або новим для Ізраїльтян у ті часи.

Історико-культурний аналіз уривка.

1. Галаад: місцевість на сході від ріки Йордан. Із книги Ісуса Навина 13:8-13 ми можемо бачити, що ділянка землі на сході від Йордану дісталася коліну Гада, Рувима й половині коліна Манасії. В результаті завоювання цієї землі народи, що колись населяли цю землю були вигнані або винищені, за винятком двох народів Гессур (на півночі від Галаада) і Мааха (місце розташування не визначено, але можна сміливо припустити, що не по сусідству з Галаадом).

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що на той момент Галаад і прилеглі території були заселені Ізраїльтянами.

В 10:6-7 ми бачимо останній й, напевно, найбільш різноманітний опис гріхів Ізраїлю (список богів, яким поклонявся Ізраїль у цей період). У цьому списку присутні божества практично всіх сусідніх з Ізраїлем народів, і поклоніння багатьом із цих богів містило в собі приношення людських жертв.

Але в той момент, коли прийшли Аммонітяни, Ізраїльтяни, усвідомивши причину цього покарання, почали волати до Бога. Суд.10:9-16 Таким чином, Ізраїль знову повертається до поклоніння одному Богові. Виникає питання, в якій мірі відбулися зміни в Ізраїлі у зв'язку зі зверненням до Бога? Із кн. Суддів ми бачимо, що вони «відкинули від себе чужих богів»; але, чи відкинули вони всі звичаї й порядки поклоніння, які були запозичені в інших народів, або ж вони застосували ці обряди до поклоніння Богу Ізраїля? Що мене найбільше цікавить - це те, чи змінилося їхнє відношення до людських жертвоприношень? Або ж вони відкинувши інших богів продовжували вважати що найкраща й найдорогоцінніша жертва богам - це людська жертва? На це питання відповіді немає. Але якось не віриться, що за «одну ніч» могли кардинально змінитися звичаї й обряди цілого народу.

2. Ієффай: Один із суддів Ізраїлю (1100р. до н.е.), його ім'я означає «Бог відкриває». Син блудниці й Галаада, які ще не мали в той час дітей, пізніше, був незаконно позбавлений спадщини молодшими синами Галаада, що народилися в законному шлюбі. Утік від своїх братів у землю Тов. Навколо нього зібралися всі «дозвільні люди» й, подібно до Давида він захищав селища ізраїльські від набігів розбійницьких племен, можливо, й від аммонітян (говорить один коментатор), але більш логічно припустити, що Ієффай разом із цими людьми займався не захистом мирного населення, а навпаки, розбоєм. Як би там не було, в Ієффая був досвід воєначальника.

- Вивчаючи родоводи Манасії (Чсл.26:29) бачимо, що одного з нащадків Манасії названо Галаад. Важко припустити, що через стільки часу Галаад згадали в кн. Чисел – батько Ієффая, але ми можемо припустити, що

батька Ієффая назвали на честь предка, що відійшов у вічність; у такому випадку, батько за коліном належав до коліна Манасії (але це лише припущення). Але, як би там не було, ми можемо сказати, що батьком Ієффая був Ізраїльтянин.

- Зверніть увагу, як Ієффай аргументує свою позицію перед Аммонітянами. Суд.11:14-27. Очевидно, що ця людина знала історію свого народу.

- Якщо говорити про його матір, то говориться, що вона була блудницею, і, як припускають деякі тлумачі, не могла бути іудейкою, але якщо брати до уваги, що Ізраїль на той час перебував у грісі, і що храмова проституція цілком могла бути частиною їхнього суспільства, тоді немає ніяких перешкод сказати, що вона іудейка. І навіть той факт, що вона названа «інша» жінка не дає права затверджувати, що вона була не іудейка. Слова «інша» - гхеа; (*acher*) у Біблії зустрічається 166 разів (пров. Короля Иакова), з них жодного разу воно не означає «іноземна».

- Далі ми бачимо, що Ієффай все ж таки прожив якийсь період часу в будинку свого батька й причина, з якої його вигнали брати, полягала не в тім, що він не був іудеєм, і не в тім, що він ганьбив родину, а в тім, що вони хотіли одержати більше спадщини. Таким чином, я сміливо можу стверджувати, що Ієффай був ізраїльтянином. Але, навіть якщо він і не був Ізраїльтянином, він виріс в оточенні Ізраїльтян й одержав виховання в будинку свого батька, який однозначно був Ізраїльтянином.

«Людина хоробра» (або «mighty man of valour», Євр. *lyIx; chayil* {*khah'-yil*}) – що означає – сила, влада, могутність, багатство, соціальний стан, вплив. Ця фраза, а також той факт, що старійшини Галаада вирішили покликати Ієффая й погодилися поставити його начальником свого народу, говорять нам про те, що Галаад - батько Ієффая був багатою й знатною людиною, він мав значний статус в суспільстві, і цього статусу й багатства був позбавлений Ієффай, коли зведені брати його вигнали.

- У нього є одна дочка.

Коли ізраїльтянам у Трансйорданії небезпечний супротивник (аммонітяни) погрожував війною, старійшини Галаада запросили Ієффая бути їхнім вождем і начальником, тобто суддею. Він погодився за умови, що залишиться їхнім начальником і після закінчення війни.

Ця угода була скріплена клятвою в Массифі (Суд.11:11)

- Хочеться дещо приділити цьому уваги. Ієффай був відкинутий його народом і був змушений вести життя розбійника в Сирії, де він був визнаний як сильний лідер і гарний воєначальник. Ізраїльтяни, в свою чергу, вже 18 років були притиснуті й пригноблені аммонітянами. Природньо, що дух їхніх воїнів і полководців був зломлений...18років вони не бачили перемоги, 18 років вони не тріумфували. І тепер вони запрошують Ієффая як військового лідера, але Ієффай не погоджується стати лише військовим лідером на період війни. Тепер він може вимагати від Ізраїльтян те, чого захоче, і ті, знаходячись в скрутному становищі, не можуть відмовити. Ієффай бажає влади над народом і після закінчення військової компанії, та старійшинам доводиться погодитися на цю умову. Саме ця угода була скріплена клятвою в Массифі. І тепер в Ієффая відкривається можливість залишити розбійництво і повернутися до себе на батьківщину, і не просто повернутися, але повернутися як Вождь. Тільки залишається одна дрібниця - перемогти аммонітян.

Тому цей бій здобуває особистий характер для Ієффая. І він клянеться Богові принести жертву. На цю ситуацію можна також подивитися з того погляду, що Ієффая не турбує доля народу, все що його цікавить особиста вигода. І таке розуміння знаходить підтвердження в тім, що ніде не виражена турбота Ієффая про самий народ, про його духовну чистоту. Все, що ми бачимо, - Ієффай торгується зі старійшинами за позицію, і для того, щоб вони дотримали свого слова, необхідно укласти угоду перед особою Бога.

На початку Ієффай намагався запобігти війні із царем аммонітським шляхом мирних переговорів, однак йому це не вдалося. На Ієффайя зійшов Дух Господень, і він пройшов через Яббок до Ізраїльських головних сил в Массифі. Тут перед тим, як виступити проти аммонітян, він за традицією дав обітницю Богу, що принесе жертву, якщо переможе аммонітян: той, хто *«вийде з воріт будинку мого назустріч мені, буде Господу, і піднесу це на цілопалення»*.

Це той контекст, у якому розвертається історія описана в 11:30-39.

Коротко:

1. Галаад – Звільнений від інших племен, заселений тільки Ізраїльтянами
2. Напад Аммаліка був результатом численних гріхів і поклоніння безлічі різних богів.
3. Безпосередньо під час обговорюваних подій ізраїльтяни покаялися й відкинули інших богів.
4. Ієффай – син блудниці, але немає сумнівів, що він Ізраїльтянин, що знає свою історію.
5. Ієффай – живе у світі, повному гріха й розпусти, особисто на собі він відчув беззаконня ізраїльтян; куди б він не подався, скрізь він бачить ідолопоклонство й гріх. Хоча він і знав історію Ізраїлю й закон, він не практикував життя відповідно до закону.
6. Якийсь період часу він провів у чужій, віддаленій землі.
7. Запрошений Ізраїльтянами як воєначальник в результаті став їхнім суддею.

Дуже важливо також вивчити переговори, які веде Ієффай з Аммонітянами. Варто пам'ятати, що в часи С. З. війна часто розглядалася з позиції змагання богів, і на це наголошує Ієффай. Не Ізраїльтяни перемогли народи, що жили тут, але Господь вигнав їх! Суд.11:21-27. І далі Ієффай наполягає на тому, що Ізраїльтяни одержали цю землю від Бога, також, як

Аммонітяни одержали свою землю від Хамоса - їхнього бога; у своєму зверненні він запитує, де жили аммонітяни 300 років і чому не заперечували володіння Ізраїльтян цією землею раніше, чи не тому що Хамос не дав їм цієї землі?

Тоді чому вони виступили зараз?

Фактично Ієффай переносить майбутній бій з фізичної сфери в духовну й тим самим кидає виклик богам. Він говорить, що Аммонітяни зі своїм богом Хамосом прийшли й заперечують суверенну волю Бога Ізраїлю. І що Аммонітяне прийшли воювати не з Ізраїлем, і не з Ієффаєє особисто, але проти Бога Ізраїлю. Ст.27!!!!

У такий спосіб Ієффай викликає Бога заступитися за Ізраїль, - фактично показати свою перевага перед Хамосом. Крім цього він очікує що, дарувавши йому перемогу, Бог підтвердить його обрання на пост глави цього народу.

А тепер давайте поговоримо про клятву Ієффайя:

«И дав Ієффай обітницю Господу й сказав: якщо Ти віддаш Аммонитян у руки мої, то після повернення мого з миром від Аммонитян, то станеться, виходячий, що вийде з дверей мого дому навпроти мене, то буде він для

Господа, і я принесу його в цілопалення.» 11:30-31

Щоб Ієффай не зробив, всі теологи погоджуються, що ця клятва була необміркованою й дурною. Як так може бути? (з огляду на що Ієффай був сповнений Духом Господнім)

Приклад: Петро визнає Месіанство Ісуса й через кілька віршів відговорює Того від смерті. Мтф.16:13-23

Насамперед варто відзначити, що Ієффай не має на увазі неістоту, він говорить про об'єкт, що може самостійно пересуватися (це може бути тварина або людина). З мови оригіналу важко визначити чи мав він на увазі тварину або людину (чоловічий рід дієслова може мати на увазі як тварину так і людину).

Важливо пам'ятати, що стародавній єврейський коментатор Rabbi David Kimchi (1160-1232) переводив слова молитви (Книга Суддів Ізраїлевих 11:31) відмінно від перекладів того часу й він говорить нам, що його батько Rabbi Joseph Kimchi (умер в 1180) дотримувався такої ж точки зору. Вони обоє, батько й син, разом з Rabi Levi ben Gerson (народився в 1288) дали беззастережне «добро» на переклад слів клятви, що ставилася не до одного об'єкта, а двом складовим її частинам. Згідно з добре відомим правилом, сполучний суфікс ו (ве) часто використовується як розділяюча частка, що означає «або», коли є друга пропозиція. У такому випадку обітницю Ієффая можна прочитати в такий спосіб: «І дав Ієффай обітницю Господу й сказав: якщо Ти віддаш Аммонитян у руки мої, то станеться, виходячий, що вийде з дверей мого дому навпроти мене, то *буде Господу або піднесу це на цілопалення*», що автоматично дає нам дві опції, або це буде просто присвячене Господу, або це піднесуть як жертву цілопалення.

1. Але не можна перекладати розділяючою часткою єврейську частку ו (ве), тому що поділ виражається на єврейській мові через אа(о), а не через ו (ве). Якщо й можна б було іноді вжити ו (ве), у винятковому змісті, що є дуже спірним, то це було б тільки тоді, — а) коли двозначність була неможлива, і — б) коли самий контекст вказував на винятковий зміст. Але — а) у цьому випадку двозначність була, звичайно, можлива, вона була навіть безсумнівна, тому що всі стародавні переклади перевели тут ו (ве) через й, замість того, щоб переводити через або. І - б) контекст абсолютно не вказує тут на винятковий зміст, а, навіть, він прямо противний йому; тому що, щоб мати право переводити: «буде Ієгові або у цілопалення», необхідно було б допустити тут чи протилежність виключення між двома членами, чого немає насправді, тому що цілопалення було для Ієгови.

2. Далі, Ієффай мав винятковий намір присвятити Богові особистість. Пояснення, яке ми розбираємо, приписує Ієффаю намір присвятити або особу або річ. Воно додає перший член (Ієгові) до осіб, а другий (у жертву

цілопалення) до тварини, яка може бути принесена в жертву. Це розрізнення не ґрунтовно, тому що всі вирази єврейського тексту додаються лише до розумних істот, а не до тварин, що не має змісту.

Наступним важливим словом є слово «цілопалення» - hl'[o or hl' (olah or olah) - яке скрізь, буквально означає жертву, принесену на вогні (яку спалюють). І застосовується тільки до істот.

Таким чином, не виникає ні яких сумнівів, що Ієффай пообіцяв Богові жертвопринесення, що буде здійснено на вогні.

Кого ж очікував Ієффай побачити в першу чергу? Очевидно, що не власну дочку, як ми бачимо з його реакції, коли він її все ж таки побачив. Чи очікував він побачити якусь тварину? Цілком імовірно, але беручи до уваги традиції того часу й культури можна сказати що Ієффай очікував що його як переможця буде зустрічати святкова процесія з тимпанами й гусями. Приклади цього є в П'ятикнижжі, коли Ізраїльтяни одержали свою першу перемогу, перейшовши Червоне море, коли армія фараона, яка їх переслідувала, була розбита, ми бачимо як влаштовується свято. У кн. Царств Давида зустрічає святкова процесія, коли той повертається із чергової битви. Виходячи з граматики євр. оригіналу дієслово стоїть в чол. роді, що вказує на людину, а не на тварину, бо інакше використовувався б дієслово жіночого роду.

Таким чином, можна сказати, що Ієффай очікував принести Богові людську жертву, це також підтверджується тим фактом, що в ті часи найціннішою жертвою богу, було принесення в жертву людини.

Можна спробувати це спростувати, сказавши, що Ієффай був Ізраїльтянином і що він знав про заборону Бога приносити людські жертви. Тому не міг цього сказати. Але не варто забувати: **по-перше**, він виріс у світі повному гріха й беззаконня, у якому існувало поклоніння різним Богам,

по-друге, світ, в якому він жив, не знав Бога Ізраїля, і тим більше не практикував правильне поклоніння Йому.

по-третє, на практиці Ієффай знав, що найкраща жертва богові – людська.

по-четверте, чому ж тоді він так засмутився, коли назустріч йому вийшла його єдина дочка?

А може Ієффай і не настільки добре знав обряд поклоніння Богу Ізраїлю? Адже ви повинні пам'ятати, що до цього вся ця земля була заповнена поклоніннями різним богам... (Крім цього існує ще один фактор, про який я скажу пізніше, що вказує на те, що Ієффай не настільки добре знав Закон, як нам здається).

Ієффай іде на війну, і Бог дає йому перемогу

Ієффай повертається з розумінням того, що Бог його обрав бути лідером народу; що він зобов'язаний виконати свою клятву.

Дочка не намагається відмовити Ієффая від виконання обіцяного. І багато тлумачів, перебуваючи під впливом гуманізму вбачають у цьому те, що вона не збиралася вмирати, але просила батька дозволити їй оплакати свою незайманість; що наштовхує нас на думку про вічну присвяту й обітницю безшлюбності.

Але чи так це?

1. Згадайте Ісаака, чи відмовляв він свого батька Авраама від принесення його в жертву?

2. Мета будь-якої єврейської дівчини була вийти заміж і продовжити рід. Але дочка Ієффая втрачала таку можливість, тому в неї були вагомі причини оплакувати свою незайманість.

Примітка: не завжди ті, хто був присвячений служінню в храмі (як думають багато теологів про те, що відбулося з дочкою Ієффая) залишаються незайманими. Ніде в Біблії ми не бачимо, щоб жінка була присвячена на довічне служіння Господу, й особливо щоб вона була присвячена за

обітницею безшлюбності. Більше того, на стародавньому Сході, зазвичай, коли жінку присвячували в храм на служіння, це мало на увазі проституцію, а не безшлюбність.

3. І дочка, і Ієффай розуміли, що порушення обітниці, тим більше такої, не залишиться безкарним. Але ми знову бачимо недолік знань Ієффая, він не знає передбаченого Богом викупу, коли дається можливість замінити людину, чи то твариною, чи то іншим неживим предметом.

4. Дочка Ієффая говорить йому: «і роби із мною те, що вимовили уста твої, коли Господь здійснив чрез тебе помсту ворогам твоїм Аммонитянам» 11:36

5. Крім того, Бог виконав те, чого очікував Ієффай, і тепер була черга Ієффая виконати те, що він обіцяв Богові.

Це був заклик не відмовлятися від клятви, але виконати її.

Нам складно уявити те, що Ієффай міг бути таким жорстоким, і нам хочеться вірити, що все було не так суворо, але Писання ясно говорить про те, що дочка була принесена в жертву. Тому ми не повинні дозволяти нашим сантиментам впливати на тлумачення Біблії.

Ієффай не був ідальною й бездоганною людиною, і в гл. Віри (Євр.11) він потрапив не тому, що не приніс свою доньку в жертву. Він вірив в те, що Бог сильний рятувати й що Бог обрав саме його для того, щоб через нього принести рятування народу. Але його віра не виправдовує інших вчинків.

На завершення ще можна сказати, що якби його дочка була присвячена служінню при skinі, то це не викликало б щорічної «панихіди» про неї.

КНИГА РУТ

План

А. Розділ 1. Рут приходить у Віфлеєм.

1.1:1-7 - Введення.

2.1:8-18 - Рут вирішує залишитися з Ноомі.

3.1:19-22 - Прибуття у Віфлеєм.

Б. Розділ 2. Рут зустрічає Вооза

1.2:1-7 - Рут підбирає колосся на полі Вооза.

2.2:8-16 - Доброта Вооза.

3.2:17-23 - Рут повертається до Ноомі.

В. Розділ 3. Рут волає до Вооза

1.3:1-5 - Рада Ноомі.

2.3:6-13 - Рут говорить із Воозом.

3.3:14-18 - Рут повертається до Ноомі.

Г. Розділ 4. Шлюб Руті й Вооза

1.4:1-8 - Гоэл (родич).

2.4:9-12 - Вооз бере Рут дружиною.

3.4:13-17 - У Руті народжується син.

4.4:18-22 - Пращури Давида.

Найменування книги, автор і час написання

Час написання й автор

Не так давно деякі критики (наприклад, Айсфельдт, Пфайфер, Остерлей і Робинсон) вважали, що ця книга була написана в період після полону. Висловлювалася точка зору, що її автор був знайомий з "второзаконническим" виданням книги Суддів (з'явилась близько 550 року). Того ж погляду дотримувалися й деякі дослідники, які працювали ще раніше, наприклад, Кюэнен і Вельхаузен.

Треба сказати, що аргументи, які підтримують таке датування, дуже слабкі. Щоб відстояти їх, деякі навіть намагаються розглядати цю книгу як протидію суворим заходам Єздри й Неємії, спрямованим проти змішаних шлюбів. Проте Пфайфер й інші дослідники справедливо відкидають такий погляд. Щоб підтримати датування після полону, знову робляться посилення на деякі лінгвістичні особливості тексту.

З іншої сторони в Талмуді (Baba Bathra 14b) сказано, що "Самуїл написав свою книгу, а також книгу Суддів і Рут". Такий варіант можливий, однак малоймовірний, оскільки родовід (4:22), очевидно, припускає, що Давида вже добре знали.

Що ж в такому випадку можна сказати про автора? В цілому наявні дані, очевидно, свідчать на користь написання книги до полону. Мова й стиль оповідання відрізняються від тих, які ми зустрічаємо в книгах, написаних після полону. Однак є два слова, які начебто насправді говорять на користь більш пізньої дати: lahen ("тому") і mara ("гірка").

Вважається, що lahen (1:13) має арамейську форму, однак насправді досить неясно, чи дійсно дане слово зустрічається в арамейській мові в такому значенні. Крім того, можливо, що в наведеному уривку (1:13) це слово варто читати як lahem ("ім"), особливо тому, що таке прочитання прийнято багатьма основними перекладами. Треба ще раз підкреслити, що наявність арамейської форми не може розглядатися як вказівка на час

написання документа, в якому вона з'являється. І, нарешті, можна помітити, що форму *lahen* зовсім не обов'язково переводити як "тому": вона може мати значення "для тих" (речей). Якщо це насправді так, в такому випадку проблема вирішується сама собою. Про слово *mara* (1:20) теж говорять як про арамейський, однак насправді обидва ці слова самі по собі не є достатніми, щоб підтвердити пізню дату: необхідно пам'ятати, що з самого початку в єврейському, як і в угаритському, зустрічались арамеїзми.

Не заважає ще раз нагадати, що в книзі Давид згадується по імені. Це не означає, що книга була написана через настільки довгий час, коли історія Давида перетворилася в легенду, тому що в такому випадку ми, напевно, знайшли б в ній також ім'я Соломона. Відсутність останнього імені, очевидно, говорить на користь того, що книга була написана при житті Давида - царя. Більше того, прямота й відвертість оповідання, що не припускає ніяких виправдань, мов би показує, що книга не перебувала під впливом тенденцій того часу і що вона, цілком ймовірно, була написана до полону. В уривку 4:7 розповідається про звичай, коли, відмовляючись від будь-яких вимог, людина символізував свою відмову зняттям взуття: "Раніше був такий звичай в Ізраїлі при викупі й при міні, для підтвердження будь-якої справи: один знімав чобіт свій і давав іншому, і це було свідченням в Ізраїлі". З цього уривка видно, що під час написання книги такого звичаю вже не було, однак він існував в епоху Суддів, а також на початковому етапі правління Мойсея, хоча мав інше значення (наприклад, Повт. 25:9-10). Тому, хоча датувати час написання якимсь точним періодом неможливо, ймовірно, книга була написана в епоху царювання Давида.

До питання про історичність оповідання

Пфайфер стверджує, що книга являє собою художню вигадку, що, нібито, підтверджується наступними аргументами:

1. деякі персонажі носять символічні імена, наприклад Махлон ("хвороба"), Хилион ("слабкість"), Орфа ("уперта"), Ноомі ("приємна", "моя насолода" - 1:20); ім'я Рут може означати "подруга";
2. шляхетний характер поведження Рут, Ноомі й Вооза;
3. барвистий опис життя без яких-небудь неприємностей;
4. сильна релігійна віра.

Треба, однак, помітити, що сама книга прагне бути історичною. У перших її словах ми читаємо: "У ті дні, коли управляли судді, трапився голод на землі" (1:1). Перед нами мова простого історичного оповідання, що вказує на певний час і певну ситуацію в історії. Ці слова готують нас до сприйняття розповіді про якусь історичну подію, і треба сказати, що оповідання скрізь відрізняється тією же самою простотою й прямою. Іншими словами, книга прагне розповісти про те, що насправді відбулося. Крім того, можна відзначити, що коли мова йде про характерні для того часу звичаї, книга відрізняється точністю й відповідністю реальній картині. На початковому етапі між Ізраїлем і Моавом (порівн. 1Цар. 22:3-4) встановилися дружні взаємовідносини, і в цей час шлюб з моавитянами не заборонявся. З книги видно, як вийшло так, що в більш пізній період Давид шукав притулки в моавитського царя. Крім того, малоімовірно, щоб автор художнього твору намагався підкреслити, що серед предків Давида були моавитяни. Якщо ця книга не є історичною, але просто являє собою твір, автор якого прагне пояснити родовід Давида, то в такому випадку було б більш ймовірно, якби він шукав початок цього родоводу в якійсь єврейці, а не чужоземній жінці. Вже той факт, що пращуром Давида була моавитянка сам по собі свідчить на користь історичності цієї книги. Принципово важливим є те, що в родоводі Давида, що дає Матфей, теж приводиться ім'я Рут. У Євангелії від

Луки (Лк. 3:32) теж приводиться родовід, який цьому не суперечить. Для нас це є вирішальним свідченням: Новий Заповіт, тобто непогрішне Боже Слово, говорить про Рут як про історичного персонажа і тим самим виключає будь-яку можливість того, що дана книга - просто вигадка, а не справжня історія.

Місце в каноні

Ще одним доводом на користь раннього датування книги Рут є той факт, що в каноні вона завжди йде після книги Суддів і не була включена в розділ Писань. Таке ж місце вона займає в Септуагінті й Вульгате. Говорячи про двадцять дві книги Біблії, Йосип (Проти Апіона і.8) ставить книгу Рут поруч із книгою Суддів, а книгу Плачу - із книгою пророка Єремії. "У своєму "Пролозі" Ієронім теж, очевидно, припускає, що євреї ставили книгу Рут поруч із книгою Суддів, але, крім того, говорить, що деякі поміщали книгу Рут й книгу Плачу в розділ Писань. Не можна сказати, яким чином зрештою ця книга була поміщена в розділ Писань: можливо, цьому сприяло її використання в синагогі, однак це лише припущення.

Мета

В цій маленькій книзі зроблена спроба простежити родовід Давида, що сходиться до моавитянки на ймення Рут. Таким чином, вона ставить перед собою історичну мету, але крім того прагне дати урок дочірнього благочестя й відданості. Відданість і безкорисливість в надлишку наявні у наступних словах Рут: "Не примушуй мене залишити тебе й повернутися від тебе; але куди ти підеш, туди і я піду, і де ти жити будеш, там й я буду жити; народ твій буде моїм народом, і твій Бог моїм Богом: і де ти вмиєш, там й я вмию й похована буду. Нехай те й зробить мені Господь, і ще більше зробить; смерть одна розлучить мене з тобою" (1:16-17). Крім того, книга прагне показати, що щира віра не обмежується якимсь одним народом, але виходить за його рамки. Головна її ціль - показати, як винагороджується надія на Бога, Який

милосердя Своє рясне виливає й на іноплеменницю. Особливе значення даної розповіді в тому, що чужинка Рут стає праматір'ю Давида; це підкреслює євангеліст Матвій, коли включає ім'я Руті в родовід Христа (Мф. 1, 5).

Образ Христа в книзі Рут

Поняття «родич» (з Євр. *goel*), що зустрічається в Рут.3:9, і що позначає кровного родича, дає цінну характеристику місії Христа. З наступних текстів Священного Писання ми можемо побачити, що повинно бути характерним для «Родича-Викупителя»:

1. Він повинен бути кровним родичем для тих, кого він викупає (Повт.25:5, 7-10; Иоан.1:14; Рим.1:3; Флп.2:5-8; Євр.2:14-15).

2. Він повинен бути здатним сплатити ціну спокути (Рут.2:1; 1Пет.1:18-19).

3. Він повинен хотіти їх надолужити (Рут.3:11; Мтф.20:28; Иоан.10:15, 18; Євр.10:7).

4. Він повинен бути сам вільним. Христос був вільний від прокльону за гріх, тому що за походженням не був нащадком Адама.

Єврейське слово *goel*, переведене на російську мову як "искупитель", використовується в цій короткій книзі 13 разів. Це дає нам ясну картину посередницької місії Христа.

Вооз представляє Христа як «родича-викупителя».

Як вже було сказано, «Маленька книга Рут - одна з найбільш повчальних у Старому Заповіті з її системою образів, що показують посередницьку роботу Господа Ісуса. От деякі характеристики й функції «викупителя»:

1. Він повинен бути кровним родичем.

2. В нього повинні бути гроші, щоб викупити втрачену спадщину.

3. Він повинен хотіти викупити цю втрачену спадщину.

4. Він повинен хотіти одружитися на дружині померлого родича.

Значення Рут в історії Церкви Божої

На думку святих Отців, Рут була прообразом навернення язичників в Церкву Христову. "Подивись, - говорить святий Іоанн Златоуст, - на Рут. Вона була чужинка й перебувала в крайній бідності; але Вооз не відкинув її за бідність, не знехтував її як чужинку: так Ісус Христос прийняв у Свою Церкву й чужих, призвав і язичників, вбогих плодами добрих справ. Рут, якби вона не залишила батьків, не відмовилася від своєї батьківщини, будинку, народу, ніколи не вступила б у подружній союз із Воозом: так й язичники колись увійшли в благодатний союз із Христом, але тоді, коли вже залишили свої справи й звичаї. І знов, Рут тільки тоді ввійшла в будинок Вооза, коли близький родич відмовився від шлюбного союзу з нею: так і язичники ввійшли в Церкву Божу й зробилися люб'язними Христу тоді, коли проповідь Євангельська вже була відкинута юдеями - Боговибраним народом".

Закон ужицтва (левірату) полягав у тому, що якщо вмирав чоловік, не залишивши після себе дітей, то брат померлого повинен був одружитися з залишеною ним вдовою й народжений від цього шлюбу син одержував ім'я померлого та успадковував його земельну власність. Потрібно сказати, що в євреїв вважалося великим нещастям припинення роду. За законом земля не могла переходити в чужий рід або плем'я, от чому вдова зберігала земельну власність у своєму роді, користуючись правом ужицтва (левірату), тобто виходу заміж не за чужого, а за найближчого родича (див. Повт. 25, 5-10).

Головні цілі

Нижче наведені 4 головні цілі книги:

1. Книга важлива завдяки наявності в ній родоводу.

Книга нас знайомить із декількома пращурами Давида, що увійшли в царський рід Христа, Месії. Особливим є включення в цей рід особи не ізраїльського походження Руті Моавитянки.

2. Вона важлива завдяки представленій у ній системі образів.

Оскільки кровний родич Вооз є відомим прототипом Месії, то Рут служить прообразом Церкви, Нареченої Христа. Деякі дослідники Біблії розглядають Ноомі як яскравий прообраз Ізраїлю. У цій книзі можна також знайти й інші образи.

3. Вона важлива з богословської точки зору.

Червоною ниткою через всю книгу проходить відкриття характеру й способів дії Бога. У ній показано:

- а). Його Провидіння
- б). Його Суверенітет
- в). Його Благодать
- д). Його Святість
- е). Його Ініціатива в спасінні

4. Вона важлива з історичної точки зору.

Як було сказано раніше, у книзі описується ряд проблем, з якими зіштовхнулася одна богобійна родина з Віфлеєма в період суддів.

Віра в житті Рут

Перший розділ - закладення віри.

Другий розділ-демонстрація віри «або вибір віри».

Третій розділ - випробування віри.

Четвертий розділ - винагорода віри.

Особливі риси

Шість головних особливостей характеризують книгу Рут.

1. Це одна із двох книг Біблії, які носять ім'я жінки, друга з них Естер.
2. Незважаючи на те, що події в книзі описані на темному фоні невірності й відступництва в Ізраїлі в період суддів, тут оповідається про радості й прикрасі богобійної родини в Віфлеємі в цей час хаосу.
3. Тут продемонстровано те, що Божий план спокути включав язичників, які в часи Старого Заповіту були приєднані до Ізраїля через покаєння й віру в Бога.
4. Спокута - це центральна тема книги, причому роль Вооза як родича-викупителя служить однією з найбільш яскравих старозаповітних ілюстрацій або прототипів Ісуса в ролі Посередника для нас.
5. Найбільш відомий вірш у книзі - це слова Руті, сказані до Ноомі ще в Моаві: «...куди ти підеш, туди і я піду, і де ти жити будеш, там й я буду жити; народ твій буде моїм народом, і твій Бог моїм Богом» (Рут1:16).
6. Тут представлений правдивий опис життя з боротьбою й трагедіями, але разом з тим описано, як віра й вірність богобійних людей дала Богу можливість перетворити трагедію на тріумф і поразку в спокуту.

Просіть й дане буде.

Рут не була розчарована.

1. Вже наступного дня Вооз наказав, щоб були вирішені їхні матеріальні проблеми.
2. Рут уже не повинна була платити борги родини, тому що Вооз "звільнив" її.
3. Більше того, він погодився одружитися з нею. Незабаром вона переїхала жити в його будинок, і пройшло небагато часу - і в них народився син Овид.

4. Скажіть дітям, що Бог чує крики наші, як Вооз почув плач Рут. Як тільки ми кличемо до Бога про прощення наших гріхів, Він сплачує борги наші й забирає нас до Себе, як птах збирає пташенят своїх під крила (Матф. 23:37).

Член королівської родини.

Книга Рут закінчується дуже щасливо. Молода жінка не тільки стала матір'ю, забезпеченою в усіх значеннях, але вона стала прабабкою великого царя Давида, з роду якого пішов ніхто інший, як Сам Господь Ісус Христос. Ясно, що вона стала членом Божої родини. Скажіть дітям, що це стане і їхнім привілеєм, якщо вони звернуться під покривало праведності Спасителя. Вони не тільки одержать прощення й відновлення, але будуть прийняті в дорогу Божу родину й стануть співспадкоємцями з Господом Ісусом.

Прорахунок Орфи. Подумайте про бідну Орфу! Як багато вона втратила, повернувшись в Моав до своїх помилкових богів! Закличте дітей послідувати прикладу Рут й довірити свої життя Спасителю. У Господа є необмежені благословіння, які Він виливає на тих, хто залишає світ і іде за Ним, довіряючи себе Його любові й милості

1 Книга Царств

ЗМІСТ 1 КНИГИ ЦАРСТВ

Перша частина : Самуїл, народження пророка й початок його служіння

(1:1-17)

А. Перший перехід керівництва країною: від Ілії до Самуїла 1:1-3:21

1. Народження нового лідера 1:1-2:11
2. Недолік у новому лідері 2:12-3:36
3. Перехід: від Ілії до Самуїла 3:1-18
4. Визнання Самуїла - новий лідер Ізраїлю 3:19-21

Б. Самуїл як суддя 4:1-7:17

1. Необхідність у керівництві Самуїла 4:1-6:21
2. Перемога під керівництвом Самуїла 7:1-17

Друга частина: Саул, перший цар (8:1-12:25)

Б. Другий перехід керівництва країною: від Самуїла до Саула 8:1-12:25

1. Причина переходу 8:1-9
2. Перехід від Самуїла до Саула 8:10-12:25

Б. Правління царя Саула 13:1-15:9

1. Успішний початок царя Саула 13:1-4
2. Невдачі царя Саула 13:5-15:9

В. Третій перехід керівництва країною до Давида 15:10-31:13

1. Перехід царювання від Саула до Давида 15:10-16:13
2. Спроби Саула вбити Давида 18:10-20:42
3. Підйом Давида у вигнанні 21:1-28:2

Христос в 1 книзі Царств

Самуїл є прообразом Христа в тому розумінні, що він був пророком, священиком і суддею. Перебуваючи у шані в людей він почав нову епоху.

Давид є одним з головних зображень особистості Христа в Старому Заповіті. Він народився в Віфлеємі, був пастухом і правив як цар Ізраїлю. Він є помазаним царем, що став попередником Месіанського Царя. Його месіанські псалми народжуються під час відкидання й небезпеки (читайте Книгу псалмів, 21-у главу). Бог робить Давида, «чоловіка по серцю Своему» (1Цар.13:14), найбільшим Ізраїльським Царем. У Новому Заповіті Христос конкретно називається «...тілом з насіння Давидового...» (Рим.1:3) і «...коренем і нащадком Давида...» (Об.22:16).

Початок епохи Царств

Книги Царств

Перші дві книги Царств у єврейській традиції називаються книгами Самуїла, а третя й четверта книги Царств - книгами царів. Такий поділ прийнятий й у багатьох сучасних західних виданнях Біблії.

Оповідання книг Царств охоплює період від служіння пророка Самуїла й встановлення монархії до падіння царства, що в процесі існування розділилося на Північне й Південне. На початку описується падіння Північного царства, а потім - захоплення Південного й відведення більшої частини ізраїльтян у полон, розгром Єрусалима, стан бранців у Вавилоні. Цей період охоплює 500 років (з XI по VI вв. до Різдва Христового).

Мета написання книг: показати через історію залежність політичного добробуту єврейського народу від чистоти його релігійно-морального життя. У Третій і Четвертій книгах показане поступове вгасання величі ізраїльського народу.

Ключові слова цієї книги:

Саул, використовується 138 разів, помазаний, використовується сім разів, відкинули, використовується сім разів. І ключові вірші цієї книги знаходяться в 8:19-22: Але народ не погодився послухатися голоса Самуїла, і сказав: ні, нехай цар буде над нами, і ми будемо як інші народи: буде судити нас цар наш, і ходити перед нами, і вести війни наші. І вислухав Самуїл всі слова народу, і переказав їх уголос Господа. І сказав Господь Самуїлу: послухай голосу їх і постав їм царя. І сказав Самуїл Ізраїльтянам: підіть кожний у своє місто.

Протягом всієї 1-ї книги Царств можна помітити тему занепаду.

Посада священослужителя потонув у низьких водах за часів Ілії і його дурних синів.

Тема: Первосвященик Ілія - суддя народу зраїльського

Поява в народі первосвященика Ілії - вказівка на пробудження релігійного духу (в незрозумілі часи історія нічого не говорить про первосвящеників). З'єднання посади первосвященика й народного правителя вказує на пробудження в народі розуміння, що їхня сила в релігії і в вірі в істинного Бога. Силом - місце перебування ковчега Заповіту й місце проживання первосвященика.

1 Цар. 2, 22-25: Нечестя Офні і Финееса - синів Ілії.

1 Цар. 2, 27-36: Пророк звіщає долю дому Ілії (розходження понять долі й долі). 1 Цар. 3: Господь через Самуїла говорить Ілії про суд Свій.

1 Цар. 4, 1-11: Поразка Ізраїлю. Взяття ковчега в полон (втрата ковчега, як закономірний наслідок загального нечестя. Святиня не допоможе тому, хто не поважає святих заповідей Божиих). 1 Цар. 4, 12-18: Смерть Ілії (Про відповідальність у вихованні).

1 Цар. 5, 1-5: Ковчег Божий в Азоті у храмі Дагона (прообраз благовістя всім народам і перемоги християнства над язичниками). Повернення ковчега (1 Цар. 6, 1-16: Страшні хвороби язичників).

Історична довідка.

1. Ім'я «Ілій» означає «Бог є високий». Ілій був первосвященик й останній судія Ізраїльський з дома Аарона, з роду Іфамара. Ілій був суддею Ізраїльським 40 років.

2. Ім'я «Офні» означає «стисла рука», «жменя».

3. Ім'я «Фінеєс», за Гезенієм, означає «мідні вуста».

4. Назва «Азот» означає «укріплене місце». Перебував на східному березі Середземного моря, приблизно в 30 кілометрах на північ від Гази. Азот можна бачити з одного високого місця біля Яффи. Нині тут невелике селище Ездуд, в якому близько 500 жителів (до середини ХІХ ст.).

5. Слово «Дагон», дехто думає, походить від *dagān* - ріг, інші ж роблять від слова *dag* - велика риба. Так називався филистимський ідол, з головою й руками людськими, а тулубом риби. Його боготворили в місті Газі й Азоті, де храм його був спалений Іонафаном за часів Маккавеїв, і інших місцях.

6. Ім'я «Самуїл» означає «виклопотаний від Бога». Самуїл жив в 1050 р. до Р.Х. Він був сином Єлкани й Ганни, що жили в Рамафаим-Цофимі, місті, розташованому на південній границі гори Єфремової у декількох кілометрах до південного заходу від Єрусалима. Недалеко від Вефіля перебуває селище Рама. Думають, що це селище є стародавнім біблейським містом Армафем (1 Цар. 7, 17) - місце народження святого Пророка Самуїла. Християни, опанувавши Раму, відкрили гробницю Самуїла біля єврейської синагоги, і перенесли його порох в Силом. У Рамі показують будинок Самуїла. Батько Самуїла був нащадком Левія через його другого сина Каафа. У книгах пророка Єремії (15, 1) і Псалмів (98, 6) - пророк.

Тема: Самуїл - останній пророк і суддя

Народження й дитинство Самуїла (1 Цар. 1, 1 - 4, 1):

Відповідь на молитву майбутньої матері Самуїла (1, 9-18).

Присвята дитини Самуїла Господу (1, 28).

Пісня Ганни (2, 1-10: порівн. з піснями Богородиці).

Отрок Самуїл служить перед Господом (2, 11-26).

1 Цар. 7, 3-4: Присвята себе справі підняття релігійного духу в народі (повалення язичеських божеств, проповідь покаяння).

Урочисті збори народу від всіх колін у Массифі.

Спільна молитва, піст і покаяння у вчинених гріхах, урочисте жертвоприношення (1 Цар. 7, 5-11:

Допомога Божа кожному розкаяному сердцю.

Постава Самуїла суддею Ізраїльським (1 Цар. 7, 15-17: Після загибелі Ілії й відновленні миру).

Тема: Від помазання царя до поділу царства єврейського (1030-931 р.до Р.Х.)

Пророча пісня Ганни й пророкування про Месію

1 Цар. 2, 1-10: Пророча пісня Ганни. Основна думка молитви: Господь - єдиний щирий втішитель і захисник всіх страждених і смиренних, а також правосудний месник людям гордим і злим, що сподіваються на свої сили. Ця молитва як старозаповітний прообраз Пісні Марії (порівн. Лк. 1, 46-55).

У пророчій пісні Ганни вперше Обітоване «насіння жінки» (Бут. 3, 15), Спаситель миру, іменується Помазаником, Месією (1 Цар. 2, 10). Паралель - досліджувані події й події пришествя Христа. Покликання Самуїла до пророчого служіння.

Цар Саул: початок царювання й падіння

Бажання євреїв мати царя. Самуїл стає суддею після смерті Ілії. В старості Самуїл ставить суддями над Ізраїлем своїх синів, але вони «не ходили шляхами його, а ухилилися в користь», внаслідок чого народ став жадати від Самуїла поставити їм царя; прохання народу не подобається пророку, але Господь велить йому виконати прохання народу. Самуїл повідомляє права царя (1 Цар. 8, 10-17), але народ наполягає на обранні (1 Цар. 8, 19-20). Обрання Саула на царство (Пророцтво Мойсея про встановлення царської влади). Прихід царської влади, як наслідок нездатності до самоврядування на основі богоправління. Саул у пошуках ослиць Киця. Господь вказує Самуїлу на Саула. Ізраїль приймає Саула своїм царем. Початок царювання Саула (перемога Саула над Амаликитянами, Самуїл складає із себе звання судді (умови благоденства: 1 Цар. 12, 13-15), початок війни Саула з Філістимлянами, ведення Саулом численних війн.

Бог відкидає Саула: 1 Цар. 13, 8-15: самовілля Саула (прийняття царем священницьких обов'язків - злочин у підриві основного принципу ізраїльської монархії: підпорядкування цивільної влади волі Божій в особі пророків і священників. Релігійні інтереси підлеглі політичними).

Веління Боже винищити Амаліка, непокора Саула (користь - причина гніву Господнього - 1 Цар. 15, 9).

1 Цар. 15, 10-23: Самуїл проголошує Божий вирок (пам'ятник в Кармилі як зразок правителя, що возгордився; про причини відкидання Саула (15, 22-23): *«За те, що ти відкинув слово Господне, і Він відкинув тебе, щоб ти не був царем над Ізраїлем»*. 1 Цар. 15, 24-31: Нещире покаяння Саула (спроба виправдати себе - відповідь Адама, який згрішив, Богові), Самуїл вбиває царя Амалікського й більше не бачиться із Саулом.

Історична довідка

1. Саул - перший цар Ізраїльський, син Киця (пастка, сітка) з коліна Веніамінова. Сам Кис був сином Авеїла. Саул відрізнявся своєю красою й ростом.

2. Карміл - місце в пустелі, або між пустелею Зиф й пустелею Маон, що належала коліну Юдину. Нині зазначена місцевість називається Курмуль і лежить в 15 кілометрах на південь від Хеврона.

3. Ім'я «Єссей» означає «Іегова є Суций». Він був сином Овида й батьком Давида. Будинок його був у Віфлеємі. При урочистому вступі Давида на царство Єссей, очевидно, вже не був живий. У Новому Заповіті в родоводі Господа Ісуса Христа ім'я Єссея згадується в Євангелії від Матвія (1, 3-5) і Євангелії від Луки (3, 32-34).

4. Ім'я «Давид» означає «коханий». Він був молодшим сином Єссея, з коліна Юдиного, правнук благочестивих Вооза й Рут. Народився в 1085 році до Р.Х. у місті Віфлеємі. Пам'ять царя й пророка Давида святкується церквою в Тиждень по РХ.

Тема: Цар Давид і Саул

1 Цар. 16, 1-5: Бог посилає Самуїла в будинок Єссея;

1 Цар. 16, 6-13: Обрання й помазання Давида на царство (Давид як приклад не зовнішнього, а внутрішнього достоїнства на царство. Цар - помазаний Божий).

1 Цар. 17: Поразка Голята (у війні з Філістимлянами) і піднесення Давида при дворі (ила зброї та Боже заступництво).

Дружба Давида й Йонатана (1 Цар. 18, 1-5); 1 Цар. 18, 6-9: Пророчі слова народу про Давида. Ненависть Саула. Гоніння на Давида (Гордість - мати всіх пороків), великодушність Давида: «благословляйте, коли вас проклинають,» (див. Мф. 5, 44).

1 Цар. 19, 8-10: Саул намагається вбити Давида.

1 Цар. 19, 18-24: Давид і Самуїл в Навафі в сонні пророків.

Саул приходить до них і навіть пророкує. 1 Цар. 21, 1-6: Ахимелех священик і священний хліб. Виконання пророчих слів: «Саул вразив тисячі, а Давид десятки тисяч». Давид, як прообраз Христа.

Історична довідка

1. Ім'я «Голият» означає «видалення», «вигнання». Голият - відомий велетень Філістимлянин, уродженець Гефа. Одноборство Голията з Давидом відбувалося в долині дуба між Сокхофом й Азекою. Меч Голията, збережений Давидом, зберігався спочатку в Номве, а потім перенесений їм у Єрусалим.

2. Ім'я «Йонатан» означає «дарунок Божий». Ім'я це тотожньо із грецьким ім'ям Феодор. Він був старшим сином Саула й другом Давида. Йонатан двічі рятував Давида від смерті, часто навіть із небезпекою для власного життя. Загинув Йонатан разом зі своїм батьком Саулом на горі Гелвуйській. Після Йонатана залишився п'ятирічний син Мемфивосфей, через який рід Йонатанов тривав до часів Єздри (1 Пара.9,40).

3. Назва «Наваф» перекладається як «житло». Наваф перебував біля міста Рами, де в свій час жили пророк Самуїл і Давид. Тут, здається, була школа пророків.

4. Первосвященик Ахимелех жив в місті Номва. Він, інші священики й всі жителі міста Номва були вбиті Саулом за обвинуваченням у підтримці й допомозі його ворогові Давиду.

5. Аендор, інакше Ендор (джерело Дора, або джерело будинку, житла). Місто перебувало в коліні Іссахаровім, між горами Фавором і малим Єрмоном, при потоці Кіссоні. При цьому місті зазнав великої поразки, у дні Девори й Варака, Іавін цар Асорський (Суд. 4 й 5). І зараз показують мандрівникам печеру в декількох кілометрах на південь від Назарета, в якій

нібито жила Аендорская чарівниця. Тепер на місці Аендора стоїть невелике село за назвою Ендур.

Загибель Саула

1 Цар. 22, 11-19: Саул вбиває Ахимелеха й 855 священників. 1 Цар. 27, 1-4: Втеча Давида до Філістимлян (прообраз втечі Господа Ісуса Христа в Єгипет); 1 Цар. 28, 3-7: Господь не відповідає Саулу.

1 Цар. 28, 8-19: Саул в Аендорської чарівниці.

Святоотцівське тлумачення:

1. душа праведного Самуїла була не підвладна темній силі, а тому в образі пророка був диявол, що ворожить про майбутнє (Деян. 16, 16) (святитель Дмитро Ростовський, святитель Філарет Московський);

2. з'явилася душа пророка Самуїла, але не за дією чарівниці й темної сили, а по особливому бажанню Божому (Сир. 46, 23: існуюча в Старому Заповіті думка про те, що «Самуїл пророкував і після смерті») (святий Амбрось Медиоланський і блаженний Феодорит);

3. тому що душа пророка перебувала в той час в шеолі, над яким володарював диявол, той, хто явився, був сам Самуїл; звичайно, відбулося це не без волі Божої (святий Іустин Мученик, Ориген, святий Анастасій Антиохійський) - всі три думки мають спільне те, що все відбулося завдяки дії Божій, і кожна з думок не виключає злочину Саула).

ЗМІСТ ДРУГОЇ КНИГИ ЦАРСТВ

Перша частина: Успіхи Давида 1:1-10:19

А. Політичні успіхи Давида 1:1-5:25

1. Царювання Давида над Юдою в Хевроні 1:1-4:12
2. Царювання Давида в Єрусалимі 5:1-25

Б. Духовні успіхи Давида 6:1-7:29

1. Транспортування Ковчега 6:1-23
2. Встановлення Заповіту з Давидом 7:1-29

В. Військові успіхи Давида 8:1-10:19

1. Перемоги Давида над ворогами 8:1-12
2. Праведне правління Давида 8:13-9:13
3. Перемоги Давида над Аммоном і Сирією 10:1-19

Друга частина: Гріхи Давида (11:1-27)

А. Гріх перелюба 11:1-5

Б. Гріх вбивства 11:6-27

1. Урія не спить із Вірсавією 11:6-13
2. Давид наказує вбити Урію 11:14-25
3. Шлюб Давида з Вірсавією 11:26-27

Третя частина: Проблеми Давида (12:1-24:25)

А. Проблеми в будинку Давида 12:1-13:36

1. Пророцтво Нафана 12:1-14
2. Син Давида вмирає 12:15-25
3. Вірність Йоава Давиду 12:26-31
4. Кровозмішання в будинку Давида 13:1-20
5. Амнон вбитий 13:21-36

Б. Проблеми в царстві Давида 13:37-24:25

1. Повстання Авесалома 13:37-17:29
2. Вбивство Авесалома 18:1-33
3. Давид відновлений як цар 19:1-20:26

4. Коментарі із приводу царювання Давида 21:1-24:25

Христос в 2-ій Книзі Царств

Як видно із вступу до 1 Книги Царств, Давид є одним з найголовніших прототипів Христа в Старому Заповіті. Незважаючи на свої гріхи, він залишається чоловіком по серцю Божому через свою повагу й вірне відношення до Бога. У нього іноді були падіння в особистому житті, але він ніколи не підводив Бога. На відміну від всіх своїх попередників- царів, він ніколи не допускав ідолопоклонства стосовно Яхве, він дотримувався Його Закону і був ідеальним царем. Правлінню Давида була, як правило, властива справедливість, мудрість, цнотливість, хоробрість і жаль. Завоювавши Єрусалим, він посів на троні Мелхиседека, «праведного царя» (Бут.14:18). Давид став стандартом, за яким оцінювалися всі наступні царі. Звичайно, життя Давида, описане в 1-10 главах, набагато краще відображає прийдешнього Месію, ніж в 11-24 главах. Гріх погіршує потенціал людини. Найкращою ознакою майбутнього Царя є важливий Заповіт, що Бог укладає із Давидом (2Цар.7:4-17). Давид хотів побудувати дім для Господа. Однак Бог влаштував дім для Давида. Ті самі три обітниці, дані Давиду щодо Вічного Царства, Трону й Насіння, пізніше дані Христу (Лук.1:32,33). У Північному Царстві Ізраїля існували дев'ять династій, а в Юдеї тільки одна династія. Обітниця неминучої династії виконана в Христі, Сині Давидовім (Мат.21:9; 22:45), Який посяде на троні Давидовім (Ис.9:7; Лук.1:32).

Царювання Давида

2 Цар. 2, 2-4: Воцаріння Давида в Хевроні.

Хеврон (коротка історична довідка)

Слово «Хеврон» означає «зв'язок», «з'єднання». Це місто назване по імені сина Халева. Воно є одним з найстародавніших міст в Юдеї й взагалі у всьому світі (побудоване на сім років раніше, ніж Цоан у Єгипті - Чис. 13,

23), і спочатку називалося Кіріаф-Арба. Мойсей називає його Мамре (Бут. 23, 19; 35, 27). Місто лежало в 32 кілометрах до півдня від Єрусалима й в 160 кілометрах від Назарета. Араби називають це місто Хабрун («квітуче місто») або Ель-Халим («друг або улюбленець Божий»), тому що Авраам у Священному Писанні називається другом Божим (2 Парал. 20,7). Це місто славиться своїми скляними виробами й чудовими виноградниками (це той історичний виноград, зрізану галузь із однією кистю якого несло двоє чоловік). У міській мечеті цього міста показують гробниці Авраама, Ісаака й Якова, з їхніми дружинами Саррою, Ревеккою й Лією: «Всі вони були поховані в печері поля в Махпелі, проти Мамре, що нині Хеврон, в землі Ханаанській» (Бут. 23, 19). У наш час їхні гробниці поділені на два сектори (мусульманський і єврейський) і перебувають під подвійною охороною. На західному боці Єрусалимської дороги в одному кілометрі від Хеврона лежить відомий гай Мамре, де перебуває дуб Мамрійський. Тут відбулося Богоявлення Аврааму. З кінця XIX століття зазначене місце разом з дубом належало Росії. Зараз тут монастир в ім'я святого Георгія Переможця, що належить Закордонній Православній Церкві. Місцеві араби вважають його нащадком першого Раю, що був, на їхню думку, саме на цьому місці.

З інших стародавніх пам'ятників Хеврона мандрівники згадують про гробницю Авеніра, також Єссея, батька Давидова й Халева. Багатство природи в цьому місці перевершує усяку уяву й очікування. Розширення території від Червоного моря до Тигру й Євфрату, численні перемоги царя Давида. 2 Цар. 5, 6-10: Завоювання Єрусалима (Єрусалим - місто, що не належить жодному з колін, як об'єднуючий центр народу ізраїльського, що особливо важливо після громадянської війни). Перенесення Ковчега Заповіту в Єрусалим, думки про побудову храму. Центр політичний стає також і центром релігійним. Псалми царя Давида: Обітниця про прихід Спасителя - Псалом 21. Справи внутрішнього устрою як зразок могутності царства. 2 Цар. 7, 1-17: Бажання Давида побудувати храм. Несхвалення Боже. Думка

про будівництво храму як закономірне завершення подій. Повна підготовка до будівництва храму.

1. Ім'я «Тигр» означає «швидкий». Інакше ріка Тигр називається Хиддекель - одна з найвідоміших і найбільших рік Азії, що витікає з гірського хребта Тавра у Вірменії. У перший раз ім'я цієї ріки зустрічається в Біблії, в описі раю. Загальна течія ріки з'єднується з рікою Євфратом у досить значній відстані від Перської затоки. У стародавності ріка Тигр була з'єднана з Євфратом безліччю каналів, що зрошували й пожвавлювали околиці країни.

2. Ім'я «Євфрат» означає «більша, велика ріка». На єврейській й арамейській мові це ім'я звучить як Фрат. Відома ріка в Азії, що бере свій початок у Вірменії на північній стороні гори Тавра. З'єднуючись із рікою Тигр в 35 кілометрах від Перської затоки, вона називається Шат-Ель-Араб. Вся довжина Євфрату дорівнює 2848 кілометрів, що на 1040 кілометрів більше Тигру. Спочатку про неї згадується як про одну із чотирьох рік Едема (Бут. 2, 14).

Сугубий гріх Давида

2 Цар. 11, 1-4: Перелюб Давида.

2 Цар. 11, 6-13: Давид посилає за Урією.¹ 2 Цар. 11, 14-25: Вбивство Урії.

2 Цар. 11, 26-27: Одруження Давида з Вірсавією.²

Пророк Нафан і Давид

2 Цар. 12, 1-6: Притча, сказана до Давида пророком Нафаном.³ 2 Цар. 12, 7-15а: Прозріння. Смерть дитини (2 Цар. 12, 15б-23).

2 Цар. 12, 24-25: Народження Соломона. 50-ий псалом книги Псалмів як зразок й приклад сили щирого покаяння.

Історична довідка

1. Ім'я «Урія» означає «Господь - моє світло». Урія Хіттеянин був чоловіком Вірсавії й воєначальником при війські Давида.

2. Ім'я «Вірсавія» значить «дочка клятви». Вірсавія була дочкою Єліама й дружиною Урії Хіттеянина. Вона йменується також дочкою Амміїла. Одним із чотирьох синів Вірсавії був Соломон.

3. Ім'я «Нафан» означає «подавець». Нам відомі три яскравих випадки, коли Нафан був безпосереднім зряддям у повідомленні Богом царя Давида.

Першого разу Нафан не дав здійснити намір Давида про побудову храму Господу.

Другого разу Господь поклав на пророка Нафана обов'язок викрити царя за вчинений їм тяжкий гріх відносно Урії і його дружини.

Втретє за настановою пророка Нафана мати Соломона насмілилася нагадати вмираючому царю про права сина свого Соломона на престол.

4. Ім'я «Соломон» означає «мирний». Соломон був десятий син Давида. Мати його Вірсавія. Народився в 1033 році до Р.Х. Пророк Нафан, за словом Господа, назвав його Ієдидія, що значить «коханий Богом».

Тема: Сімейні інтриги в житті Давида

Повстання Авесалома

Краса й зарозумілість Авесалома. 1. 2 Цар. 15, 1-12: Повстання Авесалома. 2 Цар. 15, 13-18: Втеча Давида з Єрусалима. 2 Цар. 15, 30-31: Цар Давид у скорботі на горі Єлеонській. 2. Зрада Ахітофела. 3. 2 Цар. 17, 23: Самогубство Ахітофела. Ахітофел, як прообраз Юди Іскаріота.

Війна Давида з Авесаломом

2 Цар.18,1-8: Бій у лісі Єфремовім.4 2 Цар. 18, 9-18: Смерть Авесалома. Скорбота Давида.

Повернення Давида на царство

2 Цар. 19, 1-8: Докір Йоава Давиду. Повернення Давида в Єрусалим.

2 Цар. 24, 1-9: Народний перепис і гнів Божий (9 вірш: причина перелік).

2 Цар. 24, 10-14: Давид вибирає собі покарання.

Історична довідка

1. Ім'я «Авесалом» означає «батько миру». На єврейській мові це ім'я звучить як Авшалом - третій син Давида від Маахи, дочки Фалмая, царя Гессурського.

2. Назва «Єлеонська гора» означає «гора маслин», «олійна гора». Одна з Юдейських гір, що лежать до сходу від Єрусалима, від якого відокремлюється долиною Кедронською. На західному схилі цієї гори перебуває Гефсиманський сад, що складається з Маслинових дерев. Дійсна назва гори на арабській мові - Донебель-Эль-Тур (Коротку історичну довідку про гору Єлеонську дивись на стор. 17).

3. Ім'я «Ахітофел» означає «брат божевілля», «брат дурості». Ахітофел був уродженцем Гило (місто перебувало десь на південь, або південний захід від Хеврона), і близьким супутником і радником Давида. Він був, безсумнівно, одним із самих видних законників свого часу. Його рада вважалася за слово Господнє (2 Цар. 16, 23). Ахітофел зрадив Давида й переконав Авесалома приєднатися до змови проти свого батька. Ахітофел запропонував круті заходи, але вони були відхилені радою Хусія. Бачачи, що безсумнівним результатом змови буде загибель Авесалома і його справи, Ахітофел повернувся в Гило й там, у розпачі, повісився й був похований у гробі батька свого (2 Цар. 17, 20).

4. Єфремів ліс - місцевість, спочатку призначена синам Йосипа. Історична битва між Давидом й Авесаломом відбулася на заході від Йордану, біля Явіса Галаадського.

5. Ім'я «Йоав» означає - «Господь є Батько». Він був одним з трьох племінників Давида і його воєначальником.

2 Цар. 24, 15-17: Моровиця.

2 Цар. 24, 18-25: Жертівник на гумні Орни - убагання Господа.

Історична довідка

Ім'я «Орна» означає «живий», «бадьорий» - за Гезенієм, а за Фюрстом - «міцний», «твердий». Орна Євусеянин мав своє гумно в Єрусалимі на горі Морія. Саме на цьому місці згодом буде призначено Давидом побудувати храм Єрусалимський.

ЗМІСТ ТРЕТЬОЇ КНИГИ ЦАРСТВ

Перша частина: Єдине царство (1:1- 11:43)

1. Воцаріння Соломона 1:1 - 2:46
  - А. Призначення Соломона Царем 1:1-53
  - Б. Воцаріння Соломона 2:1-46

2. Піднесення Соломона як Царя 3:1-8:66
  - А. Прохання Соломона про мудрість 3:1-28
  - Б. Керування Соломона Ізраїлем 4:1-34
  - В. Будівництво Храму й будинку Соломона 5:1-8:66

3. Падіння Соломона як Царя 9:1-11:43
  - А. Відновлення Господом заповіту Давидова з Соломоном 9:1-9
  - Б. Порухення заповіту Соломоном 9:10-11:8
  - В. Покарання Соломона за порушення заповіту 11:9-40
  - М. Смерть Соломона 11:41-43

Друга частина: Розділене царство (12:1-22:53)

1. Поділ царства 12:1-14:31
  - А. Причина поділу 12:1-24
  - Б. Царювання Ієровоама в Ізраїлі 12:25-14:20
  - В. Царювання Ровоама в Юдеї 14:21-31

2. Царювання двох Царів в Юдеї 15:1-24
  - А. Царювання Авії в Юдеї 15:9-15
  - Б. Царювання Аси в Юдеї 15:9-24

3. Царювання п'яти царів 15:25-16:28

- А. Царювання Навата в Ізраїлі 15:25-31
- Б. Царювання Вааси в Ізраїлі 15:32-16:7
- В. Царювання Іли в Ізраїлі 16:8-14
- М. Царювання Замврія в Ізраїлі 16:15-20
- Д. Царювання Амврія в Ізраїлі 16:21-28

4. Царювання Ахава в Ізраїлі 16:29-22:40

- А. Гріх Ахава 16:29-34
- Б. Служіння Ілії 17:1-19:21
- В. Війни із Сирією 20:1-43
- М. Вбивство Навуфея 21:1-16
- Д. Смерть Ахава 21:17-22:40
- 5. Царювання Йосафата в Юдеї 22:41-50
- 6. Царювання Охозії в Ізраїлі 22:51-53

Христос у третій книзі Царств

Соломон є прообразом Ісуса Христа по цілому ряду аспектів. Його прославлена мудрість вказує на «...Христа Ісуса, Що зробився для нас премудрістю від Бога...» (1Кор. 1:30). Популярність, слава, багатство й честь Соломона є ознакою Христа в Його Царстві. Влада Соломона приносить знання, мир і поклоніння. Однак, незважаючи на всю його пишноту, Син Людський пізніше скаже про Свій прихід: «...от, тут більше Соломона» (Мат.12:42).

Заповіт і смерть Давида

Боротьба за престолонаслідування (Адонія і Соломон): Адонія домагається Царства (3 Цар.1,5-10).

Нафан сповіщає Вірсавію (3 Цар.1,11-14).

Вірсавія у Давида (3 Цар.1,15-21).

Нафан говорить за Соломона (3 Цар.1,22-27).

Давид вирішує на користь Соломона (3 Цар.1,28-37). 3 Цар. 1, 38-40: Помазання Соломона на Царство. 3 Цар. 2, 1-4: Вмовляння Соломона. 3 Цар.2,8-9: Останнє розпорядження Давида щодо знищення язичників. 2 Цар.2,10-12: Смерть Давида.

Тема: Царювання Соломона

Мудрість царя, його величність і могутність. 3 Цар. 3, 3-15: Перше явище Бога Соломону. Прохання царя до Бога - приклад мудрості й смиренності (порівн. з Євангельським Словом «Шукайте найперш Царства Божого й правди Його, і все інше додасться вам») (Мф.6,33). 3 Цар. 3,16-28: Рішення суперечки двох жінок, як приклад мудрості царя. 3 Цар.4,20-28: Велич країни премудрого Соломона. 3 Цар.4,29-34: Священне Писання про надзвичайну премудрість Соломона.

Храм премудрого Соломона

Побудова храму (1 Цар. розд. 5-7: семирічне будівництво (1017-1009 р. до Н.Х.), зображення херувимів; храм Соломона як прообраз внутрішнього стану людини).

Храм Соломона й гора Мория (коротка історична довідка)

Храм Соломона був побудований на горі Мория. Фундамент храму Соломона був закладений в 1009 - 1008 років до Н.Х., і будівництво його тривало 7 років; скарби всього сходу текли в Єрусалим на побудову цього святилища, від якого на сьогодні уціліли лише деякі нижні зводи, зроблені з каменів неймовірної величини. При побудові храму щомісяця поперемінно 10 000 чоловік рубали в Ливані кедри й кипариси, 70 000 чоловік звозили й зносили матеріали до місця їхнього призначення й 80 000 чоловік висікали камені з гори. Над робітниками були приставленими ще 3 600 наглядачів. Розпочавши будівництво храму, Соломон зробив величезні насипи урівень із вершиною гори Мория й велику квадратну площу, що займала майже шосту частину міста; обнесена вона була стіною 6 ліктів завширшки й заввишки. З кожної сторони храму величний портик уводив у перше відділення, призначене для поган та нечистих євреїв; у другому відділенні ізраїльтяни посиляли свої молитви; у ньому навколо всього храму йшли колонади й галереї; третє відділення було призначене для левітів; четверте відділення становив сам храм, що був 60 ліктів довжиною, 20 шириною, 30 висотою, і складався із притвору, святилища й Святого Святих; у святилище ієреї входили щодня, а у Святеє Святих входив лише первосвященик один раз у рік. У святилищі був влаштований золотий вівтар, і трапеза для показних хлібів, і світильники золоті, п'ять по праву й п'ять по ліву сторону; кадильниця, блюда та інші приладдя були золотими, і двері золоті; навіть поміст головного святилища був покритий листовим золотом. Незліченні багатства сповнювали храм і зсередини. Ворота були звернені до сходу, щоб

перші промені сонця освітлювали дім Божий. Херувими слави, що осіняли вітвар (ковчег, або його кришку) були заввишки 10 ліктів, а крила в них були по 5 ліктів. У Ковчезі Завіту перебували золота посудина з манною, жезл Аарона і дві камінні таблиці, на яких були написані заповіді, дані Богом Мойсею.

Кир, цар Перський, послав звістку по всьому своєму царству, що Господь повелів йому відновити дім Його в Єрусалимі, і щоб всі бажаючі допомогли сріблом і золотом, і посудом, й худобою, і вдруге євреї почали відтворювати храм Божий на горі Мориа; але вже ковчег завіту не перебував у новоствореному храмі: він, за переказом, схований був Пророком Єремією в скелі. Відновлений храм стояв близько 500 років. За 19 років до Н.Х. Ірод, бажаючи догодити євреям, перешикував його й чудово прикрасив, оздобивши каменями в 40 ліктів довжини; про що й сказав Господь, що каменя на камені не залишиться (Мк. 13, 2). Безліч видатних біблійних подій відбулося на горі Мориа, на місці Соломонового храму: тут Авраам, корячись Богові, підніс на жертвник свого сина Ісаака; сюди сховався ангел-випрошувач для покарання Давида за самовільне зчислення народу; отут стояв ковчег завіту; у це святилище Марія принесла двох горлиць для очисної жертви; тут Марію зустрів праведний Симеон і, взявши на руки Спасителя світу, промовив ці богонатхненні, знаменні слова; «нині відпускаєш раба Твого, Владико, по слову Твоєму з миром...», сюди приходив на свято Великодня зі своїми батьками по плоті Ісус Христос; тут Він, будучи дванадцятирічним підлітком, наставляв єврейських законоучителів; на покрівлі цієї святині диявол осмілювався спокушати Його; звідси Він вигнав батогом торговців; тут Він позбавив осуду блудницю й уважив удовицю, що принесла дві лепти; у цьому храмі Він неодноразово докоряв книжникам і фарисеям; нарешті, сюди Він під викрики народу: «Осанна! Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я! Цар Ізраїлів!» (Ів. 12, 13), урочисто вступив за кілька днів до Свого добровільного страждання; у цьому храмі під час Його Голгофських

страждань розірвалась від верхнього краю до нижнього церковна завіса, товщина якої складала близько 9 сантиметрів. В 70 році н.е. імператор Тит оточив Єрусалим і незабаром після Великодня взяв його. Із серпня в храмі на горі Мориа припиняються жертвоприношення. Через 300 років після зруйнування Єрусалима Титом, боговідступник Юлиан, всупереч Божим пророцтвам, здумав відновити цей храм; євреї та їхні дружини нічого не жаліли, щоб бачити свою святиню відновленою, несли гроші й цінності, невсипно працювали на руїнах, навіть старці й діти брали участь у роботах; та марно: являлись жахливі вогняні видіння, і працівників поглинали землетруси, - що і змусило іудеїв залишити цю справу.

В 636 році, коли мусульмани заволоділи Єрусалимом, на місці храму каліф Омар спорудив мечеть, назвавши її «Ель-Сакраг», але коли хрестоносці взяли місто, то цю мечеть перетворили на церкву. Після їх вигнання будівля знову стала мусульманською святинею, що і існує донині і своєю величчю перевершує всі споруди Єрусалима. Через західні ворота вступаємо на великий двір колишнього храму, що утворює собою величезну площу, покриту зеленню; на ній здіймається готична восьмикутна будівля мечеті синюватих кольорів, з великим сферичним куполом і золотим півмісяцем на вершині. Мечеть має четверо воріт, розташованих по чотирьох сторонах світу: північні ворота називаються «Бабуль-Джинна», або двері раю; південні «Бабуль-Кибля», тобто двері молитви; східні «Бабуль-Дауд», тобто Давидові; і західні «Бабуль-Харб», або двері війни. При вході усередину мечеті, насамперед привертає увагу внутрішнє освітлення предметів: світло, проходячи крізь різнобарвні скельця вікон купола, покриває все якоюсь таємничістю. Два кола колон з різнокольорового мармуру підтримують арки купола; перше коло колонад іде навколо стін, а друге розташоване під самою опорою купола. У середині внутрішньої колонади височіє величезний камінь або скеля, темно-сірого кольору, заввишки близько двох метрів, а довжиною по всій ширині купола, огорожений визолоченими ґратами. Цей камінь

становить головне святилище мечеті; іменем цієї скелі вона і названа Ель-Сакраг. Перекази стверджують, що цей камінь перенесений сюди з Вефілю при побудові другого храму, що існував при Спасителю, що на цьому камені спочивав Яків, коли бачив у сні небесну драбину, і що на цьому камені був затверджений ковчег завіту. У часи хрестоносців, коли мечеть Омара впродовж цілого сторіччя була християнською церквою, камінь служив престолом для здійснення літургії. Весь Схід благоговійно шанує цей священний камінь. Під каменем перебуває печера, у якій, за переказом, був убитий святий Пророк Захарія. Існує думка, що ця ж печера була місцем багатьох чудес і місцеперебуванням святих мужів. У її переддвер'ї, у невеликій кімнаті, зберігаються головні святині мусульман: щит Магомета, прапор і меч Алі, і спис, що нібито належав Давиду; тут же зберігаються залишені Магометом оригінал Корану, сідло його улюбленого коня та різні корогви. Надворі, проти східної сторони мечеті, побудований мармуровий кіоск з водоймою восьмикутної форми, увінчаний гарним куполом, - його називають тронем Давида. З південної сторони двору видно іншу мечеть – Ель-Акса (віддалена); отут був християнський храм на честь Введення Пресвятої Богородиці, побудований царем Костянтином. На місці вівтаря стоїть мусульманська кафедра, біля неї дві ніші (заглиблення): у ніші із правої сторони закарбована стопа Спасителя, перенесена, за переказом з гори Оливної, а в іншій ніші дві малі стопи або сліди Пресвятої Богородиці, що вважають, мешкала тут. Церква побудована хрестоподібно й прикрашена прекрасними колонами з різного мармуру.

У числі воріт, що вводять в мечеть Омара, чудові Золоті ворота, закладені наглухо, і Червоні, або Апостольські ворота, при яких Петро зцілив кульгавого, що просив милостині (Дії 3, 6). Навпроти цих воріт знаходяться руїни вежі Марка Антонія, що нагадують древнє панування римлян; вежа була побудована первосвящеником Гірканом Маккавеєм, що і жив у ній.

Нинішні нащадки Ізраїлю по п'ятницях приходять і плачуть біля огорожі колишнього святих, а входити за огорожу не осмілюються.

Освячення храму й перенесення ковчега в храм. 1 Цар. 8, 1-13: Храм як житло Боже. 1 Цар. 8, 14-21: Промова Соломона. 1 Цар. 8, 22-53: Повчальність молитви Соломона - піднесення рук і колінопреклоніння як знак благоговіння й смирення, початок молитви з подяки (23-26), в. 27-30: Про правильне відношення до храму.

Сім прохань до Господа (число 7 як знак повноти):

1. про праведне вирішення суперечки в храмі перед лицем Господнім (31-32);
2. прохання про прийняття покаєння народу в часи нещастя (33-34);
3. про прийняття покаєння й відведення посухи (35-36);
4. прохання про відведення різних нещастя, «почуй і помилуй» каяття і прохання про помилування й насади в серце народу страх Божий, щоб він не ухилився від дотримання заповідей (37-40);
5. прохання про те, щоб Господь почув молитву всякого чужинця, що увійшов у храм (згодом цариця Савська, Неєман Сиріянин) (41-43);
6. «прийми молитви тих, хто вирушає на війну за Твоїм велінням» (44-45);
7. прохання почути, якщо моляться в сторону храму у випадку загального полону (46-50).

Підстава надії молитви Соломона в особливому вибранні єврейського народу і Його милосердя до тих, хто кається, «тому що немає людини, що не згрішила б» (51-53).

Продовження царювання премудрого Соломона

1 Цар. 9, 1-9: Друге з'явлення Боже Соломону (у зеніті слави, могутності й успіху Господь нагадує, що доля його дому й усього народу залежить від покори Господу.

Історична довідка

1. Цариця Півдня правила Савеями. Ця країна знаходилась в Мерої, в одній з Ефіопських провінцій. Про подорож цариці Савської справжні Ефіопляни чи Абіссини, християни Грецької Церкви, мають дуже древній переказ. Йосип Флавій також підтверджує, що цариця Савеїв прибула з Ефіопії, тієї її частини, що називається Савеєю. Цариця Савська піднесла Соломону золото, різні пахощі й слонову кістку.

2. Слово «Екклезіяст» означає «проповідник». По-єврейськи воно звучить «когелет». Так називається книга, написана Соломоном в останній рік його життя.

3. Слідуючи Дамаською дорогою з Єрусалима, досягаємо царських гробниць. Ця чудова пам'ятка іудейської давнини знаходиться приблизно за 500 метрів від стіни Єрусалима; у підніжжя скелі висічена арка, через яку входять на квадратний двір, оточений стінами, висіченими в природній скелі. У східній частині гори майстерно висічена широка галерея; за нею, у глибині скелі, є низькі вхідні двері, через які поповзом можна проникнути усередину підземелля: це вхід у гробові печери; за ним перебуває велика квадратна світлиця з трьома дверима, через які із західної сторони кімнати виходимо в іншу таку ж світлицю; де є 6 напівкруглих гробових місць; всіх кімнат 7, а захоронень 19. Існує припущення, що тут поховані іудейські царі: Соломон, Ровоам, Авія, Аса, Йосафат, Охозія та інші; могили їхні прикрашені різьбою, що зображує галузки пальм, листя, плоди й овочі.

Тема: Моральне падіння Соломона і його смерть

1 Цар. 11, 1-8: Соломон порушує Завіт Божий: багатоженство й навернення серця царя до інших богів.

1 Цар. 11, 9-13: Гнів Божий: царство буде віднято й передане рабові, - пророкування завершення царства Ізраїльського й більше того, кінець боговибраності всього народу.

1 Цар. 11, 14-40: Господь піднімає супротивників на Соломона. Каяття Соломона. Плоди каяття - книга Еклезіаста.

1 Цар. 11, 41-43: Смерть Соломона. Зацаріння Ровоама.
Характеристика часів царів

Правління трьох великих царів - час найвищого розквіту. Але на прикладі них, кращих ставлеників Божих, видно, що споконвічне зло впровадилося в моральну природу людини і єдина надія на порятунок - прихід Спасителя.

Від поділу царств до руйнування храму вавилонянами

Поділ царства

1 Цар. 12, 16-20: Причини поділу: державна помилка Ровоама як наслідок надлишкової розкоші останніх років правління Соломона.

Коротка характеристика й порівняння

Ізраїльського й Іудейського царств

Після смерті Соломона в 931 році відбувається поділ царства на Північне і Південне — *Ізраїль* та *Іудею*. Загальна чисельність населення - 5 млн. чоловік.

Ізраїльське царство: у нього ввійшли 10 колін Ізраїлевих й очолив його «раб Соломонів» *Єровоам*. Історія Ізраїльського царства в основному пов'язана з коліном Єфремовим (найбільшим за площею), тому іноді пророки називали північне царство «Єфремом». Тут же була й столиця — *Самарія*

(заснована Амврієм I); до цього столицею було спочатку місто Сихем, а потім Фірца. Землі, займані Ізраїльським царством, - північна й середня частина Ханаану, були найродючішими в Палестині. За площею і населенням Північне царство в 3 рази перевищувало Південне. Ізраїльське царство проіснувало 209 років. Характерні риси цього періоду: постійні внутрішні міжусобиці, часта зміна царів, з яких всі 19 були боговідступниками, низька моральність, ідолопоклонство. Царство впало в 722 році при царі Осії. Жителі були взяті в Ассирійський полон. Імена царів Ізраїльських і час їхнього вступу на престол подаються нижче:

Ім'я царя	Рік вступу на царство
1. Єровоам I	980
2. Надав	960
3. Вааса	959
4. Мулу	936
5. Замврій	935

Історична довідка

1. Слово «Самарія» означає «сторожове місце», «сторожова вежа». Самарія, як головне місто царства Ізраїльського, була збудована Амврієм, царем Ізраїльським, батьком Ахава за 925 (або, за іншими джерелами, за 885) років до Н.Х. на горі Семерон, від чого й отримала свою назву. Самарія була зруйнована ассирійським царем Салманасаром (див. зноску на стор. 17) і відновлена Габінієм. Місто досягло найбільшої слави за часів Ірода Великого, котрий розширив, прикрасив Самарію й назвав її Севастією, нині Сабустіє. Тут Ірод Великий, улаштувавши святкування свого дня народження, відсік голову Івана Предтечі Господнього.

2. Ім'я «Амврій» означає «раб або учень Єгови». Амврій був воєначальником в Ізраїльському війську, а згодом став царем Ізраїльським.

Своє дванадцятирічне царювання опоганив різними беззаконнями й нечестям.

3. Слово «Фірца» означає «приємність», «миловидність». Фірца - місто Ханаанске, що належало згодом коліну Манасії. Місто це було столицею царів Ізраїльських. Фірца відрізнялася особливою красою. «Прекрасна ти, кохана моя, як Фірца, люб'язний, як Єрусалим», - говорить Таємничий Наречений своїй Нареченій (Об'яв. 6, 4). Дотепер точне місцезнаходження Фірци невідоме.

4. Палестина - це загальна назва землі євреїв, відома також як земля Господня, свята земля, земля Ізраїля, земля Обіцяна. Спочатку це поняття вживалася тільки для позначення приморського узбережжя, зайнятого филистимлянами. Єврейське слово Пе-лешет, якому відповідає слово Палестина, перекладається як земля Филистимська або Филистея. Кордони Палестини спочатку визначалися Йорданом і Мертвим морем, Кам'янистою Аравією, Середземним морем і Сірією. Потім же до її складу ввійшли й землі по іншу сторону Йордану від Арнона до Єрмона й Антилівану. При всій своїй самотності Палестина лежала в самому центрі древнього світу, між древньою Африкою й відомими державами Європи та Азії. Тому-то Сам Господь говорить через пророка: «Єрусалим я поставив серед народів і довкола нього землі» (Єз. 5, 5).

6. Амврій	935
7. Ахав	924
8. Охозія	905
9. Йоарам	904
10. Іуй	892
11. Йоахаз	854
12. Йоас	850
13. Єровоам II	835

14.Захарія	772
15.Селлум	771
16.Манихем	771
17.Факія	760
18.Факей	758
19.Осія	731

Самарія була взята в 699 році. Між царюванням Єровоама II і Захарії було міжцарів'я, що тривало, як думають, 12 років. Друге міжцарів'я відбулося між правлінням Факея й Осії й тривало 8 - 9 років.

Іудейське царство складалося із двох колін (Іудиного й Веніамінового) і займало менш родючі землі. Очолив царство син Соломона й Вірсавії Ровоам. Столицею залишився Єрусалим. Наскільки царство Ізраїльське вигідно відрізнялося в економічних відносинах (вихід до моря, родючі землі), настільки царство Іудейське перевершувало перше за внутрішньою духовною силою, тому що мало в себе святиню Ізраїлю храм Соломона і справжнє священство. Іудейське царство проіснувало 344 роки. Всі 20 царів походили з дому Давидового й 8 з них були «мужами по серцю Господа». В 597 році цар Єхонія був взятий у Вавилонський полон разом з народом. Остаточне зруйнування Єрусалима відбулося в 587 році після придушення повстання Седекії Навузарданом. Імена царів Іудейських і час їхнього вступу на престол представлені далі:

Ім'я царя	Рік вступу на царство
1. Ровоам	975 980
2. Авія	958 963
3. Аса	955 962
4. Йосафат	914 921
5. Єороам	891 900

6. Охозія	884 893
7. Гофоля	884 893
8. Йоас	877 886
9. Амасія	838 849
10. Озія	811 835
11. Гоафам	759 757
12. Ахаз	743 742
13. Єзекія	728 729
14. Маасія	699 699
15. Амон	644 644
16. Йосія	642 642
17. Йоахаз	611 611
18. Йоаким	610 604
19. Єхонія	599 600
20. Седекія	599 599

Царі Єхонія й Седекія вмерли в полоні.

Історія царства Ізраїльського

Єровоам та зроблений ним релігійний розкол

1 Цар. 12, 25-33: Введення Єровоамом І культу золотих тільців, відхід до інших релігій через страх, що тяга до Єрусалимського храму може стати основою для політичної переваги Іудеї, відчуження ізраїльтян від єрусалимської Святині - порівн. 1 Цар. 12, 28 з Вих. 32, 4, 8; відмова священства й левітів від служіння удаваним богам, самовільне назначення священства (не із синів Левія) - початок релігії Ізраїлю.

Чоловік Божий з Іудеї

1 Цар. 13, 1-10: Відвідування пророком міста Вефіля, пророцтво про народження Йосії, гнів Єровоама, знамення Єровоаму, розпадання

брехливого жертovníка, відмова пророка від стола в домі Єровоама. 1 Цар. 13, 11-19: Вефільський пророк-старець запрошує чоловіка Божого до оселі. 1 Цар. 13, 20-32: Лев убиває пророка Божого за непокору, - пророцтво про загибель обох царств із вказівкою на дві головні причини: відхилення від істинного Бога та непокора.

Єровоам - перший цар Ізраїльський

1 Цар. 13, 33-34: Завзяте відступництво Єровоама.

1 Цар. 14, 1-16: Спроба Єровоама таємно скористатися милістю Бога, якого відкрито відкинув: хвороба сина Єровоамового Авії як наслідок відкидання слів пророка, відмова в благословенні пророком Ахією і пророцтво про полон.

1 Цар. 14, 17-20: Смерть Єровоама і його сина.

Історична довідка

1. Ім'я «Єровоам» означає «народ множиться». Єровоам був першим царем 10 колін (975 - 954 до Н.Х.). Його батько був Нават Єфремлянин з міста Цереди, що лежало в долині Йорданській. Варто помітити, що в історії Ізраїлю відомі два царі Єровоами: другий, Єровоам II - син і прибічник Йоаса, правнук Ііуя (835 - 794 до Н.Х.).

2. Ім'я «Йосія» означає «Бог підтримує», «Бог захищає». Йосія був сином і наступником Аммона, шістнадцятим царем Іудейським. Почав царювати у 8 років. Його тридцяти однорічне правління відрізнялося чистотою життя й благочестям.

3. Ім'я «Авія» означає «мій батько Єгова». Авія був сином Єровоама, що вмер після повернення його матері від пророка Ахії із Силому у Фірцу. Його не слід плутати з Авією, сином Ровоама, першого царя Іудейського, котрий згадується в родоводі Господа Ісуса Христа.

Ахав - сьомий цар Ізраїльський

Поступовий відхід в ідолопоклонство на тлі посилення благочестя в царстві Іудинім. Позитивні якості Ахава: задатки добра, виражені в любові до мистецтв, здатність сприймати добрі поради. Негативні якості Ахава: слабка воля, підпорядкованість своїй властолюбній дружині Єзавелі. 1 Цар. 16, 29-34: Нечестя Ахава та Єзавелі. Будівництво в Самарії храму й жертовника Ваалу, а разом з ним особливої діброви на честь Астарті. Ряд заходів, спрямованих на повне викорінення релігії Єгови й запровадження фінікійського культу: створення особливої школи жерців нового культу, побиття істинних пророків - початок похмурого періоду ізраїльського народу. Царював 22 роки.

Пророк Ілля

1 Цар. 17, 1: поява пророка Іллі під час найбільшого ідолопоклонницького нечестя. Найвидатніший пророк Старозавітньої церкви - прообраз проповідника покаяння, що був предтечею Христа: «Живий Господь - Бог Ізраїлів». Поява святого пророка Іллі в історії із вражаючою раптовістю (родом з Тішбе, звідки переселився за Йордан, де й жив у пустелях Галааду). Звідти він і з'явився на вулицях Самарії - босий, з довгим волоссям на голові, грубому плащі з верблюжого шерсті, зі шкіряним поясом на бедрах і ціпком у руках - зрівняти з Іваном Хрестителем. Пророк Іллі був не тільки голосом істинного Бога, але й виразником Його сили (ряд великих чудес, як нова форма, більше дотикова, ніж словесна проповідь, повчання й викриття огрубілої совісті нечестивого царя з його заблудлим народом).

1 Цар. 17, 1-7: Посуха й голод у Самарії, як напоумлення від Господа.

Порятунок Іллі в землях у потоку Хорафа.

1 Цар. 17, 8-16: Порятунок розсудливої вдови.

1 Цар. 17, 17-24: Воскресіння померлого сина вдови - приклад порятунку чистого серця. Боже Веління Іллі з'явиться до Ахава (1 Цар. 18, 1-6).

Зустріч Іллі з Авдієм, царедворцем Ахава (1 Цар. 18, 7-16).

1 Цар. 18, 17-19: Зустріч Іллі з Ахавом.

Історична довідка

1. Назва «Тішбе» означає «піднесене місце». Це місто лежало праворуч Кідії (або Кедеса, або Кадіса) Неффалимового в Галилеї, вище міста Асира. Тішбе був батьківщиною Товита. Пророк Ілля називається тішбієм. Також пророк Ілля названий «жителем Галааду» (1 Цар. 17, 1). Одні думають, що було ще одне місто Тішбе в Галааді, інші ж думають, що тішбієм він називається за місцем народження, жителем Галааду, як переселенець, що жив у Галааді.

2. Назва «Сидон» означає «рибний лов». Сидоном кликали первістка Ханаана, сина Хама. Він, як думають, є родоначальником Сидонян. Як видно, саме Сидон засновує однойменне найбагатше й славнозвісне Фінікійське місто. Він перебував у північно-західній частині землі Ханаанської приблизно за 40 кілометрів на північ від Тиру. Місто Сидон було віддане коліну Асировому. «Мешканці на околицях Тиру й Сидону, - говориться в Євангелії від Марка (3, 8), - почувши, що Він (Господь Ісус Христос) робив, ішли до Нього натовпами». Апостол Павло під час свого плавання в Рим, був радо прийнятий християнами-сидонянами й бачив їхню прихильність до себе (Дії 27, 3). Нині це місто має ім'я Сайда. Населення міста становить біля 20 тисяч осіб (1956 р.).

3. Сарепта (Царфат) - маленьке містечко, що належало спочатку Сидону, а потім - Тиру. 4 Ім'я Авдій означає - «раб Єгови». Богобоязливий чоловік Авдій керував палацом царя Ізраїльського Ахава. Він сховав 100 пророків від згубного переслідування Єзавели й годував їх хлібом і водою.

Гора Кармель (коротка історична довідка)

Гора Кармель лежить у межах коліна Асира й Манасії, видаючись північним кінцем у Середземне море. Це одна з найкрасивіших гір Палестини. Назва Кармель означає «родюче поле». Навіть погани, за свідченням Тацита й Світонія, називали її святою й вважали її житлом Дия або Зевса. Гора Кармель має протяжність 23 кілометри і закінчується в Ездрилонській долині. Сьогодні араби називають гору Кармель Джебель-Мар-Еліас, тобто гора пророка Іллі. Тут пророком були осоромлені жерці Ваала. Тут пророк попав двох воєначальників з їхніми загонами, посланих від нечестивого царя Охозії. Після святого Іллі на Кармелі жив святий пророк Єлисей. Нижче печери святого пророка Іллі знаходиться більша печера, іменована школою Пророків. За переказом, святі пророки навчали там юнаків, готуючи служителів істинному Богові. Існує передання, що й пресвята Діва Марія з маленьким Ісусом відвідувала печеру пророка Іллі, коли жила в Назареті. У християнські часи на горі Кармельській жило безліч пустельників. Святу гору порівнюють із вуликом, а її пустельників із бджолами, що збирають духовний мед подвигів і чеснот для вічності. Над печерою святого пророка Іллі нині стоїть католицький монастир кармелітів. Сама печера перебуває усередині храму, під вівтарем.

1 Цар. 18:30-40: Вогонь із неба на приношення Іллі. Великий дощ у відповідь на молитву Іллі (1 Цар. 18, 41-46). Пророк Ілля на горі Хорив (1 Цар. 19): 1 Цар. 19, 1-3: Намір Єзавели відомстити пророку Іллі;

1 Цар. 19, 4-8: Втеча Іллі на гору Хорив і промисел Божий над ним. 1 Цар. 19:9-18: з'явлення Боже у «віянні тихого вітру».

1 Цар. 19, 19-21: Покликання Єлисея.

Війни Ахава із Сирією. Перший похід Ахава на Сирію

Сирія (коротка історична довідка)

Слово «Сирія» позначена в єврейському тексті словом Арам або Арамея, що перекладається «висока країна». В широкому значенні слова Сирія простягалася від Середземного моря й ріки Кідна до Євфрату й від гори Тавр на півночі до Аравії й до кордонів Єгипту на півдні. Вона поділялась на Сирію Палестинську, котра вмещала в себе Ханаан і Фінікію; Кілісірію - між двома рядами гір Лівану, і верхню Сирію. Остання була відома за назвою Сирія у вузькому значенні. Першою столицею Сирії було місто Йоннія, а потім Дамаск. Антіохія була колись царською резиденцією і вважалася третім містом у світі за багатством й населенням. Баалбек і Пальміра досі ще являються надзвичайними руїнами своєї древньої величі. Тут у різні часи боролися за своє панування асирійці, іудеї, греки, парфеняни, римляни, сарацини, хрестоносці й турки. Ніна, Семіраміда, Сезострис, Олександр, Помпей, Антоній, Тит, Авреліан й інші, пізніше Готфрид Бульонський, Річард Левине Серце, Саладін й інші, а в часи ближчі до нас Наполеон і Магомет-Алі на рівнинах Сирії являли собою грізних завойовників. У Сирії переважає арабська мова.

1 Цар. 20, 1-6: Вимога Венадада, царя Сирійського.

1 Цар. 20, 7-12: Відмова Ахава за порадою старійшин.

1 Цар. 20, 13-15: Обіцянка Бога про перемогу.

1 Цар. 20, 16-21: Перемога Ахава.

Історична довідка

Ім'я Єлїсей означає «Бог урятує». Єлїсей був сином Сафата з Авел-Мехоли. Серед Іудеїв, Магометян й інших народів збереглися деякі перекази про пророка Єлїсея. Іудеї, наприклад, говорять, що муж, повернутий до життя дотиком до костей пророка Єлїсея, був чоловік пророчиці Олдами (див. зноску на стор. 17). Магомет озивається про нього у своєму Корані з

великою похвалою. Грецька, Коптська й Ефіопська церкви зарахували його до лику святих. Кажуть, що в Самарії поховані були пророки Єлисей та Авдій. Поруч із гробницями знаходиться площадка, на якій була усічена голова Предтечі Господнього.

Похід Ахава на Сирію

1 Цар. 20, 23-30а: Поразка Венадада.

1 Цар. 20, 30б-34: Ахав приймає скореного царя з пошаною.

1 Цар. 20, 35-43: Викриття пророком Ахава, невдоволення Ахава й повернення в Самарію. Трирічний мир.

Виноградник Навота

1 Цар. 21, 1-4: Ахав бажає заволодіти виноградником Навота.

1 Цар. 21, 5-16: Єзавель захоплює виноградник. Убивство Навота.

1 Цар. 21, 17-26: Ілля пророкує загибель Ахаву та Єзавелі.

1 Цар. 21, 27-29: Каяття Ахава.

Вся історія з виноградником Навота є пророцтвом про Ассірійський і Вавилонський полон, про Спасителя Христа - істинного господаря виноградника й про закінчення боговибранності Ізраїля. Бажання Ахава купити виноградник – то пророцтво про користоловство керуючих за часів земного життя Месії. Притча про господаря й виноградник у Новому Завіті.

Третій похід Ахава на Сирію

1 Цар. 22, 1-4: Нова війна з Венададом; покликання в союзники Йосафата царя Іудейського.

1 Цар. 22, 5-12: Вимога Йосафата дізнатися волю Божу через пророків, пророкування 400 пророками блискучої перемоги союзників.

1 Цар. 22, 13-28: Пророцтво Михея про поразку ізраїльтян.

1 Цар. 22, 14-15: Повторення Михеєм слів 400 лжепророків як знак, що цар не гідний чути істини й правди, тому що вже заглушив правдивий голос совісті в собі. 1 Цар. 22, 21-23: Сам Господь допустив духа неправди говорити вустами пророків, як покарання за лицемірство й нещирість, причина, чому Господь попускає сатані спокушати людей (див. історію праведного Йова). 1 Цар. 22, 29-40: Поразка й смерть Ахава.

2 Книга ЦАРІВ

Короткий зміст Другої Книги Царів

I. Царство Іудейське 12:1-9

- A. Сходження й падіння Ровоама 12:1-10 (2 Пар.10:1- 11)
- Б. Повстання десяти колін 12:16-19 (2 Пар.10:12-19; 11:1-4)

II. Царство Ізраїльське 12:20-14:20

- A. Сходження й гріх Єровоама 12:20-33
- Б. Боже втручання 13:1-32
- В. Триваючий гріх Єровоама та Боже послання 13:33-14:18
- Г. Смерть Єровоама 14:21-15:24

III. Царство Іудейське 14:21-15:24

- A. Гріх й ідолопоклонство Іуди 14:21-15:24 (2 Пар.12:1)
- Б. Божий суд і милість 14:25-30 (2 Пар. 12:2-12)
- В. Смерть Ровоама 15:1 (2 Пар. 12:13-16)
- Г. Авія 15:9-24 (2 Пар. 13:1-2)
- Д. Аса 15:9-24 (2 Пар.14:1;16:1-6; 12:14)

IV. Царство Ізраїльське 15:25-22:40

- A. Нават 15:25-26
- Б. Вааса 15:27-34
- В. Боже послання 16:1-7
- Г. Іла 16:8-10
- Д. Замврій 16:10-20
- Е. Амврій 16:21-28
- Ж. Ахав 16:29-22:40

V. Царство Іудейське 22:41-50

- A. Йосафат 22:41-50 (2 Пар. 17:1-21:1)

VI. Царство Ізраїльське 22:51-53

VII. Ілля, головна дійова особа 1-ої Книги Царів 16:29-19:21

Христос у Другій Книзі Царів

На відміну від дев'яти (9) різних династій у Північному Царстві, Царі Іудині правлять як одна (1) єдина династія. Незважаючи на спробу цариці Гофолії зруйнувати дім Давидів, Бог залишається вірним Своему завіту, і Месія є прямим нащадком Давида.

У той час як Ілля є прообразом Івана Хрестителя (Мат.11:14; 17:10-12; Луки 1:17), Єлисей нагадує нам про Христа. Ілля в основному живе вдалині від людей і проповідує закон, суд і покаєння. Єлисей живе серед людей і проповідує благодать, життя й надію.

Основні теми Другої Книги Царів

1. Єлисей - головна дійова особа 2-ої Книги Царів.

Пророк Єлисей є головною дійовою особою 2-ої Книги Царів, як Ілля – центральною фігурою 1-ої Книги Царів. Вони обоє були представниками Бога в Північному Царстві Ізраїлю. Порівнюючи цих мужів, ми бачимо, що:

а.) Ілля відомий великими діяннями, вчиненими перед масами людей, в той час як Єлисей створив безліч чудес, спрямованих на задоволення потреб окремих людей;

б). у своєму служінні Ілля наголошував на Божому законі, суді суворості. В додаток Єлисей показав Божу доброту, любов і м'якість;

в). Ілля, як Іван Хреститель, гучномовно призивав до покаєння. За ним слідував Єлисей, діючи як Христос. Він проявляв доброту й творив чудеса, засвідчуючи таким чином, що пророки говорили слова Божі;

г). релігійний клімат у Північному Царстві Ізраїлю був дуже несприятливим. З моменту утворення Царства Єровоамом десять колін жодного разу не поклонилися Богові в Єрусалимському храмі. У них також не було служіння священиків і левітів, Божих служителі, котрі разом з багатьма поклонниками Бога втекли в Іудею від переслідування Єровоама. Однак школи «Синів пророчих» очевидно були джерелом сили для

праведних в Ізраїлі. Ці школи пророків були коледжами, де навчали Закону Божому. І, безсумнівно, пророк був оповісником від імені Бога, тобто не просто провісником майбутніх подій, але також людиною, що звіщала істину. У Північному Царстві пророки виконували місію такого характеру, як священики - у Південному. Єлісей був визнаним главою всіх пророків. Він подорожував країною, наносячи часті візити кожній із цих пророчих шкіл. Саме в цей час він творив багато чудес. Одне із них навіть було вчинено для одного із Синів Пророчих (2 Цар.6:1-7).

2. Опис падіння Самарії включений в 2-у Книгу Царів. Осія був останнім правителем Північного Царства. Саме наприкінці його короткого правління впала столиця Ізраїлю Самарія. Тоді ассірійці забрали в полон десять колін. Безпосередньою причиною падіння царства стала змова Осії проти царя Ассірійського, у якого він якийсь час до того служив васалом. Прихованою причиною було його завзяте відкидання Ізраїлем Божого керівництва через пророків. Те, як Бог звершив суд над Своїм народом, що відступив, записане в 2 Цар.17:7-23.

Охозія - восьмий цар Ізраїльський

Охозія - син Ахава; продовження нечестя.

2 Цар. 1, 1-8: ХВОРОБА Охозії - звернення до Вельзевула, божества Аккаронського.

Гора Кармель

2 Цар. 1, 9-15: СПРОБИ слуг Охозії схопити Іллю.

2 Цар. 1, 17-18: СМЕРТЬ Охозії.

Вступ на царство Ізраїльське Йорама.

Історична довідка

1. Ім'я Навот означає “висота”. Так звали благочестивого Ізраїльтянина з Ізрееля.

2. Михей був сином Ємвляя. Цей пророк Ізраїльський жив за царювання Ахава й нерідко викривав його в беззаконні й нечесті. Церква шанує пам'ять пророка Михея 5/18 січня.

3. Ім'я Охозія означає “той, кого підтримує Єгова”. Він був сином і послідовником Ахава. Його життя і вчинки були нечестивими перед лицем Господа.

4. Вельзевул, ідол або божество Аккаронське, охороняв від мух та вважався покровителем лікарської науки. Ім'ям Вельзевула в Новому Завіті називається начальник злих духів, князь бісівський (Мф. 10, 25; Мф, 12, 24, 27; Мк. 3, 22; Лк. 11, 15, 18-19).

5. Назва Аккарон або Екрон (у російському перекладі Біблії іноді Аскалон) означає “викорінювання”. Так називалася Філістимська область і місто, що спочатку належали коліну Іудиному, а потім Дановому. До Іуди Аккароном володіли Філістимляни. У Святому Письмі вказується на те, що він перебував під владою Філістимлян навіть у часи Давида, Охозії, Озії та Йосії. Часто це місто згадується й у часи хрестових походів. У даний момент на місці Аккарона розкидане невелике селище Акир. Зазначена місцевість лежить за півтори години дороги на південь від Рамми й на схід між Азотом й Ямною.

6. Ім'я Йорам означає “Бог високий”. Він був другим сином Ахава, царя Ізраїльського, братом і спадкоємцем Охозії. Правив з 889 по 877 рік до Н.Х. Цікаві події смерті Йорама. Поранений сирійцями, Йорам відправився в Ізраїль лікуватися й тут був убитий стрілою у своїй колісниці, що була навмання випущена Ііуем, і кинутий на ділянці поля, віднятого Ахавом у Навота. Після цього був винищений весь рід Ахава. Діяльність пророків Іллі і Єлисея припадає на період царювання Йорама.

Пророк Єлисей

2 Цар. 2, 1-12а: Узяття Іллі на небо. Покликання пророка Єлисея: “Дух, що на тобі, нехай буде на мені подвійний”.

2 Цар. 2, 12б-25: Чудеса пророка Єлисея. Єлисей як новий Мойсей, новий прообраз Спасителя й Апостолів.

Чудеса Єлисея:

2 Цар. 4, 1-7: ЧУДО з оливою у вдови.

2 Цар. 4, 18-37: ВОСКРЕСІННЯ сина Сонаміянки.

2 Цар. 4, 38-41: ОЗДОРОВЛЕННЯ отрутої юшки (дикі плоди стали придатні в їжу).

2 Цар. 4, 42-44: ЧУДЕСНЕ нагодування ста чоловік.

Історія з Неєманом:

2 Цар. 5, 1-5: ЗЦЛЕННЯ Неємана Сирійця - приклад милості до чужоземців (проказа Неємана , воєначальника царя Сирійського, свідчення ізраїльської дівчинки про необхідність звернення до пророка, лист царя Сирійського до Йорама із проханням про сприяння Неєману.

2 Цар. 5, 8-14: СЕМИРАЗОВЕ омивання в Йордані й очищення - пророцтво про таїнство Водного хрещення й просвітлення поган, їх навернення до істинного Бога.

2 Цар. 5, 15-19а: ВІДМОВА Єлисея від винагороди.

2 Цар. 5, 19б-27: ПРОКАЗА на слугі Єлисея Гехазі як покарання за користолюбство: прообраз Іуди Іскаріота.

Подальше служіння Єлисея:

Порятунок з води потопленої сокири (2 Цар. 6, 1-7).

2 Цар. 6, 11-19: ЄЛИСЕЙ вражає Сирійців сліпотою.

2 Цар. 6, 20-23: ЄЛИСЕЙ приводить сліпих Сирійців у Самарію - прообраз Святого Водного хрещення, а бенкет - символ радості для того, хто пізнав Істину.

2 Цар. 8, 1-6: ЄЛИСЕЙ пророкує сім років голоду.

Цар Ізраїльський Ііуй і його наступники

2 Цар. 9, 1-13: ПОМАЗАННЯ Ііуя на царство.

2 Цар. 9, 14-26: ПОРАЗКА й убивство Йорама, царя Ізраїльського.

2 Цар. 9, 27-29: Поразка й убивство Охозії, царя Іудейського.

Знищення дому Ахава (2 Цар. 9, 30-37; 10, 1-36):

2 Цар. 9, 30-37: УБИВСТВО Єзавелі.

2 Цар. 10, 1-11: УБИВСТВО сімдесяти синів Ахава.

2 Цар. 10, 12-14: УБИВСТВО сорока двох братів Охозії.

Історична довідка

1. Місто Сонам (означає “горбисте, нерівне місце”) належало коліну Іссахаровому. Тут стояли станом Філістимські війська перед останнім боєм царя Саула. Тут народилася Авісага, що служила Давиду і доглядала його в старості; тут жила та багата жінка, що за пророцтвом Єлисея за її добродійність була нагороджена від Бога сином, і який по смерті воскрес із мертвих. Нині це містечко називається Солам або Сулем і знаходиться за 5 кілометрів від Ізраїлю.

2. Ім'я Неєман означає “приємність”, “миловидність”. За іудейським переказом Неєман був тією особою, що у битві під Рамоф-Галаадом випадково випущеною стрілою вразив на смерть Ахава.

У Новому Завіті Спаситель говорить: “Багато було прокажених в Ізраїлі при пророку Єлисею й жоден з них не очистився крім Неємана Сирійця”.

3. Ім'я Гехаза означає “долина бачення”. Після відомих подій Гехази з Нееманом ми бачимо його при дворі царя Йорама, і оповідає він про чудеса пророка Єлисея (2 Цар. 8, 5-6).

4. Ім'я Ііуй означає “Господь є Він”. Він був сином Йосафата, онуком Намессія, десятий цар Ізраїльський, родоначальник п'ятої династії. По смерті він був похований у Самарії. Ім'я Ііуя зустрічається на багатьох древніх Ассірійських пам'ятниках й, між іншим, на чорному обеліску, що знаходиться нині в Британському музеї.

Смерть пророка Єлисея

2 Цар. 13, 14-19: ЄЛИСЕЙ і стріла визволення.

2 Цар. 13, 20-21: СМЕРТЬ Єлисея й чудо біля його гробниці (ще раз про Єлисея як прообраз Спасителя).

Єровоам II - цар Ізраїльський (2 Цар. 14, 23-29)

Єровоам II - син Йоаса, - один із чудових царів царства Ізраїльського; повний розгром поганського оточення; дружні відносини з Іудейським царством; пишнота двору.

Але: знехтування законом Мойсея - позбавлення земель основної частини населення, рабська праця; вразливість держави в релігійно-моральному відношенні; елементи ідолопоклонства в країні.

Блискуче царювання Єровоама II було останнім і при тому примарним розквітом перед повним зів'яненням.

Царював Єровоам II 41 рік.

Коротка історична довідка - Ассірійська монархія й древнє місто Ніневія

На тлі швидкого падіння могутності Ізраїлю розвивається велика Ассірійська монархія.

Назва Ассірія походить від Ассура, сина Сима. Цілком ймовірно, Ассірія була заснована Ассуром, що збудував Ніневію, або ж Німродом,

через 120 років після потопу. Отже, Ассірійське царство існувало вже за 2500 років до Н.Х.

У широкому значенні слова Ассірія містила в собі всі країни й народи до Середземного моря на захід і до ріки Інду на схід. За Ктезієм, останнім Ассірійським царем був Сарданапал, відомий своєю розкішшю й хтивістю, що, будучи в облозі у Ніневії Набопалассаром, спалив себе разом із дружинами й скарбами в своєму палаці, після чого Ассірія була розділена між завойовниками. Тільки зараз розкопки пагорбів або курганів біля Мосула служать свідченням древньої величі й слави Ассірійського царства.

Столицею Ассірії була Ніневія. Назва Ніневія означає “житло або місто Ніна”. Найдавніша згадка про Ніневію зустрічається в наступних словах книги Буття: “Із цієї землі (Сеннаар) вийшов Ассур і побудував Ніневію” (Бут. 10, 11). Ніневія лежала на східному березі Тигру біля нинішнього міста Мосул. Ніневія була одним із найбільших міст світу. За свідченням Діодора Сицилійського вона мала 150 стадій у поперечнику й 480 стадій в окружності (значить близько 28 кілометрів у поперечнику й близько 90 кілометрів в окружності) і була захищена стінами 46 метрів заввишки. Ніневія - одне з найбільших міст стародавності. Стіни його були настільки широкі, що по них поруч могли скакати три колісниці, і вони захищалися 1555 вежами.

Ніневія була зруйнована в 610 році Набополассаром, царем Вавилонським і Ціаскіром, царем Мідійским, трохи більше ніж через 200 років після проповіді пророка Йони. Тепер ми зустрічаємо руїни Ніневії в містах Карсабаде, Німруде, Куянджюке та інших. При відкритті лише деякої частини палацу було виявлено більше 70 залів.

Археологи стоять перед нелегким завданням, проводячи дослідження древнього міста. Ніневія настільки величезна, що її розкопки, можливо, ніколи не завершаться. Над одним із древніх палаців розташоване сучасне село. Над іншими районами міста знаходяться цвинтарі, які не можна

потривожити. Щоб добратися до ассірійських пластів ґрунту, археологам доводиться переборювати шар різних уламків товщиною до 10-15 метрів.

Зміст 1 Книга Хронік

I. Родовід народу Божого (1,1 - 9,34)

А. Від Адама до Ізраїлю (1,1 - 2,2)

Б. Коліна Ізраїлеві (2,3 - 9,1)

1. Іуда (2,3 - 4,23)

2. Симеон, Рувим, Гад і напівколіно Манассії (4,24 - 5,26)

3. Левій (розд. 6)

4. Іссахар, Веніамін, Неффалим, Манассія, Єфрем, Ассир (розд. 7)

5. Веніамін (розд. 8)

6. Підсумки (9,1)

В. Повернені з вавилонського полону (9,1-34)

II. Об'єднане царство (1 Хр. 9,35 - 2 Хр. 9,31)

А. Саул (9,35 - 10,14)

1. Родовід (9,35-44)

2. Смерть (10,1-14)

Б. Давид (11,1 - 29,30)

1. Надання Давиду загальної підтримки (11,1 - 12,40)

2. Підготовка до зведення храму (13,1 - 29,30)

а) централізація богослужіння (13,1 - 16,43)

б) Давид отримує веління розпочати підготовку до будівництва храму (розд. 17)

в) війни Давида (18,1 - 20,8)

г) обрання місця для майбутнього храму (21,1 - 22,1)

д) призначення будівельників (22,2-19)

е) розподіл служителів при храмі (23,1 - 27,34)

ж) всенародне святкування й заповіт Соломону побудувати храм (28,1 - 9,30)

Про книги Хронік

У книгах, які називаються Хроніки історія досліджуваного періоду повторюється й доповнюється. Особлива увага тут приділена царюванням Давида й Соломона. Період керування Саула пропущений. Історія Ізраїльського царства в цих книгах не викладається, крім тих моментів, коли вона впритул стикалася з історією царства Іудейського. Чому? Ці книги були написані пізніше, ніж книги Самуїлові та Царів, коли з'явилася можливість осмислити значення періоду царів для священної історії. Те, що подолано, або те, що не дало свого позитивного внеску в історію, просто виключається з розгляду. Відсутні оповідання про відносини Давида з Вірсавією й Авессаломом, про ідолопоклонство Соломона. Історія їхнього царювання викладена ідеалізовано, показана тільки позитивна сторона правління. Основна увага приділена Храму, богослужінню, служінню левітів, про що мало говорилося колись. Описується поділ черги священства й служіння левітів у Храмі й при охороні Храму. Правління царів розкривається саме з погляду їхнього благочестя, відношення до Храму й богослужіння, вірності Богові. Книги містять багато промов пророків, а також міркувань самого автора, кількість яких у чомусь ріднить другу книгу Хронік з учительськими книгами Старого Завіту. У єврейському каноні ці книги входять у розділ Писань.

Христос в 1-й книзі Хронік

Читайте коментарі до 1-ої й 2-ої книг Самуїла про опис Давида як прототипу Христа. Завіт, укладений з Давидом в 2-й книзі Самуїла, розділ 7, також описаний в 1-й книзі Хронік 17:11-14, частково виконав Соломон. Однак обітниця того, що престол його буде твердий вічно, може лише вказувати на прихід Месії.

Коліно Іудине ставиться на перше місце в родоводах з 1-й книзі Хронік, тому що з нього постала Монархія, Храм і Месія (Бут.49:10).

Оскільки книги Хронік розміщені останніми в Єврейській Біблії, то родовід з 1-ого по 9-ий розділи є вступною частиною до родоводу Христа у першій книзі Нового Завіту.

Дата й автор

Книга Хронік була написана в другій половині п'ятого сторіччя до нашої ери, можливо, між 450 й 425 роками. Дослідники Біблії припускають, що книги Хронік й Ездра споконвічно були однією послідовною історією, можливо, ґрунтуючись на порівнянні 2 Хр.36:22-23 та Ездра 1:1-3а. Дуже ймовірно, що Ездра був автором.

Історична вірогідність

Багато критиків сумнівалися в історичній вірогідності відомостей хроніста. У.Ф.Олбрайт, навпаки, писав: "Книги Хронік містять значну кількість матеріалу з перших вуст з історії Південного царства - Іудеї, чого немає в книгах Царів й... історичне значення цього матеріалу підтверджується археологічними знахідками". Посилання Олбрайта на інші джерела характеризують його як історика, що заслуговує довіри. Крім книг Царів (не називаючи їх, Хроніст, можливо, у відповідних розділах використовує й інші, паралельні джерела, що ще більше підсилює вірогідність його книг), автор використав ще ряд матеріалів, а саме: книгу царів іудейських й ізраїльських (2 Хр. 16:11; 25:26; 28:26; 32:32); книгу царів ізраїльських й іудейських (2 Хр. 27:7; 35:27; 36:8); книгу царів ізраїлевих (1 Хр. 9:1; 2 Хр. 20:34); записи царів ізраїлевих (2Пара 33:18); (тлумачення) до книги царів (2 Хр. 24:27); літопис царя Давида (1 Хр. 27:24); записи Самуїла-провидця (1 Хр. 29:29); записи Натана-пророка (там же; 2 Хр. 9:29); записи Гада-прозорливця (1 Хр. 29:29); пророцтво Ахії Силомлянина (2 Хр. 9:29); видіння прозорливця Йоїля (там же); записи Самея-пророка й Адди-прозорливця (2 Хр. 12:15; 13:22); записи Іуя, сина Ананія, які внесені в книгу царів

ізраїлевих (2 Хр. 20:34); писання Ісаї, сина Амоса, пророка (2 Хр. 26:22); видіння Ісаї, сина Амоса, пророка, у книзі царів іудейських й ізраїльських (2 Хр. 32:32); записи Хозая (2 Хр. 33:19 - в одному із грец. рукописів СЗ - "записі провидців"); пісні Плачу Єремії (2 Хр. 35:25). Разом з тим в окремих випадках під різними заголовками можуть виступати ті самі джерела.

(1 Хронік 1:1-9:34)

Загальний огляд

Перші декілька розділів книги Хронік для більшості сучасних читачів справжнє випробування. Глянувши на древні списки імен і родоводів, ми схильні пропустити ці сторінки, як марні, але автор книги Хронік дотримується іншої думки. Він почав свою розповідь із цих матеріалів, щоб відповісти на життєво важливі питання, що виникли в Ізраїльському суспільстві в період після вигнання.

Історія Ізраїльських царів, переселення і негоди, що не припиняються після нього, привели багатьох ізраїльтян до особистісної кризи. В 922 до Н.Х. північні коліна відокремилися від Іуди, щоб установити власну монархію й заснувати свої релігійні центри (див. 2 Хр. 10:16-19; 1 Цар. 12:16-33). Їхні гріхи були настільки великі, що Господь послав Ассірійців зруйнувати північне царство й повести багатьох його жителів у вигнання в 722 до Н.Х. (див. 1 Хр. 5:25, 26; 2 Цар. 17:6-23). Перші читачі книги Хронік дивувалися з цих подій. Чи вважати ці розрізнені племена як і раніше частиною народу Божого? Яке місце вони займають у Божому задумі?

Через десятиліття після відділення Північного Ізраїлю народ Іуди також упав у жахливе безвір'я. Відповідно, Господь послав Вавилонян зруйнувати Єрусалим в 586 році до Н.Х. і безліч жителів Іуди були забрані в полон (див. 1 Хр. 9:16; 2 Хр. 36:17-21; 2 Сам. 25:1-1-12). Читачі Хронік zostалися в скрутному становищі. Невже Бог залишив і царство Іуди?

Протистояння між різними групами Ізраїльтян продовжувало загострюватися навіть у вигнанні (див. Єз. 11:14-25). Ті, хто залишилися на ізраїльській землі вважали себе законними спадкоємцями Божих благословінь. А поведені у Вавилон суперечили, доводячи, що істинний народ Божий - це вони. Для читачів Хронік, що повернулися з полону, це були цілком реальні суперечки. В 538 році до Н.Х. Перський цар Кір дозволив переселенцям повернутися в Єрусалим (див. 2 Хр. 36:22-23; Ездра 1:1-4), але пекучі питання як і раніше вимагали вирішення. Хто ж має законне право на Божі благословіння? Які обов'язки цих різних груп?

На ці та подібні запитання автор Хронік відповів у родоводах і списках перших розділів. У відповідь на суперечки й збентеження серед Ізраїльтян після вигнання він говорить у книзі про характеристики, права й обов'язки Божого народу.

Книга Хронік починається дев'ятьма розділами родоводів. Думаючи про сучасні родоводи, ми уявляємо родовідне древо з іменами всіх членів сім'ї. Однак родоводи біблійних часів відрізнялися від теперішніх. Вони варіювали у формах і слугували для різних цілей. Все це різноманіття й проявляється у великих генеалогічних списках, які наводить автор Хронік.

Ці генеалогічні списки декількох видів. Певні уривки мають лінійну форму й простежують розвиток однієї родини протягом багатьох поколінь (напр. 1 Хр. 2:34-41); інші родоводи розділені на частини й накреслюють родоводи декількох родин разом (напр. 1 Хр. 6:1-3). Деякі покоління автор Хронік взагалі пропускає, згадуючи лише про тих людей і події, які важливі для його задуму. У таких випадках вираз «син» насправді означає «нащадок», а «батько» - значить «предок» (напр. 1 Хр. 6:4-15). Крім того, древні родоводи часто включали короткі розповіді про значні події. Так й автор Хронік іноді зупиняється, щоб оповісти читачам історію (напр. 1 Хр. 4:9-10; 5:18-22). Функції древніх родоводів також різноманітні. Вони не просто окреслюють сімейні відносини, але й дають поняття про політичні, географічні й інші

соціальні зв'язки. У багатьох випадках вираз «син» і «батько» не просто вказують на безпосереднє біологічне споріднення, але мають ширше значення. Відповідно з подібними функціями древніх родоводів, автор Хронік наводить різні списки, включаючи родини (див. 1 Хр. 3:17-24), політичні зв'язки (див. 1 Хр. 2:24, 42, 45, 49-52), і професійні об'єднання (напр. 1 Хр. 4:14, 21-23).

Структура

Розповіді книги Хронік підрозділяються на три основних розділи (див. мал. 4).

Походження Ізраїлю (1:1-2:2)

Приналежність до Ізраїлю й порядок поколінь (2:1-9:1a)

Продовження історії Ізраїлю (9:1б-34)

План 1 Пар. 1:1-9:31 (див. мал. 4)

Очевидно, що оповідь має свою структуру. Основний матеріал у центрі цих розділів Хронік присвячений межах, що визначають приналежність до Ізраїлю й порядок поколінь Ізраїльських племен (2:1-9:1a). У вступі до цього головного матеріалу автор стисло подає історичні коріння Ізраїлю, вказавши на головних патріархів дванадцяти колін (1:1-2:2). Він завершує далі цю частину книги коротким описом нащадків представників дванадцяти колін, що посідали ключові місця в ізраїльському суспільстві після повернення з полону (9:1б-34).

Походження Ізраїлю (1:1-2:2)

Насамперед автор Хронік прагнув підтвердити, що його читачі - дійсно нащадки боговибраного народу. З цією метою він узяв кілька уривків із книги Буття, щоб показати, що Бог обрав дванадцять колін ізраїльських і дарував їм особливі права й обов'язки, які нині належать його читачам.

Структура

Розповідь про походження Ізраїлю автор Хронік ділить на три основних частини (мал. 5)

Предки Ізраїльтян (1:1-2:2)

Нащадки Адама (1:1-3)

Нащадки Ноя (1:4-27)

Вступ (1:4)

Нащадки Яфета (1:5-7)

Нащадки Хама (1:8-16)

Нащадки Сима (1:17-27)

Нащадки Авраама (1:28-32а)

Вступ (1:28)

Нащадки Ізмаїла (1:29-31)

Нащадки Кетури 1:32-33

Нащадки Ісаака (1:34-2:2)

Вступ (1:34)

Нащадки Ісава (1:35-54)

Нащадки Ісаака (2:1-2)

План 1Хр. 1:1-2:2 (мал. 5)

Народ Ізраїльський відрізнявся від інших народів; йому належали всі блага від божественного задуму. З нащадків Адама Бог обрав Ноя Собі до вподоби. Із всіх нащадків Ноя особливе відношення від Бога мав Сим. Із всіх нащадків Сима Бог обрав Авраама. Із всіх нащадків Авраама - одного Ісаака. З нащадків Ісаака Бог обрав Ізраїля та його дітей.

Вся історія людства від Адама до Якова підтверджує, що Бог обрав Ізраїль як народ особливий. Ті, хто читав книги Хронік у часи після вигнання, пережили нещастя, які змусили багатьох з них думати, що їх Бог зовсім залишив. Простеживши особливості походження Ізраїля, автор Хронік показав, що Ізраїль знаходиться в особливих відносинах із Творцем.

Царювання Давида подано в хорошому світлі (10:29).

У порівнянні з 2-й книгою Самуїла, життя Давида в 1 Хронік представлено в зовсім іншому світлі. Це очевидно через наявність як опущень, так і дописів. У книзі Хронік повністю пропущена боротьба Давида із Саулом, його семирічне царювання в Хевроні, його різні дружини й повстання Авессалома. У ній також не зазначена подія з 2-й книги Самуїла, що зашкодила всьому його подальшому життю - гріх з Вірсавією. Книга Хронік написана в більш позитивному аспекті. Вона підкреслює Божу благодать і прощення, щоб підбадьорити євреїв, які тільки що повернулися з полону. У книзі Хронік додані події, про які не пишеться в 2-й книзі Самуїла, такі як готування Давида до будівництва Храму і його служіння поклоніння. Царюванню Саула приділена тільки одна десята глава, тому що його серце було несправедним перед Богом. Історія Давида починається з його коронації як царя над всім Ізраїлем після семирічного царювання над Іудеєю. У книзі Хронік підкреслюється його глибоке духовне посвячення, хоробрість і цнотливість. У цій книзі звертається увага на те, що Давид схвильований Божими справами, такими як повернення Ковчега Завіту й прагнення побудувати Храм для Господа. Бог укладає вирішальний завіт з Давидом, розділ 17, і царство зміцнюється й розширюється під його керівництвом, розділи 18-20. Метою опису його гріха зчислення народу було навчити, що за неслухняність Закону Божому потрібно відповідати. Решта розділів цієї книги (22-29) в основному присвячена приготуванням до будівництва Храму й пов'язаним з ним служінням поклоніння. Непропорційно велика увага приділена Храму (1 Пар.28:3), що вказує на священницький ракурс книги Хронік. Давид розробляє плани, збирає будівельні матеріали, готує місце для будівництва й організовує левітів, священників, хористів, носіїв, солдатів і служителів. Ця книга закінчується його прекрасною публічною молитвою хвали й сходженням Соломона на престол.

ЗМІСТ ДРУГОЇ КНИГИ ХРОНІК

Перша частина: Царювання Соломона (1:1-9:31)

I. Посвячення Соломона на царя 1:1-17

- А. Поклоніння Соломона 1:1-6
- Б. Прохання про мудрість 1:7-10
- В. Надбання мудрості 1:11-12
- Г. Багатства Соломона 1:13-17

II. Побудова Храму 2:1-7:22

- А. Підготовка до будівництва Храму 2:1-18
- Б. Зведення Храму 3:1-5:1
- В. Посвята Храму 5:2-7:22

III. Слава царювання Соломона 8:1-9:28

- А. Розширення володінь Соломона 8:1-6
- Вивчення Старого Завіту - 2
- Б. Скорення ворогів Соломона 8:7-10
- В. Релігійна діяльність Соломона 8:11-16
- Г. Відвідування Цариці Савської 9:1-12
- Д. Багатства Соломона 9:13-28

IV. Смерть Соломона 9:29-31

Друга частина: Царювання царів Іудейських (10-36:23)

I. Царювання Ровоама 10:1-12:16

- А. Поділ царства 10:1-19
- Б. Царство Іудейське зміцнюється 11:1-23
- В. Царство Іудейське ослаблене 12:1-12
- Г. Смерть Ровоама 12:13-16

II. Царювання Авії 13:1-22

- А. Війна між Авією та Єровоамом 13:1-20

Б. Смерть Авії 13:21-22

III. Царювання Аси 14:1-16:14

А. Характеристика Аси 14:1-8

Б. Перемога над Ефіопами 14:9-15

В. Проповідь Азарії 15:1-7

Г. Реформа Аси 15:8-19

Д. Перемога над Сирійцями 16:1-16

Е. Докір Ананію 16:7-10

Ж. Смерть Аси 16:11-14

IV. Царювання Йосафата 17:1-20:37

А. Характеристика Йосафата 17:1-6

Б. Повчання священників і левітів 17:7-9

В. Розширення царства 17:10-19

Г. Союз із Ахавом 18:1-19:4

Д. Облаштування царства 19:5-11

Е. Перемога над Моавом і Аммоном 20:1-30

V. Царювання Йорама 21:1-20

А. Характеристика Йорама 21:1-7

Б. Повстання Єдома і Ливни 21:8-11

В. Попередження Іллі 21:12-15

Г. Навала Філістимлян і Аравійців 21:16-17

Д. Смерть Йорама 21:18-20

VI. Царювання Охозії 22:1-9

VII. Царювання Гофолії 22:10-23:15

VIII. Царювання Йоаса 23:16-24:27

А. Відродження Йодая 23:16-21

Б. Характеристика Йоаса 24:1-3

В. Ремонт храму 24:4-14

Г. Смерть Йодая 24:15-16

- Д. Убивство сина Йодая 24:17-22
- Е. Руйнування Іуди Сирією 24:23-24
- Ж. Смерть Йоаса 24:25-27

ІХ. Царювання Амасії 25:1-28

- А. Характеристика Амасії 25:1-4
- Б. Перемога над Едомом 25:5-13
- В. Ідолопоклонство Амасії 25:14-16
- Г. Перемога Ізраїля над Іудою 25:17-24
- Д. Смерть Амасії 25:25-28

Х. Царювання Озії 26:1-23

- А. Характеристика Озії 26:1-5
- Б. Перемога Озії 26:6-15
- В. Гріховне жертвоприношення Озії 26:16-21
- Г. Смерть Озії 26:22-23

ХІ. Царювання Йоафама 27:1-9

ХІІ. Царювання Ахаза 28:1-27

- А. Характеристика Ахаза 28:1-4
- Б. Поразка Іуди 28:5-21
- В. Ідолопоклонство Ахаза 28:22-25
- Г. Смерть Ахаза 28:26-27

ХІІІ. Царювання Єзекії 29:1-32:33

- А. Характеристика Єзекії 29:1-2
- Б. Реформи, проведені Єзекією 29:3-31:21
- В. Навала Ассирії 32:1-22
- Г. Відновлення Єзекії 32:23-26
- Д. Багатство Єзекії 32:27-30
- Е. Гріх Єзекії 32:31
- Ж. Смерть Єзекії 32:32-33

ХІV. Царювання Амона 33:21-25

XV. Царювання Йосії 34:1-35:27

- А. Характеристика Йосії 34:1-2
- Б. Перші реформи Йосії 34:3-7
- В. Відновлення храму 34:8-13
- Г. Виявлення книги Закону 34:14-33
- Д. Святкування Великодня 35:1-19
- Е. Смерть Йосії 35:20-27

XVI. Царювання Йоахаза 36:1-3

XVII. Царювання Йоакима 36:4-8

XVIII. Царювання Єхонії 36:9-10

XIX. Царювання Седекії 36:11-22

- А. Характеристика Седекії 36:11-12
- Б. Руйнування Єрусалима 36:13-21

XX. Кир проголошує повернення в Єрусалим 36:22-23

Христос в 2-й книзі Хронік

Престол Давида зруйнований, але його лінія збережена. Убивства, зрадництво, битви й полон, - все це загрожувало роду Месії. Однак лінія залишається чистою й безперервною від Адама до Зоровавеля. Здійснення обітниць у Христі можна побачити в родоводах, записаних у Євангеліях від Матвія, розділ 1, і Луки, розділ 3. Храм також служить прообразом Христа. Ісус говорить: «...тут Той, Хто більше храму...» Мат.12:6). Він також порівнює Своє Тіло із храмом, коли говорить: «...зруйнують храм цей, і Я в три дні споруджу його...» (Ів. 2:19). В Одкровенні Він заміняє храм: «...Храму ж я не бачив у ньому; тому що Господь Бог Вседержитель - храм його, і Агнець» (Одкр.21:22).

Порівняння книг Хронік із книгами Царств

Як уже було відзначено вище, у Книг Царів і Хронік є дуже багато спільного в плані змісту. Але між ними існують дуже чіткі і ясні розходження. У цій зведеній таблиці показані різні контрасти:

Книги Царів

Пророчий ракурс

(напр. Суди)

Дуже виділені війни

Перехідність трону

Книги Хронік

Священницький ракурс

(напр. Надії)

Дуже виділений храм

Безперервність лінії Давида

Книги Хронік написані більш вибірково, ніж Книги Царів. Підтвердження цьому ми бачимо в тому, що про Північне Царство ледь згадується. Починаючи з перших днів історії Ізраїлю, автор проводить безперервну, хоча часом і тонку нитку обітниць, що яскраво прослідковується в династії Давида по дому Іудиному (1 Хр.28:4). Тому в Книзі Хронік наявний родовід, 1 Хронік з 1-ого по 9-ий розділ, що включає лінію Давида, нащадків Левія, при чому коліна Іуди й Веніаміна є неабияк цікавими.

Друга Книга Хронік

Основна фраза - "МІЦНО ВСТАНОВИВ СЕРЦЕ СВОЄ, ЩОБ ШУКАТИ ГОСПОДА" (30:19).

Основний текст - 20:20

Головна думка: ПОШУК І СЛУЖІННЯ ГОСПОДУ - СЕКРЕТ ЖИВОЇ РЕЛІГІЇ Й ЖИТТЯ ПЕРЕМОГИ.

Цінність правильної точки зору

Туристи з однієї групи, оглядаючи знамениті древні пам'ятники в Єгипті, робили нотатки про свої враження. Повернувшись у готель і порівнявши свої записи, вони з подивом виявили, що кожний з них зовсім по-іншому побачив й описував ті самі пам'ятники. Вони стали сперечатися, хто з них має рацію, аж поки один старий і досвідчений мандрівник не примирив їх, пояснивши, що вони всі правильно вважають. Суперечливі враження й думки виникли тому, що члени групи оглядали пам'ятники з різних точок зору. При вивченні двох книг Хронік також все залежить від правильно обраної точки зору. Важливо зазначити, що в цих двох книгах історія народу Божого розглядається з екклесіастичної, а не історичної точки зору; за Божественним, а не людським виміром. Проілюструємо це: ВІДМІННОСТІ.

МІЖ КНИГАМИ ЦАРІВ І ХРОНІК

В 1 Цар. 7:8 просто сказано, що Соломон побудував для своєї дружини, фараонової дочки, окремий будинок. Але Хроніки (2 Хр. 8:11) уточнюють, що дім не був побудований у Єрусалимі, тому що Соломон усвідомлював, що ідолопоклонниця, хоча і його дружина, не повинна жити у святому місті.

У книзі Царів нічого не сказано про спокуту під час царювання Авії, але в Хроніках (2 Хр. 13:5-12) записані його відданий зойк й плач до Бога(13:4, 18).

Тільки Хроніки оповідають, що добрий цар Аса у своїй хворобі зневажив Господа (2 Хр. 16:12); що хороший цар Йосафат, незважаючи на 17:1, вступив у потрійний гріховний союз: шлюбний (21:6), воєнний (18:3), комерційний (20:35); що Гофолія вчинив святотатство (2 Хр. 24:7) і чому Господь поразив Озію проказою (2 Хр. 26:16-21).

Період царювання Єзекії ділиться на дві великі частини: його військові подвиги й реформа, що він здійснив у храмі й у поклонінні Богові. В 2 Царів 18:4-6 ми читаємо тільки три вірші про його реформи, але в 2-й книзі Хронік - три розділи (29; 30 й 31); по відношенню до його військових успіхів, навпаки, - три розділи в книзі Царів присвячені світській історії, тим часом як релігійна реформа записана лише в трьох віршах.

В 2 Цар. 21 розд. багато говориться про злодіяння Манассії, але тільки в Хроніках (2 Хр. 33:11-13) сказано про його полон у Вавилоні і звернення до Бога й відновленні його престолу. Тому його називали "блудним сином Старого Завіту".

Зверніть увагу на чудову фразу в 2 Хр. 9:8 - "Господь благоволив посадити тебе на престол Свій". Це подібно до 1 Хр. 29:23.

Звістка й основні фрази

При читанні всієї цієї книги, часто зустрічається одна фраза, а саме: "Шукати Господа" (7:14; 11:16; 14:4, 7; 15:2, 4, 12, 13, 15; 17:4; 19:3; 20:3-4; 22:9; 26:5; 30:19; 31:21; 34:3; також див. 12:14; 16:12). Шукати Господа означало благословіння, успіх, перемогу.

Молитва й довіра Господу як секрет успіху наведені в 1:1; 13:18; 14:6. 11; 15:9; 20:27; 26:6-7; 32:8. 22. Також див. 24:24; 28; 6.19, 20:20.

Молитовне вивчення цих місць Св. Писання приводить до головної звістки книги, а саме: шукання, вірування, слухняність, служіння й любов до Господа абсолютно необхідні для володіння живою вірою й духовним

переможним життям. І ніщо інше, крім цього, не задовольнить Господа й глибокої спраги душі.

Аналіз

Хоча здається неможливим виявити в книзі належний порядок, але нижче поданий план подає зміст у зручній формі, і насправді є підсумовуванням історії Божого народу, відбитої в ній.

Під час царювання Соломона й трирічного царювання його сина й спадкоємця (розд. 1-11) народ був вірний Богові, незважаючи на падіння Соломона, про яке книга Хронік не згадує. Але, зрештою, вони залишили закон Господа (12:1). Швидке покарання не змусило на себе чекати (12:2-4). Після промови, виголошеної пророком Самеєм, люди упокорилися (12:6). Царювання Авії не було цілком поганим (13).

1. Перше із чотирьох великих релігійних пробуджень відбулося під час Аси (15). Воно було продовжено Йосафатом (17-20), що послав мандрівних проповідників Слова Божого по всій землі (див. 17:7-9; 19:4). По смерті Йосафата, під час царювання його сина (21) і онука (22), скерований беззаконною дружиною (21:6) і матір'ю (22:3), Ізраїль був введений у гріх.

2. Друге велике релігійне пробудження відбулося за часів Йоаса за вмовлянням священика Йодая (23-24:16), але по смерті цього благочестивого священика під впливом князів іудейськими Йоас заблукав (24:17-19) і навіть убив Захарію, сина свого благодійника, що намагався повернути його до Господа (24:20-22). Слова вмираючого чоловіка були два рази вжиті нашим Господом Ісусом (Лук. 11:50-51 і Мтв. 23:35-36).

3. Третє із цих великих релігійних пробуджень відбулося під час Єзекії (29-30) і четверте під час Йосії (34).

Зверніть увагу на дивну винагороду за вірність (32:1). Випробування часто відбувається після вірності.

I. ЦАРЮВАННЯ СОЛОМОНА (розділи 1 - 9)

ЛОЯЛЬНИЙ БОГОВІ
ЗААЛИШАЮЧИЙ ГОСПОДА
II. ЦАРІ ІУДЕЙСЬКІ (розділи 10 - 36)
ПОШУК БОГА
СЛУЖІННЯ ГОСПОДУ

Історія Південного (Іудейського) царства

Історія Іудейського царства буде розкрита трохи повніше, оскільки саме там зберігалось, хоча й не завжди успішно, благочестя, і правила нащадки Давида, від якого належало прийти Христу.

Правління царів Іудейських від Ровоама до Ахаза

Розглянемо, в основному, релігійні аспекти правління царів іудейських². Деякі з них можуть бути названі благочестивими, а найкращих Святе Письмо порівнює із самим Давидом³.

1. Ровоам, син Соломона (926–910).

Спочатку Ровоам, що формально став винуватцем поділу, хотів підкорити собі північні коліна силою, але пророк Самей перешкодив цьому наміру, оскільки таким був суд Божий.

Ровоам зайнявся зміцненням міст в Іудеї. Зі Північного царства до нього почали стікатися священики й левіти, що не бажали брати участь у гріхах Єровоама, а за ними стали приходити багато благочестивих людей, так що *«зміцнили вони царство Іудине»* (2 Хр. 11:17).

На четвертому році правління, *«коли царство Ровоама утвердилося, і він зробився сильним, то залишив він закон Господа, і весь Ізраїль із ним»* (2 Хр. 12:1). Під впливом матері, аммонітки Наами, Ровоам став поклонятися ідолам і повів за собою в ідолопоклонство своїх підданих (1 Цар. 14:21-23).

² Після імені кожного царя в дужках подані приблизні дати їхнього правління.

³ Аса, Йосафат, Єзекія та Йосія в деякі періоди життя «робили приємне в очах Господніх і ходили шляхом Давида». Йоас, Амасія, Озія та Йоафам «чинили приємне в очах Господніх», але не так, як Давид.

По всій країні, на пагорбах і під священними деревами іудеї почали поклонятися чужим богам. Незабаром прийшло покарання. Фараон Сусаким (Шешонк) напав на Палестину й спустошив Іудею й частину Ізраїлю. Він пішов лише тоді, коли Ровоам заплатив величезний викуп, віддавши йому найбільші скарби Єрусалимського храму й царського палацу, зібрані Давидом і Соломоном (1 Цар. 14:25-26). Досить символічно, що золоті щити в храмі були замінені на мідні (згадаємо символіку вживання золота й міді в скінії).

2. Авія, син Ровоама (910–908).

Авія царював усього три роки. У релігійних питаннях він слідував справам свого батька й не боровся з ідолопоклонством. Протистояння з Північним царством тривало. У військовому зіткненні він здобув перемогу над Єровоамом.

3. Аса, син Авії (908–868).

Святе Письмо із всіх іудейських царів особливо виділяє декількох. Серед них Аса, онук Ровоама: *«И робив Аса добре й бажане в очах Господа Бога свого: і відкинув він жертовники богів чужих і висоти, і розбив статуї, і вирубав посвячені дерева; і повелів Іудеям шукати Господа Бога батьків своїх, і виконувати закон [Його] і заповіді; і скасував він у всіх містах Іудиних висоти й статуї сонця. І спокійно було при ньому царство»* (2 Хр. 14:2-5). У містах іудейських служіння ідолам було досить поширене. Аса свою матір (а скоріше, бабку) позбавив царського титула через божка, якого вона зробила, а божка спалив у долині Кедрон. При нападі Зарая Ефіюпа Бог дарував Асі блискучу перемогу (2 Хр. 14:9-15).

У п'ятнадцятий рік царювання під впливом пророка Азарії він обновив Завіт з Богом. *«І зібрав усього Іуду й Веніаміна та їхніх переселенців від Єфрема й Манассії й Симеона; тому що багато хто від Ізраїлю перейшли до нього, коли побачили, що Господь, Бог його, з ним. І зібралися в Єрусалим у третій місяць, у п'ятнадцятий рік царювання Аси; і принесли в день той*

жертву Господу зі здобичі, яку привели, з великої худоби сімсот і із дрібного сім тисяч; і вступили в завіт, щоб шукати Господа, Бога батьків своїх, від усього серця свого й від всієї душі своєї; а всякий, хто не стане шукати Господа, Бога Ізраїлева, повинен умерти, чи малий він або великий, чи чоловік або жінка. І клялися Господу гучномовно й з вигуком і при звуці труб і рогів. І радувалися всі Іудеї цій клятві, тому що від усього серця свого клялися й з усією ретельністю шукали Його, і Він дав їм знайти Себе. І дав їм Господь спокій з усіх боків» (2 Хр. 15:9-15).

«Висоти ж не були знищені. Але серце Аси було віддано Господу в усі дні його» (1 Цар. 15:14). Що таке висоти? Це піднесені майданчики, на яких ставилися жертovníки для служіння Богіві. У період між завоюванням ковчега Заівту й спорудженням Храму Соломона така форма служіння Богіві не засуджувалася явно. Після спорудження Храму служіння на висотах стало вже непридатним, і воно дуже легко зливалася з поклонінням іншим богам, оскільки за своєю формою мало чим відрізнялося від нього (порівн. 2 Хр 28:25 і 33:17).

Тривале правління Аси було досить мирним, якщо не вважати напружених відносин з Вассою, царем Ізраїльським. Коли ж Васса став зміцнювати прикордонне місто Раму й тим самим загрожувати кордонам Іудеї (а від Єрусалима до кордану було 15 кілометрів), Аса «взяв <...> все срібло й золото, що залишалася в скарбницях дому Господнього й у скарбницях дому царського, і дав його в руки слуг своїх, і послав їхній цар Аса до Венадада <...>, царя Сирійському, що жив у Дамаску, і сказав: союз так буде між мною й між тобою, як був між батьком моїм (ідолопоклонником!) і між батьком твоїм; от, я посилаю тобі в дарунок срібло й золото; розірви союз твій з Ваасою, царем Ізраїльським, щоб він відійшов від мене» (1 Цар. 15:18-19).

Пророк Ананія викриває союз із Венададом, і Аса саджає пророка в темницю (2 Хр. 16:7-14). Свою царську волю він поставляє вище пророчого

служіння й вважає, що йому видніше, як ходити, і як догоджати Богові, і коли потрібно покластися на свої сили. Після цього Аса так і не покався, тому що сказано, що він став пригноблювати народ, а, занедужавши, звернувся до лікарів, а не до Господа (2 Хр. 16:12).

Тут виявилася схильність царів сподіватися, через своє маловір'я, на політичні союзи більше, ніж на Божу допомогу!.

4. **Йосафат**, син Аси (868 – 847).

Про сина Аси - Йосафата Святе Письмо говорить так: *«І був Господь із Йосафатом, тому що він ходив першими шляхами Давида, батька свого, і не шукав Ваалів, але шукав він Бога батька свого й ходив за заповідями Його, а не за діяннями Ізраїльтян»* (2 Хр. 17:3–4). Зверніть увагу, що всі наступні царювання співвідносяться з Давидом; для нащадків Давид є еталоном благочестя й відданості Богові. *«Й у третій рік царювання свого він послав князів своїх <...> і з ними левітів <...>, і з ними <...> священиків. І вони вчили в Іудеї, маючи із собою книгу Закону Господнього, і обходили всі міста Іудеї, і вчили народ»* (2 Хр. 17:7–9). Йосафат, мандруючи по країні, учив народ благочестю. Про нього сказано: *«і жив Йосафат у Єрусалимі. І знову став він обходити народ свій від Вірсавії до гори Єфремової, і навертав їх до Господа, Бога батьків їх, і поставив суддів на землі по всіх укріплених містах Іудеї в кожному місті, і сказав суддям: дивіться, що ви робите, ви творите не суд людський, але суд Господа, і Він з вами в справі суду»* (2 Хр. 19:4–6). Він був цілком згодний з тим, чому вчили пророки. Справжнє служіння Богові немислимо без милосердя, без любові, без виконання моральної складової Закону Мойсея. Біблія говорить, що *«був страх Господній на всіх царствах землі, які навколо Іудеї, і не воювали з Йосафатом»* (2 Хр. 17:10). Проте книга Хронік додає, що *«тільки висоти не були скасовані, і народ ще не навернув твердо серця свого до Бога батьків своїх»* (2 Хр. 20:33).

Гіршим було те, що Йосафат уклав союз із царем Ізраїльським Ахавом. Скріпив він його звичайним для того часу способом – взяв за дружину

своєму синові Йораму дочку Ахава й Єзавелі Гофолію (2 Цар. 8:16-18). За спільні з Ахавом справи він був викритий пророками. *«І виступив назустріч йому Ііуй, син Ананієвий, прозорливець, і сказав цареві Йосафату: чи варто тобі допомагати нечестивцю й любити тих, хто ненавидить Господа? За це на тебе гнів від імені Господнього. Втім, і добре знайдено в тобі, тому що ти винищив кумирів в землі [Іудейській] і розташував серце своє до того, щоб шукати Бога»* (2 Хр. 19:2-3).

5. **Йорам**, син Йосафата (847 – 845, з 852 – співправитель).

Коли Йорам почав правити самостійно, він вів справи зовсім не так, як його батько, дотримуючись прикладу своїх родичів – Ізраїльських царів. Утвердившись на царстві, Йорам убив всіх своїх братів і деяких князів. Він почав будувати висоти й вводити ідолопоклонство. Тоді пророк Ілля надіслав йому листа, в якому пророкував нещастя народу й тяжку хворобу самого царя як покарання від Бога (2 Хр. 21:12-15). Досягнення Йосафата були втрачені. Едоміти вийшли з-під влади Іудеї, а филистимляни й аравійці напали на неї й розграбували. При цьому були захоплені в полон дружини й сини Йорама крім одного сина – Охозії. Після цього цар, як і пророкував Ілля, важко занедужав, що *«випали внутрішності його від хвороби його, і він умер у тяжких муках»* (2 Хр. 21:19).

6. **Охозія**, син Йорама (845).

Молодший син Йорама Охозія залишався на момент смерті батька єдиним спадкоємцем престолу. Царював він зовсім мало й був повністю під впливом своєї матері Гофолії та її брата - Ізраїльського царя Йорама, дітей Ахава й Єзавелі. Якщо заради Давида та Йосафата Господь вісім років терпів на Йорамі Іудейському, то Охозії відразу ж, як тільки почав робити неугодне в очах Бога, було попущено піти на війну разом із царем Ізраїльським і виявитися на території Північного царства в той момент, коли Ііуй вчинив переворот і суд над домом Ахава. Охозія разом із двоюрідними братами був

убитий, але заради того, що він був нащадком Йосафата, він, на відміну від синів Ахава, сподобився поховання.

6.1 Гофолія, дружина Йорама, дочка Ахава царя Ізраїльського (845 – 840).

Тепер, коли нікому було стати законним царем в Іудеї, кермо влади взяла у свої руки Гофолія. Діючи в традиції ізраїльських царів, вона зайнялася винищенням всіх нащадків з дому Давида (2 Хр. 22:10). Їй удалося знищити практично всіх, крім сина Охозії – немовляти Йоаса, якого разом з годувальницею сестра Охозії Йосавет сховала будинку свого чоловіка – первосвященика Йодая. Оскільки Іуї знищив культ Ваала в Ізраїлі, Гофолія, як колись її мати, стала насаджувати його в Іудеї. Були влаштовані капища й поставлені жерці. Храм був розорений, *«тому що нечестива Гофолія й сини її розорили дім Божий і все посвячене для дому Господнього вжили для Ваалів»* (2 Хр. 24:7).

7. Йоас, син Охозії (840 – 801).

Через кілька років Йодай, зговорившись із палацовою вартою, улаштує переворот і ставить царем Йоаса (2 Хр. 23:1-11), Гофолію ж убивають. Йоас, запанувавши, перебуває в слухняності Йодаю. Він обновляє Храм, що став пусткою після правління Гофолії, знову відновлює Завіт Божий з народом, однак автор книги Царів як і раніше зауважує, що висоти не були скасовані й народ ще приносив жертви й палення на висотах (2 Цар. 12:3).

Після смерті первосвященика Йодая князі вмовили Йоаса повернутися до ідолопоклонства й той легко до цього схилився (2 Хр. 24:17). Син Йодая, Захарія, намагався викривати Йоаса, за що був за наказом царя побитий каменями просто в Храмі (2 Хр. 24:20-21). Так Йоас відплатив Йодаю за порятунок власного життя й відновлення на троні. Наслідки негайно з'явилися. Цар Сирійський Азаїл пішов на Єрусалим з невеликим військом, і Єрусалим був відданий Богом у його руки. Тоді *«Йоас, цар Іудейський, взяв*

все пожертвуване, що пожертвували храму Йосафат, і Йорам й Охозія, батьки його, царі Іудейські, і що він сам пожертвував, і все золото, знайдене в скарбницях дому Господнього й дому царського, і послав Азаїлу, царю Сирійському; і він відступив від Єрусалима» (2 Цар. 12:18). Після цього слуги склали змову проти царя Йоаса й убили його.

8. Амасія, син Йоаса (801 – 773).

«І робив він бажане в очах Господа, але не від повного серця» (2 Хр. 25:2). Під час походу на ідумеїв він взяв із собою ізраїльських найманців, але на вимогу якогось пророка відіслав їх назад. Після здобутої перемоги він переніс до себе ідумейських ідолів й, всупереч здоровому глузду, став їм поклонятися. Коли Господь знову послав до нього пророка, цар погрожував йому смертю. Після цього він самовпевнено оголосив війну Йоасу, царю Ізраїльському й був відданий Богом у руки Ізраїльтян, які, прийшовши, розорили Єрусалим і зруйнували частину міської стіни в знак повного скорення Іудеї (2 Хр. 25:23). Сам Амасія, очевидно, був узятий у полон і відпущений тільки спадкоємцем Йоаса Єровоамом II. Оскільки він не повернувся на шлях заповідей Божих, у Єрусалимі проти нього був скоєно змову, він втік у Лахіс і був убитий.

9. Озія (Азарія), син Амасії (791 – 740 або 787 – 736).

Святе Письмо говорить, що він робив приємне в очах Господа, хоча, як і при його попередниках, висоти не були скасовані (2 Цар. 15:4). Його влада поширювалася на филистимлян й аравійців, до кордонів Єгипту. Але від цього він загордився, оскільки Господь супроводжував його в усіх справах, і прийшов у Храм для того, щоб самому замість священиків принести палення, тобто зробити кадіння. Священики намагалися цьому перешкодити. «І розгнівався Озія, – а в руці в нього кадильниця для кадіння; і коли розгнівався він на священиків, проказа з'явилася на чолі його, перед лицем священиків, у домі Господньому, у віттаря кадильного. І глянув на нього Азарія первосвященик і всі священики; і от, у нього проказа на чолі його. І

примушували його вийти відтіля, та й сам він поспішав вийти, тому що вразив його Господь» (2 Хр. 26:19–20). Судячи з того, що він був «прокаженим до дня смерті своєї й жив в окремому будинку» (2 Хр. 26:21), він так і не покався. Царством під час його хвороби керував син Озії - Йоафам.

10. Йоафам, син Озії (756 – 741).

Біблія говорить про царя Йоафама, що він робив справи, бажані Богові, побудував ворота Храму (2 Цар. 15:35), але сам у Храм не ходив. Таке поєднання було унікальним. Можливо, він був під враженням покарання, якому піддався його батько. Але перед лицем ворогів *«таким сильним був Йоафам тому, що піклувався про шляхи свої перед лицем Господа Бога свого» (2 Хр. 27:6).* На якийсь час йому вдалося повернути владу над аммонітами. Висоти по-колишньому не були скасовані. Після нього царем став його син Ахаз.

11. Ахаз, син Йоафама (736 – 716 або 742 – 725).

Цар Ахаз відомий у першу чергу тим, що саме йому пророк Ісая вирік пророцтво про народження Христа від Діви. Також Ахаз знаний тим, що він був одним з найбільших нечестивців в історії Іудейського царства. *«І він не робив бажаного в очах Господніх, як робив Давид, батько його: він ішов шляхами царів Ізраїльських, і навіть зробив литі статуї Ваалів; і він робив палення на долині синів Еннома, і проводив синів своїх через вогонь, наслідував гідоту народів, яких вигнав Господь перед лицем синів Ізраїлевих; і приносив жертви й палення на висотах і на пагорбах і під усяким гіллястим деревом» (2 Хр. 28:1–4).* *«Навіть сина свого провів через вогонь, наслідувавши гідоту народів, яких прогнав Господь від імені синів Ізраїлевих» (2 Цар. 16:3).* Щось подібне говориться потім і про царя Манассію (2 Цар. 21:2-3). Можливо, мова йде просто про поганський обряд посвяти або очищення, що практикувався в багатьох народів. Але не менш імовірно, і цьому є непрямі підтвердження в Слові Божому, що тут йдеться вже про

справжнє служіння Молоху, що супроводжувалося людськими жертвоприношеннями: *«Й улаштували висоти Тофета в долині синів Енномових, щоб спалювати синів своїх і дочок своїх у вогні»* (Єр. 7:31).

Через те, що Ахаз вступив у союз із ассірійцями, він виявився в облозі з боку ізраїльських і сирійських військ, які намагалися силою змусити його вступити з ними в коаліцію. У зв'язку із цією подією до нього й прийшов пророк Ісаїя, пропонуючи будь-яке знамення, яке б довело, що Господь Сам оберігає Єрусалим. Ахаз завбачливо не дає згоди на це знамення, тому що воно зв'язало б його совість і змусило б відкинути ідолопоклонство. І коли він відмовляється, Ісаїя звіщає йому про Еммануїла (Іс. 7:12-15). Ахаз продовжував стояти на своєму. *«І приносив він жертви богам Дамаським, думаючи, що вони вражали його, і говорили: боги царів Сирійських допомагають їм; принесу я жертву їм, і вони допоможуть мені»* (2 Хр. 28:23). Взявши всі цінності із Храму й палацу, він відправив їх ассірійському цареві Феглафелласару (Тиглатпалассару III) із проханням про допомогу. Той розгромив сирійців і розграбував Ізраїль. Іудея ж втратила свою незалежність (2 Цар. 16:8-9).

Ахаз відправився до Феглафелласару в Дамаск. Там він побачив жертовник, що справив на нього велике враження. Він відправив його креслення в Єрусалим, де первосвященик відтворив точну копію. Повернувшись, цар повелів установити його в Храмі на місці мідного жертовника й приносити всі жертви на ньому. Жертовник цілопалень був відсунутий до стіни й, очевидно, не використовувався за призначенням.

«Й обламав цар Ахаз ободки у підставах, і зняв з них умивальниці, і море зняв з мідних волів, які були під ним, і поставив його на кам'яну підлогу» (2 Цар. 16:17), потім говориться про інші руйнування, які він вчинив у Храмі. І, нарешті, *«зібрав Ахаз посудини дому Божого, і розтрощив посудини дому Божого, і замкнув двері дому Господнього, і влаштував собі жертовники по всіх кутах у Єрусалимі, і по всіх містах Іудиних улаштував висоти для*

кадіння богам іншим, і дратував Господа Бога батьків своїх» (2 Хр. 28:24-25). Богослужіння в храмі припинилося. Зверніть увагу, що висоти влаштовані богам іншим. Існування практики поклоніння на висотах забезпечувало дуже легкий перехід до ідолослужіння.

З історичних джерел відомо, що деякі ассірійські царі зобов'язували залежних від них правителів шанувати верховне божество ассірійців Ашшура (Ассура) (порівн. 2 Цар. 16:18). Це також було одним зі шляхів розповсюдження ідолопоклонства.

Похований Ахаз був у Єрусалимі, але не в царських гробницях, туди його внести не наважилися. Варто відзначити, що якщо в книзі Царів після згадування про смерть царя зазвичай присутня стандартна фраза *«і похований був з батьками своїми в місті Давидовім»* (у цьому випадку – 2 Цар. 16:20), то книги Хронік дають більш чіткі вказівки. Так наприклад, крім Ахаза згадка про те, що цар не був похований у царських гробницях, зустрічається при оповіді про Йорама (2 Хр. 21:20) і Йоаса (2 Хр. 24:25). Про Ровоама, Авію й Йофама не сказано, що вони поховані «з батьками», але тільки в місті Давидовім. Про місце поховання Охозії нічого не говориться, а при розповіді про смерть Гофолії не сказано й про саме поховання.

Історична довідка Іудеї в полоні

Підведемо підсумки. Що було на початку ізраїльської історії? Був Авраам, що жив у землі Халдейській, котрого Господь покликав у країну Ханаанську, обіцяв дати землю, помножити потомство й породити від нього царів. Усе виконано. І от його потомство, що помножилося, володіє землею Ханаанською, з них відбулися царі, ними побудоване місто, у якому спорудили Храм, про який Господь обіцяв: *«Ім'я Моє буде там»*. Що ж тепер? Немає цієї держави, немає міста, немає Храму, немає встановленого Законом служіння Богові, і вцілілі після погрому нащадки Авраама знову проживають

у землі Халдейській, звідки вийшов колись їхній родоначальник. Історія замкнула коло й прийшла до того, з чого все почалося.

На перший погляд можна сказати, що нічого не вийшло, план Божий залишився невиконаним. Насправді це не так. У цьому переконують пророки, що відкривали волю Божу в подіях, що відбувалися. Пророку Єремії були показані у видінні два кошики (Єр. 24) - в однієї смокви гарні, придатні для їжі плоди, а в іншій - гнилі. Йому було відкрито, що добрі смокви - це ті, хто поведені в полон, а гнилі, ні до чого непридатні, - це ті, хто залишилися в Єрусалимі після першої й другої навали Навуходоносора.

У тому, що ті, хто залишилися в Іудеї, були такими, ми мали можливість переконатися. Останні з них, так і не скорившись Богові, пішли в Єгипет, де їм була обіцяна пророком смерть від меча царя Вавилонського. Доля поведених у Вавилон була трохи іншою (у першу чергу, йдеться про тих, хто був виселений в 605 й 597 роках).

У свій час пророк Ісаїя дав своїм синам символічні імена, назвавши одного з них *«залишок урятується»* (Іс. 7:3). У результаті зусиль пророків і благочестивих царів було посіяно в Ізраїлі здорове зерно, залишок, що тепер повинен виділитися, очиститися в *«вавилонській печі»* і стати ядром оновленого народу. Вавилон неодноразово порівнюється в Біблії із плавильним горнилом (див. напр. Єр. 9:7; Єз. 22:20). У Вавилоні буде переплавлений Ізраїль і відокремляться від нього всі домішки, і з нього буде виділене чисте срібло. Не всі ті, хто поведені в полон, урятуються. Коли Господь позвав на служіння пророка Єзекіїля, Він попередив: Я тебе посилаю до людей з огрубілим обличчям й жорстоким серцем (Єз. 3:7), і Я не знаю, будуть вони тебе слухати чи ні, але ти їм однак говори, незалежно від того, послухають вони тебе чи не послухають (Єз. 2:5). Для очищення й наставлення був потрібен час.

Єремія пророкував, що полон триватиме сімдесят років (Єр. 29:10). Відлік можна вести подвійно. Можна вважати від полону до звільнення - від

першого приходу Навуходоносора (605 р.) до 538 року, коли Вавилонська держава впала й перський цар Кір видав указ про повернення іудеїв.

Можна рахувати й від часу зруйнування Єрусалима й Храму в 586 році. Тоді другою датою буде 518 рік, коли був освячений відновлений Єрусалимський Храм.

У полоні в іудеїв не залишилося нічого з того, на що вони сподівалися й чим пишалися. Ні Храму, ні царя, ні служіння, нічого. Що ж залишається? За допомогою чого може здійснюватися їхній зв'язок з Богом? Тільки через вірність Закону. Вони наче знову повернулися в часи мандрів по пустелі. У книзі пророка Єзекіїля прямо говориться, що Бог виводить Ізраїль в *«пустелю народів»* (Єз. 20:35). Що вони можуть зробити, як вони можуть поклонитися Богові? Не маючи ні землі, на якій можна поклонятися, ні служіння, вони мають день суботній, і з часів полону починається ретельне дотримання цього дня. Від бажання повернутися до Бога виникає прагнення до дотримання заповідей, до вивчення слова пророчого й його засвоєнню. Якщо в період царства іудеї так і не змогли влаштувати своє життя на основі Закону, то в полоні в них не залишалось альтернативи. Там було остаточно покінчено з багатобожжям. Після повернення з полону ізраїльтяни як і раніше залежні від недоліків, але ідолопоклонства більше не було; у Священних книгах, написаних після полону, про нього немає жодних згадувань. Повернувшись із полону, вони зцілилися від цієї хвороби.

Саме під час полону, очевидно, виникає таке явище, як синагога. Слово це грецьке, означає «збори». Так стали називатися місця, де віруючі могли зібратися разом. Але синагога – це не Храм. У синагозі не відбувається богослужіння. Синагога – це місце, де люди збираються для того, щоб разом помолитися, почитати Святе Письмо, можливо, вирішити якісь суспільні справи. Храм – один, Храм тільки в Єрусалимі. Богослужіння полягає в принесенні жертв. Іншого спеціально встановленого молитвослів'я у законі

ми майже не бачимо. А от синагога - це місце, де читається Закон, читаються Пророки, відбувається вчителювання й молитва.

Книга пророка Даниїла показує, що деякі іудеї із полонених, узятих при скоренні Іудеї, були наближені до царів. І навіть виступали в ролі радників. Хоча їхній спосіб шанування Бога був незрозумілим і неприємним тим, кому вони служили. Чому? Ніхто не протестував проти того, що іудеї продовжують шанувати свого Бога; але обурення викликало те, що вони не служили богам тих місць, куди вони прийшли. Поганська свідомість така: є земля і є бог, що нею володіє. На незгодних час від часу обрушувалися репресії, як у випадку з Даниїлом і його товаришами - за відмову вважати царя за бога й поклонятися ідолам. Але допомога Божа зробила їх проповідниками серед поган прийдешнього порятунку. Відгомон цієї проповіді виявляється, коли халдейські волхви прийдуть поклонитися народженому Спасителю (Мтв. 2:1-12).

Полонений цар Єхония після смерті Навуходоносора був виведений з темниці (2 Цар. 25:27) і наближений до царського двору. Він утримується при дворі. Про нього згадується у вавилонських документах того часу.

Ті, хто був виселений разом й Єхонією, не були зроблені рабами, оскільки, хоча й були заколотниками, але здалися добровільно. Вони були розселені в різних місцях і займалися ремеслом і землеробством. Із книги пророка Єзекиїля, поведеного саме в цей час, ми можемо побачити, що іудеї живуть компактною громадою, у них є свої старійшини. Щоправда з життя цього пророка ми довідуємося, що були й періоди голоду, а також моменти, коли халдеї мали намір винищити одноплемінників пророка.

Ми майже нічого не знаємо про життя захоплених під час останньої навали. Але, виходячи зі звичаїв тієї епохи, можемо припустити, що доля заколотників, до кінця чинивших опір, була нелегкою.

Якби там не було, до закінчення полону багато іудеїв непогано облаштувалися на чужині, завели торгівлю й настільки значне господарство,

що багато хто не стали повертатися в Іудею, коли така можливість з'явилася. Із часу вавилонського переселення починає своє існування таке явище, як єврейська діаспора⁴. Частина іудеїв переселилася у Вавилон, частина втекла в Єгипет (багато хто з них, як і пророкував Єремія, загинули, але деякі вижили). Вавилон й Єгипет стали двома головними центрами єврейського розсіювання.

---

⁴ Діаспора (гр. διασπορά – розсіяння) – частина народу, що живе поза історичною батьківщиною.

ЗМІСТ КНИГИ ЕЗДРИ

Перша частина: відновлення храму Бога (1:1-6:22)

I. Перше повернення в Єрусалим при Зоровавелі 1:1-2:70

- А. Указ Кіра 1:1-4
- Б. Дарунки від Ізраїля й Кіра 1:5-11
- В. Перепис народу, що повертається 2:1-63
- Г. Повернення завершено 2:64-70

II. Будівництво Храму 3:1-6:22

- А. Будування фундаменту храму 3:1-13
- Б. Перерва в будівництві 4:1-24
- В. Завершення храму 5:1-6:18
- Г. Святкування Пасхи 6:19-22

Друга частина: Реформація народу Божого (7:1-10:44)

I. Друге повернення в Єрусалим при Ездрі 7:1-8:36

- А. Указ Артаксеркса 7:1-28
- Б. Перепис ізраїльтян, що повертаються, 8:1-14
- В. Духовна підготовка до повернення 8:15-23
- Г. Повернення завершено 8:24-36

II. Відновлення народу 9:1-10:44

- А. Шлюби ізраїльтян з іноплеменниками 9:1-2
- Б. Ездра клопочеться перед Богом 9:3-15
- В. Реформація Ізраїлю 10:1-44

Христос у книзі Ездра

Ездра показує, як Бог продовжує виконувати Свою обітницю зберігати життя нащадків Давида. Зоровавель належить до месіанської лінії, будучи онуком Єхонії (1 Хр. 3:17-19; Мат.1:12,13). У книгах Ездри й Неємії звучить позитивна нотка надії, тому що залишок повернувся в обітовану землю. У цій землі будуть здійснені Месіанські обітниці, тому що вони пов'язані з такими місцями, як Віфлеєм, Єрусалим і Сіон. Христос народиться у Віфлеємі (Мих.5:2), а не у Вавилоні. Книга Ездра в цілому також є прообразом Христового прощення й відновлення.

Книга Ездри

Основна фраза - "СЛОВО ГОСПОДНЄ"

Головна думка: МІСЦЕ Й СИЛА СЛОВА В РЕЛІГІЙНОМУ,
СОЦІАЛЬНОМУ Й ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ ЙОГО НАРОДУ

Ключ

Ключ до вивчення цієї книги – життя й велика ревність її автора Ездри, який написав її за 457 років до Н.Х. Ездра був нащадком Хелкії, первосвященика під час царювання Йосії, що знайшов книгу закону (читайте 2 Хр. 34:14).

Будучи з роду священиків, він не міг виконувати свої священницькі повноваження, тому що був полоненим у Вавилоні. Але він віддався вивченню Слова Божого (Ездр. 7:10) і став великим тлумачем. Той факт, що закон й інші Писання Божі були мало відомі людям, видно при вивченні 2-й книги Хронік, Ездри і Неємії. Ця книга описує, як через служіння Ездри Слово Боже вперше в історії Ізраїлю й Іуди зайняло правильне місце. Слово Господнє, що читає й що пояснює Ездра, прийшло із силою нового одкровення й зробило чудеса в житті народу. Було припущення, що пам'ять про Ездру майже була стерта серед любителів Біблії. Дійсно, ми багато чим

зобов'язані Ездри. Крім свого видатного служіння Слову Божому, він написав Першу й Другу книги Хронік, 118-й Псалом (який є чудовою поемою про Слово Боже), заснував прекрасну систему богослужіння в синагозі й за допомогою Великої синагоги встановив священний канон Писання. Пробудження за часів Ездри було зводилося до вивчення Біблії й слухняності виявленої волі Божої. Плоди того руху відчуються нами й сьогодні, хоча з тієї пори пройшло вже близько 2500 років.

Частини

До третього сторіччя книги Ездри й Неємії вважалися однією книгою, і це може бути єдиним поясненням обірваного висновку книги Ездри. Ездра розглядає повернення з екклезіастичної точки зору, а Неємія з цивільної. Книга Ездри є книгою побудови храму, книга Неємії - про будівництво стін. Вона складається із двох частин. розділи 1-6 оповідають про повернення за часів Зоровавеля, 57 років перерви по тому; розділи 7-10 звіщають про повернення за часів Ездри.

Основна фраза

Її основна фраза – це Слово Господнє; згадується як: Слово Господнє (1:1), закон (3:2), воля Бога Ізраїлева (6:14), книга Мойсея (6:18), закон Господній (7:10), закон Мойсея (7:6), закон Бога твого (7:14), Слово Бога Ізраїлева (9:4), заповіді Божі (10:3).

Перша книга Ездри. Повернення іудеїв з полону

У другій половині VI ст. Вавилонська імперія була знищена персами, що прийшли з півночі, і мійцями. Перський цар Кір переміг багато в чому завдяки своїй, так би мовити, ліберальній політиці. Він дозволяв всім народам, які були переселені за часів ассірійців, іти у свої споконвічні землі, повертав на місце всі вивезені ідоли й розставляв по місцях поганські

святині. Одним з результатів такої політики було те, що сам Вавилон, місто, що міг зробити йому серйозний опір, здався добровільно, оскільки нічого особливо поганого від Кіра не очікувалося.

Одним з перших діянь Кіра, що стосується народу ізраїльського, був його едикт 538 року, у якому він розпорядився повернути полонених ізраїльтян у Єрусалим і відродити Єрусалимський Храм: *«У перший рік Кіра, царя Перського, у виконання слова Господнього з вуст Єремії, збудив Господь дух Кіра, царя Перського, і він повелів оголосити по всьому царству своєму, словесно й письмово: так говорить Кір, цар Перський: всі царства землі дав мені Господь Бог небесний, і Він повелів мені побудувати Йому дім у Єрусалимі, що в Іудеї. Хто є з вас, із усього народу Його, – хай перебуває Бог його з ним, – і нехай він іде в Єрусалим, що в Іудеї, і будує дім Господа Бога Ізраїлева, Того Бога, Що у Єрусалимі. А всі, хто залишаться, у всіх місцях, де б той не жив, нехай допоможуть йому жителі місця того сріблом і золотом й іншим майном, і худобою, з чистосердечним даром для дому Божого, що в Єрусалимі)»* (1 Езд. 1:1-4). Визнаючи велич Бога Ізраїлева, Кір (як до нього й Навуходоносор, що не раз звеличував Бога) продовжував поклонятися багатьом богам, думаючи, наприклад, що сам «заступник Вавилона» бог Мардук допоміг йому опанувати цим містом. Оскільки премудрий Даниїл зберіг свою посаду при дворі й при новому правителі, можна припустити, що саме завдяки йому одним з перших указів Кіра став саме цей.

У Вавилонському полоні, як колись під час мандрівки Ізраїлю по пустелі, відбувається відбір благочестивого «залишку». Спочатку всі, що подавали надії, були насильно виселені у Вавилон. Тепер настав момент самостійного вибору. Іудеям дана можливість повернутися у свою землю, але ніхто не примушував їх до цього. Адже їхні міста були зруйновані, практично нікого з одноплемінників там не залишилося. Потрібно було здійснитися з обжитих за довгі десятиліття місць і йти в розорену землю, про

яку тепер не можна було сказати, що там «тече молоко й мед» (Вих. 3:17). Єдина причина - це обітниця Божі, дані їхнім батькам. Тому повертаються тільки ті, хто був до кінця вірний цим обітницям і готовий заради них пожертвувати своїм земним благополуччям.

На чолі переселенців спочатку називаються Шешбацар (1 Езд. 1:8, 11), потім Зоровавель (1 Езд. 2:2). З розповіді можна припустити, що це два імена тієї ж людини. Зверніть увагу, це князь коліна Іудиного, нащадок царів, але обидва імені не єврейського походження, а вавилонського. Через 70 років переселенці носять вавилонські імена, що не дивно, якщо згадати, що Даниїлу перемінили ім'я відразу після переселення (Дан. 1:7). Багато хто вже не розуміли єврейської й говорили на арамейському діалекті. До Зоровавеля приєднуються сорок дві тисячі триста шістьдесят чоловік. Вони одержали дорогоцінні посудини, які колись вивіз Навуходоносор. Ті, хто повернулися в Іудею, розселилися по своїх містах.

На свято Кучок всі переселенці зібралися в Єрусалим, відшукали місце, де колись перебував жертвник Храму, поставили на ньому новий жертвник і почали приносити на ньому регулярні жертви за статутом (1 Езд. 3:1-5). Обставини склалися якнайкраще для свята Кучок: оскільки житлових будинків ще не було, довелося свято зустрічати в наметах, як і годиться.

Часи загального очікування Спасителя

Часи загального очікування Спасителя тривають від подій указу Кіра про звільнення з полону (536 р. до Н.Х.) до часу Різдва Господа нашого Ісуса Христа (5 р. до Н.Х.), тобто тривали 531 рік.

Період нашої історії відноситься до часів загального очікування Месії.

Ці часи описані в Першій книзі Ездри, книзі Естер і деяких пророчих книгах.

Період - Стан старозавітної церкви від повернення Іудеїв з полону до Різдва Христового

Період обіймає собою біля п'яти з половиною сторіч, рахуючи від 536 року, коли був виданий указ Кіра про звільнення іудеїв з полону. У хронологічному відношенні він розпадається на чотири окремих етапи:

1. продовження перського панування до 331 року до Н.Х..
2. панування греків в Азії 331 - 167 р..
3. незалежність Іудеї під владою Асмонеїв 167 - 63 р..
4. римське панування разом із особистим пануванням дому Ірода від 63 р. до Н.Х.

1. Продовження Перського панування

Повернення Іудеїв з полону

Перше повернення із Зоровавелем (1 Езд. 2).

Невелика кількість бажаючих переселитись (близько 40 тис. чоловік).

Первосвященик Ісус- соименник вождя, введшого народ богоизбранный у землю Обітовану, і тезка Божественного Відкупителя, що повинен буде ввести людство у володіння непохитного царства, що “не від цього світу”.

Створення другого храму

1 Езд. 3, 1-7: Спорудження⁵ жертовника на руїнах храму, всеспалення, святкування свята Кучок.

1 Езд. 3, 8-13: Урочисте закладення нового храму в другий місяць наступного року, у час заснування скінії Мойсеєм.

Вся урочистість заснування була зроблена “за статутом Давида”. Через відсутність достатніх засобів, праця ця була важкою і повільною, тим більше, що з'явилися супротивники цієї справи в особі самарян, що вважали

---

⁵ Спорудження жертовника проходило в сьомий священний місяць Тісри.

Палестину своїм володінням. Самаряни домоглися навіть указу від перського уряду про зупинку робіт.

Історична довідка

1. Ім'я Зоровавель означає “породжений у Вавилоні”. Він був ватагом першого загону Іудеїв, що повернулися числом 42360 чоловік з полону Вавилонського в Єрусалим у перший рік царювання Кіра, царя Перського. Він походив із царського роду Давида. Зоровавель у другий рік повернення в Єрусалим урочисто заснував другий храм Єрусалимський на місці першого. Зоровавель мав милість бачити закінчення храму й урочисте його освячення, у шостий рік царювання Дарія, у третій день місяця Адара. Зоровавель називався також перським ім'ям Шешбацар, князь Іуди.

2. Первосвященик Іудейський Ісус був сином Йоседека. Він допомагав Зоровавелю в побудові другого храму Єрусалимського. Він був, безсумнівно, одним з великих первосвящеників: Захарія одержав повеління Боже зробити для нього золотий вінець (Зах. 6, 10-14), ім'я його прославилося в потомстві (Сир. 49, 14). У пророцтві Захарія він виступає прообразом Христа Спасителя, що, як Галузка, мав прорости від кореня свого й улаштувати Церкву Божу на землі (Зах. 6).

Ездра

Поширення чутки про поновлення Єрусалимського храму в межах Перської монархії. Друга партія переселенців, проводирем якої став Ездра, учений священик з роду Ааронового. Ездра користувався особливою прихильністю царя Артаксеркса Лонгімана, указ якого від 457 року й слугує початком для зчислення седмиць Даниїлових. Ездра був вражений жахливим станом народу: шлюби з поганями, виховання дітей у напів'язичництві. Умовляння Ездри до народу. Святкування Пасхи. Ездра - укладач канону старозавітних книг. Діяльність Ездри описана в книгах Ездри.

Основні теми книги Ездра

1. Першою головною темою книги є відновлення при Зоровавеле, розділи з 1 по 6.

2. Другою головною темою книги є реформи, проведені Ездрую, розділи з 7 по 10.

Шлях з полону в землю обітовану описаний в уривку Ездра 7:1-8:32.

Він містить у собі дозвіл (Ездра 7:1-26), псалом (Ездра 7:27-28) і сам шлях (Ездра 8:15-32). Між шостим й сьомим розділами пройшло майже шістдесят років. Вони могли б бути роками духовного занепаду для євреїв в Іудеї. Прихід Ездри, учителя закону, із другою групою людей, що поверталися з вигнання, був дуже своєчасним, тому що Ездра був мужем Божим, на якому лежало важке завдання навчити Ізраїль «...закону й правди...» Божої (Ездра 7:10). У своєму служінні він повинен був вплинути на життя не тільки людей, що йдуть із ним, але й тих, хто вже повернувся в землю обітовану. Хронологічно події із книги Естер припадають на період між 6 й 7 розділами книги Ездри. Божественне провидіння, виявлене євреям за час царювання Ксеркса, попередника Артаксеркса, могло вплинути на рішення Артаксеркса зробити милість євреям під час свого царювання у вигляді дозволу на їхнє повернення в рідну землю (Ездра 7:11-26).

3. Праця Ездри носила духовний характер (8:33-10:44).

Будівництво храму було завершено під час правління Зоровавеля (Ездра 6:14), тому на Ездрі не лежала ця відповідальність, коли він прийшов у Єрусалим. І все-таки його праця була зосереджена на храмі. Прочитайте уривок Ездра 7:18-20, 27, щоб нагадати собі, що одне з його завдань носило матеріальний характер. Також прочитайте ще раз вірш Ездра 7:10 і зверніть увагу на духовне служіння, яким Ездра планував займатися під час свого перебування в Єрусалимі. Не все, що він зробив, записано в книзі Ездри. Однак те, що записано, показує, наскільки ефективно Бог використав Ездру в

служінні євреям у Палестині. Праця Ездри містила у собі програму (Ездра 8:33-36), проблему (Ездра 9:1-4), молитву (Ездра 9:5-15) і покаяння (10:1-4).

4. Платою за відновлення взаємин з Богом була жертва (10:5-17).

Історія Ездри завершується тим, як вчинили із гріхом змішаних шлюбів, і як був, зрештою, відновлений мир з Богом. Ціна цього відновлення була високою. Можливо, це і є основна істина завершальних віршів книги Ездри.

а). Ми бачимо незаперечний авторитет людини, що говорить від імені Бога (Ездра 10:5).

б). У народі присутнє глибоке каяття (Ездра 10:6).

в). За цим послувало ретельне розслідування (Ездра 10:7-8:14).

г). Нікого не звільнили від розслідування (Ездра 10:8).

д). Страх зійшов на народ (Ездра 10:9,14).

е). Шлях до відновлення лежав через жертву. Слово «плата» у цьому контексті значить компенсація, або взаємини, відновлені через жертву.

є). За цим пішло сповідання гріха (Ездра 10:11а), жертвопринесення за гріх (Ездра 10:19) і розірвання шлюбу (Ездра 10:11б).

Будівництво й освячення другого Храму

На другий рік після повернення з полону була закладена основа нового Храму. Однак при закладці радісні вигуки змішувалися з голосним плачем старих, які пережили полон і пам'ятали ще Храм Соломона (1 Цар. 3:12). Соломон після будівництва Храму й палацу віддав тиранському цареві Хираму, що поставляв кедр і кипарис, 20 міст у землі Галилейській, крім плати хлібом, що давав щорічно (1 Цар. 9:11). А звідки тепер візьмуться такі засоби?

І тут відбувається утруднення, оскільки околиці народи, і в першу чергу ті, які згодом будуть називатися самарянами (населення колишньої території Північного царства Ізраїльського), теж бажають будувати Храм,

вважаючи себе нащадками тих, хто колись у цьому Храмі поклонявся. А переселенці відповідають їм рішучою відмовою, сприймаючи їх як іноплемянників, невартих такого будівництва. Тоді вони починають активну протидію. Царю Артаксерксу направляється донос про те, що іудеї намагаються відновити Єрусалим, а це місто завжди було бунтівним. Цар забороняє продовжувати роботи⁶. Однак не тільки в цьому була причина. Відповідно до книги пророка Аггея, самі іудеї не занадто старалися у відновленні Храму. Багато хто з них вважали, що спочатку потрібно побудувати собі будинки, завести господарство, а потім уже займатися Храмом.

Завдяки зусиллям пророків Аггея, Захарії, а також Зоровавеля й первосвященника Ісуса, будівництво Храму через 15 років після зупинки знову відновляється. Зарічний областеначальник (начальник області за рікою Євфратом) Татнай цьому не перешкоджає, але надсилає запит до правлячого царя Дарія I (521 - 486). Дарій, знайшовши в архіві указ Кіра про відновлення Єрусалима, підтверджує його, причому наказує Татнаю не просто не заважати будівництву, але оплатити витрати із царських доходів із цієї області й забезпечити все, що потрібно для жертвоприношень, щоб приносили жертву за життя царя і його синів (1 Езд. 6:2-10). Таким чином, історія ця закінчується навіть із вигодою для іудеїв, оскільки до відновлення Храму тепер залучаються засоби державної скарбниці. Послухавшись пророків, іудеї одержали допомогу від Бога.

В 515 році відбувається освячення Храму й свято Пасхи, що проходить з великою радістю.

Новий Храм був набагато скромнішим колишнього, однак пророк Аггей ще під час будівництва говорив про те, що слава цього Храму буде більшою слави Храму першого, тому що тут з'явиться Той, Кого так чекають.

---

⁶ Тут в Писанні, можливо, присутній анахронізм, оскільки послідовником Кіра був Камбіс, котрого змінив Дарій. Тому цей лист дійсно міг відноситись до пізніших спроб іудеїв відновити Єрусалим.

У цьому Храмі з'явиться й буде проповідувати Христос: *«Прийде Бажаний всіма народами, і наповнить дім цей славою, говорить Господь Саваот. ... Слава цього останнього храму буде більшою, ніж колишнього ... і на місці цього Я дам мир»* (Агг. 2:7, 9). Будівництво почалося в 538 році, відновлене в 520-м і закінчилося в 515-м. Коли Господь Ісус Христос сказав: *«Зруйнують храм цей, і Я в три дні споруджу його»* (Ів. 2:19) – йому заперечили, що цей Храм будувався 46 років. Ми ж бачимо, що він будувався найдовше 23 роки. Про що тоді іудеї говорять Христу? Справа в тому, що Ірод Великий почав значну реконструкцію Храму, що дійсно тривала 46 років. Так що вони посилаються не на будівництво, що було в часи Зоровавеля, а на майже сучасну їм реконструкцію Храму.

Друге повернення при священику Ездрі

Незважаючи на відновлення Храму й на ентузіазм, пов'язаний з поверненням, у цілому, життя була важким. Бідність, утиски від сусідів, поступове змішання з поганами (це була тепер не їхня земля, і природно, розпочалося змішання). Із книги пророка Малахії, що жив у середині V століття, видно, що благочестя й ревність до богослужіння теж залишали бажати кращого, іудеї шкодували вносити десятину, а якщо вносили, то лише те, що гірше (Мал. 1:13-14). Священики вважали своє служіння малопробудковим і не вартим такої праці, якої воно від них вимагало (Мал. 1:12). Тієї слави, розквіту й процвітання, які обіцяли пророки після закінчення полону, так і не відбулося. Виникла дуже небезпечна ситуація, коли загальне розчарування й холодність могли призвести до повної втрати всього, що було придбане в результаті величезних страждань, пережитих у полоні й при поверненні.

У цей момент, через майже півстоліття після відновлення Храму, Бог призвав до служіння священика Ездру, що служив вихователем при

царському дворі. *«Він був книгар, знаючий закон Мойсеєвий, що дав Господь, Бог Ізраїлів»* (1 Езд. 7:6).

В 458 році цар Артаксеркс і Лонгіман (Довгорукий) доручає йому йти в Єрусалим, щоб учити народ закону й правді. Ездра одержує від царя указ, відповідно до якого священники й левіти, що служать при Храмі, звільнялися від всіх податків і мит, а сам Ездра повинен був поставити суддів, що знають Закон і мають владу карати за його порушення аж до страти (1 Езд. 7:12-26). Разом з ним переселяється ще частина народу із числа мешканців Вавилону, до якої увійшло приблизно 2000 осіб чоловічої статі. Із собою вони беруть пожертвування від царя і одноплемінників, що залишалися у Вавилоні. У подорож з такими скарбами вирушати досить небезпечно, однак Ездра не хоче просити в Артаксеркса охорони в надії на Боже благословіння.

Ця група благополучно прибуває в Єрусалим, де Ездра довідується, що багато з людей, включаючи священників, уклали шлюби з чужоземцями, що діти багатьох не вміють говорити рідною мовою (Езд. 9:1-2). Ездра оголошує піст, збирає весь народ і вони вирішують дати всім іноплеменним дружинам розлучення (Езд. 10 розд.). Була створена особлива комісія для розгляду таких справ, що працювала протягом двох місяців. У першу чергу увага була звернена на родини священників і левітів. Тих, хто був знайдений винним, зобов'язали відпустити дружин-іноплеменниць. Був виданий декрет, на підставі якого всі іудеї, одружені на чужинках, під погрозою позбавлення майна й громадянства повинні були в триденний строк відіслати дружин разом з дітьми назад на батьківщину.

На цьому закінчується оповідь першої книги Ездри, але не закінчується його діяльність по зміцненню благочестя. Строгість і навіть жорсткість, з якою Ездра, а згодом і Неємія, домагалися відділення ізраїльтян, зрозуміла. *«Чи не через них грішив Соломон, цар Ізраїлів? У багатьох народів не було такого царя, як він. Він був любимим Богом своїм, і Бог поставив його царем над всіма Ізраїльтянами; і однак же чужоземні дружини ввели в гріх і його»*

(Неєм. 13:26). Життя народу за нових умов тільки складалося й асиміляція з поганами була смертельно небезпечною. Була й інша причина, мова про яку піде пізніше.

Замкнутість обраного народу була тимчасовим явищем, що символізувало необхідності належати до Церкви для спасіння. Бог не був надбанням одних лише іудеїв. Писання говорить нам про Фамар, Раав, Рут, які, будучи іноплеменницями, по вірі своїй змогли приєднатися до обраного народу й увійти в родовід Спасителя. Тому на перший погляд абсолютне відділення ізраїльтян від іноплеменників таким насправді не було. Але це переконання згодом стало настільки сильним, що на превелику силу переборювалося в апостольську епоху (порівн. Дії. 11:2-3; Гал. 2:12).

ЗМІСТ КНИГИ НЕЄМІЇ

Перша частина: Відновлення стіни (1:1-7:73)

I. Приготування до відновлення стіни 1:1-2:20

- A. Виявлення зруйнованої стіни 1:1-3
- Б. Клопотання Неємії 1:4-2:8
- В. Прибуття Неємії в Єрусалим 2:9-11
- Г. Підготовка до відновлення стіни 2:12-20

II. Відновлення стіни 3:1-7:73

- A. Список будівельників 3:1-32
- Б. Протистояння відновленню 4:1-6:14
- В. Завершення відновлення 6:15-19
- Г. Влаштування Єрусалима 7:1-4
- Д. Реєстрація Єрусалима 7:5-73

Друга частина: Відновлення народу (8:1-13:31)

I. Відновлення завіту 8:1-10:39

- A. Трактування Закону 8:1-18
- Б. Підтвердження Закону 9:1-10:39

II. Слухняність Завіту 11:1-13:31

- A. Переселення народу 11:1-36
- Б. Список священиків і левітів 12:1-26
- В. Присвята Єрусалимської стіни 12:27-47

Христос у книзі Неємії

Як й Ездра, Неємія зображує Христа в Його служінні відновлення. Неємія ілюструє Христа тим, що він залишає високий пост, щоб зайняти рівне положення зі своїм народом. Він приходить із особливою місією й виконує її. Його життя можна охарактеризувати молитовною залежністю від Бога. У цій книзі все відновлюється, крім царя. Храм відновлений, Єрусалим відбудований, Завіт оновлений і народ реформований. Месіанська лінія неторкнута, але цар ще не прийшов. Указ Артаксеркса на 20-му році правління (Неєм.2:2) є точкою відліку 70-и тижнів, передвіщених Даниїлом (Дан.9:25-27). «Отже, знай і розумій: відтоді, як вийде веління про відновлення Єрусалима, до Христа Владики сім седмиць й шістьдесят дві седмиці; і повернеться народ й відбудуються вулиці й стіни, але у важкі часи» (Дан.9:25). Месія прийде наприкінці шістьдесят дев'ятого тижня, і це було точно виконане в 30 р. нашої ери.

Цілі

Загалом ціль книги Неємії - показати, наскільки Бог піклується про Свій народ, що ще недавно перебував у вигнанні, шляхом їхнього вкорінення на батьківщині в Іудеї, незважаючи на весь опір опозиції. Зокрема книга описує, як були відновлені зруйновані стіни Єрусалима й ослаблена віра іудеїв. Книга докладно розповідає про те, як під умілим керівництвом Неємії, мужа віри й молитви, і через групу іудейських братів, які відповіли на Божий заклик піти й будувати, була виявлена Божа воля.

Основні теми книги Неємія

1. Неємія зображується як муж молитви.

Молитві приділяється значне місце в книзі Неємії. Зверніть особливу увагу на молитву у віршах 1:4-11. Помітьте, як він сповідається, затверджує, просить й яким тоном це робиться.

2. Будівельні проекти займають більшу частину книги, розділи 1-7.

Історики Ездра й Неємія написали для нас практично все, що може бути відомо з історії Ізраїлю періоду відновлення з 538 по 425 р. до нашої ери. Внесок Неємії в цю справу полягав у розповіді від першої особи про роль, що він особисто зіграв у відбудуванні єрусалимських стін. Цей проект не був здійснений протягом тих років, які охоплює книга Ездри. Для Неємії все почалося, коли він служив у царя Персії Артаксеркса в палаці, подаючи йому чашу з вином. Коли він довідався про нещастя й ганьбу єврейського залишку в Іудеї, і про недавнє зруйнування стін і воріт Єрусалима, у його серці запалало почуття, що негайно щось потрібно робити. У цих розділах розповідається про те, як Господь спонукав Неємію повести своїх співвітчизників за собою в справі відбудування того, що було зруйновано, - єрусалимських стін, - і більше того, про віру міста.

а). Робота починається в 3 розділі (3:1-32).

б). Праця триває, незважаючи на протистояння з різних сторін (Неєм.4:1-6:14).

1). Спочатку була опозиція ззовні (Неєм.4:1-23).

2). Потім почався опір зсередини (Неєм.5:1-19).

3). И вкінці знову прийшла опозиція ззовні (Неєм.6:1-14).

в). Незважаючи на опір, робота була закінчена (Неєм.6:15-7:73а).

1). Програма будівництва була закінчена (Неїм.6:15-19).

2). Виставлена охорона Єрусалима (Неїм.7:1-4).

3). Нарешті, розселені родини (Неїм.7:5-73а).

Закінчення будівельних робіт було ударом для ворогів Ізраїля. Неємія говорить, що вони були повалені, тому що «...вони пізнали, що ця справа зроблена нашим Богом...» (Неєм.6:16).

3. Потім настає період відродження (Неєм.7:73б-10:39).

Крутий поворот подій відбувається в книзі Неємії у вірші 7:73б. Здійснено перехід від фізичного й матеріального відновлення до відновлення в духовній сфері. Читанню Слова Божого не віддавалося більшої честі, ніж та, котра показана в 8-му розділі: подяка й каяття зливаються у величному й дивному співвідношенні в молитві в 9-му розділі. 10-й розділ чудно зображує рішучість народу довести щирість своїх намірів дією. Народ урочисто заприсягся «...ходити за Законом Божим», який вони з гордістю назвали даним їм через «...Мойсея, раба Божого» (Неєм.10:29). Крім усього іншого вони сказали: «І ми не залишимо дому Бога нашого» (Неєм.10:39). Із часом ми побачимо, наскільки вірними будуть вони і їхні діти цьому завіту.

4. Нарешті, у книзі описується об'єднання (11:1-13:31).

В останніх розділах книги зображуються важливі аспекти життя Ізраїлю, коли вони вступили у фазу об'єднання. Цими аспектами були: кількість і щільність населення; система захисту нації; чистота нації. Ті ж самі моменти описувалися в книзі й раніше, але трохи в іншому контексті.

Коротка історична довідка - Неємія:

Ім'я Неємія означає “якого утішає Єгова”. Він був сином Ахалії. Неємія походив, ймовірно, зі знаменитого Єврейського роду, тому що служив чашником у Перського царя Артаксеркса.

Цар Артаксеркс Лонгіман відпустив його в Єрусалим для надання допомоги одноплемінникам.

Саме він почав поновлення стін святого Єрусалима після Вавилонського полону. Неємія проробив велику роботу із благоустрою життя своїх співвітчизників та утвердження й піднесення морально-релігійного стану свого народу після Вавилонського полону. Разом з Ездрую він зібрав для спільного зберігання книги Богонатхненних письменників, улаштував

книгосховище при храмі й т.д. Такими суворими й мудрими заходами він звільнив євреїв від усього чужоземного й відновив порядок у богослужінні.

Місце й час його смерті зі священних книг не відомо.

Прохання Неємії, після старанної молитви до Бога, до перського царя Артаксеркса Лонгімана про тимчасове звільнення на Святу землю для відновлення єрусалимської твердині. Прихильність і допомога царя. Зовнішні перетворення: Неємія озброює народ і розділяє їх на дві зміни, одна із яких працювала, а інша стояла зі зброєю; зміцнення стін - через 52 дні Єрусалим ніби воскрес зі своїх руїн. Це було в 444 році. Внутрішні перетворення: полегшення долі бідного народу; поновлення у свідомості народу заповідей Божих і закону Мойсея (читання й переклад книг Святого Письма, плач і покаяння народу); укладення нового завіту з Богом. Повернення Неємії до перського двору. Нові настрої в Єрусалимі, повернення Неємії в рідну землю: нечестя первосвященника Єлиашива⁷, страшний безлад, падіння рівня релігійного життя народу (недотримання суботи, несплата десятини левітам, укладання шлюбів з поганями). Перетворювальна діяльність Неємії. “Велика синагога” - початок синедріону⁸ : керування країною первосвященниками; народні збори склалися з 120 членів. Велика кількість внутрішніх смут: (одне з них, досить символічне) первосвященик Йонафан прямо в храмі убиває свого брата Ісуса, якого він підозрював у зазіханні на первосвященницьку посаду. Тим часом встановлюється остаточний розрив іудеїв із самарянами: син Єлиашива Манасія переходить на сторону самарян (не бажаючи розірвати шлюб зі своєю поганською дружиною). Спорудження на горі Хоризим свого особливого храму.

---

⁷ Ім'я Єлиашив или Єлеашив означає “Богом відновлюваний”. Він був сином Йоакима. Будучи первосвященником за днів Неємії на спокусу народові та велике незадоволення Неємії він влаштував для Товії, свого родича, кімнату в храмі (Неем. 13, 4-9). Он помер біля 423 г. до Н.Х.

⁸ Під словом Синедріон розуміється верховний суд Іудеїв, що знаходились в Єрусалимі, яке складалося з 72 членів на чолі з первосвященником. Місцем зборів, на думку талмудистів, була зала у відділеннях при Єрусалимському храмі. В окремих випадках збори могли відбуватися в домі первосвященника.

МІСТ КНИГИ ЕСТЕР

Перша частина: загроза для євреїв (1:1-4:17)

I. Обрання Естер царицею 1:1-2:20

А. Розрив з Астиною 1:1-22

Б. Шлюб з Естер 2:1-20

II. Аман розробляє змову 2:21-4:17

А. Мардохей довідується про змову вбити царя 2:21-23

Б. Аман задумує винищити євреїв 3:1-4:17

Друга частина: Перемога євреїв (5:1-8:3)

I. Тріумф Мардохея над Аманом 5:1-8:3

А. Підготовка до тріумфу 5:1-6:3

Б. Мардохей визнаний гідним почесі 6:4-14

В. Аман повішений на шибениці, приготовленій для Мардохею 7:1-10

Г. Мардохею відданий будинок Амана 8:1-3

II. Тріумф Ізраїля над своїми ворогами 8:4-10:3

А. Підготовка до перемоги Ізраїля 8:4-17

Б. Перемога Ізраїля над своїми ворогами 9:1-16

В. Святкування в Ізраїлі 9:17-10:3

Авторство

Автором, можливо, є іудей-книгар, що перебував у вигнанні, можливо, писав літопис для перського царя. Один із натяків на це - у книзі згадується ім'я Гадаса - єврейське ім'я Естер. Слово "іудей" зустрічається в книзі 33 рази. Книга "пронизана" іудейськими національними звичаями й традиціями. Барвисті описи, подані автором, указують на те, що він був добре ознайомлений з перською культурою й, особливо, із внутрішнім устроєм царського палацу в Сузах.

Христос у книзі Естер

Естер, як Христос, готова вмерти за свій народ, але отримує прихильність царя. Вона також може бути прикладом того, як Христос заступається за нас. У цій книзі показана чергова спроба сатани знищити народ Божий і порушити родовід Христа, Месіанський родовід. Бог, як і раніше, зберіг Свій народ, незважаючи на опозицію й небезпеку, і ніщо не могло перешкодити приходу Месії.

Історична ситуація

Події, описані в цій книзі, відбуваються протягом 10 років під час правління перського царя Артаксеркса I (486-465). За хронологією події книги Естер входять між шостим й сьомим розділами книги Ездри. Виконуючи наказ Кіра, залишки іудеїв повернулися в Палестину й відновили храм. Були також відновлені жертвоприношення тварин і дотримання свят. Однак більша частина іудеїв усе ще залишалася в землі свого полону.

Історична довідка

1. Ім'я Естер означає "зірка". Колись вона називалася Гадаса, що значить «мирта» (прекрасне духмяна рослина, листя якої використовувалися священними письменниками, як емблема для позначення слави й

благоденства Церкви Христової, а миртовий вінок із трояндами в стародавності був улюбленою шлюбною прикрасою на Сході).

Естер була молодою гарною єврейкою, дочкою Авігалла, з коліна Веніамінового, що зробилася царицею, дружиною Перського царя Ассуїра (Артаксеркса) Лонгімана. Ще в дитинстві вона втратила своїх батьків і була вихована своїм родичем Мардохеєм.

2. Мардохей походив з коліна Веніамінового. Він був полоненим Іудеєм, що жив у Сузах при дворі Артаксеркса Лонгімана. Він обіймав посаду воротаря при дворі царському в Сузах.

Місце гробниці Мардохея й Естер, одні думають, у центрі міста Гамадана (або Екбатани), інші – у Сузах.

3. Слово Сузи означає “лілія”. Сузи є древнім, чудовим, великим містом. Його стіни були споруджені із цегли і цементу, подібно до Вавилонських, і були близько 20 або 35 кілометрів в окружності. Після підкорення Мідії Кіром, Сузи в зимовий час слугували резиденцією Перських царів, як місто Екбатана – літньою їх резиденцією.

З древніх написів, виявлених при розкопках, видно, що будівництво міста бути почате Дарієм і закінчене Артаксерксом Мнемоном. Тепер це купа руїн, що простягається близько 50 кілометрів на захід від Шустера, столиці нинішньої Худжистанської області. Сузанською областю, на думку деяких тлумачів, правив пророк Даниїл, вилучений від двору при Валтасарі, і в Сузах, за переказом, знаходиться його гробниця.

Хронологія

550 до Н.Х.

538 Дозвіл Кіра

536

464

530

Кир
521
515 Завершення Храму

486

Дарій I

473

Ксеркс

Артаксеркс I

423

1

Зоровавель

444

450 Малахія

458

Естер

520 Огій Захарія

Дати

Події

Царі Персії

Камбиз

Лжесмердиз

3

Неемія

Ездра 6:22

Ездра 7:1

2

Ездра

Зміст

Книга Естер - це один з найбільших прикладів драматичної оповіді у світі. Це твір мистецтва в літературі - історичний роман, наповнений дією й очікуванням. Використання автором іронії - це ефективний літературний прийом у цій розповіді. У найбільшого царя у світі - неслухняна дружина. Героїня, єврейка-сирота, стає царицею Перської імперії. Аман, лиходій, повішений на тій самій шибениці, що він сам приготував для Мардохея, а той, у свою чергу, був піднесений й обійняв посаду Амана. Засуджені на смерть іудеї здобувають перемогу над своїми ворогами. Ім'я Того, Хто контролює хід подій у цій історії навіть не згадується. Влада правителів Персії обмежується втручанням Бога і Його заступництвом за Ізраїль.

Огляд

Провидіння Боже - це тема всієї книги. Однак цар Персії згадується 207 разів. Слово "іудей" зустрічається 53 рази. Ключовий вірш - 4:14, що підкреслює провидіння Боже. Найвідоміший вірш - 4:16, де Естер говорить: "і якщо загинути - загину".

Ціль

Книга Естер була написана, можливо, для того, щоб нагадати ізраїльтянам про Боже провидіння, і вторинною метою був опис встановлення свята Пурим. Книга розповідає про життя іудеїв за межами Палестини після звільнення з полону. Вона дає живий опис того, як Бог зберіг народ Ізраїля. Боже провидіння й турбота про народ очевидні в книзі. Латинське слово *providence* позначає "передбачення". Цей термін описує постійну Божу турботу про Його творіння. Значення поняття містить у собі й збереження, і керування. (Пс.32:13;22; Іс.45:7; Дії.17:24-28). Дія відбувається за межами Ізраїлю й у часи правління поган, це підкреслюється в книзі через 190 посилань на царя Персії, але дія Божого провидіння серед єврейського народу не припиняється. Знищення або опоганення народу Ізраїльського

було постійною метою сатани в період Старого Завіту, свідченням чому є книга Естер. Тому що була дана обітниця, що в Ізраїлі "благословляться всі племена земні" (Бут.12:3). Господь Ісус Христос - виконання цієї обітниці, Месія для Ізраїля й Спаситель для всіх, хто ввірує.

Головні теми книги Естер

1. Іудеям погрожує їхній древній ворог диявол.

Ключове слово книги - «іудей». Це слово вживається 8 разів в однині й 43 рази в множині. Назва іудей походить від слова «Іуда». Оскільки ті, хто повернулися з полону були в основному з коліна Іудиного, до них була застосована ця назва, що згодом поширилася на весь єврейський народ. Доля іудеїв протягом сторіч невір'я була однією суцільною трагедією. Війни, голод, зруйновані будинки, політичні перевороти, напасті й смерті в молодому віці були деякими із судів у часи Суддів і Царів. Потім настали злигодні Ассирійського й Вавилонського полону, холодність серця за 400 років до приходу Христа й розсіювання по усьому світі донині після відкидання Месії. Убивство мільйонів євреїв гітлерівським режимом показує, наскільки сильну ненависть людство може відчувати до одного народу. Історія Естер розповідає про порятунок іудеїв у роки вигнання. Як говориться в 3-му розділі, знищення всіх іудеїв в імперії Ксеркса просто очікувалось в конкретний день кровопролиття, що був призначений на 11 місяців пізніше, на 13-й день місяця Адара (Ест.3:13). Ця дата була визначена жеребом або «пур» (Ест.3:7). Указ у вигляді листа був розповсюджений кур'єрами по всій імперії. У ньому наказувалося владі «убити, погубити й винищити всіх Іудеїв, малих і старих, дітей і жінок, в один день» (Ест.3:13).

2. Про те, як Іудеї були врятовані, розповідається в другій частині книги (4:1-10:3)

Час від часу Бог підносив певну жінку для виконання особливої справи на благо Його народу. Таким був суверенний обраний жереб цариці Естер, що змогла звернутися до царя із проханням про порятунок Іудеїв від запланованого масового вбивства. Її названий батько Мардохей побачив у цьому руку Божу, коли викликнув: «...хто знає, чи не для такого часу ти й досягла достоїнства царського?» (Ест.4:14).

ПОЕТИЧНІ КНИГИ СТАРОГО ЗАВІТУ

Поетичні книги - це Писання (у В.З.).

У Єврейському Старому Завіті чотири частини:

1. тора; 2. історія; 3. писання; 4. пророки.

У писаннях є два стилі: поезія й мудрість

Перша частина поезії - Псалтир, Пісні Пісень. В.З. 1/3 написана у формі єврейської поезії.

Види єврейської поезії і її особливості: ритм - думки й ритм - звуків; рима слів і ритм звучання (рос. й ангел. поезія), єврейський ритм відрізнявся.

I. Ритм думки:

А. Паралелізм (єврейський паралелізм, найбільш використовуваний вид). Існує три основних види паралелізма:

1. Синонімічний - тобто два рядки повторюють ту саму думку, використовуючи різні слова Пс.14:1; 48:2; 23:1-2.
2. Антитетичний - протилежності Пр.14:21; 15:20.
3. Хіазм - другий рядок повторює перший, але порядок слів змінений Іс.11:13б; Пр.23:15

Б. Інші приклади ритму думки, які можна знайти в тексті:

1. Акрівірш - кожен рядок (розділ) починається з наступної букви алфавіту Пр.31:10- 31 (в євр).

2. Приспів - як у пісні, зустрічається в псалмах 106; 118; 135.

II. Ритм звуку:

А. Повторення однакових звуків Пс.121: 6 - цей метод використовувався для навчання дітей.

Б. Гра слів - два слова дуже схожих один на одного; використовувалася, щоб зробити наголос на центральній основній ідеї, в основному пророками: mishpat справедливість - mispah кровопролиття.

Поезія В.З. музична, вона розрахована, щоб нею співали або говорили на розспів. Причина, чому використовувалась поезія й музика, тому що це шлях до кращого запам'ятання, пізніше це все було записано.

Мудрість друга частина поетичних книг - Притчі, Йов, Екклезіаст. Ізраїль не був єдиним народом із книгами мудрості:

Едом Єр.49:7; Єгипет Іс.19:11-13; Вавилон Дан.2:12-13. В Ізраїлі мудреці були в списку із пророками й священиками Єр.18:18; Єз.7:26.

Форми й визначення мудрості

Визначення: Єврейське слово для мудрості «машал» і воно має два значення:

1. здатності (уміння) Іс.35;
2. розуміння - але в особливому вигляді, тобто розуміння Божих шляхів й як Його шляхи застосовні до наших життєвих ситуацій.

Перша форма: найулюбленіша форма єврейської мудрості "притча".
Визначення притчі - це коротке вираження ідеї або істини Пр.22.

Друга форма: використання в мудрості загадки; цариця Савська випробовувала мудрість Соломона 1 Цар.10:1. Визначення загадки- це вираження або історія, що використовувалась для приховання ідеї, щоб заплутати слухачів або спонукати їх шукати відповідь (значення загадки).

Третя форма: нарис, коротка розповідь Пр. 31; 3:27:33.

Кому була адресована література мудрості В.З.

Закон і Пророки - до всіх націй, а література мудрості - до особистостей Притчі для сина Соломона, можливо, щоб підготувати його до Царювання.

Основна мета цієї літератури наставити молодих людей Ізраїля, як жити гарним й бажаним для Бога життям. Там говориться про сім'ю, мораль, особисте спілкування з Богом, страх Божий 1 Цар.10:8.

Теми мудрості в поетичних книгах

1. ЙОВ- чому ця книга хоче нас навчити? Основна тема - справедливість. Тут питання чи дійсно існує Божественна справедливість, чи дійсно Він усе контролює. Якщо Богові все підпорядковано, то звідки тоді страждання праведників і т.д.

2. ЕККЛЕЗІАСТ- значення людського життя (її ціль). Він у своїх дослідженнях знайшов одну відповідь: життя - це дарунок Божий.

Спільне в цих книгах

а). Обидві дивляться на життя, яке воно, ставлячи запитання: чому?

б). Обидві вчать дуже важливої складової частини біблійної мудрості - страх Господній - Йов1:1,9; 2:3; 28:28; Екл.3:14; 12:13. Притчі говорять теж саме 1:7; 9:10; 15:33.

Ключ до всього - без страху й щирого благоговіння ми не будемо мудримися в очах Божих.

3. ПРИТЧІ- основна тема практична мудрість. Йов й Екклезіаст - мудрість міркування, вони задають питання. Притчі - як жити мудро, богобоязливо - відповідь на питання життя.

4. ПСАЛМИ

а). Справедливість- нечестиві будуть покарані Пс.36; 48; 72;

б). Праведні будуть нагороджені Пс.1; 111; 126; 127; 132; 143.

в). Бог дав книгу наставлянь для нашого життя й це закон Господній
Пс.1; 18; 118.

План книги Йова

I. Пролог 1:1 - 2:13

1. Перша з'ява на землі: Йов і його родина 1:1-5
2. Перше з'явлення на небі: Сатана обвинувачує Йова 1:6-12
3. Друга з'ява на землі: Сатана нападає на Йова 1:13-19
4. Друге з'явлення на небі: Сатана заявляє права на Йова 2:1-10
5. Третя з'ява на землі: Хвороба Йова. Прихід трьох друзів 2:11-13

II. Промови. 3:1 - 42:6

A. Розмова Йова й трьох друзів. 3:1-31:40

1. Перший цикл. 3:1-4:20

- а). Йов, перша промова, вступ 3:1 - 3:26
- б). відповідь Єлифая 4:1 - 5:27
- в.) промова Йова 6:1 - 7:21
- г). промова Вілдада 8:1 - 8:22
- д). промова Йова 9:1 - 10:22
- е). промова Зофара 11:1 - 11:20

2. Другий цикл. 12:1 - 20:29

- а). промова Йова 12:1 - 14:22
- б). промова Єлифаза 15:1 - 14:22
- в). промова Йова 16:1 - 17:16
- г). промова Вілдада 18:1 - 18:21
- д). промова Йова 19:1 - 19:29
- е). промова Зофара 20:1 - 20:29

3. Третій цикл. 21:1 - 31:40

- а). промова Йова 21:1 - 31:40
- б). промова Єлифаза 22:1 - 22:30
- в). промова Йова 23:1 - 24:25

- г). промова Вілдада 25:1-6
- д). промова Йова 26:1-14
- е). поема мудрості 27:1 - 28:28
- ж). останні слова Йова 29:1 - 31:40

Б. Промови Еліуя

- 1. Перша промова 22:1 - 33
- 2. Друга промова 34
- 3. Третя промова 35
- 4. Четверта промова 36-37

В.Промови Яхве

- 1. Питання Яхве до Йова 38
- 2. Велич Божих створінь 39 - 40:2
- 3. Відповідь Йова 40:3-5
- 4. Пісня про Бегемота й Левіотана 40:6 - 41:34
- 5. Йов визнає свою нікчемність 42:1-6

III. Епілог. 42:7-17

- а). Осуд трьох друзів. 42:7-9
- б). Відновлення Йова 42:10-17

Значення прообразів історії Йова.

Йов є прообразом Христа Спасителя, Праведника, що безвинно страждає. В 16 розділі книги звучать пророчі слова: “Розкрили на мене пащу свою, лаючись, б'ють мене по щоках: усі зговорилися проти мене. Віддав мене Бог беззаконникові й у руки нечестивим кинув мене” (Йов. 16,10-11). Багатостраждальний Йов був прообразом приниженого стану й страждань Христа Спасителя. Будучи прообразом Христа своїми стражданнями, Йов став прообразом Його й своїм прославленням.

Авторство й датування книги Йова

План

1. Постановка проблеми. Три думки вченого світу на авторство й дату написання кн. Йова.

2. Основна частина.

Дата 3-4 ст. до н.е.

Iа. аргумент

Iб. контраргумент

IIа. аргумент

IIб. контраргумент

IIIа. аргумент

IIIб. контраргумент

IV. Основний контраргумент

Епоха Соломона (Соломон) 10 ст. до н.е.

I. аргумент

I. контраргумент

14-15 ст. до н.е. (Мойсей)

I. аргумент

II. аргумент

III. аргумент

IV. аргумент

V. аргумент

3. Висновок

Авторство й час написання книги Йова

Питання авторства й часу написання цієї книги є, мабуть, одним із найбільш спірних.

Вихідними даними для вирішення питання про написання є показання самої книги про свідчення інших письменників Біблії. У книзі Йова подібних натяків немає, немов автор спеціально обійшов стороною ці питання.

Оскільки питання авторства й часу написання пов'язані один з одним, їх потрібно поєднувати разом для послідовного розгляду й викладу.

Авторство й дата написання.

1. Деякі богослови вважають, що автором даної книги є Еліуй, інші Ездра, треті думають, що її написав невідомий автор, що жив за 200 років до н.е. Існують також думки, що книга написана в “золотий” для Ізраїлю період часу, у період правління Соломона. Вона за змістом та подібністю може бути віднесена до пера Соломона, або його сучасника. Є думка, що Йов жив в часи Якова, на дочці якого він був одружений. (Abba ben Kahana. В.В. 146) Крім цих є безліч думок, різноманітних за своєю суттю й популярністю. Але гідні пильного розгляду із цієї безлічі тільки три:

- 1). 3-4 століття до н.е. за часів Перського царства,
- 2). “Золоте століття” (епоха Соломона) 10 ст. до н.е.
- 3). 14-15 ст. (Мойсей)

3-4 століття до н.е. у часи Перської Імперії.

Іа. Аргументи: В Йов. 3:14-15 Йов ніби перераховував ієрархію Перської Імперії. Царі, радники, князі.

Іб. Контраргумент: Монархічний устрій держави мали всі древні народи. Скрізь були царі, які не могли обходитися без радників, і, оскільки царями бути всі не могли, то були князями. Такий устрій монархічної

держави можна спостерігати й у древніх Єгиптян і у Вавилоні, і в дні Соломона.

Па. Аргумент: В Йов. 19:23-24 деякі богослови бачать паралель із відомим вченому світу написом Дарія в Бегингстуні (Bthinstun), що датується 320 р. до н.е.

Пб. Контраргумент: Виявити подібність не важко, але набагато важче довести, хто для кого був зразком, і хто був під враженням від кого.

Пш. Аргумент: Згадування про скороходів (Йов. 9:23) або «гінців» співвідноситься із заснованою Дарієм службою зв'язку.

Пш. Контраргумент: Практикою використання гінців, як піших, так і кінних, користувалися задовго до Дарія, і факт офіційного затвердження такого роду служби Дарієм, є сумнівним у питанні датування.

ІV. Є також основний контраргумент проти цієї теорії: мовна несумісність книги з мовою цієї епохи.

”Золоте століття” - епоха Соломона.10 ст. до н.е.

Книга на перший погляд, за своїм багатим, барвистим змістом, а також характером, формою й мовою відповідає епосі царювання Соломона. Є також подібність у написанні книг Соломона і книги Йова. Прихильники цієї теорії припускають, що Соломон був натхненником автора книги Йова, або написав її сам.

Іа. Аргумент: Для захисту цієї теорії висувається на перший план подібність між 28 розділом Йова й Притчі 8.

Іб. Контраргумент: подібність між

Єр. 20:14-18   Йов. 3:9-10

Єр. 20:7-8   Йов. 12:4; 19:17

Іс. 44:24   Йов. 9:8

Іс. 59:4   Йов. 15:35

Наявність подібних паралелей можна пояснити тим, що інші письменники Біблії були під враженням від читання цієї книги.

Мойсей - 14-15 ст. до н.е.

Найраніший равиністичний погляд на це питання (Baba Bathra) приписує авторство книги Мойсею. Приблизний час написання – роки, проведені Мойсеєм у пустелі.

I. Аргумент: Відсутність посилань у книзі на результат і події, які впливали за ним, а також того, що нерозривно зв'язувало культурну й національну самосвідомість ізраїльтян: Скорення Ханаану, Полон, відсутність вказівок на інститути Ізраїлю: монархію, храм.

Відсутнє згадування про риси життя й побуту Ізраїльтян, і посилання на постанову закону Мойсея, про священство в скінії, релігійні свята і правила, і про закони відносно прокази.

II. Аргумент: Подібність у мові з П'ятикнижжям. Деякі слова й фрази згадуються тільки в цих книгах. Замість “Бог” у книзі Йова зустрічається ім'я “Шаддай”, яких можна також зустріти в книзі Буття, де Мойсей цитує слова патріархів. В інших книгах Біблії це ім'я зустрічається вкрай рідко (11 разів). У словах Бога до Мойсея: “Я з'являвся Аврааму, Ісааку, і Якову з ім'ям “Бог Всемогутній” (Шаддай), а з ім'ям Моїм “Господь” не відкрився їм.” (Вих. 6:3) Це може значити, що ім'я Шаддай було національним ім'ям Бога в євреїв до виходу з Єгипту, і що Мойсей першим замінив ім'я “Шаддай” ім'ям “Господь”.

III. Аргумент: У книзі ілюструється не ізраїльська культура. Спостерігається подібність оповідання книги з культурою життя Аравійців. Наприклад, докладне відношення способів добування золота, прийнятих в Аравії. (Йов. 28:1-2) і зображенням аравійських тварин і птахів: онагра, єдинорога, страуса, павича. Крім того власністю Йова були череди верблюдів, які зазвичай утримуються жителями пустелі.

IV. Аргумент: У книзі вживаються слова Вавилонського і Єгипетського походження, це свідчить про те, що автор був добре знайомим із цими мовами.

V. Аргумент: Е. Вайт. Бібл. ком. АСД. т.3 стор.1140: У плинні сорокалітнього перебування в Мадіамській землі, Мойсей, будучи під натхненням Святого Духа, написав Буття й книгу Йова.

3. Висновок:

У зв'язку з недостатністю доказів на користь точок зору щодо епохи Соломона й епохи Перської Імперії, буде переконливим вважати точку зору про приналежність авторства Мойсею (14-15 ст.) можливою.

Час, описуваний книгою Іова

План

1. Йов - історична особа
2. Коли він жив
3. Назва землі, де він жив
4. Місця розташування землі
5. Ким він був

Розділ І.

Йов - історична особа

Ще в стародавності існувала думка, що “Книга Йова” розповідає не про реальну подію, а про вигадану і що Йова як історичної особи в дійсності не було. Які ми можемо навести аргументи на користь того, що така особистість існувала. На цей рахунок ми володіємо трьома видами доказів.

1. Внутрішні прямі докази.

а). В Єз.14:14-20 говориться про те, що Йов був святим, зразковим віруючим. Вірш 14 говорить: “І якби знайшлися в ній ці три чоловіки: Ной, Даниїл і Йов, - то вони б праведністю своєю врятували тільки свої душі, говорить Господь Бог.”

Зверніть увагу, що поруч із Йовом згадуються дві історичні особи. Як ви думаєте, чи могла Божа людина згадати поруч із ними вигаданого героя?

б). Новий Завіт також свідчить про істинність вищезгаданого твердження й говорить про канонічність цієї книги. В Якова 5:11 ми читаємо:

“От ми шануємо тих, які терпіли. Ви чули про терпіння Йова й бачили кінець його від Господа, тому що Господь дуже милосердний і жалісливий.”

Святий Дух навряд чи міг говорити подібні слова, якби це був тільки образ, створений уявою геніального поета. Невже не знайшлося жодної особи, що була б вірна Господу й для цього потрібно було звертатися до вимислу, тим більше, що неправда у вустах Господа - це несумісні поняття.

2. Зовнішні свідчення.

Дух Свідчення Духа пророцтва (Е.Г.Уайт)

а). “У ранній історії землі дається життєпис людини, проти якого сатана вів безжальну боротьбу.” (Виховання. стор.155 -ориг.)

б). Е. Уайт у цій книзі говорить про те, що Йов жив у період патріархів, оскільки згадується Мелхиседек, і проводячи паралель із Йовом

говорить наступне: “Цей принцип існував також у дні Йова”, а потім каже про Якова. (Свідчення для Церкви т.3. стор.393)

- в). “Пророки й Царі” - стор.162-164 ориг.
- г). “Утворення” - стор. 154-156
- д). “Велика боротьба” - стор. 513
- е). “Служіння” - стор. 69.

3. Внутрішні побічні докази

а). Вони свідчать про те, що як у Новому, так і Старому Завіті є паралельні місця, що мають близьку подібність із книгою Йова. Наведемо лише один з таких прикладів. Порівняємо 1Кор. 3:19 і Йова 5:13. Вірш 19 говорить: “Тому що мудрість світу цього є божевіллям перед Богом, як написано: ”уловлює мудрих у лукавстві їх”. Вірш 13 каже: “Він уловлює мудреців їх же лукавством, і рада хитрих стає марною.”

- б). Єр. 20:14-18 Йов. 3:9-10
- в).Єр. 20:7-8 Йов. 12:4; 19:17
- г). Іс. 44:24 Йов. 9:8
- д). Іс. 59:4 Йов. 15:35

4. Психологічні докази

Тон і мова викладу має тверду впевненість у реальності переданих фактів, опис всіх особистостей книги глибоко переконливий в головних рисах, а також і у подробицях.

5.Зв'язок з іншими Писаннями

Йов шанується також і у Магометян, тому що про нього написано в Корані.

Розділ II

Коли жив Йов

Оскільки ми встановили, що Йов був історичною особою, тепер нам потрібно з'ясувати, коли він жив. Багато дослідників Біблії відносять життя Йова до часів патріархів, тобто приблизно з 2100 до 1900 р. до н.е. Ось які докази на користь цього аргументу ми маємо у своєму розпорядженні.

1. Йов жив після Авраама, тому що два його друга – Єлифаз і Валлад – походили від Авраама, перший - через Феміана, онука Ісава, другий - через Савхея, сина Авраама й Хеттури.

2. Він жив до Мойсея, тому що в його історії немає навіть натяків на факти, які відбувалися під час або після виходу євреїв з Єгипту, оскільки у книзі Йова побічно згадуються багато попередніх великих подій: творіння, гріхопадіння людини, потоп, винищення Содому й ін.

3. Савеї й Халдеї (Йов. 1:15,17) були скотарськими племенами в дні Авраама, пізніше скотарство перестало бути їхнім головним заняттям.

4. Дочки Йова успадковували його “маєток”, поряд зі своїми братами (Йов. 42:15), що було б неможливо після прийняття Мойсеєвого закону, згідно якого дочка могла стати спадкоємицею лише після смерті всіх своїх братів (Числ. 27:8)

5. Характеру домойсеєвого патріархального часу цілком відповідає й та особливість, що принесена Йовом жертва цілопалення є жертвою очисною. Хоча за законом Мойсея подібне значення прирівнюється будь-якій кривавій жертві й у тому числі - цілопалення (Левіт 1:4), але для очищення від гріха встановлені дві спеціальні, невідомі книзі Йова жертви - за гріх (Лев. 4:29, 32, 33) і повинності (Лев. 5:25; 7:1). Нерозвиненості культу відповідає властива стародавності простота відносин.

6. Грошова монета “кесит” була в обігу в період від Якова до Ісуса Навина (Йов. 42:11, Бут. 33:19, Іс. Нав. 24:32)

7. Йов сам приносив жертви, тому що не було ще священиків (1:5)

8. У книзі Йова названі музичні інструменти часу патріархів (Йов. 21:12; 30:31; Бут. 4:21; 31:27)

9. Відсутність правлячої влади у вигляді царів або суддів. Суд здійснюється народними старійшинами (Йов. 29:7-25 зрів. з Бут. 23:5-6)

10. У книзі Йова звертає на себе увагу кілька власних імен і географічних назв, які асоціюються з патріархальним століттям. От кілька прикладів:

а) Шева, онук Авраама (Бут. 25:3) і “савеї”, “савейські”, похідні від цієї назви (Йов. 1:15; 6:19)

б) Фема, інший онук Авраама (Бут. 25:15) і “дороги Фемайські” в Аравії (Йов. 6:19)

в) Уц, племінник Авраама (Бут. 22:21) і Уц – місце, де жив Йов (1:1)

11. Ім'ям Шаддай (Бог Всемогутній) Єгова названий у книзі Йова 31 раз (і, крім того, усього лише 17 разів у всьому С.З.) Але саме так називали Бога патріархи (Бут. 17:1; Вих. 6:3)

12. Показником глибокої стародавності є спосіб написання листа - вирізування букв на камені (Йов. 19:23-24; 31:35)

13. Відомі інші літературні твори, схожі в тому чи іншому плані на книгу Йова, які були написані в Єгипті й Месопотамії саме при житті патріархів, або в “патріархальному столітті”.

Розділ III

Назва землі, де жив Йов

Відповідно до Йов. 1:1 він жив у землі Уц. Припускають, що вона могла отримати назву з нижчеперелічених джерел.

1. Так кликали старшого сина Арама, онука Сима (Бут 10:23)
2. Старший син Нахора, брат Авраама (Бут. 22:21)
3. Первісток Дишана, молодший син Сеїра Хорреянина (Бут. 36:28)
4. Регіон, що називався місцем проживання дочки Едома (Пл. Єр. 4:21)
5. Район, у якому було кілька царів, розташований між землею Філістимською й Єгиптом (Єр. 25:20)

Оскільки перші три імені, імовірно є найменуваннями племен, то в інших двох можна вбачати географічне положення.

Розділ IV

Місцерозташування землі

Біблія оповідає, що вона перебувала на сході (1:3). Євреї зазвичай розуміли під “землею на сході” Північну Аравію. Вірші книги Йова 1:15-17 називають сусідами землі Уц совеїв і халдеїв. Пророк Єремія називає едомлян жителями землі Уц (Єр. 25:20; Пл. Єр. 4:21). У книзі Буття розповідається про Харран як про батьківщину брата Авраама, предка Едома (Бут. 22:21; 36:28). Отже, земля Уц перебувала між Йорданом і рікою Євфрат.

Розділ V

Ким він був

Існує гіпотеза, висунута А.Гійомом, що посилення на значне число арабізмів у єврейському тексті книги Йова доводить, що Йов був “істотою із плоті й крові”, багатим і знатним іудеєм, що жив в одному з оазисів Хіджазу (півн.-зах. частина Аравійського півострова). Коли цей оазис близько 550 р.

до н.е. був завойований вавилонським Царем Набонідом, Йов втратив весь свій стан і всю родину. Але згодом з відходом вавилонян з Аравії він знову розбагатів. Книга Йова, на думку Гійома, «є спогадом про те, що в дійсності відбулося в цим потерпілим».

Структура книги Йова

План

I. Вступ

А. Книга Йов - пам'ятка літератури

1. Залежність між автором і структурою

2. Стилї книги

3. Тема й ідеї книги Йов

4. Ціль книги Йов

Б. Місце книги в каноні Старого Завіту.

II. Структурний аналіз.

А. Принципи структуризації

1. Симетрична побудова

2. Чергування ідей

3. Значення питань Йова і Яхве.

Б. План книги Йова.

I. Вступ

A. Книга Йов - пам'ятка літератури

А. Книга Йова не схожа ні на яку іншу книгу Біблії не тільки за стилем побудови, але й за тематикою.

1. Залежність між автором і структурою.

Розглядаючи авторство книги Йов, ми наводимо аргументи на користь авторства. Поглянувши на зміст книги, деякі автори схильні вважати, що над нею працювало кілька письменників. Перший написав пролог й епілог, що становить, на думку прибічників цієї ідеї, древнє сказання про праведника Йові. Другий написав діалоги Йова й трьох друзів, а також промови Яхве. Третій передав промови Еліуя.

Але уважно проаналізувавши структуру книги, можна дійти висновку, що вона побудована досить логічно й упорядковано (докладніше пункт А розділу II), що дає нам підстави думати, що книга написана одним автором.

2. Стиль книги.

Пролог й епілог написані прозою, оповідальним жанром. В основній частині присутні такі жанри як діалог, промови (5:9-16; 9:4-12; 12:13-25; 24:5-14; 34:18-20), притчі (3:3-26; 4:2-7,21; 9:25-10,22; 13:23-14,22; 16:6-17:9; 19:7-20; 23; 29:1-3; 37), гімни (11:7-11; 25:2-6), плач, мудрість (4:8-11; 5:1-7; 8:9-11).

Стилістика діалогу зустрічається також у Бут. 23:3-16, Вих. 2:1 - 4:7, Єр. 1:1-10, Ам. 7:1-9. Також у формі діалогу написана книга Пісні Пісень.

3. Ідеї книги Йов.

Основною ідеєю книги Йова є захист мудрості Божої від обвинувачень людини. Як пояснити наявність у світі зла? Чому страждає праведник? Де причина страждань? “Нагорода за справи”? Вірність і довіра Йова.

Непотрібна пишномовність його друзів. Ці та багато інших тем розкриває перед нами книга Йова. Особливо яскраво представлена мудрість Бога, його трансцендентність й у той же час, турбота про своє творіння.

4. Ціль книги Йова

Розповідаючи про страждання Йова: його питання “за що?” й “чому?”, його виклик Богові показати, що людина сам визначає для себе, зневажити Бога або довіритися йому в перипетіях життя.

Б. Місце книги в каноні Старого Завіту.

Як було сказано вище, у Старому Завіті немає подібної книги, що звучала б з таким же піднесеним трагізмом, з такою динамічною фабулою й глибокими міркуваннями про суть страждань і ролі Бога в житті людини. У Біблії Hebrew вона поміщена в розділ “Писання”.

II. Структурний аналіз

A. Принципи організація структури

Книгу Йова можна поділити так: пролог, промови, епілог. Кожна частина складається з трьох. Пролог: три з'яви на землі, дві на небі. Йов потерпає від нещастя.

Промови: промови друзів, промови Еліуя, промова Яхве.

Промови друзів також діляться на три цикли, у кожному з яких друзі виголошують промову й кожному Йов відповідає.

У третьому циклі немає промови Сафара, цим автор показує, що опоненти Йова здають свої позиції. Так, Вілдад нічого не говорить від себе, а співає гімн хвали Богові, Сафар взагалі мовчить. Зате Йов вимовляє три чудові промови, середня з яких - поема мудрості.(28 розд.)

Еліуй повторює всі думки попередників, тільки в різкій ортодоксальній манері. Він обвинувачує друзів у боязкості, а Йову пропонує мовчати й

слухати. Еліуй говорить про наближення грому й цим підготовлює читача до промов Яхве.

Потім Яхве відповідає Йову не відповіддю на його виклик, розкриваючи свій виклик йому.

Пролог: Йов падає ниць перед Богом, друзі засуджені, Йову повертається все подвійно.

1. Симетрична побудова.

Структура.

1:1 - 2:13 Кістяк книги: проза, оповідання

3:1 - 42:6 Суть: поезія, аргументи

42:7 – 17 Основа книги: проза, оповідання

Дії.

1:1 - 2:10 Бог засмутив Йова зав'язка новий персонаж: Йов

2:11 - 31:40 Йов кидає виклик Богові зав'язка три друзі

32:1 - 42:17 Бог кидає виклик Йову розв'язка Еліуй Яхве.

2. Чергування ідей

У першій промові Йов проклинає день, у який він народився (3:2) і дивується з того, що відбувається. “Хіба я зробив що-небудь огидне Богові?” У першій промові Єлифай висуває концепцію нагороди за справи: “Якщо ти терпиш нещастя, значить, ти в чомусь винний”.

Розвиток подальшої бесіди відбувається в цьому ж напрямку, ніби хвилеподібно; у середині промов сила висловлень досягає екстремізму, потім стихає, наче автор забуває про головне; але потім ця “забута ідея” з новою силою говорить про себе в наступній промові. У такий спосіб діалог розвивається ніби по спіралі.

Промови

Ідеї Йова

Ідеї Єлифая

Промови Еліуя, наймолодшого учасника діалогу, звернені наче в нікуди: Йов його не слухає. Сам Еліуй відповідає на гіпотетичні відповіді Йова, самовпевнений у правоті своїх доводів.

3. Значення питань Йова і Яхве.

У книзі Йова питання задають за перевагою тільки Йов - Богові, і Бог-Йову, причому відповідей ми не знаходимо.

Друзі, які слухають Йова, говорять по-своєму, ніби не чуючи душевного болю друга. Бог також не відповідає Йову, а Сам задає запитання. Весь 38 розділ - суцільно не вирішені питання. Йов вражений величчю Бога, він бачить промисел Всевишнього, і падає в порох і попіл, з якого хотів здійнятися, бунтуючи й кидаючи виклик Богові. Але Бог відновлює здоров'я Йова, його багатство - удвічі, народжуються діти, повертаються родичі, друзі посоромлені, Йов живе ще 140 років і вмирає в старості, вдоволений днями. (Йов. 42:17).

Псалтир

У єврейській Біблії Псалтирем називається «Техиллим», або «Сефер Техиллим», тобто «Хвала», або «Книга Хвали». По-грецьки: «Псалтиріон» (смикати, натягати тятиву, бряжчати по струнах, грати). Це назва древнього струнного інструмента.

За словами святителя Філарета Московського, Псалтир «разом з навчанням благочестя містить також зазначення на свою історію, і багато пророцтв про Христа Спасителя. Вона є чудовим керівництвом до молитви й прославлення Бога, і тому безперестану вживається в церковному богослужінні».

Псалтир, з одного боку, вивчати дуже просто, тому що він в нас увесь час слухається, і найбільш читається із усіх книг Старого Завіту, не випадково вона навіть нерідко видається разом з Новим Завітом. З іншого боку, за різноманітням свого змісту й відома своєю невпорядкованістю, вона, звичайно, утворює труднощі саме для систематичного вивчення в рамках короткого курсу. Тим більше, що наше знання Псалтира часто залишає бажати кращого.

Найбільша кількість псалмів написані Давидом. З них 73 мають у єврейському тексті безпосереднє надписання авторства. Ще п'ятнадцять мають таке ж надписання в грецькій і слов'янській Біблії. Крім Давидових, у Псалтир увійшли псалми: Мойсея - один (89), Соломона - два (71 й 126), Асафа-прозорливця і його нащадків - дванадцять; Ємана - один (87), Єтама - один (88), синів Корея - одинадцять, Огія й Захарії - два (137 й 138). У книзі Хронік говориться, що в часи Єзекії славили Бога «словами Давида й Асафа прозорливця» (2 Хр. 29:30).

Після книги пророка Ісаї Псалтир є другою за числом цитування в Новому Завіті. Ця книга - кращий шлях, як проникнути, заглянути в серця Ізраїля того часу. Вона - вікно в сутність людей, до природи Ізраїля. Як гріх діє. Псалми - це вікно в серце народу Божого. Це картина Самого Бога і Його взаємодія з людьми. Псалми показують нашу потребу в Бозі, в Його милості. Вони - картина Самого Бога, Його сутності, характеру, природи, Його погляд на нас, відношення. Ми для Нього особливі творіння.

Види Псалмів

Для зручності вивчення псалми розділяються іноді на три групи за переважним змістом, яким вони й називаються.

1. Є псалми молитовні (псалми 85, 89, 107).

2. Є псалми повчальні (псалми 31, 73, 77), до яких, як правило, належать ті, у яких у надписанні стоїть слово «навчання» або «для надоумлення».

3. Є псалми похвально-подячні (псалми 145, 146). До них відносяться, зокрема, всі, які в надписанні містять слово «пісня», «аллілуйя», «хвала», «у сповідання».

Молитовні псалми іноді називають по-іншому: скарги або плач. Але плач, суворо говорячи, - це назва конкретного специфічного жанру: надгробні похоронні пісні (напр. 2 Сам. 1:19-27). Стосовно псалмів таке найменування може бути застосоване в тому випадку, коли мова йде вже про якусь необоротну подію, що відбулася: тобто не коли, скажімо, ворог наступає, притісняє, а коли він уже переміг, зруйнував, взяв у полон, знищив. Як приклад згадаємо 136-й псалом «На ріках вавилонських» - там уже все відбулося: полон, вигнання. Класичний плач - це пророча книга Плач Єремії. Тому краще псалми такого виду назвати скаргами. Варто відмітити, що плач або скарга може бути колективним або індивідуальним, залежно від того, від імені кого цей псалом вимовляється.

Звичайно псалми, що відносяться до цієї групи, побудовані приблизно за однією і тією ж загальною схемою, хоча можуть бути й варіанти.

Схема ця така:

- на початку йде заклик, звертання до Бога, вступне благання про допомогу;

- потім формулюється конкретна скарга. Звичайно це зазначення на фізичне або моральне страждання, а часто на те й інше разом; або тільки на наближення цього страждання, що загрожує людині;

- потім іде прохання про порятунок, про рятування від страждання, часто це прохання здобуває форму прохання про покарання й винищення ворогів, від яких надходить загроза або які є джерелом цього страждання;

- потім практично завжди слідує сповідання віри, часто у формі вираження повної довіри й передання себе в руки Божі, часто це сповідання віри формулюється у вигляді спогаду про вже колишні благодіяння;

- нарешті, останнім звичайно буває вихваляння Бога. Хвала Богові віддається іноді у формі обітниць, тобто обіцянки про здійснення хвали, подяки особистої або загальної, про приношення жертв.

Як наочний приклад скарги або плачу можуть бути взяті 12-й або 21-й псалом. 12 псалом корисно розібрати з огляду на структуру.

Спочатку – заклик, звертання до Бога із проханням про допомогу: *«Доки, Господи, будеш мене забувати назавжди, доки будеш ховати від мене обличчя Своє?»* (Пс. 12:2). Тут ми бачимо конкретну вказівку на причину скарги: Ти, Господи, відвертаєш лице Твоє від мене – це страждання. *«Як довго я буду складати в душі своїй болі, у серці своїм щодня смуток? Як довго мій ворог підноситься буде над мене?»* (в. 3), – от джерело страждання. Прохання про порятунок: *«Зглянься, озвися до мене, о Господи, Боже мій! Просвітли мої очі, щоб на смерть не заснув я! Щоб мій неприятель не сказав: Я його переміг! Щоб мої вороги не раділи, як я захитаюсь!»* (в. 4–6). *«Я надію на милість Твою покладаю»*, – сповідання віри, передання себе в руки Божі. *«моє серце радіє спасінням Твоїм! Я буду співати Господеві, бо Він добродійство для мене вчинив...»* (в. 7), – славослів'я, що приноситься наприкінці; притім, що рятування ще не настало, але проте кінець псалма – це славослів'я, у якому також проявляється віра.

Серед молитовних псалмів можна виділити особливу підгрупу псалмів покаяльних. У них теж присутні прохання про рятування від лиха й загибелі. Але причиною нещастя, страждань у такому випадку є власний гріх. Це накладає на прохання цих псалмів своєрідний відбиток. Адже джерело суму – сама людина, тому неможливо просити про його усунення. Класичний приклад покаяльних псалмів – це 37-й й 50-й..

Заради чого можна помилувати грішника?

У першу чергу псалмоспівці звертаються до доброти, милосердя, величі й всемогутності Божого. Потім пригадуються колишні благодіяння Божі: «раніше Ти допомагав - допоможи й зараз, раніше Ти рятував - позбав і тепер».

Людина є творінням Божим і його загибель – це наруга над творчим задумом. В 29 псалмі є цікавий аргумент: «Що користі з крові моєї, коли я повинен зотліти? Невже прославить Тебе порошок? Або буде він сповіщати істину Твою?» (в. 10). Крім усього іншого той, що молиться, говорить, що якщо він загине, то одним віруючим, що підносить хвалу Богові, буде менше; це висвітлюється як можливий збиток для Бога і як спонукання до того, щоб людина була помилувана. Якщо він умре, у нього вже не буде можливості визнати Бога, якимсь виправитися, і однією гарною людиною буде менше. Або поганою, але яка може виправитися, якщо цього хоче. І звичайно, обіцянка виправлення й обіцянка вдячної жертви у випадку, якщо така милість буде зроблена.

Розмаїтість у псалмах - у них величезна різноманітність

I Періоди в них говориться про період від Червоного моря до Давида, а можливо, й пізніше.

II Розмаїтість авторів – їх дуже багато. Найчастіше це Давид.

У першій книзі майже всі розділи написав Давид.

Мойсей - 89 псалом.

III Розмаїтість імен Бога, що тут використовуються. В II книзі майже завжди вживається ім'я Елохім; IV - V - Яхве. Можливо, це показує, що різні покоління Ізраїля по-різному ставилися до Бога. Інші думають, це просто різні стилі листа, просто по-різному писали.

IV Розмаїтість предметів псалмів:

92 – 99 царство Боже поширюється на весь всесвіт.

112 – 117 використовується слово аллілуйя. Це пісні хвали. Халел (єврейське). Халел співали під час Пасхи. Халел «хвала» - халелуя «хвалите Бога».

118 – 133 псалми сходження. Сходи, якими піднімалися нагору, коли йшли в суботу в храм. Із цими піснями євреї йшли в Єрусалим, при паломництві. Вони їх співали у важких періодах свого життя.

73 пророчий псалом. Плач про падіння Єрусалима. Деякі частини про Вавилонський полон, а деякі пророцтва про Римське руйнування

21 Месіанський псалом.

V Час написання псалмів

Оскільки це збірник пісень - немає жодної дати. Але ми можемо встановити, коли були написані й зібрані різні псалми.

Чотири періоди зборів псалмів в один збірник:

1. Час Давида 900 до Н. Х. – 1 Хр. 23:2-6;25:1-8 - єврейська й християнська традиції говорять, що саме в цей час Псалми Давида були зібрані й виконувались.

2. Період Йософата 800 до Н. Х. Ці псалми були зібрані в результаті пробудження 2 Хр. 17:3-9 єврейська й християнська традиції однакові.

3. Єзекія 715-685 до Н. Х. 2 Хр. 29:20-36.

4. Ездра й Неємія 400 до Н. Х. Неєм.12:27-47 відновлення співу псалмів. Таким чином, псалми це 500-літній період.

VI Скільки кожен автор написав псалмів:

Давид - 73; Асаф - 12; Сини Корея - 11;

Соломон - 2; Мойсей - 1; Ефам - 1 (88); Єман - 1(87) 1 Хр. 15:17;

автори інших псалмів невідомі. Народ Божий писав, переживаючи діла Божі.

Дослідники псалмів класифікували їх так: на прозорому папері

Заголовки псалмів:

Заголовки дають розуміння, як псалми виконувалися. У єврейській й англійській Біблії 34 псалма без заголовків. Але в LXX джерелі Кат. і Прав. Біблії скрізь заголовки крім 1 й 2 псалмів. Дуже важливо пам'ятати, що заголовки не богонатхненні. Не можна стверджувати, що заголовки писав автор псалма, багато з них додавалися при записі.

Псалми з життя Давида. Прозорий папір

Епізоди з життя Давида.

Більшість псалмів написані, коли Давид потрапляв у проблеми.

Пс.33 - написаний акровіршем і, можливо, після переслідування, а не під час.

Чому Бог назвав Давида «мужем по серцю Моєму»? Тому що все, що він робив було для прославлення Бога. У перемозі, біді він славив Бога, грішив, каюся й знову славив Його, наближався до Бога.

Заголовки є в багатьох випадках єврейською транслітерацією.

Учені століттями намагалися з'ясувати, що вони означають.

1. Селах

Пс. 23.6: 10 – наприкінці кожного із цих двох віршів стоїть слово «селах», використовується **71 раз у Псалмах і три рази в Авакума**.

Означає буквально «звеличувати» або «піднімати». Має дві ідеї:

1. Музичне - це напрямок у музиці й використовувався як музична інтерлюдія, типу паузи, тобто музика голосніше, а голоси замовкали або ставали тихше, у цей час співаки могли подумати, про що вони співали.

2. Особистий рівень - означало, - зупинися й подумай над тим, що ти тільки що прочитав або проспівав, це була примітка для читача.

2. Хіггайон

Псалми 9:17 наприкінці два слова – хіггайон, силах. Має дві ідеї:

1. більш тихі інструменти, у цей час музика повинна стати тихіше,
2. тихе міркування (споглядання).

3. Шиггайон Псалом 7 пісня шиггайон Давида, означає дуже емоційно, «дико», «захоплено». Це не тиха й спокійна пісня поклоніння, подумайте зараз про псалом 7, він кричить до Бога. Пс.7:1= Авакум 3:1 - голосна музика, що заводить емоції, не обов'язково радісні.

4. Миктам Псалми 15:1, 55-59. Всі ці псалми написані Давидом. Це означає - «покривати». Це може значити «покриття захисту», і так само «тиха молитва», дуже тиха або навіть без слів. В. 1. В англійській Біблії - «покрій мене, Боже».

5. Маскіль використовується в 13 псалмах, наприклад 42, 43, 73. Це значить - «когось зробити мудрим або наділити навичками або мати успіх». Написано такий псалом, щоб когось наставити на шляхи Господні. Біблія «Сучасний переклад» дає інше значення.

6. Керівникові хору в 55 різних псалмах й в Авакума 3:19. Прикріплювалася записка або примітка до псалма, для начальника хору, він, одержуючи цю записку, виконував цей псалом з хором.

7. Згідно з Шеминиф 6, 11; Аламоф 45 Тлумачення цих слів дано в 1 Хр.15:20-21. Означають тон настроювання музичних інструментів. Аламоф - дисконтний діапазон, високі частоти. Шемініф - низькі частоти, бас.

8. Гітиф Псалми 8, 80, 83. 2 Сам. 6:11- ці пісні співали, коли ковчег перебував у будинку Аведара, а також згодом й у Єрусалимі.

9. Згідно мут – лабена може, означати три речі:

«про смерть сина», «на смерть сина»

«секрети сина»

«для сина».

Останній переклад підходить найкраще по псалма 9,1-6. Інші думають, що виконувався хором хлопчиків. Тому й увійшла така назва.

10. Згідно - Ажелет Шамар. Псалом 21. Буквальне значення "молодий олень світанку". Ймовірно, це була популярна пісня в Ізраїлі, і під її мелодію,

керівник хору підбудовує слова своєї пісні. Ніхто не знає оригінальної пісні й чия вона. Псалом 44, 68 й 79 були популярними в народі мелодіями і їм дали інші слова, це мелодії «лілії». Деякі вірять, що це весільні пісні. Багато відомих мелодій у Німеччині Лютер взяв і виконував із християнськими словами.

11. Махалат 53, 88. Можливо, вони співалися під час гноблення, поразки або хвороби в домі. В 87 псалмі додане слово "леанот" і значить «упокорювати» або «поразка», тобто іноді наша скорбота упокорює нас.

12. Згідно – голуба, безмовного у віддаленні (тиша). Псалми 56-58 й 74, означає, - «не зруйнуй», «не погуби», відповідає 1 Сам.26 і Повт. Зак.9.

13. Пісня сходження 119-133. Два шляхи їхнього використання:

- 1). При вході в храм було 15 сходів від жіночого двору у двір ізраїльтян. На кожен сходинку був псалом при наближенні до ковчега.
- 2). З усією Палестини Ізраїльтяни подорожували в Єрусалим і співали їх вздовж шляху Ісая 30:29.

Види (типи) псалмів, так їх легше вивчати

1). Псалми – гімни. Характеристики гімну: це пісня прославляння, хвали на святі дні в Храмі. Звичайно співалися або хором, або зборами.

Два види гімнів

I) Загальні гімни

- 8,18,28,32,64,66,99,102,103,104,110,112,113,134,144,145,148,149,150.

Псалом 146. Типовий план гімну:

1. Заклик до поклоніння, хвали - 146: 1, це тільки частина, а в інших більше;

2. Сама хвала - причина для заклику прославлення, часто починається, «тому що» або «бо», в 146: 2-147:1-9(а).

3. Останній залик до прославлення 147:9(б). Псалом закінчується тим, чим і починався - закликом до хвали. Звичайно це прославлення Господніх справ порятунку для Ізраїлю. А також пісні про творіння.

II) Гімни Сіону - 45, 47, 75, 83, 86, 121- більш спеціалізовані. Співали мінімум на трьох святах: а). Опрісноків; б). Седьмиць в). Кучок.

2) Псалми покаяння 37, 50, 129. Характеристики цих псалмів: а) Визнання гріха, того, що гріх є причиною страждань; б) Підпорядкування Богові; в) благання до Божої милості.

3) Псалми мудрості – схожі на іншу літературу мудрості (Притчі). Два призначення цих псалмів:

Як жити гарним і благочестивим життям 1, 111, 126 (порада);

Відповідає на запитання «чому?» - те ж, що задавав Йов. Чому нечестиві процвітають, а праведні страждають-36, 48, 72 й у Бога є відповідь на ці питання, і це БОГ, Його присутність.

4) Месіанські псалми - історично ці псалми сфокусовані на життя Давида, але присутні елементи, які не виконалися в житті Давида й говорили про майбутнього Царя – Месію. Не все в псалмах говорить про Ісуса, дещо мовиться і про Давида. Ключ - не все в цих псалмах було виконано царями Ізраїлю, вони спрямовані на майбутнє.

Два види таких псалмів:

А. Месіанський цар і Його правління - 2, 17, 19, 20, 44, 60, 71, 88, 109, 131, 143.

Тільки 2, 17, 44, 109 - цитується в Н.З. 2,6-7 - Цар, Месія буде сином Божим Євр 1:5.

Пс.44: 6-7 = Євр. 1: 8- 9. Пс.109 - багато про Месію - Мар.12: 36-37; Дії.2:33-35; Євр.5: 6-10; 7.

В Євр 5 й 7 розділах цитується псалом 109. Є месіанські псалми, які не цитуються в Новому Завіті. Як довідатися, чи це Месіанський Псалом? Є три критерії:

1. Мова. Коли мова псалмів перевершує людську здатність, розкрити в псалмах Пс.71: 9-11. Ніколи не було виконано царем Ізраїля або іншим древнім царем. Але це буде виконано в тисячолітньому царстві, тому що людині неможливо правити всією землею.

2. Терміни. Якщо в псалмі використовуються месіанські терміни. Два основних месіанських терміни - Помазаник і Син Людський. Ісус названий Сином Людським - це месіанський титул.

3. Обставини. Якщо новозавітні обставини відповідають викладеному в псалмах. Псалом виконується в житті Ісуса. 19; 20; 54:13- 14, 21; 60; 71; 88; 131; 143.

Б. Людство й життя в цілому- 8,15,21,34,39,40,54,68,101,108.

У людей є молитви, прагнення, потреби, які в реальності будуть виконані тільки через Месію. Пс.21:1- виконавцем його буде Месія Мат.27:46. Пс.21:23=Євр.2:12; Пс.15:8-11=Дії.2:24-32.

Псалми прокляття - 34, 68, 108, вони здобувають першість, тому що вони найзаплутаніші й найнезрозуміліші, виникає питання, як взагалі вони потрапили в Біблію? 68:20-28; 108:1-13 месіанські. Імператорські псалми -

так вони названі в англійській мові. Тут прикликається прокляття, а Ісус молився про прощення.

Три підходи до псалмів прокляття і їхнього тлумачення

виробилося в теологів:

1. Ігнорувати – сказати, що це не богонатхненні псалми. Вони випадково потрапили в книгу псалмів. Але Давид пише під дією Святого Духа.

2. Амінь - визнавати їхню правильність, оскільки вони в Біблії. Дух цих псалмів правильний.

Проклинати своїх ворогів - це по Біблії. Біблія це дозволяє. Але ці два підходи не зовсім підходять нам.

3. Вивчати - зрозуміти їх, чому вони в Біблії? Зрозуміти їхній зміст. Деякі теологи говорять, що вони написані людиною, переповненою особистою помсти. Але ніде не говориться про особисту помсту, ніхто сам цього робити не хоче Вт.32:35-36 у кожному псалмі все віддано в руки Божі. У кожному випадку автора переслідують без причини 108:3; 68:5; 34:19. Ісус використав слова цих псалмів, навівши приклад, що не треба мстити, але треба все віддати в руки Бога, як це й зробив Ісус. Псалмоспівець ніби розуміє, що це вороги його й Бога 68:7-8; 108:1-5, у такий спосіб можна сказати, що він виправданий в таких словах. Мат.5:43-44 - слова Христа говорять зворотне.

Можливо, це можна пояснити тим, що псалми - це Старий завіт, але Христос змінив таке відношення, так само як і жертви (скасував). Але це ще не все: Христос цитує з них усіх Ів.2:17 = 68:10; 15:25 = 34:19 й 68:5; Петро - Дії.1:15-20 = 68:26 й 108:8; Павло 68 у Рим. 11 й 15. Чому ж ми можемо навчитися з них? Вони месіанські, автори Нового завіту бачать їх пророчими.

Ніде в цих трьох псалмах автор не задумує особисту помсту. До нього ставились несправедливо, але свою злість він приносить перед Богом. Принцип із СЗ – Повт. Зак. 32:34-35. Із цього принципу й виходив Давид.

Він розумів, що це – частина закону, у Бога помста, Бог завжди покарає, тому що Бог – справедливий Бог. Люди в історії спотворили цей принцип – хрестові походи в історії церкви. Псалмоспівець розуміє, що ця боротьба більше, ніж його особиста. Мова йде про Боже царство. Псалом 68: 6- 9, в. 8 це і є причина його злості, здається, такий заклик до Бога виправданий. Але це не відповідає духу Ісуса.

Але де межа? Коли вовк приходиться в отару і поїдає овець, ми непокоїмось. Але ми не повинні перейти певний кордон й почати мстити, важливо цю помсту віддати Богові.

Галатам 5:4. Взяти NIV. Дуже сильно сказав Павло.

Новий Завіт не ігнорує ці три псалми, Бог розібрався з Іудою. Хоча й апостоли хотіли по по-людському покарати Іуду за його зраду.

Яке наше відношення до цих псалмів?

Чотири уроки із псалмів прокляття:

I Злість, ненависть і гіркота стосовно гріха й нечестя краще, ніж відсутність почуттів взагалі. Байдужність може бути такою ж проблемою, як і ненависть. Що ми спостерігаємо в нашому суспільстві?

II Найбільш грікі почуття можуть зникнути в присутності Божій. Один Бог знає, як правильно вчинити з такими почуттями. Ніде автор не бере справу у свої руки, щоб звершити справедливість, це віддано в руки Бога, він стоїть осторонь, молиться й спостерігає, що буде робити Бог. Це ніби біблійний пацифізм. У Павла був вибір - самому виколоти очі або сказати, нехай Бог це зробить. Бог і зробив це.

III Ніде ці псалми не навчають, що Бог відчувається так само, як і псалмист. Автор проявляє гнів, але це не доводить, що Бог виконає ці прокляття. Байдужність до нечестя - це не християнська реакція.

IV Бог - справедливий, Він буде робити те, що вірно для Нього й нашої користі. Пс.108:30-31 - після виливу злості псалмиста, він по-іншому закінчує псалом.

Псалми тори - 1; 18:8-15; 118 ці псалми проголошують славу Закону Божого, і вони

Закликають, читача до правильної покорі Закону Божому. У Псалмах закон показаний як дарунок Божий. Закон - це доказ Божої благодаті й любові до Його людей. Закон - це одкровення Божої волі для свого народу й це великий дарунок і він більше нікому не дістався, тільки особливо обраному Богом народу. У новозавітних віруючих може скластися негативне відношення до закону. Але в євреїв було зовсім інше ставлення. Вони сприймали закон, як дану Богом благодать. Їм не треба було випрошувати благословення божества, їм не потрібно було думати, догоджають вони Богові чи ні. Як це було в поган з їхніми богами. Бог віч-на-віч зустрічався з Мойсеєм, це й була найбільша благодать. Його Волю вони знали, на відміну від інших народів. Псалми тори й проголошують благодать тори.

Але також це показало, що ніхто не заслуговує життя і не виконав закон повністю. Часто їх співали перед кожним читанням тори.

Псалми зведення на престол, воцаріння – 46, 92, 94- 98. Кожний з них говорить про Бога як про Царя, проголошується, що Бог царює (править), використовується царська мова. На кожне свято Кучок їх співали частково й у певному порядку:

1. Люди раділи минулим перемогам Бога 95: 2-3;
2. Потім прославляли Бога як Царя 95: 7-10;
3. вони дивилися в майбутнє, коли Бог затвердить Своє правління на всій землі 95: 12-13.

Більшість псалмів - пророчі псалми, у них великий пророчий елемент, Псалми добре вивчати групами, щоб краще побачити, чому вони навчають.

Месіанські пророцтва й прообрази Псалтиря.

Багато псалмів, написані за тисячі років до Христа, пророкують про Нього. Вони не можуть бути застосовані ні до кого іншого в історії.

Псалми, що ясно говорять про Месію.

Пс. 2: Божественність і всесвітнє царство Месії.

Пс. 8: Через Христа людина стає владикою Всесвіту.

Пс. 15: Воскресіння Месії з мертвих.

Пс. 21: Страждання Месії.

Пс. 44: Пророкування про Пресвяту Богородицю й про вічне царство Месії.

Пс. 71: Слава й вічне царство Месії.

Пс. 88: Божа обітниця вічного царства Месії.

Пс. 109: Месія - вічний цар і священник.

Пс. 117: Месія знедолений вождями свого народу.

Пс. 131: Месія - вічний спадкоємець престолу Давида.

“Пронизали руки мої й ноги мої” (Пс. 21,17; Іван. 20,25).

“Тому що ревність по дому Твоєму з’їдає мене” (Пс. 68, 10; Іван. 2,17).

“І дали Мені в їжу жовч, і в спразі Моїй напоїли мене оцтом” (Пс. 68,22; Матв. 27, 34-48).

“Камінь, що відкинули будівничі, той наріжним став каменем” (Пс. 117, 22; Матв. 21, 42).

“Сказав Господь Господу моєму: сядь по правицю від Мене, поки не покладу ворогів Твоїх у підніжжя ніг Твоїх” (Пс. 109,1; Матв. 22,24).

“Тому що Ти не залишиш душі моєї в пеклі й не даси святому Твоєму побачити тління” (Пс. 15,10; Дії. 2,27).

План притч

1:1- назва

1:2-6 - вступ

1:7-9:18 - відображення мудрості

10:1-22:16 - різні притчі Соломона

22:17-24:34 - збірник мудрих висловлювань Ізраїля

25:1-29:27 - притчі Соломона зібрані людьми Єзекії

30:1-33 - слова Агура - не ізраїльтянина

31:1-9 - слова Лемуїла - не ізраїльтянина

31:10-31 - акровірш про доброчесну дружину

Остаточне зібрання книг відбулося в 715-686 в 1-ій половині правління Єзекії.

10:1 - починається ніби новий вступ

22:17 - "слова мудрих" в Ізраїлі як заголовок і, можливо, це ще один вступ.

25:1 - наступні збори 30:1, 31:1.

Сутність (природа) і ціль притч

Основна сутність книги притч - 1:7, 9:10 - це ключ до притч.

основа життя - це наші взаємини з Богом.

Вступ

Книга притч - це чудова антологія мудрих висловлювань, в оригіналі викладених у віршованій формі. Притча є однією з найдавніших літературних форм, що використовувались з метою наставляння й повчання, оскільки вона в простій формі викладає істину, що не вимагає доказів, і багаторазове повторення таких істин стає фундаментом духовного наставляння. У часи Соломона на сході існував стан, що займав високе суспільне становище й носив назву мудреців. Найвидатнішим з них був цар

Соломон (1 Цар.4:29-34). Саме він систематизував мудрі вислови й склав під керівництвом Святого Духа «Книгу притч» (Екк.12:9).

Назва книги

Давньоєврейське слово, перекладене українською мовою словом «притчі», походить від слова зі значенням «керувати», оскільки ці вислови або «притчі» дані нам для того, щоб керувати нашою поведінкою. Це відповідає проханню Соломона, про яке говориться в 1 Цар.3:5-12. Бог дав Йому те, про що він просив, адже цьому молодому царю належало правити народом Божим.

ПРИТЧІ

Це здоровий підхід до віри в Бога й нашого життя. Закон у Старому завіті записаний простою практичною мовою, щоб він був доступним кожному для розуміння. Це не книга манер, але ключ до життя, вона вчить, що робити з життям, даним Богом. У притчах навіть є сказано про небажані гості. Ця книга про те, як жити.

Притча – зазвичай це коротке висловлювання, наповнене істиною (мудрістю). В основному, притча має два рядки, але щоб їх зрозуміти треба багато часу, 21:21 годинами можна міркувати про сказане тут; в деяких притчах значення видно відразу 17:25, інші притчі відкривають істину, використовуючи гумор - 27:15. Головне в притчах те, що істина була випробувана часом і досвідом, тобто це не поверхнєве знання. Притчі написані, щоб викрити поверхнєве знання.

Назви притч 1:1 - притчі, як і псалми, це збірники писань. Цей рядок є оригінальною назвою книги. Але взагалі - це просто збірник робіт, висловів мудрості.

Вони були зібрані й відредаговані.

Дата написання - її важко визначити, тому що притчі збирались приблизно в 715- 686.

1:7; 9:10 - Ключем для розуміння життя є наші взаємини з Богом. Страх Господній дає нам можливість жити нормально.

Сутність (природа) і ціль притч

Основна сутність книги притч - **1:7; 9:10** - це ключ до притч, основа життя - це наші взаємини з Богом. У цих відносинах ми розуміємо правильне й неправильне - **2: 6- 22**. Тут навчання подається в довгому уривку. Керуючись страхом Господнім, ти будеш знати, що є добро й що є зло. Ми живемо в модерністському суспільстві, де добро й зло, правильно або неправильно вважається відносним, на власний розсуд людини. Те, що правильно для одного, може бути неправильним для іншого. Ми вже зіткнулися із впливом постмодернізму. Але основа для життя – правильні відносини з Богом. Також через страх Господній книга навчає правильного відношення до матеріальних речей **3: 9- 10**.

6:6-11 із взаємин з Богом розуміємо взаємини з людьми **3:27-29**. Це не закон або пророцтво, а навчання (наставляння). **1:4** - притчі розраховані на молодих, тобто для тих, на кого мудрість ще може вплинути, вони для особистостей, бажаючих жити для Бога. Книга притч вчить, що треба без керівництва згори іти й готувати їжу. Це схоже на деяких випускників наших коледжів або людей у церкві. Немає спонсора, єпископ нічого не говорить, буду сидіти й чекати.

Навчання притчами і їхня мудрість передається нам 7-ома шляхами:

7 стилів навчання в притчах:

I Контраст 27:7

II Подібність 25:25 подібно, також, то й т.д.

Дві ідеї дуже схожі, хоча й записані по-різному, наприклад в. 28.

III еквівалент 29:5 цей повний збіг двох ідей.

IV абсурдність (дурість, безглуздість) 17:16. Задається абсурдне питання.

V класифікація (люди, події, ідеї) 14:15.

Наївних людей порівнюють із розсудливими в. 16 й 17. Через всю книгу ми можемо простежити, хто така людина мудра.

VI цінність 22:1. Звичайно цінності ставляться одна з одною, щоб був видний контраст.

VII наслідок (особливо поведінки) 20:4. Об'єктом притч є юнак, що має стати мудрим у Господі. Притчі 6:16 - група речей, які невідомі Богові. Така побудова дуже легко запам'ятовується.

Уособлення мудрості

1:20-21 - мудрості присвоюються особистісні якості й ця ідея розвивається в розділі 8 й 9. Мудрість є особою, вона персоніфікована. Вона існувала до творення, вона представлена у вигляді жінки, що несе процвітання 8:12, 14, 18- 22. Вона утверджує дім і запрошує всіх увійти й учитися 8:1; 9:1, 4.

Дві причини уособлення мудрості:

1. представляє Бога як "особистого", "відчутного", вона не абстрактна, а вона реальна.

Мудрість стає особистістю, з якою ми розвиваємо взаємини. Це схоже на ідею антропоморфізму - людиноподібності. Теологи називають антропоморфізмом (Пафос), те, що виходить із душі, звідки походять емоції й пристрасть. Це коли Бог сприймає емоції, Він описується той, хто має емоції. Бог не людина, і Його емоції не людські. Але щоб описати Його дії, використовуються людські якості.

2. мудрість як особистість - дає пророцтво про прийдешній логос. Це Ісус, що прийде Ів. 1: 2- 3; Кол.1:15- 16; Євр.1:3. Не можна зробити висновок,

що мудрість = Ісусові, але вона очікує втілення "слова", яке прийде. Мудрість не є особистістю, але їй даються особистісні якості.

У Старому завіті є тільки спалах, відблиски майбутнього. Але люди хочуть взяти ці відблиски й спалахи, і побудувати цілі будівлі, це вже ідолопоклонство.

Тут можна провести паралель уособлення, що є присутньою у світській літературі, це те, що й зустрічається в Біблії. Але тим не менш, у притчах присутній пророчий елемент.

Розвиток і ріст книги Притч

Перша частина збірника, швидше за все 1-24 глави й у ній два розділи (збірники):

- I а). **1- 22:16** Соломона;
- б). **22:17- 24** мудрі висловлювання Ізраїлю;
- II **25-29** розділи й III Агур, IV Лемуїл.

30:1 єврейською «натхненні» (англійською «усно»), маса – це посилення до **31:1** імен Агура й Лемуїла. Массаями було плем'я на півночі Аравії, араби, тоді чому вони тут? Бут.25:13-14. Ці два царі походили від Маса Пр. 30:9; 31:30 - хоча вони й не були ізраїльтянами, але віддавали славу Богові.

Поезія в мудрості - єврейською поезія машал (мудрість). У єврейському Старому завіті три види мудрості: 1) синонімічний паралелізм 16:18; 2) антетичний паралелізм 11:17- найбільш розповсюджений у Притчах; 3) порівняльний паралелізм 25:25.

Також є пісні мудрості 22:17- 21; 30: 7- 9.

Як вивчати Притчі

Найчастіше їх важко вчити розділ за розділом, тому що це не оповідання, а взагалі окремі вірші, вони мають свою тему й своє значення

26:17- 20. Притчі - це серії висловлювань, які несуть ту або іншу ідею. Тому вивчення й проповідування притч різні.

Можна вивчати притчі тематично (за предметами).

Чотири основних теми притч: мудрість, праця (робота), слова, поклоніння.

Мудрість у притчах - Притчі, як призма для мудрості, розглядається, як тільки можна. 1: 1- 7 - Соломон говорить, що притчі написані, щоб знати мудрість і потім описується мудрість (її концепти). У цьому вступі він показує різні оцінки мудрості. Вживаються окремі слова, які є синонімами мудрості.

Синоніми мудрості в 1: 1- 7

1:2а - наставляння, навчання, підготовка, мудрість - це результат дисципліни учнівства. Мудрість - це те, на що ми направляємо своє серце, щоб вивчати й знати. Іноді вона у формі застереження 24:30- 32, або повеління, виправлення через покарання 23:12- 14. Іноді Бог веде справу з нашою совістю, і мудрість виростає з наставляння.

1:2б – розум. Зрозуміти вираження розуму (розуміння). 2:2-6 ідея розуму, це розуміння або здоровий глузд 1 Цар.3:9 - Соломон просив розуміння в Бога, розуму, щоб пізнати, що правильно й що неправильно, що щиро, а що неправдиво. Соломон, швидше за все, одержав комбінацію натуральної й надприродної мудрості. Він багато чому навчився у своїх батьків. Але його мудрість дуже відрізняється від мудрості своїх батьків, а це вже дарунок від Бога.

6:32 – не вистачає розуму - 10:13. На івриті розум «здорове поняття».

1:3 - правила розсудливості - тут маскіль слово із псалмів, вчить правильній поведінці, наставлянню. Також це слово перекладається - здорова мудрість, мудре поводження, інструкції Пр.10:5 – ключ, як надходити мудро. Що ж це слово в дійсності значить? Це означає дії праведності, суду, тобто прийняття правильних рішень. Пр.2:6-7; 8:12-14 - Бут.3:6 - знання тут - це

слово маскіль, але її обдурили. Вона хотіла придбати мудрість легким шляхом, але це не те, чого Бог хотів.

1:4a - наївність або тямовитість - Мат. 10:16 мудрість і тямовитість - одне й теж, це не негативне - Пр. 22:3 ми повинні бути розумними, немає волі Божої, бути дурними. Тут ідея того, що ми знаємо, коли і як діяти, а коли не діяти. Американці говорять, - дурень біжить туди, куди ангели бояться ступити.

1:4 – розважливість – ідея того, що коли ми розглядаємо проблему реально, беремо час, проблему й роздумуємо. Розважливість дає можливість стримати запал, щоб діяти правильно. 2:11- 12 ця ж ідея в 3:19- 23.

1:5 – слухання – важлива складова мудрості 9: 8- 9 – мудрих чоловік той, котрий слухає Як. 1:19 (до речі, це притча); "розумний знайде мудрі поради" – 10:14; 19:20, 21; 11:14.

2: 2- 5 – надбання мудрості через слухання, також мудрість дається кожному, хто її бажає 2:6; 9: 4- 6 - Як.1:5 - мудрість безкоштовна, але вона чогось варта (так само як і порятунок), вона має ціну. Необхідно певне «зусилля» щоб одержати її, вона від Господа й дається безкоштовно, але не просто по молитві, це відбувається, коли ми живемо з Богом і для Бога. 2: 7- 10 - цей уривок говорить, як знайти мудрість.

2:1-10 - говорить:

1. що мудрість приходить до нас через одкровення й
2. через учнівство - це значить, що це відбувається не в один момент, ми повинні слідувати за Ним.

Вимоги мудрості в притчах:

I відраза до зла 2:11- 22 говорить про цьому 3: 7- 8; 8:13; 14:12;

II звертання до Бога 9: 4- 6; 9:10; 8:34- 35; 26:12. 8 розділ присвячений ідеї важливості мудрості й слідування за нею 23:23.

Тема "слова".

Пр. 6:16- 19 – перерахування гидот і три з них про неправильне використання наших слів. Те, що виходить із наших вуст - це слова - притчі говорить багато про це. Як. 3: 4- 13 основа сказаного тут у Притчах, і це дуже важливо для євреїв. Сила, слабкість слів і богобоязливість (побожність) у словах. Сила слів Пр. 18:21 - теж саме говорить Яків.

У сили слів дві характеристики:

1. сила проникати в наші почуття 12:18, 25; 18:14- 19:24. Також впливає на відносини 18:18; навіть вірування можуть бути змінені й сформовані словами 10:21; 11:9.

2. сила поширюватися (впливати на оточуючих) 6:12, 13, 14; 12:13; 15:4.

Слабкість слів

- слова не замінять справи 14:23;
- словами Бога не обманеш 24:12; 26:23- 28 Бог завжди знає, що і до чого;
- слова не гарантують зміни серця (можна сказати щось, але це не означає, що нам повірять) 29:19.

3. благочестя наших слів:

- а). слова повинні бути чесними 24:24- 26; 16:13;
- б). слова мають бути мирними (спокійними) 25:15; 15:1;
- в). слова потрібно, щоб були доречними, вчасно сказаними 15:23; 25:12;
- г). слова - це плоди нашого навчання й характеру 15:28; 16:1, 2.

Праця - практична тема притч

Ми вчимося роботи від двох особистостей у притчах

ЛЕДАР

26:14 - цим він займався

26:13; 22:13 це його виправдання
начальника

6: 9-11 він не може почати 20:4
вчасно

12:27 він також не може закінчити

19:24 це їхня проблема

26:16 він вірить, що лінь=мудрості
вже погано

13:4 найчастіше усередині він неспокійний, незадоволений, порожній
Зовні він 10:26 марний 21:25- 26; 15:19; 18:9

МУРАХА

Біблія вчить лівця 6:6

6:7 мураха може працювати без

6:8 думає наперед і робить усе

10:5; 30:25 - вони роблять вчасно

24:30- 31 - "мудра лінь"

24:32- 34 Якщо тільки трохи ліні -

ЛІНЬ - ЦЕ НЕПРОДУКТИВНІСТЬ

Поклоніння - 9:10 ключовий момент, практичне консультування притч і цей вірш - основа для поклоніння. У Притчах відносини заповіту як належне явище. Ця книга призначена не для покаяння, Бог уже має на увазі. У Притчах 100 звернень стосовно Бога, усі крім 12 використовують ім'я Яхве - це ім'я завіту. Притчі спрямовані до людей Божого завіту.

Страх Господній - основа для мудрості й має багато ідей у Притчах.

Страх Г = знанню Бога 2: 5- 6, це синоніми.

Страх Г означає практичну присутність Бога в кожній сфері нашого життя 3: 5- 10 Страх Г включає наше планування, що підкоряється Божому схваленню 19:21; 21:31. Страх Г = Бог наше джерело щоденного забезпечення 29:25.

2:16- 17 збереження завіту; 30: 6- 9 поклоніння - це збереження завіту й вірність Богові. 21:3; 28:4; 29:18 вірність завіту - це вірність Богові й слідування Його шляху.

Теологія Притч відмінна від звичайної, використовується щоденна мова для опису теології. Теологія Притч - це життя в завіті.

Чоловіки й дружини

Полігамія означала багатство, людина із достатком.

Що необхідно для родин

1. чоловік і дружина беруть участь у навчанні дітей, тобто коли одна половина говорить, інша погоджується 1:8; 6:21.

2. чоловік і дружина повинні бути вірними один одному 5:15- 19 заклик любити дружин.

3. вважаються найближчими друзями 2:17 - "керівник", тобто найближчий друг

16:28 теж слово найближчі друзі.

Цитати із книги Притч в Новому Завіті

Кілька цитат із книги Притч зустрічається в Посланнях апостолів.

У посланні апостола Якова в 4 розділі (Як. 4:6) і в 1-омі посланні апостола Петра (1 Петр. 5:5): *«Бог гордим противиться, а смиренным дає благодать»*, – теж з 3-ого розділу книги Притч (Притч. 3:34).

В 1-ому посланні апостола Петра: *«І якщо праведник ледь рятується, то нечестивий і грішний де буде?»* (1 Петр. 4:18) - це теж цитата із книги Притч, з 11 розділу (Притч. 11:31) і теж цитується відповідно до грецького тексту.

В 2-ому посланні апостола Петра в 2-ому розділі: *«Бо їм трапилося за правдивою приказкою: вертається пес до своєї блювотини, та: помита свиня*

йде валятися в калюжу» (2 Петр. 2:22), - теж цитата із книги Притч (Притч. 26:11).

У посланні до римлян в 12-ому розділі: *«Отже, якщо ворог твоїй голодний, нагодуй його; якщо жадає, напій його: тому що, роблячи це, ти збереш йому на голову палаюче вугілля»* (Рим. 12:20) - це цитата з 25 розділу книги Притч (Притч. 25:21-22).

У посланні до євреїв в 12-ому розділі говориться: *«Ви ще не змагались до крови, борючись проти гріха, і забули нагад, що говорить до вас, як синів: Мій сину, не нехтуй Господньої кари, і не знемагай, коли Він докоряє тобі. Бо Господь, кого любить, того Він карає, і б'є кожного сина, якого приймає!»* (Євр. 12:4-6) - це 3-ій розділ (Притч. 3:11-12), причому книга Притч цитується по тексту Септуагінти, а не по масоретському.

ЕККЛЕЗІАСТ

ТЕМА КНИГИ- який сенс життя? Книга розкриває це питання найкраще, іноді вона песимістична, без віри, а іноді зовсім навпаки. Часом автор цинічний, а інколи захищає Бога й повний віри.

ДАТА- визначення дати Екклесіаста не дуже необхідне, тому що життя в цьому світі практично не змінюється. Правда, що немає нічого нового під сонцем, тому це актуально завжди. 1:1, 12 - указує на дату. Багато хто вірить, що це про Соломона і якщо цей проповідник Соломон, значить дата написання книги - це його царювання 975- 925 роки.

АВТОР - часто запитують, хто справжній автор цієї книги, ми точно знаємо, що проповідник Соломон. Безліч разів у книзі використовується слово - (кохелет) – і буквально значення цього слова, чоловік, що збирає людей разом, щоб проповідувати їм. 1 Цар. 8:1 перші три слова говорять - "потім Соломон «кохелет»" - це характерна риса, він збирав й учив людей. Це був цар, що проповідує. Друге порівняння Екл. 2:1- 11 з описом життя

Соломона 1 Цар. 2- 12 розд. й 2 Хр.1- 9 розд. майже кожна фраза має паралель із повсякденним життям Соломона.

Але є докази, що був інший, хто записував цю книгу - 1:2; 7:27; 12: 8-10 - у цих місцях про проповідника говориться в третій особі. Можливо, хтось з оточення Соломона записував його проповіді й, вірогідно, книга Екклесіаст - одна із проповідей Соломона. Немає нічого незвичайного для того часу записувати кожне слово царя. Емануелсенс - переписувач, що записував те, що говорив цар або що, наприклад, говорив Павло. Тому ймовірно, що й тут працював такий писар.

Побудова Екклесіаста - він побудований як проповідь -1:2 (гачок), щоб зацікавити слухачів, 1: 3- 11 (вступ) - очікування того, що буде сказано.

ТЛУМАЧЕННЯ як зрозуміти цю книгу, питання про її канонічність, чи належить вона Біблії, адже вона все критикує?

Спочатку потрібно знати стандарти для прийняття книги в канон Старого завіту:

1. Книга приймається євреями як авторитетна для релігійної практики й доктрини.

2. Авторитет, який поєднує всіх євреїв всіх століть і поколінь.

Екклесіаст став канонічним в 2 столітті до нашої ери. Біблія, якою користувався Ісус, мала книгу Екклесіаст. Рабин Бен Серах, що написав більшу частину талмуда, включив цю книгу у свій список авторитетної літератури. Так само в списку авторитетної літератури Ездри був Екклесіаст. Йосип Флавій в 1ст. нашої ери помістив його до свого переліку. Екклесіаст знайдений у сувоях мертвого моря й талмуді.

Рання церква вважала, що якщо євреї приймають, нехай приймають, але чи треба нам її приймати: Христос ніколи не цитував її, і немає посилань у Новому завіті на цю книгу.

Але кілька раних батьків (1, 2 ст.) використали його в проповіді:

- Єпископ Сардійський церкви Міліто

- Ориген, Тертуліан, Йустин мученик, Єронім.

До собору в Коринфі 397 р., коли затверджувався канон, книгу Екклезіаст використовували і євреї й християни.

У самій книзі Екл. 12:11 ці слова дані єдиним пастирем, тобто внутрішнє визнання влади в цій книзі, пор. 2 Тим. 3:16.

Роз'яснення Таємниці в книзі Екклесіаст.

Рабин, що жив у 3 столітті, сказав, що дух Божий почив на Соломоні, коли він писав книги Притч, Екклесіаст і Пісні Пісень. Все писання богонатхненне – 2 Тим 3:16. Християнство працює так: я підбудовую себе під Біблію, а не навпаки.

Як тлумачити такі величезні зміни в настрої (оповіді) автора книги:

8:15-17 протиставлення, робити з усією силою, ретельністю

9:10 шеол тут означає просто смерть

Як це пояснити: може бути, що одна частина натхненна, а інша ні; він відпадає від Бога або приходить до Нього.

Шляхи тлумачення цієї книги, що використовувалися в історії:

1. Думка євреїв і деяких батьків ранньої церкви - це все алегорія.

Завжди, коли виникала проблема у Священному Писанні – все незрозуміле малося на увазі або тлумачилося алегорично.

Приклад батьків ранньої церкви 9: 7- 9.

Це ствердження Старого Завіту виправдання вірою. Ми не боремося за те, щоб Бог прийняв нас. Ми Його діти, автор говорить саркастично, любов Бога заробляти не треба. Але євреї й батьки церкви вірили, що Боже схвалення треба заробити. Все віддане тут, одержимо на небі назад.

2. Інші думали, що це дебати між двома авторами:

Наприклад: Соломон сперечається зі світським гностиком. Їхні дискусії й записані в цій книзі. Але чому це стало однією книгою?

3. Ця книга показує перемену в серці Соломона:

Він проходив через сумніви в житті. Він вважав, що вже не варто жити. Але він вийшов із цього стану, зрештою, піднявся над ним і повернувся у свою першу віру 12:13- 14.

4. Вона така за задумом. Тут є євангелізаційна ціль проповідника. Песимізм проповідника - євангелізаційне знаряддя (інструмент). За проповіддю Соломона стояла мета - євангелізація. Показується порожнеча життя тут, у порівнянні зі славою Неба.

Якщо людина повністю зв'язана зі світом, то весь песимізм книги Екклесіаст буде істиною для нього. Світ без Бога марний. Але інша сторона Екклесіаста - дивитися на світ так, що все-таки є зміст. Можна подивитися на суєту й побачити надію- це Божий погляд.

Ціль Екклесіаста: оскільки це проповідь, то її суть - апологетика.

Звідси ціль – Екклесіаст пов'язує життя з вірою в Бога, показуючи в тьмяних безнадійних деталях, яке життя без Нього. Матв. 16:26 свідчення слів Христа про це, Христос однією фразою виразив мету цієї книги.

План проповіді книги Екклесіаста.

Назва 1:1

Вступ 1: 2- 11 показується неспроможність мирського (миру).

I Проблема песиміста 1:12- 2:23

Він починає з незначимості мудрості 1:12- 18. Задоволення, власність, праця, знання - все, до чого так прагнуть люди - це як «ганятися за вітром» - в англійській Біблії (в українській - усе марнота марнот й «томління духу»).

Лікування проблеми – 2:24- 3:22. Його альтернатива - усе робити самотужки або мати віру в Бога й тоді це має якийсь зміст. Тут він пропонує й міркує над лікуванням проблем песиміста. Служіння Богові - значить жити з метою.

II Життя під сонцем 4: 1- 10:20

4: 1- 5:7 - він говорить про труднощі.

Бідність і багатство - 5: 8- 6:11.

Гріх і страждання - 7: 1- 8:1.

Несправедливість і віра - 8: 2- 9:10.

Світська мудрість, падіння й неспроможність в цьому- 9:11- 10:20.

Загалом, він каже про життя під сонцем. І якщо немає Бога у твоєму житті, все це не має ніякого значення.

III. Заклик до рішення 11: 1- 12:8

а). Він закликає слухачів до віри 11: 1- 6. Він говорить про світський уклад розуму, намагається ствердити, що життя під сонцем безнадійне. Тож чому свою віру не покласти на Бога, і знову він звертається до світського влаштування розуму.

б). Життя в радості 11: 7- 10 все це можна робити по плоті, але наприкінці Бог, що створив все, буде це судити.

в). Заклик до Творця 12: 1- 8 це ключ. Бог робить життя зрозумілим. Повернися до Творця. І зроби це рішення сьогодні.

Висновок 12: 9- 14.

От його проповідь. Він усе випробував. Тому він говорить зі свого досвіду. Я думаю, що це сильна проповідь. Життя без Бога - марнота. Поки ти молодий і маєш енергію, служи Богові й шукай лиця Його, це найкраще, що може зробити людина в житті.

Звістка книги Екклезіаст - (послання). Чому вона (ця книга) у Біблії? Потім, щоб відповісти на світський погляд. Просто без Бога життя, без змісту, порожнє.

Темна сторона книги Екклесіаст

Ця сторона показує світський розпач і песимізм, і тут п'ять темних тем:

1. Повторювані фрази:

а). Усе марнота (марнота «хевел») - безглуздість, порожнеча 17 разів хавел у цій книзі й у С.З. 78 раз. й 38 разів в Екк. (Екк 2:15,19,21)

б). Гнатися за вітром 9 разів (томління духу)- інший символ марноти 1:14,17

в). Під сонцем 29 разів 1:9; 2:17

2. Смерть скасовує будь-яке придбання життя, – 20 віршів говорять про це 2:14; 5:15

3. Стислість життя 7 разів 2:11, 18, 20- 23; 4:4

4. Несправедливості життя

а). марність задоволення 2:1.3

б). недолік мудрості 8:16, 17

в). несправедливість 8:9, 10; 7:15

5. Загадки життя 7:14- 24; 10:14

Яскрава (світла) сторона

1. Життя – це дарунок від Бога 2:24, 25; 9: 7- 9

2. Життям треба насолоджуватися 3:12- 13, 22; 5:18- 20

3. Несправедливість буде виправлена 3:17; 8:12, 13; 11:9; 12:14

4. Бог усе контролює 3:14; 5:1; 7:14; 9:1

5. Людина має мету

а). Догодити Богові 2:26

б). Пам'ятати Господа 12:1

в) Боятися Господа 8:12, 13; 12:13

Уроки з Екклезіаста

1. Життя без Бога не має значення, змісту. У цій книзі Соломон руйнує впевненість у всіх людських досягненнях (багатство, освіта, сім'я, світська мудрість, і т.д. у цьому немає мети, змісту).

Вона змушує подивитися на життя й смерть із світської точки зору.

2. Більшість, що відбувається в житті не може бути повністю зрозумілою, тому ми повинні жити вірою, а не баченням. Багато чого в житті ми не можемо контролювати й пояснити: процвітання нечестивих і гноблення праведних. Робиться наголос на обмеженості людини, і як не крути, людина повинна жити з таємницею. Життя з горизонтальним поглядом не пояснює й не задовольняє потреби, ми будемо обмеженими Кол 3: 1- 4; 4:1, 2 Христос сказав Івану Відкр.4:1 іди сюди Я покажу тобі з іншої сторони (по-іншому).

3. Екк. дає нам перспективу цього світу (погляд на світ) стосовно оптимізму книги Притч. Притчі й Екк., як Ісус Навин і Судді. Притчі говорять коротко в білому й чорному, Екк. доповнює пропуски в Притчах

Пр. 13:4   Екк. 2:22- 23

Пр. 8:11   Екк 2:14- 15

Пр. 10:6   Екк. 8:14

Притчі показують основні протилежності життя без пояснень.

Екк. говорить, що істини притч не завжди очевидні для людей, що дивляться на життя під сонцем. Притчі - вертикальний погляд. Екк. - горизонтальний погляд.

Екк. 5:1- Бог бачить по-іншому, чим ми. Звістка Екк- та Ін. 26:12. Притчі підтверджуються вірою про існування правильного порядку у світі, а Екк. містить (продовжує) цю думку, підтверджуючи існування цього

правильного порядку, але його не можна побачити, дивлячись на нього простими очами.

4. Єдина відповідь на сенс життя - це боятися Бога й насолоджуватися життям.

Плани книги

Троє закоханих

I. Суламіта з гаремом Соломона

А. Цар і дівчина розмовляють 1:2 - 2:2

Б. Дівчина шукає свого зниклого коханого 2:3 - 3:5

II. Соломон намагається домогтися серця дівчини 3:6 - 7:9

III. Дівчина відкидає його 7:10 - 8:4

IV. Дівчина й пастух знову разом 8:5-14

Двоє закоханих

I. Очікування любові 1:2 - 2:7

II. Непевність і пошук 2:8 - 3:5

III. Завершення любові (кохані знову разом) 3:6 - 5:1

IV. Любов загублена й знову знайдена 5:2 - 8:4

V. Присвята істинної любові 8:5-14

Пісні Пісень Соломона

Ця книга, напевно, одна із найтаємничіших у всьому Старому Завіті. Але й одна із найзвабливіших, оскільки образи там настільки яскраві й, можна сказати, чуттєві, що людина, що не цілком ще очистила своє серце від страстей, може бути приведений у чималу спокусу й зніяковілість. Тим більше, що в ній жодного разу не згадується ім'я Боже, нічого не говориться про Храм, про віру, про молитву - тільки якийсь юнак з дівчиною один про одного зітхають й описують один іншого в різних захоплених вираженнях. Що ж робить цей твір у каноні Святого Письма?

Спробуємо відповісти на це питання. Однак спочатку відзначимо, що перерахованими вище питаннями не вичерпуються труднощі, що стають на шляху буквального тлумачення Пісні Пісень. Крім того, що в ній немає ніяких релігійних тем, вона дуже дивна з погляду форми. Це книга без

початку й кінця – вона починається з напівфрази: *«Так цілує він мене цілуванням вуст своїх»*; точно так само, як й обривається незрозуміло на чому: *«Біжи, коханий мій; будь подібний до сарни або молодого оленя на горах бальзамічних»* (Пісн. 8:14). Куди біжи, навіщо? Персонажі не позначені, незрозуміло, хто з ким розмовляє: то раптом коханий - цар, то - пастух. Кохана то сторожить виноград, то пасе овець, то вона - цариця в Єрусалимі, то її раптом б'ють стражники. Тому існує велика кількість різних пояснень: чи то це просто Соломон і його наречена, чи то це одна наречена, Соломон і пастух, між якими ця наречена метається. А можливо, це один Соломон і двоє його коханих: одна - цариця, а друга - пастушка. У такому змісті ця книга - знахідка для дослідників, можна все життя відкривати щось нове.

Датування. Пісні Пісень (євр. Шир ха ширимо - Краща з пісень) приписувалися за споконвічною традицією Соломону. Він вважався заступником мудрих, ідеальним мудрецем. В 1 Кн. Царств сказано, що Соломон склав тисячу п'ять пісень (4,32). Тому цілком природно було вважати, що він і був автором Кн. Пісні Пісень.

Однак сама книга говорить про царя в третій особі, а один раз її героїня - наречена - прямо звертається до нього: "А мій виноградник у мене при собі. Тисяча нехай тобі, Соломоне, а двісті - сорожам плодів його" (8,11-12). Більше того, у Пісні Пісень можна знайти протиставлення чистої любові дівчини до пастуха долі жінок у гаремі Соломона.

Згадування Фірци (Тірци), що була столицею Північного Ізраїлю, указує на епоху між 922 (поділ царств) і 875 (перенесення столиці з Фірци в Самарію) роками. Крім того, у Пісні Пісень є місця, що вказують на ще пізніше походження. У них ми знаходимо арамейські, перські й навіть грецькі слова: "кипарис" (1,14), "носильний одр" (3,9) і та ін.

Тому багато хто з екзегетів ще в XVIII столітті прийшли до висновку, що свою остаточну форму Пісні Пісень одержали в епоху Другого Храму

(точніше, між VI й IV ст.), але найдавніші елементи книги склалися набагато раніше.

Пісні Пісень у біблійному каноні.

Книга була включена у Св. Письмо пізніше всіх інших. Ще в II столітті після Н.Х. серед іудейських богословів точилися суперечки про канонічне достоїнство Пісні Пісень. Деякі з них говорили, що книга, у якій немає навіть згадування імені Божого, не може бути священною. Інші ж, зокрема, Акіба, стверджували, що Пісні містять таємничий містичний зміст й є "святе святих" усього Старого Завіту. "Світ не вартий того дня, у який Пісні Пісень були дані Ізраїлю", - говорив Акіба. Зрештою, книга увійшла в канон і була прийнята й християнською Церквою.

Буквальне тлумачення книги.

1. При даному підході можна бачити в ній зображення земної любові. Одним з перших запропонував його Теодор Мопсуестський. З XVIII століття цей погляд поширився серед західних тлумачів.

Буквальна Екзегеза припускає три можливості:

- або в книзі відбита подія, описана в 1 Цар 3,1, - шлюб Соломона з дочкою фараоновою;

- або мова в ній іде про спробу Соломона взяти собі в дружин дівчину-сунамітянку, що, однак, залишилася вірною своєму нареченому;

- або книга є просто збірником пісень, пов'язаних з обрядом одруження.

У всіх випадках головний зміст Пісні Пісень - почуття закоханих. "Дві люблячі особи - юнак і дівчина - виражають один одному ніжну й сильну любов й тим часом звеличують один одного до небес, порівнюючи з усім, що могло здатися їм прекрасним й надзвичайним" .

2. Містико-алегоричне тлумачення здавна прийняте в Церкві, як старозавітній, так і новозавітній. Іудейські коментатори вбачали в Нареченій

і Нареченому символічні образи Господа й Спільноти; пророки часто зображували Завіт між Яхве й Ізраїлем як шлюбний союз. Ап. Павло переніс цю символіку на Церкву, говорячи про її таємничий шлюб із Христом (Єф 5,32). Богословський розвиток одержав такий метод тлумачення в Оригена, св. Григорія Ніського й бл. Феофілакта.

Наприкінці ХІХ століття проф. Київської Духовної Академії Яким Олексійович Олесницький запропонував свій ключ до розуміння книги. В описах Нареченої він звернув увагу на риси, що зближують її образ із картинами палестинської природи. На його думку, Наречена - це св. земля, відроджена любов'ю Божою. Наречений, подібно весняному сонцю, опромінює землю й тим самим стає прообразом Месії.

3. Єдність двох тлумачень. Зазначені підходи до Пісні Пісень не виключають один одного. Насамперед, немає підстав повністю відкидати буквальне тлумачення. Біблія, як книга, звернена до всіх людей, не може обійти настільки важливу сторону життя, як земна любов. Тому, говорячи про неї, Пісні Пісень розкриває волю Божу про людину. Любов і шлюб заповідані згори: "залишить чоловік батька свого й матір свою, і приліпиться до дружини своєї; і будуть (двоє) одна плоті" (Бут 2,24). Дружина-наречена в біблійному ідеалі шлюбу не рабиня, а "плоть від плоті" чоловіка-нареченого. У Пісні Пісень любов зображена як могутня сила, що долає всі перешкоди:

Тлумачення цієї пісні.

Чотири основні шляхи рішення цього питання:

1. **Алегорія** Сотні років євреї й християни тлумачили її алегорично.

Алегорія - це уривок, не заснований на фактах або історичних подіях. Це розповідь, із якого витягається глибоке, приховане значення.

Інтерпретації: Бог з Ізраїлем або Христос із церквою.

Таргум інтерпретував як Ізраїль від Єгипту до Храму: Соломон-Господь, Суламіта - Ізраїль.

Панас бачив це як опис божественності Христа 1:1- він говорив, - "Ізраїль просить, щоб Бог став плоттю". Але 1 Цар.11:4,11 навряд чи Бог обрав Соломона прообразом Ісуса.

2. Типологія (прообрази) С.З. щирий та історичний, але шукаємо ясний, паралельний зв'язок з людиною, доктриною або подією.

Питання: як це здійснилося в Н.З.? Соломон витлумачується як Христос, а дівчина як Церква або окремий віруючий, тобто зводиться до одного значення.

Тільки ці вірять, що це реальні події. Католики бачать її як Марію 4:7, але це єврейський жертвний термін, немає пороку на жертві, Хр. і на ній.

7:2-3 у другому вірші жінка - церква, що проповідує Євангеліє.

3 ст. хаша для хрещення.

Але з обома шляхами проблема у тому, що немає ясного зв'язку з Н.З., і може бути дане будь-яке значення, тлумачення.

3. Пісня - це драма (сценка), сценарій.

Спектакль в 6 діях. Ще це сатира, спектакль про Соломона й Соломон тут лиходій, що намагається украсти ще одну дружину, дівчину із села від її пастуха,

але в книзі немає вказівок, що так це і є.

4. Природний (буквальний) підхід

Тобто книга - це те, що в ній говориться, можливо, кілька поем разом. Говориться дуже ясно про почуття, бажання, мрії закоханих. Вони пристрасно люблять один одного, і їхня любов включає фізичне й сексуальне відношення, тому що вони чоловік і дружина.

Бажання забрати пряме значення сексу в книзі через те, що це вважається гріхом. Але в Біблії секс ніде не називається гріхом.

Шлюбу немає до 3 розділу, але вони вже думають про секс і це не гріх. Не законний секс, перелюбство, блуд, гомосексуалізм й інші перекручення

засуджуються Біблією. Любов між чоловіком і дружиною видна в Бут 1; до весілля агнца - це дарунок Божий Євр 13:4 визначення, що до чого.

Ми створені чоловіком і жінкою по трьох причинах.

1. Для надбання потомства Бут 1:28
2. Для спілкування й подружньої підтримки Бут 2:18
3. Для фізичної й духовної єдності Бут. 2:22-24- перша пісня любові будь-коли записана:

А Пісні пісень - продовження цієї пісні, що зображує духовну й фізичну близькість у деталях.

Пісні пісень - це святкування честі й чистоти однієї із центральних реалій людського життя - любові. Це протиставлення перекрученням світу. Ця книга говорить, що секс благословенний Богом і цією чистою любов'ю захоплюються інші люди.

Пр. 5:15-19 = Пісн.4:15- вони говорять про дружину й показують, що можливий автор Соломон.

Пісні в поезії любові древнього близького Сходу. Ця книга - класичний приклад єврейської поезії, паралелізм 2:8- 9.

Загальні елементи любові древнього сходу є в Пісні пісень:

1. Використання відомих форм слів "Ти" й "Ви" - закохані звертаються на "Ти"
2. Теми "бути разом", "зникнути від інших людей", "шукати один одного", "знаходження" і т.д.
3. Опис фізичної краси коханої людини в перебільшувально-досконалій формі.
4. Вираження фізичної близькості 8:2-3
5. Сімейні терміни використаються для опису коханого, також царські 5:1, 8:1, 7:6, 7:2

Все це опис інтимності й близькості в той час.

Елементи древнього Сходу не включені в Пісні пісень

1. У ній не використовується ім'я Бога. Причина: у Єгипетській і Ханаанській літературі боги були сильно залучені в секс (Єзавель і храмова проституція), секс із богами як поняття ввійшло в літературу любові тих культур.

Ця книга про людську любов, а не культове поклоніння, Дух Святий не хотів, щоб хтось думав, що Бог там бере участь.

2. Птахам, вітрові тощо надавалися якості особистості. Вони розмовляють і беруть участь, але в Пісні пісень цього немає. У ній використовується ілюстрація із природи, але ніщо не говорить.

3. Використання вина. Пияцтво веде до хтивості, розпусти (поширено на древньому Сході), тут же ніхто не напивається. Вино як ілюстрація любові, безкоштовно приймається й безкоштовно дається.

Характери в книзі (герої)

1.1:3-5 - Дружини Соломона або всі Ізраїльтянки

2. Наречена - Суламита 6:13 ймовірно, дочка фараона, а можливо, сільська дівчина із Сулама в Галилеї або лінгвістичне від Соломона.

3. Чоловіки в цій книзі:

а). Два чоловіки: Соломон бажає додати ще дружину у свій гарем, але вона закохана в пастуха й вірна йому, незважаючи на переслідування Соломона.

б). Один - це Соломон, святкування любові й весілля Соломона. Він - цар і пастух.

в). Один, але пастух, цар у переносному значенні.

4. Чи думка Алісона - написав Соломон під натхненням Д.С. Яке ж тоді її послання (ціль). Масштаб пісні перевершує Соломона, це не тільки про нього, але більше, тому що книга говорить про людську любов у цілому, а не тільки про любов Соломона. І ця пісня не обмежена царем і царицею або

пастухом і сільською дівчиною, тобто ця книга для всіх, просто про людську любов. Їй підвладні всі.

Мета й звістка Пісні пісень

Навіщо вона була написана? Звеличує красу людської любові, це святкування любові 2:3-7, 7:9-12; Екк. 9:9 насолоджуйся дружиною під час життя.

Мал. 2:14-16 дуже сильні слова про присвяту супутникові й Бог проти розлучень. І людям треба знати, як любити один одного.

Уроки про любов із цієї книги.

1. Любов має бути гетеросексуальною, тобто це Божий план, шлюб між чоловіком і жінкою Пр. 18:22, Рим 1:14-32 послання римлянам протиставляється притчам.

2. У Божих очах сексуальний союз між чоловіком і жінкою має 2 мети

а). Починається Бут.1:28

б). Подружня інтимність і багатство взаємин шлюбу. Це фокусується в книзі 6:2-3, 7:10-13, 8:1-3

отрути пізнати сексуальні взаємини між чоловіком і дружиною Бут 4:1,25 це слово інтимне знання в результаті досвіду, пережитого; теж слово застосовується у взаємовідносинах з Богом - така близькість описана в Біблії.

3. Якщо в пісні три герої, тоді можна зробити дуже сильне розходження між хтивістю й любов'ю.

4. Цінність сексуальної чистоти - збереження себе сексуально чистими до шлюбу. 4:12, 6:3, 7:10-13, 8:10

5. Щира любов складається із сильних сторін, сили характеру й пристрасті. Це відображає взаємовідносини Христа й церкви. Христос зробив усе для нас, Він умер з любові, пристрасті.

6. Щира любов включає всю людину, дух і тіло.

У Н.З. 4 слова любов:

?????? батьківська любов

????? братня

???? сексуальна

????? жертвна, не егоїстична

Дві крайності ????? це самозадоволення для себе, вона фокусується на особистій вигоді.

????? для користі інших, єврейське слово означає всі чотири.

У Септуагінті ахаф перекладено як агапе й означає всі чотири.

Для єврея любов не розділялася, любиш Бога, те й все інше включається сюди. Ів.14:15 Любов - це не тільки те, що відчуваєш, це більше, це життя, справи, дії.

7. Коханий 1:13 це слово повторюється 27 разів доди - етимологія

(історія слова). Це слово буквально значить особливий друг, коханець, тобто в якому хтось одержує величезне задоволення. Історія цього слова дуже цікава, з кореня можна побудувати різні слова Давид, тобто улюблений цар.

Дод описує Бога, Він той, кого ми любимо й завжди говорить про Бога. Мат 3:17 Єф.1:6 Вт 33:12

8. Сад - 4:12-16; 5:1; 6:2-3. Сад у С.З має багату ідею. Звичайно мається на увазі Божа присутність. Едем - означає захват, радість.

Пророки говорили багато про сади Іс. 51:3 пророцтво про Ізраїль; Єз. 28:13 опис сатани до падіння 31:8; Бут 13:10 – Едем - приклад краси, благополуччя й Божої краси.

І в Пісні пісень коханий як сад Господній, тобто місце, де я хочу бути, Бог піклується про сад, як і ми Іс. 5:1-4 - пророцтво про Єрусалим Іс. 27:2-6.

Пророчі Книги

ПОНЯТТЯ ПРО ПРОРОЧІ КНИГИ І ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ

Тут треба перелічити пророчі книги (16). До книги Єремії є додаток - книга Плачу. Ці всі книги, ті, що канонічні, у єврейській Біблії поміщені в розділі пізніх пророків. (Навин, Судді, Царів - це ранні пророки). Книга Даниїла поміщена в Писаннях. Коли говоримо про пророчу книгу з ім'ям того або іншого пророка, варто завжди пам'ятати, що ця назва умовна. Сам пророк, очевидно, у цій книзі найчастіше не написав жодного слова. Тобто пророки не писали книг. Їхнє завдання було іншим - вони вимовляли промови, вони зверталися до живих конкретних людей, а якщо й записували пророцтва, то тільки в силу фізичної неможливості звернутися до своїх слухачів. Наприклад, Єремія писав із в'язниці, і Варух читав перед царем Йоакимом. Єзекиїль писав з полону тим іудеям, що були в самій Іудеї. Таким чином, у пророчих книгах ми бачимо записи промов пророків, які були зроблені іншими людьми.

ЗНАЧЕННЯ ПРОРОЧИХ КНИГ

Тут також є три аспекти значення пророчих книг: апологетичний, моральний й історичний.

1. Апологетичний аспект. Треба відзначити, що пророцтва, навіть у вузькому змісті, як пророкування майбутніх подій - це справа Бога. Тільки Бог може відкрити це знання людині. Точніше, знання майбутніх подій - це прояв Вищого розуму, тому що були пророки й серед поган. Цей прояв Вищого розуму перевершує звичайне людське розуміння подій. І здійснення пророцтва є підтвердженням наявності цього Вищого розуму.

2. Моральне значення. Пророчі книги звернені до кожного з нас, виховне значення їх очевидне. У цих книгах, крім викриття беззаконь і гріха, присутні ще приклади доблесного, жертвовного служіння самих пророків.

3. Історичний аспект. У пророчих книгах є історичні відділи, які прямо говорять про відповідні історичні події певного часу й епохи (36-39 Ісаї - докладніше про навалу Сенафїла на Єрусалим, ніж у Хроніках і Царів). Також описується внутрішня обстановка в державах або в полоні відповідної історичної епохи. Можна бачити навіть іноді картини звичаїв і їхнього дотримання й порушення.

ВІДМІННОСТІ ІСТИННИХ ПРОРОКІВ ГОСПОДНІХ ВІД ПОМИЛКОВИХ ТА ПОГАНСЬКИХ ВІЩУНІВ.

13 й 18 розд. Повт. Зак. - чітко викладені два критерії істинності й хибності пророків.

1). вірність Богові. Відповідно, пророк, що призиває до відступу від Бога, гідний тільки страти. Таких пророків посилають для випробування вірності Ізраїля Богові.

2). виконання пророцтва. Якщо пророк дійсно посланий Богом, то його пророцтво повинне здійснитися. Якщо ж воно не здійснилося, то ці слова були не від Бога, і такий помилковий пророк повинен бути побитий каменями.

Лжепророки бували різні - бували люди, які щиро помилялися. Напр., 1 Цар.22 розд, про підготовку Ахава з Йосафатом на війну з Рамовом Галаадским. 400 пророків пророкували перемогу, а один, Михей - поразку. Тобто 400 щиро помилялися, було якесь бачення, і були щиро впевнені. Або, друга категорія - відверті шарлатани, які або зовсім не мали дарунка пророцтва, або відносно мали цей дар. Але це вже ті, про яких Михей говорить - хто їм несе гроші, тому сприятливо пророкують, а хто їм нічого не дає, тому пророкують нещастя. І ті, і інші зустрічаються на сторінках пророчих книг.

Щире пророцтво саме по собі не є критерієм істинності пророка. Приклади - Валаам, аендорська чарівниця й ін.

ПРО ПРОРОЧЕ НАТХНЕННЯ Й СПОСОБИ ОДЕРЖАННЯ ПРОРОКАМИ ОДКРОВЕНЬ ВІД БОГА

Завжди одкровенню передує покликання пророка як початковий момент служіння. У Біблії є свідчення про покликання окремих пророків: Мойсея, Самуїла, Єлисея, Ісаї, Єремії, Єзекиїля (особливо докладно), про своє покликання згадує Амос.

Покликання на служіння у всіх пророків відбувалося за різних обставин і різним способом. Відповідним чином кожному пророку подавалися одкровення згори по мірі необхідності, у відповідності до його служіння.

Способи одержання одкровень:

1. Видіння. За формою вони різні. Наяву - як Мойсею, Ісаї, Єремії, Єзекиїлю. Через сновидіння (хоча не часто) - як в Якова, Йосипа, Даниїла.
2. Слухання - покликання Самуїла, Амос чув Бога.
3. Спілкування з Богом віч-на-віч (Мойсей)

СПОСОБИ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРОРОЦТВ НАРОДУ

1. Пророки не писали книг, вони проповідували людям. Їхнє завдання було не залишити про себе пам'ять у століттях, але щоб виправити життя сучасників. Основний спосіб повідомлення - усне мовлення. Цей спосіб об'єднує всіх пророків.

2. Письмовим словом, звичайно, користувалися. Пророки зверталися письмово в тих випадках, коли не мали можливості усно звернутися до народу: Єремія записував і передавав свої пророцтва через Варуха, коли сам перебував у темниці. Пізніше писав до переселенців у Вавилон. Пророк Єзекиїль, що був у полоні, писав послання в Єрусалим.

3. Символічні дії. Спосіб, заснований на впливі враженням на слухача. Використовувався, коли усної проповіді не слухали. Свідчення в Ісаї, Єремії, особливо часто в Єзекиїля.

Зміст пророчого служіння

Для розуміння змісту пророчого служіння важливий наступний епізод. Коли Мойсей намагався відмовитися від своєї місії під приводом того, що він недорікуватий, Господь сказав йому, що в нього є брат Аарон і Мойсей буде говорити йому, а той буде переказувати це вголос всьому народу: *«...він буде твоїми вустами, а ти будеш йому замість Бога»* (Вих. 4:16). І в іншому місці Господь говорить: *«дивися, Я поставив тебе Богом фараонові, а Аарон, брат твій, буде твоїм пророком»* (Вих. 7:1).

Отже, у біблійному слововживанні істинний пророк - це людина, що звіщає людям волю Божу. Зупинимось поки на цьому визначенні, доповнивши його трохи пізніше. Звіщення волі Божої - головна складова пророчого служіння.

А як же тоді пророкування майбутнього?

Тільки пророкування майбутнього пророками робиться не для того, щоб задовольнити людську цікавість: **що буде?**

1. Одкровення про майбутнє пророк вирікає не для того, щоб просто попередити людей про події, а для того, щоб розкрити їм причини: яким чином воля Божа проявиться в подіях майбутнього. Точно так само, коли пророки нагадують про події минулого, то теж для того, щоб показати, як Господь діяв в історії, навести приклади прояву волі Божої у минулих подіях для наставлення своїх сучасників.

Іоанн (Шаховський) пояснює це в такий спосіб: «Пророкувати, угадувати майбутнє може не тільки затемнений совістю чоловік, але й тварини: пацюки, коні, собаки... Пацюки біжать із корабля, що повинен потонути, собаки виють перед смертю любимого хазяїна й т.д. - таке пророцтво, угадування властиве звірам і птахам. Але воно не є пророцтвом. Це лише передчуття, вихід із тривимірності світу. Більше, ніж звір, може передчувати людина. Навіть бачити майбутнє вона може. І це ще не пророцтво.

2. Пророцтво є здатністю у Божому світлі бачити не тільки майбутнє, але й дійсне й минуле. Можна бачити зовнішню сторону життя, що пройшла, дійсну і майбутню. Але й це не пророцтво.

3. Пророк - той, хто бачить єдине й вічне в сьогоденні, в минулому й майбутньому, опромінюючи цим Вічним все життя.

4. Пророк - той, хто вміє бачити велике й таємне в повсякденному. ... Ясновидіння робиться прозорливістю й видіння - пророцтвом лише тоді, коли від Єдиного Істинного Світла - Логосу - даний Дух Його правди, Його розуміння і Його суд. Коли Царство Боже відбивається в одкровенні майбутніх, нинішніх і минулих подій».

5. Отже, пророк - це той, кому відкрите те, на що ще немає ніяких вказівок, що відомо одному всевідаючому Богові, і, крім того, відкритий духовний зміст того, що відбувається й має відбутися. Пророцтво - це проекція вічності в історії.

Характерні риси пророчої проповіді

Характер пророчої проповіді обумовлений особливостями пророчого споглядання. Пророки одержують і повідомляють одкровення різними способами (Євр. 1:1): іноді у вигляді прямої мови, іноді у формі видінь, образів і символів, які не завжди мали роз'яснення. Часом пророцтво повідомляється ними у вигляді символічних дій (1 Цар. 11:29-39).

Особливістю пророцтв є те, що пророки бачили прийдешні події як такі, що вже відбуваються або відбулися. Такий у всіх пророків звичай - говорити про нездійснене ще як про здійснене. Вони духовними очами бачили вже те, що мало відбутися через багато років; тому й говорили про все так, начебто споглядали те перед очами.

У результаті виходить так, що історично різночасні події в пророчому спогляданні виявляються в єдиному плані, на одній картині, хоча вони належать до зовсім різних епох. Наприклад, вивчаючи пророчі книги, ми

побачимо, що вихід з Вавилона, перше й друге пришестя Христа часто з'єднуються воєдино.

Кожному пророку відкривалася тільки частина майбутньої картини, і тому пророчі споглядання мають фрагментарний характер. Збираючи пророцтва про Христа, ми не можемо сказати, що всі події Різдва передвіщені одним пророком, оскільки кожен біблійний пророк вніс свою лепту в зображення царства Месії.

Різні стани натхнення. Хоча всі пророки свідчать: “Господь говорив мені” або “так говорить Господь,” однак між пророками було розходження у відношенні до пророчої самосвідомості й відносно Бога до них.

а). Особливе місце серед старозавітних пророків належить пророку Мойсею, з яким “Бог говорив вустами до вуст” (Чис. 12:8). Служіння Мойсея як законодавця, а також судді, священика, вождя й пророка також було незвичайно високим (Повт. Зак. 34:10). Він у нормальному, пильному стані одержував одкровення від Бога. Господь говорив з ним, як один з одним, прямо висловлюючи свої веління. Самуїл також чув ясну мову Бога, але не бачив при цьому ніякого образу (1 Сам. 3:10 і наст.). Однак неприкритої нічим слави Божої не бачив і Мойсей (Вих. 33:20,23).

б). Набагато нижчу форму натхнення представляє собою те, коли Бог говорив пророкам у видінні або сні (Чис. 22:8-9). У стані видіння, замилювання або екстазу дух людський піднімається над звичайними межами простору й часу, над всім тимчасовим життям і живе душею в потойбічному світі або ж переноситься в далечінь майбутнього (Дії. 22:17; Відкр. 1:10). Те, що він бачить або чує в цьому стані, він може потім повідомити й іншим, привівши все почуте у певний порядок і давши йому більш-менш струнку форму,

в). Іноді натхнення віднімає в людини волю й він говорить не те, щоб йому хотілося сказати, або ж не розуміє цілком сам своїх пророцтв. Так Валаам благословляв євреїв тоді, коли йому хотілося проклясти їх. Він навіть

падав на землю в непритомності, коли на нього сховався Дух Божий (Чис. 24:3,4). У такому ж пасивному стані натхнення перебував один раз цар Саул (1 Сам. 19:24⁹).

БІБЛІЙНИЙ І ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОРЯДОК ПРОРОКІВ

У нашій Біблії порядок іде за Вульгатою (очевидно, запозичений з Геннадієвської Біблії). У єврейській Біблії порядок інший: - книга Даниїла й плач Єремії відносяться до Писань; - на першому місці пророк Єремія, далі Єзекиїль, Ісаїя, потім малі пророки. В Єремії йдуть викриття й погрози, в Єзекиїля перша половина книги - погрози, а друга - потішні пророцтва, а в Ісаї більше потішних.

У грецькій Біблії порядок зворотний: спочатку малі пророки, потім великі.

У хронологічному порядку - виділимо три періоди пророків:

1. До полону - Йона, Амос, Осія, Ісаїя, Михей, Софонія, Наум
2. Періоду полону - Єремія, Єзекиїль, Даниїл, Авакум й Авдій
3. Після полону - Аггей, Захарія, Малахія.

Час служіння пророка Йоїля нам невідомий (є аргументи як за доповнений період, так й аргументи за післяполонений період).

---

⁹ і зняв і він одежі свої, і пророкував перед Самуїлом, і весь день той і всю ту ніч лежав неодягнений; тому говорять: "невже і Саул в пророках?"

Пророчі книги
Книга пророка Ісаї
Зміст

I Господь - Святий Ізраїлів (1,1 - 12,6)

- А. Пророцтво про покарання й надію (1,1 - 5,30)
- Б. Покликання пророка й одкровення Божої святості (6,1-13)
- В. Пророкування про покарання й надію під час сирійсько-єфремської навали (7,1 - 11,16)
- Г. Пісня викуплених (12,1-6)

II День Господній і все твориво (13,1 - 23,18)

- А. Вавилон й Ассірія (13,1 - 14,27)
- Б. Земля Філістимська (14,28-32)
- В. Моав (15,1 - 16,14)
- Г. Дамаск (17,1-14)
- Д. Ефіопія і Єгипет (18,1 - 20,6)
- Е. Вавилон (21,1-10)
- Ж. Едом (21,11-12)
- З. Аравія (21,13-17)
- И. Єрусалим (22,1-25)
- К. Тир (23,1-18)

III Малий апокаліпсис (24,1 - 27,13)

- А. Неминучість дня Господнього (24,1-23)
- Б. Радість перетворення (25,1-12)
- В. Взаємини Бога з Його народом (26,1 - 27,2)
- Г. Перетворення (27,2-13)

IV Суд і порятунок (28,1 - 35,10)

- А. Царства цього світу (28,1 - 33,24)
- Б. День відплати й благовоління (34,1 - 35,10)

V Ісаї та Єзекія (36,1 - 39,8)

А. Сеннахірим та Єрусалим (36,1 - 37,38)

Б. Хвороба Єзекії (38,1-22)

В. Самовпевненість Єзекії й полон Іудеї (39,1-8)

VI Славне царство Боже (40,1 - 48,22)

А. Проголошення відновлення (40,1-31)

Б. Божий план відновлення (41,1-29)

В. Обраний народ - свідок Господньої викуплення (42,1-13)

Г. Заклик до віри в нові справи Господа (42,14 - 43,13)

Д. Заклик до віри в обітницю Божу про прийдешнє нове століття (43,14 - 44,23)

Е. Господнє викуплення в історії (44,24 - 45,25)

Ж. Падіння Вавилона (46,1 - 47,15)

З. Заклик повернутися до Господа й уникнути суду, що навис над Вавилоном (48,1-22)

VII Служіння відновлення (49,1 - 55,13)

А. Слуга Божий і поновлення обітниці (49,1 - 50,11)

Б. Наснага благочестивих (51,1 - 52,12)

В. Страждаючий Слуга (52,13 - 53,12)

Г. Поновлення завіту (54,1 - 55,13)

VIII Неминучість прийдешнього славного Царства (56,1 - 66,24)

А. Прагнення до справедливості й обітниця Божої присутності (56,1 - 57,21)

Б. Відповідальність, покладена на обраний народ, і пов'язані з нею благословіння (58,1 - 59,21)

В. Сутність славного порятунку (60,1-22)

Г. Велич Господнього благовоління й слави Сіону (61,1 - 63,6)

Д. Молитва про порятунок Господній (63,7 - 64,12)

Е. Доброта Божа й суворість Його покарання (65,1 - 66,24)

Автор

Ісая належав до іудейської аристократії, був високоосвіченою людиною й покликаним пророком Божим. За переказом, пророк Ісая вмер мученицькою смертю під час правління царя Манасії, що змінив на престолі царя Єзекію (порівн. Євр. 11,37).

Час й обставини написання

Ісая був покликаний до свого служіння в рік смерті іудейського царя Озії, що царював з 780 по 740 р. до Н.Х. Служіння пророка доводиться на період правління чотирьох іудейських царів: Озії (умов. в 740 р. до Н.Х.), Йоафама (750-735р. до Н.Х.), Ахаза (735-715 р. до Н.Х.) і Єзекії (729-686 р. до Н.Х.). Він був свідком навали сирійських військ у союзі з єфремлянами (ізраїльтянами) (734-732р. до Н.Х. - розд. 7-9); повстання проти ассирійського панування (713-711р. до Н.Х. - розд. 10-23); ассирійської навали й облоги Єрусалима (705-701р. до Н.Х. - розд. 28-32, 36-39).

Ісая бачив відступництво царів і нечестя народу, і в гнівних пророцтвах, викриваючи прокази Іудеї й Ізраїлю, попереджав про лиха, які прийдуть на народ Божий.

Протягом другої половини VIII в. до Н.Х. пророк викривав лицемірних (1,10-15), жадібних (5,18), що потурають своїм примхам (5,11), цинічних (5,19) правителів, які своєю розбещеністю привели народ у стан морального занепаду. Пророк пророкував Божий суд, що остаточно вирішить як долю негідних правителів (6,1-10), так і долю всього народу (5,26-30). В 722 р. до Н.Х. Ізраїль був вигнаний зі своєї землі, а цар Єзекія ледь уник ассирійського полону (36,1 - 37,37). Трагічне пророкування про те, що ізраїльський народ з усіма його багатствами в призначений Богом час буде поведений у Вавилон (39,6-7), стало основою подальшого служіння Ісаї, що був покликаний утішити й надихнути поскорбілих у полоні (40,1). У серії пророцтв, всеосяжних й одночасно конкретних, Ісая пророчив падіння поганського

Вавилону (46,1 - 47,15) і порятунок залишку Ізраїля. Більш ніж за сто років до воцаріння Кіра він звістив, що цей перський цар буде Божим помазаником і посланником, що поверне залишок Ізраїля в обітовану землю (44,26 - 45,13). Ісаїя пророкував пришествя Слуги-Спасителя, величнішого, ніж Кір. Цей безіменний Раб принесе народам праведний суд (42,1-4), установить новий завіт з Господом (42,5-7), стане світлом для поган (49,1-7), візьме на Себе гріхи всього світу й воскресне з мертвих (52,13 - 53,12). Новий Завіт ототожнює Слуги-Спасителя з Господом Ісусом Христом, що є Сам Господь у плоті.

Пророк закликав ізраїльський народ, що повернувся у свою землю, згадати про вірність Господу; у прийдешнім Царстві Божому виявиться слава Господня у врятованих Ним, і вони побачать нове небо й нову землю (65,1-25).

ІСТОРИЧНЕ ТЛО КНИГИ

А. Загальна інформація про автора.

1. Ісая по євр. Означає « Порятунок Єгови».
2. Батько Ісаї - Амос брат Амасії, що був царем Іудеї (2 Цар 14:1).
3. Ісая жив у Єрусалимі. Був одружений. Імена його дітей символічно показували на Божий Суд Ізраїльського й Іудейського Царства (коли ім'я самого Ісаї говорить про порятунок).
4. Жив і пророкував довго.
5. Коли помер - невідомо. Талмуд свідчить, що при царі Манасії Ісая був розпиляний дерев'яною пилкою 680 р.до.н.е.

Б. Духовний образ автора.

1. Покликаний Богом на високе служіння безпосередньо самим Богом (Ісая 6)
2. Завжди проявляв глибоку слухняність волі Божій (Ісая 20)
3. Без страху викривав правителів:
  - Засуджував політика Ахава (7 розд.)
  - Викривав царедворця Севну (22 розд.)
  - Засуджував священників

В. Два чуда вчинених молитвами Ісаї (за часів правління Єзекії)

1. Ісая 37: 4-36 - винищення ассірійського війська під станами Єрусалима.
2. Ісая 38:8 повернення тіні сонця на 10 щаблів.

Г. Сучасники Ісаї.

1. В Ізраїлі - Осія й Овед 2 Хр 28:9
2. В Іудеї - Захарія, Амос і Михей.

Д. Царі під час служіння ісаї.

1. Озія (Азарія) 2 Цар 15.

Озія успішно правив країною, але був уражений проказою за порушення закону й в останні роки життя замість нього керував його син Йофам.

2. Йофам 2 Цар 15:5, 2 Хр 26: 21-27.

Благочестивий Цар, але він не входив у храм Божий (можливо через те, що відбулося з його батьком, він пам'ятав, що саме в храмі його батько був уражений проказою). І ймовірно, саме через це при ньому народ відступив від закону й гнів Божий перебував на його країні.

3. Ахаз 2 Цар 16:2 2 Хр 28

Царював 16 років

Увів народ в ідолопоклонство.

Іудея страждала від нападів сирійців, ізраїльтян, филистимлян.

Ахаз звертався по допомогу до ассірійського царя, що викликало осуд Ісаї.

4. Єзекія

Царював 29 років. Був благочестивим й успішним царем і хотів повернути народ до щирого виконання закону Мойсея. Але в 2 Цар 20:13-17, коли до нього прийшли посланці з листами й подарунками від Царя Вавилонського, який чув, що Єзекія був хворий, Єзекія замість того, щоб засвідчити їм про силу Божу, яка його зцілила, став відкривати перед ними всі свої комори й показувати скарби. І це довело, що Цар уже був уражений гріхом гордині. 2 Хр 32:24-31. За це через пророка Ісаю було пророцтво, що все в будинку його буде взяте й віднесене у Вавилон. 2 Цар 20:17. 2 Хр 32:26.

Е. Політична обстановка в часи Ісаї.

1. Сильний вплив Ассирії.
2. При Царі Озії, ассірійський Цар спустошував Ізраїль.
3. У часи царювання Ахаза, ассірійський цар Феглафелласар повторював навали.

4. При іудейському царі Єзекії, Ізраїль був знищений ассірійським царем Салманасаром 722 р.до.н.е. його послідовник Сенніхірим спробував завоювати Іудею, але це йому не вдалося.

5. При Маннасії Іудея була скорена Навуходаносором у 605 р.до.н.е. й Ассірія переможена Вавилоном.

6. Іудея за Ісаї ввійшла в союз із Єгиптом. Але Бог був проти цього (Ісаїя 30).

7. Між Ізраїльським й Іудейським царством постійні чвари, що й призвело до падіння обох держав.

Поділ на частини та виклад змісту книги пророка ІСАЇ

Книга пророка Ісаї складається з 66 глав і за своїм змістом може бути поділена на 3 частини. У свою чергу кожна частина складається з кількох тематичних розділів.

І ч. Ісаї 1-39 гл. Перша частина містить пророцтва викривального й утішального характеру, вимовлені й записані в різний час з приводу різних історичних обставин та подій. Ця частина складається з 6 розділів: 1-12 гл; 13-23 гл; 24-27; 28-33 гл; 34-35 гл; 36-39 гл.

1. 1-12 глави - мова про Іудею та Єрусалим. 1-6 глави цього розділу являють собою вступ до книги, в якому вміщено викривальні промови пророка, що відносяться здебільшого до початкового періоду його служіння при Осії та Йоафамі. У них показано гріховність юдейського народу, виголошується погроза покарання за нечестивість, порятунок "залишку" й покликання Ісаї до пророчого служіння (6 гл.).

7-12 гл. – містять промови пророка, виголошені під час навали на Іудею та Єрусалим сиро-єфремлян за царя Ахаза 735-734 р. У них провіщається падіння Ізраелю, Сирії, а також Ассирії, за допомогою до якої звернувся Ахаз; пророкується безпека дому Давида, з якого має народитися Емануїл від Діви (7, 14); передрікається Його духовне царство (9, 1-6) та обставини

народження. Емануїл народиться в скромних умовах, але буде мати повноту дарів Духа Божого, а царство Його буде правосудним і мирним (11, 1-10). Розділ закінчується 2 невеликими гімнами поряттованих (12 гл.).

2. 13-23 гл. - пророцтва про долю язичницьких народів і євреїв: про Вавилон (13, 1-14, 23); Асирію (14, 24-27); про землю Филістимлянську (14, 23-32); Моав (15-16); Дамаск і Самарію (17); Ефіопію (18); Єгипет (19-20); про падіння Вавилону (21, 1-10); про Едом (21, 11-12); Аравію (21, 13-17); Єрусалим (22); Тир і Сидон (23).

3. 24-27 глави - есхатологічні пророцтва, або т.зв. "Великий апокаліпсис" Ісаї.

4. 28-33 гл. - т.зв. "асирійський цикл": промова проти політики юдейського царя (Єзекії), що уклав союз із язичницьким Єгиптом проти ярма Асирії. Союз цей не угодний Богові, і порятунок залежить тільки від Бога. Провіщаються юдеям нещастя, але потім - порятунок, а Асирії - поразка.

5. 34-35 гл. - два есхатологічних пророцтва або "малий апокаліпсис" Ісаї: Про покарання Едома і язичницьких народів та повернення вигнанців.

6. 36-39 гл. - історичний розділ, паралельний до 4 Цар.18, 13-20, 19 (з додаванням молитви Єзекії 38, 9-20), в якому розповідається про навалу Сеннахірима на Єрусалим і раптову загибель асирійців (36-37). Про хворобу й зцілення Єзекії (38 гл.), про посольство в Єрусалим від вавилонського царя, з приводу якого пророк Ісая пророчив вавилонський полон (39). 39 главу (останню) можна розглядати як вступ до II частини, що починається пророцтвом про повернення євреїв із вавилонського полону.

II ч. Ісаї. 40-55 гл. містить втішні пророцтва про порятунок від полону, про Месію, спокуту й месіанське духовне царство. Тут два розділи: 40-48 гл. і 49-55 гл.

1. 40-48 гл. - пророцтва про звільнення з вавилонського полону й від рабства гріха. Зображується діяльність Месії, Раба Господнього як лагідного

й смиренного проповідника, що творить чудеса. Визволитель бранців цар Кир названий по імені й навіть більше - помазаником Божим (45, 1). Оголошуючи про порятунок бранців, пророк передбачає падіння Вавилону разом із його ідолами й навернення до Бога язичників.

2. 49-55 гл. - про Раба Господнього, що здійснює справи спокути через страждання й смерть за гріхи людей, про прославлення Його і про Його духовне царство.

Обидва ці розділи, як видно з їхнього змісту, взаємно пов'язані між собою спільністю богословських ідей. Головна тема пророцтва – передбачення служіння, страждань і наступної слави Месії, Який у єврейському тексті йменується "Рабом або Слугою Господнім", а в грецькому - "Отроком Господнім".

Чотири уривки II частини книги пророцтва про "Раба Господнього" викладені у формі гімнів: 42, 1-9; 49, 1-6; 50, 4-9; 52, 13-53, 12. Ці місця називаються "Посланнями Раба Господнього", а пророцтва, що містяться в них, у Новому Завіті віднесені до Ісуса Христа (Лк. 22, 19-20; 37; Мк. 10, 25 й ін.).

Загальне тло 40-55 гл. книги - Вавилон, а не Палестина. Полон зображується як історичний факт. Єрусалим і храм лежать у руїнах і повинні бути відновлені через визволителя Кира (44, 26-28; порівн. 45,13). Бранці пограбовані вавилонянами (42, 22-26; 47, 6), на землі яких вони перебувають (48, 20); наближається їхнє швидке повернення (40, 1-11; 46, 13; 51, 3, 14), Вавилон же буде покараний і знищений (43, 14) (про Ассирію в цій частині книги не говориться крім 52, 4 - невизначене минуле).

Під час читання II частини (40-55 гл.) складається враження, що вона відображає час між приходом до влади Кира перського й завоюванням ним Вавилону (тобто між 556-539 р. до Р.Х.). І що вони написані автором-пророком, знайомим із Вавилоном, його багатством (45, 3), судноплавними каналами й ріками, що пересихають; який спостерігав процесії носіння

ідолів, що їм даремно молилися язичники (45, 20); який бачив вавилонських чарівників-шахраїв (47-9-15), а також який добре знав духовний стан вавилонських бранців: їхній страх (41, 10-13; 44, 2, 51, 7, 12; 54, 4), відступництво (46, 8, 48, 1), духовну сліпоту й байдужість (42, 18), схильність до ідолопоклонства (48, 3-11). У зв'язку з цим більшість сучасних екзегетів думають, що 40-65 глави написані у Вавилоні в VI столітті пророком з невідомим іменем, якого умовно називають Ісаєю II (Девтеро-Ісаєю) або Ісаєю Вавилонським - учнем і послідовником школи Ісаї Єрусалимського – добре знайомим із його богослів'ям.

III ч. Ісаія 56-66. Основна тема 3-ї частини книги – месіанське духовне царство й поширення його за сприяння Святого Духа серед язичницьких народів. Загальне тло 56-66 гл. - Палестина, а не Вавилон. Узгодити промови (пророцтва) у хронологічну послідовність досить важко.

а). Відповідно до уривку 63, 7-64, 11 - Єрусалим і храм у руїнах, тобто вказується на час після катастрофи 587 р.

б). Але з інших уривків треба розуміти, що храм відновлений (56, 5, 7, 60, 7), хоча міських стін ще немає (60, 10), і очікується їхнє відновлення (62, б), що вказує на час після побудови храму в 516 році, але до відновлення стін при Неемії 445 р.

в) Викривальний уривок (57, 1-13), радше за все, треба віднести до епохи напередодні полону.

Через відсутність хронологічної послідовності й чітко вираженої літературної єдності думки тлумачів розходяться. Один приписує авторство цієї частини т.зв. Ісаї III (учневі Ісаї II), інші – Ісаї II. Остання думка знаходить собі підтвердження: а) у схожості ряду розділів книги (60-62 гл. = 40-65), б) єдності словникового складу всіх 27 глав (з 40-66) і відмінності їх від словникового складу 1-39 глав. Це недавно підтверджено за допомогою електронного комп'ютера. Отже, II й III частини могли бути написані одним

автором - Ісаєю II у Вавилоні (II ч.) і після повернення з полону в Палестині (III ч.).

Важливо відзначити, що згідно висновків сучасної критики, з'єднання й остаточна редакція всіх пророцтв, що увійшли в книгу, були завершені до перекладу 70-ти (285 р.) і до Сираха (180 р.) (Сир. 48, 24-25), де всі частини приписані великому Ісаї.

Це ж підтверджується й у Новому Завіті: у свідченні Ісуса Христа, що писання Ісаї (Іс. 61, 1-2), прочитане ним у Назаретській синагозі, здійснилося на Ньому (Лк. 4, 17-22) і в посланнях Христа на "пророцтва Ісаї" про юдеїв (Мф. 15, 7-9 = порівн. Іс. 29, 13; Лук. 22, 37 = Іс. 53, 12); у цитуванні євангелістами пророцтв Ісаї (Мф. 3, 3 = Іс. 40, 3; Мф. 4, 4-6 = Іс. 9, 1-2; Мф. 8, 17 = 53, 4; Мф. 12, 17-21 = Іс. 42, 1-4; Ів. 1, 23 = Іс. 40, 3; Ів. 12, 38-40 = Іс. 53, 1); у цитуванні книги Ісаї іншими апостолами в новозавітніх книгах (Дії. 8, 28, 32-33 Іс. 53, 7-8; Рим. 9, 27 Іс. 10, 22-23 й ін.).

Дотримуючись текстів Нового Завіту отці й учителі Церкви у своїх тлумаченнях і численних посиланнях також визнавали справжньою усю книгу Ісаї. Цьому погляду не суперечить деяке розходження мови й стилю 1-39 гл. й 40-66 гл. Його можна пояснити, по-перше, тим, що Ісаїя протягом піввікового служіння міг удосконалити свій стиль і, по-друге, тим, що в гл. 1-39 переважають погрози, а в гл. 40-66 - утішливі пророцтва. Кардинальної ж різниці в мові цих частин книги Ісаї немає; кожна з них написана прекрасною поетичною мовою й стилем, внаслідок чого вся книга Ісаї (66 гл.) вважається класичним зразком старозавітньої пророчої писемності. Нарешті, як в 1-39 гл., так і в 40-66 гл., багаторазово вживається найменування Бога "Святий Ізраїлів" (13 разів - 1-30; 12 разів - 40-66), що рідко зустрічається в інших старозавітніх книгах і свідчить про єдність автора всієї книги.

Всі перераховані вище проблеми відносяться до галузі ісагогіки й зовсім не впливають на канонічність, богонадхненність усього змісту. Христос і апостоли особливо вирізняли достоїнство книги пророка Ісаї за її

месіанські пророцтва, що містяться в усіх її частинах. Виконання цих пророцтв щонайкраще промовляє на користь самої книги і її великого автора.

Великі пророцтва про Месію

Пісні Раба Господнього

Загальні зауваження. Єврейський вислів Евед-Ягве, що зазвичай перекладають "Раб Господній" або "Слуга Господній", не має в оригінальній біблійній мові принижувального значення; навпаки, він позначає привілейовану особу, близьку до Ягве, яка користується Його особливим благоволінням. Цей зміст євр. Евед-Ягве зрозуміли грецькі перекладачі, які переклали не "Раб Господній", а "Отрок Господній".

У Старому Завіті цим словом (Евед-Ягве) іменувалися особливі обранці Божі: патріархи (Бут. 26, 24 - Ісаак; Бут. 24, 24 - Яків), пророки (4 Ц. 9, 7; 1 Езд. 9, 11; 3 Ц. 14, 18 і мн. ін. бл. 36 разів), вожді й праведники (Суд. 2, 8; Іов. 1, 8), царі (Давид - 2 Ц. 3, 18 й ін. бл. 30 разів), і весь Ізраїль (Пс. 135, 22).

У Піснях Раба Господнього (42, 1-9; 49, 1-7; 50, 4-9; 52, 13-53, 12) говориться про Раба Господнього, що проповідує щирю віру, що страждає за спокуту гріхів людства, що приносить світло всім народам і прославляє Бога. Ці пророцтва Ісус Христос застосував до Себе (Лк. 22, 19-20, 37), і ранньохристиянська Церква визнавала в цьому описі Раба Господнього таємниче провіщення про життя й спокутну смерть Добродія Ісуса Христа (Мф. 12, 17-21; Ів. 1-29). Тому у світлі новозавітного тлумачення, у повному обсязі й найповнішим чином пророцтва Пісень про Раба Господнього здійснилися тільки на Ісусові Христі й ні на кому іншому. До старозавітного Ізраїлю вони можуть використовуватися лише почасти як до прообразу і як до народу Господнього, якому була вручена на зберігання щира віра. Але єврейський народ, як відомо, не був ідеальним виконавцем даної місії, і тому в ряді місць Пісень він викривається як невірний раб Господній (напр. 42, 19: "Хто так сліпнув, як раб Мій, і глухий, як вісник Мій...").

Перша пісня Іс. 42, 1-9. Про лагідного Отрока Господнього

У ст. 1-9 цієї глави міститься пророцтво про Месію, що має прийти на землю в образі лагідного й смиренного Раба Господнього, благовісника порятунку для всіх спраглих Його, а також про встановлення ним Нового Завіту й просвітлення язичників. Із самого початку глави мова йде від імені Бога, що говорить про Свого Отрока: От Раб Мій, Якого Я тримаю за руку, обраний Мій, до Якого благоволить душа Моя. Покладу Дух Мій на Нього, і проголосить народам суд".

Відповідно до Євангелія від Матвія (12, 15-21) це пророцтво відноситься до Особи й служіння Ісуса Христа, що втілювався в Сина Божого, що прийшов на землю в смиренному вигляді людини, за словами ап. Павла, "приймавши образ раба, зробившись подібним до людини і за виглядом ставши як людина" (Фил, 2, 6-7). Але грецькі перекладачі, що додали до оригінального тексту 1-го вірша слова "Яків" та "Ізраїль", очевидно відносили це пророцтво до старозавітного Ізраїлю як зберігача й проповідника щирої релігії. Цих додавань греко-слов'янської Біблії немає в Єв. від Матвія, де текст Іс. 42, 1-4 цитується як пророцтво, що здійснилося на Ісусові Христі.

Вираз: "якого Я тримаю за руку" - вказує на божественне сприяння й керівництво і підкреслює особливу близькість Бога Батька до Свого Отрока.

Слова "Покладу Дух Мій на Нього" - містять думку про дарування Рабові Господньому харизматичних дарів. Повніше ця думка виражена в паралельному місці (Іс. 11, 2), де говориться про сім дарів Святого Духа, що спочивають на Месії, Нащадку Єсея.

Маючи повноту дарів Св. Духа, Раб Господній "оголосить народам суд", тобто дасть народам Новий Закон (див. ст. 4), за виконання або невиконання якого вони будуть відповідальні. Давньоєврейський термін "мешнат", перекладений словом "суд", у даному місці вжитий у значенні релігійного навчання, щирої релігії. Отже, Раб Господній в 1 ст. з'являється перед нами

як Боголюдина, носій харизматичних дарів, законодавець і основоположник істинної релігії, що має право чудес над усіма людьми (порівн. Мф. 28, 18).

Стт. 2-3. Тут зображується характер проповідницької діяльності Раба Господнього. Особливості Його проповіді: найбільша лагідність, смирення й милосердя щодо людей. Він не буде підвищувати голосу, намагаючись голосною й пихатою мовою привернути загальну увагу, як роблять це ритори, марнолюбні проповідники, подібні до книжників і фарисеїв часів Спасителя. "Не закричить і не підніме голосу Свого, і не дасть почути Його на вулицях" - тобто сила впливу Його проповіді буде заснована не на ефекті красномовства, а на внутрішній переконаності в істинності своєї мови. "Істинно, істинно говорю вам," - такими словами неодноразово починав Господь Свою проповідь.

Ст. 3. "Тростини надламані не переломить, і льону, що куриться, не загасить; буде робити суд - воістину". Цей вірш - образний вислів, що характеризує ставлення Раба Господнього до грішників. "Надламана тростина" й "льон, що куриться," тобто тліючий лняний гніт - тут образи людей слабких у релігійно-моральному відношенні й, особливо тих, що ослабли в боротьбі з гріхом, але ще що не втратили в собі іскри віри й добра й не дійшли до повного розпачу або невір'я. Щодо всіх таких людей, що вкрай потребують допомоги й керівництва, Отрок Господній виявить Свою безприкладну милість у тому, що не відкине їх від Себе, але з любов'ю й лагідністю вилікує їхні сердечні недуги. Найменша іскра віри й добра в людях зверне на себе Його увагу, і Він не дасть їй згаснути.

Ст. 4. Він не ослабне й не потерпить невдачі у Своєму зовні скромному, але рятівному служінні, яке Він здійснить до кінця. "Не ослабне й не знеможе, допоки на землі не затвердить суду, і на закон Його (слов. "на ім'я Його") будуть уповати острови (слов. "язиці" = народи). Поширення серед язичницьких народів нового закону, на який вони будуть надіятися, безсумнівно, є месіанською рисою цього пророцтва.

Виконання розглянутого пророцтва (Іс. 42, 1-4) на Ісусові Христі засвідчене св. єв. Матвієм (Мф. 12, 16-21).

Вірші 5-9 є більш докладним розвитком пророцтва 1-4 віршів.

Ст. 6. Вислів: "Я, Господь, покликав Тебе в правду", значить - визначив діяти заради торжества божественного правосуддя й для запровадження у світі правди. Слова "і поставлю Тебе в завіт для народу, у світло для язичників" визначають значення й обсяг месіанського служіння Отрока Господнього. Його служіння як утілювача Нового Завіту, за змістом пророцтва, буде подібне служінню Мойсея - будівничого Старого Завіту, але обсяг служіння Месії - незрівнянно більший. Завіт Мойсея обіймав лише один єврейський народ, завіт же Месії поширюється на всіх язичників. Вказівка на Отрока Господнього як на Посередника Нового Завіту Бога з людьми неодноразово зустрічається як в Ісаї, так і в інших пророків (Іс.49, 6-8; 51, 4; 53, 1-2; 50, 10-11; 59, 20; 60, 1-5; Єрем. 31, 31-34).

Останній вираз 6 ст.: "Поставлю Тебе... на світло для язичників" св. Симеон Богоприємець повторив у щодо Ісуса Христа: "Світло до освіти язичників" (Лк. 2, 32). Пророкування про Месію як Світло - один з улюблених образів, що багаторазово вживається в кн. Ісаї щодо Месії (2, 2-4);(9, 1-7; 49, 6-8; 51, 4 й ін.). Образ світла прекрасно передає думку про духовну освіту й відродження язичників через Месію Христа і Його Євангельське вчення. Він широко використовується в Новому Завіті (Мф. 4, 16; Лк. 2, 32; Дії. 13, 47; 26, 18; Рим. 16, 2 та ін.).

Ст. 7. "щоб відкрити очі сліпих, щоб в'язнів, що сидять у тьмі, вивести з темниці". Сліпі й ті, хто сидять у тьмі - образи, що характеризують духовний стан старозавітного людства до Христа. Месія прийде на землю, щоб зцілити хворе гріхом людство від духовно-моральної сліпоти, вивести його з тьми оман і пороків на широкий простір світла істини й чистоти (порівн. паралельні цьому пророцтву місця: 9, 2 - про народ, що ходить у тьмі й живе в країні тіні смертної; в 35, 5-6 - про настання месіанських часів, коли глухі

почують і очі сліпих побачать; особливо в 61, 1 - пророкування, витлумачене Ісусом Христом у Назаретській синагозі на початку Свого служіння (Лк. 4, 18).

Виконання цього пророцтва багаторазово засвідчено в Євангелії (Мф. 11, 4-5; Лк. 4, 17 і ін.). Крім того, у світлі слів 1-го послання ап. Петра (1 Петро. 3, 19) під "сидячими в темниці" можна розуміти душі всіх померлих, що перебувають до Христа в пеклі - духовній темниці й очікують свого Спасителя.

Ст. 8-9 містять думку про неодмінне виконання пророцтва, тому що цього вимагає ревність Бога до слави Свого імені. Усе, що було передвіщено раніше, здійснилося, - говорить пророк, і те, що сповіщається про майбутнє, отже, здійсниться. Посилання на виконані раніше пророцтва повинні були втішними для сучасників Ісаї та служити заставою здійснення в майбутньому й пророцтва про Отрока Господнього – Спасителя людства.

Ст. 10-17 - пісня спасіння. Радість язичників, що навернулися.

Ст. 18-25 - мова пророка про духовне засліплення Раба Господнього - Ізраїлю, за що Господь "влив на них (євр. народ) лють гніву Свого". Пророк роз'ясняє, що нещастя його народу породжені його гріхами, а не є неминучою долею невеликого народу, розореного завойовником.

Іс. 49, 1-7. Друга пісня Раба Господнього

Друга пісня Раба Господнього написана на ту ж тему, що й перша (Іс. 42, 1-9), але в ній повніше висвітлюються деякі аспекти рятівної місії Раба Господнього: говориться про Його вибраність (ст. 1, 5), покликання навернути до Господа весь Ізраїль (ст. 5), бути світлом для всіх народів, щоб порятунок Господній "поширився до кінців землі" (ст. 6), сповістити рятівне слово в'язням, що перебувають у тьмі (ст. 7).

Ст. 3. "Ти раб Мій, Ізраїль, у тобі Я прославлюся". Ці слова переважно відносяться до Месії, про якого в піснях Раба Господнього пророкується як

про Спасителя людства, що взяв на Себе гріхи світу й своїми стражданнями прославляє Бога. Слова, сказані Христом учням на Таємній вечері: "нині прославився Син Людський, і Бог прославився в Ньому" (Ів. 13, 31), можна вважати коментарем до даного вірша кн. Ісаї.

Іс. 50, 4-9. Третя пісня Раба Господнього

У цій пісні немає вислову "Раб Господній", але мова йде про Нього й від Його особи. Він не відступив від виконання Своєї рятівної місії, хоча Йому довелося перетерпіти побиття й безчестя. "Я віддав хребет Мій, тим, хто б'ють, і обличчя Мого не закривав від наруг і плювання" (6 ст.). Тут передвіщені подробиці, що здійснилися на Ісусові Христі під час суду над Ним у первосвящеників та у Пілата (див. Мт. 26, 67; 27, 30). Докладніший і повніший опис страждань Раба Господнього та їхнє спокутне значення подане в наступній, четвертій пісні 52, 13-53, 12.

Четверта пісня Раба Господнього Іс. 52, 13-15 й 53, 1-12. Про страждання й прославлення

У четвертій пісні об'єднані всі головні думки інших пісень Раба Господнього й представлені в повній і послідовній картині життя, служіння, спокутних страждань, смерті й прославлення Його. Для правильного розуміння цього пророцтва необхідно залучити й вивчити всі згадки про Нього в Новому Завіті.

За глибиною й силою пророчого прозріння у внутрішній зміст найбільших таємниць - втілення й спокути, а також за яскравістю й жвавістю даних у ньому образів, пророцтво (52, 13-53, 12) вважається zenітом усього старозавітного пророцтва про страждання й прославлення Христа. Християнин знаходить у цьому не тільки зображення наперед найважливіших моментів спокутного служіння Добродія нашого Ісуса Христа, але й бачить незаперечний доказ божественного достоїнства

Спасителя світу й божественність християнської релігії. Він довідається із цього пророцтва, що стражденний Месія[^]-Христос не сьогодні й не вчора став відомий світові, але Радою Трьохіпостасного Божества був визначений "на заклання раніше створення світу" (Апок. 13, 8).

За змістом пророцтво (52, 13-53, 12; поділяється на три розділи; 52, 13-15; 53, 1-9; 53, 10-12).

Перший розділ 52, 13-15 являє собою вступ, (містить коротке узагальнення (резюме) усього пророцтва, де небагатьма словами зображується приниження Раба Господнього й наступне потім прославляння Його, виражене у формі поклоніння перед Ним правителів і народів. Виклад у цьому розділі ведеться від імені Самого Бога.

У другому розділі - 53, 1-9 міститься велика промова від імені пророка про страждання Раба Господнього й спокутне значення Його страждань для порятунку всього людства.

У третьому розділі пророцтва, 53, 10-12, мова йде про славні наслідки страждань Раба Господнього, причому в ст. 10-м триває мова від імені пророка (у якій говориться про велику нагороду й славу, що очікує Божественного Страждальця), а в ст. 11-12 мова знову, як й в 1-м розділі, ведеться від імені Бога, Який підтверджує натхненні слова пророка.

53, 10-12. Славний результат добровільних страждань Раба Господнього

Ст. 10 містить думку, що як послання Христа на страждання й смерть відбулося з волі Бога Батька, так за Його ж волею покладений буде й славний кінець цим стражданням. Апостольська проповідь підтверджує це такими словами: "Бог же воскресив Його із мертвих" (Дії. 3, 15). Далі висловлюється думка, що плодом спокутних страждань Христа буде "довговічне потомство". "Потомством" тут називається вся сукупність віруючих в Ісуса Христа. Це потомство називається "довговічним" у тому розумінні, що віруючі в Христа

будуть на землі довіку, тому що вони утворять собою Церкву, якій від Христа обіцяне перебування довіку (Мф. 16, 19; 28, 20).

Ст. 11. Месія як Праведник буде явлений усім. Усі довідаються про Його справжню велич, тобто Його безгрішність, зрозуміють спокутне й рятівне значення Його страждань. Це пророцтво почне виконуватися ще під час страждань Христа Спасителя: так, дружина Пілата назвала Його Праведником ще під час ганебного суду над Ним і навіть клопотала про Нього перед своїм чоловіком (Мф. 27, 19). Сам Іуда визнав Христа Праведником тієї ж години, як відбувся смертний вирок:

"Згрішив я, зрадивши кров невинну" (Мф. 27, 4). Римський сотник, що був свідком хресних страждань Христа, сповідав Його "Сином Божим" (Мф. 27, 54).

Ст. 12 - теж говорить про духовну спадщину, тобто про віруючих в Ісуса Христа.

"Із сильними буде ділити здобич", - язичників, які колись були здобиччю диявола й перебували в його владі, Господь зробить своїм надбанням. Ісус Христос перемиг цього сильного ворога людського порятунку, "зруйнував його дім" і всім, що колись були у владі диявола, дарував волю.

"І до лиходіїв приєднаний був," - мається на увазі розп'яття Його разом із двома розбійниками (Мк. 15, 27-28).

"Він поніс на Собі гріх багатьох" - образний вислів, запозичений з обряду старозавітніх жертв за гріхи (Лев. 5, 5). Той, хто приносив цю жертву звичайно клав свою руку на голову жертвній тварині, сповідаючи при цьому свій гріх, і тим ніби перекладав на неї відповідальність за гріх. У відповідності до цього обряду, що мав переображуюче значення, й Ісус Христос, що Себе Самого задля людського роду віддав у жертву за гріхи, називається "Агнцем Божим, що взяв гріхи світу". Цей вислів зберігається й у

Новозавітному Писанні, де говориться про виконання цього пророцтва (Еф. 2, 3; Кіл. 2, 13-15 й ін.).

План книги пророка Єремії

Книга пророка Єремії складається з 52 глав і розділяється на 3 частини.

1. 1-25 гл. Пророцтва про Іудею і Єрусалим.
2. 26-45 гл. Біографічні оповідання про Єремію.
3. 46-51 гл. Пророцтва про язичницькі народи.

1. 52 гл. Історичний додаток.

1. У першій частині (Гл. 1-25) після опису покликання Єремії до пророчого служіння (гл. 1), що становить ніби вступ до всієї книги, викладаються викривальні промови пророка, що стосуються юдеїв і Єрусалиму. Ця частина містить найбільшу кількість матеріалу, що походить від Єремії.

2. У другій частині паралельно із грізними й втішними пророцтвами про майбутнє викладаються біографічні оповідання про Єремію на тлі сучасних історичних подій. Ця частина, написана майже винятково прозою, цілком імовірно, є твором Варуха.

3. У третій частині (46-51) триває мова про язичницькі народи. У МТ вони розташовані так: Єгипет (46), Філістія (47), Моав (48), Аммон (49,1-6), Едом (49,7-22), Дамаск (49,23-27), Кедар й Асор (49, 28-33), Едам (49, 34-39), Вавилон (50-51). У перекладі 70-ти порядок інший: Елам, Єгипет, Вавилон, Філістія, Едом, Аммон, Кедар, Дамаск, Моав.

4. Історичний додаток (гл. 52) запозичений із 4 Ц. 24, 18-25; 21, 27-39, але містить додатковий матеріал про кількість забраних у полон (52, 28-30), узятий з офіційного джерела й заслуговує довіри.

У книзі пророка Єремії спостерігається відсутність хронологічного порядку у викладі, особливо в другій частині. Так, наприклад, у главі 21

говориться про події останніх років царювання Седекії, а в главі 25 описується проповідь Єремії й четвертий рік царювання Йоакима - попередника Седекії. Відсутність строгої хронологічної системи пояснюється тим, що спочатку існували окремо збірники проповідей і біографічні нариси Єремії, які згодом були з'єднані разом редакторами книги, що жили, очевидно, в пізніші часи.

Б. Грецький текст перекладу 70-ти відрізняється від єврейського масоретського тексту, по-перше, розташуванням глав, особливо в пророцтвах про язичницькі народи, і, по-друге, кількістю слів. Так, глави з 44-51 у грецькому перекладі поміщені після 13 вірша 25 глави МТ, а за своїм обсягом текст перекладу 70-ти коротший від єврейського на 2700 слів або на 1/8 загального обсягу. Кумранські відкриття показали, що ця різниця в кількості слів з'явилася внаслідок того, що в євреїв ще до Різдва Христового існували дві древні редакції книги пророка Єремії: одна більша, інша коротша. З останньої редакції й був складений переклад 70-ти тлумачень.

Варто мати на увазі, що в слов'янському перекладі книги пророка Єремії, зробленому з грецького тексту 70-ти, збережений порядок глав єврейської Біблії, тобто масоретського тексту.

КНИГА ПРОРОКА ЄРЕМІЇ

Біографія

Єремії - євр. Три версії: Іегова відкидає

Господь засновує

Великий Бог

Батько Єремії священик Хелкія з Анафофа.

Покликання на служіння:

А. Покликаний у ранній молодості Богом.

1. Бог дав йому Духа Святого.
2. Дав можливість перевірити дану йому силу через видіння:
  - Мигдалеве дерево - символ весни й нового життя.
  - Киплячий казан - символ прийдешніх війн і утисків.
3. Він почув Слово Добродія й одержав похвалу.
4. Господь роз'яснив покликаному його більшу відповідальність.

Б. Завдання, які Бог поставив перед Єеремією.

1. Він повинен бути:
  - Укріпленим містом Царів Іуди
  - Залізним стовпом проти Князів і священиків
  - Мідною стіною народу землі Іуди.
2. Повинен бути незалежний від впливу сучасників і їхніх авторитетів (Його Бог Сам поставив вище всіх, і дав авторитет Божий).
3. Бути твердим і мужнім у виконанні волі Божої.
4. Необхідність ясно чути голос Божий.

В. Час покликання на служіння.

1. Ізраїльське царство зруйноване і йдуть останні 10 років існування Іудейського царства.

2. Іудея між двома імперіями, що борються, – Єгиптом і Вавилоном. Іудея займала стратегічне положення й була коридором між двома імперіями.

У силу цього в самому Єрусалимі виникає три ворогуючі партії :

- прихильники Єгипту
- прихильники Вавилону
- нейтралітет (віддатися веденню Ієгови)

Бог посилає Єремію говорити Його Слова, але іудеї не захотіли прийняти їх, у результаті чого втратили свою державу, волю, святині, були забрані в рабство й розсіяні.

Історичне тло

1. Цар Йосія. 4 Цар 22

Йосія благочестивий Цар, що сповідував духовні інтереси й започаткував багато прогресивних реформ. Йосія почав ремонтувати Храм, і був знайдений сувій Повторення закону (або всієї тори) 4 Цар 22:11-13. Але повстав проти Єгипту й був убитий. 4 Цар 23:29.

Служіння Єремії в часи Йосії.

- мало відомий як пророк, його перші промови (2-6 гл. , 13-27 гл.)
- не брав безпосередньої участі в благочестивій діяльності Йосії, але оплакував його загибель у своїй книзі.
- В основному говорив про храм.

2. Йоахаз 4 Цар 23:30-33

Син Йосії. Царював три місяці. Потім фараон Нехао забрав його в Єгипет, щоб він не царював, а замість нього наставив царем Йоакима. Йоахаз помер у Єгипті.

3. Йоаким (Єліаким 23:34) 4 Цар 24

- Царював як Васал Єгипту а потім і Вавилону.
- Реформація Йосії, поклоніння Ієгові скасовані. Єремія виступав проти цього 11 гл.

Історична обстановка

Єгипетський фараон доходить до Ефрату. В 605 р. буде вирішальна битва. Навуходоносор уразив єгипетське військо й окупував територію васалів Єгипту: Сирію й Юдею. Йоаким залишився на троні й платить данину Вавилону. У той час Фараон при допомозі Юдеї намагається підняти повстання й має багато прихильників у Єрусалимі. Єремія виступає проти цього, тому що знає, що це несе загибель для Іуди.

На 4 році правління Йоаким відмовляється платити данину. Навуходаносор пішов на Єрусалим.

Йеремія передвіщає сумний кінець 22 гл.

За свою промову в храмі засуджений на смерть священиками й лжепророками, але його захистили 26:24. Однак йому заборонили входити в храм і виступати 36:5. Після цього Єремія зі своїм учнем записують книгу. Цар Йоаким спалив цей сувій. Єремія й Варух встигли зникнути й написали іншу книгу з доповненнями 36:32.

Йоаким умирає під час облоги Єрусалима.

4. Ієхонія

Син Йоакима 4Цар 24:8.

Три місяці царював у Єрусалимі й забраний із кращою частиною іудейського народу у Вавилон (можливо, з ним були поведені Даниїл та Єзакиїль).

Дорогоцінні посудини храму й скарби царського дому були вивезені у Вавилон.

5. Седекія 4 Цар 24-25.

- Його правління закінчилось остаточною загибеллю Юдеї.

- Прояв слабохарактерності:

Коли Халдеї знову оточують Єрусалим, Єремія радить здатися, але Седекія через свою малодушність й страх перед народом не слухає пророка. Єрусалим упав. Седекія намагається втекти, але халдеї його схопили. Синів Седекії умертвили перед його очима, а його осліпили й відвели у Вавилон 4 Цар 25:1-7

6. Правитель Годолія 4 Цар 25

Юдейський офіцер із племені царського вбиває Годолію й тікає до аммонітян. Іудеї, боячись помсти Халдеїв, тікають у Єгипет і захоплюють Єремію проти його волі.

Особливість пророцтв ЄРЕМІЇ за змістом і способом викладу

1. Особливість пророцтв Єремії за змістом полягає в тому, що він у своїх промовах є переважно нещадним викривачем своїх сучасників і вісником грізного суду Божого. Це залежить від стану його сучасників, на яких слова вмовляння й переконання не могли вже впливати, настільки вони загрубіли в нечистоті й гріхах.

Із грізною промовою пророк звертається й до язичників-іноплеменників, які в релігійно-моральному плані стояли ще нижче євреїв. Свої грізні слова він нерідко супроводжує обіцянкою милостей Божих у випадку виправлення (3, 14-18, 21, 8-12).

Друга особливість - суб'єктивізм: майже у всіх його пророцтвах знайшла відбиток його особистість. Інші пророки про себе майже нічого не говорять, а він викладає свою історію, свої почуття: то скаржиться на труднощі служіння (гл. 20), то висловлює жаль із приводу одкровень (гл. 9, 23, 9), то гнів (20).

Характерні риси викладу й мови наступні:

а). Простота й мистецька невиразність. Мову Єремії в порівнянні з мовою прор. Ісаї блаженний Ієронім називає сільською. Втім, вона цілком була зрозумілою й переконливою; діяла більше на серце, ніж розум.

У книзі пророка Єремії використана велика розмаїтість літературних стилів і форм. Два головних жанри, характерних для всього Старого Завіту, поезія й проза, представлені в ній рясно й багатобразно. Поезія набирає безлічі форм: лірика військових пісень (4, 5-8, 13-16, 19-22); передчуття катастрофи, що насувається (4, 23-26); інтенсивна суб'єктивність висповіданих нарікань (11, 15-20; 20, 7-18); нещадне викриття несправедливих, що супроводжується погрозами (22, 13-19); патетичний вилив сердечного горя (13, 15-17); риторична й містична розмаїтість поем про язичницькі народи (46,3-12; 50, 5-38; 51, 1-58).

До числа особливостей викладу книги відноситься також

б). Значна кількість повторень або літературних дублікатів. Найбільш показові наступні: 6, 12-15 й 8, 10-12; 10, 12-16 й 51, 15-19; 16, 14-15 й 23, 7-8; 23, 5-6 й 33, 15-16; 23, 19-20 й 30, 23-24; 30, 10-11 й 46, 27-28.

Ця особливість породжена крайнім огрубінням іудейського народу й неухважністю його до голосу пророків. Тільки багаторазові нагадування могли якоюсь мірою торкнутися закостенілі в гріхах душі.

в). Запозичення з інших книг Священного Писання: П'ятикнижжя, Ісаї й особливо прор. Осії. Авторитетом цих священних книг Єремія хотів сильніше впливати на своїх слухачів.

г). Використання символічних дій. Бажаючи наочно зобразити загрозу юдеям, пророк носив на шиї ярмо як символ халдейського поневолення (28, 10, 13).

д). Відсутність певного хронологічного порядку, що, як зазначено було вище, залежить від пізньої редакції окремих промов пророка.

Форма пророцтв Єремії

Що стосується форми пророцтв Єремії, те ми знаходимо між ними видіння в прямому розумінні цього слова, і самі видіння символічні (I:11, 13; XXIV:1 і сл.), а потім особливо символічні дії (XIII:1 і сл.; XIX:1 і сл.; XXVII:2 і сл.; XXVIII:10 і сл. 12 й .). Для того, щоб наочніше представити свою думку, пророк звертає увагу своїх слухачів (в XVIII-й гл., 2 й сл.) на гончара і його роботу. Іншим разом пророк символічно зображує гнів Божий, як кубок із вином, що підноситься для питва народам, не показуючи самого кубка (XXV:15, 28). Єремія охоче вдається до фігуральних виразів, до гри слів, до живих прикладів (XIX:1, 7; XXXV:1 і сл.), але його образи прості, мистецьки невиразні, так само як і символічні дії найвищою мірою прості. Вся сила його - у могутнім, перейнятій духом живого переконання й сердечністю, слові. Хоча стилю його не вистачає «смівливості, прямолінійності, стислості й виразності», хоча «у викладі своїх думок Єремія є досить просторікуватим і докладним», - періоди його довгі, виклад рясніє словами замість діалектичного розвитку однієї думки. З іншого боку пророк представляє нам ряд картин, в з яких майже в кожній зустрічаються ті самі

особи й предмети, проте часто мова Єремії справляє непоборне враження. В Єремії, безсумнівно, було високе поетичне дарування, що відображається, головним чином, у його промовах про іноземні народи, де він говорить особливо живою, вогненною мовою, тоді як у промовах його до свого народу переважає тон меланхолійний. У мові Єремії зустрічаються нерідко арамеїзми.

Особисті властивості Єремії

1. Дві внутрішніх людини:

- немічна людина, але шляхетний у своїх поривах;
- цілком перебуває під дією Духа Святого. М'який і поступливий, але проявляє неухильну твердість у пророчому служінні.

2. Трагічний бік становища пророка:

- Повинен був постійно говорити про страшну небезпеку, але ніхто не розумів його;
- Страждав, бачачи неслухняність народу, який він любив;
- Господь не бажав приймати його молитви за іудеїв 7:16 11:14;
- Всі іудеї й навіть рідні обвинувачували його (пророкує на користь халдеїв).

3. Не залишив боротьби зі лжепророками й був твердий у ній.

Тематика книги:

1. Проти ідолопоклонства
2. Падіння Іудеї й полон
3. Відновлення завіту з Богом

Зміст пророцтв Єремії

А. 1-10 гл. Про падіння Іудеї й про суд, здійснений через Вавилон

1. Можливість уникнути суду - це покаяння й внутрішнє відновлення
2. Зовнішні богослужіння й наявність храму нічого не міняють.

Б. 11-20 гл. Причини, що шкодять народу

1. Несерйозне ставлення до завіту, тобто відсутність страху Божого.
2. Прагнення до благ земного життя поставили на перше місце.
3. Притупилася здатність пізнання Бога й лжепророки були в пошані.
4. Богослужіння стали поверховими, молитви - холодними.
5. Свята відкинуті.

В. 21-33 гл. Проголошує про милості Божі й пришествя Месії.

1. Після покарання решті народу слід навернутися до Бога (у вавилонському полоні вони позбулися свого ідолопоклонства)
2. Бог укладе Новий Завіт, і закон буде написаний у серцях
3. Бог пошле нового Давида 30:9, 33:15-16
4. Полон скінчиться через 70 років (саме стільки років вони порушували суботні роки спокою землі)
5. Вавилон покараний.

Г. 34-35 й 52 гл. Загальний огляд загибелі Іудеї

Д. 46-51 гл. пророцтво про інші народи.

Месіанські пророцтва

Ми вже говорили, що пророче служіння Єремії було прообразом життя Добродія Ісуса Христа. Крім того, книга містить ряд месіанських пророцтв.

Вище вже цитувалося пророцтво про царювання праведної галузки Давида (Єр. 23:5-6).

«І буде вождь його з нього самого, і владика його постане із середовища його; і Я наближу його, і він приступить до Мене; тому що, хто наважиться сам собою наблизитися до Мене? говорить Господь. І ви будете Моїм народом, і Я буду вам Богом» (Єр. 30:21-22). Христос постане із середовища народу Божого, але не буде «народним висуванцем» або самопроголошеним месією.

Потім в 31-й главі наводяться відомі слова, які цитуються в Євангелії: *«Так говорить Господь, голос чути у Рамі, крик і гірке ридання; Рахіль плаче за дітьми своїми і не хоче утішитися, тому що їх немає»* (Єр. 31:15). У Новому Завіті вони наводяться у зв'язку з побиттям дітей у Віфлеємі. Це може здатися довільним співвіднесенням історичних подій, що не мають реального зв'язку. Але якщо врахувати, що 31-я глава присвячена установленню Нового Завіту, цей зв'язок стає більш очевидним. Плач у Рамі - одна з ознак наближення новозавітних часів.

В 16-й главі, коли говориться про повернення ізраїльтян з розсіяння, сказано: *«От, Я пошлю безліч рибалок, говорить Господь, і будуть ловити їх; а потім пошлю безліч мисливців, і вони поженуть їх із усякої гори, і з усякого пагорба, і з ущелин скель»* (Єр. 16:16). Це вже не месіанське пророцтво, але тісно з ним зв'язане. Відповідно до тлумачення тут пророчо зображується проповідь апостолів, яких Христос зробив *«ловцями людей* (Лк. 5:10). Відповідно до останнього, гори й пагорби тут символізують місця служіння ідолам.

План книги плачу Єремії

Єрусалим колись і тепер 1:1-22

Стан запустіння 1:1-6

Спогади про минуле 1:7-11

Горе, послане Богом 1:12-17

Визнання праведності Божої 1:18-22

II. Боже покарання Сіону 2:1-22

Прояв Божого гніву 2:1-10

Пошуки розради 2:11-22

III. Аналіз страждань 3:1-66

Реальність страждання 3:1-18

Божа вірність до розбитих серцем 3:19-30

Добро й зло - від Бога 3:31-39

Бог - єдина надія 3:40-66

IV. Гріх - причина страждання 4:1-22

Доля страждання, що переносить 4:1-12

Обвинувачення в пролитті безневинної крові 4:13-22

V. Молитва страждаючих 5:1-22

Сповідання гріха 5:1-18

Останнє прохання 5:19-22

КНИГА ПЛАЧ ЄРЕМІЇ

Плач Єремії – книга канонічна і являє собою віршований здобуток, написаний у класичному жанрі плачу про зруйнований Єрусалим. Складається вона з п'яти плачів, відповідно до розбивки за главами. Кожний із них має віршовану форму. Чотири з них являють собою алфавітний акровірш, тобто мають 22 строфи, кожна з яких починається з відповідної букви єврейського алфавіту. Перша, друга й четверта пісні мають по 22 вірша, кожний з яких починається з нової букви, а третя має 66 віршів, по 3 вірші в строфі. П'ята глава, плач-молитва, теж має 22 вірша, але форми акровірша не має.

У Розумній Біблії зміст такої побудови коментується в такий спосіб: «Пророк ніби хоче цим сказати, що він висловив усю повноту страждань свого народу, що він не пропустив нічого, що може бути виражено звичайними людськими словами, з яких би букв вони не починалися. Тільки тоді, коли скорбота його вщухає, саме до 5-й пісні, він перестає дотримувати цього акровіршового порядку й 5-я пісня зберегла тільки число букв єврейського алфавіту, але не є акровіршем» [69, т. 6, с. 155]. Крім того порушення форми останньої пісні може символізувати розорений і пригнічений стан Іудеї після навали Навуходоносора.

Пророк оплакує загибель Єрусалима. Він описує жахи облоги, те, як матері їли своїх дітей, як умирали від голоду й меча. Непоховані тіла лежали серед руїн (Плач 2:21). Розповідає про свої власні страждання й переживання під час цього руйнування (Плач 3 гл.) і говорить про ті гріхи, про порушення суду й справедливості, про лжепророків, про утиски, якими наповнився перед цим Єрусалим (Плач 2 гл.). Потім він підносить молитву до Бога, у якій від імені народу сповідує свідомість своєї гріховності, молить про милість і допомогу (Плач 5 гл.).

Месіанські пророцтва

Зображення занепамого Єрусалима перегукується з євангельським оповіданням (Мф. 24 гл.). *«Руками сплескують про тебе всі, минаючі шляхом, свищуть і хитають головою своєю про дочок Єрусалиму, говорячи: “чи це місто, що називали досконалістю краси, радістю всієї землі?” Роззявили на тебе пащу свою всі вороги твої, свищуть і скрегочуть зубами, говорять: “поглинули ми його, тільки цього дня й чекали ми, дочекалися, побачили!”»* (Плач 2:15–16).

Про себе пророк Єремія говорить: *«Благо тому, хто терпляче очікує порятунки від Добродія. Благо людині, коли вона несе своє ярмо замолоду, ... підставляє щоку свою тому, хто б'є її, пересичується ганьбленням»* (Иер. 3:26-30). Очевидна паралель із Нагорною проповіддю (Мф. 5:39).

Автор і час написання книги

Зміст книги свідчить про те, що її елегії (жалібні пісні) написані автором, який перебуває під живим враженням катастрофи, що тільки но відбулася. В 2, 7 ще ніби звучить шум завойовників, що ввірвалися, в 2, 9 дуже наочно описується руйнування міських воріт; в 4, 17 говориться про той момент облоги, коли думали, що можна розраховувати на єгипетську допомогу (порівн. Єр. 37, 5), а в 4, 19-20 описується переслідування й полон тих, хто втік із царем Седекією з обложеного міста (порівн. 4 Ц. 25, 4-7).

Іудейський і християнський переказ уважає автором цих пісень пророка Єремію, й цей переказ знаходить деяке наукове підтвердження. Згідно 2 Пара.35, 25 пророк Єремія склав пісню плачучи про царя Йосію, що загинув у бою з фараоном Нехао при Мегидло в 609 році. Такі пісні - плачі звичайно склалися у віршованій формі. Важко переживаючи катастрофу 587 р., пророк Єремія цілком міг виявитися укладачем пісень, плачучи й про спустошений Єрусалим. Із книги Єремії ми знаємо, що після руйнування Єрусалиму й храму пророк не був відведений у полон, але до свого

віддалення в Єгипет залишався в спустошеній Іудеї, і в цей час міг написати елегії, які виконувалися на богослужіннях, що відбувалися на місці зруйнованого храму. Єр. 41,5.

Сучасні екзегети вважають, що "Плач" написала людина з витонченим поетичним мистецьким чуттям, а Єремія виражав свою скорботу більш безпосередньо.

Авторство:

1. Септуагінта прямо приписує цю книгу пророку Єремії.
2. Зміст книги підтверджує цю думку.
3. Книга відображає характер і погляди пророка Єремії.

Пл.Єр 1:2	Єр. 13:17
1:3	13:19
1:4	14:2
1:6	13:20
2:7	7: 14-15
3:2	13:16
3:18	17:13 ..... т.буд.

Тематика книги:

1. Плач про зруйнований Єрусалим
2. Надія на Божу милість.

3. Зміст книги. 5 глав = 5 пісням

Всі 5 пісень поєднуються однією трагічною подією 587 року - руйнуванням Єрусалима й храму й тяжким станом Іудеї. Але при цьому кожна з 5 пісень має свій особливий характер. Усю книгу можна розділити на п'ять пісень (глав).

Спустіння Єрусалима

1-я пісня - оплакує тяжкий стан раніше багатолюдного й величного Єрусалима, а тепер обезголовленого й перетвореного в данника. Єрусалим порівнюється з удовою, що оплакує свою самотність: юнаки й діви його поведені в полон, іудейська земля спустошена. Храм уже не відвідується прочанами, на полі косить меч, а в будинку - смерть. Несправжні друзі й союзники обдурили. Причину цих нещасть автор бачить у гріховності іудеїв та єрусалимлян (1-11 ст.- від 3-го особи; 11-22 - від 1-го особи, самого Єрусалима).

2-я пісня. - Руйнування Єрусалима. Більш докладно зображує катастрофу Єрусалима. Укріплення його зруйновані, будинки в руїнах. Господь у гніві Своему відкинув царя й священика й не пощадив навіть самого храму - рукою ворогів зруйнований Дім Божий. Плач і стогони наповнюють вулиці. Очі виснажилися від сліз побачивши, що немовлята вмирають на руках матерів від голоду. Але ще важче бачити духовне зубожіння народу. Пророки не одержують одкровень від Бога й нікому учити народ. Так Господь карає Свій народ і його пророків за многоту гріхів їхніх, за те, що перші не чинили за законом Божим, а другі не викривали гріх і заспокоювали народ неправдивими пророцтвами.

3 пісня. Нарікання, сподівання, розрада. Пісня викладена від імені автора, що описує свої власні нещастя: темницю, кайдани, наругу від свого ж народу. Дає своїм співвітчизникам приклад терплячого знесення страждань. Серед нещасть він звертався з молитвою до Бога, і молитва давала йому силу терпіння. Автор закликає страждаючих до загальної покаяної молитви. Особистість автора в цій пісні часто переходить у колективну особистість єврейського народу, й тому важко визначити, де він описує свої власні страждання, а де страждання всього народу.

4 пісня. Колишній і дійсний стан Сіону. Тут оплакується остаточне руйнування Єрусалима й ще раз відзначається, що причиною цього були

гріхи іудеїв та їхніх духовних керівників - лжепророків і нечестивих священиків, що проливають безневинну кров праведників. Нещастя Єрусалима перевершили покарання Содому, тому що це місто загинуло в одну мить, тоді як страждання іудеїв болісно тривають. З такого погляду має бути розглянута картина останніх днів облоги й падіння Єрусалима, втеча іудеїв та їхній полон. Автор засуджує зловтіху Едома, якому незабаром загрожує така ж доля.

Єрусалим же автор утішає тим, що суд над ним уже скінчився.

5-я пісня. Молитва пророка про Ізраїль. Тут наочно зображуються наслідки спустошення Єрусалима. Гора Сіон збезлюділа, по ній бродять лисиці. Що залишилося живим в Іудеї, терпить голод і спрагу. Під страхом смерті від меча в пустелі добувають собі їжу й воду, дрова із власних же лісів купують за гроші. Вороги панують над ними, примушують працювати без відпочинку. Юнаки приставлені до жорен, підлітки падають під важкою ношею. Будинками й ділянками землі заволоділи іноплеменники. До Єгипту й Ассирії простягають іудеї руки свої, просячи хліба.

Зміст цієї пісні викладено в формі молитви, у якій автор молить Добродія, щоб Він зглянувся на нещастя народу (1-18) і помилував його (19-22).

План книги пророка Єзекиїля

1. Пророцтва про суд над Єрусалимом (гл. 1-24).
2. Пророцтва про сім язичницьких народів (гл. 25-32).
3. Пророцтва, написані після падіння Єрусалима в 587 році (гл. 33-39).
4. Пророцтва про Новий Єрусалим (гл. 40-48), написані в 70-х роках VI століття.

1. Особа і служіння пророка

Пророк Єзекиїль (з євр. "допомога Бога"), як і пророк Єсеремія, його старший сучасник, походив зі священникового роду; він був сином священника Вузія (1, 3). В 597 р. до Р.Хр. під час полону іудеїв, що було у восьмий рік царювання Навуходоносора, царя вавилонського, Єзекиїль разом із царем Єхонією у числі 10 тисяч іудейських бранців був відведений у Вавилонію. У той час як сам цар з родиною, свитою й деякими представниками знаті був поселений у Вавилоні, що підтверджується, між іншим, знайденими в південній частині Вавилону списками поставок продуктів харчування для Єхонії із царських складів Вавилону, що відносяться до 595-570 рр., - інші полонені іудеї були оселені як колоністи переважно на південь від Вавилону, де вони повинні були обробляти й зрошувати занедбані землі.

Єзекиїль разом з іншими іудеями був оселений при "ріці Ховар", що, відповідно до новітніх досліджень, являла собою широкий судноплавний канал Євфрату східніше Вавилону, відомий древнім вавилонянам за назвою "Великий канал". На це місце більш ніж за сто років до полону іудеїв були оселені багато ізраїльтян після руйнування десятиколінного царства в 722 р. до Р.Хр. Залишки єврейських поселень на "ріці Ховар" були виявлені в Ніппурі (на схід від Вавилону), що розділявся "Великим каналом", який протікав через нього, на дві частини.

Єзекиїль оселився в халдейській країні в 25-літньому віці, у якому він повинен би був удостоїтися священства, якби перебував в Іудеї. Тут на 30 році життя й на п'ятому році полону (тобто 592 р. до Р.Хр.) Єзекиїль був покликаний до пророчого служіння й проходив його серед ізраїльських й іудейських поселенців у Тель-авіві на "ріці Ховар" не менш 22 років, тому що останнє датоване пророцтво в його книзі позначено першим днем Нісана 27-го року полону Єхонії, тобто 570 р. до Р.Хр. (Єз. 29, 17).

У такий спосіб пророче служіння Єзекиїля збіглося згодом із апогеєм (розквітом) могутності Зеландско-Вавилонської монархії при царі Навуходоносорі (605-562 р.)

Час пророчого служіння Єремії, що почалося після його покликання, поділяється на два періоди.

1. Перші п'ять-шість років пророцтв Єзекиїля серед переселенців припадають на час до падіння Єрусалима в 587 році, коли ще продовжувала існувати Іудейська держава, залежна від Вавилону, і багато полонених іудеїв, зневажаючи пророчим словом і власним релігійно-моральним наставленням, сподівалися на швидке падіння Вавилону, на відновлення державної самостійності Іудеї й повернення з полону. Володіючи даром пророчого слова й природним красномовством, (33, 32) пророк Єзекиїль у цей період свого служіння у своїх промовах і символічних діях з усією строгістю засуджував пристрасть євреїв до язичницьких звичаїв, викриваючи нечестя всього єврейського народу як переселеного у Вавилон, так і того, що залишився в Іудеї і Єрусалимі, закликав усіх до покаяння, навернення до Іегови й до морального виправлення. До цього часу відносяться його пророцтва, викладені з 1 по 32 главах.

2. Другий період пророчого служіння Єзекиїля припадає на час після руйнування Єрусалиму й храму в 587-586 р. до Р.Хр., коли багато бранців упали у відчай. Тепер пророче слово набуло утішаючого характеру. До 2-го періоду служіння відносяться пророцтва, викладені в 33-39 й 40-48 главах книги.

Подібно пророку Ісаї Єзекиїль мав дружину, що вмерла на 4-му році його пророчого служіння, про що він заздалегідь довідався з одкровення, що було йому напередодні її смерті (24, 15-21). Про долю останніх років життя й діяльності пророка історично достовірних свідчень немає. Припускають, що

пророк Єзекиїль помер серед бранців до закінчення вавилонського полону. Пам'ять про нього святкується 21 липня (3 р. н.ст.).

2. Побудова й особливості викладу книги

Книга пророка Єзекиїля містить 48 глав. За змістом її можна поділити на чотири частини, що відповідають двом періодам пророчої діяльності Єзекиїля (1-24; 25-32; 33-39; 40-48).

Суд Божий над Іудеєю й над Єрусалимом

В 1 частині (1-24 гл.) міститься опис покликання Єзекиїля (1-3 гл.) і викривальні промови пророка до іудеїв, вимовлені до облоги Єрусалима, що обіцяють їм суд і покарання Боже.

Пророцтва про сусідні народи

В 2-й частині (25-32 гл.) викладаються пророцтва про сусідні з іудеями язичницькі народи - аммонитян, моавитян, ідумеїв, філістимлян, тирян, сидонян і єгиптян, - вимовлені здебільшого під час облоги Єрусалима вавилонянами.

Відновлення Ізраїлю

В 3-й частині (33-39 гл.) містяться втішливі промови пророка про порятунок обраного народу, виголошені після катастрофи 587 року, у найбільш важкий період полону.

КНИГА ПРОРОКА ЄЗЕКИІЛЯ

Відмітні особливості викладу

Книга пророка Єзекиїля:

1. достатком символічних видінь і дій перевершує всі інші книги Писання, за винятком Апокаліпсиса; звідси - затемненість і незрозумілість мови, на яку скаржилися й дуже вправні в мовознавстві тлумачі, наприклад, блаженний Ієронім (*Epist. ad Eustoch.*); звідси ж – розмаїтість перекладів і пояснень цієї книги.

2. Викладає глибокі таємниці, до споглядання яких небезпечно приступати людям недосконалим у духовному житті; таке зображення подоби слави Божої (Єзек. 1:1-28) і опис благоустрою храму й граду Божого для перебування Добродія з людьми (Єзек. 40:1-48:35); такі розділи читати в старозавітній Церкві не дозволялося тим, хто не досяг священникового або 30-літнього віку.

3. Звертаючи мову до Єрусалима й переселенців царства Іудейського, Єзекиїль постійно іменує їх Ізраїлем і домом Ізраїлю, ймовірно тому, що зображує їх Богоборство й спротив закону, а може бути тому, що з поверненням із полону припиниться цей поділ народу Божого на два ворогуючих царства.

4. Себе Єзекиїль іменує сином людським, мабуть, через глибоке своє смирення перед Богом, що в достоїнстві його Божественних видінь і слів; а може бути він уживає це найменування як полонений раб, що, за стародавніми звичаями й законами, не мав ніяких прав цивільних і людських крім тих, які надасть йому випадкова примха власника.

5. З імен Божих частіше вживає найменування Адонай Саваоф або Господь воїнств, тобто Головнокомандуючий над військами, ймовірно, для позначення переваги Добродія перед Халдейськими божествами, що жили на зірках і становили військові загони для охорони порядку на землі, як вірували в Месопотамії; чи сили природи уособлені були в такому погляді

Халдеїв, або вже завелася в них тоді груба астрологія, - це байдуже в цьому випадку; тому що найменування Адонай Саваоф ставить Добродія Вседержителя над усе... над силу природи й вище духів, що заправляли долями світу; а може бути й тому в Єзекиїля Бог називається Адонай, що, віддавши Іудеїв у рабство, Він, на думку цих останніх, прийшов не як батько, а як Господь і Владика (Малій. 1:6).

Бачення нового Царства Божого

4 частина (40-48 гл.) містить у собі опис символічних видінь нового граду й храму, що відносяться до останніх років життя й служіння пророка та мають месіанське значення.

Книга пророка Єзекиїля вирізняється єдністю плану й систематичністю викладу, однак можна помітити іноді відсутність хронологічного порядку у викладі пророцтв.

Написано книгу в основному від першої особи, що свідчить про авторство самого пророка Єзекиїля.

Мова й стиль книги говорять про Єзекиїля як про геніального письменника, хоча є думка, що бачення пророка, пов'язані з безліччю символічних дій, а також чужоземні слова й вирази утрудняють читання й розуміння книги. Книга вирізняється достатком символічних видінь, дій, притч і алегорій. Із цього погляду книгу Єзекиїля можна порівняти тільки із книгою пророка Захарія й з одкровенням Іоанна Богослова. Бачення слави Господньої, викладене в перших трьох главах книги, настільки незвичайне, що його важко уявити в усіх подробицях. З огляду на образність і важкозрозумілість книги, древнім євреям дозволялося читати цю книгу тільки з досягненням священникового віку, тобто 30 років - про це повідомляє бл. Ієронім.

У книзі пророка Єзекиїля є термінологічні особливості. Бог називається "Адонай-Саваоф" - тобто Господь війська небесного, або "Шаддей" - тобто

Всемогутній, а сам пророк називається "сином людським". Така назва дана йому самим Богом під час його покликання, ймовірно, з метою показати на ньому обов'язок бути рупором Божественної волі - і на знак його смиренного становища порівняно з величчю Творця.

Вступ до книги становлять 1, 2 й 3 глави

1. Бачення подоби Господньої слави й покликання Єзекиїля на пророче служіння 1-3 стт. У п'ятий рік полону Єхонії (592 р.), на 30 році життя пророка, тобто у віці, що вважався священниковим віком, Єзекиїлю було видіння подоби слави Господньої при ріці Ховар, де він жив серед бранців. Перед ним "відкрилися небеса" й "він бачив видіння Бога" (Вих. 33, 23).

4-14 стт. Пророк побачив велику грізну хмару, що рухається з півночі, довкола нього було незвичайне сяйво, усередині його "як би світло полум'я із середини вогню" й у ньому подоба чотирьох тварин із чотирма обличчями й чотирма крильми й руками в кожній тварини при одній голові. Істоти були подібні: людині (попереду), левові (праворуч), тельцю (ліворуч) і орлу (на звороті щодо людської особи).

Вигляд цих тварин, які в 10 главі називаються херувимами, був подібний вигляду палаючого вугілля, швидкість їхніх рухів дорівнювалася мигтінню блискавки; між ними - вогонь, з якого виходять сяйво й блискавки.

15-21 ст. Унизу ("на землі") біля кожної із чотирьох тварин було подвійне колесо ("колесо в колесі"); високе обіддя коліс було засіяне безліччю очей (символ ведення). Колеса ці, утворюючи неземну (ангельську) колісницю, рухалися разом із тваринами, "тому що дух тварин був у колесах", причому рухалися "на чотири свої сторони" не обертаючись.

22-28 ст. Херувими своїми крильми підтримували небесний звід, що утверджувався над ними (грец. - твердінь), що мав вигляд кристалу, - чим позначається його прозорість; над цим зводом, що виконує роль помосту або підніжжя - престолу, на вигляд ніби з сапфіра (сапфір - дорогоцінний камінь

небесно-голубих кольорів); на Престолі сидів Подібний до Людини в сяйві ніби веселки.

Це бачення пророк сприйняв і назвав як "подобу слави Господньої".

Бога, що сидів на престолі в образі пануючого, бачили й інші пророки: Ісая (6 гл.), Михей син Ємвляя (3 Ц. 22, 19), але одкровення Єзекиїлю слави Божої вражає своєю оригінальністю, грандіозністю й символізмом.

Чотири особи тварин, як і очі неземних (ангельських) колісниць, звернені на чотири сторони світу, символізують всевідання й владу Бога, що управляє усім світом мрій Своїх служителів - ангелів.

Звід небесний і твердь, що їх підтримували херувими, - це зображення небесної твердині, що створив Бог на другий творчий день для розділення небесних і земних вод (Бут. 1, 6). Але престол Божий понад (вище) цією твердю.

**Веселка - символ завіту Бога з усім людством, а не тільки з євреями
(Бут. 9, 12).**

У цілому це видіння зображує Бога Всемогутнім, Всевідаючим й у той же час милостивим Творцем і Промислителем усього всесвіту й усіх народів; тим самим воно мало на меті підбадьорити Єзекиїля й через нього всіх бранців, вселити їм думку про те, що панування всемогутнього Бога не обмежується ніякими межами, що в землі переселення вони перебувають під Його владою й тому повинні зберігати Йому вірність, не губити надії на порятунок, зберігаючи себе в чистоті від язичницького нечестя. Такий зміст цього видіння щодо сучасників пророка.

2, 1-3, 15 - покликання Єзекиїля до пророчого служіння

2, 1-8. Під час видіння Єзекиїль чув голос Божий, що велить йому бути пророком серед непокірливих і жорстокосердих синів ізраїлевих, сповіщати їм волю Господню незалежно від того, будуть вони слухати, чи ні. Пророк

повинен бути мужнім і не боятися погроз їхніх, хоча вони будуть щодо нього вовками, тернами й скорпіонами.

2, 9-3, 3. Господь дає Єзекиїлю сувій зі словами "плач, і стогін, і горе", написаними на обох боках. Слова ці визначали характер його служіння й головну тему його проповіді (до руйнування Єрусалима). За дорученням Божим пророк з'їв цей сувій, і він був у вустах його солодким, як мед. Поїдання сувою слід розуміти не буквально, а в сенсі засвоєння його змісту. Подібний символ зустрічається ще в Апокаліпсисі (Откр. 10, 10).

3, 4-11. Після того, як були визначені повноваження пророка й тематика його промов, Господь знову повторює Своє веління Єзекиїлю бути його пророком серед бунтівного дому Ізраїлевого, підбадьорює його й зміцнює його сили на майбутні труднощі, образи й погрози, які він зустріне з боку деяких синів Ізраїлю. "От Я зробив,- говорить Господь,- чоло твоє міцним проти їхнього чола. Як алмаз, що міцніше каменю, зробив Я чоло твоє, не бійся їх і не страшися перед лицем їх" (3, 8-9).

3, 12-15 ст. Опис кінця видіння. Пророк знову почув шум крил херувимів, стукіт коліс від колісниці, що віддаляється, Славу й ангельське славослів'я Добродію. Після цього пророк переселився в Тель-Авів ("пагорб зрілого колосся") - місцевий центр вигнанців на р. Ховар, і тут почалося його служіння.

3, 16-27. Початок служіння пророка і виконання його обов'язку

16-21 ст. Через 7 днів після прибуття в Тель-Авів до пророка було слово Господнє щодо його обов'язків, а саме, що він поставлений "стражем будинку Ізраїлева" і зобов'язаний повідомляти людям рятівну волю Божу.

Про відповідальність пророка: коли він не оголосить грішникові, що очікує на нього за беззаконня, і грішник умре в гріху, то пророк буде відповідати за його душу; якщо ж пророк сповістить грішникові волю Божу,

але той не покається й загине за гріхи свої, - пророк не буде відповідати за його загибель.

Так само пророк відповідає й за душу праведника, що згрішив.

22-27 ст. Пророк за велінням Божим повинен залишатися у своєму будинку, очевидно, через загрозу насильства (25 ст.) і накласти на себе мовчання, за винятком тих випадків, коли Господь відкриє уста його для пророцтва. З наступних глав книги ми довідаємося, що Єзекиїль почав пророкувати не словами, але використовуючи символічні дії й роз'яснюючи їх переселенцям.

4 гл. Пророк бере велику цеглу (з м'якої глини) і робить із неї макет обложеного Єрусалима; відтворює на ньому всі події облоги.

390 днів лежить на лівому боці й 40 днів лежить на правому боці, вказуючи цим на гірку долю спочатку Ізраїлю, а потім Іудеї за їхні беззаконня.

Їсть нечистий хліб, спечений на людському й коров'ячому калі, - символ майбутнього голоду.

Обстригає бороду, розділяючи волосся на три частини. 1-у спалив, 2 - посік ножем, 3 - розвіяв по вітру - цим пророкує долю обложених.

Сам пророк докладно висловлює ці символічні дії (5-7 гл.).

У наступних главах говориться про те, що пророкові в видінні було показано й передвіщено про таємне ідолопоклонство в Єрусалимському храмі старійшин іудейських. 9 гл. оповідає про покарання ідолопоклонників, Наступні видіння говорять про залишення Богом ієрусалимського храму й про духовне відновлення бранців "І дам їм серце інше, і дух інший вкладу в них, і візьму із плоті їхнє серце кам'яне й дам їм серця із плоті... і будуть Моїм народом, і Я буду їм Богом" (11, 19-20).

12 гл. Ще символічна дія. Пророк проламає стіну будинку й тікає чрез діру з ношею, пророкуючи тим переселення.

13 гл. Викриває лжепророків, називає їх фарбарями, які обмазують, фарбують стіну замість того, щоб перекласти її заново.

Особливий інтерес представляє 14 і перегукується з нею 18 глава. Вони вчать про індивідуальну відповідальність за гріхи. Тут відбито новий шабел у розвитку морального навчання Старого Завіту. У древніх книгах людина зазвичай розглядається в сукупності з родиною, плем'ям, націями. Ной (Бут. 6, 18) рятується разом зі своєю родиною; Авраам, покликаний Богом (Бут. 12), веде за собою в Ханаан увесь рід. Тому й відповідальність і винагорода розумілися, як колективні. Авраам (Бут. 18, 22-23) клопоче за Содом не для того тільки, щоб праведні були помилувані, але й для того, щоб у силу солідарності всього роду людського вони позбавили й злих від заслуженого покарання.

Пророки ж поставили в центр уваги індивідуальний початок і цим підняли й доповнили давніші принципи. Уже у Повторенні закону (24, 16; порівн. 4 Ц. 14, 6) затверджується, що не можна карати синів за батьків. Видіння, що було Єзекилю (8-10), переконало його в тому, що міра покарання Єрусалиму відповідає ступеню його теперішніх гріхів. Так пророк стає провісником особистої відповідальності. Порятунок людини або її загибель залежить не від її предків і близьких. Бог дивиться, насамперед, на особисту сердечну налаштованість людини. Іудеї ж надавали занадто велике значення колективній відповідальності, і тому сучасники пророка стверджували, що вони зазнають кари за гріхи попередніх поколінь. "Батьки їли кислий виноград, а в дітей на зубах оскома" - говорили вони. Єзекиль же стверджує протилежне, що кожна людина відповідає за свої справи й учинки. "Душа, що грішить, вона вмере: син не понесе провини батька, і батько не понесе провини сина" (18-20).

Людина не тільки вільна від гріхів батька, але навіть може звільнитися від своїх власних беззаконь, якщо вона покається й виправиться (ст. 23).

Гл. 15. Дім Ізраїлів подібний здичавілій виноградній лозі, що не краща інших рослин (народів) у лісі.

Гл. 16. Алегоричний образ - народ Божий уподібнюється пророком перелюбній дружині, що зраджує своєму чоловіку.

Крім уже названих у книзі Єзекиїля зустрічається ще безліч алегоричних образів і символічних дій.

33 гл. 1-9. Обов'язки пастирів

1-6. Його обов'язки щодо народу з'ясовуються через порівняння їх з обов'язками міського сторожа щодо жителів міста, яких він охороняє. Сторож міста, якого в давнину ставили на вежі, зобов'язаний попереджати населення міста про небезпеку.

а). сторож, що вчасно попередив жителів про напад ворогів, не відповідає за загибель тих, які були попереджені, але не вжили заходів для свого захисту й порятунку і загинули.

б). у свою чергу, сторож, що побачив ворога, але не попередив жителів міста, відповідь за смерть загиблих людей, хоча вони й умруть за свої гріхи.

7-9. Подібно міському сторожеві, що охороняє жителів міста, і пророк поставлений "сторожем дому Ізраїлева", але тільки духовним. Його обов'язок - вчасно застерігати народ від гріхів.

а). якщо він не оголосить грішникові, що його очікує за беззаконня, і грішник умре в гріху своєму, то пророк відповідь за загибель душі його.

б). якщо ж пророк закличе грішника відвернутися від цього шляху його, але той не послухає, то пророк не буде відповідати за нього.

34 гл. Викриття пастирів єврейських і пророкування про Месію

За велінням Божиим пророк Єзекиїль виголосив викривальну промову проти пастирів ізраїльських і втішну для полоненого народу. Промова ця сказана була тоді, коли й ті, і інші відчували всю гіркоту полону.

1. Пастирі обвинувачувалися в тому, що вони не виконували своїх обов'язків, а "пасли самих себе", тобто піклувалися тільки про одержання матеріальної вигоди від череди. При цьому вони поводитися з паствою зарозуміло й жорстоко. Внаслідок недбальства пастирів вівці розсіялися й стали здобиччю хижих польових звірів (1-10).

2. Пророк викриває пастирів за їхній неправедний спосіб життя: "Ви їли тук, і вовною одягалися, відгодованих овець заколювали, череди не пасли...", за невиконання прямих своїх обов'язків: "Слабких не зміцнювали (порівн. Рим. 14, 1), хворих не лікували, поранених не перев'язували, викраденої не повертали й загубленої не шукали" (3). Тут треба насамперед розуміти духовні недуги овець словесної череди: слабкість віри або маловір'я, різного роду гріхи й пороки, через які душа людини духовно вмирає.

3. Пастирі викриваються за жорстокість. Гріх ніколи не викоріниш жорстокістю, тобто явним виявленням свого панування й влади. Євангеліє вчить пастирів уживати для "виправлення дух лагідності" (1 Петро. 5, 3; Мк. 3, 44. ср: Сир. 3, 18-32, 1)

Гл. 37. Пророцтво про воскресіння

Це пророцтво містить у собі подвійний зміст: буквальний або історичний та есхатологічний; у ньому говориться:

1. про повернення вигнанців з полону, політичне воскресіння Ізраїлю.
2. про воскресіння мертвих, причому дуже яскраво підкреслюється двоїстість людини: тіла відновилися, але духу до часу не було. За цим пророцтвом можна судити про догматичну підставу старозавітного віровчення.

IV частина книги прор. ЄЗЕКИЛЯ(40-48 глави)

Ця частина книги, написана в останні роки життя й служіння пророка, містить у собі опис символічних видінь нового міста й храму, що мають месіанське значення. За змістом цю частину можна розділити на передмову (40, 1-9) і 3 розділи: 40, 5-43, 12; 43, 13-47, 12; 47, 13-48, 35.

У передмові говориться про те, як на 25 рік полону й 14 після зруйнування Єрусалима (572 р.) у видінні Дух Божий переніс пророка в землю Ізраїльську, на гору (Сіон); там з'явився йому таємничий Чоловік із лляною мотузкою в руці й тростиною для виміру й повелів пророку спостерігати, що Він буде робити й запам'ятати, що Він буде говорити, а потім передати це дому Ізраїлеву.

1. У першому розділі (40, 5-43, 12) даний опис плану нового храму й пристрою зовнішнього й внутрішнього двору його з виміром усіх частин; потім пророк споглядав (43, 2-4), як Слава Господня повернулася в храм через ті ж (східні) ворота, через які вона вийшла відповідно до бачення, описаного в 10, 19-11, 23; **при цьому Чоловік, що робив виміри, сказав пророку: "Це місце престолу Мого і місце столам ніг Моїх, де Я буду жити посеред синів ізраїлевих у віках" (43, 7).**

2. У другому розділі (43, 13-47, 12) описаний новий жертвник, порядок його освячення й викладені закони про священників, левітів і богослужбовий устав щодо жертв, свят і т.д., через виконання яких увесь Ізраїль повинен освячуватися. Із храму потече джерело по всій землі й живитиме її; по берегах джерела будуть рости дерева із плодами життя й цілющого листя; Мертве море, завдяки водам цього джерела, буде наповнене рибою (47, 1-13).

3. У третьому розділі (47, 13-48, 35) говориться про поділ землі між 12 коліньми за частками. Останні розподілені не за жеребом, а трохи інакше, ніж за Ісуса Навина, а саме: сім колін на півночі: Данове, Асирове, Нефталимове, Манасієне, Ефремове, Рувимове й Іудине; у центрі - частка

Божий храм для царя й священників; на півдні частки для інших п'яти колін: Веніамінового, Симеонового, Иссахарового, Завулонового й Гадового. Особливість розподілу землі за частками полягає в тому, що частки даються й для іноземців, які "повинні вважатися нарівні з природними жителями" (47, 22-23). Єрусалим розташовується в центрі й має вигляд квадрата по 4 500 мір у кожний бік (48, 16). Він буде називатися новим ім'ям: "Іегова Шамма" - "Господь там" (48, 35).

"Храм" - образ Церкви Христової

Храм як образ Церкви Христової зустрічається й у інших пророків. Наприклад, в Іоана й Михея, які поширення Церкви Христової зображують образом зборів усіх народів у храм Господній (Іс. 2, 2-3; Мих.4, 1-2). Нова назва міста, що споглядає, "Іегова Шамма" - "Господь там" (48, 35), що вказує на особливу близькість Добродія до людей і перебування Його з ними, відповідає обітниці воскреслого Спасителя, що проголосив Своїм послідовникам: " Я з вами у всі дні довіку" (Мф. 28, 20). Нарешті, не можна не відзначити, що опис Нового Єрусалима в книзі Єзекиїля повторюється й багато в чому збігається з образом бачення Нового Єрусалима новозавітним глядачем Іоанном Богословом. Іоанн також вознесений був Духом Божим на високу гору й споглядав Новий Єрусалим як символ Царства Божого, причому йому також було показане місто у вигляді квадрата, ворота його, стіни з виміром всіх його частин, "ріка води життя", що виходить від престолу Божого, й протікала посеред міста, по берегах якої росли дерева життя із цілющими властивостями (Відкр. 21, 10-17, 22, 1-2).

Все це говорить про те, що бачення Єзекиїля - теж образ месіанського духовного царства, що почало облаштовуватися з пришестям на землю Сина Божого; з тих пір продовжує зростати, а остаточно здійсниться в друге славне пришестя Христа на землю.

44, 1-4. Бачення зачинених воріт храму

1 ст. Таємничий Чоловік, що супроводжував пророка, привів його до східних воріт храму. "І звернув мене на шлях воріт святих зовнішніх, звернених на схід, і зачинених". Слова "зверни мене" - "повернув мене" показують, що пророк колись був біля цих воріт (43, 1). Тепер він удруге був приведений до цих воріт після огляду жертівника для повідомлення йому нового одкровення. Ворота були зачинені.

2-3 ст. Сам Господь (Іегова) сповістив пророкові таємницю про те, що "ці ворота зачинені будуть, і не відчиняться, і ніхто ж не пройде ними, і будуть зачинені. Лише Старійшина Цей сяде в них їсти хліб перед Господом: шляхом сіней (притвору) воріт зайде і шляхом його вийде".

4 ст. Після повідомлення пророку одкровення про вічне закриття воріт храму після проходження ними Добродія, пророк був визнаний гідним бачити, як Слава Господня наповнила храм й у благоговінні впав на обличчя своє.

Це бачення, за розумінням Церкви, містить у собі пророцтво про надприродне втілення Сина Божого для спокути людства.

Старійшина (грець. "Ігуменос"), Він же - Господь Бог Ізраїлів, Котрий пройде зачиненими воротами храму, за тлумаченням Церкви - це Месія, Христос, що у книзі пророка Михея, що жив більш ніж за сто років до Єзекиїля, також передвіщений як Старійшина - Князь, що має народитися у Віфлеємі (Мих. 5, 2).

Зміст виразу 3-го вірша про їжу Старійшиною хліба перед Господом (Богом Батьком) по проходженні Його через зачинені ворота храму, розуміється євангельським виреченням Ісуса Христа, що Сам про Себе говорить (Ін. 4, 34). Це справа й ця воля Бога Батька полягали в спокуті Сином Божим людського роду шляхом Його хресних страждань і смерті (Ін. 3, 16; Рим. 8, 32).

КНИГА ПРОРОКА ДАНИІЛА

Ідеологія й культура Вавилона

Вавилонська релігія

Вавилонське рабовласницьке суспільство, будучи спадкоємцем древнього Шумеру, сприйняло й досягнення його культури. У свою чергу вавилонська культура впливала на культурний розвиток сучасних їй народів Середньої Азії й навіть далекого Єгипту. Чимало її досягнень увійшло згодом до складу культури стародавніх греків та інших народів Європи й Азії. Величезне історичне значення вавилонської культури визначається позитивними досягненнями науки й мистецтва. Ці досягнення були великі, незважаючи на те, що характер вавилонської культури значною мірою визначався релігійною ідеологією. Вавилонська релігія нав'язувала людині ідею безсилля перед надприродними силами, які, за вавилонськими віруваннями, навіки встановили світовий порядок та існуючий суспільний лад; вона заважала справжньому пізнанню світу й перешкоджала активному впливу людини на навколишній світ.

Старі боги шумеро-аккадського пантеону зберігали своє значення й у релігії Вавилонії, але релігійні погляди значно ускладнилися.

Успадкований від глибокої старовини культ умираючого бога рослинності, що воскресє, мав широке поширення. Уособленням умираючої й знову воскресаючої рослинності був бог Таммуз (Думузї) - коханий богині Іштар.

Поважним божеством був бог грози й дощу - Адад (у шумерів Ішкур), який шанувався особливо в північніших районах, де відомо роль для землеробства мало зрошення дощовими водами ("води Адада").

У Вавилонії шанувався ряд місцевих богів, ототожнених із небесними світилами. Важливу роль відігравали божества Сонця й Місяця - Шамаш і Син. Іштар, що відповідає шумерській Інанне, богині Урука, персоніфікувала планету Венера. У криваво-червоній планеті Марс бачили Нергала, бога

війни, хвороб і смерті, головного бога міста Куту. Бог мудрості, листів і рахунків Набу (відповідає західно-семітському набі - "пророк"), що шанувався в сусідній з Вавилоном Борсиппі, зіставлявся з планетою Меркурієм. Нарешті, із планетою Сатурном був зіставлений Нінурта, бог вдалої війни. Бог Мардук ототожнювався з найбільшою планетою - Юпітером. Сім головних астральних (зоряних) богів разом із тріадою - Ану, Білий (Енліль), Еа - відігравали найважливішу роль у релігії Вавилону. На честь цих богів храмові вежі будувалися або в три поверхи (небо, земля, підземна вода) або в сім (сім планет). Пережитком шанування вавилонських астральних богів є сучасний семиденний тиждень. У деяких західноєвропейських мовах назви днів тижня й у цей час відбивають імена семи божеств.

У Вавилонії одержав великий розвиток культ померлих царів і обожування самої царської влади. Царі проголошувалися незмірно вищими від людей, а їхня влада зміцнювалася в усвідомленні експлуатованих народних мас як священна влада.

Вавилонське жрецтво впливало на народні маси пишністю культу у величезних храмах з їх величними східчастими вежами -зиккуратами. Збереглися відомості про велику кількість храмового начиння із золота, а також про багатство жертв, принесених щодня на вівтарі храмів. Обожування царської влади, вселяння вимоги покірності богам і пануючому ставленикові рабовласницької знаті, були основою культу.

В історії Дворіччя неодноразово появлялася та або інша держава, що виступала претендентом на панування над своїми сусідами. Найбільш щасливим претендентом на панування над усією долиною виступив, як вище було сказано, Вавилон. Це знайшло своє відображення й у тій ролі, що став грати Мардук, бог-заступник Вавилону, в основному міфі про світобудову.

У вавилонському міфі про створення світу (в основу цього міфу був покладений аналогічний шумерський міф), написаному на сімох глиняних

табличках, розповідається, що спершу був хаос, водна безодня, що персоніфікувалася у вигляді чудовиська Тиамту. Народжені з надр її боги задумали погубити Тиамту, внісши порядок у хаос. Тиамту, довідавшись про ці задуми, вирішило у свою чергу знищити богів. Один лише Мардук (у більш древній версії Энліль) не злякався його й виявив готовність вступити з ним у боротьбу, але зажадав у випадку перемоги над Тиамту повного підпорядкування богів його пануванню, щоб “неминучим і беззаперечним був би наказ його вуст”. Коли боги на своїй раді прийняли вимогу Мардука, останній вступив у єдиноборство з Тиамту й, убивши його, створив з його тіла небо із зірками, землю з рослинами, тваринами й воду з рибами. Завершенням світобудови було створення людини, створеної з глини й із крові одного з богів, страченого за зраду богам і допомогу Тиамту. Обов'язком людини стало жертвопринесення богам.

Такий короткий зміст дуже древнього міфу про створення світу, що був оброблений вавилонським жрецтвом. Політична тенденція виступає в цій обробці чітко й виразно. Вавилон переміг, і всі інші міста підкорилися йому як найсильнішому; належало закріпити цю перемогу вказівкою на те, що з початку світу самим потужним з богів був Мардук, бог-заступник Вавилона.

Таким чином, бог Мардук був оголошений царем богів, але вавилонські жерці в прагненні возвеличити свого бога не задовольнялися цим. Надалі вони намагалися поєднати в образі Мардука образи всіх великих богів Вавилонії. Про це свідчить, зокрема, пізніший релігійний текст, що наділяє великих богів тими або іншими проявами Мардука: бога війни, хвороби й смерті Нергала - Мардуком сили, бога писемності Набу - Мардуком мудрості, бога Місяця Сина - Мардуком нічного світла й т.д. Особливо ж прагнуло вавилонське жрецтво включити в образ Мардука популярний образ умираючого й воскресаючого бога. Про це свідчить текст із храмової бібліотеки міста Ашшура, присвячений страстям Бела-Мардука, його страті й поверненню до життя. Відповідно до цього міфу Бела-Мардука стратять на

судилищі в підземному царстві разом із якимось злочинцем. Закривавлений одяг бога очищає богиня, любов якої сильніша від смерті. Відхід бога в підземне царство викликає на землі тяжкий смуток, дружина Бела-Мардука, “володарка Вавилону”, спускається за ним у підземне царство, і бог воскрес до нового життя.

Цей коротенько викладений міф, безсумнівно, побічно вплинув на оформлення євангельського міфу про Христа. Як міф про світобудову, так і міф про страсті Бела-Мардука читалися в головному храмі Вавилону на новорічне свято. У цій частині ритуалу новорічного свята є зародок релігійної драми. Міф про вмирання й оживання природи становить основу й вавилонського міфу про сходження богині. Іштар в “країну без вороття”, тобто в царство мертвих. У цьому міфі, також переробленому із шумерського, що дійшов до нас у прекрасному віршованому викладі, діючою силою виступає жіночий початок - богиня Іштар, богиня любові й родючості, а також її жорстока суперниця богиня Ерешкігаль. У цьому не можна не бачити деяких пережитків данини часу панування материнського роду.

Потужним засобом впливу жрецтва на народні маси була магія. Шляхом магічних формул жерці-заклинателі “рятували” людей від хвороб і нещастя, “викликаних” злими духами, відьмами й чаклунами. Жерці-провісники нібито передвіщали своїм мистецтвом людині прийдешнє лихо й намагалися запобігти його за допомогою чаклунства. Прорікання давалися на підставі польоту птахів, сходу й заходу небесних світил (астрологія), за формою печінки вівці й т.д. Вавилонські заклинання й пророцтва зробили найсильніший вплив на релігію сусідніх країн, а за допомогою хетів - і на грецьку релігію. Античний же світ передав багато елементів з вавилонської магії й середньовічній Європі.

Писемність і література

Писемність вавилонян, успадкована ними від шумерів, була добре розвитим клинописом, пристосованим до особливостей семітично - аккадської мови. Ця мова в II тисячолітті до н.е. стала загальноновизнаною мовою дипломатичної переписки. Вавилонський клинопис вивчали навіть у школах писців далекого Єгипту. Клинописом написані численні документи, релігійні тексти, сказання.

Панування релігії й жрецтва в галузі ідеології було визначальним для вавилонської літератури. Навіть популярні здобутки усної народної творчості піддавалися обробці в дусі пануючої ідеології. Характерним для вавилонської літератури того часу є наполегливе підкреслення слабкості людини й обмеженості її можливостей, проповідь смиренності й покірності людини порядкам, установленим самими богами, і владі царів, що обожуються. Піддавалися обробці й пристосовувалися до нових обставин і древні міфи й перекази, що начебто згадувалися вже раніше міфів про створення світу, про сходження богині Іштар у царство мертвих та ін.

Обробці піддалися також шумерські сказання про Гільгамеша. Можливо, що саме до цього часу були зведені в єдиний епос раніше існуючі розрізнені перекази про Гільгамеша, хоча деякі дослідники відносять створення цієї епічної поеми ще до кінця III тисячоліття. Вавилонська обробка позначилася, зокрема, на трактуванні образу головного героя епосу.

Зміст епосу про Гільгамеша в тому вигляді, в якому він був написаний аккадською мовою, такий: Гільгамеш, цар Урука, не знаходячи застосування своїм могутнім силам, гнітить жителів Урука. Почувши їхні молитви, боги створюють первісну людину - героя Енкіду, що живе зі звірами. Енкіду було призначено зробитися другом Гільгамеша й спрямувати його сили на здійснення подвигів, корисних людям. Спокушений любов'ю до жінки, Енкіду був змушений порвати колишній свій тісний зв'язок із природою й прибув в Урук, де, помірявшись силами з Гільгамешем, став його другом.

Друзі здійснюють ряд подвигів на користь людям, у тому числі, вбивають охоронця кедрів чудовисько Хумбабу (по-шумерски - Хуваву). Потім Гільгамешеві пропонує свою любов богиня Іштар, але той відкидає її й разом з Енкіду убиває посланого проти них богинею дивовижного бика. При цьому Енкіду ображає богиню й за це повинен умерти.

Перед Гільгамешем постає питання про смертність людей. Незважаючи на угоди богів і людей, незважаючи на найбільші перешкоди, він здійснює подорож на край світу, де перебуває потоп, що пережив герой Утнапіштим (Зиусудра). Той розповідає йому історію потопу й свого порятунку, але запевняє Гільгамеша, що вічного життя для людини бути не може. Проте, він допомагає Гільгамешу знайти чарівну рослину, що звільняє людину від старості. Гільгамеш вирішує розділити її зі своїм народом, але по дорозі назад рослину викрадає змія. Поема спочатку закінчувалася похвалою мудрецам, що побудували древні стіни Урука й тим створили вічну цінність.

Ця мужня й глибока за змістом поема, герої якої виступають як поборники блага людей і богоборці, піддалася тенденційній переробці в пануючому дусі проповіді смиренності й покірності богам. Зокрема, наприкінці до поеми був доданий переклад перейнятої релігійним духом шумерської пісні про те, як Гільгамеш викликав з пекла дух Енкіду, й той розповів йому про сумну долю мертвих, що страждають від голоду й спраги. Ця доля трохи полегшується нібито лише виконанням відповідних похоронних обрядів і приношенням жертв.

Епос про Гільгамеша був написаний віршованим розміром, заснованим на розрахунку наголосів. Точне враження про оригінал дає прекрасний переклад перших рядків епосу, зроблений найбільшим радянським ассириологом В. К. Шилейко з повним відтворенням розміру оригіналу.

Про того, хто побачив усе до краю світу,

Про того, хто зрозумів усе, що розуміли всі.

Він прочитав сукупно всі писання,

Глибину премудрості всіх книгочитців.

Потаємне бачив, таємне відав,

І приніс він звістку про дні до потопу.

Далеким шляхом він ходив, але утомився й повернувся,

І записав на камені всю свою працю.

У вавилонській літературі з'являються зачатки драми у формі релігійних містерій, а також лірики, елементи якої ми знаходимо й різних гімнах, молитвах і т.д. Нам відомо, що існувала й світська лірика, але зразки її не дійшли до нас.

Розвиток науки

Математика, що вирішувала у Вавилонії ряд практичних завдань, істотних для виміру полів, створення будівель та іригаційних споруд і т.п., виявилася більш вільною від впливу релігійних уявлень і змогла досягти в храмових школах Вавилонії найбільших успіхів. В одному питанні вавилонська математична наука стояло навіть трохи вище пізнішої давньогрецької, а саме в питанні написання всіх мислимих чисел мінімальною кількістю цифрових знаків. У вавилонській математиці, як і в сучасній, був здійснений принцип, відповідно до якого та сама цифра має різне числове значення залежно від місця, займаного нею в числовому контексті (позиційна система). Однак у Вавилонії, спадкоємиці культури Шумеру, числова система базувалася не на десятковій основі, а на шістдесятеричній. Вавилонська числова система продовжує жити й у наш час у розподілі години на 60 хвилин, хвилини на 60 секунд, а також у розподілі кола на 360 градусів.

Вавилонські переписувачі вирішували планіметричні завдання, використовуючи властивості прямокутних трикутників, сформульовані згодом і вигляді так званої піфагорової теореми, а в стереометрії вирішували таке складне завдання, як вимір обсягу зрізаної піраміди. Доведено, що

вавилонські математики були основоположниками алгебри, оскільки вони вирішували в деяких випадках рівняння з трьома невідомими. Вони могли також у ряді випадків вираховувати не тільки квадратні, але й кубічні корені. У визначенні числа π , тобто відносини довжини кола до діаметра, вавілоняни користувалися лише грубим наближенням, визначивши π числом “три”. У рішенні даного питання вавилонська математика перебуває нижче від єгипетської, котрій удалося досягти точнішого наближення (3,16).

Завдяки потребам високорозвиненого іригаційного землеробства поряд з математикою у Вавилонії більших успіхів досягла й астрономія. Основи зоряної карти тією мірою, коли вона може бути встановлена без застосування телескопа, були створені у Вавилонії й, імовірно, через хетське суспільство передані європейським країнам Середземномор'я. У своєму подальшому розвитку вавилонська астрономія вплинула на грецьку науку. Але вавилонська астрономія не змогла відірватися від тих релігійних поглядів, які підкоряли собі вивчення в той час будь-якого конкретного явища навколишнього світу. Вавилонська астрономія була тісно пов'язана з астрологією, і між ними важко провести чітке розмежування.

Медицина й хімія були переплетені з магією. Ретельно розроблені чаклунські дії супроводжували, наприклад, виготовлення плавильної печі, установку її й роботу на ній. Наші відомості про вавилонську хімію, на жаль, ще обмежені внаслідок труднощів розуміння відповідних клинописних текстів, що часто навмисно, у магічних цілях затемнювалися древніми переписувачами.

Зоологія, ботаніка й мінералогія знайшли своє відображення в одних лише довгих списках назв тварин, рослин і каменів. Втім, ці списки можуть бути віднесені скоріше до філологічних довідників, якими були настільки багаті писарські школи Вавилонії, що звертали велику увагу на вивчення мови, її словникового складу й граматики.

Інтерес до проблем мови значною мірою був обумовлений тим, що у вавилонських жерців мертва на той час шумерська мова продовжувала відігравати роль священної мови. Крім того, без знання шумерської мови не можна було правильно застосовувати для аккадської мови писемність, що утворилася спочатку на основі шумерської мови. Тому вавилонські переписувачі були змушені вивчати поряд зі своєю, аккадською мовою ще й іншу, далеку їм мову. Це вивчення змушувало їх більш свідомо ставитися й до своєї рідної мови. Поряд зі словниковим складом вавилоняни стали вперше вивчати й граматику.

Менші досягнення, ніж мовознавство, має вавилонська історіографія. Кілька хронік свідчать лише про зачатки історичних знань.

Серед пам'ятників вавилонської літератури до нас дійшли зразки, в яких можна знайти зачатки філософської думки. Деякі пам'ятки такого роду перебувають під безпосереднім впливом традиційної релігійної ідеології. Проповідь беззаперечної покірності перед волею всесильних богів, вселяння людям обов'язку працювати на богів і царів і виправдання духовного рабства - така думка подібних текстів. Наприклад, так звана "Поєма про безвинного страждальця" порушує питання про причини людських страждань і відповідає, що досягти ці причини неможливо, тому що "хто досягне задум богів на небесах?".

Про наявність у вавилонському суспільстві течії, що знаменує собою деякий відхід від традиційного релігійного світогляду, свідчить чудовий літературний пам'ятник, відомий за назвою "Діалогу між паном і рабом". У цьому тексті пан, розмовляючи зі своїм рабом, висловлює одне за іншим різні побажання, а раб схвалює кожне із цих бажань свого хазяїна. Коли ж останній відмовляється від свого бажання, то раб й отут погоджується з ним, приводячи при цьому вагомні аргументи й на користь відмови. Тим самим доводилася марнота всіх сподівань і думок пана: його надії на милість, надії знайти забуття в бенкеті або в любові до жінки, надії на порятунок за

допомогою магії, молитви або жертви. Безцільно додержуватися звичайних приписів чесноти, тому що смерть усіх зрівнює, як стверджує раб, звертаючись до свого пана: "Здіймися на пагорби зруйнованих міст, пройдися по руїнах стародавності й подивися на черепи людей, що жили давно й недавно: хто з них був злим і хто з них був добрим?". Діалог закінчується твердженням, що пан, який побажав убити свого раба, переживе його всього лише на "три дні".

Автор і час написання книги

Авторство Даниїла ніколи не оскаржувалося. Як старозавітна, так і новозавітна

Церква завжди впевнено вказували на самого пророка як на автора книги. Іудейський історик Йосип Флавій так говорить про Даниїла: "Закінчивши життя, Даниїл здобув вічну пам'ять, тому що книги, які він написав і залишив, читаються в нас і нині. І в них засвідчено, що він розмовляв з Богом". Християнська Церква підтвердила дійсність книги пророка Даниїла вустами свого Божественного Засновника. "Отже, - говорить Христос Своїм учням, коли побачите мерзенність запустіння, проречену через пророка Даниїла, що панує на святому місці, хто читає, той розуміє, тоді ті, що перебувають в Іудеї, хай біжать у гори..." (Мф.24,15,16). Цими словами Христос підтверджує не тільки існування самого Даниїла, але й приналежність йому пророцтва про седмиці (Дан. 9,24-27). Пророк Даниїл видає себе за сучасника Вавилонського полону, й це побічно підтверджує мова самої книги: єврейська й арамейська. Вавилонський полон був дійсно часом сполучення у євреїв обох мов: народ не забув своєї рідної єврейської мови, але до кінця полону багато хто вже розумів і говорив арамейською. Текст Даниїла, цілком можливо, був редагований мужами Великої Синагоги, які й включили книгу в Канон Священних Книг.

Тема книги:

Верховна влада Бога над усіма царствами світу.

Всемогутній Бог спрямовує долю людства за своїм планом до великої мети.

Мета книги:

Утвердити в свідомості полонених іудеїв сподівання на промисел Божий для Божого народу, за умови вірності Ієгови.

Історичне тло:

Біографія автора.

- Даниїл був із царського роду й у 605 (598)р. до.н.е. забраний у полон з Йоакимом.

- У полоні він і троє його друзів одержують нове ім'я:

- Даниїл - Бог мій суддя

Валтасар - спадкоємець (улюбленець) Ваала

- Ананія - Ієгова милосердний

Седрах - натхненний Рахом

- Азарія - Господь допомагає

Авденаго - Слуга Наго

- Мисаїл - хто може зрівнятися з Богом.

Мисах - хто може зрівнятися з Сахом.

- Даниїл був обраний у числі інших єврейських отроків царського й князівського роду для навчання.

Зміст книги умовно ділиться на 2 частини:

Перша частина - оповідальна 1-6 гл.

Шість конфліктів:

1. Випробування віри (стійка віра проти ритуального опоганення) 1 гл.

Даниїл із друзями відмовляються їсти із царського стола. Чому?

- Неправильне приготування, із кров'ю
- Використовували нечистих тварин.
- Перед уживанням їжу приносили в жертву ідолам.

Урок: Дійсна духовність ніколи не залежить від обставин.

2. Язичницька магія на противагу божій мудрості. 2 гл

Розповідь і тлумачення сну про бовдура.

- Золота голова - імперія Вавилону 605 - 538 р.до н.е.
- Срібні груди й дві руки - Медо - перська імперія 538 - 331 р.до .н.е.
- Мідні живіт і стегна - Імперія Олександра Македонського (Греція) 331-146 р.до .н.е.
- Залізні ноги - Римська імперія була розділена в 395 р.
Східна - 476 р.
Західна - 1453 р.
- Ступні із суміші заліза й глини(говорить про те що основа дуже тендітна) Царство антихриста
(10 пальців - союз десяти держав Отк. 13гл)
залізо - політична сила
глина - елемент релігійності .
- Дійсний камінь із неба зруйнує людську гординю.

Урок: Історія всього світу перебуває в руках Бога.

3. Ідолопоклонство на противагу вірності Богові. 3 гл.

Не поклонитися бовдурові рівнозначно образі пануючого. За це друзі Даниїла були кинуті в піч, де їх урятував Бог.

Питання? Де був Даниїл. Чи можливо, що він поклонився бовдурові?

Даниїл уже 20 років перебував у полоні, й саме цього року був повністю зруйнований Єрусалим (586 р.до.н.е.).

Урок: Божий принцип – Бог рятує не від вогню, а у вогні. У випробуванні згоряють мотузки, випробування корисні, тому що в них ми звільняємося від того, що нас зв'язувало.

4. Гордия Пануючих проти верховної влади Бога. 4 гл.

Сон і божевілля Пануючого.

Дерево - емблема вавилонського царства

Урок : Дан. 4:34 Бог сильний упокорити того, хто ходить бундючно.

5. Людське невір'я на протипагу верховній влади Бога. 5 гл.

Напис на стіні.

Обвинувачення Валтасару - легка вага.(нерозсудливість, легкодумство бук. «легкий на розум»).

У чому це виявилось? До цього Медіани вже два роки тримали в обляві Вавилон а Валтасар улаштує бенкет і п'є вино.

Урок: До небезпеки не можна ставитися легковажно. Віддалена загроза може привести до падіння так само точно, як гріх легкодумства й незнання здатний позбавити нас Царського достоїнства.

6. Заздрість на протипагу Божій турботі й забезпеченню. 6 гл

Рів із левами.

Урок: вірність Богові може бути випробувана не просто в постановах і погрозах, а й у рові з левами, де життя перебуває в прямій небезпеці = 3 гл.

Б. Пророча частина 7 -12 гл.

1. 7 гл. - бачення 4 звірів. (= 2 гл.)

Як і в 2 гл. говорить про хід світової історії.

- Лев із крильми - крила відірвані й дано серце людське.

Лев – це прообраз пануючого Навуходносора, якого Господь упокорив.

Це прообраз самої Вавилонської імперії:

Лев - символ Вавилону. У самому вавилонському палаці близько 120 зображень левів. Це означало силу, першість.

Орел - означає швидкість.

Після Навухадносора вавилонська імперія втрачає поступово свою силу й владу Відірвані крила.

Господь упокорив звірину натуру (Усе завоювати й підкорити-ненаситність) і дав серце людське (Слабкість до гріха, легкодумство Валтасара).

Ведмідь із трьома іклами.

Символ грубої сили:

3 ікла означають:

Кровожерливість

3 ікла вказують на певні царства, які завоювала Медо – Персія, без цього вона б не змогла прийти до влади.

Лідія 546 р. до.н.е.

Єгипет 525 р.до.н.е.

Вавилон 539 р.до.н.е.

- Барс із чотирма крильми й головами.

4 крила - говорить про швидкість завоювання. Олександр Македонський за 3 роки завоював увесь близький схід.

4 голови - 4 генерали, які залишилися після смерті Олександра Македонського й між якими була розділена імперія.

- звір із залізними зубами й 10 рогами.

Римська імперія, що замінить союз 10 держав, звідки вийде антихрист.

Видіння Старого днями - роль Судді, що віддасть владу святим.

8 гл. – видіння овна й козла.

9 гл.- 70 седьмин.

10 гл. - відкриває світ ангелів й їхнє служіння

11 гл. - Хід історії від Меду - Персії до кінця

12 гл. - Період великої скорботи й воскресіння.

Відмінність книги Даниїла від інших пророчих книг:

1. У Септуагінті стоїть поруч із великими пророками
У єврейській Біблії стоїть між книгою Ездри й Есфір, тому що за їхнім розумінням він був сновидцем, а не пророкам.
2. Книга Даниїла названа Апокаліпсисом Старого Завіту.
Книга Одкровення є Апокаліпсис Нового Завіту. І між ними багато спільного.
3. У ній описана історія не тільки єврейського народу, а й усього світу.
4. Указує дати.

Підтвердження канонічності.

1. Свідчення Ісуса Христа Мат 24:15, Мар 13:14
2. Свідчення Єзикиїля Єз 14:14 (під сумнівом)
3. Прийняття першоджерелом (євреями)
4. Виконання пророцтв.
5. Свідчення Йосипа Флавія: він назвав його одним із самих великих пророків, тому що вказав не тільки на подію, а й на часи.

Мова написання: – давньоєврейська – халдейська - арамейська.

Малі пророки

Конспект лекцій

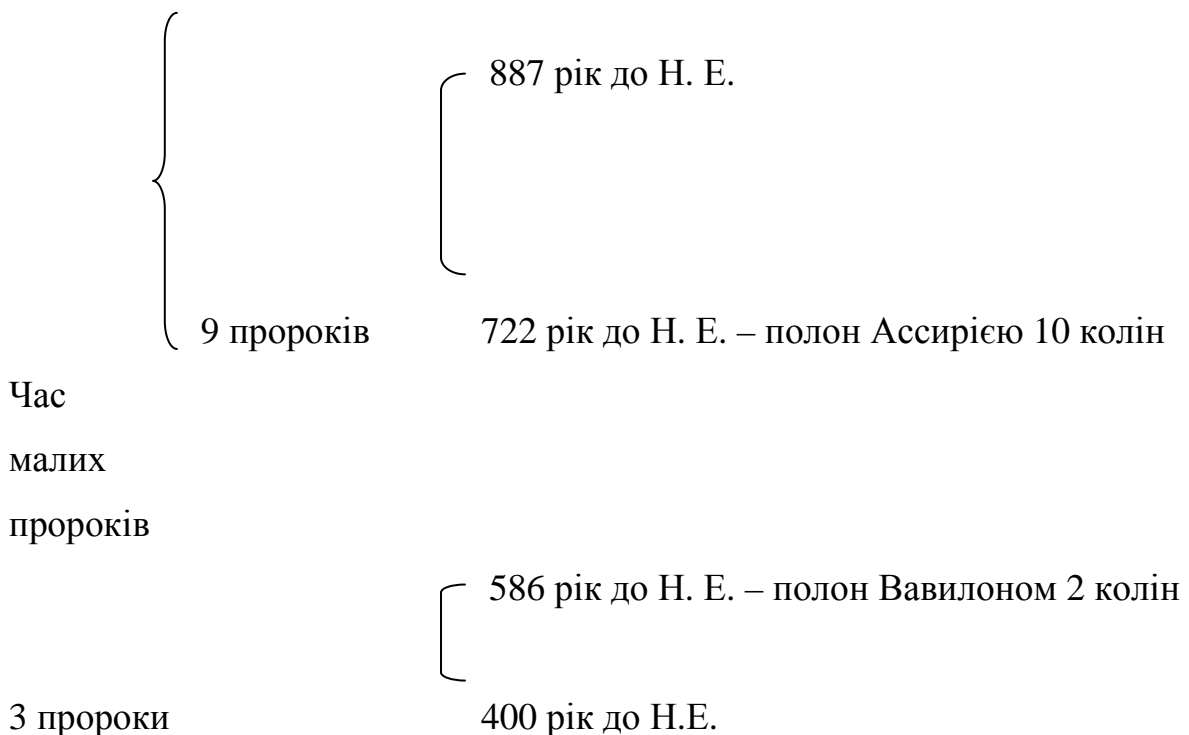
Ім'я

Книги малих пророків не є "малими" у розумінні їхньої меншої важливості, а також не тому, що були написані пізніше від книг великих пророків. Малий пророк може бути також важливий, як і великий пророк. Великі й малі пророки частково збігаються за часом. Ім'я, схоже, відноситься тільки до довжини тексту. "Великий пророк" загалом, представляє об'ємнішу книгу, ніж "малий пророк". Але важко так стверджувати, тому що, наприклад, книга Даниїла менша, ніж деякі книги малих пророків.

Книги малих пророків можна розділити на дві частини:

1. Перші дев'ять (Осія - Софонія) – книги, написані до полону 586 р. до Н.Е. - остаточного руйнування Єрусалима. Період їх починається в 887 році до Н.Е. і закінчується в 586 році до Н.Е.

2. Решта три (Огій, Захарія, Малахія) - після полону Вавилоном.

Основні принципи для розуміння пророків:

1. Пророк - це людина, спонукувана Духом Святим (2Птр. 1:20,21; Єр. 23:28). Це основний принцип життя пророків, яких ми будемо розглядати. Вони не були спонукувані своїм духом, але Духом Божим. Пророцтво посідає одне з найважливіших місць у нашому служінні, і тому дуже важливо мати здорове навчання про пророцтва. Проблема: як ми можемо знати від Божої волі або від людської волі було сказане пророцтво? Дуже важливо перевіряти пророцтва, сказані кимось. Якщо це пророцтво не від Бога - забудьте його.

2. Пророк не може вводити дивні релігії (Втор. 13:1-5). Пророк не вводив нових законів. Їхньою функцією було покликання людей повернутися до закону, даного Мойсеєм. Малі пророки нічого не відкрили нового, але, посилаючись на закон, вони закликали повернутися до нього. Книга Одкровення в главах 1-3 закликає до покаяння (одкровення про те, хто такий Бог і заклик до покаяння), і якщо ти не приймаєш цього, то буде тобі – з іншої глави. Головна мета пророцтва – привести людей до покаяння. І якщо ти не покаєшся, то буде проблема. Малі пророки не дають нового закону, але закликають до покаяння. **Важливо:** кожне щире пророцтво не завжди виходить від Бога. Всі пророцтва від Бога - щирі, але не обов'язково те, що всі щирі пророцтва виходять від Бога. Якщо ми говоримо про істинність, то маємо на увазі, що сказане пророцтво здійсниться. Труднощі полягають у тому, щоб визначити, чи виходить щире пророцтво від Бога.

3. Щирий пророк - це та людина, чиї пророцтва виконуються (Втор. 18:20-22). Але не всі виконані пророцтва обов'язково виходять від Бога (див. вище). Підстава пророцтва не повинна бути базована на досвіді або міркуванні, але головний наголос у пророцтві - це привести людей до закону. Різниця між пророками Старого й Нового завітів у тому, що старозавітні пророки закликали повернутися до закону, а пророцтва Нового Завіту засновані на зміцненні, насназі, наставлянні, викритті й ін. Дух Святий у Новому Завіті живе в нас, а в Старому Завіті Він тільки сходив на людей.

Дуже часто пророки Нового Завіту пророкують не від Духа Святого, а залежно від того, чого вони хочуть.

1.

Різниця між пророком і пророкуючим

- є служіння пророка (згідн. Еф.)
- є дар пророцтва. Це можна мати без служіння пророків (згідн. 1Кор.)
- є природний або дар, що перебуває (те, що веде тебе або домінує в тобі, згідн. Римл.)

2. Пророцтво може бути умовним (Єр. 18:5-11)

- умови погроз або обіцянок повинні перевірятися їхнім виконанням
- Господь не зруйнував Ніневію, не дивлячись на погрозу Іони, тому що Ніневія покалася. Погроза може бути відстрочена покаанням (3Цар. 21:29)

Важливо звернути увагу, що виконання пророцтва ми повинні очікувати тривалий час. Якщо пророцтво не здійснилося негайно, то це не означає, що пророцтво неправдиве.

3. Пророки жили до й відразу після Ассірійського й Вавилонського полону (виконане в 3Цар. 22:29-37; 4Цар. 9:25-26)

- погрози руйнування здійснилися в цих нещастях
- обіцяне повернення - це повернення з Вавилону (Ассірійські бранці не повернулися 4Цар. 17:23, тому що вони стали самарянами - наполовину євреями, наполовину асирійцями, тому євреї ненавиділи самарян)
- Захарія нагадує народу після полону, що погрози проти їхніх батьків здійснилися (Зах. 1:5-6)

4. Перше пришестя Христа й початок церкви - важливі теми старозавітних пророцтв (Римл. 1:2; Дії. 3:24-26; 1Птр. 1:10-12)

5. Боже заключне одкровення виконане в Його Сині (Євр. 1:1-2).

- "Це те, про що було сказано пророком" - "це" означає, що воно вважається як висновком певного пророцтва

б. Ці пророцтва говорять про друге пришествя Христа.

Пророк:

1. Це та людина, що говорить замість когось (Вих. 4:10-16; 7:1. У цьому випадку: Мойсей - пророк Бога, Аарон - пророк Мойсея)

2. Через нього Бог відкриває Свою волю в старозавітній період (Євр. 1:1). У цьому випадку немає місця своїй волі, тому що говориться Божа воля.

3. Його іноді називають:

а. "провидець" – 1Цар. 9:9. У принципі, це відносилось до людей Старого Завіту. Істотної різниці між "пророком" й "провидцем" немає. Дуже схоже на те, що "провидець" дуже близький до положення пророка, а не просто до дар пророцтва.

б. "Чоловік Божий" – 3Цар. 13:1; Втор. 33:1. Будьте дуже обережні стосовно тих пророцтв, які дають які-небудь напрямки в житті. "Якщо Бог настільки великий, що Він говорить тобі, то Він настільки ж великий для того, щоб сказати й мені".

в. "натхненний" – Ос. 9:7.

г. "Служитель Господній" – Іс. Нав. 1:1

буд. "Посланець Добродія" – Аг. 1:13

е. "Тлумач" – Дан. 2 гл.

ж. "Пророк" ("набі") – узвичасніший термін

- зустрічається приблизно 400 разів як "апои" у Н.З.

- зустрічається приблизно 110 разів як дієслово

4. Пророк призиваємо Господом, і сповіщає волю Бога.

5. Пророцтво чітко різниться в Писанні від магічних змов, гадань, пророкувань (астрології, хіромантії) й інших засобів, досить відомих східним народам, за допомогою яких вони шукали способу довідатися волю їхнього

божества й майбутнє. Воля Бога й майбутнє не є підставою пророцтва (звернути до закону).

6. Єз. 33 гл. - пророк - це особа, поставлена Богом бути сторожем на стіні, щоб попереджати народ.

7. Пророки, по-перше, мали ясну звістку, щодо моральної й релігійної обстановки їхнього часу.

8. Пророки наполягають на тому, щоб Бог (а не економіка чи політика) був фінальним арбітром (радником) історії.

9. Їхня звістка ніколи не застаріває.

10. Вони не стурбовані настільки майбутнім, наскільки вони стурбовані характером (станом) народу (якими ми будемо, коли прийдемо туди).

Бог дає Своє веління нам. Ми, замість того, щоб підкоритися, запитуємо Бога "Чому?", а потім підкоряємося, але потрібно навпаки.

Хронологічна таблиця старозавітних пророків.

Пророки Північного Царства (Ізраїль)

- Йона - 760 р. до Р. Х.
- Амос - 787 р. до Р. Х.
- Осія - 746 р. до Р. Х.

Пророки Південного Царства (Іуда)

- Авдій - 887 або 586 р. до Р. Х.
- Йоїль - 800 р. до Р. Х.
- Ісаїя - 760 – 689 р. до Р. Х.

(тут Ізраїль, Північне Царство йде в Ассірійський полон 721 р. до Р.Х.)

- Михей - 750 – 710 р. до Р. Х.
- Наум - 613 р. до Р. Х.
- Авакум - 608 р. до Р. Х.
- Софонія - 630 р. до Р. Х.

- Єремія - 629 – 588 р. до Р. Х.
- Плач Єремії -

(тут Іуда, Південне Царство йде в Вавилонський полон 586 р. до Р.Х.)

Пророки під час і після полону

- Єзекеіль - 595 – 574 р. до Р. Х.
- Даниїл - 607 – 534 р. до Р. Х.
- Огій - 520 – тут "залишок" повертається в Єрусалим та Іудею 536 р. до Р.Х.
- Захарія - 520 – 518 р. до Р. Х.
- Малахія - 397 р. до Р. Х.

Пророцтво й пророки

Природа й важливість пророцтва в Ізраїлі

1. Пророцтво - не просте пророкування.

- Звичайна ідея, що пророцтво - це просте пророкування, повністю помилкова.
- Важливо зрозуміти, що всі пророкування - пророцтва, але не всі пророцтва є пророкуваннями.
- "Pro" (у слові "prophet") не значить "перед", як у слові "provide", але значить "замість", як у слові "pronoun".
- Інша частина слова пророк із грецького "rhemí", що означає "говорити". Таким чином, пророк - це той, котрий говорить замість когось. Так, коли Мойсей, потерпав від думки бути посланим у Єгипет, через його нездатність виголошувати промови, Бог сказав йому: Вих. 7:1.
- Всі пророцтва, які виходять від Бога - істина, але не всі щирі пророцтва від Бога.
- Пророцтво може відноситися до минулого, сьогодення або до майбутнього.

- Пророцтво найнепередбачуваніше за змістом - проголошення істини, або будь-яке інше повідомлення одержане за натхненням від Бога.
- Пророцтво в сенсі передбачення - проголошення майбутнього, незрозуміле людському розуму, що одержує його за прямим натхненням від Бога. Для його тлумачення необхідно шукати натхнення.

2. Пророцтво - продукт натхнення.

Зміст Писання - натхнення від Бога.

Пророк (євр. Nabhi)

- походить від слова, що означає "кипіти", подібно гейзеру з гарячою водою;
- це наводить на думку, що "слова ллються" за Божественним натхненням;
- саме слово "пророк" указує на надприродну спонуку, під впливом якої пророк писав і говорив;
- їхнім постійним твердженням було: "Так говорить Господь...";
- вони говорили "не як від людей", але як ті, що були наділені прямою владою від Бога говорити від Його Імені грішній людині. Ісус говорив як той, хто владу має.

Яка була природа натхнення, під впливом якого пророки писали або говорили

- 2 Птр. 1:21 - "були спонукувані Духом Святим"
- "спонукувані" - означає бути тим, що носить, або гнаним; спонукуваний; захоплений.

3. Що мається на увазі під натхненням?

Пророки були далеко від повної непогрішності, а також не перебували в стані постійного натхнення, що зробило б усі їхні слова або справи непогрішними (Нафан - 2Цар. 7 гл.)

Бог хоче передати Своє послання, і іноді Він використає не зовсім чистих людей або навіть тварин.

Проте в передачі спеціальних прямих повідомлень від Бога натхнення пророків Духом Святим було таким, що вони ставали чистими каналами для божественної звістки. Це була та "рухомість", "спонування", натхненне Духом Святим, котрий у той же час спонукував і наділяв їхню владу говорити від імені Бога: "Так говорить Господь..."

Коли вони говорили, вони були безгрішні. Це був результат, забезпечений надприродним натхненням. Важливо зрозуміти, що пророки не можуть бути повністю безгрішні, але послання, що вони говорять, – цілковито непогрішиме.

4. Натхнення й сам пророк (1Кор. 14:32)

- Яким був стан самого пророка під впливом натхнення?
- Чи зберігав він звичайний контроль над своїми природними здатностями, володіючи собою, як, скажімо, зазвичай?
- Чи були його звичайні здатності зведені до бездіяльності під час надприродного екстазу або ненормальної пасивності?

Відповідь на це питання (С. Von Orelli):

"Це натхнення не придушувало людську свідомість, щоб людина одержувала слово від Бога в стані сну або трансу. Швидше за все, одержувач продовжує залишатися в повній свідомості й потім може ясно переказати те, що відбулося. Також особистість пророка не ігнорована цим Божественним натхненням. Індивідуальні особливості пророка є першим фактором форми, у якій приходить до нього одкровення".

Тест для перевірки пророків:

1. Хто цей пророк і звідки він, чи належить він до якої-небудь церкви й хто є його пастором?
2. Чи засноване пророцтво на Біблії?
3. Чи служить це пророцтво для повчання, умовляння, розради або підбадьорення?
4. Пророк повинен закликати людей, що прийшли до нього, шукати Бога через читання Слова, молитву, прославляння - піклуватися про посвяту Богові.
5. Пророк повинен попереджати про те, що той, хто отримує пророцтво, має перевіряти пророцтво.
6. Гарний християнський характер.
7. Атмосфера під час пророцтва: атмосфера волі або атмосфера безвиході (мир і правда або щось інше)
8. Відносини любові у ставленні пророка до людей (якщо любові не маєш, то ти мідь і кімвал...)

План книги пророка Осії

"Пророк стійкої любові"

1. **Пролог** (1-3 гл.) Вся історія в символах
2. **Гріх Ізраїлю нетерпимий: Бог – Святий** (4-7 гл.)
  - а. П'ятикратне обвинувачення (4 - 5 гл.)
    - Всі нації - 4:1-3
    - Священство - 4:4-6
    - Іуда - 4: 15-19
    - Священик, народ, князі - 5:1-4
    - Ізраїль північне царство
  - б. Нереальність повернення Ізраїлю (6 гл.)
  - в. Зцілення зроблене неможливим (7 гл.)
3. **Ізраїль буде покараний: Бог Справедливий** (8-9 гл.)
  - а. Судна труба (8:1)
  - б. Протягом усієї глави мовиться про прийдешній гнів
4. **Ізраїль буде Відновлений: Бог є Любов** (11-14 гл.)
  - а. Боже очікування (11:1,4,8 і далі)
  - б. Проте Ізраїль повинен постраждати (12 гл. і далі)
  - в. Остаточна перемога любові (14 гл.)

Книга пророка Осії

"Пророк стійкої любові"

Пророк Осія ("Бог - Порятунок")

- Відмінна риса Осії полягає в тому, що він був єдиним пишучим пророком Північного Царства
  - Амос був з Півдня й проповідував на Півночі
  - Йона був з Галилеї, але пророкував у Ніневії
  - Осія був з Півночі й пророкував на Півночі
- Він пророкував у роки після 746 р. до Р.Х., трохи пізніше Амоса. (Деякі думають, що Осія пророкував після 722 р. до Р.Х.)
- Він був пророком вирішального моменту в історії Ізраїлю
- Країна настільки загрузла в корупції, що серйозний удар Божого суду був неминучий.
- Осія своїми очами бачив, як десять колін його коханого Ізраїлю були поведені далеко від їхньої землі, що вони її так безсоромно опоганили, у той полон і розсіювання, з якого вони дотепер ще не повернулися.

Історичне тло

Завдяки своєму відновленню покоління Осії, що жило на заході царювання Єровоама II (793 - 753 р. до Р.Х.), знало про поневолення іншими народами тільки зі спогадів їхніх батьків. До цього часу мир тривав уже багато років, а з ним і економічне процвітання. Земля знову давала багатий урожай (2Пара. 26:10), і багато хто ставав багатим. Розкіш знову стала звичайною справою. Будівництво також процвітало з усіх боків (Ос. 8:14), а це призвело до зростання загального почуття гордості (Амос 3:15; 5:11; Іс. 9:10).

Навіть якщо людям по душі подібна ситуація, рідко який достаток приводить до богоугодної поведінки. Це було істинно в цей час в Ізраїлі.

Соціальний і моральний стан стали сильно занепадати. Пліч-о-пліч із багатством існувала глибока бідність.

Релігійний стан не був кращим. Навіть якщо язичницький культ Ваала був запозичений у країні під час династії Амврія (4Цар. 10:19-28), багато чого з його практик тривало під маскою поклоніння тільцеві у Вефілі й Дані. Із цієї причини Осія, говорячи про подібне ідолопоклонство, мав на увазі поклоніння Ваалу (2:8; 11:2; 13:1). Явна практика "святої" проституції була звичайною в ритуалах поклоніння Ваалу (4:10-18).

Також народ продовжував будувати висоти й піднімати образи й стовпи Астарті на кожному високому пагорбі й під усяким гіллястим деревом (4Цар. 17:7-12). Амос випередив Осію в проповіді проти ідолопоклонства й гріха, але народ явно не звертав на це увагу. Тепер була черга Осії, і той факт, що Амос не зазнав великого успіху, не зробив завдання Осії легшим. Проте він продовжував сміливо говорити проти зла, що панує.

Наступний Ассирійський цар Салманасар V увійшов у регіон в 724 р. до Р.Х. і зробив Самарію столицею в облозі. Міцне місто протистояло багато місяців, але, зрештою, капітулювало в 722 р. до Р.Х. і багато інших Ізраїльтян були взяті в полон, а дні владарювання Ізраїлю закінчилися. У Самарії були поселені чужоземці замість самарян (4Цар. 17:24).

Деякі злі справи, які Осія оплакує:

- Клятва й неправда (4:1-2)
- Убивство й кровопролиття (4:2; 5:2; 6:8)
- Злодійські й убивчі банди священників (6:9; 7:1)
- Широко розповсюджений блуд (4:2,11; 7:4)
- Зіпсованість, оманні угоди й гніт (10:4; 12:7)
- Ідолопоклонство (4:12,13; 8:5; 9:1,5; 11:3,2)
- Пияцтво (4:11; 7:5)

- Цілковитий непослух Богові (4:4,10; 8:14)

Таким був сумний стан, у який занурився Ізраїль. Становище було достатньо похмурим навіть у часи Амоса, але відтоді відбулася справжня лавина зла. Люди загрузли в ідолопоклонстві, пияцтві, дебошах, віроломстві, насильстві, бандитизмі й блуді. Фактично блуд був освячений, як і частина релігійних ритуалів, пов'язаних із поклонінням тельцеві (4:14) До цього народу й у цей час м'якосердий Осія підняв свій голос в ім'я Ієгови.

Характеристики:

- Перші 3 глави пов'язані разом, на відміну від наступних. Вони оповідні, незважаючи на те, що звернені до всього залишку. Вони символічно оповідні.
- Дружина пророка Гомер і троє дітей: Изреель, Лорухама й Лоамі та трагедія шлюбного життя пророка, про яку оповідають ці 3 глави, усі символізують ставлення Ієгови до Ізраїлю.
- Глави 4 - 14 - не оповідні й не символічні, вони важкі для аналізу, як говорять деякі. Вони роблять висновок, що Осія - це одна частина.
  - 1 - 3 гл. - невірна дружина і її вірний чоловік
  - 4 - 14 гл. - невірний Ізраїль й її вірний Бог

Символічний пролог

- Щоб зрозуміти пристрасть і приголомшливе значення проповіді Осії, ми повинні в першу чергу побачити значення перших трьох глав, у яких маємо символічну повість невірної дружини Осії і її дітей.
- Ці 3 глави - пролог до мови Осії. Причина для того, щоб бути спереду, і ніяк не посередині або позаду.
- Трактат починається в 4:1

- Символічне оповідання трагедії шлюбу Осії в перших 3-х главах перебуває попереду й усе, що треба, в Господнім протиріччі повинне бути розглянуте в його світлі.
- У чому тоді особлива значимість цього прологу?
- Це: Пророк через сердечний біль трагедії свого шлюбу прийшов побачити гріх Ізраїлю проти Бога у його найглибшому й найжахливішому сенсі.
- Осія полюбив самою чистою, глибокою, ніжною й чуйною любов'ю. Він шляхетно взяв собі дружину за своїм вибором і вступив з нею в те, що здавалося буде щасливим шлюбом на все життя.
- Але після народження першої дитини, хворобливі сумніви укралися в його розум щодо вірності Гомери; і вони підтвердилися пізніше через викриття перелюбства.
  - Перша дитина Изреель (попередження про прийдешній суд), ясно сказано, що народилася від Осії (1:3), але інші - ні.
  - Друга дитина не була його дитиною. Він називає маленьку дівчинку Лорухамою, що значить "нелюбима або та, котра ніколи не пізнала батьківської любові" (немає милості дому Ізраїлю)
  - Третю дитину він повністю відкидає, називаючи його Лоамі, що значить "не мій народ або не рідня мені".

Емоційні конфлікти в житті Осії.

- Почуття сорому в його опоганеному домі. Він пробачив свою кохану, але слабка й невірна Гомер ще не раз і навіть не два згрішила (він повинен був написати це, щоб ми могли бачити). Він благав її й попереджав. Але ситуація дійшла до того, що був необхідний розрив.
- Гомер продала себе за гроші й пізніше була викрадена в рабство.
- Милосердний Осія все-таки пішов і повернув її (3:2), хоча й думки не могло бути про возз'єднання, від обіцянки дисципліни й покарання (3:3)

Пояснення й застосування символізму

- Гомер - це народ Ізраїлю
- Діти це люди цього народу
- Печатка терпіння, милосердя Осії, а також його фінальний акт спокути, покарання й відновлення Гомери, є образно, сумом, терпінням, милосердям і любов'ю Бога до Ізраїлю, що грішить.
- Вся трагічна історія Ізраїлю тут, у цих перших трьох главах, і кінцевий тріумф того дня ще прийде, коли скаже Господь (2:19, 2:23)
- Другий розділ є використанням першого розділу, що починається із другого вірша (1 вірш повинен бути з'єднаний з першим розділом)
- Третій розділ розглядає кінець чинного століття (3:5 - останні дні)
- Вся історія Ізраїлю тут, минуле, сьогодення й майбутнє в символічному пролозі.
- Найглибша й дивна річ у всіх цих главах, це те, що через свої жорстоко зганьблені стосунки з Гомер, Осія пізнає справжнє значення гріха Ізраїлю.
- Це було духовне перелюбство або навіть блуд (проституція)
  - Гріх перелюбства - задоволення в незаконних зв'язках
  - Гріх блуду - проституція високими маєтками з метою знову заробити.
- Бог забрав їх собі для того, щоб мати особливе відношення, полюбив їх, ніс їх на Своїх руках, навчив їх ходити, був чоловіком і домом для них, але не дивлячись на це, вони пішли за іншими богами й продали свої високі привілеї ідолопоклонству.
- Такий гріх є духовним перелюбством. Серце Бога страждає з - за невірності Свого народу.

Месіанські пророцтва Осії

Обітниці порятунку, що їх містить кожен розділ книги пророка Осії, мають месіанське значення, тому що риси, у яких зображується цей порятунок, згодні з месіанськими пророкуваннями інших пророків щодо Христа і Його Церкви. Вірші 1:10 й 2:23 містять в собі пророцтво про новий Ізраїль - християн. Апостол Павло наводить ці вірші в посланні до Римлян (9:25-26) і говорить про виконання пророцтва, що міститься в них, тобто про покликання в Церкву Христову не тільки іудеїв, а й язичників. У вірші 6:13 пророк зображує майбутній порятунок як зцілення й воскресіння на третій день. "Оживить нас через два дні, і в третій день відновить нас, і ми будемо жити перед лицем Його" (6:2). В історичному змісті, у додатку до древніх ізраїльтян, слова "два дні, третій день" позначають кратність часу, після якого бранцям буде дарований порятунок. У месіанському сенсі, це пророцтво, за тлумаченням святих отців, містить пророкування про загальне духовне воскресіння людей, звільнення їх від рабства гріха через Ісуса Христа й спадщину вічного життя після воскресіння з мертвих, початок якому покладено воскресінням Ісуса Христа. Тому багато хто з екзегетів думають, що в словах апостола Павла "Христос... воскрес на третій день за писанням" (1 Кор. 15:14) мається на увазі дане пророцтво, тому що в Старому Завіті, крім цього пророцтва й прообразу триденного перебування Йони в череві кита, ніде не говориться про воскресіння Спасителя на третій день. Вірші 11,1. "З Єгипту покликав сина Мого", що буквально відносяться до виведення євреїв із єгипетського полону, євангеліст Матфей приводить як пророцтво про втечу в Єгипет і повернення з нього Богонемовляти Христа (Мф. 2:15). На першу з цих подій (перебування й виведення євреїв з Єгипту) євангеліст дивиться як на прообраз другого. Як перебування Ізраїлю в Єгипті в той час, коли він був, як народ, ще дитиною, було потрібно для його порятунку від голоду й згубного впливу в Ханаані, так і перебування Богонемовляти Христа в Єгипті було необхідно для збереження Його від

меча Ірода. Підставою для такого розуміння є той факт, неодноразово засвідчений у священних книгах, що старозавітний Ізраїль був прообразом Месії й у найважливіших подіях свого життя він ніби символічно здійснював окремі події земного життя Христа. У вірші 13:14 пророк зображує порятунок від полону, як рятування від смерті. "Від влади пекла Я визволю їх, від смерті позбавлю їх. Смерть! Де твоє жало? Пекло! Де твоя перемога? Каяття в тім не буде в Мене" (Ос. 13:14). Апостол Павло наводить це місце в Першому Посланні до Коринтян" як пророцтво про зісестя Христа в пекло й перемогу Його над смертю (1 Кор. 15:55). Апостол дивиться на ассиро-вавилонський полон як на образ духовного полону, а на звільнення від нього й повернення в землю обіцяну як на прообраз звільнення людей від гріха й смерті через Ісуса Христа.

Розгнівана але стійка любов

- Осія пророк розгніваної, але стійкою любові.
- Стійка любов:
  - ніколи не дає нам піти
  - ніколи не залишає, не здається
  - великі води не можуть згасити любові
- поранена, розгнівана, засмучена, розчарована любов, що хоча й палає й горить сильним обуренням від гріха, однаково ридає: "Як надійду за тобою Єфрем? Як зраджу тебе Ізраїль?" (11:8). Бог повинен покарати, але Він однаково говорить: "Проте, якби ви повернулися..." У Старому Завіті ми бачимо, що Єфрем завжди в проблемі, завжди висовується й намагається протистояти чому-небудь. Він дуже цікавий, тому що виглядає як "біла ворона".
- Це той аспект Божої любові, на якому ми часто не зупиняємося. Ми думаємо про Бога, як про гнівного, загрозливого, ворожого щодо несправедливих, і ми якоюсь мірою праві, тому що таким повинен бути

моральний правитель і суддя людської раси. Це істина, що Бог не дивиться і не буде дивитися "крізь пальці" на винуватого. Він не може, навіть якщо хоче, залишитися непослідовним у своїй святій природі.

Все-таки є ще один аспект, присутній у книзі Осії, і який знову з'являється в образі милості Батька до Сина, також у притчі про блудного сина.

Батьківство Бога є фундаментальним мотивом і метою в творенні людського роду.

План книги пророка Йоїля

"День Господній гряде"

1. **Попередження** – настання нещастя (1:2 – 2:11)
  - спустошення в сьогодні (1:1-20)
  - майбутня погроза (2:1-11)

2. **Обіт** – надія "одинадцятої години" (2:12-27)
  - заклик: "Звернетесь до Мене" (2:12-17)
  - обіцянка: "Я віддам"

3. **Додаток** – про останній час (2:28 – 3:21)
  - епоха останнього часу (2:28 - 3:16)
  - остаточна слава Сіону (3:17-21)

Книга пророка Йоїля

"Господь (Іегова) - є Бог"

1. Особистість і служіння пророка

У написанні книги пророк Йоїль (євр. Йоель - Іегова є Бог) називає себе сином Вафуїла, але час і місце його служіння, а також, ким був його батько, не вказується. Зі змісту книги видно, що пророче служіння Йоїль проходив в Іудеї, тому що Єрусалим, Сіон, храм і богослужіння згадуються в його книзі багаторазово. Час пророчого служіння також не зазначено в написанні, але він може бути визначений теж за змістом книги. Традиційна думка, заснована, головним чином, на тому, що книга пророка Йоїля посідає друге місце серед 12-ти малих пророків (у перекладі 70 -ти - четверте), відносить його до одного з древніх пророків (VIII в. до Р.Х.). Тим часом сучасні дослідники майже одноголосно вважають Йоїля пророком другого єрусалимського храму. Це думка науково підтверджується тим, що в книзі Йоїля відсутні елементи, які є в доповонних пророків, а саме:

1. немає згадок про царя; завідування справами держави здійснюється священиками й старійшинами;
2. ніде не згадується про Ізраїльське царство; вся книга говорить тільки про Іудею;
3. говориться про розсіювання народу Божого між язичниками й поділ країни (3:2), тобто відзначаються наслідки вавилонського полону, і навіть згадується про продажу іудеїв "сином явана", тобто грекам-іонійцям (3,6);
4. немає викриття ідолопоклонства, якими звичайно наповнені книги доповонних пророків;
5. нещастя, що впало на іудеїв, сучасників пророка (сарана й посуха), зображується як тимчасове нещастя, а не як кара за гріх ідолопоклонства.

Головний порок, проти якого виступає пророк, це механічне виконання обрядів закону.

Визначити точно час служіння Йоїля можна з 1:14 й 2:15-17.

У цих віршах міститься заклик пророка звернутися в храм усього народу разом з дітьми й старцями для молитви й покаяння. Це може свідчити:

1. про порівняно невелику іудейську громаду, якою вона, дійсно, була в V столітті, тобто на початку після повернення з полону, і складалася з жителів Єрусалима й прилеглих районів;

2. про слухняність пророкам, що спостерігається тільки в післяполонні часи. Оскільки в книзі згадується храм, отже, пророк Йоїль пророкував після його відновлення в 516 р. (при Огії й Захарії). Йоїль міг служити при храмі. Стиль книги близький до богослужбового. Але в житті іудеїв ще не було тих порядків, які викриваються в книгах Ездри, Неемії й пророка Малахії (шлюби іудеїв з язичниками, ремствування). Тому часом служіння Йоїля можна вважати першу половину V століття до Р.Х. (між 500-450 р.).

Інша версія часу написання книги

Йоїль є одним із самих ранніх пишучих пророків. Сильним аргументом на користь ранньої дати написання книги є те, що єдиними ворогами Іуди, що згадуються в цій книзі, є фінікійці, филистимляни, едомляни та єгиптяни. Тут не згадуються Вавилон, Ассирія й ін. народи, тому що на той час вони ще не доросли до того, щоб бути супротивниками Іуді. Саме фінікійці й филистимляни (не асирійці або вавилоняни) спустошували країну й продавали ізраїльтян іншим народам, вели їх з рідної країни задовго до вигнання (3:2-7).

2. Склад і зміст книги

Книга пророка Йоїля складається із трьох глав, у яких викладаються дві промови пророка, і відповідно до цього може бути розділена на дві частини:

1. історичну (1:2-2:17)
2. пророчу (2:18-3:21).

В історичній частині описується привід до проголошення Йоїлем пророцтв - спустошення країни іудейської внаслідок навали сарани й посухи. Яскраво описує пророк це нещастя, зображуючи сарану як численне військо, що спустошує поля й сади іудейські, подібно бойовій кінноті, що швидко й суцільною масою проникає навіть у селища й будинки жителів. Внаслідок нестачі хліба й провинам не стало навіть приношень і святкового виливання в домі Божому, а череди волів і овець загинули без пасовищ. Пророк указує засоби для відвернення нещастя - покаяння, піст і молитва (2:12): "Нехай плаче Іудея, як плаче наречена за померлим нареченим; нехай священники одягнуться у волосяниці й призначать піст для всіх включно з малолітніми. У пості й плачі моліться Господу, щоб пощадив Він надбання Своє й не дав народ Свій на глум". У пророчій частині (2:18-3:21) сповіщається про дарування тим, хто покався, земних благ у плодоносній землі (2:18-21), а їхнім нащадкам - вилив дарів Святого Духа в месіанські часи (2:28-29), суд Божий і порятунок людей (2:30-3:21). Обидві частини книги тісно взаємозалежні: викладене в другій частині є наслідком покаяння, про яке говориться в першій частині (те добре видно з наступних слів: "И тоді возревнує Господь про землю Свою й пощадить народ Свій, і відповість Господь, і скаже народу Своєму" (2:18-19).

3. Пророцтво Йоїля про вилив дарів Святого Духа (2:28-29- напам'ять)

"І буде після того, зіллю від Духа Мого на всяку плоть, і будуть пророкувати сини ваші й дочки ваші; старцям вашим будуть снитися сни, і юнаки ваші будуть бачити видіння. І також на рабів і на рабинь у ті ж дні виллю від Духа Мого".

"Зіллю" - значить нашлю вдосталь. У Старому Завіті Дух Святий виливався переважно на помазаників: пророків, первосвящеників, теократичних царів. Пророк же Йоїль передрікає вилив дарів Святого Духа "на всяку плоть", синів, дочок, старців, юнаків, на "рабів і на рабинь", тобто

на всіх людей, незалежно від статі, віку й стану. Наслідком виливу дарів Святого Духа буде прояв у них пророчого дару, одержання одкровення про волю Божу в видіннях і сновидіннях. Це пророцтво здійснилося насамперед під час сходження Святого Духа на апостолів, що одержали при цьому дар знання мов (необхідний для проповіді Євангелія серед язичників); потім у даруванні християнам, особливо головній Церкві, надзвичайних дарів Святого Духа: дару пророцтва, дару мов, дару тлумачення того, що говорилося невідомою мовою (1 Кор. 12:14). Про виконання пророцтва Йоїля після Воскресіння Христового в день П'ятидесятниці говорить апостол Петро. Коли іудеї й прозеліти з багатьох країн - ті, що зібралися в Єрусалим на свято П'ятидесятниці, почули незвичайний шум, що був при зішесті Святого Духа й кинулися до світлиці апостолів, то, побачивши їх, що говорять різними мовами "як Дух давав їм пророкувати" (Дії. 2:3), зачудувалися й не могли пояснити, що відбувається. Тоді "Петро, уставши з одинадцятьма", пояснив їм, що те, що вони бачать і чують, є виконанням пророцтва Йоїля про вилив дарів Святого Духа й навів текст пророцтва. Свою промову апостол Петро закінчив закликом до покаяння й хрещення в ім'я Ісуса Христа, що є необхідною умовою для одержання дарів Святого Духа. "Тому що вам належить обітниця й дітям вашим, і всім, кого не покличе Господь Бог наш" (Дії. 2:39). Отже, на думку апостола Петра, дарування дарів Святого Духа буде тривати в Церкві (через хрещення й інші таїнства) за всіх часів її історичного існування на землі, але з неодмінною умовою віри в Христа й хрещення. Стих 2:30-32. З обітницею про дарування дарів Святого Духа в пророка Йоїля поєднується провіщення настання "дня Господнього", тобто праведного суду, у дні якого врятуються, тільки ті, хто закличе ім'я Господнє, й зображуються знамення другого пришествя, дуже подібні із зазначеними в Євангелії від Матфея (24:29-30). Слова пророка Йоїля: "И буде, всяк хто покличе ім'я Господнє, урятується" апостол Павло наводить у Посланні до Римлянам (Йоан. 2:32 = Рим. 10:13).

День Господній

Згадується 5 разів у Книзі Йоїля (1:15; 2:1,11,31; 3:14)

Ми можемо сказати, що Йоїль використає цей вираз "День Господній".

Три обставини, у яких Йоїль використає цей вираз (День Господній)

1. У реальному значенні - 1:15; 2:1,11 - погроза навали сарани.

2. У значенні кінця часів - 2:31 - він описує його, як великий і страшний день, який ще наступить наприкінці дійсного століття, тому що коментарі Нового Завіту відносяться до останнього часу.

3. У значенні близького майбутнього - 3:14 - він описує його як день Божого суду, що навіть тоді був близький. Це могло прийти з боку палестинських народів, що турбували Ізраїль, тому що контекст відноситься до них (3:4-8). Вони були зібрані в долині Йосафата (3:2,12,14) заради дня Господнього, котрий, як ясно стверджується у вірші 14, був близький, навіть коли Йоїль писав це.

Третя обставина, у якій Йоїль використає даний вираз, поєднує в собі певні значення:

- історичне й пророчє
- місцеве й расове (іудейська раса)
- ближнє й далеке
- сьогодення, минуле й майбутнє

Таким чином, цей вираз: День Господній, використовується в трьох значеннях:

- Місцевому
- Кінцевому
- Подвійному

Приклади кожного з них містяться в наступних уривках:

- Іс. 2:12; 13:6,9; 14:2
- Єр. 30:7,8; 46:110
- Пл. Єр. 2:16

- Єз. 7:19; 13:5; 30:3,9
- Амос 5:18, 20
- Авдія 15
- Соф. 1:7
- Зах. 14
- Мал. 4:5

Тому цей вираз не завжди треба тлумачити як такий, що стосується до кінця дійсного століття. Іноді його не треба тлумачити в такий спосіб. Іноді треба, іноді це ймовірно.

Йоїль 2:28

Звичайно прийнято вважати, що початок християнської церкви датується днем П'ятидесятниці. Однак, Діяння 2:16, пояснює П'ятидесятницю так: "Але це є передбачене пророком Йоїлем..." Уривок із книги Йоїля 2:28-3:21 відноситься не до церкви, а до ще більш віддаленого майбутнього - великого й страшного дня Господнього - остаточного об'єднання Ізраїлю й Месіанського Царства.

Але якщо пророцтво Йоїля ще не здійснилося, як міг Петро сказати в день П'ятидесятниці: "Але це є провіщене...."?

Відповідь: Іудеям була дана подальша можливість протягом періоду, що охоплює Діяння, коли нова пропозиція супроводжувалася додатковими відомостями (і доказами) про воскресіння й піднесення Добродія Ісуса й вилив Духа Святого. Чудеса П'ятидесятниці були Богом даними знаменнями того, що Царство дійсно наблизилося. От чому Петро сказав: "Але це є провіщене ....."

Причина й ціль

Безпрецедентна навала сарани обрушилося на Іуду, вигубивши весь урожай. Не тільки економічна база країни була підірвана, але були глибоко порушені всі рівні суспільства. Найгірше понесені сільськогосподарські

втрати загрожували вплинути на жертвоприносини, центральну складову релігійної церемонії.

У цих катастрофічних обставинах Йоїль побачив суд Божий над Іудою. Хоча Бог рясно благословив Іуду в дні Осії, люди прийняли Бога і його благословення, як щось належне.

Віра переросла в порожній формалізм, а їхнє життя - у моральний занепад. Під Божим натхненням Йоїль сказав народу, що навала сарани буде попередженням про більший суд, що буде неминучий, якщо вони не покаються й не повернуться до повноцінного спілкування з Богом.

Але якщо вони повернуться до Бога, те Бог простить їх і відновить усе, дасть їм все необхідне для життя й для жертвоприносин.

Теологічні цінності.

Чоловік глибокої віри в Бога, Йоїль передає цю впевненість у Божій достатності і Його прерогативному домаганні на життя віруючих у кожному розділі книги.

Основна доктрина – основні принципи, віра або навчання, прийняті за істину.

Бог Сам управляє подіями історії землі для досягнення запланованої Ним мети (1:15; 2:1-4,18,20,25-27,28-32; 3:1-21).

- тільки Він є Бог (2:27)
- Бог добрий і милосердний (2:13,17)
- Довготерпеливий і многомилостивий (2:13)
- Бог справедливості (1:15; 3:1-8,12-13)
- Бог праведності (2:23)
- Він очікує щирого поклоніння від Його послідовників (2:13)
- Його послідовники - це ті, хто увірували в Нього для порятунку по благодаті через віру (2:32)

Формальні служіння поклоніння є істотною частиною релігійної практики Ізраїльтян (1:9,13-14,16; 2:14-17,26-27). Але для Бога це просто зовнішність і цього недостатньо для Бога (2:13,18-19,23,26-27,32; 3:21).

На підставі цих віршів ми можемо назвати Йоїля малим пророком, що представляє євангеліє в Старому Завіті. Якщо говорити про більших пророків, то Ісаїя представляє євангеліє у своїй книзі.

У книзі Йоїля надається особливе значення молитві й покаянню (1:13-14,19-20; 2:12-13,17,19).

Гріх повинен бути покараний, коли він стає домінуючим станом народу Божого (1:15; 2:1,11-13).

Божі засоби покарання Свого народу:

- A. Стихійні лиха (1гл.)
- B. Політичні засоби (2:1-11)

Якщо народ покається (2:12-13), то прийдуть благословення:

- A. Відновленого спілкування (2:14,19,23)
- B. Відновлення благословення в природі (2:23-27)

Теологія Йоїля вносить великий вклад у галузь есхатології.

Зацікавленість Бога у Своему народі - Ізраїлі (основна зацікавленість) (1:6,13-14; 2:12-14,17,18-20,23-27; 3:1-3,16-18,19).

- допускає, щоб інші народи карали Ізраїль за його гріхи (2:11; 3:1-8,19)
- Бог зберіг для Себе залишок (2:28-32)
- Він вишле Духа Святого на Свій народ (2:28-29)
- Він виявить Себе чудесними знаменнями (2:30-31)
- Він збере Свій народ в обіцяну їм землю (2:32 - 3:1)
- Він збере для суду тих, хто поведився жорстоко з Його народом (3:2,12-13)
- І приведе їх до останньої великої битви поблизу Єрусалима (3:16-17)

- У той страшний день (15 ст.)
  - Він Сам (16 ст.) поведе Свій народ до перемоги (3:16-17)
  - Ера безпрецедентного миру й процвітання (17-18,20-21)
- "День Господній" (невід'ємна частина всіх пророцтв) (2:32)

Йоїль показав, що Бог діє повновладно у всьому, що відбувається, направляючи всі події до їхнього визначеного кінця.

План книги пророка Амоса
Суд за зловживання привілеями.

1. Вісім пророчих "тягарів" (1-2) (Для тесту)

- Дамаск (1:3)
- Газа (1:6)
- Тир (1:9)
- Едом (1:11)
- Амон (1:13)
- Моав (2:1)
- Іуда (2:4)
- Ізраїль (2:6)

2. Три проповіді (3-6)

- заслужили покарання за сьогоднішнє (3:1-10) - проголошення (3:11-15)
- заслужили покарання за минуле (4:1-11) - проголошення (4:12-13)
- заслужили покарання для майбутнього (5:1-15) - проголошення (5:16)

3. П'ять бачень

- Сарана (7:1)
- Вогонь (7:4)
- Схил (7:7)
- Спілі плоди (8 гл.)
- Бог над вівтарем (9 гл.)

Розділ 1 і 2

- 8 пророчих тягарів (тягот) або послань, що несуть у собі новину про прийдешню відплату
- Ці тягарі відносяться до 8-ми палестинських народів
  1. Сирія - до неї звертається через Дамаск, її столицю (1:3-5)

2. Филістія - представлена містом - міцністю Газа (1:6-8)
3. Фінікія - представлена величезним морським портом Тиром (1:9-10)
4. Едом (1:11-12)
5. Аммон (1:13-15)
6. Моав (2:1-3)
7. Іудея (2:4-5)
8. Ізраїль (2:6-16)

Книга пророка Амоса

"Навіть у люті Бог пам'ятає милість"

I. Особистість пророка і його час

Пророк Амос (з євр. - "носій тягаря") походив з іудейського селища Фекон (на південь від Віфлеєма), але пророкував у Ізраїльському царстві, при царі Єровоамі II (793-753) і його сучасникові на іудейському престолі - Озії (781-740). До покликання на пророче служіння Амос займався скотарством (був пастухом) і збиранням плодів диких смоківниць (7:14), до чого вдавалися бідні люди для своєї їжі. Зненацька Господь покликав Амоса до високого служіння й послав пророкувати в Ізраїльське місто Вефіль - центр служіння тельцям, що було введено в північному царстві Єровоамом I. Своїм сміливим викриттям нечистоти ізраїльських вельмож і незаконності ізраїльського культу пророк Амос зворушив проти себе переслідування.

Головний жрець вефільського храму Амасія у своєму доносі звинуватив пророка в збурюванні народу й образі осіб пануючих. "Амос робить збурювання проти тебе серед дому Ізраїля, земля не може терпіти всіх слів його, тому що так говорить Амос: від меча вмере Єровоам, а Ізраїль неодмінно буде поведений у полон" (7:10-11). Пророк був вигнаний з Вефиля. Після цього Амос уже не проповідував привселюдно, але став записувати свої видіння й пророцтва. Він перший відомий нам пророк - письменник. Величний і строгий стиль Амоса свідчить про сувору й цільну натуру.

Людина не знатного походження, Амос проте мав широкий кругозір і добре знав священну писемність, історію й життя навколишніх народів. Ізраїльське (десятиколінне) царство при Єровоамі II у політичних відносинах перебувало на верху могутності й слави. Володіння його на північному сході простягалося до Євфрату, на півдні - до Мертвого моря, але релігійно-моральний стан народу був дуже сумним. Завоювання Єровоама II, що збагатили країну, завели в багатих прошарках суспільства пристрасть до розкоші й чуттєвих задовольень. Правителі й вельможі проводили час у бенкетах (6:46), облаштовували для себе розкішні зимові й літні палаци (3:12-15), лежали на ложах зі слонової кістки, серед них процвітало хабарництво, вимагання, утиск і гноблення слабких і бідних, обман у торгівлі та інші пороки (2:6-8; 5:11-13; 8:4-6). Релігія в тій формі, в якій вона підтримувалася в північному царстві, не могла сприяти піднесенню моральності народу. Усе зводилося до зовнішнього виконання культу тельців: приносилися численні жертви, відзначали суботи й інші свята, але забували про моральний закон, зневажали суд і правду. Поряд із культом тельців одержав широке поширення суто язичницький культ Ваала й Астарті, в яких пияцтво й розпуста зводилися до рівня релігійних дій.

Викривальні проповіді й погрози Амоса, хоча й не зробили помітного впливу на сучасників (як і викриття Осії), але грізні пророцтва повністю здійснилися в подіях 725-722 р. до Р.Х. За безстрашний захист бідних і пригноблених Амоса називають "пророком соціальної справедливості".

Що взяти до уваги:

1. Кожна промова про тягар починається наступною формулою: "За три гріхи й за чотири..." (що означає, що чаша переповнилася)
  - Перший раз, коли вони зробили зло, Бог їм дорікнув (викрив)
  - На другий раз, Він загрожував
  - На третій раз Він подав їм знак піднятими руками (замахнувся)

- Тепер Він разить.
- 2. У кожному тягарі знаряддям справедливості виступає вогонь.
Вогонь – найбільш руйнівний з елементів. Крайня провина спричиняє вкрай важку долю.
- 3. У випадку кожного народу (за винятком Іудеї й Ізраїлю) гріхи, за які накладене покарання - жорстокість до інших народностей.
  - Бог ненавидить нелюдність

За період з 1901 по 1999 р. у результаті переслідування було вбито близько 134 000 000 християн, що більше, ніж було вбито за всі попередні часи переслідувань.

- ніколи за всю історію людства народи не виявляли настільки холоднокривно розрахованої нелюдності до інших народів, як та, котру ми можемо бачити в наш час.
- Бог не спіпнув до жорстокості
- Бог напевно покарає

Глави 3 - 6

Кожна із трьох коротких проповідей починається словами: "Слухайте слово це..." (3:1; 4:1; 5:1)

- перша проповідь - 3 гл.
- друга проповідь - 4 гл.
- третя проповідь - 5 й 6 гл.

Кожна частина проповіді розділена сильним словом "тому"

- Перша частина представляє заслужений осуд
- Друга частина - проголошений осуд
  - 3 глава: "тому" в 11 ст.
  - 4 глава: "тому" в 12 ст.
  - 5 й 6 глава: два "тому" і зустрічаються в 11 й 13 ст., але їхнє вживання випадкове, тоді як в 16 ст. воно має особливе

значення: "Тому так говорить Господь Бог Саваоф,
Вседержитель..."

Перше із цих трьох обігів проголошує, що провина Ізраїлю в сьогоднішні (3),

Друге – провину Ізраїлю в минулому (4)

- (4:6,11) Розповідає про кількарічкові, але безуспішні спроби Ієгови виправити Ізраїль.
- (4:6,8-11) 5 разів повторюється скорботний рефрен: "Але ви не навернулися до Мене, говорить Господь"

Третій обіг акцентує покарання гріха Ізраїлю в майбутньому.

- (5:8-14) - відвертість і напруженість кінця
- тричі вимовляється заклик Ієгови: "прийдіть до Мене, і будете живі". (5:4,6,14)

Глава 7-9

1. Бачення коників і сарани, що поїдають плоди землі (7:1-3)

- цей проклятий був відведений, коли пророк закликав про прощення (ст. 2-3)

2. Бачення всепоглинаючого вогню (7:4-6)

- символ суду
- вогонь зупинений у відповідь на лемент пророка "зупинити"
- * тут суд відкладений (стих 2,3)

3. Бачення схилу (7:7-9)

- символ суду відповідно до Божественного, праведного стандарту
- тут бог говорить: "не буду більше прощати йому"; і Амос більше не просив.
- * Тут суд уже призначений (8 ст.)

Як би в дужках приводиться епізод докору Амасії Амосу (7:10-17)

- робить очевидним той факт, що народ, щонайменше, на офіційному рівні налаштований проти закликів Ієгови

- вони вирішили бунтувати проти Ієгови
  - 4. Бачення кошика зі спілими плодами (8 гл.)
    - плоди були зовсім спілими, а досягши цього стану, фрукти, особливо в жарких країнах, починають псуватися.
    - тут ми бачимо, що суд близький.
  - 5. Бачення Самого Ієгови, "що стояв над жертовником" (9 гл.)
    - над помилковим вітварем
    - тут немає символів, подібно баченню сарани, вогню, схилу й кошика із плодами.
    - це Сам Господь, і Він говорить: "удар у притолоку над воротами, щоб потряслися косяки, і обвали їх на голів всіх їх..."
- * тут суд здійснює

Таким чином, з даних 5-ти видінь ми одержуємо наступну послідовність:

1. Скасований суд
2. Затриманий суд
3. Призначений суд
4. Прийдешній суд
5. Здійснений суд

Суд за зловживання привілеями

Теологічна цінність

- A. Доктрина про Бога
  - Центральним у книзі є вчення про Божий суверенітет.
  - Яхве є Бог історії.
  - Що впливає на міграції народів (9:7)
  - Контролює організований прогрес природного феномена (4:13, 5:8)
- B. Доктрина Вибраності
  - Амос підтвердив історичне обрання Ізраїлю (3:2)

- Однак він говорив проти перекрученої концепції про обрання, яка трималася в той час, відповідно до якої Ягве обов'язково вірний обраному народу.
- Саме по собі обрання не гарантувало народного благословення, тому що суверенний Господь обіцяв, що народ Ізраїльський буде Його "збереженим маєтком" тільки у випадку слухняності Йому й збереження Його завіту (Результат 19:5)
- Амос більше інших пророків закликав до відповідальності за привілей бути обраними.

В. Есхатологія

- Особливо говорить про день Іегови
- Час, коли Господь буде судити весь гріх, навіть у Його народі.
- Люди в часи Амоса відчували провину за свої гріхи
- Для них день цей буде тьмою без променя світла (5:18-20)
- День, у який надія засяє славною обітницею
- Обітниця, дана Давидові, буде виконана у відновленні його царства, а іудеї і язичники будуть об'єднані в царстві найбільшого з синів Давида.

Ключові концепції

1. День Добродія

- Уперше згадується в 5:18 (концепція "дня Добродії")
- Люди тлумачили його, як день що втілює надію, коли вони стануть переможцями.
- Багато хто ж тлумачать цей день прямо протилежно, як щось неминуче - день тьми, а не світла.
- День цей трапиться не наприкінці історії, а в плині її, коли доля народу буде звершуватися.

2. Зміцнення, які не міцні

- Амос ретельно атакував помилкову впевненість людей

- А.** Бог – наш Бог і ми Його люди
- Цей Амос не відкидає, але наполягає на тому, що вони для Бога не більш, ніж Ефіюпці (9:7)
  - Сам факт того, що вони Божі люди, вимагає їхнього покарання
  - "Тільки вас визнав Я із всіх племен землі, тому й стягну з вас за всі беззаконня ваші" (3:2)
- Б.** Бог вивів Ізраїль із Єгипту (2:10)
- Наслідком цього було те, що Він не міг залишити Ізраїль у потоці
  - Амос також звертає пильну увагу на те, що Бог відповідальний за міграцію народів (9:7,8)
  - Тут немає підстав для самовпевненості.
- В.** Ми поклоняємося Богові регулярно
- Гірка іронія пророка припускає, що вони..... (4:4,5)
  - Бог вимагає праведності, а не обрядів (5:23-24)

План книги пророка Авдія
"пророк справедливості за законами поезії"

1. **Руйнування Едома (1-16 ст.)**
  - неминучість (1-9 ст.)
  - причина (10-16 ст.)
2. **Порятунок Ізраїлю (17-21 ст.)**
  - обіцянка (17-18 ст.)
  - виконання (19-21 ст.)

Справедливість за законами поезії

1. 11-12 ст. - Едом загруз у несправедливості щодо Іудеї
12 ст. – тому Едом заслужив загинути від несправедливості його ж друзів
2. 13 ст. - Едом ухопився за можливість обікрати (обібрати) Іудею
5-6 ст. – тому Едом буде обібраний, навіть те, що заховано (схованки), буде знайдене
3. 10 ст. - Едом підняв меч проти Іудеї й показав свою жорстокість
9 ст. - тому Едом буде винищений убивством
4. 12-14 ст. - Едом бажав повного руйнування Іудеї
10,18 ст. - тому Едом буде повністю зруйнований
5. 14 ст. - Едом навіть хотів видати вцілілих після вторгнення в Ізраїль
19 ст. - тому в кінці вцілілі нащадки Якова будуть володіти землею Едома.

I. Час і місце служіння пророка

Про особу пророка Авдія (євр. - "служитель, раб Іегови") і час його служіння немає ніяких відомостей, ні в його книзі, ні в інших священних книгах, а перекази про нього суперечливі й вимагають перевірки: одні вважають його сучасником Іллі і Єлисея, тобто пророком ІХ століття до Р.Х., інші - сучасником Єремії VI в.). Тому питання про час пророчого служіння Авдія зважується на підставі його книги.

В 10-14 віршах пророк викриває ідумеїв за прояв ворожнечі до рідних їм іудеїв (Ісав або Едом - родоначальник ідумеїв, був братом Якова) під час узяття Єрусалима ворогами. При цьому ідумеї не тільки висловлювали свою зловтіху ("розширювали рот у день нещастя"), але й допомагали ворогам: грабували й убивали своїх братів, улаштовували засідки, пійманих видавали ворогові. З історичних книг Старого Завіту відомі чотири випадки взяття Єрусалима ворогом:

1. у перший рік Ровоама (930-914) місто було взято єгипетським фараоном Сусакимом (3 Цар. 14:25); 2) при Йорамі (849-842) - филистимлянами й арабами (2 Цар. 21:16; порівн. 4 Цар. 8:20); 3) при Амасії (797-768) - ізраїльським царем Йоасом (4 Цар. 14:13); 4) при Йоакимі, Єхонії й Седекії місто тричі захоплювали вавилоняни (605, 597, 587 р.), причому, востаннє місто було остаточно зруйноване Навузарданом, полководцем Навуходоносора. Перші три захоплення Єрусалима (при Ровоамі, Йорамі й Амасії) повинні бути виключені, тому що про участь у них ідумеїв нічого не говориться. Що ж стосується останнього захоплення Єрусалима вавилонянами в 587 р., то Біблія чітко говорить про ворожість між іудеями й ідумеями в цей період. Чіткі біблійні свідчення ми знаходимо в пророка Єзекиїля (35:5-12), у книзі "Плач Єремії" (4:21); Пс. 136:7: "Пом'яни, Господи, синів едомських в день Єрусалима говоривших: виснажуйте, виснажуйте (тобто руйнуйте) до основ його". Крім того, пророцтво Авдія про Едом у віршах 1-6 майже буквально схоже з пророцтвом про них же в Єремії (4-9; 9-10; 14-16) - сучасника катастрофи 587 р. Всі наведені місця говорять про ворожі дії ідумеїв проти Єрусалима й іудеїв в останні роки існування Іудейського царства. Отже, пророк Авдій пророкував в Іудеї незабаром після подій 587 року. Раніше цієї дати книга не могла з'явитися.

2. Склад і зміст книги

Книга пророка Авдія є найменшою з усіх старозавітних книг: вона має всього 21 вірш і містить опис "видіння про Едом". Едом - невеликий, споріднений євреям народ, що пишався своєю мудрістю й сподівався на неприступність скель Сеїра, на яких він розселився.

Едом був одним із самих непримиренних ворогів народу Божого. Тому Едом, поряд зі світовими язичницькими монархіями - Ассирією, Вавилоном, був об'єктом постійної уваги пророків (Іс. 21:11-12; 34:56; 63:1; Єр. 49:7-22; Єз. 25:12-14; 35) і ін. Думка про торжество Царства Месії завжди

поєднувалася в пророків з думкою про поразку Едома й суду над ним (Іс. 34:6) У книзі пророка Авдія сутність бачення про Едом розкривається в трьох невеликих розділах (вірші 1-9; 10-16; 17-21).

1. У першому розділі (1-9) подається зображення нещастя, що мають настати для Едома. Пророк чує, що вже послано вісник до народів із закликом вставати й виступати проти Едома (1-й ст.) Він споглядає, що Едом уже змалений і зазнає презирства (2), розорений і пограбований (3-6) і навіть вигнаний до границі. Колишні союзники Едома стали його ворогами (7), мудреці його винищені (8), хоробрі уражені страхом, і весь Едом доведений до погибелі (9).

2. У другому розділі (10-16) вказується причина суду над Едомом - його віроломне ставлення до своїх братів у день їхнього нещастя.

3. У третьому розділі (17-21), переходячи від суду над Едомом, пророк сповіщає суд над усім язичницьким світом і далі пророкує настання "царства Господнього", зображуючи його рисами, властивими вічній Церкві Христовій. Це місце книги пророка Авдія - месіанське (стих 21). У найближчому історичному сенсі пророцтво Авдія про Едом здійснилося в старозавітні часи. Після подій 587 р. до Р.Х. ідумеї поступово зайняли всю південну Палестину до Хеврона включно, що був відвойований лише в 165 році Іудою Макавеєм. Наприкінці II століття 130 р. до Р.Х. Іоанн Гиркан одержав над ідумеями остаточну перемогу й навернув їх в іудейство, примусив до обрізання й виконання закону Мойсея.

Із цього часу почалося злиття ідумеїв з іудеями. Асиміляцію, розчинення ідумеїв серед іудеїв блаженний Ієронім розуміє як пророцтво про поширення Церкви Христової по всьому світі, об'єднання всіх людей в одну родину, де ні "ні елліна, ні іудея, ні раба, ні вільного" (апостол Павло). "ДІМ Якова буде вогнем... І дім Ісава соломою" (стих 18). Християнство - вогонь, язичництво - солома.

Хто такі ідумеї?

1. "Едом" означає "червоний"

- Це ім'я дане братові Якова Ісаву, тому, що той продав своє первородство Якову за червону сочевичну юшку (Побут. 25:30)
- Ідумеї були нащадками Ісава, і їхня держава розташовувалася на горі Сеїр
- Буття 36:8,9 - "І оселився Ісав на горі Сеїр. Ісав він же Едом .... батько Ідумеїв на горі Сеїр". Столицею Едома була Петра - Кам'яне місто.

2. Історична довідка про Ідумеїв, дана Авдієм:

- батьком їх був Ісав, а землею їх була гора Сеїр.

Ідумеї й анти-яковінізм.

- Вони були люті проти Ізраїлю, народу їхнього праотця, що походив від близнюка-брата Ісава. Саме благословення більше впливало на нації, ніж на самих братів.
- Ця ворожість, що виражалася агресивно, виливалася назовні знову й знову протягом усієї історії обох народів.
- Незабутнім прикладом цього є випадок, що трапився ще в часи блукань ізраїльтян пустелею. Тоді Едом на ввічливе прохання Мойсея про дозвіл пройти через країну ідумеїв з лютими погрозами відмовив їм (Числ. 20:14-22)
- У день катастрофи Ізраїлю, замість того, щоб стати Ізраїлю другом або хоча б виявити співчуття, Едом насолоджувався пасивною жорстокістю, дивлячись зі зловтішним задоволенням (11-12 ст.) і заохочуючи грабіжників.
- Саме цю отруту ідумеїв згадали іудейські бранці у Вавилоні в словах псалма 136:7
- Пасивна завзятість привела до активного співробітництва з руйнівниками Єрусалима (ст. 13-14)

- Ідумеї:
  - увійшли у ворота
  - обікрали й спустошили Якова
  - перешкоджали біженцям
  - тих, що лишилися живими, віддали в руки грабіжників

Вирок Едому

1. провина, що накопичується боргом Едома, вимагає божественної помсти
  - 10-16 ст. - причини прийдешньої помсти
  - 1-9 ст. - неминучість помсти

2. **Ключовий вірш: "Як ти надходив, так надійдуть і з тобою". (15 ст.)**

Авдій - пророк справедливості за законами поезії (пророк поетичної справедливості).

Доповнення:

Едом є відображенням плотської людини. Коли ми думаємо про Ісава, ми маємо на увазі під ним плотську, природну людину. Каїн, Ізмаїл та Ісав являють нам по-справжньому плотських людей. Вони сподівалися на себе й були дуже егоїстичними. Ісав хотів досягти всього сам, не дивлячись на те, що йому говорив батько, й не сподівався на Бога.

На противагу цим людям ми бачимо Авеля, Ісаака й Якова. Це представники духовної людини.

Боротьба плотської й духовної людини триває дотепер. Валаам мав чотири пророцтва. Він благословив Ізраїль і прокляв Моав чотири рази. Він ішов у дусі й чув те, що Бог хотів, щоб він сказав. Після цього пророцтва цар нічого не захотів платити. Валаам почав думати про те, як відняти гроші? Числ. 24 - виглядає так, що він зробив свою справу й пішов додому, але в Откр. 2:14 говориться набагато ясніше про те, що відбулося: Валаам навчив

Валаака. Числ. 25:1 оповідає про це. Після чотирьох великих пророцтво Валаам зміг виконати первісну мету й за те одержати гроші.

Книга пророка Йони

ПЛАН КНИГИ ПРОРОКА ЙОНИ

Розділ 1: «Йона біжить ВІД Бога»

Розділ 2: «Йона біжить До Бога»

Розділ 3: «Йона працює З Богом»

Розділ 4: «Йона біжить ПОПЕРЕД Бога»

ЙОНА - ПРООБРАЗ ІСУСА ХРИСТА

Історія Йони - прототип смерті й воскресіння Ісуса Христа.

Сам Ісус свідчить про Себе в Матфея 12:39-40: «Але Він сказав їм у відповідь: рід лукавий і прелюбний шукає знамення; і знамення не дасться йому, крім знамення Йони пророка; тому що як Йона був у череві кита три дні й три ночі, так і Син Людський буде в серці землі три дні й три ночі».

Ісус робить паралель між трьома днями, проведеними Йоною в череві кита, і між своєю смертю й воскресінням на третій день.

Крім того, в 41-м вірші Ісус проводить паралель між ставленням людей до проповіді Йони й ставленням людей до Своєї проповіді: «Ніневітяни повстануть на суд з родом цим і засудять його, тому що вони покаються від проповіді Йониної; і от, тут більше Йони». Ключовим словом у цьому вірші є дієслово «покаялися».

Умовою, що могла відвернути гнів Бога й покарання від Ніневітян, було їхнє щире покаяння. Те ж сама умова залишається в силі й сьогодні:

1. Заклик до покаяння:

- Іоанн Хреститель: Матфея 3:1-2 «У ті дні приходить Іоанн Хреститель і проповідує в пустелі Іудейській і говорить: покайтеся, тому що наблизилося Царство Небесне».
- Ісус Христос: Матфея 4:17 «Відтоді Ісус почав проповідувати й говорити: покайтеся, тому що наблизилося Царство Небесне».

2. Віра в те, що Ісус є Бог:

Іоанна 8:24-25 «Тому Я й сказав вам, що ви помрете в гріхах ваших; тому що якщо не ввіруєте, що це Я, то вмрете в гріхах ваших. Тоді сказали Йому: хто ж Ти? Ісус сказав їм: від початку Суший, як і говорю вам».

II. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

1. Пророк Йона

Пророк Йона жив у Галилейському місті Гафхефер (6 км на північ від Назарета) у період правління Ізраїльського царя Єровоама Другого (793-753 В.С.) - 4 Царств 14:25. Єровоам II був одним із самих могутніх царів північного Ізраїлю із часів правління пануючих Давида й Соломона.

2. Ніневія

Ассирія (країна), розташована 750 км на схід Ізраїлю, завжди являла собою постійну небезпеку для євреїв. Крім того потрібно відзначити, що сучасники Йони - пророки Осія й Амос свідчили народу про те, що Іегова оберне Ассирію в інструмент покарання Свого неслухняного й розбещеного народу (Осія 11:5; Амос 5:27). Будь-який єврей-патріот у душі мріяв про падіння Ассирії.

Ніневія була столицею Ассирії. Вона була оточена величезним передмістям, загальне населення якого в ті часи становило близько 600,000 осіб. Ніневія була містом-фортецею, оточеним кам'яною стіною в 14 км довжини й 33 метри висотою. Ширина цієї стіни була такою, що на ній спокійно могли вміститися три колісниці. Крім того стіни мали 1500 веж висотою в 70 метрів.

III. КАВЕРЗНІ ПИТАННЯ СКЕПТИКІВ:

1. Чи є історія про Йону вимислом?
2. Що це за така риба, що могла ковтнути Йону цілком?
3. Хто ж це був: риба чи кит?
4. Яким чином Йона міг вижити в шлунку риби?

Нижче наводяться відповіді на ці й інші питання...

IV. ДЕСЯТЬ ДУХОВНИХ УРОКІВ.

1. Чи є історія про Йону вимислом?

Часто через події, описані в книзі Йони (а саме факт, що Йона був проковтнутий величезною рибою), люди роблять висновок, що вся історія є вимислом. Однак сам Ісус Христос посилався на цю книгу як на частину всесвітньої історії (Матфея 12:39-41 «Але Він сказав їм у відповідь: рід лукавий і перелюбний шукає знамення; і знамення не дасться йому, крім знамення Йони пророка; тому що як Йона був у череві кита три дні й три ночі, так і Син Людський буде в серці землі три дні й три ночі. Ніневитяни повстануть на суд з родом цим і засудять його, тому що вони покаялися від проповіді Йониної; і от, тут більше Йони»). Таким чином, ми можемо бути впевненими, що події, описані в книзі Йони, не є вимислом.

2. Яким чином Йона міг вижити в шлунку риби?

Зрозуміло, що цей факт являє собою чудо. Проте те, що трапилося з Йоною в морі, не є поодиноким й унікальним подією.

У сучасній історії існує кілька аналогічних випадків, які були записані очевидцями. От один із них: «На початку 20 століття рибалка проковтнутий величезним китом (а саме sperm whale - китовою акулою) недалеко від Фолклендських островів (Falkland Islands). Через три дні його виловили й витягли з кита в несвідомому стані, але живого, хоча й з деякими ушкодженнями шкірного покриву». (Джерело: А. J. Wilson, Princeton Theological Review, XXV, October 1927, p. 636)

3. Риба або кит?

Деякі критики, що читають Біблію, чіпляються до слів «риба» й «кит». В оригіналі книги Йони (Іона 1:17) говориться, що Йона був проковтнутий «величезною рибою», у Новому Завіті (Матфея 12:40) - «китом». Ми з вами зі школи знаємо, що кит - це тварина, а риба - це риба; вони відносяться до

двох зовсім різних груп живих істот. І тому нам хочеться знати, ким саме він був проковтнутий: рибою чи китом?

Відповідь полягає в тому, що: єврейське слово «dag», використовуване в книзі Йони, і грецьке слово «ketos», використовуване в Новому Завіті, є загальними термінами, що описують будь-яку морську істоту. Таким чином, ніякої помилки немає.

4. Книга Йони демонструє велич і могутність Бога.

Ми бачимо, як Бог використовує Свій витвір, щоб виконати Божественний план. Господь контролює погоду (Йона 1:4, 11, 13, 15; 4:8), Він використовує кита, зрощує рослину, а також посилає хробака підточити його (Йона 1:17; 4:6, 7).

5. Книга Йони розкриває милість і любов Бога.

Незважаючи на те, що Господь виявляв і проявляв Себе й Свою волю через єврейську націю, через яку був посланий обіцяний месія (Буття 22:18 «И благословляться в насінні твоєму всі народи землі»), проте, Його милість поширюється на всіх людей землі. І те, що Він послав Йону як «місіонера» до ассірійських язичників, ще раз підтверджує цей факт.

Ключовий вірш: Йона 4:2 «Ти Бог благий і милосердий, довготерпеливий і многомилостивий і шкодуєш про нещастя»

6. Книга Йони демонструє владу Бога над усіма народами.

Ця історія ще раз підтверджує той факт, що не людина, а Бог розпоряджається долями людей і народів. Господь має повну владу над державами, розпоряджається їхніми долями на Свій розсуд і судить їх за Своїми стандартами й еталонами: Притчі 14:34 «Праведність піднімає народ, а беззаконня - безчестя народів».

Ті, хто думають, що країни й держави з'являються й зникають залежно від сили своєї армії й політичного впливу, просто помиляються, не розуміючи біблійних принципів:

Псалтир 21:28-29 «Згадають, і звернуться до Господа всі кінці землі, і поклоняться перед Тобою всі племена язичників, тому що Господнє є царство, і Він - Владика над народами»;

Даниїл 2:20-21 «У Нього мудрість і сила; він змінює часи й роки, скидає царів і наставляє царів»;

Даниїл 4:14 «Всевишній володарює над царством людським, і дає його, кому хоче, і наставляє над ним приниженого між людьми».

Ніневії було дано 40 днів для покаяння, і ніневитяни скористалися цим шансом, у результаті чого руйнування Ніневії було відсунуто на цілих 150 років. Однак пізніше, коли Ассирія знову почала деградувати в очах Бога, вона була зруйнована. Пророк Наум саме про це оповідає у своїй книзі. Ніневія була підкорена Вавилоном у 612 В.С.

7. Книга Йони демонструє, що хоча жителі Ніневії не вступили в Завіт з Богом (як євреї), вони все-таки були підзвітні Богові і Його закону.

Бог побачив, що люди розбестилися (Йона 1:2). А оскільки гріх є беззаконням – тобто, порушенням Божого закону (1 Іоанн 3:4; Римлянам 4:15), то Ніневитяни своїми гріхами порушили Божий Закон. Ця істина про гріх суперечить сьогоднішній поширеній думці про те, що Божий Закон поширюється лише на тих, хто ходить у церкву.

8. Ця історія демонструє нам силу Божого слова.

Коли зерно Божої істини падає на добрий ґрунт (відкрите, шукаюче, щире серце) - Лука 8:15, то воно приносить гідний плід. Повідомлення Йони було дуже коротким (усього кілька слів), але воно викликало потрібний ефект у серцях жителів Ніневії.

Зверніть увагу на першу частину вірша в книзі Йони 3:5 «І повірили Ніневитяни Богові». Там не написано: «І повірили Ніневитяни Йоні», але сказано, що вони повірили Богові! А це значить, що вони повірили Йоні, якого до них послав Бог, вони повірили словам Бога, сказаним їм Йоною. І ця віра врятувала їх від загибелі й Божого гніву. А якби ніневитяни відкинули Йону і його попередження про загибель, вони б відкинули самого Бога і Його слово!

У зв'язку із цим на думку приходять слова Ісуса, записані в Матфея 10:40 «Хто приймає Мене, приймає Того, хто мене послав», у Луки 10:16 «Хто відкидає Мене, той відкидає Того, хто Мене послав» і в Іоанна 12:44 «Хто вірує в Мене - не в Мене вірує, але в Того, хто послав Мене». Основна ідея цих слів Ісуса та ж сама: хто не приймає Ісуса Христа, відкидає самого Бога! А це загрожує негативними наслідками.

9. Книга пророка Йони демонструє важливість покаяння.

Ісус засвідчив у Матфії 12:41, що «жителі Ніневії покалися від проповіді Йони». У самій книзі Йони говориться, що «Бог побачив, що жителі Ніневії повернулися зі своїх злих шляхів» (Йона 3:10). Це говорить про те, що покаяння - це не просто жаль і сльози, а усвідомлена відмова від гріха й злих справ. Крім того ця історія підтверджує той факт, що покаяння - це необхідна умова для порятунку (Лука 13:3, 5; Діяння 17:30 «Отже, залишаючи часи невідання, Бог нині велить людям усім усюди покаятися»).

10. Книга пророка Йони демонструє, що пророцтво може бути «умовним».

Пророк Йона пророкує руйнування міста через 40 днів. Однак Ніневія була зруйнована тільки через 150 років. Деякі можуть сказати, що пророцтво не збулося. Проте необхідно розуміти, що це пророцтво було засноване на

певній умові. Ця умова полягала в покаянні. Покаювшись, жителі Ніневії відвернули від себе гнів Бога й руйнування міста.

Цей же самий принцип умовності пророцтва неодноразово підтверджується в історії Ізраїлю. Наприклад, Бог обіцяв віддати Ізраїлю Ханаан. Але ця обіцянка була заснована на певній умові - вірності Богові (І. Навин 22:4, 5;23:1), і в один прекрасний момент Ізраїль втратив частину землі на користь палестинців.

Інша аналогічна історія - прощення Богом пануючого Єзекії після покаяння: 4 Царств 20:1-6 «У ті дні занедужав Єзекія смертельно, і прийшов до нього Ісаїя, син Амосів, пророк, і сказав йому: так говорить Господь: зроби заповіт для дому твого, тому що вмреш ти й не видужаєш. І відвернувся Єзекія лицем своїм до стіни й молився Господу, говорячи: “Ой, Господи! згадай, що я ходив перед лицем Твоїм вірно й з відданим Тобі серцем, і робив бажане в очах Твоїх”. І заплакав Єзекія сильно. Ісаїя ще не вийшов з міста, як було до нього слово Господнє: повернися й скажи Єзекії, владці народу Мого: так говорить Господь Бог Давида, батька твого: Я почув молитву твою, побачив сльози твої. От, Я зцілю тебе; у третій день підеш у дім Господній; і додам до днів твоїх п'ятнадцять років, і від руки Асирійського царя спасу тебе й місто це, і захищу місто це заради Себе й заради Давида, раба Мого».

Книга пророка Михея

"хто подібний до Іегови?"

- Михей жив у місті Морасфеї на головній дорозі, що з'єднує приморську рівнину і Єгипет, що перебував у державі, розташованій біля підніжжя гір, що в 25 милях на південний захід від Єрусалима.
- Служіння Михея датується періодами правління Йофама, Ахаза й Єзекії, що, як мінімум, дорівнює 20-ти рокам, а як максимум - 55-ти.
- Він пророк Південного царства (4Цар. 15:32 - 20:21 й 1Пара. 27:1 - 32:33)
- У цей же час – у кінці 8 - го століття до Н.Е. у Єрусалимі пророкує його сучасник Ісая. Можливо, що трохи раніше Осія діяв в Ізраїлі.
- У році 735 до Н.Е. трапилася Сирійско-Єфраїмська війна, через те, що Пеку й Гум погрожували скинути з трону Ахаза за те, що він не приєднався до них у повстанні проти Ассирії.
- Вони побачили, як ассірійські машини агресії поетапно рознесли Дамаск та Ізраїль, що призвело до падіння Самарії, вигнання північних племен у 721 році до Н.Е.
- Ахаз утримав свою державу ціною сплати величезних податків Ассирії.
- Лакис був оточений Ассірійським царем, що похвалявся тим, що він завоював 46 оточених стінами міст Єзекії.
- Той факт, що Єрусалим в останній момент був урятований, не міняє того, що територія Михея була розгромлена.
- Михей був людиною з духом, готовим пророкувати (3:8) зовсім переконаним.

Книга й те, що в ній записане

Добре зрозуміти цю книгу нам вдасться, якщо тільки ми проаналізуємо її зміст. Подібний аналіз виявляє послання, що складається з 3-х частин, логічна послідовність яких зрозуміла.

1. Оголошено прийдешній суд (1-3) - за гріхи
2. Обіцяно найбільші благословення (4-5)- людям завіту
3. Вимога негайного покаяння (5-7) – наставляння у вигляді принесеної звістки

Центральна думка: суд у сьогоднішні, а благословення в майбутньому.

- Суд у сьогоднішні - наслідок невірності Ізраїлю завіту.
- Благословення в майбутньому - наслідок незмінної вірності Ієгови Ізраїлю.

Глава 1-3

- 1:9 - Слова "вона" й "він" здаються невідповідними й повинне бути в обох випадках "воно"
- тільки для англійської версії перекладу
  - Рана в цьому вірші - удар відплати
  - Були й раніше спроби приступитися, але прийдешній удар повинен був стати невиліковним
  - Це означає, що відновлення після нього не наступить
  - Бичем Ієгови стала Ассирія й після того, як ассирійці завоювали Північне царство (Ізраїль), вони також вдерлись у Південне (Іудею) і навіть Єрусалим (4Цар. 18:9 - 19:37). Таким чином, 9 ст. правильно пророкує подію: "Вона (поразка) дійшла до Іуди; і досягла навіть до воріт народу мого, до Єрусалима".

Звертання Михея до міст дуже цікаві, тому що він поетично підбирає вмовляння для кожного міста, щодо значення назви цього міста. Наприклад: "Геф" значить "місто, у якому говорять, місто пліток". Михей говорить: "Не говоріть у тім місті, у якому говорять" або "Не плачте в місті плачучім" (10 ст.).

Слова Давида "Не розповідайте в Гефі" (у плачі по Саулу 2 Царств 1:20) перетворилася в приказку; в (1:10)

- Розділ 1** – пророкує руйнування 12-ти міст
- Розділ 2** – говорить про деякі гріхи й засуджує лжепророків
- Розділ 3** – дорікає лідерів і пророків
- Розділ 4 й 5** – найбільші благословення людям завіту
- Розділ 4** – майбутнє царство
- Розділ 5** – майбутній цар

Глави 4-5

- 4:1 – "в останні дні" – указує на далеке майбутнє, а не на часи пророка
- 4:2 – народам іншим, крім народу Ізраїлю, слід бути в місіонерській державі й ходити шляхами Ієгови. У такий спосіб прояснюється очевидна складність 5 ст., що, здається, суперечить 2 ст. Варто читати: "Всі народи зараз ходять в ім'я своїх богів, але будуть ходити в ім'я Ієгови, Бога нашого повіки".
- 5:1 – "Тепер... обклали (англ. "Він обклав") нас облогою"
- 5:3 – нам сказано, що період, на який Бог залишить народ на посміховище іншим народам, триватиме "доти, поки" не прийде Христос
- 5:2 – тут ми підходимо до чудового пророкування Михеєм місця народження Христа.

Михей і Ісаїя дають 2 найбільш чіткі пророкування, що стосується втілення І. Х:

- Ісаїя пророкує народження від діви (Іс. 7:14)
- Михей повідомляє нам місце народження настільки ясно (Мих. 5:2), що коли через багато часу волхви запитали Ірода, де народився Цар Іудейський, книжники без вагань відповіли, що у Віфлеємі, як написано через пророка (Мтф. 2:5).

Глави 6-7

Заклик Ієгови до покаяння - це практичне застосування прекрасної проповіді, сказаної в попередніх главах

Великі істини:

1. Глибоке значення **Божого суду** з єврейським народом
  - Михей звертається до нечисленного народу, що розмістився на смужці суші, заледве більший, ніж Уельс, однак в 1:2 й 6:1-2 він наказує всій землі, горам, пагорбам слухати (у Писанні гори й пагорби часто символізують царства)
  - Михей усвідомлював, що народ завіту став частиною унікальних взаємин з Ієговою для того, щоб за допомогою переваги влади істинного Бога, Він став би доступним усім народам на всі часи
  - Якби Ізраїль залишався вірним, то він би виявив щедрість Божого керування; і сучасні країни могли б успадкувати це
2. Витверезююче, але повне слави значення контракту, якого Михей домагається, оголюючи помилкове правління й відкриваючи щире правління Христа.
  - Розділ 3 - Михей викриває помилкове правління, порівнюючи його з описом щирого "правителя", що повинен прийти (5 гл.)
  - Христос - Божий ідеал правителя
  - Михей простежує зв'язок між неправдою й стражданнями народу та неправильним керуванням народу; усі, хто зловживають даною владою, зазнають однакового покарання
  - Нехай сучасні правителі почують
3. Проголошення Михеєм щирої природи релігії, зроблене в душі поклоніння.
  - один великий філософ сказав про уривок 6:1-8: "Ці вірші, у яких Михей пояснює щирий зміст релігії, можуть із цілковитою певністю бути названі найважливішими в пророчій літературі".

- У дійсності (на підставі 6:8) Бог вимагає тільки:
  - справедливості
  - доброти
  - смиренного ходіння з Богом

Пророцтво Михея про місце народження Спасителя (5, 2 - напам'ять)

І ти, Вифлеєме -Єфрато, чи малий ти між тисячами Іудиними? З тебе вийде Мені Той, Котрий повинен бути Володарем в Ізраїлі і Якого походження з початку, від днів споконвічних.

(Мих.5:2)

"Віфлеєм" значить "дім хліба", так він названий за родючість полів. "Єфрата" - більш давня назва Віфлеєма за іменем родоначальника жителів - правнука Іуди (Рут. 1, 2; 1 Ц. 17, 12; 1 Ін. 4, 4).

"Тисячі іудині" - значні іудейські міста, у яких доросле чоловіче населення (предмет перепису) досягло тисячі й більше осіб. За змістом пророцтва, Віфлеєм, хоча й невелике місто, але в майбутньому він прославиться, коли з нього вийде Месія.

"Старійшина" (грец. "ігуменос") - цього слова немає в єврейському тексті, воно є глосую, тобто пояснювальною вставкою.

Вираз:

Якого походження з початку, від днів споконвічних - отці й учителі Церкви пояснюють як вказівку на предвічне народження Христа по Божеству (порівн. Пс. 109, 3). "Вийде Мені," - тобто Богові, для слави Божої, як виконання Божих планів і обітниць.

З Євангелія Матфея видно, що текст Михея 5, 2 завжди розумівся як пророцтво про місце народження Месії. Коли Ірод, стривожений прибуттям волхвів, скликав первосвящеників і запитав у них, де повинен народитися

Христос, останні відповіді: "У Віфлеємі іудейському" і навели текст пророцтва Михея 5, 2 (Мф. 2, 5-6). Про це знали не тільки книжники, а й весь народ, що видно з Євангелія Іоанна 7, 42. " Чи не сказано в Писанні, що Христос прийде від насіння Давидового й з Віфлеєма, з того місця, звідки був Давид? Отже, відбулася про Нього суперечка в народі". Сам пророк Михей не пояснив цих слів, як думають, тому, що в той час широко відомо було пророцтво Ісаї про народження Месії від Діви. Михей, таким чином, лише доповнює це пророцтво вказівкою місця народження Спасителя (Іс. 7, 14).

Книга пророка Наума

"розрада й жаль"

Історична інформація

- пророцтво Наума засновано на одкровенні Добродія про Самого Себе, даного на горі Синай, як про Бога справедливості й милості
- це одкровення звучить як луна в 1:2-6 - у віршах книги, йому приділяється усе більше й більше уваги
- ця книга, можливо, й не дійшла до ніневитян, тому що була написана для Єрусалима для зміцнення їхнього морального стану, для розради через те, що вороги Іуди будуть знищені
- для Ніневії не була написана жодна книга - ні книга пророка Йони, ні книга пророка Наума
- події, описані в книзі Наума, відбуваються під час довгого й болісного утиску Ізраїлю з боку Ассирії (1:12 - "...хоча Я обтяжував...")
- Боже бачення кінця цьому - "...більше не буду обтяжувати"
- Хоча обтяження Ізраїлю виходило від Бога, Ассирія стала виконавцем Його гніву, а чаша в Божій правій руці була готова пролитися на неї
- Ассирія відіграла центральну роль у покаранні Богом Свого народу Ізраїлю
- Падіння Ніневії 612 р. до Н.Е.

- Наум пророкував між 664 - 612 р. до Н.Е. (Йона - 760 р. до Н.Е.)

Тема:

- тема книги - перемога над Ніневією
- Дух помсти й радості, що наповнює її, помітно контрастує з темою книги Йони, у якій також описуються події в Ніневії
  - Книга Йони - Бог простив Ніневію
  - Книга Наума - Наум повідомляє й виконує її долю
- Наум радіє її падінню, як радів би Йона, якби всі погрози здійснилися
- Це Боже покарання Ніневії показує Божий вирок, а не помсту
- Наум 1:12,13,15; 2:2 - пророк кричить. Падіння Ніневії принесло б полегшення Йоні
- Книга Наума своєю основною темою перемоги над ворогом схожа не пісню Девори (Суд. 5)

Для кого ця книга? - кілька слів для Іудеї (1:12,13,15)

- звернена до Ніневії, вона написана для читачів з Іудеї, щоб дати їм надію
-

Основні істини (ідеї) Наума

1. Бог править у світі людей
2. Бог – твердиня (притулок) у день випробувань (Наум 1:7)
3. Немає надійних схованок від Божої помсти.

Одне доповнення: дуже важливо зрозуміти, що немає жодної сфери життя людини, до якої не міг би доторкнутися Бог. Іноді через фізичну сферу життя Він може зміцнити або розвинути наш духовний стан.

4. "Історія світу є вирок йому", сказав Шиллер
  - одні народи пускають у хід вирок проти інших народів
  - народи пожинають те, що сіяють, а плата за гріх - смерть

5. Кінець Божому терпінню

Дійсно вражає той факт, що пророки (натхненні Божі люди) повністю визнають найвищу силу Бога, Його суперконтроль над народами й історією.

- це очевидно й неодноразово підкреслено в щирому пророцтві Наума про долю Ніневії
- дата написання книги Наума, перебуває в 3:8 (665 або 664 р. до Н.Е.) - руйнування Но-Аммона було в ці ж часи, 612 р. до Н.Е. - руйнуванні Ніневії.

Іегова й Ніневія

- про що книга Наума : доля Наума
: Ніневія була столицею Ассирії, і Наум написав, що вона була найбільшим містом у світі
  - Наум і Йона цілковито присвятили свої книги Ніневії
  - Йона за століття до Наума проповідував в ім'я Іегови у великому місті Ніневії, і люди через нього довідалися, що "Бог - довготерпеливий" (Йона 4:2)
  - Ця істина про Бога контрастувала з жорстокою вдачею ассирійських богів
1. Ассирійці привітали жаль Іегови
  2. Вони відповіли
  3. Але незабаром після цього вони стали зловживати Божою милістю, поринаючи в ще більші зlodіяння, ніж раніше

Книга Наума відкривається описом атрибутів і діянь Бога

- Розділ 1.** - Підтверджує неминучість того, що Ніневія буде повалена
- Розділ 2.** - Представляє картину облоги й захоплення міста
- Розділ 3.** - Говорить про зlodіяння, що викликали покарання

Величезність Ніневії і її порочність

Величина:

- Недавні відкриття показали, що в дійсності Ніневія була комплексом із чотирьох міст, що утворювали прямокутник не менш 60-ти миль
- Стіни : 100 футів у висоту (60 м)
  - : Ширина - що дозволяла 3-м колісницям одночасно їхати по ній
  - : Стіни були укріплені 1500-ми вежами
  - : Кожна вежа була висотою в 200 футів (120 м)
- Відповідно до тригонометричного підрахунку, вся площа дорівнювала 560 км² - площі сучасного Лондона

Порочність

- гріх Ніневії вилився за її межі, незважаючи на те, що це було велике місто
- "не помилую"
- Того, що катують тримали, й виривали йому язика
- у деяких випадках з людей живцем знімали шкіру, прив'язавши їх міцно за руки й за ноги до стовпа, укопаного в землю
- в інших випадках, загострений кінець кілка забивали в нижню частину грудей, а потім кілок із тілом, що бовталось на ньому, піднімали й поміщали в спеціально викопану для цього яму, а людину залишали вмирати в такий спосіб.

Підсумкові міркування

1. Книга Наума несе розраду
2. Ніневія виявляє нам "наш сучасний злий світ"
  - своєю показухою

- гаданою безпекою
  - поверховим ставленням до того, що говорить Бог
  - своєї несправжньої релігійністю
  - своєю внутрішньою корупцією
  - своєю жорстокістю до душ людей
  - тим, що він, зрештою, буде скинутий Божим правлінням
4. Ніневія впала
- Іегова її не виправдає
  - Його правління праведне
  - Він - притулок для праведних
5. Христос – найвища клятва Бога
- от Він гряде, і всяке око побачить Його
  - Усе, що криве, буде виправлене
  - Рівнини будуть підняті, а гори - розрівняні
  - Темрява стане світлом
6. Виконання передвіщеного Наумом означає, що дане пророцтво богонатхненне, а не просто злісна людська спрага помсти. Бог завжди відновить праведних.

Месіанські риси в книзі пророка

Наума можна помітити наприкінці першого й початку другого розділу (1, 15; 2, 1-2). У єврейському тексті 15 ст. 1-й глави віднесений до початку 2-й глави. Тут провіщається прийдешнє благовістя Іудеї, тобто говориться про жаданий час, коли іудеї звільняться від поневолювачів, зможуть "святкувати свята свої й виконувати обітниці свої", коли в межах Іудеї зазвучить голос благовісника, що звіщає мир (порівн. Іс. 52, 7). Несучи насамперед історичний зміст, ці слова пророка містять у собі й передвістя благ миру, і порятунок у новозавітний час. У такому сенсі застосовує слова цього

пророцтва апостол Павло (Рим. 10, 15), говорячи про проповідь євангельського вчення в усьому світі.

КНИГА ПРОРОКА АВАКУМА

"чому"

Перед Авакумом стоїть питання, що хвилювало людей протягом усієї історії: чому Бог дозволяє процвітати нечестивим? як пояснити, що хижі вавілоняни (халдеї) настільки сильніші від інших народів?

Зміст

«Чому нечестиві процвітають?» - розділ 1 Бог відповідає пророку 2 Хвалебний псалом 3.

Час написання

Книга була написана після розгрому Ассирії в 612 р. до н.е. і встановлення на Середньому й Близькому Сході вавилонської гегемонії, а також, мабуть, уже після поразки Єгипту в 605 р. до н.е. у битві під Каркемише, - але ще до першого узяття Єрусалима в 597 р. до н.е. Отже, Авакум був сучасником Єремії.

Найвідоміші уривки

Життя вірою 2:4 (в основній своїй частині процитовано апостолом Павлом в Рим.1:17) Велич Бога: «Господь у святому храмі Своему: так мовчить вся земля перед лицем Його!» 2:20

Значення книги

Питання, яке хвилює пророка, близьке до того, що стояло перед Йовом і автором 72-го псалма. Воно не піддається суто інтелектуальному, філософському рішенню. Відповідь на нього парадоксальна, але проста: треба тільки прийняти, що тверда віра ніколи не буде осоромлена, тому що все у світі - у руках Божих, Йому варто довіряти.

Дата:

- після руйнування Ніневії Вавилон повстав над народами як нова домінуюча світова сила
- це говорить, що книга Авакума була написана незабаром після падіння Ніневії (608 р. до Н.Е.)
- це, ймовірно, було після її падіння, тому що Ніневія жодного разу не згадується в книзі
- за багато років до Авакума пророк Ісая пророкував цареві Єзекії, що його скарби будуть віднесені у Вавилон, і його сини стануть євнухами в палаці (Іс. 39:6-7)
- Авакум був сучасником Єремії та пророком фатальних днів Іуди

Історичний фон

За Йосією, останнім добрим царем був Йоким, що спалив сувій Єремії (Єр. 36)

- останні два або три десятиліття були визначені для Іудеї, коли Авакум узяв своє перо й почав писати; можливо саме Авакуму Бог уперше показав те, наскільки близьким був кінець
- пророцтво Авакума виражається словами "боротьба" й "торжество віри", що відбувалися в душі самого пророка
- воно починається з ридання і закінчується піснею.

План книги:

Три частини книги відповідають трьом главам книги (крім того, що 2:1 повинен бути останнім віршем першого розділу)

Розділ 1. "тягар" - "Пророче бачення (англ. "тягар"), що бачив пророк Авакум"

Розділ 2. "видіння" - "Запиши видіння й викарбуй чітко на скрижалях, щоб читаючий легко міг прочитати, тому що видіння відноситься ще до певного часу"

Розділ 3. "молитва" - "Молитва Авакума, пророка, для співу"

Обговорення книги:

Розділ 1: "Тягар"

Проблема 1: проблемою Авакума була безмовність, бездіяльність і видиме відношення Бога: насильство було надмірним, беззаконня процвітало, зло розцвітало, таким чином, не надавалося ніякого значення протесту Божих пророків, і Бог, здавалося, про це не турбується, не піклується.

Відповідь: проблема Авакума в цьому списку була роз'яснена особливим словом від Бога (1:6)

Проблема 2: Звичайно, що покарання Іуді було заслуженим, але чому Бог повинен карати Іуду за допомогою людей, які були набагато грішніші й жорстокіші, ніж самі ізраїльтяни.

Відповідь: "Бог контролює все" (2:13-14). Думка про це була болючим ударом (шоком) для Авакума. Дуже важко примиритися з вірою Авакума в праведність правління Ієгови над народами землі.

Авакум вирішує чекати Божого слова. Він говорить: "На варту мою став я й, стоячи на вежі, спостерігав; щоб довідатися, що скаже Він мені, і що мені відповідати на скаргу мою" (2:1)

Розділ 2: "Видіння" (нечестя людей і Божя слава в храмі)

Обіцянка 1: "праведний своєю вірою житиме"

- це дуже важливе твердження цитується не менш, ніж 3 рази в Н.З. як головний фактор у євангельському аргументі (Римл. 1:17; Гал. 3:11; Евр. 10:38)

- ці слова дивляться далі тіла - у душу

Вказівка: "От душа гордовита не заспокоїться..." (гордий халдей)

- слова дивляться далі
  - а. ззовні в усередину
  - б. від просто фізичного в духовне
  - в. Від проміжного й непостійного в закінчене й зроблене

Обіцянка 2: "тому що земля наповниться пізнанням слави Добродія" (2:14)

- Н.З. також показує ясну картину цієї істини
  - а. ці слова ще не виконані
  - б. вони очікують пришествя Христа
  - в. Вони дивляться через тисячоліття

Божі слова Авакумові наступні: "...і хоча б і сповільню, чекай його, тому що неодмінно збудеться, не скасується".

Розділ 3: "Молитва"

1. Авакум звертається до Бога, щоб Той дав благодатне пробудження "посередині років", перед тим, як поставлена Ним мета історії не завершилася остаточним виконанням (3:2)
2. 3-15 ст.
  - слава в потужних справах Божих минулого
  - Його пришествя веде за собою волю Ізраїлю
  - Його чудеса від часу результату й далі
3. 16:19 ст.
  - віра піднімається високо над сумнівами й страхами
  - такі слова, звичайно ж, добре підбадьорюють серце в тяжкі часи
  - Він спочатку затремтів від прийдешнього суду на свій народ (ст 16)
  - Але тепер він говорить собі: "я повинен бути спокійний у день нещастя"
4. 17 ст.

- Призводить майже до безвихідного становища, однак ст. 18 "але й тоді я буду тішитись Господом, радітиму Богом спасіння мого."

Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3
1. тягар	1. видіння	1. молитва
2. подвійна проблема	2. подвійна обіцянка	2. подвійний результат (хвала за минуле, упевненість у майбутньому)
3. Віра зітхає	3. віра бачить	3. віра співає.

Розділ 1. "тягар" - віра, захоплена проблемою

Розділ 2. "видіння" - віра осягає рішення

Розділ 3. "молитва" - віра прославляється у впевненості

Ключовий вірш: (2:4) "Праведний вірою жити буде"

Основні істини книги Авакума

1. Він висловив свій сумнів Богові (був чесний перед Богом)
2. Авакум вирішує очікувати Бога. Він сказав: "На варту мою став я й стоячи на вежі спостерігав, щоб довідатися, що скаже Він мені".
3. Авакум проривається в радісній упевненості й пісні.
  - Він бачив видіння
  - Усе тепер змінилося
  - Коли він дивився на обставини, то був розчарований
  - Коли він очікував Бога й почув Його слова, він почав співати.

Висновок: давайте тримати перед собою надію Авакума; що земля ще наповниться славою Добродія.

Христос незабаром прийде; найбільші події нашого часу є глашатаями Його повернення.

Бог допоможе нам очікувати з терпінням істинної надії, дивитися очами щирої віри.

Месіанські риси в книзі пророка Авакума про рятівну силу віри

Пророк болісно міркує над таємницею зла й просить Бога вказати йому вихід із трагічних протиріч буття (страждання безневинних). Сповідуючи про майбутній напад халдеїв, Господь відповідає пророку: "От душа гордовита не заспокоїться, а праведний своєю вірою жити буде" (2, 4). Відповідь ця дуже важлива: Господь велить записати її на скрижалях. "Гордовита душа" - халдейський завойовник ("сила його - бог його" - вказується на його гординю й нехтування совістю й правдою). "Праведний" - благочестивий залишок народу Божого, що врятується своєю вірою.

Під вірою, що рятує, мається на увазі тверда, щира віра, що керує діями й життям людини. Твердо віруючий у істинного Бога не розгубиться ні за яких обставин; у вірі він знаходить вирішення всіх життєвих питань, і цією вірою він живе.

Указуючи на необхідність віри богообраному народу, пророк таємниче пророкував майбутнє духовного Ізраїлю, месіанські часи, коли все життя християнина буде визначатися його вірою. Апостол Павло тричі цитує цей вираз у своїх посланнях (Рим. 1, 17; Гал. 3, 11; Евр. 10, 37-38), і на ньому базує своє навчання про виправдання вірою без справ закону (Гал. 3, 11). За апостолом Павлом, Авакум, отже, пророкував про те, що в духовному царстві Месії для порятунку потрібна віра в Христа Спасителя, за наявності якої Господь дарує віруючим виправдання й порятунок.

Книга пророка Софонії

"через покарання до благословення"

План книги:

1. **Дивися усередину** – гнів гряде на Іуду (1:1 – 2:3)
  - А. Мета Ієгови щодо Іуди (1-6)
  - Б. День Ієгови близький (7-18)
  - В. Тому благання до Єрусалима (2:1-3)

2. **Подивися навколо** – гнів на всі народи (2:4 – 3:8)
  - А. Захід, схід – земля Філістимська; Моав; Аммон (4-11)
  - Б. Південь, північ - Ефіопія й Ассирія (12-15)
  - В. Отже, горе Єрусалиму (3:1-8)

3. **Подивися далі** - після гніву, зцілення (3:9-20)
  - А. Бесіда язичницького народу (ст. 9)
  - Б. Відновлення людей завіту (10-15)
  - В. Отже, новий Єрусалим (16-20)

КНИГА ПРОРОКА СОФОНІЇ

Софонія передбачає жахливу долю Єрусалима, що очікує місто за неслухняність Богові. Але, як і його великий попередник Ісая, Софонія вірить, що очищений залишок народу уціліє і що йому призначене велике майбутнє.

Зміст

Судний день, глави 1:1 - 2:3 Вирок народам 2:4-15 Надія для залишку Ізраїлю 3:1 -13 Пісня радості 3:14-20

Обставини написання

Пророк Софонія був старшим сучасником Єремії. Його пророцтво, очевидно, відноситься до перших років царювання Йосії, що ще не розпочав на той час свої великі релігійні реформи.

Основне значення

Софонію хвилює питання, що задають собі й інші старозавітні пророки: як примирити пророцтва про суд і руйнування Ізраїлю з обіцянками Бога й надіями на майбутнє? Відповідь: суд Божий повинен буде очистити народ, розтрощити його гордість і самовдоволення. Ті, що залишаться, будуть «народом смиренным і простим, і вони будуть уповати на ім'я Господнє» (3:12).

Дата: 630 до Н. Е.

Ключова думка: "Через покарання до благословення".

Ця думка пов'язана з думкою "Іегова посередині".

1. Іегова посередині Єрусалима для суду
2. Іегова посередині Єрусалима, щоб рятувати

Потрійна істина книги:

1. Бог дозволяє
  - Люди - вільні істоти. Бог дає досить волі людині, щоб вона думала, діяла й говорила за своєю власною волею
  - Таким чином, Бог дозволяє гріху й стражданням бути присутніми в житті людей
  - Якби Бог втрутився в страждання невинного, не було б історії взагалі
2. Бог карає
  - Бог карає злих, зазвичай змінюючи природні процеси, але не за допомогою чуда. Іноді Бог діє за допомогою чуда, але це чудо складається зі зміни природних процесів (наприклад, потоп)
  - Так він дозволив Ізраїлю бути покараним через нечестивих, але й ті (нечестиві) нації будуть покарані за свої справи
3. Бог удосконалює. У цьому процесі часто страждають безневинні, але Бог обіцяв остаточне відновлення. У цей день прийде радість і мир.
  - відплата відступить перед радістю
  - Бог виконає Свою мету й Свої обіцянки
  - Христос буде царювати
  - Прокляття зніметься
  - Бог буде радіти за Своїх спокутуваних дітей

Про пророка:

Софонія - єдиний пророк із малих пророків, що написав свій родовід.

- нащадок царя Єзекії
- Софонію й Єзекію розділяли 100 років
- Софонія був пророком царського походження
- Він - князь у домі Давида й правнук царя Єзекії

- На підставі Соф. 1:12 багато середньовічних художників малювали Софонію в образі людини, що зі світильником шукає грішників
- Був сучасником Єремії

Потрійне послання Софонії (пояснення плану):

1. Частина перша (1:1-2:3) має справу з майбутнім судом над Іудою

* (1:4,7,8,11,12; 2:1) нижня частина міста в 1:11 була маленькою долиною, де були торговельні базари.

Тема – гріх і майбутній суд на Іуду.

- Чому всі ці жахливі нещастя, описані в попередніх віршах, впадуть на Іуду?
- Стих 17 дає відповідь: ... тому, що вони згрішили проти Добродія.
- Зазначте, що це закінчується закликом до покаяння й словом підбадьорення для малої групи праведних серед населення, що деградувало (2:1-3)

3. Частина друга (2:4- 3:8) пророк розглядається від Єрусалима й Іуди на навколишні народи

- 1) Повертається на захід у землю Філістимську й філістимлян (2:4-7)
- 2) На схід до Моаву й Аммону (2:8-11)
- 3) На південь до Ефіопії (2:12)
- 4) На північ до Ніневії й Ассирії (2:13-15)
- 5) Завершує тим, що звертається назад до Єрусалима.
  - Тут говориться про те, що якщо Бог карає навколишні народи таким судом, суд над Іудою буде неминучий, тому що в них були привілеї, яких інші народи не мали.

3. Частина третя (3:9-20) тут пророк не тільки:

- Дивиться у середину, у Єрусалим та Іуду;
- Або дивиться навколо на інші народи;
- Але дивиться далі на час зцілення й благословення, що прийде на Ізраїль і до всіх людей після того, як час суду зробить свою роботу.

Цей уривок починається: "Тоді знову Я дам народам (множина) вуста чисті, щоб усі призивали ім'я Добродія та служили Йому одностайно".

- Софонія тут погоджується з іншими пророками, що прийдедне Месіанське Царство захопить усі народи.
- Але народ завіту буде центром того царства, і тому Софонія вміщує картину піднесеного благословення Ізраїлю і його золотого століття.
- Ст. 10 - повернуться неуважні
- Ст. 11-13 зміниться характер і поведження народу.
- Ст. 14-15 буде повне видалення зла й радість у веселошах.
- Ст. 16-17 Бог знайде повне задоволення у святому місті і його людях.
- Ст 20. Усе горе буде назавжди забуто, і Ізраїль зробиться "іменитим і почесним між всіма народами землі".

Месіанські риси пророцтва Софонії

Говорячи про порятунок благочестивого залишку (в історичному сенсі - від вавилонського полону) пророк прозирає блаженні месіанські часи. Характерні риси месіанського часу в пророка Софонії такі: 1) порятунок охопить увесь всесвіт (3, 9-10); 2) буде характеризуватися прощенням гріхів і святістю його членів (3, 11-13); відбудеться, коли Господь запанує "посередині народу" (3, 15).

Дати язичницьким народам "чисті уста" - значить зробити внутрішню зміну в їхньому настрої, щоб вони свято шанували Бога. "З Ефіопії принесуть мені дарунки", тобто навіть самі віддалені язичницькі народи, якими в часи пророка були жителі Ефіопії, звернуться до Господа, будуть шанувати Його й приносити жертви й дарунки. Прикметна риса картини суду Божого в Софонії та, що "день Господній" у його словах - це не тільки день прояву божественного гніву над грішниками (як у Наума, Авакума, Йосії), а й разом з тим - це початок нового життя для всього людства. Пророцтво Софонії про суд Божий (1, 14-15) надихало на творчість багатьох великих композиторів. Воно покладено в основу змісту Реквієму (Моцарт, Верді, Керубіні, Берліоз).

Книга пророка Огія
"радісний або святковий"

План книги Огія
"з цього дня благословлю тебе"

Перше послання: пробудитися (1:1-15)

Дата: 6 - й місяць, 5 - й день

Головна настанова: "Будуйте храм" (8 ст.)

Друге послання: підтримати (2:1-9)

Дата: 7 - й місяць, 21 - й день

Головна теза: "Я з вами" (4 ст.)

Третє послання: зміцнити (10-19)

Дата: 9 - й місяць, 24 - й день

Головна теза : "Від цього дня Я благословлю тебе"

Четверте послання: запевнити (2:20-23)

Дата: 9 – й місяць, 24 - й день

Головна теза : "У той день, Я візьму тебе" (англ. "...Я зроблю тебе")

Особа й служіння пророка

Пророк Огій (євр. Хаггай - "святковий", "урочистий"), за свідченням його книги (1, 1; 2, 1-11) пророкував на другий рік царювання перського царя Дарія Гистаспа, в 520 році до Р.Хр., під час побудови другого Єрусалимського храму при цареві Заровавілі й первосвященнику Ісусові.

З Огія починається останній пророчий період – післяполонний. Зміст пророчих промов докорінно змінюється: якщо до полону основна тема пророчих писань була - покарання, у полоні - розрада, то тепер - відновлення. Повернувшись із полону (538 р.), євреї відразу розпочали будівництво храму, але завдяки підступам самарян будівництво дому Божого було припинене на 15-16 років до часу царювання Дарія Гистаспа. Зазнавши перших негараздів, багато євреїв до цього часу впали в маловір'я й зневіру. Вирішивши для себе, що сприятливий час для відновлення храму ще не настав, багато хто зайнявся благоустроєм своїх власних будинків. Для наснаги занепалих духом іудеїв-репатріантів і спонукання їх до закінчення будівництва другого храму й був посланий Богом пророк Огій.

Про особу Огія зі Священного Писання майже нічого не відомо. За переказом пророк Огій походив зі священницького роду й був із числа бранців, повернувшись із Вавилону (порівн. 1 Ездр. 5, 1; 6, 14), очевидно, уже в похилому віці. Служіння його, описане в книзі, тривало менше року: промови його точно датовані. Можливо, він дожив до освячення другого Єрусалимського храму в 515 р. до Р.Хр. Пам'ять пророка Огія святкується Церквою 16/29 грудня.

КНИГА ПРОРОКА ОГІЯ

Останні троє зі старозавітних пророків несли служіння вже після повернення іудеїв з вавилонського полону. Захарія й Огій закликають народ відновити будівництво Храму.

Зміст

Заклики побудувати Храм почуті народом - розділ 1. Слава прийдешнього Храму 2:1 -9.Благословення Боже на тих, хто покірний Йому 2:10-19. Слово до правителя Зоровавела 2:20-23.

Час написання

Огій наводить точні дати. Він пророкував у 520 р. до н.е. Він і Захарія згадані в Ездр.5:1-2 й 6:14 як пророки, що закликали народ до побудови Храму. Новий Храм був закінчений у 516 р. до н.е.

Найвідоміші слова

Погроза вбогості 1:6

Значення

Іудеї, що повернулися з полону, під керівництвом Зоровавела взялися за будівництво нового Храму, але незабаром припинили роботу. Замість цього вони стали будувати добротні будинки для самих себе. Огій викриває таке помилкове співвідношення духовних і матеріальних цінностей. На відміну від більшості інших пророків, що так і не домоглися відгуку на свої слова, йому вдалося переконати народ відновити будівництво Храму.

Історія

Ключовий вірш - 1:6

- Все інше в цьому пророцтві тримається на цьому велінні: будуйте Божий храм.
- Контекст цього веління відображає багато чого з історії Ізраїлю:
  - дні скінії
  - початок монархії, Самуїл
  - бажання Давида побудувати дім Божий
  - побудова храму Соломоном
  - його руйнування силою Навуходоносора

- Повернення вигнанців, які почали будувати храм у Єрусалимі (558 р. до Н.Е.)
- Огія 1:8 починається відразу ж зі сходженням Кира

538 р. до Н.Е. - Кир видав свій знаменитий указ, дозволяючи всім людям повернутися на свою батьківщину

- Ездр. 5:13-14 - описує вплив цього указу на Божий народ
- Ездр. 5:16 – основа храму була закладена Шашбацаром і його групою
- Ездр. 3:12 - керівники побудували вівтар і почали приносити жертви.

Але й через 18 років робота усе ще не була закінчена. Це призвело до того, що Огій у посланні відобразив це у своїй книзі.

Чотириразове послання (пояснення плану):

1. Перше послання (1:1-15)

Ціль: дорікнути народів за його зневажливе ставлення і розбудити його до невідкладної дії:

- вони, дивлячись на пророцтво, самовпевнено говорили: "час ще не прийшов"
- ця причина, безсумнівно, переродилася в привід для виправдання недбалості щодо релігійних обов'язків і до пошуків своїх власних інтересів

"Звернете серця ваші на шляхи ваші" - волає пророк. "А вам самим час (вам, які говорите, що час ще не прийшов) - жити в будинках ваших прикрашених (витрата грошей і прикрашання будинків), тоді як Дім цей (Іегови) у запустінні?" (4 ст.)

2. Друге послання

Ціль: підбадьорити ("Я з вами" – 2:1-9; 4 ст.)

- деякі більш літні іудеї, які пам'ятали колишній храм, були пригнічені й засмучені контрастом між попереднім храмом і тим, що був побудований зараз.

Тому Огій надихає їх проголошенням трьох факторів:

- 1) Завіт Ієгови з Ізраїлем усе ще має силу, і вірність Ієгови триває (5 ст.)
- 2) Дух Господній усе ще перебуває серед них (5 ст.)
- 3) Божою обітницею є те, що буде велике потрясіння, тому що прийде той, хто є бажаним для всіх народів, і що "слава цього останнього храму буде більша, ніж колишнього" (6-9 ст.)

3. Третє послання (2:10-19)

- Люди очікували повернення матеріального благополуччя й процвітання з найпершого дня, як вони відгукнулися на заклик Огія щодо роботи над відновленням храму, за три місяці до цього (1:15)
- Але зараз Огій дуже чітко вказує на те, що вони не повинні розглядати свою роботу з відновлення храму як можливість придбання релігійних заслуг, які нібито ставлять Бога в становище, за якого Він їм щось винен або зобов'язаний
- Замість того, щоб мати особливі заслуги, вони були знеславлені, і це було проявом благодаті з боку Бога, що вони були прийняті
- Уже зараз, проте, Бог дасть їм особливе знамення Свого благовоління, оскільки починаючи в цього дня й надалі, Він буде благословляти їх (15-19 ст.)

4. Четверте послання (2:20-23)

- адресовано Зоровавелу - лідерові іудеїв, що повернулися, і в той же самий час, досить таки очевидно, це націлено далеко вперед, на кінцеве виконання, що відноситься до родоводу Давида, яким є Христос
- необхідно чітко вловити те, що ця обітниця звернена на Зоровавела як на представника родовідної лінії Давида

- ще раз Бог говорить про велике потрясіння, що гряде, але додає, що "у той день" Зоровавел буде "як печатка" (символ влади)
- в останній великій перемозі божественного наміру Христос більш великий Син і прекрасне виконання прообразів Давида й Зоровавела, буде печаткою Ієгови, за допомогою якого, Він відобразить у всіх народах Свою велич, свою волю й шляхи, Свій ідеал, і Свій образ.

КНИГА ПРОРОКА ЗАХАРІЇ

"той, кого пам'ятає Іегова"

Захарія пророкував одночасно з Огієм. Його проповідь насичена яскравими й захоплюючими образами.

Час і обставини написання

Захарія пророкував про Єрусалим і про відновлення Храму з 520 по 518 р. до н.е. Друга частина книги (глави 9-14) багато в чому дуже відрізняється від першої частини; деякі думають, що вона належить іншому авторові й написана пізніше. Загальна тема, що пов'язує в одне ціле обидві частини книги, а також і книгу Малахії, - прийдешнє благословенне століття.

Найвідоміші вірші

Перемога Духом Божим 4:6 « Цар твій гряде до тебе» 9:9

Значення

Маленька громада вигнанців, що повернулися в Єрусалим, мала духовну стійкість, необхідну для здійснення нових починань. Якими б важкими не були умови, люди вірно додержувалися Божої волі. Думка Захарії переноситься від цього важкого початку до нового благословенного століття, що повинне наступити не тільки для Єрусалима, а й для всього світу. Серед пророцтв про нове століття ми знаходимо й провіщення Месії, Царя любові й справедливості, Що буде посланий Богом. Тому книга Захарії дуже часто цитується в Новому Завіті.

Склад і зміст книги

Книга пророка Захарії складається з 14 глав і, як і книга прор. Єзекиїля, містить у собі багато символічних видінь, важких для тлумачення. Вона може бути розділена на три частини: символічну (1-6 гл.), історичну (7-8 гл.);

дві ці частини відносяться до часу побудови храму, тобто 520-515 р. Третя частина - пророка (8-14 гл.), хронологічних вказівок у ній немає.

У першій (символічній) частині (1-6), після короткого вступу, в якому повідомляється про час покликання пророка й викладається моральне вмовляння сучасних йому іудеїв (1, 1-6), міститься опис восьми видінь і символічної дії. У цих видіннях, значення яких пояснив Захарії ангел-тлумач, пророк спостерігав наступні 3 картини, об'єднані однією ідеєю: піклування Бога про Свій народ і все людство.

1. Видіння вершників. Стояли між миртами вершники, що були на рудих, червоних і білих конях. Вони символізували суди Божі: так, білі коні символізували мирні часи, що наступають для Ізраїлю після Вавилонського полону. Ангел звертається до Бога з молитвою про помилування Єрусалима й інших іудейських міст, на які Бог гнівався протягом 70-ти років. Втішну відповідь Бога про відновлення Ізраїлю Ангел передає пророку (1, 7-17).

2. Бачення чотирьох рогів і чотирьох робітників, покликаних збити ці роги. Ріг - символ могутності язичницьких народів, що знищили самостійність обраного народу. Робітники - суд Божий над язичниками. (1, 18-21).

3. Чоловік із землемірною мотузкою, що наміряється визначити межі нового Єрусалима. Ангел пояснює пророку, що це не має сенсу, тому що новий Єрусалим, через багатолюдність, не вміститься в стінах міста й заселить окраїни. Сам Господь буде його захисником (вогненною стіною) і прославиться в ньому. У буквальному значенні це пророцтво відноситься до післяполонних часів, а в духовному - до новозавітного Єрусалима, Церкви Христової, котра через величезну багаточисельність не обмежується місцем і не має потреби в огороженні стінами, тому що Сам Господь - "вогненна стіна" - захистить його.

4. Первосвященик Ісус стоїть перед Ангелом Господнім в забрудненому одязі (символ наклепу). Його обвинувачує сатана. Ангел

велить зняти з первосвященика забруднений одяг й повідомляє йому: "Дивися, Я зняв з тебе провину твою" ("усе зняв з тебе, беззаконня твої й гріхи твої очищу"). Далі Ісус наділяється чистим одягом, а на голову його покладається вінець. Закликавши Первосвященика свято виконувати свої обов'язки, Ангел від імені Бога вмовляє його, говорячи про майбутнє рятівне служіння Месії. Христос образно тут іменується Галузкою, Рабом Божим, "каменем", що має 7 очей - символ всевідання. "Й загладжу гріх землі цей в один день" - так говориться про рятівну справу Христа (3 гл.).

5. Золотий світильник з 7 – ма лампадами, наповнюваний елеєм від двох маслин, що стоять по боках його. Дві маслини, за поясненням Ангела, позначають двох помазаників - тобто Заровавела й первосвященика Ісуса. Світильник - старозавітна Церква, що облаштована Заровавелем та Ісусом (ін. знач. - світильник - Господь. Сім лампад - символ всевідання) (4 гл.).

6. Величезний сувій, що летить повітрям, дорівнює притвору Єрусалимського храму (120 на 10 ліктів) , обписаному з обох боків прокльонами на злодіїв і клятвoporушників. Видіння символічно зображує кару Божу за порушення заповідей. (Кара - серп; Захарія Серповидець) (5, 1-4).

7. Фальшива ефа (міра сипучих тіл) з жінкою усередині, що персоніфікує нечестя. Дві інші жінки із крильми лелеки повітрям перенесли цю ефу разом із жінкою в землю Сеннар. Видіння закликає іудеїв до моральної чистоти, всі гріхи повинні бути залишені в межах Вавилона - вмістищі всякого гріха (5, 5-11).

8. Чотири колісниці, запряжені кіньми рудими, вороними, червоними й білими, що виходять із ущелини з метою обійти землю. Це бачення подібне до першого, мабуть, символізує суд Божий над язичниками (6, 1-8).

Історичне тло

Пророче служіння Захарії тривало в часи відновлення Ізраїлю після Вавилонського полону, тобто в період після полону. Приблизно 75 років минуло з часу пророкування Авакума і Єремії до навали на Іудею Нео-Вавилонської армії царя Новохудоносора. Коли їх "час боротьби" (Іс. 40:2) у Вавилоні завершився, Бог надихнув Кира, Царя Персії, щоб той дозволив усім євреям повернутися в свою рідну землю й відбудувати храм (Іс. 44:28). Захарія був сучасником Огія (Зах. 1:1 й Агг. 1:1). У них були однакові історичні умови. В 520 р. до Н.Е. Огій проголосив чотири проповіді протягом чотирьох місяців. Захарія почав своє служіння із часу захоплення Киrom Вавилону, включно до завершення відновлення або другого храму. Вавилон був захоплений Киrom в 539 р. до Н.Е. Тоді Кир підписав наказ, що дозволив Ізраїлю повернутися й відбудувати свій храм (1Пара. 36:21-23; Ездр. 1:1-4; 6:3-5).

Згідно 2 гл. Ездри більша група (близько 50 000 чіл.) повернулася в 528 - 537 р. до Н.Е. під цивільним керівництвом Зоровавела (правителя) і релігійним керівництвом Ісуса (первосвященика).

Ця група завершила закладання основи храму на початку 538 р. до Н.Е. (Ездр. 3:8-13). Але при цьому виникли певні перешкоди, які привели до уповільнення й у кінцевому підсумку - до зупинки будівництва (Ездр. 4:1-5,24). Протягом 2 років бездіяльності Кир помирає на бойовищі (529 р. до Н.Е.) як і його син Камбиз II, що був співправителем з Киrom протягом одного року правління (530 - 522 р. до Н.Е.) Політичне оновлення, зрештою, звело на трон Дарія Гистапа в 522 р. до Н.Е.

Його мудре керівництво й релігійна терпимість створили сприятливий клімат для завершення будівництва храму ізраїльтянами. Він затвердив наказ Кира й санкціонував поновлення робіт (Ездр. 6:6-12; Агг. 1:1-2) Будівництво було відновлено в 520 р. до Н.Е. і храм був закінчений в 516 р. до Н.Е.

Дата

Дати записаних звісток Захарії можуть бути співвіднесені з датами Огія й з іншими історичними подіями в такий спосіб:

1. початок проповіді Захарії (Зах. 1:1-6) - жовтень/листопад 520 р. до Н.Е.
2. сім нічних видінь (Зах. 1:7 - 6:8) - 15 лютого 519 р. до Н.Е.
3. заключне пророцтво Захарії (Зах. 9 - 14) - після 480 р. до Н.Е.

Захарія - священик і пророк

- Захарія був і священиком і пророком
- Він був сином Варахіїним, сином Аддовим (1:1)
- Цей Адда був одним зі священиків, які повернулися з Вавилона із Зоровавелем та Ісусом (Неєм. 12:4)
- Це означає, що Захарія був із сімейства Аарона
- Захарія об'єднав у собі всі священицькі традиції священства Аарона з ревнощами й владою пророка
- Уживає дуже багато символів у своєму пророцтві, як і Даниїл (тест)

Пророцтво про врочистий вхід Добродія в Єрусалим і про Його духовне царство

На початку 9-й глави викладаються грізні пророцтва проти язичників, а потім у ст. 9-10 провіщається пришестя Месії пануючого. Пророк від імені Божого закликає жителів Єрусалима (дочку Сіону) до радості з приводу вступу в місто Царя праведного, що врятує всіх вірних Йому; який на знак смирення й миролюбства сів не на коня, а на молодого ослика (9, 9 - напам'ять). За свідченням усіх євангелістів це пророцтво буквально здійснилося на Ісусові Христі, коли за кілька днів до своїх страждань і хресної смерті Він дійсно сів на ослика й під голосні вигуки народу вступив у Єрусалим (Мф. 21, 4-6; Мк. 11, 1-10; Лк. 19-29-40; Ін. 12, 14-15). В 10 ст. говориться про мирний і духовний характер царювання Спасителя.

Агресивність буде чужа Йому, тому, Він, Цар Миру, знищить військові колісниці, кінноту й усе зброя й "сповістить народам мир". Панування Його буде "від моря й до моря, і від рік до кінця землі", тобто до меж всесвіту. Воно буде духовним: під ним варто розуміти всеперемагаючу силу євангельської проповіді миру й любові, пронесену апостолами по всій землі.

11, 12-13. Про зраду Спасителя за 30 срібняків

На початку 11 гл. говориться про нещастя для овець від недбайливих пастирів, які будуть покарані, а далі мова йде про Доброго Пастиря й наводиться пророцтво про видачу Його ворогам за 30 срібняків. Пророцтво викладене у вигляді символічного образу оплати праці Доброго Пастиря. (Зах. 11, 12-13 - читати напам'ять).

Євангеліст Матфей наводить це місце як пророкування про продаж Ісуса Христа Іудою -зрадником синедріону за ціну раба - 30 срібняків (порівн. Іс. 21, 32). Ці срібняки, кинуті в храм Іудою, який розкався, як гроші крові, не були вкладені в церковну скарбницю (корвану), але на них було куплене гончарне поле для поховання мандрівників (Мф. 26, 15; 27, 5-10). Згадування в Євангелії від Матфея цього пророцтва з ім'ям Єремії, а не Захарії, більшість екзегетів пояснюють помилкою переписувача, у давніших перекладах імені Єремії немає.

12, 10. Про проколання ребра Спасителя й каяття

10 ст. "...вони поглянуть на Нього, Якого простромили, і будуть ридати за Ним, як ридують за єдинородним сином..."

Пророцтво про проколання Спасителя, за свідченням св. єв. Іоанна Богослова, здійснилося, коли воїни, послані Пілатом, побачивши Христа вже мертвим на хресті, не перебили Йому гомілок, але "один із воїнів списом ребра Його простромив... так збудеться Писання: кістка не перебита в Нього... поглянуть на того, котрого простромили " (Ін. 19, 31- вирази 10 ст.

"поглянуть на... і заплачуть про Нього" говорять про щире звертання до Розп'ятого й Простромленого з плачем каяття. Виконання цього пророцтва, за свідченням кн. Діянь, почалося в день П'ятидесятниці хрещенням трьох тисяч іудеїв, що увірували в Христа. Виконання пророцтва триває донині й завершиться, за словами ап. Павла, коли у Церкву ввійде повне число язичників, і весь Ізраїль спасеться".

13, 7. Про ураження пастиря й розпорошення Овець

В 13, 7 - говориться про меч, що піднімається на Пастиря, і розпорошенні овець при ураженні Пастиря. "Уражу Пастиря й розпорошаться вівці череди". Месіанський зміст вірша засвідчений у Євангелії, Сам Христос слова цього пророцтва відносив до Себе й пророкував, що апостоли залишать Його в стражданнях одного й розпорошаться в страху (Мф. 26, 31; Мк. 14, 27).

14, 4-9. В останній главі книги говориться про нещастя, що передують "дню Господньому", коли Господь виявить Свою велич і могутність у покаранні злих і порятунку обраних; і буде Богом всієї землі, а св. град - місцем паломництва. Деякі місця цієї глави екзегети відносять ще й до земного життя Христа Спасителя. "І стануть ноги його на горі Єлеонській (4 ст.) - пояснюють як пророцтво про вознесіння Господнє. Вознесіння за кн. Діянь (1, 12) відбулося саме на Єлеонській горі.

Землетрус і тьму серед дня, що згадують в 6-7 ст., тлумачать як пророцтво про сонячне затемнення, що було при розп'ятті Спасителя.

Ст.5 - "... і прийде Господь Бог мій і всі святі з ним" - пророкування про друге пришестя Христове. Такими словами вчив про цю подію й Сам Христос (порівн. Мф. 24, 30).

Ст. 8 "... у той день живі води потечуть із Єрусалима..." Жива вода - благодать Святого Духа, про яку говорив Христос у бесіді з самарянкою.

Книга пророка Малахії

"мій вісник"

КНИГА Малахії — не тільки остання Книга Дванадцяти; служіння цього пророка традиційно вважається кінцем пророчої діяльності (порівн. Пс. 73.9; Зах.13.2). У часи Маккавеїв було написано: "І була велика скорбота в Ізраїлі, якої не було з того дня, як не стало видно в них пророка" (Макк.9.27; порівн.4.46; 14.41). Відповідно до єврейського переказу, після смерті останніх пророків (Огія, Захарії й Малахії) Святий Дух покинув Ізраїль (Tosefta Sotah 13.2; Sank I Ia). Йосип Флавій пояснює неповноцінну природу "повної історії" після часів Артаксеркса "відсутністю пророчої наступності".

КНИГА ПРОРОКА МАЛАХІЇ

Малахія викриває народ за помилкове ставлення до Бога й недостатню покірність Його волі.

Зміст

Любов Бога до Ізраїлю - розділ 1:1-5 Неугодні жертви 1:6 - 2:9
Порушені обіцянки 2:10-16 Суд Божий 2:17 - 3:5 Сплата десятин 3:6-12
Обітниця Божої милості 3:13 - 4:6.

Обставини написання

Звичайно вважають, що Малахія (це ім'я означає «мій вісник») пророкував приблизно через вісімдесят років після Огія й Захарії, можливо, незадовго до того, як у середині V століття до н.е. Неємія став правителем Єрусалима. Це були важкі часи, і народ не завжди додержувався Божих заповідей.

Найвідоміші вірші

Божий посланник 3:1 «чи не відкрию Я для вас отворів небесних...»
3:10 «Зійде сонце правди...» 4:2

Значення

Малахія говорить, що єдиний спосіб знайти благословення Бога - це всім серцем виконувати всі Його веління. Бранцям, що повернулися, було нелегко відновити народне життя у всій його колишній повноті, і в них росла зневіра. Але це була вже їхня власна провина, тому що вони більше думали про задоволення своїх бажань, ніж про виконання Божої волі. Пророк закликає їх віддати у своєму житті перше місце Богові й підбадьорює їх обіцянкою майбутніх благ. Захарія, Малахія, Огій та Ездра – сучасники.

Історичне тло

Виходячи зі змісту книги Малахії, ми можемо припустити, що пророк писав десь після Ездри. Зоровавел, перший правитель після повернення з Вавилонського полону, за допомогою пророків Огія й Захарії, закликав людей відновити храм. Це було в 515 р. до Н.Е.

Ездра в сьомий рік правління царя Артаксеркса повернувся з іншою групою бранців в 458 р. до Н.Е. В 20 рік того ж самого царя (445 р. до Н.Е.). Неємія повернувся й спонукав людей до відновлення стін Єрусалима. В 12 рік його правління Неємія повернувся в Персію на невідомий період часу (Неєм. 5:14; 13:6). Протягом цього проміжку часу, можливо в 434 р. до Н.Е., Малахія взяв у свої руки керівництво духовними справами в Єрусалимі. Деякі з бранців повернулися, храм був відбудований, система жертвоприносин була відновлена. Насправді, все це функціонувало досить довго й сприяло тому, щоб виникли певні зловживання, у боротьбу проти яких виступає Малахія, що відображено в певному уривку даної книги.

БОГОСЛІВ'Я

Яхве Сил. Найчастіше вживане ім'я Бога в Малахії - "Яхве Сил" (рос. "Тосподь Саваоф" - пров.) (yhwh seba'ot), що складно пояснити як з погляду утворення, так і значення. Заперечуючи проти стандартного

перекладу, деякі припускають, що Саваоф - ім'я Божества й що "Яхве Саваоф" - складене ім'я. Інші вважають, що це ім'я - скорочення від первісного yhwh elohe seba'ot ("Яхве, Бог Сил"). Однак більш важливим, ніж ця локальна проблема, є значення й використання цього терміну.

Для пояснення значення «Сил» були висунуті три основні теорії:

1. Через те, що цей термін зустрічається у зв'язку з ковчегом і його (обмеженим) використанням у боях, деякі припускають, що "Господь Сил" означає "Господь військ (ізраїльських)", або щось зразка «Бог-Воїн».

2. СР. Драйвер[981] та інші думають, що воно відноситься до небесних сил, до ангелів, або зірок.

3. Замість того, щоб повністю припинити спроби визначити значення цього імені, В.Ейхродт думає, що "єдина можливість, що залишилася, - припустити, що seba'ot відноситься не до якихось конкретних сил, а до всіх тіл, безлічі мас взагалі, до всього, що існує на небі й на землі". Він стверджує, що такий погляд на пророче використання слова показує "універсалістську тенденцію старої ізраїльської концепції Яхве й доводить, що ця вихідна концепція Верховного Бога не була остаточно забута".

Малахія 1:8 цілком може й не вказувати на Неємію, оскільки:

1. Його ім'я не згадується тут і його відсутність важко з'ясувати
2. Інтонація вірша вказує на язичницького правителя. Можливо "князь" є якимось тимчасовим суспільним служителем, що займав цю посаду під час відсутності Неємії (Неїм. 13:6)
3. Друга й більш переконлива ймовірність полягає в тому, що Неємія ще не повернувся, і служіння Малахії передувало другому термінові правління Неємії.

Існує багато спільного між різкими виступами Малахії й реформами Неємії. Тому ми з'єднуємо ці дві події. Наступні пункти є схожими в цих двох книгах:

- змішані шлюби (Неїм. 10:30; 13:23-27; Мал. 2:11; Ездр. 9 - 10)
- розбещене священство (Неєм. 13:4-9; Мал. 1:6 - 2:9)
- фінансові зловживання (Неїм. 13:10-13; Мал. 3:5-10)

Отже, бранці повернулися, храм відбудований. Єрусалим повернувся значною мірою до нормального функціонування, і в духовних питаннях розвилася загрозна моральна нечутливість, зневага й терпимість.

Рівень комфорту й безпеки після перського правління привів до того, що іудеї не докладали досить зусиль і втратили відповідальність за те, щоб тримати свій народ під правлінням Бога. До цього стану занепаду відносив себе останній пророк Старого Завіту.

Основні дати й події (що відносяться до іудейського залишку із часів повернення до служіння Малахії)

- 536 р. до Н. Е. - за указом Кира, 50 000 повернулися в Іудею під керівництвом Зоровавела (Ездр. 1 - 2)
- 534 р. до Н. Е. - закладена основа нового храму (Ездр. 3 гл.), але будівництво відкладається
- 520 р. до Н. Е. - служіння пророків Огія й Захарії. Будівництво храму відновлене (Ездр. 5 гл.; Агг. 1:15)
- 516 р. до Н. Е. - завершення відновлення храму (Ездр. 6:15), пройшло 20 років з моменту повернення 50 000 чол.
- 457 р. до Н. Е. - триває повернення 1 800 чол. (плюс дружини, дочки й слуги) під керівництвом Ездри (Ездр. 7 гл.)
- 445 р. до Н. Е. - згідно із царським указом Неємія приходить у Єрусалим як правитель для того, щоб відбудувати місто (Неєм. 2 гл.)
- 430 р. до Н.Е. (приблизно) - Неємія повертається в Єрусалим після своєї відсутності,

під час якої він відвідав царя Артаксеркса (Неєм. 13:6-7).
Малахія пророкує десь перед цими подіями

Значення й звістка книги

Від початку до кінця книги чітко видно те, що ця невелика книга є закликам або звертанням до людей досягнути Добродія й повернутися.

- сильний, жагучий, благаючий заклик
- заклик покаятися в гріхах і звернутися до Бога
- звертання, що супроводжується рясними обітницями для тих людей, які відгукнуться на нього, й попередженням, якщо воно буде відкинуте

Прочитати:

- 1:6
- 1:9
- 2:10
- 2:7
- 3:10
- 4:4

Звернення - заклик: розділяється на дві частини

- 1) 1 й 2 глави – звернення робиться у вигляді дійсного викриття гріхів народів
- 2) 3 й 4 глави – обітниця робиться у вигляді прийдешнього "Дня Господнього"

Глави 1 й 2

- 1-5 ст. Вступ
- 1:6; 2:1,7 Звернення самого Ієгови до священників (2:9). Вірші написані від першої особи
- 2:10 Тепер пророк говорить від імені Ієгови. Звернення вже не спрямоване лише до священників, але до народу загалом. Пророк

поміщає себе серед них і запитує: "Чи не один у нас усіх Батько? Чи не один Бог створив нас?" Із цього місця й далі всі вірші написані від третьої особи.

Глави 3 й 4

- пророк розглядає сьогодення у світлі прийдешнього великого "дня Господнього"
- 3:1 - Це сам Іегова, що знову говорить прямо, використовуючи форму першої особи "Я", "Мені", "Мій" до кінця книги.
- 1-6 ст. - Той, що переплавляє, який є надією народу на майбутнє благословення, прийде для того, щоб судити (не тільки, як передбачалося, нерозбірливо благословляти).
- Виходячи із цього, оновлене звертання до людей "поверніть" і "принесіть всі десятини" (3:8-12) і "доведіть" дійсність пропозиції благословляючого Іегови (7-12 ст.)
- 13 ст. і до кінця книги - доповнення щодо прийдешнього "дня Господнього". Це не тільки принесе суд для винуватих, але це буде помстою за благочестиву меншість (3:13 - 4:3)
- 4:4-6 - заключний заклик книги згадати знову закон Мойсея.
- Існує контраст між двома групами:
  - між більшою кількістю, яка противляться Іегові й "говорять разом" (13 ст.)
  - між меншістю, яка "боїться Бога й говорить один одному" (16 ст.)
- 13-16 ст. "Зухвальством повинні звучати переді Мною слова ваші",- говорить Господь. Ви скажіть: "Що ми говоримо разом проти Тебе?" Ви говорите: "марне служіння Богові..."
- 4:5 - Ілля прийде й приготує шлях